

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE**

PROMOCIJAS DARBS

**JUDIKATŪRAS NOZĪME LATVIJAS KĀ
DEMOKRĀTISKAS TIESISKAS VALSTS TIESISKAJĀ
SISTĒMĀ**

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas
doktorante
Gundega Miķelsone,
gs06015

Promocijas darba vadītāja
prof. Dr. iur. **Sanita Osipova**

Zinātniskā konsultante
prof. Dr. iur. **Daiga Rezevska**

Rīga 2015

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	6
Temata aktualitāte.....	6
Mērķis un uzdevumi	8
Zinātniskā novitāte	10
Izpētes metodes.....	11
Literatūras un juridisko aktu apskats	11
Darba struktūra	21
1. JĒDZIENU «JUDIKATŪRA» UN «TIESNEŠU TIESĪBAS» RAŠANĀS UN SATURA IZPRATNES VEIDOŠANĀS LATVIJĀ.....	22
1.1. Jēdzieni «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» starpkaru periodā (no 1918. līdz 1940.gadam)	22
1.2. Jēdzieni «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» un Augstākās tiesas plēnuma lēmumi padomju okupācijas periodā (no 1940. līdz 1990.–1991.gadam).....	24
1.3. Jēdzieni «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» un Augstākās tiesas plēnuma lēmumi atjaunotajā Latvijas Republikā (no 1990.–1991.gada)	29
1.3.1. Augstākās tiesas plēnuma lēmumi.....	29
1.3.2. Jēdzieni «judikatūra» un «tiesnešu tiesības».....	33
2. JĒDZIENU «JUDIKATŪRA» UN «TIESNEŠU TIESĪBAS» DEFINĪCIJA	41
2.1. Jēdziena «judikatūra» definīcija	41
2.1.1. Juridiski nozīmīgas atziņas, kas formulētas, lietojot jebkuru juridisko metodi	41
2.1.2. Tiesiskas atziņas, kas ietvertas nolēmumos. Ne tikai tiesiskos un tādos, kas stājušies spēkā	50
2.1.3. Latvijas tiesu un tiesnešu nolēmumos	73
2.1.4. Tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts.....	76
2.1.5. Atrodamas nolēmuma motīvu daļā.....	78
2.1.6. Gan <i>ratio decidendi</i> , gan <i>obiter dictum</i>	79
2.1.7. Nolēmumi vai atziņas ar principiālu nozīmi.....	80
2.1.8. Galvenokārt augstāko tiesu nolēmumos	83

2.1.9.	Pietiek jau ar vienu nolēmumu	87
2.1.10.	Ne tikai publicētos nolēmumos	88
2.2.	Jēdziena «tiesnešu tiesības» definīcija	88
2.2.1.	Tiesību normu interpretācijas rezultāts.....	89
2.2.2.	«Saistoši tiesas precedentii»	92
3.	LATVIJAS TIESU JUDIKATŪRAS SAISTOŠAIS SPĒKS UN VIETA NACIONĀLAJĀ TIESĪBU AVOTU SISTĒMĀ.....	95
3.1.	Vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūra	98
3.1.1.	Tiesnešu tiesībām nepiederīgā vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūra	98
3.1.2.	Vispārējās jurisdikcijas tiesu radītās tiesnešu tiesības.....	107
3.1.2.1.	Kāpēc vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesības ir vispārsaistošs patstāvīgais papildu tiesību avots	107
3.1.2.2.	Vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesību leģitimitāte.....	114
3.1.2.3.	Tiesnešu tiesību vispārsaistošā spēka nolieguma iemesls – galvenokārt psiholoģisks, nevis racionāls	119
3.1.3.	Vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesību vispārsaistošais spēks praksē – dažādu tiesu nolēmumos	121
3.1.3.1.	Tiesību tālākveidošana krimināltiesībās	121
3.1.3.1.1.	Teleoloģiskā redukcija krimināltiesībās	122
3.1.3.1.2.	Nenoteiktu juridisku jēdzienu papildīšana ar noteiktu saturu jeb konkretizācija krimināltiesībās.....	126
3.1.3.1.3.	Vispārējo tiesību principu papildīšana ar saturu jeb konkretizācija krimināltiesībās.....	129
3.1.3.2.	Tiesību tālākveidošana administratīvajās tiesībās un civiltiesībās	132
3.1.3.2.1.	Slēdziens par apjomu	132
3.1.3.2.2.	Vispārējo tiesību principu konkretizācija	136
3.2.	Satversmes tiesas judikatūra	138
3.3.	Satversmes tiesai jāpārbauda vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesību tālākveidošanas un Satversmes tiesas vispārsaistošās judikatūras piemērošanas konstitucionalitāte	145

3.3.1.	Vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesību tālākveidošanas konstitucionālā kontrole	148
3.3.2.	Satversmes tiesas vispārējo judikatūras piemērošanas konstitucionālā kontrole	152
4. EIROPAS SAVIENĪBAS TIESAS JUDIKATŪRAS SAISTOŠAIS SPĒKS UN VIETA NACIONĀLAJĀ TIESĪBU AVOTU SISTĒMĀ		
155		
4.1.	Tiesību doktrīnā paustie viedokļi par EST judikatūras saistošo spēku	156
4.2.	Kāpēc EST judikatūra ir vispārējo patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā.....	158
4.2.1.	Kāpēc EST judikatūra ir vispārējo patstāvīgais tiesību avots Latvijā.....	159
4.2.1.1.	Deklarācija par Savienības tiesību aktu augstāku spēku	159
4.2.1.2.	ES tiesību pārākuma princips	160
4.2.1.3.	EST kompetence	165
4.2.1.4.	Valsts atbildības princips	169
4.2.1.5.	Secinājumi, kas izriet no 4.2.1.1.–4.2.1.4.apakšnodaļas.....	170
4.2.1.6.	EST judikatūras saistošais spēks praksē – dažādu tiesu nolēmumos – un normatīvajos tiesību aktos	172
4.2.2.	Kāpēc EST judikatūra ir patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā.....	175
4.3.	Vispārējo judikatūra, nevis precedentu tiesības jeb vispārējo precedenti.....	176
5. EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS JUDIKATŪRAS SAISTOŠAIS SPĒKS UN VIETA NACIONĀLAJĀ TIESĪBU AVOTU SISTĒMĀ		
181		
5.1.	Tiesību doktrīnā paustie viedokļi par ECT judikatūras saistošo spēku	182
5.2.	Kāpēc ECT judikatūra ir vispārējo patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā	185
5.2.1.	Kāpēc ECT judikatūra ir vispārējo patstāvīgais tiesību avots Latvijā	185
5.2.1.1.	ECT kompetence.....	186
5.2.1.2.	Satversmes tiesas kompetence	193
5.2.1.3.	EST judikatūras vispārējo saistošais spēks.....	194
5.2.1.4.	ECK likuma 4.pants	195
5.2.1.5.	Secinājumi, kas izriet no 5.2.1.1.–5.2.1.4.apakšnodaļas.....	196
5.2.1.6.	ECT judikatūras saistošais spēks praksē – dažādu tiesu nolēmumos	200
5.2.2.	Kāpēc ECT judikatūra ir patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā	203

5.3. ECK un ECT judikatūras vieta Latvijas tiesību normu juridiskā spēka hierarhijā un kolīziju risināšana	205
5.4. Vispāršaistoša judikatūra un atsevišķos gadījumos arī precedentu tiesības jeb vispāršaistoši precedenti.....	209
KOPSAVILKUMS	215
ANOTĀCIJA.....	221
ANNOTATION.....	222
ZUSAMMENFASSUNG	223
LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS.....	224
Literatūra	224
Normatīvie tiesību akti	242
Juridiskās prakses materiāli	246
Tiesu nolēmumi	246
Citi prakses materiāli	266
SAĪSINĀJUMU SARAKSTS	269

IEVADS

«Spriežot tiesu un veidojot judikatūru, tiesnesis ir neatkarīgs, bet nav brīvs.

Tiesnesis ir saistīts ar tiesībām, ar juridisko metodi un ar judikatūru.»¹

Temata aktualitāte

Pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas 1990.–1991.gadā² viens no galvenajiem atjaunotās valsts uzdevumiem bija tiesiskās sistēmas transformācija no sociālistiskās tiesību saimes uz romāņu-ģermāņu jeb kontinentālās Eiropas tiesību saimi. Šajā procesā vajadzēja ne tikai aizstāt sociālisma laikā radītos normatīvos tiesību aktus ar modernai demokrātiskai tiesiskai valstij piemērotiem, bet arī nodrošināt jauno un atjaunoto normatīvo tiesību aktu atbilstīgu piemērošanu. Viens no fundamentālajiem tiesību piemērošanas teorētiskajiem aspektiem ir mācība par tiesību avotiem un to veidiem, tādēļ to izpēte aizsākās jau drīz pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas – 20.gadsimta 90.gados.³

Tādi tiesību avoti kā tiesnešu tiesības un judikatūra atjaunotās Latvijas tiesību zinātnē pirmoreiz minēti un īsi raksturoti vēlāk – attiecīgi 2000. un 2003.gadā.⁴ Laikā no 2000. līdz 2011.gadam jēdzienu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» satura meklējumos iesaistījušies vairāki Latvijas tiesību zinātnieki, publicējot atsevišķus rakstus⁵ par šo tematu vai minētajam jautājumam pievēršoties garāmejojot citām problēmām veltītās publikācijās: rakstos⁶ vai grāmatās⁷. Līdz pat šim brīdim judikatūras un tiesnešu tiesību izpētei veltīts tikai viens izvērsts un dziļš pētījums – Dr. iur.

¹ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 33.lpp.

² Levits E. Latvijas tiesiskā iekārta transformācijas procesā. Likums un Tiesības, 1999. septembris, 1.sēj., Nr.1, 6., 9.lpp.

³ Skat., piemēram, Melķis E. Par precedentu un tiesu prakses veidošanu. Jurista Vārds, 1998. 29.oktobris, Nr.33 (101); Jelāģins J. Tiesību pamatavoti. Grām.: Mūsdienu tiesību teorijas atziņas: Mācību grāmata / Rakstu krājums. Melķis E. (red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999; Levits E. Latvijas tiesiskā iekārta transformācijas procesā. Likums un Tiesības, 1999. septembris, 1.sēj., Nr.1, 8., 10., 12.lpp.; Guļāns A. Mums vajadzīga juridiskās domas apmaiņa un virzība... Latvijas Vēstnesis, 1999. 6.oktobris, Nr.328/329.

⁴ Levits E. Cilvēktiesības Eiropas Savienības tiesību sistēmā. Likums un Tiesības, 2000. novembris, 2.sēj., Nr.11 (15), 332.lpp.; Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 2003. 8.maijs, Nr.68.

⁵ Skat., piemēram, Neimanis J. Judikatūra un tās saistošais spēks. Jurista Vārds, 2005. 8.marts, Nr.9 (364); Torgāns K. Judikatūras teorija un pielietojamā judikatūra. Jurista Vārds, 2005. 13.decembris, Nr.47 (402); Levits E. Ar šo numuru žurnālā «Likums un Tiesības» atklāj jaunu rubriku – «Aktuālās judikatūras apskats». Likums un Tiesības, 2005. janvāris, 7.sēj., Nr.1 (65); Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1.; Apse D. Judikatūras jēdziena satura meklējumi Latvijā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011; Blūzma V. Judikatūras kā tiesību avota evolūcija salīdzinošās jurisprudences aspektā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011.

⁶ Skat., piemēram, Levits E. Cilvēktiesības Eiropas Savienības tiesību sistēmā. Likums un Tiesības, 2000. novembris, 2.sēj., Nr.11 (15), 332.lpp.; Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana (III). Likums un Tiesības, 2001. augusts, 3.sēj., Nr.8 (24), 241.lpp.; Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 171.lpp.; Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 2003. 8.maijs, Nr.68; Levits E. Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I). Likums un Tiesības, 2003. jūnijs, 5.sēj., Nr.6 (46), 166.lpp., 17.atsauce.

⁷ Skat., piemēram, Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zvērināts advokāts Jānis Neimanis, 2004, 71., 172.lpp.; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 19., 45., 164.lpp.

Gintas Sniedzītes promocijas darbs «Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā».⁸ Autores ieskatā, tas satur savstarpēji pretrunīgus secinājumus gan par Latvijas tiesu, gan Eiropas Savienības Tiesas⁹ (turpmāk – EST vai Luksemburgas tiesa) un Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT vai Strasbūras tiesa) judikatūras un tiesnešu tiesību saistošo spēku un vietu nacionālajā tiesību avotu sistēmā.¹⁰ Tāpat precīza un pamatota atbilde uz šo tik būtisko jautājumu Latvijas tiesību zinātnē līdz šim nav sniegta.

Tiesu un tiesnešu nolēmumu analīze ļauj secināt, ka praksē tiesību piemērotāju attieksme pret iepriekšējos nolēmumos paustajām atziņām ir atšķirīga. Nereti līdzīgas lietas pēc būtības vai ar lietu saistīti tiesību jautājumi atšķirīgi izlemti konkrētajā situācijā augstākās instances tiesas nolēmumos, kurus nav bijis iespējams pārsūdzēt un kuri tāpat stājušies spēkā no lietas dalībniekiem neatkarīgu iemeslu dēļ.¹¹ Dažkārt iepriekšējos nolēmumos ietvertās atziņas nav pat pieminētas¹², reizēm turpretī atrodama norāde par atkāpšanos no iepriekš izdarītiem secinājumiem.¹³ Citkārt tiesas mēdz atsaukties uz iepriekšējos nolēmumos paustajām atziņām un tās ievērot¹⁴, un šo atziņu

⁸ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.). Promocijas darbā gūtās atziņas ietvertas arī nesen izdotajā zinātnieces grāmatā. Skat.: Sniedzīte G. Tiesnešu tiesības. Jēdziens un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.

⁹ Kopš Lisabonas līguma spēkā stāšanās 2009.gada 1.decembrī Eiropas Kopiena ir pārdēvēta par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienu Tiesa – par Eiropas Savienības Tiesu, tādēļ promocijas darba ietvaros lietoti vienīgi jaunie nosaukumi – arī rakstot par Eiropas Kopienu un Eiropas Kopienu Tiesu, izņemot, protams, citākus un vēsturisko normatīvo tiesību aktu nosaukumus. Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu: Eiropas Savienības līgums. Latvijas Vēstnesis, 2008. 28.maijs, Nr.82.

¹⁰ Skat. promocijas darba 3., 4. un 5.nodaļu.

¹¹ Skat. promocijas darba 2.1.2.apakšnodaļu.

¹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta (turpmāk – Senāta CLD) 2012.gada 8.februāra spriedums lietā Nr.SK-622, 7.punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2012/622-sk-2012.doc> (aplūkots 21.06.2014.); Senāta CLD 2009.gada 20.maija spriedums lietā Nr.C34027207, SK-102/2009, 5.punkts, nepublicēts.

¹³ Skat., piemēram, Senāta CLD 2013.gada 30.janvāra spriedums lietā Nr.SK-644/2013, 7.punkts. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/hronologiska-seciba/ (aplūkots 01.02.2014.); Senāta CLD 2009.gada 14.oktobra spriedums lietā Nr.SK-899. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=9612>; Senāta CLD 2008.gada 29.oktobra spriedums lietā Nr.SK-375, 8.4.2.–8.4.5.punkts. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2008/375-08.doc>; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta (turpmāk – Senāta ALD) 2009.gada 2.novembra spriedums lietā Nr.A42484105, SKA-260/2009, 15.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2009/11_2009/02_11_2009/AL_0211_AT_SKA-0260_09.pdf; Senāta ALD 2009.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr.A42500006, SKA-338/2009, 13.1., 15.punkts. Pieejams: http://www.tiesuprakse.lv/files/AL_0506_AT_SKA-0338_09.pdf (aplūkoti 21.06.2014.).

¹⁴ Skat., piemēram, Senāta CLD 2012.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr.SK-1584/2012, 6.2.punkts, nepublicēts; Senāta ALD 2011.gada 11.novembra spriedums lietā Nr.A42516808, SKA-471/2011, 9., 10.punkts. Pieejams: http://www.tiesuprakse.lv/files/AL_1111_AT_SKA-0471-2011.pdf (aplūkots 16.06.2014.); Senāta CLD 2010.gada 24.novembra spriedums lietā Nr.SK-245, 5.3.punkts. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2010/ (aplūkots 16.06.2014.); Senāta ALD 2009.gada 26.novembra lēmums lietā Nr.A42746009, SKA-791/2009, 9., 10.punkts. Jurista Vārds, 2009. 15.decembris, Nr.50 (593); Senāta ALD 2007.gada 25.oktobra spriedums lietā Nr.SKA-410/2007, 10.1., 11.2.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/10_2007/25_10_2007/AL_2510_AT_SKA-410-2007.pdf (aplūkots 16.06.2014.).

neievērojama pat var būt iemesls vai vismaz viens no iemesliem, kuru dēļ augstākas instances tiesa atceļ zemākas instances tiesas nolēmumu.¹⁵

Autore ir pārliecināta: iztrūkstot skaidri un precīzi definētiem priekšrakstiem par judikatūras un tiesnešu tiesību saistošo spēku, nav iespējams šos tik nozīmīgos tiesību avotus piemērot atbilstīgi modernas demokrātiskas tiesiskas valsts principiem. Tiesu pienākumu ievērot iepriekšējos nolēmumos paustās atziņas nosaka tiesiskuma un vienlīdzības principi, kā arī nepieciešamība nodrošināt tiesiskās sistēmas stabilitāti un kontinuitāti.¹⁶ Latvijas tiesu pienākums ievērot starptautisko un pārnacionālo tiesu un atsevišķos gadījumos arī nacionālo tiesu judikatūru izriet no saistībām, ko valsts uzņēmusies ar starptautiskajiem un pārnacionālajiem tiesību aktiem. Patlaban Latvijā šīs prasības netiek izpildītas – to pārliecinoši pierāda promocijas darbā analizētie tiesu prakses piemēri. Tātad šajā aspektā valsts nenodrošina ikvienam Latvijas Republikas Satversmē¹⁷ (turpmāk – Satversme) garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu. Turklāt par tiesu kļūdu labošanu nodokļu maksātāji ir spiesti tērēt ievērojamas summas.¹⁸

Iepriekš norādīto iemeslu dēļ tapis autores promocijas darbs «Judikatūras nozīme Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā». Tajā atrodami precīzi, zinātniski pamatoti secinājumi par Latvijas tiesu, EST un ECT judikatūras un tiesnešu tiesību saistošo spēku un vietu nacionālajā tiesību avotu sistēmā, kā arī piedāvāti risinājumi šo secinājumu iedzīvināšanai tiesu praksē.

Mērķis un uzdevumi

Pētījuma **mērķis** ir noskaidrot Latvijas tiesu, kā arī EST un ECT judikatūras un tiesnešu tiesību saistošo spēku un vietu Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā, konkrēti – nacionālajā tiesību avotu sistēmā, lai veicinātu tiesu nolēmumu pēctecīgumu un tādējādi vismaz šajā aspektā nodrošinātu ikvienam Satversmē garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu.

Mērķa sasniegšanai izvirzīti vairāki **uzdevumi**.

1. Lai noskaidrotu judikatūras un tiesnešu tiesību nozīmi Latvijas kā demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā, vispirms jāizpēta šo tiesību avotu rašanās un satura izpratnes veidošanās visos trijos valsts vēsturiskās attīstības posmos: starpkaru periodā (no 1918. līdz

¹⁵ Skat., piemēram, Senāta CLD 2012.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-1584/2012, 6.2.punkts, npublicēts; Senāta CLD 2009.gada 16.decembra spriedums lietā Nr.SKC-338/2009, 8.lpp., npublicēts.

¹⁶ Satversmes tiesas tiesnešu Gunāra Kūtra, Ulda Ķīņa un Sanitas Osipovas atsevišķās domas lietā Nr.2011-03-01, 2.4.punkts. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Atsev_domas_2011-03-01_latv.pdf (aplūkots 13.06.2014.).

¹⁷ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.

¹⁸ Kopš 1997.gada vasaras līdz 2013.gada 4.oktobrim tiesnešu pieļauto kļūdu dēļ Latvija ECT ir zaudējusi 71 lietā, un šīs kļūdas valstij izmaksājušas ap 215 000 latu. 16 gados Latvija zaudējusi 71 Eiropas Cilvēktiesību tiesā izskatīto lietu (04.10.2013.). Pieejams: <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/131677/16-gados-latvija-zaudejusi-71-eiropas-cilvektiesibu-tiesa-izskatito-lietu> (aplūkots 04.10.2013.); Par HELP programmas uzsākšanu Latvijā. Pieejams: <http://helpcoe.org/news/par-help-programmas-uzs%C4%81k%C5%A1anu-latvij%C4%81> (aplūkots 25.10.2014.).

1940.gadam), padomju okupācijas laikā (no 1940. līdz 1990.–1991.gadam) un pēc Latvijas Republikas atjaunošanas (no 1990.–1991.gada).

2. Skaidrus un pamatotus secinājumus par judikatūras un tiesnešu tiesību saistošo spēku un vietu Latvijas tiesību avotu sistēmā var izdarīt tikai tad, ja ir precīzi noteikts šo jēdzienu saturs. Tātad ir nepieciešams formulēt judikatūras un tiesnešu tiesību definīciju. Lai to paveiktu, jāanalizē būtiskākās citu tiesību zinātnieku piedāvātajās definīcijās ietvertās pazīmes, skaidrojot, kāpēc dažas no tām atzīstamas par minētos jēdzienus raksturojošām, bet citas ne. Tā kā pētījuma mērķis ir noskaidrot judikatūras un tiesnešu tiesību nozīmi Latvijas tiesiskajā sistēmā, definīcijas formulējamas, pamatojoties galvenokārt uz Latvijas tiesu prakses analīzi.

3. Promocijas darbā nepieciešams atklāt iemeslus, kuru dēļ tiesnešu tiesības jānošķir no pārējās judikatūras, un identificēt tās juridiskās metodes, kuras lietojot tiesa atrod tiesību normas, un tās, kuras izmantojot tiesa formulē juridiski nozīmīgās atziņas, kas nav tiesību normas.

4. Ņemot vērā kontinentālās Eiropas jeb romāņu-ģermāņu tiesību saimei piederīgo valstu juristu vairākuma nesatricināmo pārliecību, ka tiesa principā nedrīkst formulēt vispārējus priekšrakstus, izvērsti jāpamato tiesnešu tiesību normu, kā arī Latvijas Republikas Satversmes tiesas (turpmāk – Satversmes tiesa), EST un ECT veiktas tiesību normu interpretācijas rezultāta vispārējo spēks un tātad piederība patstāvīgiem papildu jeb subsidiārajiem tiesību avotiem. Ar piemēriem no tiesu prakses jāparāda, ka daļa tiesu jau patlaban tiesnešu tiesību normas un Satversmes tiesas, EST un ECT veiktas tiesību normu interpretācijas rezultātu piemēro kā vispārējus tiesību avotus.

5. Pamatojoties uz secinājumu, ka daļa Latvijas tiesu judikatūras pieder vispārējiem tiesību avotiem, jāpierāda vispārējās jurisdikcijas tiesu nolēmumu konstitucionālās kontroles nepieciešamība gadījumos, kad vispārējās jurisdikcijas tiesa, kuras nolēmums konkrētajā situācijā ir galīgs (nav pārsūdzams), prettiesiski veikusi vai atteikusies veikt tiesību tālākveidošanu vai nav ievērojusi vispārējo Satversmes tiesas judikatūru – tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas rezultātu – un kad tas aizskar šīs personas cilvēktiesības vai pamattiesības¹⁹.

6. Tā kā tiesību tālākveidošanas rezultāta – tiesnešu tiesību – leģitimitāte ir pretrunīgi vērtēta un bieži apšaubīta, svarīgi ir atrisināt tiesnešu tiesību leģitimitātes problēmu.

7. Daļu no izpētes rezultātiem nav iespējams iedzīvināt bez grozījumiem normatīvajos tiesību aktos, tādēļ viens no uzdevumiem ir formulēt nepieciešamo grozījumu vadlīnijas.

¹⁹ Pamattiesības ir tās cilvēktiesības, kas ietvertas valsts konstitūcijā. Neuman G.L. Human Rights and Constitutional Rights: Harmony and Dissonance. Stanford Law Review, May 2003, p.1865; skat. arī: Rodiņa A. Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 20.–21.lpp.

Zinātniskā novitāte

Promocijas darbā autore pierāda, ka nepieciešams būtiski izmainīt pastāvošo tiesību avotu sistēmu, pamatojoties uz pētījuma gaitā izdarītajiem novatoriskajiem secinājumiem:

1) tiesnešu tiesības ir vispāršaistošas tiesību normas, tādēļ ar tām (arī ar vienu no tām) var pamatot tiesas vai tiesneša nolēmuma rezolutīvo daļu;

2) tiesnešu tiesību normas tiesa atrod, veicot tiesību tālākveidošanu; juridiski nozīmīgās atziņas, ko tiesa formulē, izmantojot pārējās juridiskās metodes, nav tiesību normas;

3) Latvijas tiesu, EST un ECT tiesnešu tiesības, kā arī Satversmes tiesas, EST un ECT veiktā tiesību normu interpretācija uzskatāmas par vispāršaistošiem patstāvīgajiem papildu jeb subsidiārajiem tiesību avotiem tāpat kā vispārējie tiesību principi un paražu tiesības;

4) tiesnešu tiesībām nepiederīgā Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūra, kā arī Satversmes tiesas, EST un ECT judikatūra, kas nav tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas rezultāts, ir tiesību palīgavots;

5) tā kā tiesa atšķirībā no likumdevēja nerada jaunas tiesību normas, bet tikai atrod tiesību sistēmā jau objektīvi pastāvošas tiesību normas, tās verbalizējot, tiesnešu tiesībām atsevišķa leģitimitācija nav vajadzīga – ja leģitīma ir tiesību sistēma, tiesību tālākveidošanas metodes un to lietojums, tāds ir arī tiesību tālākveidošanas rezultāts jeb tiesnešu tiesības;

6) normatīvajos tiesību aktos privātpersonai jāparedz iespēja vērsties Satversmes tiesā, ja vispārējās jurisdikcijas tiesa, kuras nolēmums konkrētajā situācijā ir galīgs (nav pārsūdzams), prettiesiski veikusi vai atteikusies veikt tiesību tālākveidošanu vai nav ievērojusi vispāršaistošo Satversmes tiesas judikatūru – tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas rezultātu – un ja tas aizskar šīs personas cilvēktiesības vai pamattiesības;

7) Satversmes tiesas, EST un ECT judikatūras saistošais spēks dod pamatu apgalvojumam, ka *de facto* šo tiesu judikatūra, nevis likumdevējs noteic Latvijas tiesību sistēmas un pat visas tiesiskās sistēmas saturu, tādēļ ir nepieciešams nodrošināt, lai minēto tiesu judikatūra atbilst demokrātiskās tiesiskās valstīs atzītiem vispārējiem tiesību principiem.

Šie secinājumi veido pamatu aizstāvēšanai izvirzītajām tēzēm, kas atrodamas promocijas darba kopsavilkumā.

Izpētes metodes

Lai sasniegtu pētījuma mērķi un izpildītu mērķa sasniegšanai izvirzītos uzdevumus, izmantotas vairākas zinātniskās pētniecības metodes: vēsturiskā, salīdzinošā, sistēmiskā un monogrāfiskā²⁰, kurā ietilpst tādas loģikas metodes kā induktīvā un deduktīvā.

Vēsturiskā metode izmantota, lai izsekotu jēdzienu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» rašanās un satura izpratnes veidošanās gaitai visos trijos Latvijas vēsturiskās attīstības posmos: starpkaru periodā (no 1918. līdz 1940.gadam), padomju okupācijas laikā (no 1940. līdz 1990.–1991.gadam) un pēc Latvijas Republikas atjaunošanas (no 1990.–1991.gada).

Ar salīdzinošo metodi noskaidrotas kopējās un atšķirīgās pazīmes dažādu tiesību zinātnieku piedāvātajās judikatūras un tiesnešu tiesību definīcijās. Šī metode lietota, arī analizējot doktrīnā paustos viedokļus par Latvijas tiesu, EST un ECT judikatūras saistošo spēku un vietu nacionālajā tiesību avotu sistēmā.

Induktīvā metode ļāvusi, balstoties plaša un daudzveidīga tiesu prakses materiāla analīzē, noskaidrot judikatūras un tiesnešu tiesību pazīmes un formulēt minēto jēdzienu definīcijas. Šī metode palīdzējusi izsecināt dažādu tiesu judikatūras saistošo spēku, pamatojoties uz šo un citu tiesu kompetenci, normatīvajiem tiesību aktiem, vispārējiem tiesību principiem, tiesību doktrīnu, Latvijas tiesu, EST un ECT judikatūru.

Ar deduktīvo metodi konstatēta teleoloģiskās redukcijas un vispārējo tiesību principu konkretizācijas piemērošana dažādu tiesu judikatūrā. Induktīvā un deduktīvā metode lietota arī interpretācijas un analogijas nošķiršanai.

Sistēmiskā metode palīdzējusi atrast dažādu tiesu judikatūras vietu Latvijas tiesību avotu sistēmā.

Literatūras un juridisko aktu apskats

Promocijas darbā izmantoto literatūru un juridiskos aktus autore izvēlējusies, balstoties uz sasniedzamo mērķi un izpildāmajiem uzdevumiem. Darba tapšanai nepieciešamā informācija gūta no 617 avotiem – dažādu valstu tiesību zinātnieku pētījumiem latviešu, angļu, krievu, franču un vācu valodā, starptautiskajiem, pārnacionālajiem, Latvijas un citu valstu tiesību aktiem – normatīvajiem tiesību aktiem un tiesu un tiesnešu nolēmumiem –, kā arī citiem juridiskās prakses materiāliem: augstāko tiesu plēnuma lēmumiem, tiesnešu atsevišķajām domām, Konstitucionālo tiesību komisijas viedokļiem, ģenerālvokātu secinājumiem u.c.

²⁰ Skat. Apse D. Tiesību palīgavotu mijiedarbības aspekti. Promocijas darbs, 176.lpp. Pieejams: Latvijas Universitātes Bibliotēkas Daudznozaru bibliotēkā: datorika, juridiskās zinātnes, teoloģija (Raiņa bulvārī 19, Rīgā).

Promocijas darbā izmantotā literatūra (269 avoti) aptver pēdējos vairāk nekā 100 gados (no 1914. līdz 2015.gadam) dažādās valodās publicētus rakstus un grāmatas, kas palīdz sasniegt pētījuma mērķi, respektīvi, noskaidrot Latvijas tiesu, kā arī EST un ECT judikatūras un tiesnešu tiesību saistošo spēku un vietu nacionālajā tiesību avotu sistēmā. Autoru vidū pārstāvēti visu trīs valsts vēstures posmu ievērojamākie Latvijas tiesību zinātnieki un starptautiski atzīti ārvalstu pētnieki, kas savus darbus publicējuši angļu, krievu, franču un vācu valodā.

Promocijas darba 1.nodaļā sniegts ieskats jēdzienu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» rašanās un attīstības vēsturē. Problēmas, kas saistītas ar tiesu un tiesnešu nolēmumu un tajos ietvertu juridiski nozīmīgo atziņu saistošo spēku un vietu tiesību avotu sistēmā, analizējuši jau vairāki izcili starpkaru Latvijas (1918–1940) tiesību zinātnieki: Austra Grīnberga-Cepurīte (rakstā «Paraša juridiskā nozīmē»²¹), Nikolajs Vīnzarājs (publikācijā «Jēdzienu jurisprudence»²²), Roberts Akmentiņš (lekcijās studiju kursam «Ievads tiesību zinātnē»²³), profesori Dr. iur. Kārlis Dišlers, Pauls Mīncis, Augusts Lēbers. Viņi gan šīs atziņas vēl nesauc par judikatūru un tiesnešu tiesībām.

Padomju okupācijas periodā (no 1940. līdz 1990.–1991.gadam) tiesu nolēmumos ietvertās juridiski nozīmīgās atziņas tiesību avota statusu ieguva tikai tad, ja tika iekļautas Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (turpmāk – PSRS) vai attiecīgās padomju republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumos. Šā iemesla dēļ izmantoti padomju un atjaunotās Latvijas Republikas laika zinātnieku darbi, kuros izklāstīta padomju tiesību avotu doktrīna un analizēts plēnuma lēmumu saistošais spēks. Ievērojamāko autoru vidū var minēt profesoru Dr. habil. iur. Andri Plotnieku²⁴ ar viņa monogrāfiju «Padomju sociālistiskās tiesības»²⁵, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes (turpmāk – LU JF) profesori Dr. habil. iur. Līnu Birziņu (1910–2007)²⁶ ar viņas pētījumiem grāmatā «Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture (1917–1970)»²⁷, Krievijas tiesību zinātnieku prof. Dr. iur. Mihailu Marčenko (Михаил Марченко, 1940)²⁸ ar viņa monogrāfiju «Судебное правотворчество и судебское право»²⁹.

Atjaunotajā Latvijas Republikā (no 1990.–1991.gada) plēnuma lēmumu vietu nacionālajā tiesību avotu sistēmā pakāpeniski ieņēmusi judikatūra un tās sastāvā ietilpstošās tiesnešu tiesības, taču vēl joprojām nevar apgalvot, ka plēnuma lēmumi savu nozīmi pilnībā zaudējuši. Lai raksturotu

²¹ Grīnberga-Cepurīte A. Paraša juridiskā nozīmē. Jurists, 1938, Nr.3/4.

²² Vīnzarājs N. Jēdzienu jurisprudence. Grām.: Civiltiesību problēmas. Raksti (1932.–1939.). Kalniņš E. (sastād.). Rīga: Erlena Kalniņa un Viktora Tihonova izdevums, 2000.

²³ Akmentiņš R. Ievads tiesību zinātnē. Lekcijas. [B.v.]: [B.i.], 1929.

²⁴ Andris Plotnieks. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/Andris_Plotnieks (aplūkots 25.08.2013.).

²⁵ Plotnieks A. Padomju sociālistiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1975.

²⁶ Birziņa L. Vasku ļaužu nedienas, mainoties valdībām. Pieejams: http://news.lv/Neatkariga_Rita_Avize_Latvijai/2003/11/11/vasku-lauzu-nedienas-mainoties-valdibam; Izstāde – Juridiskās fakultātes mācībspēku zinātniskie sasniegumi (1919.-2009.). Pieejams: <http://www.biblioteka.lu.lv/zinas/t/447/> (aplūkoti 14.07.2014.).

²⁷ Apsītis R., Birziņa L., Grīnbergs O. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture (1917–1970). Rīga: Zvaigzne, 1970.

²⁸ Марченко Михаил Николаевич. Pieejams: <http://www.law.msu.ru/node/7785> (aplūkots 09.04.2014.).

²⁹ Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008.

šo periodu, analizēti nozīmīgākie darbi, kas veltīti plēnuma lēmumiem, judikatūrai un tiesnešu tiesībām. Plēnuma lēmumu saistošais spēks atklājas, piemēram, grāmatā «Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri»³⁰, LU JF prof. Dr. habil. iur. Ulda Krastiņa rakstā «Augstākās tiesas plēnuma loma Krimināllikuma normu tulkošanā»³¹, Mg. iur. Andreja Voroncova pētījumā «Augstākās tiesas plēnuma lēmumi mūsdienu Latvijas tiesību sistēmā»³².

Par judikatūru un tiesnešu tiesībām lasāms LU JF prof. Dr. habil. iur. Edgara Meļķiša publikācijās «Par precedentu un tiesu prakses veidošanu»³³, «Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme»³⁴, prof. Dr. h. c. Assessor. iur., dipl. pol. Egila Levita pētījumos «Cilvēktiesības Eiropas Savienības tiesību sistēmā»³⁵, «Par tiesiskās vienlīdzības principu»³⁶, «Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I)»³⁷, «Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana»³⁸, Dr. iur. Erlena Kalniņa rakstā «Tiesību tālākveidošana»³⁹, LU JF asoc. prof. Dr. iur. Jāņa Neimaņa publikācijā «Judikatūra un tās saistošais spēks»⁴⁰ un monogrāfijās «Ievads tiesībās»⁴¹ un «Tiesību tālākveidošana»⁴², LU JF prof. Dr. habil. iur. Kalvja Torgāna rakstā «Judikatūras teorija un pielietojamā judikatūra»⁴³, LU JF doc. Dr. iur. Diānas Apse pētījumā «Judikatūras jēdziena satura meklējumi Latvijā»⁴⁴, Dr. hist. Valda Blūzmas publikācijā «Judikatūras kā tiesību avota evolūcija salīdzinošās jurisprudences aspektā»⁴⁵, Dr. iur. Gintas Sniedzītes promocijas darbā «Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā»⁴⁶, uz kura pamata tapusi grāmata «Tiesnešu tiesības. Jēdziens un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā»⁴⁷, un citos avotos.

³⁰ Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.

³¹ Krastiņš U. Augstākās tiesas plēnuma loma Krimināllikuma normu tulkošanā. Jurista Vārds, 2004. 9.marts, Nr.9.

³² Voroncova A. Augstākās tiesas plēnuma lēmumi mūsdienu Latvijas tiesību sistēmā. Jurista Vārds, 2007. 24.aprīlis, Nr.17/18 (470/471).

³³ Meļķis E. Par precedentu un tiesu prakses veidošanu. Jurista Vārds, 1998. 29.oktobris, Nr.33 (101).

³⁴ Meļķis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.

³⁵ Levits E. Cilvēktiesības Eiropas Savienības tiesību sistēmā. Likums un Tiesības, 2000. novembris, 2.sēj., Nr.11 (15).

³⁶ Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 2003. 8.maijs, Nr.68.

³⁷ Levits E. Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I). Likums un Tiesības, 2003. jūnijs, 5.sēj., Nr.6 (46).

³⁸ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1.

³⁹ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.

⁴⁰ Neimanis J. Judikatūra un tās saistošais spēks. Jurista Vārds, 2005. 8.marts, Nr.9 (364).

⁴¹ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zvērināts advokāts Jānis Neimanis, 2004.

⁴² Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006.

⁴³ Torgāns K. Judikatūras teorija un pielietojamā judikatūra. Jurista Vārds, 2005. 13.decembris, Nr.47 (402).

⁴⁴ Apse D. Judikatūras jēdziena satura meklējumi Latvijā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011.

⁴⁵ Blūzma V. Judikatūras kā tiesību avota evolūcija salīdzinošās jurisprudences aspektā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011.

⁴⁶ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

⁴⁷ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesības. Jēdziens un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.

Lai izstrādātu savu judikatūras un tiesnešu tiesību definīciju, autore promocijas darba 2.nodaļā analizējusi Latvijas tiesību zinātnieku piedāvātos minēto jēdzienu satura formulējumus. Tā kā šo terminu satura meklējumi aizsākušies tikai atjaunotajā Latvijas Republikā, autore izmantojusi laikā no 2000. līdz 2011.gadam publicētos Latvijas tiesību zinātnieku – Egila Levita, Erlena Kalniņa, Jāņa Neimaņa, Kalvja Torgāna, Gintas Sniedzītes, Diānas Apses, Valda Blūzmas u.c. – darbus, kas norādīti iepriekš. Kā jau minēts, to vidū ir tikai viens izvērsts un dziļš judikatūrai un tiesnešu tiesībām veltīts pētījums – Gintas Sniedzītes promocijas darbs «Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā», uz kura pamata tapusi grāmata «Tiesnešu tiesības. Jēdziens un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā». Pārējie ir tikai atsevišķi raksti par šo tematu vai citām problēmām veltītas publikācijas – raksti vai grāmatas –, kurās judikatūrai un tiesnešu tiesībām autori pievēršas tikai garāmejojot.

Saīdzinošai izpētei izmantotas dažādu valstu tiesību zinātnieku monogrāfijas, kurās analizētas ar judikatūru un tiesnešu tiesībām saistītas problēmas. To vidū ir tādi pasaulē pazīstami darbi kā poļu izcelsmes Zviedrijas tiesību zinātnieka Aleksandra Pečenika (Aleksander Peczenik, 1937–2005)⁴⁸ «On Law and Reason»⁴⁹, angļu tiesību zinātni doktora Rūperta Krosa (Rupert Cross, 1912–1980)⁵⁰ «Прецедент в английском праве»⁵¹, profesora Dr. iur. Mihaila Marčenko «Судебное правотворчество и судебское право», profesores Dr. iur. Katjas Langenbuheres (Katja Langenbucher, 1968)⁵² «Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās»⁵³, profesora Dr. iur. Norberta Horna (Norbert Horn, 1936)⁵⁴ «Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā»⁵⁵. Izmantoti arī izdevumi, kuri veidoti no vairāku autoru pētījumiem, piemēram, «Interpreting Precedents: A Comparative Study»⁵⁶, «The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond»⁵⁷, «Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Second Edition»⁵⁸, «La création du droit par le juge.

⁴⁸ Alexy R. Aleksander Peczenik: In Memoriam. Ratio Juris, Volume 19, No. 2, June 2006, p.245.

⁴⁹ Peczenik A. On Law and Reason. [B.v.]: Springer Science + Business Media B.V., 2008.

⁵⁰ Cross, Sir (Alfred) Rupert Neale. In: Oxford Dictionary of National Biography. Pieejams: <http://www.oxforddnb.com/view/article/30986> (aplūkots 23.04.2015.).

⁵¹ Кросс Р. Прецедент в английском праве. Москва: Юридическая литература, 1985.

⁵² Prof. Dr. Katja Langenbucher. Lebenslauf/CV. Pieejams: <http://langenbucher.hof.uni-frankfurt.de/prof-dr-katja-langenbucher/lebenslauf-cv> (aplūkots 23.04.2015.).

⁵³ Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.

⁵⁴ Prof. Dr. Norbert Horn. Pieejams: <http://www.dis-arb.de/en/15/mitglieder/selbstdarstellung/norbert-horn-id348> (aplūkots 08.08.2014.).

⁵⁵ Latviski publicēts žurnālā «Likums un Tiesības» Nr.1.–Nr.16.

⁵⁶ Interpreting Precedents: A Comparative Study. McCormick D.N. and Summers R.S. (eds.). Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997.

⁵⁷ The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009.

⁵⁸ Dijk P., Hoof G.J.H. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Second Edition. Deventer – Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990.

Tome 50»⁵⁹, «Judicial Review in European Union Law»⁶⁰, «Административное право зарубежных стран»⁶¹.

Promocijas darba 3.nodaļā, pamatojoties uz 2.nodaļā izstrādātajām judikatūras un tiesnešu tiesību definīcijām, autore formulē savus secinājumus par šo tiesību avotu saistošo spēku. 3.nodaļas tapšanā izmantoti gan iepriekš norādītie, gan citi darbi, kuros pētīti tiesību avoti, juridiskās metodes un tiesību normas jēdziens un izteikti viedokļi par judikatūras un tiesnešu tiesību saistošo spēku. Tā kā lielākajā daļā pētījumu apskatīti vairāki problēmjautājumi, pēc izpētes objekta tos iedalīt nav iespējams. Piemēram, publikācijā «Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration»⁶² LU JF profesore Dr. iur. Daiga Rezevska pievērsusies gan tiesību normas teorijai, gan dažādu juridisko metožu analīzei.

3.nodaļā izmantoto monogrāfiju vidū ir Dr. iur. Daigas Iljanovas⁶³ «Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana»⁶⁴, «Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā»⁶⁵, «Law of the European Convention on Human Rights. Second edition»⁶⁶, «Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition»⁶⁷, LU JF asociētās profesores Dr. iur. Anitas Rodiņas «Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā»⁶⁸, profesora Dr.iur., Dr. h.c. Reinholda Cipeliusa (Reinhold Zippelius, 1928)⁶⁹ «Vispārējā mācība par valsti»⁷⁰, LU JF docenta Dr. iur. Jāņa Plepa «Satversmes iztulkošana»⁷¹, Ulda Krastiņa, Valentijas Liholajas un Dr. iur. Aivara Niedres kopīgi sarakstītās grāmatas «Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3.daļa. Sevišķā daļa»⁷², «Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums»⁷³ un «Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums»⁷⁴, kā

⁵⁹ La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007.

⁶⁰ Judicial Review in European Union Law. O'Keefe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000.

⁶¹ Административное право зарубежных стран: Учебник. Козырин А.Н., Штатина М.А. (ред.). Москва: Спарк, 2003.

⁶² Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011.

⁶³ Tagad – LU JF profesore Dr. iur. Daiga Rezevska.

⁶⁴ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005.

⁶⁵ Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.) Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.

⁶⁶ Law of the European Convention on Human Rights. Second edition. D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates and others. New York: Oxford University Press Inc., 2009.

⁶⁷ Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Arai Y., van Hoof F., Bleichrodt E. etc. Van Dijk P., van Hoof F., van Rijn A., Zwaak L. (eds.). Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2006.

⁶⁸ Rodiņa A. Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009.

⁶⁹ Prof. Dr. jur. Dr. h.c. Reinhold Zippelius. Pieejams: <http://www.adwmainz.de/mitglieder/profil/prof-dr-jur-dr-hc-reinhold-zippelius.html> (aplūkots 02.07.2014.).

⁷⁰ Cipeliuss R. Vispārējā mācība par valsti. Rīga: AGB, 1998.

⁷¹ Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.

⁷² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3.daļa. Sevišķā daļa. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Firma «AFS», 2007.

⁷³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.

arī Latvijas starpkaru perioda tiesību zinātnieka profesora Dr. iur. Vladimira Bukovska «Civīlprocesa mācības grāmata»⁷⁵.

No rakstiem jāmin, piemēram, austriešu profesora Otas Veinbergera (Ota Weinberger, 1919–2009)⁷⁶ «The Expressive Conception of Norms: An Impasse for the Logic of Norms»⁷⁷, Argentīnas profesora Karlosa Eduardo Alchourróna (Carlos Eduardo Alchourrón, 1931–1996)⁷⁸ un ukraiņu izcelsmes Argentīnas profesora Jevgēnija Buligina (Eugenio Bulygin, 1931)⁷⁹ «The Expressive Conception of Norms»⁸⁰, Daigas Rezevskas «Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana»⁸¹ un «Tiesiskās paļāvības principa satura konkretizācija un attīstība judikatūrā»⁸², Gintas Sniedzītes veiktie tiesību normu iztulkošanas *praeter legem* pētījumi⁸³, Mg. iur. Kaspara Gailīša raksti par tiesību tālākveidošanu *contra legem*⁸⁴, Jāņa Neimaņa «Teleoloģiskā redukcija»⁸⁵, Jāņa Plepa «Administratīvā tiesas procesa avoti»⁸⁶, Marģera Zeitmaņa «Tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas robežšķirtnes problēmas»⁸⁷, Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas prokurora Mg. iur. Māra Lejas «Krimināltiesību normu interpretācija»⁸⁸, Egila Levita «Normatīvo tiesību aktu demokrātiskā leģitimācija un deleģētā likumdošana: teorētiskie pamati»⁸⁹.

⁷⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009.

⁷⁵ Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933.

⁷⁶ Ota Weinberger, Philosopher of Law and Logician. Pieejams: <http://ota-weinberger.com/index.htm> (aplūkots 24.04.2015.).

⁷⁷ Weinberger O. The Expressive Conception of Norms: An Impasse for the Logic of Norms. Grām.: Normativity and Norms: Critical Perspective on Kelsenian Themes. Oxford: Clarendon Press, 1998.

⁷⁸ Carlos Eduardo Alchourrón. Pieejams: http://es.wikipedia.org/wiki/Carlos_Eduardo_Alchourr%C3%B3n (aplūkots 24.04.2015.).

⁷⁹ Breve biogrāfija. Eugenio Bulygin. Pieejams: <http://www.ua.es/es/congresos/protocolo/eventos/honoris/bulygin08/biografia.html> (aplūkots 24.04.2015.).

⁸⁰ Alchourrón C.E., Bulygin E. The Expressive Conception of Norms. Grām.: Normativity and Norms: Critical Perspective on Kelsenian Themes. Oxford: Clarendon Press, 1998.

⁸¹ Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1.

⁸² Rezevska D. Tiesiskās paļāvības principa satura konkretizācija un attīstība judikatūrā. Grām.: Politika un tiesības. Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība. Rakstu krājums. Apvienotais pasaules latviešu zinātnieku 3.kongress un Letonikas 4.kongress. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.

⁸³ Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem*. Pieejams: http://www.evershedsbitans.com/media/Sniedzite_Praeterem_legem_I.pdf (aplūkots 23.02.2011.); Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (I). Likums un Tiesības, 2005. oktobris, 7.sēj., Nr.10 (74); Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (II). Likums un Tiesības, 2005. novembris, 7.sēj., Nr.11 (75); Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (III). Likums un Tiesības, 2005. decembris, 7.sēj., Nr.12 (76).

⁸⁴ Gailītis K. Tiesību tālākveidošana *contra legem* (I). Likums un Tiesības, 2008. decembris, 10.sēj., Nr.12 (112); Gailītis K. Tiesību tālākveidošana *contra legem* (II). Likums un Tiesības, 2009. janvāris, 11.sēj., Nr.1 (113).

⁸⁵ Neimanis J. Teleoloģiskā redukcija: Latvijā mazpazīstama tiesību tālākveidošanas metode. Grām.: Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21.gadsimta mijā. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 2006.

⁸⁶ Pleps J. Administratīvā tiesas procesa avoti. Likums un Tiesības, 2005. septembris, 7.sēj., Nr.9 (73).

⁸⁷ Zeitmanis M. Tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas robežšķirtnes problēmas (I). Likums un Tiesības, 2004. maijs, 6.sēj., Nr.5 (57); Zeitmanis M. Tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas robežšķirtnes problēmas (II). Likums un Tiesības, 2004. jūnijs, 6.sēj., Nr.6 (58).

⁸⁸ Leja M. Krimināltiesību normu interpretācija. Pieejams: <http://www.lpbiedriba.lv/doc/Krimin%C4%81ties%C4%ABnormuinterpret%C4%81cija.docx> (aplūkots 24.04.2015.).

Promocijas darba 4. un 5.nodaļā analizēts attiecīgi EST un ECT judikatūras saistošais spēks. Latvijas tiesību zinātnē šim jautājumam veltīts tikai viens nopietns pētījums – jau pieminētais Gintas Sniedzītes promocijas darbs «Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā». Pārējos darbos autori minētajai problēmai pievērsušies tikai garāmejojot.

Par EST judikatūras saistošo spēku rakstīts tādās grāmatās kā «Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums»⁹⁰, LU JF asociētās profesores Dr. iur. Kristīnes Dupates «Eiropas Savienības tiesas prakse darba tiesībās»⁹¹, kā arī Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas izdevumā «Eiropas Savienības tiesību ieviešanas rokasgrāmata»⁹², Dr. iur. Marinas Borkovecas promocijas darbā «Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēmjaudājumi»⁹³ u.c.

Citu publikāciju vidū jāmin Egila Levita «Eiropas Savienības tiesības un Satversme»⁹⁴, Eiropas Savienības Vispārējās tiesas tiesneša palīdzes Mg.iur. Solvitas Harbacevičas «Eiropas Savienības tiesību ieviešana Latvijā»⁹⁵, LU JF profesores Dr. iur. Daigas Rezevskas un Ph.D (Cantab.), M.I.L. (Lund), LL.B (LU) bijušās ECT un pašreizējās Satversmes tiesas tiesneses Inetas Ziemeles «15.pants. Ārējo normatīvo aktu, vispārējo tiesību principu un starptautisko tiesību normu piemērošana»⁹⁶, LU JF doktorantes Lienas Pierhurovičas «Eiropas Savienības Tiesas juridiskais aktīvisms»⁹⁷, dipl. iur. Lindas Ostrovskas «Ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhija pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai»⁹⁸, LL.M. *cum laude* Dainas Celmas «Eiropas tiesu mijiedarbība. Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Eiropas Savienības Tiesa: no divām nesaistītām institūcijām līdz

04.04.2014.). Šā raksta saīsinātā versija publicēta žurnālā «Jurista Vārds». Skat.: Leja M. Krimināltiesību normu interpretācija. Jurista Vārds, 2010. 19.oktobris, Nr.42 (637).

⁸⁹ Levits E. Normatīvo tiesību aktu demokrātiskā leģitimitācija un deleģētā likumdošana: teorētiskie pamati. Likums un Tiesības, 2002. septembris, 4.sēj., Nr.9 (37).

⁹⁰ Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.

⁹¹ Dupate K. Eiropas Savienības tiesas prakse darba tiesībās. Rīga: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2011. Pieejams arī: http://www.lbas.lv/upload/stuff/201112/es_tiesas_prakse_darba_tiesibas.pdf (aplūkots 08.08.2012.).

⁹² Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Eiropas Savienības tiesību ieviešanas rokasgrāmata. 2008. Pieejams: http://www.tm.gov.lv/lv/daliba_es/es_ta/tm_kompetence.html (aplūkots 08.08.2012.).

⁹³ Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēmjaudājumi. Promocijas darbs. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F1235036252/Marina%20Borkoveca%202011.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

⁹⁴ Levits E. Eiropas Savienības tiesības un Satversme. Grām.: Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Jundzis T. (red.). Rīga: Juridiskā koledža, 2007.

⁹⁵ Harbaceviča S. Eiropas Savienības tiesību ieviešana Latvijā. Grām.: Alehno I., Buka A., Čeveris A. u.c. Eiropas Savienības tiesību īstenošana Latvijā. Alehno I. (zin. red.). Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003.

⁹⁶ Rezevska D., Ziemele I. 15.pants. Ārējo normatīvo aktu, vispārējo tiesību principu un starptautisko tiesību normu piemērošana. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Briede J. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.

⁹⁷ Pierhuroviča L. Eiropas Savienības Tiesas juridiskais aktīvisms. Jurista Vārds, 2010. 27.jūlijs, Nr.30 (625).

⁹⁸ Ostrovskā L. Ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhija pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai (I). Likums un Tiesības, 2006. februāris, 8.sēj., Nr.2 (78); Ostrovskā L. Ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhija pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai (II). Likums un Tiesības, 2006. marts, 8.sēj., Nr.3 (79).

vienotai sistēmai»⁹⁹, LU JF profesora Dr. iur. Jāņa Lazdiņa un Rīgas Tehniskās universitātes Inženierekonomikas un vadības fakultātes profesora Dr. oec. Kārļa Ketnera «Tiesu nolēmumu ietekme uz Latvijas nodokļu tiesību dinamiku»¹⁰⁰.

Autorei nav izdevies atrast nevienu ārvalstu tiesību zinātnieka pētījumu, kas būtu veltīts EST vai ECT judikatūras saistošajam spēkam. Arī citu valstu autori šim jautājumam tieši vai netieši pievēršas tikai garāmejojot. Tomēr ne jau tādēļ, ka citur pasaulē par to būtu precīzi formulēts un vienots viedoklis, jo zinātnieku uzskati ir atšķirīgi.¹⁰¹

Citu valstu tiesību zinātnieki EST judikatūras saistošajam spēkam pievērsušies tādās grāmatās kā profesoru Pola Kreiga (Paul Craig, 1951)¹⁰² un Graīnes de Burkā (Gráinne de Búrca)¹⁰³ «EU Law. Text, Cases, and Materials. Fifth edition»¹⁰⁴, «The Evolution of EU Law. Second edition»¹⁰⁵, profesora Takis Tridimas (Takis Tridimas)¹⁰⁶ «The General Principles of EU Law»¹⁰⁷, Karolīnas Naomē «Le renvoi préjudiciel en droit européen. Guide pratique»¹⁰⁸, profesora Dr. iur. Klaus Dītera Borharta (Klaus-Dieter Borchardt, 1955)¹⁰⁹ «Eiropas Savienības tiesību ceļvedis»¹¹⁰, profesora Trevora Kleitona Hartleja (Trevor Clayton Hartley, 1939)¹¹¹ «The Foundations of European Community Law. Sixth Edition»¹¹².

Nozīmīgāko rakstu vidū ir ES tiesību speciālista Vlada Konstantinesku (Vlad Constantinesco, 1942)¹¹³ «The ECJ as a Law Maker: *Praeter aut Contra Legem?*»¹¹⁴, vācu

⁹⁹ Celma D. Eiropas tiesu mijiedarbība. Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Eiropas Savienības Tiesa: no divām nesaistītām institūcijām līdz vienotai sistēmai. Jurista Vārds, 2011. 27.decembris, Nr.52 (699).

¹⁰⁰ Lazdiņš J., Ketners K. Tiesu nolēmumu ietekme uz Latvijas nodokļu tiesību dinamiku. Latvijas Universitātes Žurnāls Nr.3. Juridiskā zinātne.

¹⁰¹ Skat.: promocijas darba 4.1.apakšnodaļu «Tiesību doktrīnā paustie viedokļi par EST judikatūras saistošo spēku» un 5.1.apakšnodaļu «Tiesību doktrīnā paustie viedokļi par ECT judikatūras saistošo spēku».

¹⁰² Paul Craig (law professor). Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Craig_%28law_professor%29 (aplūkots 25.04.2015.).

¹⁰³ Frey J. Introducing Gráinne de Búrca. Pieejams: <http://blogs.law.nyu.edu/magazine/2011/introducing-grainne-de-burca/> (aplūkots 26.04.2015.).

¹⁰⁴ Craig P., de Búrca G. EU Law. Text, Cases, and Materials. Fifth edition. New York: Oxford University Press Inc., 2011.

¹⁰⁵ Sweet A.S. The European Court of Justice. Grām.: The Evolution of EU Law. Second edition. Craig P., de Búrca G. (eds.). New York: Oxford University Press, Inc., 2011.

¹⁰⁶ Professor Takis Tridimas. Pieejams: <http://www.kcl.ac.uk/law/people/academic/tridimas-t.aspx> (aplūkots 26.04.2015.).

¹⁰⁷ Tridimas T. The General Principles of EU Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006.

¹⁰⁸ Naômé C. Le renvoi préjudiciel en droit européen. Guide pratique. Bruxelles: De Boeck&Larcier s.a., 2007.

¹⁰⁹ Professor Dr. Klaus-Dieter Borchardt. Pieejams: http://www.jura.uni-wuerzburg.de/weitere_professoren_und_dozenten/honorarprofessoren/borchardt/ (aplūkots 25.04.2015.).

¹¹⁰ Borharts K.D. Eiropas Savienības tiesību ceļvedis. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2011. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/lv/editorial/abc.pdf> (aplūkots 08.08.2012.).

¹¹¹ Hartley T.C. Mandatory Rules in International Contracts: the Common Law Approach. Grām.: Recueil Des Cours. Collected Courses of the Hague Academy of International Law 1997. Tome 266 de la collection. Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1997, p.343.

¹¹² Hartley T.C. The Foundations of European Community Law. Sixth Edition. New York: Oxford University Press Inc., 2007.

¹¹³ Vlad Constantinesco. Pieejams: http://fr.wikipedia.org/wiki/Vlad_Constantinesco (aplūkots 21.03.2014.).

¹¹⁴ Constantinesco V. The ECJ as a Law Maker: *Praeter aut Contra Legem?* Grām.: Judicial Review in European Union Law. O'Keefe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000.

profesora Dr. iur. Ulriha Everlinga (Ulrich Everling, 1925)¹¹⁵ «On the Judge-Made Law of the European Community's Courts»¹¹⁶, franču profesora Sirila Nurisā (Cyril Nourissat, 1970)¹¹⁷ «La jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes: Un regard privatiste à partir de l'actualité»¹¹⁸, profesora S.J.D. (*Scientiae Juris Doctor*, Harvard Law School) Džona Džeimsa Barselo (John James Barceló, 1940)¹¹⁹ «Precedent in European Community Law»¹²⁰.

Par ECT judikatūras saistošo spēku un ar to saistītiem jautājumiem tiesību zinātnieki tieši vai netieši izteikušies tādās monogrāfijās kā Dr. Konstantina Dzehtsiaru (Kanstantsin Dzehtsiarou)¹²¹ «European Consensus and the Legitimacy of the European Court of Human Rights», «Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole»¹²² u.c., kā arī jau norādītajās: «Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition», «Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Second Edition», «Law of the European Convention on Human Rights. Second edition» un «The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond».

Citu publikāciju vidū jāmin slovēņu jurista, filozofa un publicista ECT tiesneša S.J.D. Boštjana Marijas Zupančiča (Boštjan Marija Zupančič, 1947)¹²³ «Eiropas Cilvēktiesību tiesas precedentu un spriedumu interpretācija»¹²⁴, franču profesora Žana Fuajē (Jean Foyer, 1921–2008)¹²⁵ «La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme»¹²⁶, Egila Levita «Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās»¹²⁷, Ministru kabineta pārstāves starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīnes Līces «Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas

¹¹⁵ Biografie. Ulrich Everling. In: Who's Who. The People Lexicon. Pieejams: <http://www.whoswho.de/bio/ulrich-everling.html> (aplūkots 26.04.2015.).

¹¹⁶ Everling U. On the Judge-Made Law of the European Community's Courts. Grām.: Judicial Review in European Union Law. O'Keefe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000.

¹¹⁷ Cyril Nourissat. Pieejams: http://www.univ-lyon3.fr/servlet/com.univ.collaboratif.util.LectureFichier?ID_FICHIER=1290501531095 (aplūkots 30.03.2015.).

¹¹⁸ Nourissat C. La jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes: Un regard privatiste à partir de l'actualité. Grām.: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007.

¹¹⁹ John James Barceló, III. Pieejams: <http://prabook.org/web/person-view.html?profileId=816963> (aplūkots 01.06.2015.).

¹²⁰ Barceló J.J. Precedent in European Community Law. Grām.: Interpreting Precedents: A Comparative Study. MacCormik D.N. and Summers R.S. (eds.). Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997.

¹²¹ Dr Kanstantsin Dzehtsiarou. Pieejams: http://www.surrey.ac.uk/law/people/kanstantsin_dzehtsiarou/ (aplūkots 26.04.2015.).

¹²² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.

¹²³ Composition of the Court (in order of precedence as at 02.01.2013). Pieejams: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/The+Court/The+Court/Judges+of+the+Court/>; Boštjan Marija Zupančič. Pieejams: http://sl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%A1tjan_Marija_Zupan%C4%8Di%C4%8D (aplūkoti 06.02.2013.).

¹²⁴ Zupančičs B.M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas precedentu un spriedumu interpretācija. Likums un Tiesības, 2004. aprīlis, 6.sēj., Nr.4 (56).

¹²⁵ Jean Foyer. Pieejams: http://fr.wikipedia.org/wiki/Jean_Foyer (aplūkots 07.02.2013.).

¹²⁶ Foyer J. La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Grām.: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007.

¹²⁷ Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Ziemele I. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998.

tiesu mijiedarbība»¹²⁸, S.J.D. Gītas Feldhūnes «Tiesu prakse Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošanā: Augstākās tiesas Senāta spriedums lietā Laimonis Strujevičs pret a/s «Diena» un Aivaru Ozoliņu»¹²⁹, Dr. iur. Mārtiņa Mita «Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta»¹³⁰, LU JF doktoranta Jura Rudevska «Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu saistošais spēks un Satversmes tiesa».¹³¹

Gandrīz puse no izmantotajiem avotiem – 268 – ir tiesu un tiesnešu nolēmumi, to vidū 191 Latvijas tiesu un tiesnešu, 50 ECT nolēmumi, viens Eiropas Cilvēktiesību komisijas lēmums, 24 EST un divi Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas spriedumi. Analizēts plašs dažādu Latvijas tiesu un tiesnešu nolēmumu klāsts: 32 Satversmes tiesas, 86 kasācijas instances tiesas¹³², 12 Latvijas Republikas Augstākās tiesas (turpmāk – Augstākā tiesa) palātu, 35 apgabaltiesu un 26 pirmās instances tiesu un šo tiesu tiesnešu nolēmumi.

Tiesību piemērošanas aktu lielais īpatsvars skaidrojams ar autores vēlmi teorētiskos secinājumus par jēdzienu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» saturu un šo tiesību avotu saistošo spēku izdarīt, pamatojoties galvenokārt uz reālo situāciju Latvijā un tikai salīdzinājumam pieminot citu valstu izraudzītos risinājumus. Jebkurā jomā uzlabojumi ir iespējami tikai pēc tam, kad apzināts pašreizējais stāvoklis. Katrā valstī ir citāda situācija, turklāt jāņem vērā, ka Latvijai joprojām piemīt vairāk kopīgu iezīmju ar postsociālistiskajām valstīm, nevis ar tiesiskās kultūras ziņā augsti attīstītajām Rietumvalstīm. Citiem vārdiem sakot, ārstniecības līdzekļus var izvēlēties tikai pēc tam, kad noteikta diagnoze, un tie ir piemēroti tikai konkrētajam pacientam, nevis jebkuram ar šķietami līdzīgiem simptomiem.

Pētījumā analizēti visu instanču Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesu, pirmās instances tiesas tiesnešu un Satversmes tiesas nolēmumi, kas tapuši gandrīz 19 gadu laikā (no 1996.gada jūnija līdz 2015.gada aprīlim, izņēmums ir Senāta Civillietu kasācijas departamenta 1930.gada 28.novembra spriedums lietā № 1290), un tas ļauj apgalvot, ka izdarītie secinājumi ir zinātniski pamatoti. Arī izraudzītie ECT un EST nolēmumi aptver ilgu laika posmu – attiecīgi nepilnus 44

¹²⁸ Līce K. Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas tiesu mijiedarbība. Jurista Vārds, 2012. 20.novembris, Nr.47 (746).

¹²⁹ Feldhūne G. Tiesu prakse Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošanā: Augstākās tiesas Senāta spriedums lietā Laimonis Strujevičs pret a/s «Diena» un Aivaru Ozoliņu. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/politikas_process/4671/ (aplūkots 30.11.2011.).

¹³⁰ Mīts M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/tiesiska_valsts_un_korupcija/4670/ (aplūkots 30.11.2011.).

¹³¹ Rudevskis J. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu saistošais spēks un Satversmes tiesa. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: Latvijas Universitātes 72.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014.

¹³² Ar 2014.gada 1.janvāri mainījies kasācijas instances tiesas nosaukums. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments pārdēvēts par Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamentu (turpmāk – AT ALD), Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments – par Augstākās tiesas Civillietu departamentu (turpmāk – AT CLD) un Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments – par Augstākās tiesas Krimināllietu departamentu. Grozījumi likumā «Par tiesu varu»: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 4.jūlijs, Nr.128.

gadus (no 1970.gada janvāra līdz 2013.gada novembrim) un vairāk nekā 48 gadus (no 1960.gada decembra līdz 2009.gada janvārim).

Izmantoto avotu vidū jāmin arī 63 starptautiskie, pārnacionālie, Latvijas un citu valstu normatīvie tiesību akti un dažādi juridiskās prakses materiāli, lielākoties dažādu valstu augstāko tiesu plēnuma lēmumi.

Darba struktūra

1.nodaļā «Jēdzienu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» rašanās un satura izpratnes veidošanās Latvijā» apskatīta jēdzienu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» rašanās un satura izpratnes veidošanās gaita visos trijos Latvijas vēsturiskās attīstības posmos: starpkaru periodā (no 1918. līdz 1940.gadam), padomju okupācijas laikā (no 1940. līdz 1990.–1991.gadam) un pēc Latvijas Republikas atjaunošanas (no 1990.–1991.gada).

2.nodaļā «Jēdzienu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» definīcija» autore piedāvā savu formulējumu minētajiem terminiem, kas balstīts tiesu prakses izpētē, kā arī analizē būtiskākās 1.nodaļā aprakstītajās definīcijās ietvertās pazīmes, skaidrojot, kāpēc dažas no tām atzīstamas par šos jēdzienus raksturojošām, bet citas ne.

3.nodaļā «Latvijas tiesu judikatūras saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā», pamatojoties uz iepriekšējā nodaļā formulētajām definīcijām, noskaidrots Latvijas tiesu un tiesnešu judikatūras un tiesnešu tiesību saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā.

4.nodaļa «Eiropas Savienības Tiesas judikatūras saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā» veltīta EST, bet **5.nodaļa «Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā»** – ECT judikatūras un tiesnešu tiesību saistošajam spēkam un vietai nacionālajā tiesību avotu sistēmā.

Darba kopējais apjoms ir 269 lapas.

1. JĒDZIENU «JUDIKATŪRA» UN «TIESNEŠU TIESĪBAS» RAŠANĀS UN SATURA IZPRATNES VEIDOŠANĀS LATVIJĀ¹³³

«Latvija arvien vēl atrodas ceļā uz judikatūras jēdziena satura atklāšanu.

Tāpēc svarīgi izsekot jēdziena rašanās vēsturei, attīstības pēctecībai un judikatūras jēdziena kā termina ieviešanai Latvijas tiesiskajā domā un robežās.»¹³⁴

1.1. Jēdzieni «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» starpkaru periodā (no 1918. līdz 1940.gadam)

Kā juridisks termins, kura jēga pielīdzināma mūsdienu izpratnei, jēdziens «judikatūra» izmantots jau vācbaltu juristu darbos 1936./1937.gadā vai pat agrāk. Kā izpētījusi LU JF docente Dr. iur. Diāna Apse, pirmoreiz tas lietots zvērināta advokāta Dr. iur. Valtera Langes darbā (publicētā referātā) «Atzīšanas prasība un mūsu Senāta judikatūra», kurā autors rūpīgi analizējis atzīšanas prasības tiesu prakses un teorijas problēmjautājumus un izmantotos spriedumus saucis par judikatūru. Tātad jēdziens «judikatūra» nav EST tiesneša prof. Dr. h. c. Assessor. iur., dipl. pol. Egila Levita jaunieviests, tas ir atkalieviests jeb reintegrēts Latvijas tiesiskajā domā.¹³⁵

Problēmas, kas saistītas ar tiesu un tiesnešu nolēmumu un tajos ietverto juridiski nozīmīgo atziņu saistošo spēku un vietu tiesību avotu sistēmā, analizējuši vairāki starpkaru Latvijas tiesību zinātnieki, tikai viņi vēl nelieto terminus «judikatūra» un «tiesnešu tiesības». Viens no iemesliem, kuru dēļ šie jautājumi pētīti, ir nepieciešamība nodrošināt tiesu prakses vienotību.¹³⁶

Austra Grīnberga-Cepurīte raksta: ilgstoši lietoti līdzīgi tiesnešu spriedumi rada pastāvīgu jurisprudenci vai jurisprudenciālās tiesības, pēdējās pēc būtības atzīstot par paražu tiesību augstāko formu; tātad jurisprudences radītās paražas pilnā mērā atzīstamas par normām.¹³⁷ Nikolajs Vīnzarājs

¹³³ Jēdzienu «judikatūra», «tiesnešu tiesības», kā arī «tiesu prakse», «precedents», «precedentu tiesības» rašanos un satura izpratnes veidošanos citās valstīs pētījuši gan ārvalstu, gan Latvijas tiesību zinātnieki, tādēļ autore pievērsīsies terminu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» satura attīstībai Latvijā. Šo jēdzienu vēsturisko evolūciju senajā Romā, kontinentālajā Eiropā, Lielbritānijā un Krievijā analizējis Maskavas Valsts universitātes profesors Mihails Marčenko, skat.: Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008. No Latvijas tiesību zinātnieku darbiem var minēt šādus: Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziena izpratnes attīstība ārvalstīs (I). Likums un Tiesības, 2009. janvāris, 11.sēj., Nr.1 (113); Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziena izpratnes attīstība ārvalstīs (II). Likums un Tiesības, 2009. februāris, 11.sēj., Nr.2 (114); Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziena, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.); Sniedzīte G. Tiesnešu tiesības. Jēdziens un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013; Blūzma V. Judikatūras kā tiesību avota evolūcija salīdzinošās jurisprudences aspektā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011.

¹³⁴ Apse D. Judikatūras jēdziena satura meklējumi Latvijā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 194.lpp.

¹³⁵ Turpat, 194., 195., 202.lpp.

¹³⁶ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 44.lpp.; Melķis E. Par tiesu prakses apzinātu veidošanu. Latvijas Universitātes Zinātniskie Raksti 617, Procesuālais taisnīgums. Krastiņš U. (red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 1998, 9.lpp.

¹³⁷ Grīnberga-Cepurīte A. Paraša juridiskā nozīmē. Jurists, 1938, Nr.3/4, 80., 81.sleja.

analoģiju¹³⁸ raksturo kā tiesību tālākveidošanas metodi, ar kuras palīdzību tiek radīta «jauna» tiesību sistēmai atbilstīga tiesību norma. «Analoģija ir nevis pozitīvo tiesību piemērošanas paņēmiens, bet gan «jaunu» normu darināšanas paņēmiens, vadoties no tiesību sistēmā atrodamiem ierosinājumiem. Analoģija pretendē uz darināmās normas saskaņu ar tiesību sistēmas stilu,»¹³⁹ raksta Nikolajs Vīnzarājs. Profesors Dr. iur. Kārlis Dišlers (1878–1954)¹⁴⁰ to tiesību avotu, ko mūsdienās pazīst kā judikatūru, dēvē par tiesu precedentiem.¹⁴¹

Roberts Akmentiņš jēdzienu «precedents» saista galvenokārt ar tiesu un tiesnešu veiktu tiesību tālākveidošanu un tāpat ar tiesnešu tiesībām un secina, ka precedentiem piemīt vispāršaistošs spēks.¹⁴² Zinātnieks jau 20.gadsimta 20.gados tam laikam raksturīgā valodā pauž šādus patlaban tiesību doktrīnā par moderniem atzītus uzskatus:

«Kādēļ precedents vispār ir izcēlies, tas vedams sakarā ar to, ka dažādu mūsu dzīves jautājumu izšķiršana nevar gaidīt kamēr likumdevējs izšķirs katru gadījumu, jo likumdošanas aparats darbojas ļoti lēni. Dzīve nevar gaidīt, kamēr likumdevējs izdod likumu un viņa piespiež cilvēkus atrisināt atsevišķus gadījumus, atsevišķus kusus. Un ja viens kāzuss atrisināts, tad, protams, cilvēkiem jābūt loģiskiem un otrā gadījumā, kad ir darīšana ar tādu pat gadījumu, jūs esat saistīti ar iepriekšējo precedentu. Tādēļ ir saprotams, ka mēs atkārtojam to pašu, arī nākamo gadījumu izšķirot tāpat.

Šie precedenti ir ļoti spēcīgi, pārliecinoši, loģiski pamatoti un tādēļ mēs viņiem piedodam arī juridisku nozīmi, obligatorisku spēku. Tā no vienkārša fakta izšķiršanas mēs nonākam pie formālās normas radīšanas ar saistošu obligatorisku spēku. [...]

Tagad patiesībā vairs par to nešaubas, ka tiesai mazpamazām piekrīt tāda loma, kas izteikta no Šveices civilista Huberta¹⁴³, kurš savā Šveices kodeksa 1.pantā izteicas: Ja trūkst kāda norma, tad tiesnesis pārvēršas par likumdevēju, t.i. viņam jāizšķir jautājums, izejot no attiecīga kodeksa principa, kā to būtu darījis likumdevējs. Līdz šim daudzās valstīs šis precedentu tiesības ir tikušas realizētas, bet tur nav uzsvērts tāds princips, ka tiesnesis zināmās tiesību sistēmas robežās var būt likumdevējs.»¹⁴⁴

¹³⁸ Jāņem vērā, ka starpkaru periodā Latvijā analoģija tiesu praksē izmantota visai plaši, taču uz teleoloģisko redukciju nav atrodama neviena atsauce ne Latvijas juridiskajā doktrīnā, ne Senāta spriedumos. Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 47.lpp.

¹³⁹ Vīnzarājs N. Jēdzienu jurisprudence. Grām.: Civiltiesību problēmas. Raksti (1932.–1939.). Kalniņš E. (sastād.). Rīga: Erlena Kalniņa un Viktora Tihonova izdevums, 2000, 41.lpp.

¹⁴⁰ Kārlis Dišlers. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/K%C4%81rlis_Di%C5%A1lers (aplūkots 14.07.2014.).

¹⁴¹ Pleps J. Administratīvā tiesas procesa avoti. Likums un Tiesības, 2005. septembris, 7.sēj., Nr.9 (73), 281.lpp.

¹⁴² Roberts Akmentiņš lieto terminus «obligatorisks spēks», «obligatorisks raksturs». Akmentiņš R. Ievads tiesību zinātnē. Lekcijas. [B.v.]: [B.i.], 1929, 66., 67.lpp.

¹⁴³ Domāts Eižens Hubers (Eugen Huber, 1849–1923). Huber, Eugen. Pieejams: http://www.histvv.uzh.ch/dozenten/huber_e.html (aplūkots 06.08.2014.).

¹⁴⁴ Akmentiņš R. Ievads tiesību zinātnē. Lekcijas. [B.v.]: [B.i.], 1929, 67.lpp.

Šie teorētiskie uzskati tika atbalstīti un īstenoti praksē – «ņemot vērā starpkaru periodā pastāvošā normatīvā regulējuma nepilnīgumu, administratīvās tiesas savā praksē pat radīja veselus administratīvā procesa institūtus, piemēram, trešās personas, kuras *Likums par administratīvām tiesām* neparedzēja».¹⁴⁵

Diānas Apses ieskatā, jēdziena «judikatūra» satura atklāsmē pienesumu devušas zinātniskās debates profesora Dr. iur. Paula Minca (1868–1941)¹⁴⁶ un senatora profesora Dr. iur. Augusta Lēbera (1865–1948)¹⁴⁷ darbos par augstāko tiesu spriedumu izsludināšanas un pieejamības nepieciešamību, piešķirot tiem palīgavota statusu saistībā ar «juristu tiesībām».¹⁴⁸

Jau starpkaru periodā tika uzsākta judikatūras sistematizācija. Par to liecina ar Senāta apvienotās sapulces 1939.gada 13.jūnija rīcības sēdes lēmumu pieņemtās instrukcijas Senāta Spriedumu birojam 7.punkts: «Lai sagādātu iespēju saskaņot un pārredzēt Senāta praksi (Tiesu iek. 61². p.) spriedumu birojs ierīko un ved sistematizētus krājumus šai praksē izpaustām tiesiskām atziņām vai tēzēm, kam principiāla nozīme un juridisks svars vai interese.»¹⁴⁹ Instrukcijas 10.punktā šīs atziņas un tēzes, respektīvi, judikatūra, nodēvētas par «judiciāro vielu».

Problēmas, kas saistītas ar tiesu un tiesnešu nolēmumu un tajos ietverto juridiski nozīmīgo atziņu saistošo spēku un vietu tiesību avotu sistēmā, analizētas jau starpkaru Latvijas tiesību zinātnē, taču šīs atziņas netiek dēvētas par judikatūru un tiesnešu tiesībām. Viens no iemesliem, kuru dēļ šie jautājumi pētīti, ir nepieciešamība nodrošināt tiesu prakses vienotību. Gan iepriekšējiem nolēmumiem, gan tajos atrodamajām atziņām lielākoties piešķirts tiesību palīgavota statuss, taču tiesību tālākveidošanas rezultātu vairāki autori atzīst pat par vispāršaistošu tiesību avotu. Jau starpkaru periodā tika uzsākta judikatūras sistematizācija.

1.2. Jēdzieni «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» un Augstākās tiesas plēnuma lēmumi padomju okupācijas periodā (no 1940. līdz 1990.–1991.gadam)

Padomju Latvijas tiesību doktrīnā jēdzieni «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» nav sastopami. Pieminētas precedentu tiesības un tiesu prakse, norādot: «precedenttiesības valstī

¹⁴⁵ Pleps J. Administratīvā tiesas procesa avoti. *Likums un Tiesības*, 2005. septembris, 7.sēj., Nr.9 (73), 281.lpp.

¹⁴⁶ Pauls Minca. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/Pauls_Minca (aplūkots 14.07.2014.).

¹⁴⁷ Augusts Lēbers. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/Augusts_L%C4%93bers (aplūkots 03.07.2014.).

¹⁴⁸ Apse D. Judikatūras jēdziena satura meklējumi Latvijā. Grām.: *Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 194.lpp.; Neimanis J. *Tiesību tālākveidošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 42.–44.lpp.

¹⁴⁹ Instrukcija Senāta Spriedumu birojam, pieņemta ar Senāta apvienotās sapulces 1939.gada 13.jūnija rīcības sēdes lēmumu. *Latvijas Universitātes Zinātniskie raksti* 632, *Tiesu prakses veidošana*. Meļķis E. (red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2001, 19.lpp.

neeksistē».¹⁵⁰ Sociālistiskajās tiesībās tika noraidīti tādi tiesību avoti kā precedenti (tiesas un administratīvais), tiesu prakse un paražu tiesības, kas varētu radīt likumības pārkāpumus un patvaļu valsts orgānu darbībā.¹⁵¹

Tas ir visnotaļ loģiski, ņemot vērā tiesību avota izpratni padomju laikā. «Padomju sociālistisko tiesību avots ir valstisks akts. Tas nozīmē, ka tiesību avots ir vai nu valsts orgāna izdots, vai arī valsts sankcionēts sabiedriskās organizācijas normatīvs akts. [...] Tādējādi padomju sociālistisko tiesību avoti ir normatīvie akti, ko pieņēmusi tauta referendumā vai izdevuši kompetenti Padomju valsts orgāni, kā arī sabiedrisko organizāciju izdotie akti, kurus sankcionējusi valsts. Tiesību avotos vai nu izklāstītas jaunas tiesību normas, vai arī papildinātas, grozītas vai atceltas agrāk pieņemtās normas.»¹⁵²

Konkrētus tiesību avotus profesors Dr. habil. iur. Andris Plotnieks apraksta šādi:

«Svarīgākie padomju tiesību avotu veidi noteikti ar likumu. Pie tādiem aktiem pieder Augstākās Padomes likumi, Augstākās Padomes Prezidija dekrēti, Ministru Padomes lēmumi un rīkojumi, valsts komitejas, ministrijas un speciālā resora pavēles un instrukcijas, darbaļaužu deputātu padomes un tās izpildu komitejas lēmumi un rīkojumi.

[..]

Bez iepriekš minētajiem tiesību avotiem ir vēl arī citi normatīvie akti (ģenerālie līgumi, kolektīvie līgumi, kolhozu statūti.)»¹⁵³

Identisks viedoklis pausts Padomju Krievijas tiesību zinātnē: sociālistiskās valstis nepazīst tādu tiesību avotu kā tiesu precedents, kas noved pie atkāpēm no likumības pamatiem un grauj valsts likumdevēju orgānu nozīmi likumu radīšanas procesā.¹⁵⁴ Tomēr mūsdienu Krievijas tiesību zinātnieks profesors Dr. iur. Mihails Marčenko norāda: tā bija tikai teorija un oficiālā doktrīna, patiesībā praksē precedents un tiesu veiktā tiesību jaunrade pastāvēja, savu esību piesedzot ar dažādām legālām formām.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Plotnieks A. Padomju sociālistiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1975, 188.lpp.

¹⁵¹ Krastiņš I. Valsts un tiesību teorija, Rīga: Zvaigzne, 1985, 155.lpp.

¹⁵² Plotnieks A. Padomju sociālistiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1975, 192., 193.lpp.

¹⁵³ Turpat, 193., 203.lpp.

¹⁵⁴ Социалистическое право. Москва: Юридическая литература, 1973, с.325. Citēts pēc: Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008, с.389.; Шляпочников А.С. Толкование советского уголовного закона. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1960, с.8–18.

¹⁵⁵ Мартынич Е., Колоколова Э. Прецедентное право: от советской идеологии к международной практике. Российская юстиция, 1994, № 12, с.20. Citēts pēc: Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008, с.389.

Tiesu veiktās tiesību jaunrades pastāvēšanu padomju tiesībās apliecina, piemēram, apstākļi, ka Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (turpmāk – LPSR vai Latvijas PSR) Civilt kodeksa 6.panta piektajā daļā un Civilprocesa kodeksa 11.panta trešajā daļā bija paredzēta analogijas lietošana un tiesas šo tiesību tālākveidošanas metodi praksē patiešām izmantoja. Plotnieks A. Padomju sociālistiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1975, 243.–245.lpp.; Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 130.lpp., 278.atsauce.

Oficiāli neatzīts, tomēr nozīmīgs padomju tiesību avots bija arī tiesību doktrīna. «Kaut arī tiesību doktrīna nekad oficiāli netika minēta kā padomju tiesību avots, patiesībā tās nozīme bija visai liela gan komunistiskās partijas

Šo formu vidū vispirms jāmin gan PSRS, gan Latvijas PSR Augstākās tiesas plēnuma jeb šo tiesu tiesnešu kopsapulces lēmumi.¹⁵⁶ Patiešām – *de facto* šie lēmumi bija vispāršaistošs tiesību avots – kā vispāršaistošus tos uztvēra un piemēroja tiesas. Šādu plēnuma lēmumu statusu tiešā tekstā akceptēja vairākums padomju tiesību zinātnieku.¹⁵⁷ Piemēram, LU JF profesore Dr. habil. iur. Līna Birziņa, raksturojot civiltiesības Latvijā tautas saimniecības atjaunošanas un sociālisma celtniecības periodā (1946–1953), raksta: «Tiesību avotu nozīme zināmos gadījumos bija arī PSRS Augstākās Tiesas plēnumu lēmumiem principiālos jautājumos. Tiesām šie lēmumi konkrētās lietās bija saistoši, kaut arī formāli Civilt kodeksā grozījumi nebija izdarīti.»¹⁵⁸ Padomju Krievijas tiesību zinātnē secināts, ka «PSRS Augstākās tiesas vadošie norādījumi ir padomju krimināltiesību avots un ka tajos izpaužas PSRS Augstākās tiesas loma tiesību jaunradē».¹⁵⁹ Ņemot vērā PSRS Augstākās tiesas plēnuma lēmumu saturu, atzīts: «Vadošie norādījumi, vismaz patlaban, ir padomju tiesību avots ne tikai tādēļ, ka tajos ietverts Padomju valsts likumu un citu normatīvo aktu oficiāls normatīvs tulkojums, bet arī tāpēc, ka daži no tiem satur jaunas tiesību normas. To var noliegt, tikai ignorējot acīmredzamus faktus.»¹⁶⁰

Augstākās tiesas plēnuma lēmumu vispāršaistošo spēku sociālisma periodā Krievijas tiesību zinātnieki neapšaubā arī mūsdienās. «Faktiski tiesu prakse, ietverta PSRS Augstākās tiesas plēnuma un KPFSR Augstākās tiesas plēnuma izskaidrojumos, norādīja KF Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieks V.M.Žuikovs, vienmēr «tika atzīta par tiesību avotu, tā kā tiesu nolēmumos tika pieļautas atsaucis uz tiem kā uz lietas izšķiršanas tiesisko pamatu»»¹⁶¹ «Kā tiesību zinātnieki, tā praktiķi PSRS Augstākās tiesas plēnuma aktus, kuros skaidroti praksē radušies krimināltiesību un

politiskajās un ideoloģiskajās nostādnēs balstītu likumprojektu izstrādāšanas stadijā, gan padomju tiesību piemērošanai praksē. Tātad padomju tiesību doktrīna pastiprināti rada savu atspoguļojumu padomju tiesībās, tās evolūcija izsauca izmaiņas padomju likumdošanā un likumu piemērošanā.» Blūzma V. Latvijas inkorporācija PSRS sastāvā un padomju tiesību uzspiešana Latvijai (1940–1941). Grām.: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Rīga: LU žurnāla «Latvijas Vēsture» fonds, 2000, 312.lpp.

¹⁵⁶ Plēnumu veidošana PSRS sastāvā ietilpstošo republiku augstākajās tiesās tika paredzēta ar 1958.gada PSRS, padomju un autonomo republiku tiesu iekārtas likumdošanas pamatiem, kas pieņemti ar PSRS 1958.gada 12.decembra likumu «Par PSRS, padomju un autonomo republiku tiesu iekārtas likumdošanas pamatu apstiprināšanu». Шляпочников А.С. Толкование советского уголовного закона. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1960, с.31; Об утверждении основ законодательства о судостроительстве Союза ССР, союзных и автономных республик: закон СССР от 25.12.1958. Pieejams: http://www.lawrussia.ru/texts/legal_861/doc861a657x891.htm (aplūkots 09.03.2014.).

¹⁵⁷ Шляпочников А.С. Толкование советского уголовного закона. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1960, с.31–32.

¹⁵⁸ Birziņa L. Valsts un tiesības Latvijā tautas saimniecības atjaunošanas un sociālisma celtniecības periodā (1946–1953). Grām.: Apsītis R., Birziņa L., Grīnbergs O. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture (1917–1970). Rīga: Zvaigzne, 1970, 167.lpp.

¹⁵⁹ Исаев М.М. Судебная практика Верховного Суда СССР как источник советского уголовного права. Ученые записки ВЮИОН. Вып. 5. Москва: Юрид. изд-во МЮ СССР, 1947, с.75–88. Citēts pēc: Ерошкин Н.В. Юридическая природа актов толкования Верховного Суда Российской Федерации. Право и Жизнь, 2010, № 142 (4). Pieejams arī: <http://www.law-n-life.ru/arch/142/142-4.doc> (aplūkots 05.03.2014.).

¹⁶⁰ О юридической природе руководящих указаний Пленума Верховного Суда СССР. Советское государство и право, 1956 г., № 8, с.19.

¹⁶¹ Марченко М.Н. Судебное протворчество и судейское право. Москва: Проспект, 2008, с.390.

civiltiesību jautājumi, atzina par mūsu valsts tiesām saistošiem. Šādi akti tika dēvēti par vadošiem izskaidrojumiem. Faktiski [...] tiem piemita likuma, tas ir, tiesību avota, nozīme.»¹⁶²

Autores ieskatā, vispārsaistošs spēks gan PSRS, gan LPSR Augstākās tiesas plēnuma lēmumiem piemita arī *de iure*, jo tas bija noteikts likumos. LPSR 1981.gada 12.jūnija Likuma par Latvijas PSR tiesu iekārtu 29.pantā LPSR Augstākajai tiesai bija atvēlētas šādas pilnvaras: pētīt un vispārināt tiesu praksi, dot vadošus izskaidrojumus tiesām republikas likumu piemērošanas jautājumos, kas rodas tiesas lietu izskatīšanā. Papildus šajā pantā norādīts: Latvijas PSR Augstākās tiesas plēnuma vadošie izskaidrojumi ir obligāti tiesām, kā arī citām iestādēm un amatpersonām, kas piemēro likumu, uz kuru attiecas izskaidrojums.¹⁶³ Tāda kompetence LPSR Augstākās tiesas plēnumam bija paredzēta jau iepriekš – 1959.gada 27.novembrī pieņemtajā Likumā par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas tiesu iekārtu¹⁶⁴. Savukārt PSRS Augstākās tiesas plēnums atbilstīgi 1957.gada 12.februārī PSRS Augstākās Padomes pieņemtajam Nolikumam par PSRS Augstāko Tiesu vadošus izskaidrojumus likumu piemērošanas jautājumos sniedza visu padomju republiku tiesām.¹⁶⁵

Plēnuma lēmumos ietvertie vadošie izskaidrojumi likumu piemērošanas jautājumos bija radušies attiecīgās valsts (vai valstu) tiesu prakses analīzes un vispārināšanas gaitā.¹⁶⁶ Tātad šajos lēmumos atrodamās atziņas pēc būtības ne ar ko neatšķiras no tā, ko vairākums Latvijas tiesību zinātnieku patlaban dēvē par judikatūru¹⁶⁷. Arī plēnuma lēmumu pieņemšanas un to vispārsaistošā spēka reglamentēšanas mērķis bija tāds pats, kāds mūsdienās ir judikatūras saistošā spēka meklējumiem – normatīvo tiesību aktu vienveidīga, konsekventa piemērošana. «Veidojot tiesisku valsti, ir ļoti nepieciešams paaugstināt likuma autoritāti, ko var panākt, nodrošinot likumu precīzu ievērošanu. Likums vienmēr ir abstrakts. Konkrētām dzīves situācijām to piemēro tiesa. Tādēļ ir svarīgi, lai tiesneši pareizi izprastu tā jēgu, lai dažādas tiesas neiztulkotu to dažādi.»¹⁶⁸ No tā izriet, ka Augstākās tiesas plēnuma lēmumos ietvertā judikatūra – gan tiesību normu iztulkošanas, gan tiesību tālākveidošanas rezultāts – bija vispārsaistošs tiesību avots.

¹⁶² Ерошкин Н.В. Юридическая природа актов толкования Верховного Суда Российской Федерации. Право и Жизнь, 2010, № 142 (4). Pieejams arī: <http://www.law-n-life.ru/arch/142/142-4.doc> (aplūkots 05.03.2014.).

¹⁶³ Likums par Latvijas PSR tiesu iekārtu: LPSR likums. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1981, Nr.25. Pieejams arī: Latvijas PSR spēkā esošo normatīvo likumdošanas aktu hronoloģiskais krājums. 1981.gads, 2.sējums. Rīga: Latvijas PSR Tieslietu ministrija, 1984, 433.lpp.

¹⁶⁴ Birziņa L. Valsts un tiesības Latvijā komunisma celtniecības periodā. Grām.: Apsītis R., Birziņa L., Grīnbergs O. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture (1917–1970). Rīga: Zvaigzne, 1970, 217., 218.lpp.

¹⁶⁵ Birziņa L. Valsts un tiesības Latvijā sociālisma celtniecības pabeigšanas periodā (1953–1958). Grām.: Apsītis R., Birziņa L., Grīnbergs O. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture (1917–1970). Rīga: Zvaigzne, 1970, 179.lpp.

¹⁶⁶ Priekšvārds. Grām.: Latvijas PSR Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums 1965–1989. Rīga: Avots, 1991, 3.lpp.; Loskutovs A. Priekšvārds. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. 1991–1999. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000, 5.lpp. Skat. arī: Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008, с.390.

¹⁶⁷ Par judikatūras jēdziena saturu skat. turpmāk šajā un nākamajā promocijas darba nodaļā.

¹⁶⁸ Priekšvārds. Grām.: Latvijas PSR Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums 1965–1989. Rīga: Avots, 1991, 3.lpp.

Ar Augstākās tiesas 1991.gada 4.novembra plēnuma lēmumu Nr.9 nolemts norādīt Latvijas Republikas tiesām, ka PSRS Augstākās tiesas plēnuma lēmumos izteiktie norādījumi par likumu piemērošanu nav saistoši Latvijas Republikas tiesām un citām institūcijām, kuras piemēro šos likumus.¹⁶⁹ Ar Augstākās tiesas 1991.gada 4.novembra plēnuma lēmumu Nr.8 nolemts līdz 1990.gada 4.maijam pieņemtos Latvijas PSR Augstākās tiesas plēnuma lēmumus uzskatīt par Latvijas Augstākās tiesas plēnuma lēmumiem un piemērot tos, ja tie nav pretrunā ar konstitucionālo likumu «Par Latvijas Republikas valstisko statusu»¹⁷⁰ un citiem Latvijas Republikā esošiem likumdošanas aktiem.¹⁷¹

Līdztekus plēnuma lēmumiem padomju laikā par tiesību avotu *de facto* tika atzīta arī publicētajos Augstāko tiesu nolēmumos atrodamā judikatūra¹⁷² un šo tiesu precedenti – iepriekšēji nolēmumi līdzīgās lietās¹⁷³.

1. Padomju Latvijas tiesību doktrīnā jēdzieni «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» nav sastopami, tiesu un tiesnešu nolēmumi un tajos ietvertās juridiski nozīmīgās atziņas par tiesību avotiem netiek atzītas. Tomēr praksē padomju tiesas ievēroja publicētos PSRS un attiecīgās padomju republikas Augstākās tiesas nolēmumus un tajos atrodamās juridiski nozīmīgās atziņas. Savukārt PSRS un Latvijas PSR Augstākās tiesas plēnuma lēmumi bija vispārsaistošs tiesību avots – šādu statusu tiem piešķīra gan normatīvie tiesību akti, gan tiesību zinātne, gan tiesas, tos piemērojot praksē.

2. Augstākās tiesas plēnuma lēmumos ietvertie vadošie izskaidrojumi likumu piemērošanas jautājumos bija radušies attiecīgās valsts (vai valstu) tiesu prakses analīzes un vispārināšanas gaitā un aptvēra gan tiesību normu iztulkošanas, gan tiesību tālākveidošanas rezultātu. Tātad plēnuma lēmumos atrodamās atziņas pēc būtības ne ar ko neatšķiras no tā, ko vairākums Latvijas tiesību zinātnieku patlaban dēvē par judikatūru. Arī plēnuma lēmumu pieņemšanas un to vispārsaistošā spēka reglamentēšanas mērķis bija tāds pats, kāds mūsdienās ir judikatūras saistošā spēka meklējumiem – normatīvo tiesību aktu vienveidīga,

¹⁶⁹ Par PSRS Augstākās Tiesas Plēnuma lēmumu juridisko spēku Latvijas Republikas tiesās: Augstākās tiesas plēnuma 1991.gada 4.novembra lēmums Nr.9. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/plenum/1991-04.11..doc> (aplūkots 10.03.2014.).

¹⁷⁰ Par Latvijas Republikas valstisko statusu: LR konstitucionālais likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 24.oktobris, Nr.42.

¹⁷¹ Par Latvijas PSR likumdošanas aktu un Latvijas PSR Augstākās Tiesas Plēnuma lēmumu piemērošanu Latvijas Republikas tiesās: Augstākās tiesas plēnuma 1991.gada 4.novembra lēmums Nr.8. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/plenum/1991.-04.11.-2.doc> (aplūkots 10.03.2014.).

¹⁷² «Publicēto PSRS Augstākās tiesas un KPFSR Augstākās tiesas praksi, lai gan tā nebija atzīta oficiāli, «faktiski vienmēr ņēma vērā zemākās tiesas kā orientieri tiesību piemērošanas un iztulkošanas, likumu robu novēršanas, likuma vai tiesību analogijas lietošanas jautājumos.» Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судейское право. Москва: Проспект, 2008, с.390.

¹⁷³ Konkrētās civillietās un krimināllietās pieņemtu PSRS un padomju republiku Augstākās tiesas plēnuma un tiesu kolēģiju nolēmumu publicēšana praksē ļāva «ieinteresētajām personām panākt līdzīgus nolēmumus līdzīgos gadījumos visās analogiskās lietu kategorijās, ko izskatīja zemākās tiesas». Мартынич Е., Колоколова Э. Прецедентное право: от советской идеологии к международной практике. Российская юстиция, 1994, № 12, с.21. Citēts pēc: Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судейское право. Москва: Проспект, 2008, с.389–390.

konsekventa piemērošana. No tā izriet, ka padomju laikā Augstākās tiesas plēnuma lēmumos ietvertā judikatūra – tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – bija vispāršaistošs tiesību avots, kura galvenais uzdevums – nodrošināt vienveidīgu tiesu praksi.

1.3. Jēdzieni «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» un Augstākās tiesas plēnuma lēmumi atjaunotajā Latvijas Republikā (no 1990.–1991.gada)

Līdz ar Latvijas Republikas kā neatkarīgas demokrātiskas tiesiskas valsts atjaunošanu *de iure* tajā pastāvošā sociālistiskā tiesiskā sistēma automātiski nepārtapa par jaunajai valsts iekārtai atbilstošu. 20.gadsimta 90.gados sākās Latvijas tiesiskās sistēmas transformācija no sociālistiskās tiesību saimes uz romāņu-ģermāņu jeb kontinentālās Eiropas tiesību saimi. Vairākās jomās šī pārveidošana joprojām nav pabeigta, īpaši tas attiecas uz tiesisko realitāti, tostarp tiesību normu piemērošanu¹⁷⁴, kurā liela nozīme ir tiesību avotu izpratnei. Šā iemesla dēļ atjaunotajā valstī joprojām eksistē abām minētajām tiesību saimēm raksturīgi tiesiskās sistēmas elementi.¹⁷⁵

1.3.1. Augstākās tiesas plēnuma lēmumi

Arī pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas Augstākās tiesas plēnuma lēmumi ilgu laiku *de iure* un *de facto* saglabāja savu iepriekšējo vietu tiesību avotu sistēmā.¹⁷⁶ Protams, to autore tad jau bija Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Līdz pat 2002.gada 2.decembrim Augstākās tiesas plēnuma lēmumi bija vispāršaistošs tiesību avots saskaņā ar likuma «Par tiesu varu»¹⁷⁷ 49.panta otro daļu:

¹⁷⁴ Skat., piemēram, Melķisis E. Ievadam. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķisis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 4.lpp.; Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 20.–21.lpp.; ECT arvien pieaug sūdzību skaits par Latvijas tiesu darbību; 2013.gadā sāks visu tiesnešu novērtēšanu (27.03.2012.). <http://www.delfi.lv/news/national/politics/ect-arvien-pieaug-sudzibu-skaits-par-latvijas-tiesu-darbibu-2013gada-saks-visu-tiesnesu-novertesanu.d?id=42239808> (aplūkots 05.02.2014.).

Latvijas amatpersonu nespēju konkrētā gadījumā adekvāti piemērot tiesību normas, kas regulē kriminālprocesu, 2013.gadā konstatējusi ECT lietā «Nagla v. Latvia». ECT spriedums lietā: 73469/10, Nagla v. Latvia, 16 July 2013, skat., piemēram, paras.99–101. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122374> (aplūkots 22.09.2013.). Skat. arī: Reine I. Komentārs par spriedumu lietā «Nagla pret Latviju». Jurista Vārds, 2013. 17.septembris, Nr.38 (789); Litvins G. Naglas gadījuma pēcspriešana. Jurista Vārds, 2013. 17.septembris, Nr.38 (789).

¹⁷⁵ Autore nepiekrīt Egila Levita viedoklim, ka «ES ietvarā (kopš 2004) – pēc vairāk nekā 10 gadus ilgušas «turbulences» Latvijas tiesību sistēma ir iegājusi «miera ostā» – pilnībā (likumdošanas, intelektuāla, valsts rīcības līmenī) transformējusies no padomju tiesību loka uz piederību Rietumeiropas tiesību saimei un «pieslēgusies» ES tiesību sistēmai». Dubava I., Gailīte D., Litvins G. Bīriņu domnīca – jau desmito gadu pēc kārtas. Jurista Vārds, 2013. 6.augusts, Nr.32 (783).

Viens no ieilgušās transformācijas iemesliem ir apstākļi, ka, Inetas Ziemeles vārdiem runājot, «tiesiskas valsts stiprināšana nav bijusi Saeimas un valdības reāla prioritāte». Lībeka M. Latvijas pilsoņu sūdzības ECT – savdabīgas un atšķirīgas. Saruna ar tiesnesi Inetu Ziemeli. Pieejams: <http://www.la.lv/pardomas-pec-atgriesanas-no-eiropas-ziemele/> (aplūkots 21.01.2015.).

¹⁷⁶ «Pārsvārā šie lēmumi tika piemēroti kā saistošas tiesību normas.» Voroncovs A. Augstākās tiesas plēnuma lēmumi mūsdienu Latvijas tiesību sistēmā. Jurista Vārds, 2007. 24.aprīlis, Nr.17/18 (470/471).

¹⁷⁷ Par tiesu varu: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993. 14.janvāris, Nr.1.

«Plēnums pieņem tiesām saistošus izskaidrojumus par likumu piemērošanu.» Netieši plēnuma lēmumu *de iure* vispārsaistošais spēks bija noteikts Latvijas Civilprocesa kodeksa 342.¹pantā.¹⁷⁸

Augstākās tiesas plēnuma lēmumus par vispārsaistošu tiesību avotu atzina gan tiesību zinātnieki, gan tiesas. Piemēram, LU JF profesore Dr. iur. Valentija Liholaja, komentējot Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2000.gada 30.novembra spriedumu lietā Nr.K-949/3¹⁷⁹, norāda, ka tas ir pareizs, jo pilnībā atbilst Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1. «Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām»¹⁸⁰ 11.punktā sniegtajam skaidrojumam, ka slepkavību nevar kvalificēt kā izdarītu ar sevišķu cietsirdību, «ja liels daudzums miesas bojājumu nodarīts tieši slepkavības procesā un īsā laika periodā bez vainīgā nodoma cietušajam sagādāt sevišķas ciešanas».¹⁸¹

Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija, jau minētajā 2000.gada 30.novembra spriedumā lietā Nr.K-949/3 pamatojot, kāpēc tā J.G. izdarīto slepkavību nekvalificē pēc Krimināllikuma¹⁸² (turpmāk – KL) 117.panta 4.punkta kā izdarītu ar sevišķu cietsirdību, citē Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 11.punktu un secina, ka šajā gadījumā nav konstatēts J.G. nodoms A.J. slepkavības laikā nodarīt viņam sevišķas ciešanas. Šādu kvalifikāciju par pareizu atzinusi arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta (turpmāk – Krimināllietu tiesu palāta).¹⁸³ Nereti uz Augstākās tiesas plēnuma lēmumiem tiesas atsaucās pat nolēmumu rezolutīvajā daļā.¹⁸⁴

2002.gada 3.decembrī stājās spēkā grozījumi likuma «Par tiesu varu» 49.panta otrajā daļā, kas tika izteikta šādi: «Plēnums apspriež aktuālus tiesību normu interpretācijas jautājumus.»¹⁸⁵ Uz tādu rīcību likumdevēju acīmredzot pamudināja apstākļi, ka šīs tiesību normas iepriekšējās redakcijas konstitucionalitāte bija apstrīdēta Satversmes tiesā un lietas iznākums bija viegli

¹⁷⁸ Latvijas Civilprocesa kodeksa 342.¹pants «Lietas izskatīšanas apturēšana kasācijas instances tiesā»:

«Ja, izskatot lietu, kasācijas instances tiesa nāk pie atzinuma, ka izskatāmajā jautājumā ir nepieciešams Augstākās tiesas plēnuma dots likuma iztulkojums vai arī ka agrāk dotais izskaidrojums būtu grozāms, Senāts pieņem lēmumu, ar kuru aptur lietas izskatīšanu kasācijas instancē.

Lēmumu Senāta departaments nosūta Augstākās tiesas priekšsēdētājam ar lūgumu sasaukt Augstākās tiesas plēnumu, lai izskatītu konkrēto jautājumu.

Pēc attiecīgā jautājuma izskatīšanas Augstākās tiesas plēnumā lietas izskatīšana kasācijas instances tiesā tiek atjaunota.»

Latvijas Civilprocesa kodekss: LR likums. Rīga: Tiesiskās informācijas centrs, 1997, 164.lpp.

¹⁷⁹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2000.gada 30.novembra spriedums lietā Nr.K-949/3. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 261.lpp.

¹⁸⁰ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2.daļa. Sevišķā daļa. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Firma «AFS», 2007.

¹⁸¹ Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 273.lpp.

¹⁸² Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.

¹⁸³ Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.PAK-231. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 271.lpp.

¹⁸⁴ Sniedzīte G. Tiesību palīgavoti, piemērojot tiesību normas. Jurista Vārds, 2005. 18.oktobris, Nr.39 (394).

¹⁸⁵ Grozījumi likumā «Par tiesu varu»: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 19.novembris, Nr.168.

paredzams. Patiešām – ar Satversmes tiesas 2003.gada 4.februāra spriedumu lietā Nr.2002-06-01 likuma «Par tiesu varu» 49.panta otrā daļa (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2002.gada 2.decembrim) tika atzīta par neatbilstošu Satversmes 1. un 83.pantam.¹⁸⁶

Tā kā Augstākās tiesas plēnuma lēmumos ietvertajos izskaidrojumos nereti tika pārkāptas tiesību normu teksta robežas, plēnuma tiesām noteica ne tikai saistošu tiesību normu interpretāciju, bet arī tiesību tālākveidošanu, piemēram, formulējot vadlīnijas ģenerālklausulu konkretizācijai jeb papildīšanai ar saturu.¹⁸⁷ Tātad līdz 2002.gada 2.decembrim Augstākās tiesas plēnuma lēmumi Latvijā dažos aspektos faktiski īstenoja tagadējās Satversmes tiesas funkcijas¹⁸⁸, lai gan šī tiesa darbojās jau kopš 1996.gada beigām¹⁸⁹.

Savukārt Latvijas Civilprocesa kodeksa 342.¹pantā reglamentētā Augstākās tiesas plēnuma kompetence pielīdzināma EST pilnvarām pieņemt prejudiciālos nolēmumus¹⁹⁰. To apliecina šāds gadījums. Kādā civillietā prasītāja bija lūgusi atlīdzinājumu par morālo kaitējumu, kas viņai nodarīts ar meitas nāvi, kuru izraisījis atbildētāja izdarīts noziedzīgs nodarījums. Izskatot šo civillietu kasācijas kārtībā, Senāta CLD nespēja izlemt, vai šādā gadījumā prasītājai saskaņā ar Civillikuma 1635.pantu toreizējā redakcijā¹⁹¹ piešķirams atlīdzinājums par morālo kaitējumu. Tādēļ Senāta CLD ar 1998.gada 13.maija lēmumu apturēja kasācijas tiesvedību šajā lietā un Latvijas Civilprocesa kodeksa 342.¹panta kārtībā lūdza Augstākās tiesas plēnumu sniegt skaidrojumu par

¹⁸⁶ Par likuma «Par tiesu varu» 49.panta otrās daļas atbilstību Satversmes 1. un 83.pantam: Satversmes tiesas 2003.gada 4.februāra spriedums lietā Nr.2002-06-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 5.februāris, Nr.19.

¹⁸⁷ Par to sīkāk skat. promocijas darba apakšnodaļā «Tiesību tālākveidošana krimināltiesībās».

¹⁸⁸ Satversmes tiesas likuma 32.panta «Satversmes tiesas sprieduma spēks» otrā daļa: «Satversmes tiesas spriedums un tajā sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām.»

Satversmes tiesas likuma 29.panta «Tiesvedības izbeigšana» 2¹.daļa: «Satversmes tiesas lēmumā par tiesvedības izbeigšanu sniegtā tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām.»

Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14.jūnijs, Nr.103.

¹⁸⁹ «Par Satversmes tiesas dzimšanas dienu uzskatāms 1996.gada 9.decembris,» lasāms šīs tiesas mājas lapā. Informācija par Satversmes tiesu. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=3> (aplūkots 02.09.2013.).

¹⁹⁰ Skat., piemēram: Līguma par Eiropas Savienības darbību 267.pantu:

«Eiropas Savienības Tiesas kompetencē ir sniegt prejudiciālus nolēmumus par:

a) Līgumu interpretāciju;

b) Savienības iestāžu vai struktūru tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju.

Ja šādu jautājumu ierosina kādas dalībvalsts tiesā, šī tiesa, ja tā uzskata, ka ir vajadzīgs Tiesas lēmums par šo jautājumu, lai šī tiesa varētu sniegt spriedumu, var lūgt, lai Tiesa sniegt nolēmumu par šo jautājumu.

Ja šādu jautājumu ierosina par lietu, ko izskata dalībvalsts tiesa, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, tad šai dalībvalsts tiesai jāgriežas Tiesā.»

Līgums par Eiropas Savienības darbību (konsolidēts): Eiropas Savienības līgums. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 30.marts, C 83, 47.lpp. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:LV:PDF> (aplūkots 23.08.2012.).

¹⁹¹ Līdz 2006.gada 1.martam, kad spēkā stājās Civillikuma 1635.panta grozījumi (skat.: Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 9.februāris, Nr.24.), šajā pantā bija noteikts: «Katrs tiesību aizskārums, t.i., katra pati par sevi neatļauta darbība, dod tam, kam tā kaitējusi, tiesību prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot.» Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 30.janvāris, Nr.4.

Civillikuma 1635.panta piemērošanu prasības lietās par morālo kaitējumu.¹⁹² Lēmumā «Par Civillikuma 1635.panta piemērošanu, izskatot prasības par morālo kaitējumu» Augstākās tiesas plēnums noteica, ka Civillikuma 1635.pantā paredzēta vienīgi zaudējumu piedziņa, morālā kaitējuma atlīdzināšanas pamatus nosaka tikai Civillikuma 19.nodaļas 1.apakšnodaļas 2.daļa.¹⁹³ Pamatojoties uz šo lēmumu, Senāta CLD ar 1999.gada 31.marta spriedumu lietā Nr.SK-1 prasību par atlīdzinājumu par morālo kaitējumu noraidīja.¹⁹⁴

Kaut arī Augstākās tiesas plēnuma lēmumi tiesām *de iure* nav saistoši jau kopš 2002.gada 3.decembra, vismaz krimināltiesībās gan tiesību doktrīnā, gan tiesu praksē tie *de facto* joprojām bieži tiek atzīti par vispārsaistošiem tiesību avotiem.¹⁹⁵ Piemēram, LU JF profesors Dr. habil. iur. Uldis Krastiņš Augstākās tiesas plēnuma lēmumu vispārsaistošo spēku atzīst tieši, likuma «Par tiesu varu» 49.panta otrās daļas pašreizējo redakciju skaidrojot šādi: «Manuprāt, ir skaidrs, ka minētās normas likumā «Par tiesu varu» iestrādātas, lai Krimināllikuma normu piemērošanā pretrunīgas prakses gadījumos vai arī atsevišķu neskaidru nodarījumu kvalifikācijas jautājumu risināšanā būtu iespēja veidot vienveidīgu tiesu praksi. Loģiski, ka to var panākt tikai tad, ja Augstākās tiesas plēnuma skaidrojumus likuma normu interpretācijas jautājumos ievēro zemākas instances tiesas.»¹⁹⁶

Augstākās tiesas kompetence tiesību normu skaidrošanas jomā nav raksturīga kontinentālās Eiropas tiesību saimei, tā saglabājusies no padomju perioda kā vienīgais tiesiski atzītais ceļš, lai panāktu vienveidīgu tiesu praksi. Kontinentālās Eiropas tiesību saimē vienotas tiesu prakses veidošanai izmanto dažādus tiesību avotus, jo īpaši judikatūru un doktrīnu.¹⁹⁷ Arī Latvijā, tās tiesiskajai sistēmai pakāpeniski transformējoties no sociālistiskās uz romāņu-ģermāņu tiesību saimi, gan pirms, gan pēc grozījumiem likuma «Par tiesu varu» 49.panta otrajā daļā sastopami tiesu nolēmumi, kuros atbilstīgi mūsdienu izpratnei par tiesību avotiem strīda pareizā risinājuma meklējumiem izmantoti tādi tiesību avoti kā judikatūra un doktrīna.¹⁹⁸ Līdztekus tiesu praksei attīstās arī teorija par tiesu radīto tiesību avotu, ko patlaban dēvē par tiesu praksi, judikatūru un tiesnešu tiesībām, saistošo spēku un vietu nacionālajā tiesību avotu sistēmā.

¹⁹² Latvijas Civilprocesa kodeksa 342.¹pantam līdzīgs tiesiskais regulējums ietverts Civilprocesa likuma 5.¹pantā «Jautājuma uzdošana Eiropas Savienības Tiesai», 214.panta «Tiesas pienākums apturēt tiesvedību» 4.¹punktā, 216.panta «Tiesvedības apturēšanas termiņi» 4.punktā. Šajos priekšrakstos noteikts: tiesa saskaņā ar Eiropas Savienības tiesību normām uzdod EST jautājumu par Eiropas Savienības tiesību normu iztulkošanu vai spēkā esamību prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai; tiesa aptur tiesvedību, ja tā pieņem lēmumu par jautājuma uzdošanu EST prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai; tiesvedība tiek apturēta, līdz likumīgā spēkā stājas EST nolēmums. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3.novembris, Nr.326/330.

¹⁹³ Par Civillikuma 1635.panta piemērošanu, izskatot prasības par morālo kaitējumu: Augstākās tiesas plēnuma 1999.gada 26.februāra lēmums Nr.1, npublicēts.

¹⁹⁴ Senāta CLD 1999.gada 31.marta spriedums lietā Nr.SK-1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1999. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2000, 179.–180.lpp.

¹⁹⁵ Skat. arī: Voroncovs A. Augstākās tiesas plēnuma lēmumi mūsdienu Latvijas tiesību sistēmā. Jurista Vārds, 2007. 24.aprīlis, Nr.17/18 (470/471).

¹⁹⁶ Krastiņš U. Augstākās tiesas plēnuma loma Krimināllikuma normu tulkošanā. Jurista Vārds, 2004. 9.marts, Nr.9.

¹⁹⁷ Voroncovs A. Augstākās tiesas plēnuma lēmumi mūsdienu Latvijas tiesību sistēmā. Jurista Vārds, 2007. 24.aprīlis, Nr.17/18 (470/471).

¹⁹⁸ Skat. arī: turpat.

1. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas Augstākās tiesas plēnuma lēmumi līdz pat 2002.gada 2.decembrim *de iure un de facto* saglabā vispāršaistoša tiesību avota statusu. To nodrošina gan normatīvais regulējums, gan tiesību zinātnieku atbalsts un piemērošana tiesu praksē.

2. Tā kā Augstākās tiesas plēnuma lēmumos ietvertajos izskaidrojumos nereti pārkāptas tiesību normu teksta robežas un tātad plēnuma tiesām noteica ne tikai saistošu tiesību normu interpretāciju, bet arī tiesību tālākveidošanu, līdz 2002.gada 2.decembrim plēnuma Latvijā dažos aspektos faktiski īstenoja tagadējās Satversmes tiesas funkcijas, lai gan šī tiesa darbojās jau kopš 1996.gada beigām. Savukārt Latvijas Civilprocesa kodeksa 342.¹pantā reglamentētā Augstākās tiesas plēnuma kompetence pielīdzināma EST pilnvarām pieņemt prejudiciālos nolēmumus.

3. Latvijas tiesiskajai sistēmai pakāpeniski transformējoties no sociālistiskās uz romāņu-ģermāņu tiesību saimi, jau pavisam drīz pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas sastopami arī tiesu nolēmumi, kuros atbilstīgi mūsdienu izpratnei par tiesību avotiem strīda pareizā risinājuma meklējumiem izmantoti tādi tiesību avoti kā judikatūra un doktrīna. Līdztekus tiesu praksei attīstās arī teorija par tiesu radīto tiesību avotu, ko patlaban dēvē par tiesu praksi, judikatūru un tiesnešu tiesībām, saistošo spēku un vietu nacionālajā tiesību avotu sistēmā.

1.3.2. Jēdzieni «judikatūra» un «tiesnešu tiesības»

20.gadsimta 90.gados tādi jēdzieni kā «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» netiek lietoti, atjaunotās valsts juridiskajā leksikā tie ienāk ar 2000.gadu. 20.gadsimta 90.gados un 21.gadsimta sākumā juridiskajā literatūrā tiesību palīgavotu vidū līdzās tiesību zinātnei (tiesību doktrīnai, juridiskajai zinātnei, juridiskajai literatūrai, tiesībzinātnes vai tiesību zinātnes atziņām) un citiem palīgavotiem tiek pieminēta galvenokārt tiesu prakse – tiesu un tiesnešu iepriekšējie nolēmumi¹⁹⁹ – un dažkārt arī precedents – tiesas vai administratīvo instanču nolēmums, ko var izmantot kā pamatojumu vai argumentu analogiskā lietā²⁰⁰. Tomēr jau 21.gadsimta sākumā līdzās tiesu praksei doktrīnā reizēm tiek pieminēts arī tas, ko patlaban dēvē par judikatūru. LU JF profesors Dr. habil. iur. Edgars Meļķis secinājis: «Augstākās tiesas Senāta lēmumos atrodami pozitīvi piemēri, kuros

¹⁹⁹ Skat., piemēram, Jelāgins J. Tiesību pamatavoti. Grām.: Mūsdienu tiesību teorijas atziņas: Mācību grāmata / Rakstu krājums. Meļķis E. (red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999, 64.lpp.; Levits E. Latvijas tiesiskā iekārta transformācijas procesā. Likums un Tiesības, 1999. septembris, 1.sēj., Nr.1, 8., 10., 12.lpp.; Guļāns A. Mums vajadzīga juridiskās domas apmaiņa un virzība... Latvijas Vēstnesis, 1999. 6.oktobris, Nr.328/329; Apse D. Tiesu prakse un Latvijas Senāta Administratīvais departaments (1918-1940). Latvijas Universitātes Zinātniskie raksti 632, Tiesu prakses veidošana. Meļķis E. (red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2001, 92., 93.lpp.; Meļķis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 10., 11., 12.lpp.

²⁰⁰ Meļķis E. Par precedentu un tiesu prakses veidošanu. Jurista Vārds, 1998. 29.oktobris, Nr.33 (101).

iepriekšējos spēkā esošajos lēmumos sastopamie tiesību jautājumu risinājumi izmantoti kā argumenti līdzīga viedokļa apliecināšanai.»²⁰¹ [Autores izcēlums.]

Līdztekus iepriekš aprakstītajām pozitīvajām tendencēm 20.gadsimta 90.gados joprojām sastopamas arī sociālistiskajai doktrīnai raksturīgas atziņas, piemēram, šāda: valstīs, kurās precedenti tiek atzīti par tiesību avotiem, tiesas un citas iestādes faktiski iegūst likumdošanas funkcijas un ir tiesīgas precedentu formā radīt jaunas tiesību normas; pastāvot precedentiem, tiesību normās ir grūti orientēties, un tas savukārt var veicināt patvaļu un nelikumības valsts iestādēs un amatpersonu darbā.²⁰² Sociālistiskajā tiesību sistēmā šajā laikā joprojām dzīvo daļa Latvijas tiesu, diemžēl arī tādas, kuru nolēmumi ir galīgi un nav pārsūdzami. Senāta CLD 1997.gada 26.februāra spriedumā lietā Nr.SKC-51 paziņojis, ka «atsauce uz spriedumu, kas taisīts lietā starp citām pusēm, nav tiesību norma un tiesas precedents nav piemērojams».²⁰³ Tas vēl 1998.gada nogalē LU JF profesoram Dr. habil. iur. Edgaram Meļķisim liek secināt: «Latvijā, kā zināms, patlaban pastāv tā sauktā jauktā tiesību sistēma, kurā blakus jau dominējošiem Rietumeiropas tiesību loka elementiem ir vēl ne mazums sociālistisko tiesību elementu. Viens no tiem ir tiesu precedentu un tiesas prakses ietekmes un nozīmes noliegšana uz turpmāko tiesas spriešanu, kas gan pēdējā laikā sāk pakāpeniski mīkstināties.»²⁰⁴

Atjaunotās Latvijas tiesību zinātnē jēdzienu «tiesnešu tiesības» 2000.gada nogalē pirmoreiz pieminējis **Egils Levits** rakstā «Cilvēktiesības Eiropas Savienības tiesību sistēmā». Toreizējais ECT tiesnesis raksta: «Vairāku dekāžu ilgstošā praksē Eiropas Tiesa ir izstrādājusi «tiesnešu tiesības» cilvēktiesību jomā, tādējādi papildinot 1957.gada *Dibināšanas līgumu*»²⁰⁵ Savukārt tiesnešu tiesības viņš raksturo šādi: «Tiesnešu tiesības – *judge-made law*, *Richterrecht* – Rietumu tiesību lokā ir viena no tiesību izpausmes formām (tāpat kā rakstītās tiesības²⁰⁶ – normatīvie tiesību akti). Anglosakšu tiesību telpā tās tradicionāli ir primārā tiesību forma, kamēr kontinentālās Eiropas tiesību telpā tās ir sekundāra tiesību forma. Starptautisko tiesu veidotās tiesnešu tiesības ir arī tiesību forma starptautiskajās tiesībās.»²⁰⁷ Jēdziena «tiesnešu tiesības» saturs tieši nav skaidrots,

²⁰¹ Meļķis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 12.lpp.

²⁰² Krastiņš I. Tiesību teorijas pamatjēdzieni, 2.izdevums. Rīga: Latvijas Universitāte, 1996, 5.lpp.

²⁰³ Senāta CLD 1997.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.SKC-51, 3.lpp., npublicēts.

²⁰⁴ Meļķis E. Par precedentu un tiesu prakses veidošanu. Jurista Vārds, 1998. 29.oktobris, Nr.33 (101).

²⁰⁵ Levits E. Cilvēktiesības Eiropas Savienības tiesību sistēmā. Likums un Tiesības, 2000. novembris, 2.sēj., Nr.11 (15), 332.lpp.

²⁰⁶ Kaut arī vispārējie tiesību principi nereti tiek pozitīvizēti jeb pierakstīti (ietverti normatīvajos tiesību aktos), pēc būtības tie ir nerakstīti tiesību avoti (tiesību normas) pretstatā normatīvajos aktos sastopamajām rakstītajām tiesību normām, kas nav vispārējie tiesību principi. Tādēļ jēdziens «rakstītās tiesību normas» tiek lietots, lai šīs normas nošķirtu no vispārējiem tiesību principiem. Skat. Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 39.–47., 118.lpp.; Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 31.lpp.

²⁰⁷ Levits E. Cilvēktiesības Eiropas Savienības tiesību sistēmā. Likums un Tiesības, 2000. novembris, 2.sēj., Nr.11 (15), 332.lpp., 5.atsauce.

taču no raksta nepārprotami izriet, ka tā autors tiesnešu tiesības saista ar tiesu īstenotu tiesību jaunradi, veicot tiesību tālākveidošanu.

Gadu vēlāk jēdziena «tiesnešu tiesības» skaidrojumam pievērsies Dr. iur **Erlens Kalniņš**, norādot, ka ar to apzīmē «tiesas spriedumos (motīvu daļā) formulētus vispārīgus tiesību noteikumus, kas nepastāv kā likuma vai ieradumu (paražu) tiesību noteikumi, bet kas var tikt piemēroti, lai izšķirtu citus līdzīgus (likumā tieši neregulētus) dzīves gadījumus».²⁰⁸

Arī vārdu «judikatūra» atjaunotajā Latvijā 2003.gada pavasarī pirmoreiz²⁰⁹ lietojis **Egils Levits** rakstā «Par tiesiskās vienlīdzības principu». Judikatūru viņš aprakstījis šādi: «Latvijā parasti tiek lietots jēdziens «tiesu prakse» (*court practice, Gerichtspraxis*), tomēr tas nav tas pats, kas «judikatūra» (*case-law, Rechtsprechung*). «Tiesu prakse» ir plašāks, primāri *socioloģisks* jēdziens, kas ietver tiesas darbību sabiedrības kontekstā. Var būt laba un slikta tiesu prakse. «Judikatūra» turpretim ir šaurāks, tīri *juridisks* jēdziens. Tas nozīmē (galvenokārt augstāko) tiesu nolēmumu kopumu, kas ir pieejami sabiedrībai (publicēti) un kas satur abstraktas juridiskas atziņas (*rules, Rechtserkenntnisse*). Pie judikatūras nepieder, piemēram, atcelti un acīmredzami kļūdaini spriedumi (taču tie pieder pie tiesu prakses).»²¹⁰

Ļoti līdzīgs judikatūras skaidrojums atrodams Egila Levita rakstā «Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I)», te atmests kritērijs «galvenokārt augstāko» un papildus norādīts vien tas, ka par kļūdainiem spriedumiem atzīst tiesību zinātnieki. «Judikatūra (*case law* – angļu val., *Rechtsprechung* – vācu val., *jurisprudence* – franču val.) ir publicēto (pieejamo) tiesu nolēmumu kopums, izņemot atceltus un (tiesību zinātnē) par kļūdainiem atzītus spriedumus. [...] judikatūra attiecas tikai uz tiesu nolēmumu kopumā uzkrātajām juridiskajām atziņām.»²¹¹ raksta zinātnieks.

Atklājot rubriku «Aktuālās judikatūras apskats» žurnālā «Likums un Tiesības», Egils Levits judikatūras raksturojumu vēl nedaudz papildinājis: ar jēdzienu «judikatūra» apzīmē spēkā stājušos (un par «labiem un pareiziem» atzītu) tiesu nolēmumu kopumu, kas ietver abstraktas juridiskas atziņas, kuras tiesa konkrētā gadījumā var izmantot argumentācijā, lai pamatotu savu nolēmumu; judikatūra tāpat kā tiesību zinātne ir viens no tiesību palīgavotiem; judikatūrā ietilpst visu instanču tiesu nolēmumi, taču lielāka autoritāte, protams, ir augstāko tiesas instanču – Satversmes tiesas un Augstākās tiesas – nolēmumiem.²¹²

²⁰⁸ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana (III). Likums un Tiesības, 2001. augusts, 3.sēj., Nr.8 (24), 241.lpp. Identisks jēdziena «tiesnešu tiesības» formulējums atrodams: Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melņšis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 171.lpp.

²⁰⁹ Neimanis J. Judikatūra un tās saistošais spēks. Jurista Vārds, 2005. 8.marts, Nr.9 (364); Torgāns K. Judikatūras teorija un pielietojamā judikatūra. Jurista Vārds, 2005. 13.decembris, Nr.47 (402).

²¹⁰ Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 2003. 8.maijs, Nr.68.

²¹¹ Levits E. Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I). Likums un Tiesības, 2003. jūnijs, 5.sēj., Nr.6 (46), 166.lpp., 17.atsauce.

²¹² Levits E. Ar šo numuru žurnāls «Likums un Tiesības» atklāj jaunu rubriku – «Aktuālās judikatūras apskats». Likums un Tiesības, 2005. janvāris, 7.sēj., Nr.1 (65), 27.lpp.

Vēlāk zinātnieks savas domas mainījis, jo publikācijā «Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana» par judikatūru nodēvējis nevis tiesu nolēmumu kopumu, kas satur abstraktas juridiskas atziņas, bet gan tiesu nolēmumos atrodamās vispārīgās juridiskās atziņas, kas ir vispārināmas un līdz ar to lietojamas ne vien konkrētajā, bet arī citos gadījumos.²¹³ Egila Levita ieskatā, judikatūru raksturo vēl arī šādas pazīmes.

– Juridiskās atziņas ir atrodamas sprieduma vai cita nolēmuma motīvu daļā; bieži tās tiek atkārtotas vai apstiprinātas arī sprieduma rezolutīvajā daļā.

– Pie judikatūras nepieder kļūdainas juridiskās atziņas. Tieši juridiskā metodoloģija ir pamatkritērijs, lai vērtētu, vai spriedums ir juridiski pareizs vai nepareizs. Tātad judikatūra var tikt veidota tikai juridiskās metodoloģijas ietvaros.

– Judikatūrai nepieder arī juridiskās atziņas, kas atrodamas tiesu nolēmumos, kuri vēl nav stājušies spēkā, vai zemākas tiesu instances nolēmumos, ja apelācijas vai kasācijas instance vēlāk līdzīgās lietās ir izlēmusi citādāk.

– Judikatūras argumentatīvais spēks ir saistīts ar tiesu instanču hierarhiju: jo augstākas tiesas nolēmumā attiecīgā atziņa atrodama, jo lielāks tās argumentatīvais spēks. Protams, arī rajonu tiesu nolēmumos atrodamās atziņas ir judikatūra, taču uz zemāku tiesu nolēmumiem var mazāk paļauties nekā uz augstāku tiesu nolēmumiem. Judikatūras atziņu autoritātes hierarhija vienlaicīgi atbilst tiesu instanču hierarhijai.

– Juridiskās atziņas, kas izteiktas *obiter dictum*, vēlākos gadījumos var piemērot ar tādu pašu argumentatīvu spēku kā *ratio decidendi*. Tomēr atšķirībā no *ratio decidendi* tiesa vēlākā gadījumā *obiter dictum* var arī ignorēt. Tātad ar *obiter dictum* nākamajai judikatūrai tiek atstāta rīcības brīvība sekot šai atziņai vai nesekot.²¹⁴

Šajā publikācijā Egils Levits arī nošķīris tiesnešu tiesības no pārējās judikatūras, norādot: «Domāju, ka tur, kur judikatūra rada jaunas tiesības, t.i., tiesnešu tiesības, tā katrā ziņā būtu uzskatāma par tiesību pamatavotu. Turpretim tur [...], kur tiesa piemēro normatīvos tiesību aktus, tā būtu uzskatāma par palīgavotu, bet ar īpašu, tiesību pamatavotam pietuvinātu juridisku spēku un nozīmi.»²¹⁵

LU JF asociētais profesors Dr. iur. **Jānis Neimanis** grāmatā «Ievads tiesībās», atsaucoties uz vācu tiesību doktrīnu, jēdzienu «judikatūra» definē līdzīgi kā Egils Levits rakstā «Par tiesiskās vienlīdzības principu». Jāņa Neimaņa ieskatā, judikatūra ir publicēto (galvenokārt augstāko) tiesas nolēmumu kopums, kuriem ir principiāla nozīme un kuri satur abstraktas juridiskas atziņas (prejudīcijas); pie judikatūras nepieder atcelti un acīmredzami kļūdaini spriedumi, taču tie pieder

²¹³ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 32.lpp.

²¹⁴ Turpat, 32.–34.lpp.

²¹⁵ Turpat, 32.lpp.

pie tiesu prakses. Par tiesnešu tiesībām, arī atsaucoties uz vācu tiesību doktrīnu, rakstīts tikai tas, ka tās ir «tiesneša radītās tiesības» un ka ar šo jēdzienu «tiek apzīmētas pavisam atšķirīgas, strukturāli strādīgas parādības tiesību jaunrades un tiesību tālākveidošanas robežlaukumā».²¹⁶ Grāmatā «Tiesību tālākveidošana» Jānis Neimanis secina, ka «tiesnešu tiesības» ir precīzākais apzīmējums tiesību tālākveidošanas rezultātā radīto atziņu kopumam²¹⁷, taču norāda, ka «tiesnešu tiesības varētu rasties ne tikai tiesību tālākveidošanas ceļā, bet arī parastas tiesību normas iztulkošanas rezultātā»²¹⁸. Par judikatūru šajā grāmatā teikts, ka to veido tiesu praksē izkristalizējušās atziņas.²¹⁹

LU JF profesors Dr. habil. iur. **Kalvis Torgāns** norādījis, ka judikatūra ir tiesas nolēmumos (precedentos) ietvertu atziņu kopums par tiesību jautājumiem, uz kurām balstoties tiesa izlēmusi jautājumus par tiesību normas interpretāciju, piemērošanu noteiktos faktiskajos apstākļos vai likuma roba aizpildīšanu.²²⁰

Andris Plotnieks grāmatā «Tiesību teorija & juridiskā metode» raksta: ««Tiesnešu tiesības» tiek atzītas par vienu no veidiem, kādos tiesas līdzdarbojas tiesību normu jaunradē. Tās eksistē praksē pastāvīgi izmantojamu tiesību priekšrakstu veidā, kas nav ņemti no likuma.»²²¹

Biznesa augstskolas «Turība» Juridiskās fakultātes doktorante **Eva Šablovska** rakstā «Judikatūras atziņu iztulkošanas problēmas» nepievēršas jēdzienu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» definīcijām, bet gan judikatūras iztulkošanai un secina, ka «tiesību piemērotājam saistošās judikatūras atziņas ir *ratio decidendi*, kas [...] ir judikatūras pamatā un ir izmantojamas citu tiesu lēmumu pamatojumos»²²².

Izvērstākas definīcijas atrodamas Dr. iur. **Gintas Sniedzītes**²²³ promocijas darbā «Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā». Judikatūra, zinātnieces ieskatā, ir tiesisku spēkā stājušos tiesas nolēmumu kopums, kas satur abstraktas juridiskas atziņas jeb tiesnešu tiesību normas. Savukārt tiesnešu tiesības ir tiesas atrasti un formulēti abstrakti tiesību noteikumi – tiesību normas, kas atrodamas judikatūrā. Tiesnešu tiesību normas tiesa atrod, izmantojot šādas juridiskās metodes: tiesību normu interpretāciju, tiesību tālākveidošanu, nenoteiktu juridisku jēdzienu piepildīšanu ar saturu, vispārējo tiesību principu konkretizāciju.

²¹⁶ Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zvērināts advokāts Jānis Neimanis, 2004, 71., 172.lpp.

²¹⁷ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 164.lpp.

²¹⁸ Turpat, 19.lpp.

²¹⁹ Turpat, 45.lpp.

²²⁰ Torgāns K. Judikatūras teorija un pielietojamā judikatūra. Jurista Vārds, 2005. 13.decembris, Nr.47 (402).

²²¹ Plotnieks A. Tiesību teorija & juridiskā metode. Rīga: Izglītības solī, 2009, 221.lpp.

²²² Šablovska E. Judikatūras atziņu iztulkošanas problēmas. Jurista Vārds, 2010. 9.februāris, Nr.6 (601).

²²³ Ginta Sniedzīte judikatūru un tiesnešu tiesības Latvijā un ārvalstīs pētījusi jau iepriekš. Līdztekus jau iepriekš norādītajiem rakstiem par tiesnešu tiesību jēdziena izpratnes attīstību jāmin šādi: Sniedzīte G. Tiesību palīgavoti, piemērojot tiesību normas. Jurista Vārds, 2005. 18.oktobris, Nr.39 (394); Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats. Jurista Vārds, 2009. 15.septembris, Nr.37 (580); Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats (II). Jurista Vārds, 2009. 29.septembris, Nr.39 (582); Sniedzīte G. Atsevišķi tiesnešu tiesību normu piemērošanu ietekmējošie faktori. Jurista Vārds, 2010. 19.oktobris, Nr.42 (637).

Ginta Sniedzīte uzskata, ka tiesnešu tiesību normas ir atzīstamas par funkcionāli (*de facto*) un pēc būtības ekvivalentām tām rakstītajām vispārīstājošajām tiesību normām, ko likumdevējs fiksējis normatīvajos tiesību aktos un kas ir formāli spēkā.

Nacionālā līmenī Satversmes tiesas normatīvo tiesību aktu konstitucionalitātes izvērtēšanas rezultātā radītās konstitucionālās tiesnešu tiesības saistošā spēka ziņā ir vistuvāk likumdevēja pozitīvizētajiem normatīviem tiesību aktiem, rakstītajām tiesību normām, bet juridiskā spēka ziņā – pat likumam pāri stāvošas. Satversmes tiesas radītās tiesnešu tiesības būtu nošķiramas no pārējām tiesnešu tiesībām, kurām nav šāda formāla vispārīstājoša spēka.

Pārējām tiesnešu tiesību normām *de facto* piemīt visas vispārīstājošu tiesību normu konstituējošās pazīmes: faktiski vispārīstājošs spēks, piemērojamība piespiedu kārtā un jābūtības daba. Tiesnešu tiesībām nav patstāvīgajos tiesību avotos ietvertajām tiesību normām raksturīgo seku – uz tiesnešu tiesību normām vien nevar balstīt nolēmuma rezolutīvo daļu. Judikatūra kā tiesnešu tiesību avots tiesību avotu sistēmā atrodas starp patstāvīgajiem tiesību avotiem un palīgavotiem. Šāda trešā tiesību avotu grupa varētu tikt dēvēta par obligātajiem tiesību avotiem, tādējādi uzsvērot tiesību piemērotāja pienākumu tos obligāti ņemt vērā.²²⁴

Diāna Apse jēdzienu «judikatūra» skaidro šādi: tā ir abstrakta juridiska atziņa (atziņu kopa), kas ir vispārīstājoša un lietojama arī citos gadījumos, atrodama nolēmuma motīvu daļā un tam pievienotajā tēzē, sekmē normu vienādu izpratni, interpretāciju, veicina vienotu tiesu praksi konkrētās lietu kategorijās, efektīvizē juridisko profesiju pārstāvju darbu normu piemērošanā.²²⁵

Savas definīcijas abiem jēdzieniem piedāvājis arī biznesa augstskolas «Turība» publisko tiesību katedras profesors Dr. hist. **Valdis Blūzma**. Viņaprāt, judikatūra ir tiesu nolēmumos (spriedumos, prejudiciālos un konsultatīvajos atzinumos) sniegto juridisko atziņu un formulēto principu kopums, kura veidošanas un izmantošanas mērķis ir nodrošināt tiesību aktu iztulkošanu (interpretāciju) un piemērošanu atbilstoši tiesību garam un taisnīguma izpratnei; judikatūras kā tiesību palīgavota esamības pierādījums ir iepriekšējā tiesas nolēmumā ietverta tiesisko atziņu un principu izmantošana argumentācijā līdzīgu tiesisko attiecību risinājumam citos tiesu nolēmumos.²²⁶ Savdabīga ir vēstures zinātņu doktora tiesnešu tiesību izpratne: Latvijas tiesību sistēmā kā jauns tiesību avota veids ir iekļāvis saistošais tiesas precedents, kas būtiski atšķiras no judikatūras kā tiesību avota; tā kā gan judikatūra, gan saistoši tiesas precedenti ir tiesvedības

²²⁴ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 176., 248.–251.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

²²⁵ Apse D. Judikatūras jēdziena satura meklējumi Latvijā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 194., 203.lpp.

²²⁶ Blūzma V. Judikatūras kā tiesību avota evolūcija salīdzinošās jurisprudences aspektā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 219., 225.lpp.

procesā tapuši tiesību avoti ar atšķirīgu juridisko spēku, pamatots ir termina «tiesnešu tiesības» lietojums, ietverot tajā šīs abas tiesību avotu formas.²²⁷

Normatīvajos tiesību aktos termins «judikatūra» nav definēts, tas ir tikai pieminēts. Šis jēdziens atrodams Administratīvā procesa likuma²²⁸ (turpmāk – APL) 4.panta otrajā daļā²²⁹, 15.panta ceturtajā daļā²³⁰, 108.²panta «Tiesas nolēmumu pieejamība» trešajā daļā²³¹, 301.¹panta «Tiesības atteikties ierosināt apelācijas tiesvedību» pirmajā daļā²³², 338.¹panta otrajā daļā²³³, Civilprocesa likuma (turpmāk – CPL) 5.panta sestajā daļā²³⁴, 464.¹panta otrajā daļā²³⁵, Kriminālprocesa likuma²³⁶ (turpmāk – KPL) 2.panta otrajā daļā²³⁷, Satversmes tiesas likuma 28.¹panta 1¹.daļā²³⁸ un arī dažos Ministru kabineta noteikumos²³⁹. Tieša norāde uz judikatūras

²²⁷ Blūzma V. Judikatūras kā tiesību avota evolūcija salīdzinošās jurisprudences aspektā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 219., 226.lpp.

²²⁸ Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14.novembris, Nr.164.

²²⁹ APL 4.panta otrā daļa: «Administratīvajā procesā piemēro arī šā panta pirmajā daļā neminētus vispārējos tiesību principus, kuri atklāti, atvasināti vai attīstīti iestāžu praksē vai tiesu judikatūrā, kā arī tiesību zinātnē.»

²³⁰ APL 15.panta ceturta daļa: «Eiropas Savienības tiesību normas piemēro atbilstoši to vietai ārējo normatīvo aktu juridiskā spēka hierarhijā. Piemērojot Eiropas Savienības tiesību normas, iestāde un tiesa ņem vērā Eiropas Savienības Tiesas judikatūru.»

²³¹ APL 108.²panta «Tiesas nolēmumu pieejamība» trešā daļa: «Ja tiesas lēmumos, kuri tiek sastādīti atsevišķu procesuālo dokumentu veidā, tiek formulētas būtiskas judikatūras atziņas, šādus nolēmumus var publicēt mājaslapā internetā.»

²³² APL 301.¹panta «Tiesības atteikties ierosināt apelācijas tiesvedību» pirmā daļa: «Apelācijas tiesvedību var atteikties ierosināt, ja jautājumā par apelācijas sūdzībā norādīto konkrēto materiālo vai procesuālo tiesību normu pārkāpumiem attiecībā uz šo tiesību normu piemērošanu un interpretāciju citās līdzīgās lietās ir izveidojusies judikatūra un pārsūdzētais spriedums atbilst tai.»

²³³ APL 338.¹panta otrā daļa: «Senatoru kolēģija var atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību šādos gadījumos:

1) jautājumā par kasācijas sūdzībā norādīto konkrēto materiālo vai procesuālo tiesību normu pārkāpumiem attiecībā uz šo tiesību normu piemērošanu un interpretāciju Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumos citās līdzīgās lietās ir izveidojusies judikatūra un pārsūdzētais spriedums atbilst tai;

2) nerodas šaubas par pārsūdzētā sprieduma tiesiskumu un izskatāmajai lietai nav nozīmes judikatūras veidošanā.»

²³⁴ CPL 5.panta sestā daļa: «Piemērojot tiesību normas, tiesa ņem vērā judikatūru.»

²³⁵ CPL 464.¹panta otrā daļa: «Ja kasācijas sūdzība formāli atbilst šā panta pirmajā daļā minētajām prasībām un ja apelācijas instances tiesa nav pieļāvusi šā likuma 452.panta trešās daļas noteikumu pārkāpumu, senatoru kolēģija var atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību arī šādos gadījumos:

1) jautājumā par kasācijas sūdzībā norādīto materiālo tiesību piemērošanu vai procesuālo tiesību normu pārkāpumiem attiecībā uz šo tiesību normu piemērošanu un interpretāciju Senāta spriedumos citās līdzīgās lietās ir izveidojusies judikatūra, un apelācijas instances spriedums atbilst tai;

2) nerodas šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu, un izskatāmajai lietai nav nozīmes judikatūras veidošanā.»

²³⁶ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74.

²³⁷ KPL 2.panta otrā daļa: «Piemērojot Eiropas Savienības tiesību normu, ņem vērā Eiropas Savienības Tiesas judikatūru, bet Latvijas Republikas tiesību normas piemērošanā ievēro Satversmes tiesas spriedumā sniegto attiecīgās normas interpretāciju.»

²³⁸ Satversmes tiesas likuma 28.¹panta 1¹.daļa: «Saskaņā ar šā panta pirmo daļu lemjot par lietas izskatīšanu rakstveida procesā vai tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos, ņem vērā arī lietas iespējamo ietekmi uz tiesību sistēmu, konstitucionālo institūciju savstarpējām attiecībām, līdzšinējo Satversmes tiesas judikatūru un valsts budžetu.»

²³⁹ Valsts un pašvaldību institūciju amatu katalogs: MK 30.11.2010. noteikumi Nr.1075. Latvijas Vēstnesis, 2010. 7.decembris, Nr.193; Noteikumi par tiesu informācijas publicēšanu mājaslapā internetā un tiesu nolēmumu apstrādi pirms to izsniegšanas: MK 10.02.2009. noteikumi Nr.123. Latvijas Vēstnesis, 2009. 17.februāris, Nr.26; Noteikumi par tiesu informatīvās sistēmas izveidošanas, uzturēšanas un izmantošanas kārtību un minimālo iekļaujamās informācijas apjomu: MK 28.08.2007. noteikumi Nr.582. Latvijas Vēstnesis, 2007. 4.septembris, Nr.142.

piemērošanas vai ievērošanas pienākumu ietverta KPL 2.panta otrajā daļā, APL 17.panta piektajā daļā²⁴⁰, Satversmes tiesas likuma 29.panta 2¹.daļā, 32.panta otrajā un trešajā²⁴¹ daļā.

Jēdziens «tiesnešu tiesības» normatīvajos tiesību aktos nav pat pieminēts. Tam gan nav nozīmes, jo, kā atzīst LU JF profesore Dr. iur. Daiga Rezevska, neatkarīgi no tā, vai likumdevējs²⁴² ir vai nav spējis judikatūru aprakstīt normatīvajā tiesību aktā, šis tiesību avots jau objektīvi pastāv kā vispārējs tiesību princips demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajā sistēmā ar tās rašanās brīdi.²⁴³ Tas attiecas arī uz tiesnešu tiesībām, kas ir judikatūras sastāvdaļa.

1. 20.gadsimta 90.gados juridiskajā literatūrā tādi jēdzieni kā «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» nav sastopami, tiesību palīgavotu vidū tiek pieminēta galvenokārt tiesu prakse un dažkārt arī precedents.

2. Jēdzieni «tiesnešu tiesības» un «judikatūra» atjaunotās Latvijas tiesību zinātnē ienākuši 21.gadsimta sākumā. To satura izpētei pievērsušies daudzi zinātnieki, un viņu secinājumi ir pretrunīgi, tomēr termins «tiesnešu tiesības» vienmēr tiek attiecināts uz radošām izpausmēm tiesu nolēmumos, lielākoties uz tiesību tālākveidošanas rezultātu.

3. Tiesu un tiesnešu radītie tiesību avoti dažādos Latvijas vēstures periodos dēvēti atšķirīgi. Dažādi bijuši arī mehānismi, kas izmantoti, lai nodrošinātu tiesu un tiesnešu nolēmumu un tajos ietverto juridiski nozīmīgo atziņu tiesiskumu, pēctecību un vienotību. Tomēr šādas rīcības galvenais mērķis visos laikos ir bijis viens un tas pats – nodrošināt vienlīdzības, taisnīguma, tiesiskās noteiktības, tiesiskās pašāvības un tiesiskuma principu ievērošanu, realizējot valsts tiesu varu. Minētos principus var ievērot vienīgi tad, ja tiesību piemērotāji pieņem taisnīgus nolēmumus, līdzīgus gadījumus izšķirot līdzīgi, bet atšķirīgus – atšķirīgi. Šādu mērķi iespējams sasniegt, vismaz daļai judikatūras piešķirot vispāršaistoša tiesību avota statusu.

²⁴⁰ APL 17.panta piektā daļa: «Ja Satversmes tiesa attiecīgo tiesību normu ir interpretējusi spriedumā, iestāde un tiesa piemēro šo interpretāciju.»

²⁴¹ Satversmes tiesas likuma 32.panta trešā daļa: «Tiesību norma (akts), kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi.»

²⁴² Ar vārdu «likumdevējs» lielākoties domāti visi normatīvo tiesību aktu izdevēji.

²⁴³ Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 30.lpp.

2. JĒDZIENU «JUDIKATŪRA» UN «TIESNEŠU TIESĪBAS»

DEFINĪCIJA

«Tāpat judikatūru veido nevis spriedums kā tāds, bet tikai spriedumos un citos **tiesu nolēmumos** atrodamās vispārēja rakstura **juridiskās atziņas.**»²⁴⁴

«Īpaši jāuzsver: ne paši nolēmumi kopumā, bet gan tur ietvertās atziņas par tiesībām ir tas, kas interesē kā ceļazīvzīmes [...]»²⁴⁵

Kā izriet no promocijas darba 1.nodaļas, jēdzieni «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» doktrīnā raksturoti atšķirīgi. Šajā nodaļā autore piedāvā savu formulējumu minētajiem terminiem, kas balstīts tiesu prakses izpētē, kā arī analizē būtiskākās 1.nodaļā aprakstītajās definīcijās ietvertās pazīmes, skaidrojot, kāpēc dažas no tām atzīstamas par jēdzieniem «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» raksturojošām, bet citas ne.

2.1. Jēdziena «judikatūra» definīcija

Autores ieskatā, **judikatūra ir visas tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas, kas ietvertas tiesu un tiesnešu (turpmāk arī – tiesa)²⁴⁶ nolēmumos un ko tiesa formulējusi, lietojot jebkuru juridisko metodi, jo īpaši tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts. Vienu vai vairākas šādas atziņas var dēvēt gan par judikatūru, gan attiecīgi par judikatūras atziņu vai judikatūras atziņām.**

2.1.1. Juridiski nozīmīgas atziņas, kas formulētas, lietojot jebkuru juridisko metodi

Dažādās vārdnīcās²⁴⁷ jēdziens «**juridisks**» skaidrots šādi: *saištīts ar tiesību normām un likumdošanu; tiesisks; tāds, kas attiecas uz tiesību zinātņi; tieslietu* (cilme no latīņu *juridicus* 'tiesas; tiesisks'). **Nozīmīgs** ir tāds, kam ir liela nozīme, vērtība, spēcīga, būtiska (parasti pozitīva) ietekme, īpaša jēga; tāds, kas ir būtisks, izšķirošs, svarīgs, īpaši nepieciešams, noderīgs; plašs, vērienīgs. **Atziņa** savukārt ir *secinājums, uzskats, arī atklājums (par pieredzēto, novēroto, izpētīto u. tml.),*

²⁴⁴ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 32.lpp.

²⁴⁵ Torgāns K. Judikatūras teorija un pielietojamā judikatūra. Jurista Vārds, 2005. 13.decembris, Nr.47 (402).

²⁴⁶ Turpmāk viss, kas rakstīts par tiesu nolēmumiem, attiecas arī uz tiesnešu nolēmumiem, ja vien nav noteikts citādi.

²⁴⁷ Skaidrojošā vārdnīca. Spektors A. (sast.). Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=atzi%C5%86a>; Latviešu literārās valodas vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/lvv/>; Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Zuicena I. (red.). Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/mlvv/>; Latviešu valodas vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/lv/?vards=atzi%C5%86a> (aplūkoti 24.01.2014.).

atzinums, svarīga doma. Juridiski nozīmīgas atziņas tātad ir ar tiesību normām saistīti, tiesiski secinājumi, atzinumi, kam ir būtiska (parasti pozitīva) ietekme, izšķiroša, svarīga nozīme.

Juridiski nozīmīgas ir atziņas, kas formulētas, lietojot jebkuru juridisko metodi. Edgars Meļķis juridisko metodi definējis kā tiesību gadījuma (strīda) risināšanas tehnikas elementu.²⁴⁸ Tās ir atziņas, kurās atspoguļots jebkādu tiesību jautājumu risinājums²⁴⁹ (piemēram, tiesību normu interpretācija, tiesību tālākveidošana, tiesību normu kolīzijas izšķiršana²⁵⁰, faktiskā sastāva²⁵¹ konstruēšana no dzīves gadījuma faktiskajiem apstākļiem, faktiskā sastāva pakārtošana jeb subsumēšana tiesību normas tiesiskajam sastāvam, tiesību avotu vērtējums), tostarp izklāstīti argumenti par un/vai pret vienu vai otru rezultāta izvēli, ietverti secinājumi par šo risinājumu.

Tiesību tālākveidošanas rezultātā formulētās tiesību normas jeb tiesnešu tiesības citās lietās piemērojamas, dzīves gadījuma faktisko sastāvu pakārtojot tiesnešu tiesību normas tiesiskajam sastāvam.²⁵² Tiesību normas interpretācijas rezultāts izmantojams tad, ja lietā jāpiemēro iztulkotā tiesību norma, respektīvi, kopā ar šo normu, jo atsevišķi tas nevar pastāvēt. Tātad tiesnešu tiesības un tiesību normu interpretācijas rezultāts izmantojami deduktīvi.²⁵³ Turpretī precedenti²⁵⁴ un precedentu tiesības²⁵⁵ piemērojami induktīvi: tiesa salīdzina iepriekšējās un izskatāmās lietas faktus un, ja tie ir līdzīgi, izskatāmo lietu izšķir, pamatojoties uz to pašu tiesību normu, ar kuru atrisināta iepriekšējā lieta (precedents).²⁵⁶ Arī Latvijas tiesas iepriekšēja nolēmuma piemērošanu aktuālā

²⁴⁸ Meļķis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 7.lpp.

²⁴⁹ Sal.: turpat, 12.lpp.

²⁵⁰ Autore nepiekrīt Gintas Sniedzītes secinājumam, ka vispārējo tiesību principu «kolīziju novēršanas rezultātā iegūtās atziņas un normas neietilpst tiesnešu tiesībās». Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 249.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

²⁵¹ Faktisko sastāvu veido dzīves gadījuma, notikuma juridiski nozīmīgie apstākļi. Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 22.lpp.

²⁵² Sal.: Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību attīstība Latvijā. Pozitīvās un negatīvās tendences. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2013., Nr.6, 59.lpp.

²⁵³ Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 50.lpp.

²⁵⁴ Precedents ir jebkurš atsevišķs tiesas nolēmums. Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 29.lpp.

Precedents ir nolēmums konkrētā lietā, kas kļūst par autoritatīvu paraugu nākamajiem nolēmumiem. Peczenik A. On Law and Reason. [B.v.]: Springer Science + Business Media B.V., 2008, p.272.

Ar jēdzienu «precedents» parasti saprot jebkuru iepriekšēju nolēmumu, kas var attiekties uz patlaban izskatāmo lietu. Alexy R., Dreier R. Precedent in the Federal Republic of Germany. Grām.: Interpreting Precedents: A Comparative Study. McCormick D.N. and Summers R.S. (eds.). Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997, p.23.

²⁵⁵ Jēdziens «precedentu tiesības» attiecas uz angloamerikāņu tiesību saimi, kurai piederošajās valstīs tiesa ir formāli saistīta ar saviem nolēmumiem, proti, tie ir vispārēji tiesību avoti (tā sauktais *stare decisis* princips), no iepriekšējiem nolēmumiem atšķirīgu tiesa var pieņemt tikai tad, ja konkrētā gadījuma faktiskie apstākļi atšķiras no tām situācijām, kuras izšķirtas ar agrākajiem nolēmumiem. Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 29.lpp.; Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 32.lpp.

²⁵⁶ Tiesas pienākums ievērot precedentu nozīmē pienākumu piemērot konkrētu *ratio decidendi* izskatāmās lietas faktiem, ja starp tiem un faktiem, kuriem *ratio decidendi* tika piemērots iepriekšējā lietā, nepastāv juridiski loģiska atšķirība. Кросс Р. Прецедент в английском праве. Москва: Юридическая литература, 1985, с.112; skat. arī:

strīda izšķiršanā saista ar iepriekšējās un izskatāmās lietas faktu salīdzināšanu.²⁵⁷ Kā pareizi norādījis Jānis Neimanis, saskaņā ar angloamerikāņu tiesību saimē valdošo viedokli precedents ir saistīts ar lietas faktiskajiem apstākļiem, savukārt tiesnešu tiesības romāņu-ģermāņu tiesību saimei piederošajās zemēs veidojas no abstraktiem, vispārīgiem noteikumiem, tās tiecas kļūt par tiesību normu un tāpēc nav saistītas ar lietas faktiskajiem apstākļiem.²⁵⁸

Izņēmums ir atziņas, kas nesaraujami saistītas ar konkrētās lietas faktisko sastāvu un dažkārt, iespējams, arī tiesiskajiem apstākļiem, piemēram, vispārējo tiesību principu sadursmes risinājums, ja to nav iespējams vispārināt. Juridiskajā doktrīnā secināts: kolīzija starp principiem risināma ar svēršanas un salīdzināšanas metodi, izvērtējot maksimāli daudz argumentu «par» un «pret» un atrodot labāko iespējamo kompromisu, proti, nosakot, kuram no principiem ir lielāks «svars» tieši attiecīgajā situācijā, ņemot vērā sociālos, ekonomiskos, politiskos un citus apstākļus valstī noteiktā brīdī; principu kolīzija notiek tikai konkrētās lietās, tādēļ to var atrisināt, vienīgi balstoties uz konkrētās lietas materiāliem – uz sociālo, ekonomisko, politisko utt. situāciju brīdī, kad kolīzija tiek risināta, – un izsverot kolīzijā nonākušo principu nozīmīgumu vai – tieši pretēji – nenozīmīgumu.²⁵⁹

Dzīves gadījumu faktiskā sastāva salīdzināšanai ir lielāka nozīme, arī piemērojot judikatūras atziņas, kas nav tiesnešu tiesības vai tiesību normu iztulkošanas rezultāts.²⁶⁰

Turpmāk tiks analizēti vairāki juridiski nozīmīgu atziņu piemēri.

1) Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta (turpmāk – Civillietu tiesu palāta) kādā lietā tiesību jautājumu izšķīrusi, pamatojoties uz Senāta CLD judikatūru – tiesību normas iztulkošanas rezultātu.

Saskaņā ar CPL 24.pantu «Piekritība rajona (pilsētas) tiesai» tiesai pakļautās lietas izskata rajona (pilsētas) tiesa, izņemot tās lietas, kuras saskaņā ar likumu izskata apgabaltiesa. Atbilstīgi CPL 25.panta «Piekritība apgabaltiesai» pirmās daļas 1.punktam apgabaltiesa izskata tiesai

Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 50.lpp.; Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 32.lpp.

²⁵⁷ Senāta CLD 2008.gada 12.novembra spriedumā lietā Nr.SKC-418 norādīts, ka «nav pamatota kasācijas sūdzības iesniedzēja atsauce uz Senāta spriedumu lietā Nr.SKC-145/2005 un lietā Nr.SKC-311/2005, jo minētajās lietās konstatētie apstākļi ir atšķirīgi un nav attiecināmi uz konkrēto strīdu.» Senāta CLD 2008.gada 12.novembra spriedums lietā Nr.SKC-418, 6.lpp. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2008/ (aplūkots 17.02.2015.).

Līdzīgs viedoklis pausts Senāta CLD 2007.gada 28.februāra spriedumā lietā Nr.SKC-89: «Nav pieļaujama atsauce uz konkrētu lietu kā tiesu praksi, neatklājot iepriekšējā tiesas spriedumā izvirzītos argumentus un nenorādot, kā konkrētā lieta sasaucas ar iepriekšējā lietā pastāvējušajiem faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem, kas ļauj tiesai izdarīt secinājumu par atbilstošu strīda risinājumu izskatāmajā lietā.» Senāta CLD 2007.gada 28.februāra spriedums lietā Nr.SKC-89, 6.lpp. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2007/ (aplūkots 17.02.2015.).

²⁵⁸ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 20.–21.lpp.

²⁵⁹ Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 90.–92.lpp.; Iļjanova D. Tiesību normu un principu kolīzija. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.) Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 99.–100.lpp.

²⁶⁰ Promocijas darba ierobežotā apjoma dēļ tajā aprakstītas tikai judikatūras piemērošanas vadlīnijas.

pakļautās lietas, kurās ir strīds par īpašuma tiesībām uz nekustamo īpašumu, izņemot laulāto mantas dalīšanu. Tātad, lai izlemtu, vai lieta pirmajā instancē izskatāma rajona (pilsētas) tiesā vai apgabaltiesā, jānoskaidro, vai lietā ir strīds par īpašuma tiesībām uz nekustamo īpašumu. Lai to noskaidrotu, jāiztulko jēdziens «strīds par īpašuma tiesībām uz nekustamo īpašumu». Civillietu tiesu palātas 2012.gada 14.augusta lēmumā lietā Nr.C01177012, PAC-1770, 2012.gads, piekritības jautājums izšķirts, pamatojoties uz Senāta CLD 2007.gada 24.oktobra spriedumā lietā Nr.SKC-696/2007 atrodamo tiesību normas – CPL 25.panta pirmās daļas 1.punkta – interpretācijas rezultātu. Civillietu tiesu palātas lēmuma 3.lappusē pēc atsauces uz CPL 5.panta sesto daļu (piemērojot tiesību normas, tiesa ņem vērā judikatūru) lasāms:

«Augstākās tiesas Senāts 2007.gada 24.oktobra spriedumā lietā Nr.SKC-696/2007 atzinis, ka, ja prasības būtība ir anulēt ierakstus par pretējās puses īpašuma tiesībām, pārtraucot pretējās puses saikni ar strīdus nekustamā īpašuma objektiem, vienlaicīgi izšķirot strīdu par to, kurš attiecībā pret strīdus objektiem ir patiesais īpašnieks, tas nepārprotami norāda uz to, ka tiesai lūgts izšķirt strīdu par īpašuma tiesībām uz nekustamo īpašumu.

Vadoties no augstākminētās Senāta atziņas, Civillietu tiesu palāta atzīst par pamatotu blakus sūdzībā minēto argumentu, ka atbildētājas īpašuma tiesību apstrīdēšana uz strīdus zemes gabalu atzīstama par īpašuma tiesību strīdu uz nekustamo īpašumu.»²⁶¹

Senāta CLD 2007.gada 24.oktobra spriedumā lietā Nr.SKC-696/2007 ietvertā atziņa ir šāda:

«Gan prasības, gan pretprasības būtība, kā secina Senāts, ir anulēt ierakstus par pretējās puses īpašuma tiesībām, pārtraucot pretējās puses saikni ar strīdus nekustamā īpašuma objektiem, vienlaicīgi izšķirot strīdu par to, kurš attiecībā pret strīdus objektiem ir patiesais īpašnieks. Pēc Senāta pārliecības tas nepārprotami norāda uz to, ka tiesai lūgts izšķirt strīdu par īpašuma tiesībām uz nekustamo īpašumu.»²⁶²

2) Otrajā piemērā redzams, kā zemāku instanču tiesas izmantojušas Senāta ALD 2004.gada 14.decembra spriedumā lietā Nr.SKA-255, AA94-04/4 ietvertu atziņu par tiesību normu interpretācijas metožu lietošanas nepieciešamību. Senāta ALD sprieduma 9.punktā secināts: «Interpretācija atbilstoši likuma mērķim nepieciešama tad, ja piemērojamā tiesību norma ar pietiekošu skaidrību nenosaka tiesiskos apstākļus vai tiesiskās sekas. Konkrētajā gadījumā likuma mērķis skaidri atspoguļots piemērojamo normu tekstā. Tāpēc pieteicējas darbības papildus izvērtēšana atbilstoši likuma mērķim nav nepieciešama.»²⁶³

Administratīvās rajona tiesas 2007.gada 14.novembra spriedumā lietā Nr.A42383506, A2009-07/11 13.punktā norādīts: kā Senāta ALD atzinis citās lietās, interpretācija atbilstoši likuma

²⁶¹ Civillietu tiesu palātas 2012.gada 14.augusta lēmums lietā Nr.C01177012, PAC-1770, 2012.gads, 3.lpp., npublicēts.

²⁶² Senāta CLD 2007.gada 24.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-696/2007, 7.2.punkts, npublicēts.

²⁶³ Senāta ALD 2004.gada 14.decembra spriedums lietā Nr.SKA-255, AA94-04/4, npublicēts.

mērķim nepieciešama tad, ja piemērojamā tiesību norma ar pietiekošu skaidrību nenosaka tiesiskos apstākļus vai tiesiskās sekas (skat. Senāta ALD sprieduma lietā Nr.SKA-255/2004 9.punktu), tādējādi var secināt, ka ne katrā gadījumā nepieciešams izmantot visas iztulkošanas metodes, – ja, interpretējot tiesību normu gramatiski, secināts, ka tiesību norma ir ļoti precīzi un nepārprotami formulēta, nav nepieciešams veikt tālāku tiesību normas iztulkošanu.²⁶⁴

Saprotamu iemeslu dēļ šo Senāta ALD atziņu Administratīvā rajona tiesa un Administratīvā apgabaltiesa ir ļoti iecienījušas – tā, ieskaitot jau citēto spriedumu, izmantota sešos internetā pieejamos minēto tiesu nolēmumos, gan ne vienmēr atsaucoties uz attiecīgo Senāta ALD spriedumu.²⁶⁵ Šāda atziņa tomēr izmantojama ļoti piesardzīgi, ievērojot tiesību doktrīnā akceptēto uzskatu, ka iztulkošana nav nepieciešama tikai viennozīmīgiem jēdzieniem, kā skaitļiem, mērvienībām, nosaukumiem, datumiem u.tml., kuru vārdiskais apzīmējums sakrīt ar saturu, visos citos gadījumos jēdziena saturs atrodams metodoloģiski korektas interpretācijas ceļā²⁶⁶, proti, nevienu tiesību normu nedrīkst piemērot, iekams tā nav iztulkota atbilstīgi nerakstītajiem iztulkošanas principiem – ar visām četrām interpretācijas metodēm: gramatisko, sistēmisko, vēsturisko un teleoloģisko.²⁶⁷

3) Senāta ALD 2004.gada 30.marta spriedumā lietā Nr.SKA-5 risināta kolīzija starp tiesiskuma un likuma varas jeb likuma ievērošanas principiem un atrisināta par labu pēdējam. No sprieduma 11.–18.punkta izriet atziņa: kolīzija starp tiesiskuma un likuma varas jeb likuma ievērošanas principiem konkrētajā lietā atrisināma, prioritāti piešķirot pēdējam, jo tiesību norma, ko Satversmes tiesa vēlāk atzina par antikonstitucionālu un spēkā neesošu, nav uzskatāma par tik acīmredzami netaisnīgu vai amorālu, lai tās ievērošana laikā, kad tā bija spēkā, varētu novest

²⁶⁴ Administratīvās rajona tiesas 2007.gada 14.novembra spriedums lietā Nr.A42383506, A2009-07/11. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/11_2007/14_11_2007/AL_1411_raj_A-2009-07_11.pdf (aplūkots 25.01.2014.).

²⁶⁵ Administratīvās rajona tiesas 2012.gada 28.aprīļa spriedums lietā Nr.A420506811, A03028-12/34, 8.1.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2012/04_2012/28_04_2012/AL_2804_raj_A-03028-12_34.pdf;

Administratīvās rajona tiesas 2011.gada 17.jūnija spriedums lietā Nr.A420775210, A03537-11/34, 9.1.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2011/06_2011/17_06_2011/AL_1706_raj_A-03537-11_34.pdf;

Administratīvās rajona tiesas 2011.gada 14.marta spriedums lietā Nr.A420759310, A03385-11/34, 8.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2011/03_2011/14_03_2011/AL_1403_raj_A-03385-11_34.pdf#page=1&zoom=auto,0,799;

Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 27.septembra spriedums lietā Nr.A42558708, AA43-0991-10/19, 16.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2010/09_2010/27_09_2010/AL_2709_apg_AA43-0991-10_19.pdf;

Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 25.februāra spriedums lietā Nr.A42473107, AA43-0468-10/19, 14.1.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2010/02_2010/25_02_2010/AL_2502_apg_AA43-0468-10_19.pdf (aplūkoti 25.01.2014.).

²⁶⁶ Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Ziemele I. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 61.lpp.

²⁶⁷ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 101.lpp.; Melķis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.) Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 15.–17.lpp.; Melķis E. Iztulkošanas metodes. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.) Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 115.–125.lpp.; de Lange R. Judicial Deliberations, Legitimacy and Human Rights Adjudication. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, p.463.

indivīdu pie apziņas konflikta, un šādā situācijā tiesiskuma princips nedod tiesības personai vienkārši neievērot tiesību normas, ja tā apšaubā to konstitucionalitāti.²⁶⁸

Lai gan spriedumā ir norāde uz kolīzijas atrisināšanu konkrētajā lietā, tās gaitā izdarītie secinājumi ir pietiekami teorētiski (zinātniski) augstvērtīgi, lai varētu tos vispārināt un formulēt tiesiskuma un likuma ievērošanas principu kolīzijas atrisināšanas normu, ko iespējams piemērot arī citās lietās. Tiesību normu veido tiesiskais sastāvs un tiesiskās sekas, un to var izteikt «ja..., tad...» formā.²⁶⁹ Norma tiesiskuma un likuma ievērošanas principu kolīzijas atrisināšanai ir šāda: **ja** tiesību norma, kuras konstitucionalitāti persona apšaubā un kuru Satversmes tiesa vēlāk atzinusi par antikonstitucionālu un spēkā neesošu, nav uzskatāma par tik acīmredzami netaisnīgu vai amorālu, lai tās ievērošana laikā, kad tā bija spēkā, varētu novest indivīdu pie apziņas konflikta, **tad** tiesiskuma princips nedod tiesības personai vienkārši neievērot tiesību normas un kolīzija starp tiesiskuma un likuma varas jeb likuma ievērošanas principiem atrisināma, prioritāti piešķirot pēdējam.

Visas tiesību normu kolīziju atrisināšanas normas ir vispārējie tiesību principi, kuru saturu nosaka ar konkretizācijas palīdzību, proti, formulējot principu tekstuāli, lai pēc tam to izteiktu tiesību normas struktūrā.²⁷⁰ Tātad šī Senāta ALD formulētā norma uzskatāma par vispārējā tiesību principa – tiesiskuma un likuma ievērošanas principu kolīzijas atrisināšanas normas – konkretizāciju.

4) Senāta ALD 2010.gada 17.septembra spriedumā lietā Nr.A42414207, SKA-323/2010²⁷¹ piemērota likuma analogija. Lieta izšķirta, pamatojoties uz tiesību tālākveidošanas – likuma analogijas – gaitā formulētu tiesnešu tiesību normu.

Likuma «Par nodokļiem un nodevām» pārejas noteikumu 51.punkta 1.apakšpunktā bija noteikts: pamatojoties uz finanšu ministra lēmumu, Finanšu ministrija ir tiesīga dzēst nokavētajam valsts budžetā ieskaitāmajam nodokļa maksājumam, kā arī iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumam iepriekš aprēķināto nokavējuma naudu un soda naudu tiem nodokļu maksātājiem, kuri 90 dienu laikā no finanšu ministra lēmuma pieņemšanas dienas samaksā visu nokavētā konkrētā nodokļa maksājuma pamatparādu un ar to saistīto pamatparāda palielinājuma naudu. Izteikta ja..., tad... formā, tiesību norma ir šāda: **ja** nodokļu maksātājs 90 dienu laikā no finanšu ministra lēmuma pieņemšanas dienas samaksā visu nokavētā konkrētā nodokļa maksājuma pamatparādu un ar to saistīto pamatparāda palielinājuma naudu, pamatojoties uz finanšu ministra lēmumu, Finanšu

²⁶⁸ Senāta ALD 2004.gada 30.marta spriedums lietā Nr.SKA-5. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2004-hronologiska-seciba/> (aplūkots 25.01.2014.).

²⁶⁹ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 31.lpp.

²⁷⁰ Turpat, 70., 73., 79.–80.lpp.

²⁷¹ Senāta ALD 2010.gada 17.septembra spriedums lietā Nr.A42414207, SKA-323/2010. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2010/09_2010/17_09_2010/AL_1709_AT_SKA-0323-2010.pdf (aplūkots 06.05.2014.).

ministrija **tad** ir tiesīga dzēst nokavētajam valsts budžetā ieskaitāmajam nodokļa maksājumam, kā arī iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumam iepriekš aprēķināto nokavējuma naudu un soda naudu.

Piemērojamās normas vārdiskā redakcija attiecas uz gadījumiem, kad nodokļa maksājuma pamatparāds un pamatparāda palielinājuma nauda vēl nav samaksāta, – uz to norāda arī pārejas noteikumu 52., 53., 54. un 55.punkts, kas veido sistēmu ar 51.punktu, secina Senāta ALD minētā sprieduma 8.punktā. Senāta ALD ieskatā, gadījumi, kad nodokļa maksājuma pamatparādi un ar to saistītā pamatparāda palielinājuma nauda ir jau daļēji vai pilnībā samaksāti, arī ir aptverti ar 51.punkta mērķi, tādēļ būtu taisnīgi tos apskatīt līdzīgi un šādos gadījumos pēc analogijas piemērot 51.punktā minētās tiesiskās sekas, t.i., arī šādos gadījumos Finanšu ministrija ir tiesīga dzēst nokavētajam valsts budžetā ieskaitāmajam nodokļa maksājumam, kā arī iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumam iepriekš aprēķināto nokavējuma naudu un soda naudu (skat. sprieduma 9.punktu). Tiesas jaunatrastā tiesību norma ir šāda: **ja** nodokļu maksātājs konkrētā nodokļa maksājuma pamatparādu un ar to saistīto pamatparāda palielinājuma naudu ir jau daļēji vai pilnībā samaksājis, pamatojoties uz finanšu ministra lēmumu, Finanšu ministrija **tad** ir tiesīga dzēst nokavētajam valsts budžetā ieskaitāmajam nodokļa maksājumam, kā arī iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumam iepriekš aprēķināto nokavējuma naudu un soda naudu.

5) Piektajā piemērā redzams, kā Senāta ALD izmantojis savu secinājumu par procesuāla pārkāpuma ietekmi uz administratīvā akta tiesiskumu. Senāta ALD 2011.gada 17.janvāra sprieduma lietā Nr.A42894109, SKA-131/2011 7.punktā lasāms:

«Dienesta gaitas likuma²⁷² 47.panta sestā daļa noteic, ka gadījumā, ja amatpersonu atvaļina no dienesta sakarā ar iestādes vai amatpersonas amata likvidāciju vai amatpersonu skaita samazināšanu, amatpersonu par to rakstveidā brīdina 30 dienas iepriekš. Tā kā apelācijas instances tiesa konstatējusi, ka pieteicēja brīdināta 2009.gada 31.martā, bet atvaļināta no dienesta 30.aprīlī, Senāts atzīst par pareizu tiesas secinājumu, ka Dienesta gaitas likuma 47.panta sestā daļa ir ievērota.

Vienlaikus apelācijas instances tiesa konstatējusi, ka brīdinājums par atvaļināšanu no dienesta tika izsniegts visām amatpersonām, un tas darīts pirms amatpersonu novērtēšanas. Apelācijas instances tiesa atzinusi, ka šāda rīcība ir procesuāls pārkāpums, vienlaikus norādot, ka tā nav ietekmējusi vēlāk pieņemto lēmumu tiesiskumu.

Līdzīgā lietā Senāts jau ir norādījis, ka amatpersonu brīdināšana, pirms zināms, kura amatpersona patiešām tiks atvaļināta, degradē brīdinājuma jēgu (Senāta 2010.gada 17.novembra sprieduma lietā Nr.SKA-839/2010 7.punkts). Vienlaikus Senāts piekritis, ka šādam procesuālam

²⁷² Domāts Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 30.jūnijs, Nr.101.

pārkāpumam nav būtiskas ietekmes uz galīgā lēmuma tiesiskumu. Arī šajā lietā Senāts pievienojas apelācijas instances tiesas vērtējumam.»²⁷³

Senāta ALD 2011.gada 13.jūlija rīcības sēdes lēmums lietā Nr.A420627710, SKA-636/2011 pieņemts, cita starpā pamatojoties arī uz iepriekš citēto atziņu. Lēmuma 7.punktā rakstīts:

«Kasācijas sūdzībā norādīts, ka pieteicējas tika brīdinātas par atvaļināšanu, pirms bija zināms, kura amatpersona tieši tiks atvaļināta. Apgabaltiesa spriedumā šim apstāklim ir sniegusi vērtējumu un atbilstoši judikatūrai atzinusi, ka minētais pārkāpums nav vērtējams kā tāds, kura dēļ administratīvais akts būtu atzīstams par prettiesisku (*sk. Senāta 2011.gada 17.janvāra sprieduma lietā Nr.SKA-131/2011 7.punktu*).»²⁷⁴

Visi pieci piemēri parāda, ka lielākoties judikatūra ir lietojama un tiek lietota, primāri vērtējot nevis lietu faktisko sastāvu līdzību, bet to, vai citā nolēmumā interpretētā vai tālākveidotā tiesību norma ir piemērojama izskatāmajā lietā, respektīvi, vai tiesību normas tiesiskais sastāvs ir īstenojies izskatāmās lietas faktiskajā sastāvā un ir notikusi subsumpcija.²⁷⁵

Kā piemēru izmantojot Senāta ALD 2010.gada 17.septembra spriedumu lietā Nr.A42414207, SKA-323/2010, minēto secinājumu var izskaidrot šādi. Senāta ALD jaunatrastā tiesību norma tiesību piemērotājiem turpmāk jāpiemēro tāpat kā jebkura normatīvajos tiesību aktos ietverta tiesību norma. Tas nozīmē, ka uz visiem gadījumiem, kad nodokļu maksātājs nodokļa maksājuma pamatparādu un ar to saistīto pamatparāda palielinājuma naudu ir jau daļēji vai pilnībā samaksājis, attiecināmas likuma «Par nodokļiem un nodevām» pārejas noteikumu 51.punkta 1.apakšpunkta tiesiskās sekas. Tiesību tālākveidošanas ceļā atrastā tiesību norma zaudē spēku reizē ar rakstīto tiesību normu, uz kuras pamata veikta tiesību tālākveidošana. Apskatītajā gadījumā Senāta ALD 2010.gada 17.septembra spriedumā lietā Nr.A42414207, SKA-323/2010 ietvertā tiesnešu tiesību norma – likuma analogijas rezultāts – zaudē spēku reizē ar likuma «Par nodokļiem un nodevām» pārejas noteikumu 51.punkta 1.apakšpunktu.

Šā iemesla dēļ nevar piekrist Egilam Levitam, ka parasti judikatūras piemērošanas pirmais solis ir lietas faktisko apstākļu salīdzināmības noskaidrošana un tikai dažas atziņas ir tik fundamentālas, ka gandrīz vienmēr var tikt piemērotas bez lietas faktisko apstākļu salīdzināšanas, piemēram, Satversmes tiesas secinājums, ka Satversmes 1.panta tvērumā ietilpst arī samērīguma

²⁷³ Senāta ALD 2011.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.A42894109, SKA-131/2011. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=10829> (aplūkots 15.07.2014.).

²⁷⁴ Senāta ALD 2011.gada 13.jūlija rīcības sēdes lēmums lietā Nr.A420627710, SKA-636/2011, npublicēts.

²⁷⁵ Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 19.–22.lpp.; Neimanis J. Lietas faktisko apstākļu apzināšana un juridiska noteikšana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 34.–35., 38., 39.lpp.

princips.²⁷⁶ Kā jau rakstīts iepriekš, autores uzskats ir tieši pretējs: lielākoties judikatūras izmantošana primāri nav saistīta ar lietu faktisko sastāvu salīdzināšanu.

Autore pievienojas Egila Levita un Kalvja Torgāna viedoklim, ka judikatūru veido nevis tiesu nolēmumi, bet tajos ietvertās juridiski nozīmīgās atziņas.²⁷⁷ Šādi judikatūru definējis arī Senāta CLD, 2012.gada 26.oktobra sprieduma lietā Nr.SKC-1584/2012 6.2.punktā norādot: «Neņemot vērā judikatūru, proti, Senāta nolēmumos atrodamās juridiskās atziņas, kas ir vispārināmas un tādējādi pielietojamas ne vien konkrētajā, bet arī citos gadījumos, tiesa pārkāpusi Civilprocesa likuma 5.panta sestās daļas prasības.»²⁷⁸

Tātad autore nav vienisprātis ar Gintu Sniedzīti, kuras ieskatā judikatūra ir tiesisku spēkā stājušos tiesas nolēmumu kopums, kas satur abstraktas juridiskas atziņas jeb tiesnešu tiesību normas, proti, judikatūra ir tiesību avots, bet tiesnešu tiesības ir tajā atrodamo tiesību normu kopums analogiski kā normatīvie tiesību akti ir vispārīstošu tiesību normu avots.²⁷⁹ Pamatojums: **pilnībā nodalot juridiski nozīmīgās atziņas jeb judikatūru no tiesas nolēmuma, kurā tā ietverta, tiek uzsvērtā tās patstāvība un neatkarība no nolēmuma kopumā – ne tikai no lietas faktiskā sastāva, bet arī no nolēmuma rezultāta pareizības jeb tiesiskuma (taisnīguma).**

Tiesību avots var būt ne vien tiesu nolēmumi, bet arī tajos atrodamās tiesiskās atziņas, tostarp tiesību tālākveidošanas rezultātā tiesību sistēmā atrastās tiesību normas. Tiesību avots ir, piemēram, vispārējie tiesību principi, kas, runājot Daigas Rezevskas vārdiem, ir «īstas tiesību normas».²⁸⁰ Kā atzīts tiesību zinātnē, vispārējo tiesību principu saturs atrodams galvenokārt judikatūrā un tiesību doktrīnā, taču dažkārt arī normatīvajos tiesību aktos.²⁸¹ Tomēr tas nenozīmē, ka vispārējo tiesību principu kā vispārīstošu tiesību normu avots ir doktrīna, judikatūra un normatīvie tiesību akti. Šāda pozīcija atbilst arī tiesību zinātnē paustajam viedoklim, ka ar jēdzienu «tiesību avots» saprot jebkuru un visus faktoros, kas jāņem vērā tiesību normu piemērošanā, tas ir, tādas priekšrakstu formas, kuras jāizmanto taisnīga nolēmuma pieņemšanai, jo tiesību normu piemērošanas mērķis ir taisīt taisnīgu nolēmumu.²⁸² Citiem vārdiem sakot, tiesību avoti ir visi faktori, kas jāņem vērā tiesību piemērošanā, lai pieņemtu taisnīgu nolēmumu.²⁸³

²⁷⁶ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 34.lpp.

²⁷⁷ Turpat, 32.lpp.; Torgāns K. Judikatūras teorija un pielietojamā judikatūra. Jurista Vārds, 2005. 13.decembris, Nr.47 (402).

²⁷⁸ Senāta CLD 2012.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-1584/2012, nepublicēts.

²⁷⁹ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 176., 248.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

²⁸⁰ Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 118.lpp.

²⁸¹ Rezevska D. Tiesiskās paļāvības principa satura konkretizācija un attīstība judikatūrā. Grām.: Politika un tiesības. Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība. Rakstu krājums. Apvienotais pasaules latviešu zinātnieku 3.kongress un Letonikas 4.kongress. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 10.lpp.

²⁸² Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 28.lpp. Arī Diāna Apse, atsaucoties uz vācu tiesību doktrīnu, norāda: «tiesību avoti būtībā ir visi faktori,

2.1.2. Tiesiskas atziņas, kas ietvertas nolēmumos. Ne tikai tiesiskos un tādos, kas stājušies spēkā²⁸⁴

Jēdzienu «tiesiska atziņa» un «tiesisks nolēmums» skaidrojumā lieti noder APL 84.pants «Administratīvā akta tiesiskums», kurā teikts: «Administratīvais akts ir tiesisks, ja tas atbilst tiesību normām, bet prettiesisks – ja neatbilst tiesību normām.» Tieši tas pats attiecas gan uz tiesu nolēmumos ietvertajām atziņām, gan uz pašiem nolēmumiem, kuros tās ietvertas, proti, **atziņa un nolēmums ir tiesiski, ja atbilst tiesību normām, bet prettiesiski – ja neatbilst tiesību normām.**

Lielākoties tiesiskas atziņas atrodamas rezultāta ziņā pareizos jeb tiesiskos (taisnīgos) nolēmumos, jo tiesību normām atbilstīgi juridiski nozīmīgi secinājumi parasti noved pie tāda paša rezultāta, bet prettiesiskas atziņas – pie netaisnīga nolēmuma. Tomēr var gadīties, ka kļūdainā nolēmumā ietverts ļoti veiksmīgs kāda tiesību jautājuma risinājums (respektīvi, tiesiska atziņa), jo lietas nepareizas izšķiršanas cēlonis ir nevis aplama tiesību normu interpretācija vai citas juridiskās metodes lietošana, bet, piemēram, lietas faktisko apstākļu nepareizs izvērtējums. Te var minēt Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2010.gada 6.augusta lēmumu par pieteikuma pieņemšanu daļā un lietas ierosināšanu un par atteikšanos pieņemt pieteikumu daļā.²⁸⁵ Šajā lēmumā ietvertas vairākas judikatūras atziņas, kas tiks analizētas turpmāk šajā apakšnodaļā. Tomēr tajā daļā, saistībā ar kuru paustas minētās atziņas, lēmums nav stājies spēkā, jo atcelts ar Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 28.oktobra lēmumu lietā Nr.A420713410, AA43-3276-10/17.²⁸⁶ Kā izriet no šā Administratīvās apgabaltiesas lēmuma un turpmākajiem nolēmumiem lietā²⁸⁷, Administratīvās rajona tiesas tiesnese kļūdaini novērtējusi lietas faktiskos apstākļus un pieteicēja prasījumu par labvēlīgāka administratīvā akta izdošanu kļūdaini kvalificējusi kā prasījumu par iestādes izdota administratīvā akta izpildi.

Var būt arī otrādi – nolēmumā iekļauti aplami secinājumi, taču tie nav traucējuši nonākt pie taisnīga rezultāta, proti, pareizi izšķirt lietu pēc būtības vai izlemt atsevišķu procesuālu jautājumu. Te kā piemērus var minēt attiecīgi Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2010.gada 1.jūlija

kurus tiesnesis iesaista tiesību veidošanā, tālākattīstībā vai koriģēšanā». Apse D. Tiesu prakse un Latvijas Senāta Administratīvais departaments (1918-1940). Latvijas Universitātes Zinātniskie raksti 632, Tiesu prakses veidošana. Melķis E. (red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2001, 91.lpp.

²⁸³ Пjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 56.lpp.

²⁸⁴ Šīs apakšnodaļas saīsināta versija publicēta žurnālā «Вектор Науки Тольяттинского Государственного Университета. Серия: Юридические науки». Микелсоне Г. Вступление в силу судебного постановления не является критерием его правомерности. Вектор Науки Тольяттинского Государственного Университета. Серия: Юридические науки, 2014, № 2 (17), с.89–93. Pieejams arī: <http://elibrary.ru/download/46113107.pdf> (aplūkots 17.01.2015.).

²⁸⁵ Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2010.gada 6.augusta lēmums, nepublicēts. Skat. šā lēmuma 4.punktu.

²⁸⁶ Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 28.oktobra lēmums lietā Nr.A420713410, AA43-3276-10/17, 8.punkts, nepublicēts.

²⁸⁷ Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2010.gada 11.novembra lēmums lietā Nr.A420713410, A07134-10/10, 4.1.punkts, nepublicēts; Administratīvās rajona tiesas 2012.gada 16.marta spriedums lietā Nr.A420713410, A-00360-12/7, 8.–10.punkts, nepublicēts; Administratīvās apgabaltiesas 2013.gada 10.decembra spriedums lietā Nr.A420713410, AA43-1146-13/3, 10.punkts, nepublicēts, stājies spēkā 2014.gada 19.februārī.

spriedumu lietā Nr.C28377809, CA-3402/19, 2010.gads²⁸⁸, kas sīkāk tiks analizēts šajā apakšnodaļā, un Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2012.gada 23.jūlija lēmumu lietā Nr.3-10/0067/9, CA-3885-12/11²⁸⁹, kurš aprakstīts 5.nodaļā «Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā». Uz šādu situāciju tieši norādīts vairākos Senāta ALD nolēmumos. 2007.gada 14.jūnija sprieduma lietā Nr.A42271205, SKA-241/2007, ar kuru Administratīvās apgabaltiesas 2006.gada 21.decembra spriedums lietā Nr.A42271205 atstāts negrozīts, 11.punktā secināts: Senāta ALD ieskatā, Administratīvās apgabaltiesas veiktais likuma «Par nodokļiem un nodevām» 16.panta 6.punkta aplamais iztulkojums nav novedis pie nepareiza sprieduma.²⁹⁰ 2006.gada 14.februāra sprieduma lietā Nr.SKA-34, ar kuru atstāts negrozīts Administratīvās apgabaltiesas 2005.gada 12.augusta spriedums, 11.8., 11.9.punktā teikts: Administratīvā apgabaltiesa ir kļūdījusies analogijas piemērošanas nepieciešamības izvērtēšanā un nepamatoti secinājusi, ka konkrētajā gadījumā pastāv likuma robs, taču tas nav traucējis apelācijas instances tiesai nonākt pie pareiziem secinājumiem, tādēļ tās sprieduma atcelšanai nav pamata.²⁹¹

Tātad dažkārt tiesiskas atziņas jeb judikatūra ietverta arī rezultāta ziņā prettiesiskos nolēmumos, bet kļūdainas atziņas, kas nepieder judikatūrai, atrodamas nolēmumos, kuros lieta atrisināta taisnīgi. Ja vienā nolēmumā izšķirti vairāki strīdi, pastāv iespēja, ka daļa no tajā ietvertajām atziņām ir tiesiskas, bet daļa – prettiesiskas un arī nolēmuma rezultāts ir daļēji taisnīgs, bet daļēji – ne.²⁹² «Tiesas sākotnējā un primārā funkcija ir konkrēta juridiska strīda atrisināšana.²⁹³ Tomēr vismaz tikpat svarīga funkcija ir līdzdalība tiesību veidošanā. Tiesa šo funkciju pilda, veidojot judikatūru, t.i., postulējot un pamatojot vispārēja rakstura juridiskas atziņas,»²⁹⁴ uzskata Egils Levits. Piekrītot zinātnieka viedoklim, autore secina, ka **par tiesiskiem var dēvēt tikai tos nolēmumus, kuri satur pareizas atziņas un ar kuriem lieta vai atsevišķs**

²⁸⁸ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2010.gada 1.jūlija spriedums lietā Nr.C28377809, CA-3402/19, 2010.gads, npublicēts.

²⁸⁹ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2012.gada 23.jūlija lēmums lietā Nr.3-10/0067/9, CA-3885-12/11, npublicēts.

²⁹⁰ Senāta ALD 2007.gada 14.jūnija spriedums lietā Nr.A42271205, SKA-241/2007. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2007-hronologiska-seciba/> (aplūkots 26.02.2014.).

²⁹¹ Senāta ALD 2006.gada 14.februāra spriedums lietā Nr.SKA-34. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=10496> (aplūkots 16.07.2014.).

²⁹² Tāds ir, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta (turpmāk – Senāta KLD) 2009.gada 24.novembra lēmums lietā Nr.SKK-532/2009, 11810032207. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2009/skk532.pdf> (aplūkots 29.03.2014.). Minētais lēmums tiks analizēts turpmāk šajā apakšnodaļā.

²⁹³ Kā secinājusi Satversmes tiesa, «tā kā tiesas darba rezultāts ir tiesas spriedums, tad ar jēdzienu «taisnīga tiesa» galvenokārt tiek saprasts jēdziens «taisnīgs spriedums». Par likuma «Par tiesu varu» 49.panta otrās daļas atbilstību Satversmes 1. un 83.pantam: Satversmes tiesas 2003.gada 4.februāra spriedums lietā Nr.2002-06-01, secinājumu daļas 3.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2003. 5.februāris, Nr.19.

²⁹⁴ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 32.lpp.

tiesību jautājums izšķirts taisnīgi. Tā kā tiesiskas atziņas ir sastopamas arī rezultāta ziņā kļūdainos nolēmumos, jēdzienu «judikatūra» nevar saistīt tikai ar tiesiskiem nolēmumiem.

Atziņu tiesiskums nav atkarīgs arī no nolēmuma spēkā stāšanās. Tiesisks var būt ne vien spēkā stājies, bet arī spēkā neesošs (pārsūdzēts, vēl nestājies spēkā vai atcelts) nolēmums, respektīvi, spēkā neesošs nolēmums ne vienmēr ir prettiesisks. Savukārt nolēmuma spēkā stāšanās diemžēl nepavisam negarantē tā tiesiskumu, proti, ne visi spēkā stājušies nolēmumi ir tiesiski²⁹⁵, pārāk bieži tie vērtējami pat kā kļaidi prettiesiski!²⁹⁶ Šādām situācijām ir vairāki iemesli.

I. Pārsūdzama nolēmuma tiesiskumu, ja tas ir pārsūdzēts, parasti vispirms izvērtē augstākas instances tiesa, pieņemot savu nolēmumu, kurā šis novērtējums ir tieši vai netieši ietverts. Likumā paredzētajos gadījumos tas ietekmē zemākas instances tiesas nolēmuma spēkā stāšanos. Piemēram, ja kasācijas instances tiesa atstāj pārsūdzēto spriedumu negrozītu, bet kasācijas sūdzību noraida (CPL 474.panta 1.punkts²⁹⁷), šis spriedums stājas spēkā (CPL 434.panta otrās daļas 2.punkts²⁹⁸), savukārt, ja kasācijas instances tiesa atceļ pārsūdzēto spriedumu pilnībā vai kādā tā daļā un nodod lietu jaunai izskatīšanai apelācijas vai pirmās instances tiesā (CPL 474.panta 2.punkts²⁹⁹), spriedums vai attiecīgā tā daļa nestājas spēkā.

²⁹⁵ Līdzīgus secinājumus izdarījusi Ginta Sniedzīte: pie judikatūras nepieder arī tādi spēkā stājušies tiesu nolēmumi, kas ir apšaubāmi no to iekšējās loģikas un pareizības viedokļa un kas varētu tikt atzīti par prettiesiskiem, ja tos pārskatītu augstākas instances tiesa, ja tāda pastāvētu; lai cik efektīvi darbotos tiesu sistēma, nevar izslēgt iespēju, ka praksē varētu būt sastopami spēkā stājušies tiesu nolēmumi, kas ir prettiesiski vai satur apgalvojumus, kuri neatbilst tiesību sistēmai. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 176.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

Atziņa, ka tiesas nolēmuma spēkā stāšanās nav tā tiesiskuma kritērijs, atrodama arī judikatūrā. Piemēram, kā norādījusi Latgales apgabaltiesa, «lietā Nr.142084510 Rīgas apgabaltiesas 2012.gada 13.novembra spriedumu (kaut arī tas ir galīgs), ar kuru atstāts negrozīts Administratīvās rajona tiesas 2012.gada 12.septembra spriedums, nevar atzīt par tiesisku». Turpmākajā sprieduma tekstā atrodams arī izvērstis šāda secinājuma pamatojums. Latgales apgabaltiesas 2013.gada 9.septembra spriedums lietā Nr.142301612, 103AA-0100-13, 7.lpp. Pieejams: www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/112538.pdf (aplūkots 13.02.2015.).

²⁹⁶ Papildus turpmāk aprakstītajiem iemesliem minams vēl kāds: dažkārt starp spriedumu un tiesneša (tiesnešu) atsevišķajām domām ir tikai viena tiesneša balss, proti, to, kurš no diviem pretējiem viedokļiem veidos sprieduma tekstu, bet kurš – tiesneša (tiesnešu) atsevišķās domas, izšķir tikai viens tiesnesis. Spilgts piemērs ir Satversmes tiesas 2011.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.2011-03-01, ko izskatījusi Satversmes tiesa sešu tiesnešu sastāvā, un tiesnešu trīs tiesnešu atsevišķās domas šajā lietā.

Par likuma «Par valsts sociālo apdrošināšanu» 5.panta ceturtais daļas un 21.panta 2.¹daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.2011-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2011. 21.decembris, Nr.200; Satversmes tiesas tiesnešu Gunāra Kūtra, Ulda Čiņa un Sanitas Osipovas atsevišķās domas lietā Nr.2011-03-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Atsev_domas_2011-03-01_latv.pdf (aplūkots 13.06.2014.).

²⁹⁷ CPL 474.panta «Kasācijas instances tiesas tiesības» 1.punkts: tiesa, izskatījusi lietu, var atstāt spriedumu negrozītu, bet sūdzību noraidīt.

²⁹⁸ CPL 434.panta «Apelācijas instances tiesas sprieduma stāšanās likumīgā spēkā» otrās daļas 2.punkts: ja kasācijas sūdzība ir iesniegta, apelācijas instances tiesas spriedums stājas likumīgā spēkā vienlaikus ar kasācijas instances tiesas spriedumu, ja apelācijas instances tiesas spriedums nav atcelts vai spriedums vai tā daļa ir atcelta un pieteikums atstāts bez izskatīšanas vai tiesvedība izbeigta (474.pants).

²⁹⁹ CPL 474.panta 2.punkts: tiesa, izskatījusi lietu, var atcelt visu spriedumu vai kādā tā daļā un nodot lietu jaunai izskatīšanai apelācijas vai pirmās instances tiesā.

Pārsūdzēts pirmās instances tiesas spriedums, ja apelācijas instances tiesa lietu izskatījusi vēlreiz, nestājas spēkā nekad. Neatkarīgi no tā, vai pirmās instances tiesas spriedums bijis tiesisks vai ne, un arī no tā, vai apelācijas instances tiesa šo lietu izšķīrusi un savu spriedumu argumentējusi tieši tāpat vai citādi, jo apelācijas instances tiesa jebkurā gadījumā pieņem pati savu spriedumu (CPL 203.panta pirmā daļa³⁰⁰, 432.panta pirmā, piektā daļa³⁰¹). Tātad, ja uzskata, ka judikatūra atrodama tikai tiesiskos tiesu nolēmumos, kas stājušies spēkā (vai ka judikatūra ir spēkā stājušies tiesiski tiesu nolēmumi), jāsecina, ka pārsūdzēti pirmās instances tiesu spriedumi lietās, kuras apelācijas instances tiesa izskatījusi vēlreiz, nekad nevar tikt atzīti par judikatūras avotiem. Pat tad, ja apelācijas instances tiesa pieņēmusi tādu pašu spriedumu un pievienojusies pirmās instances tiesas argumentācijai. Šādu risinājumu nevar atzīt par loģisku. Tātad **arī spēkā neesošs (pārsūdzēts) tiesas nolēmums var būt tiesisks un saturēt judikatūru.**

II. Spēkā neesošs (pārsūdzēts) tiesas nolēmums var būt tiesisks un saturēt judikatūru arī tad, ja apelācijas instances tiesa pieņēmusi pretēju nolēmumu, – un ne jau tikai gadījumos, kad augstākas instances tiesas nolēmums ir prettiesisks. Mēdz gadīties, ka lietas dalībnieks apelācijas instances tiesai iesniedz nozīmīgus papildu pierādījumus, kuri maina lietas būtību, un tikai šā iemesla dēļ apelācijas instances tiesa pieņem cita satura spriedumu. Tādā situācijā ne pirmās instances tiesas nolēmums, ne tajā ietvertās atziņas nav vērtējami kā prettiesiski, tādēļ šīs atziņas pieder judikatūrai. Konkrētajā lietā to uzsvērusi arī apelācijas instances tiesa, sprieduma 8.lpp. norādot: tā kā bankas konta izdruka un priekšlīgums pirmās instances tiesā nebija iesniegti, nav pamata uzskatīt, ka pirmās instances tiesa taisījusi nepamatotu spriedumu, taču, tā kā apelācijas instancē noskaidrots, ka atbildētāji kapitālsabiedrībai zaudējumus nav radījuši, Civillietu tiesu kolēģija atzīst, ka apelācijas sūdzība ir pamatota.³⁰²

Aprakstītie notikumi risinājās civillietā Nr.C33343211, un abi tās ietvaros pieņemtie spriedumi³⁰³, no kuriem pirmais nav stājies spēkā, bet otrs – ir, uzskatāmi par pareiziem. Pirmās instances tiesas spriedumā turklāt paustas vērtīgas atziņas, kas tiks analizētas apakšnodaļā, kurā autore pierādīs, ka judikatūra nepavisam ne tik reti atrodama pirmās instances tiesu nolēmumos.

³⁰⁰ CPL 203.panta «Sprieduma stāšanās likumīgā spēkā» pirmā daļa: «Tiesas spriedums stājas likumīgā spēkā pēc tam, kad notecējis termiņš tā pārsūdzēšanai apelācijas kārtībā un sūdzība nav iesniegta. Ja apelācijas instances tiesa apelācijas sūdzību atstājusi bez izskatīšanas vai apelācijas tiesvedību izbeigusi, spriedums stājas spēkā no attiecīgā lēmuma pasludināšanas brīža.»

³⁰¹ CPL 432.panta «Apelācijas instances tiesas spriedums» pirmā, piektā daļa:

«(1) Apelācijas instances tiesas nolēmumu, ar kuru lietu izsprīž pēc būtības, tiesa taisa sprieduma veidā.

[..]

(5) Sprieduma motīvu daļā [...] motīvē attieksmi pret pirmās instances tiesas spriedumu. Ja tiesa, izskatot lietu, atzīst, ka zemākās instances tiesas spriedumā ietvertais pamatojums ir pareizs un pilnībā pietiekams, tā sprieduma motīvu daļā var norādīt, ka pievienojas zemākās instances tiesas sprieduma motivācijai. [..]»

³⁰² Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 10.oktobra spriedums lietā Nr.C33343211, CA-1800-12/17, npublicēts. Skat. arī šā sprieduma 3.–4., 6.lpp.

³⁰³ Rīgas rajona tiesas 2011.gada 21.oktobra spriedums lietā Nr.C33343211, C-3432/6, 2011.gads, npublicēts; Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 10.oktobra spriedums lietā Nr.C33343211, CA-1800-12/17, npublicēts.

III. Pārsūdzamus nolēmumus lietas dalībnieki dažkārt nepārsūdz ne jau tādēļ, ka tos uzskata par tiesiskiem, bet pavisam citu apsvērumu vadīti. Piemēram, apzinoties, ka turpmākā tiesvedība tāpat kā līdzšinējā būs neadekvāti ilga un, tai vēl turpinoties, atbildētājam būs gana laika parūpēties, lai piedziņa pret viņu būtu neiespējama; ka gan valsts nodevas, gan drošības naudas summas ir nesamērīgi lielas, salīdzinot ar Latvijas iedzīvotāju vairākuma ienākumiem; ka tiesu nolēmumi bieži ir neprognozējami – te nelīdz ne tiesību normu, ne judikatūras un doktrīnas pārzināšana. Nav šaubu, ka «citi apsvērumi» varētu būt ļoti daudzveidīgi. Autore var minēt šādus piemērus.

1) Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 25.februāra spriedumu civillietā Nr.C32301810, CA-0912-13/28³⁰⁴ prasītāja atzina par tiesisku tikai daļā, taču to nepārsūdzēja šādu pārdomu iespaidā: par kasācijas sūdzību jāmaksā neadekvāti liela drošības nauda (Ls 200 jeb 284,57 € – CPL 458.panta «Drošības nauda» pirmā daļa), kuru var pazaudēt, ja kasācijas sūdzību noraida (CPL 458.panta otrā daļa³⁰⁵); kasācijas instances tiesas nolēmumu nav iespējams prognozēt, jo tai būs jālemj par atlīdzinājuma par morālo kaitējumu apmēru; pat ja apelācijas instances tiesai nāksies lietu pārsūdzētājā daļā skatīt vēlreiz un tā prasītājas labā piespriedīs lielāku summu, tas notiks ne ātrāk kā pēc gadiem trim, un pa šo laiku atbildētājs (sabiedrība ar ierobežotu atbildību) varēs parūpēties, lai piedziņa pret viņu būtu neiespējama, tāpēc labāk samierināties ar jau piespriesto summu, kuru arī diez vai izdosies pilnībā piedzīt.³⁰⁶ 2015.gada janvārī jau ir pilnīgi skaidrs, ka prasītājas apsvērumi bijuši pareizi, jo, izmantojot negodīgām personām tik labvēlīgo tiesisko regulējumu, atbildētājs savas lietas paguvīs «sakārtot» tā, lai no viņa neko nevarētu piedzīt.

2) Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 18.septembra spriedumu lietā Nr.C33306511, CA-3218/13-2012.gads³⁰⁷ atbildētājs neuzskatīja par tiesisku, taču to nepārsūdzēja šādu iemeslu dēļ: par kasācijas sūdzību jāmaksā neadekvāti liela drošības nauda; arī izdevumi par sūdzības sagatavošanu būs vērā ņemami; nav pārliecības, ka Senāta CLD lietu izlems atbilstīgi paša savulaik sniegtajām atbildēm uz zemāku instanču tiesu tiesnešu jautājumiem, ja jau ne pirmās³⁰⁸, ne otrās instances tiesa tās neņēma vērā. Senāta CLD atbildē uz 8.jautājumu skaidrots: «Ja prasītāja vēlas piedzīt uzturlīdzekļus virs valstī noteiktā minimālā apmēra, viņai, pamatojoties uz Civilprocesa likuma 128.panta otrās daļas 5.punktu, prasībā jānorāda apstākļi, ar kuriem prasītāja pamato savu prasījumu, un pierādījumi, kas tos apstiprina. Saskaņā ar Civilprocesa likuma 93.panta pirmo daļu katrai no pusēm ir jāpierāda tie fakti, uz kuriem tā pamato savus prasījumus vai

³⁰⁴ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 25.februāra spriedums civillietā Nr.C32301810, CA-0912-13/28, npublicēts.

³⁰⁵ CPL 458.panta otrā daļa: «Ja Senāts pārsūdzēto tiesas spriedumu pilnīgi vai daļēji atceļ vai groza, drošības nauda atmaksājama. Ja kasācijas sūdzību noraida, drošības naudu neatmaksā.»

³⁰⁶ Šajā lietā prasītāja bija pati autore.

³⁰⁷ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 18.septembra spriedums lietā Nr.C33306511, CA-3218/13-2012.gads, npublicēts.

³⁰⁸ Rīgas rajona tiesas 2012.gada 12.marta spriedums lietā Nr.C33306511, C-1400-12/3, npublicēts.

iebildumus. Ja prasītāja vēlas piedzīt uzturlīdzekļus virs valstī noteiktā minimālā apmēra, viņai jāpierāda nepieciešamie izdevumi un reālās vajadzības, kā arī savi ienākumi.»³⁰⁹ Tomēr gan Rīgas rajona tiesa 2012.gada 12.marta spriedumā lietā Nr.C33306511, C-1400-12/3, gan Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģija 2012.gada 18.septembra spriedumā lietā Nr.C33306511, CA-3218/13-2012.gads no atbildētāja piedzina uzturlīdzekļus virs valstī noteiktā minimālā apmēra, kaut arī prasītāja nebija iesniegusi nevienu pierādījumu par bērnam nepieciešamajiem izdevumiem.³¹⁰

IV. Nolēmuma izvērtējums augstākas instances tiesā ne vienmēr ir pareizs, proti, tiesisks, jo kļūdainus nolēmumus pieņem visu instanču tiesas, pat kasācijas instances tiesa, reizēm vienlaikus atceļot tiesiskus nolēmumus³¹¹.

Kas tad nosaka, vai nolēmums un tajā iekļautās atziņas ir tiesiski vai nav?

1. Tie ir **tiesību zinātnieki**, kuri analizē tiesu nolēmumus un atšķir pareizos no nepareizajiem.³¹² Lūk, spēkā stājušies tiesu nolēmumi, kurus par prettiesiskiem atzinuši ar šīm lietām nesaistīti³¹³ tiesību zinātnieki!

³⁰⁹ Par ģimenes tiesību normu piemērošanu: Senāta CLD atbildes uz rajona tiesu un apgabaltiesu jautājumiem. 2007.gads. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2007/uzturlidzekli-atbildes%5B1%5D.doc> (aplūkots 31.01.2014.).

³¹⁰ Šajā lietā autore bija atbildētāja pārstāve.

Turpretī Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas tiesneses 2015.gada 5.janvāra lēmumā lietā Nr.3-11/0537/6 Senāta CLD atbildē uz 8.jautājumu ietvertie norādījumi ievēroti un šā iemesla dēļ prasības pieteikums atstāts bez virzības un prasītājam uzlikts pienākums iesniegt tiesā dokumentus, kas pamato izdevumus bērna ikmēneša uzturam. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas tiesneses 2015.gada 5.janvāra lēmums lietā Nr.3-11/0537/6, nepublicēts.

³¹¹ Par vienu gadījumu, kad Civillietu tiesu palāta ar kļūdainu (2005.gada 8.novembra) lēmumu nepamatoti atcēlusi tiesisku Rīgas apgabaltiesas tiesneša (2005.gada 3.oktobra) lēmumu un valsts saistībā ar šo lietu zaudējusi ECT, intervijā stāsta bijusī Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Inga Reine un situāciju vērtē skarbi: «[...] apgabaltiesa paskaidroja, ka nav vērts tērēt laiku, resursus un naudu valsts nodevai, jo šī lieta acīm redzami beigsies bez laba rezultāta. Unikālais šajā lietā ir Augstākās tiesas vērtējums. Tā nolēma nodot lietu atpakaļ apgabaltiesai un [...] paziņoja, ka zaudējuma atlīdzība ir tiesība pati par sevi. Absurds. Galarezultātā mēs esam zaudējuši lietu šāda iemesla dēļ – neviens no tiesām nespēja pareizi aprēķināt, kāda valsts nodeva cilvēkam būtu jāmaksā. Absurduma kalngals. Lai gan arī pati lietas fabula ir absurda – par lielāko absurdu uzskatu situāciju, kad zemākās instances tiesa pieņem loģisku lēmumu, bet tad augstākā instance nāk klajā ar tik «ekstravagantu secinājumu». Tur, lūk, ir tas absurds, kas beidzas ar kompensāciju, kura jāmaksā valstij.» Lase I. Tiesneša nolaidība nav neatkarība. Intervija ar valdības pārstāvi starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Ingu Reini. Ir, 2012. 5.aprīlis. Pieejams: <http://www.ir.lv/2012/4/5/tiesnesa-nolaidiba-nav-neatkariba> (aplūkots 05.02.2014.).

Inga Reine intervijā runā par ECT 2010.gada 26.oktobra spriedumu lietā «Marina pret Latviju» (skat. 11., 12., 30.–33.punktu). ECT spriedums lietā: 46040/07, Marina v. Latvia, 26 October 2010. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101469> (aplūkots 02.04.2014.); sprieduma tulkojums latviešu valodā pieejams: Latvijas Vēstnesis, 2011. 27.septembris, Nr.152 un <http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumi/ect-nolemumu-mekletajs/?author=MARINA&q> (aplūkots 06.02.2014.).

Kritiku, ko Inga Reine veltījusi Latvijas tiesām, kaismīgi centušies atspēkot Kalvis Torgāns un Augstākās tiesas Judikatūras nodaļas vadītājs Pāvels Gruzīņš divās līdzīga satura publikācijās. Diemžēl, analizējot ECT spriedumu lietā «Marina pret Latviju», autori sagroza faktus un informāciju izklāsta Latvijas tiesām labvēlīgā rakursā. Skat.: Torgāns K., Gruzīņš P. Vai tiesnešu kļūdas ir visu nelaimju cēlonis. Jurista Vārds, 2012. 5.jūnijs, Nr.23 (722); Torgāns K., Gruzīņš P. Tiesu darba noniecināšanā – objektivitāti un samērīgumu. Ir, 2012. 22.maijs. Pieejams: <http://www.ir.lv/2012/5/22/tiesu-darba-noniecinasana-objektivitati-un-samerigumu> (aplūkots 07.02.2014.). Otrais no minētajiem Kalvja Torgāna un Pāvela Gruzīņa rakstiem kritizēts Aivara Ozoliņa publikācijā «Latvijā tiesiskā vide sliktāka nekā Tadžikistānā». Ozoliņš A. Latvijā tiesiskā vide sliktāka nekā Tadžikistānā. Ir, 2012. 2.jūnijs. Pieejams: <http://www.ir.lv/2012/6/2/latvija-tiesiska-vide-sliktaka-neka-tadzikistana> (aplūkots 19.01.2015.).

³¹² Melņķis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melņķis E. (zin. red.) Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 12.lpp.; Levits E. Ģenerālklauzulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I). Likums un Tiesības, 2003. jūnijs, 5.sēj., Nr.6

1) Senāta CLD 2011.gada 19.janvāra spriedumā lietā Nr.SKC-473/2011, kas skatīta paplašinātā Senāta sastāvā, kļūdaini atzinis, ka pašvaldības iestāde ir juridiska persona un tādēļ šī iestāde, nevis visa pašvaldība uzskatāma par darba devēju Darba likuma³¹⁴ izpratnē. Sprieduma 12.punktā secināts: «[...] Rīgas Kurzemes rajona izpilddirekcijai kā darba devējai piemīt tiesībspēja un rīcībspēja un uz to attiecināmi Darba likumā un citos normatīvajos aktos ietvertie darba devēja pienākumi. Līdz ar to pašvaldības izpilddirekcija ir privāto tiesību (civiltiesību) subjekts, kurai civiltiesību izpratnē ir juridiskas personas pazīmes.»³¹⁵ Šajā spriedumā nepareizi iztulkotas vairākas tiesību normas, to vidū Darba likuma 4.pants, 101.panta pirmās daļas 10.punkts, Civillikuma 1407.pants, kā arī kļūdaini nav piemērotas daudzas tiesību normas: Darba likuma 101.panta pirmās daļas 9.punkts, 117.panta otrā daļa, Valsts pārvaldes iekārtas likuma³¹⁶ 1., 4., 5.pants.

Daudzās aplamības šajā spriedumā analizējuši LU JF docētāji Dr. iur. Edvīns Danovskis un Dr. iur. Jautrīte Briede, kas vienlaikus ir arī AT ALD tiesnese, žurnālā «Jurista Vārds» publicētajā rakstā «Publisko tiesību subjektu civiltiesiskais statuss»³¹⁷.

Tiesību zinātnieku kritizētā atziņa (secinājums, ka Rīgas Kurzemes rajona izpilddirekcija Darba likuma 4.panta izpratnē atzīstama par darba devēju) atrodama arī citos šajā pašā lietā pieņemtajos nolēmumos: Senāta CLD atceltajā Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010.gada 1.jūlija spriedumā³¹⁸ un Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 19.decembra spriedumā³¹⁹, kas ir stājies spēkā. Turpretī Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesa 2010.gada 22.marta spriedumā lietā Nr.C28377809, C-1769-10/10 (tātad šajā pašā lietā) pareizi norādījusi, ka Rīgas Kurzemes rajona izpilddirekcija nav juridiska persona, tādēļ nav uzskatāma par darba devēju Darba likuma izpratnē. Atbilstoši likuma «Par pašvaldībām» 4.pantam un Darba likuma 4.pantam Rīgas pašvaldības iestādes darbiniekam darba devējs ir Rīgas pilsētas pašvaldība,

(46), 166.lpp., 17.atsauce; Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 30., 31.lpp.

³¹³ Ja tiesas nolēmumu kritizē ar šo lietu saistīta persona, no tā automātiski neizriet, ka viedoklis ir nepamatots, tomēr lielāka ticamība piemīt neieinteresēta cilvēka vērtējumam, jo tas parasti ir objektīvāks, taču ne vienmēr bezkaislīgāks. Ar lietu cieši saistīta persona Senāta CLD 2008.gada 11.jūnija spriedumu lietā Nr.SKC-238 kritizējusi rakstā «Vēlreiz par to, kā nevajag spriest tiesu», kopā ar to publicēts arī minētais spriedums. Skat.: Radziņš E. Vēlreiz par to, kā nevajag spriest tiesu. Jurista Vārds, 2008. 16.septembris, Nr.35 (540); Senāta CLD 2008.gada 11.jūnija spriedums lietā Nr.SKC-238. Jurista Vārds, 2008. 16.septembris, Nr.35 (540). Raksts kopā ar spriedumu pieejams arī: http://rln.lv/public/older_publications/Ka_nevajag_spriest_tiesu_JV_Radzins.pdf (aplūkots 08.02.2014.).

³¹⁴ Darba likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūlijs, Nr.105.

³¹⁵ Senāta CLD 2011.gada 19.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-473/2011. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2011/skc-0473-11.pdf> (aplūkots 31.01.2014.).

³¹⁶ Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21.jūnijs, Nr.94.

³¹⁷ Danovskis E., Briede J. Publisko tiesību subjektu civiltiesiskais statuss. Jurista Vārds, 2012. 14.februāris, Nr.7 (706).

³¹⁸ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2010.gada 1.jūlija spriedums lietā Nr.C28377809, CA-3402/19, 2010.gads, npublicēts.

³¹⁹ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.C28377809, CA-4556/29, 2012.gads, npublicēts.

likvidējot Rīgas pašvaldības iestādi – Rīgas pilsētas rajona izpilddirekciju –, darba devējs – juridiska persona – netiek likvidēta, secināts šajā spriedumā.³²⁰

Kā redzams no civillietā Nr.C28377809 pieņemto spriedumu analīzes, tiesiskas atziņas jautājumā par pašvaldības izpilddirekciju kā juridisku personu un darba devēju izteikusi tikai pirmās instances tiesa, kuras nolēmums nav stājies spēkā. Tātad šajā lietā judikatūra ir atrodama tieši un tikai Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas spriedumā, kas nestājās spēkā, jo tika pārsūdzēts un apelācijas instances tiesa, izskatījusi lietu, pieņēma savu spriedumu. Savukārt apelācijas un kasācijas instances tiesu spriedumi satur kļūdainas atziņas, kas nepieder judikatūrai neatkarīgi no tā, vai šie spriedumi ir vai nav spēkā stājušies.

Jāpiebilst, ka, pamatojoties uz šo ačgārno atziņu, vēlāk izlemta cita lieta, kurā izšķirts strīds starp Rīgas pilsētas pašvaldību kā prasītāju un kādu fizisku personu kā atbildētāju. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 16.aprīļa sprieduma lietā Nr.C27222111, C-1005-12/6 9.1. un 9.2.2.punktā secināts: prasītājas apstrīdētā tiesvedības laikā spēkā neesošā nomas līguma dalībnieki bija Rīgas Ziemeļu rajona izpilddirekcija un atbildētājs, pretēji prasītājas uzskatam prasītāja nav iepriekšminētā nomas līguma dalībniiece, jo, kā norādījis Senāta CLD 2011.gada 19.janvāra sprieduma lietā Nr.SKC-473/2011 12.punktā, pašvaldības izpilddirekcija ir privāto tiesību (civiltiesību) subjekts un tai civiltiesību izpratnē ir juridiskas personas pazīmes.³²¹ Savukārt Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija 2014.gada 16.jūnija spriedumā šajā pašā lietā norādījusi, ka Senāta CLD 2011.gada 19.janvāra spriedumā lietā Nr.SKC-473/2011 izdarītie secinājumi attiecināmi tikai uz darba tiesiskajām attiecībām, turpretī konkrētajās nomas tiesiskajās attiecībās juridiska persona – līguma dalībniiece – ir nevis Rīgas Ziemeļu rajona izpilddirekcija, bet gan Rīgas pilsētas pašvaldība.³²² Galīgais nolēmums šajā lietā gan vēl nav pieņemts, jo atbildētājs ir iesniedzis kasācijas sūdzību.³²³

Tā kā Valsts pārvaldes iekārtas likums skaidri nosaka valsts pārvaldes institucionālo sistēmu un darbības pamatprincipus gan publisko, gan privāto tiesību jomā un šajā likumā ietvertās tiesību normas praktiskas problēmas iepriekš nav sagādājušas³²⁴, ar 2011.gada 19.janvāra spriedumu lietā Nr.SKC-473/2011 Senāta CLD rupji pārkāpis tiesiskās noteiktības principu un radījis haosu visā tiesiskajā sistēmā. Patlaban personai, kas vēlas izmantot savas tiesības uz taisnīgu tiesu, nav skaidrs, ko prasības pieteikumā norādīt kā lietas dalībnieku – pašvaldību vai kādu tās institūciju. To nevar

³²⁰ Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2010.gada 22.marta spriedums lietā Nr.C28377809, C-1769-10/10, npublicēts.

³²¹ Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 16.aprīļa spriedums lietā Nr.C27222111, C-1005-12/6, npublicēts.

³²² Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija 2014.gada 16.jūnija spriedums lietā Nr.C27222111, CA-2053-14/7, 3.lpp., npublicēts.

³²³ Skat. <http://tiesas.lv/e-pakalpojumi/tiesvedibas-gaita> (aplūkots 18.01.2015.).

³²⁴ Danovskis E., Briede J. Publisko tiesību subjektu civiltiesiskais statuss. Jurista Vārds, 2012. 14.februāris, Nr.7 (706).

zināt arī pati pašvaldība, kas ar tiesas starpniecību vēlas aizsargāt savas tiesības vai tiesiskās intereses, kā tas ir šajā lietā.

2) Senāta CLD 2013.gada 30.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-644/2013, kas arī skatīta paplašinātā Senāta sastāvā, argumentēti un vienlaikus sarkastiski kritizēts LU JF doktoranta Mg. iur. Jāņa Vanaga rakstā «Kad aizliegts klusēt jeb atsevišķās domas»³²⁵. Tiesību zinātnieka kritiku izpelnījies Senāta CLD atziņa, ka līgumiskie procenti un līgumsods gadījumos, kad līdzējs tiesīgi atkāpjas no līguma, ir atlīdzināmi līdz brīdim, kad līdzējs atkāpjas no līguma un tāad līgums beidz pastāvēt, bet tā vietā pati no sevis nodibinās kasācijas instances tiesas prettiesiski jaunradītā «norēķināšanās saistība».³²⁶

3) Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 15.augusta spriedumu lietā Nr.PAK-306³²⁷ par daļēji nepareizu atzinusi LU JF profesore Dr. iur. Valentija Liholaja. Komentārā par spriedumu viņa norāda: Inese L. atzīta par vainīgu un notiesāta par neziņošanu, droši zinot, ka Virginijus M. izdarījis slepkavību aiz mantkārības; tā kā Inese L. sevi atzina par vainīgu Virginija M. noziedzīgi iegūtās mantas realizēšanā un viņai tika inkriminēta arī cietušā Vladimira B. aplaupīšana grupā ar Virginiju M., ziņojot par Virginija M. izdarīto slepkavību un mantas nolauptāšanu, Inesei L. būtu jānorāda arī sava loma saistībā ar minēto noziegumu izdarīšanu.³²⁸ Šāds sprieduma vērtējums izriet no atziņas, ka persona nav saucama pie kriminālatbildības par neziņošanu par noziegumu, ar kura izdarīšanu viņa bijusi saistīta.³²⁹

4) Kā daļēji kļūdainu Valentija Liholaja novērtējusi arī Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 6.jūnija spriedumu lietā Nr.PAK-231³³⁰. Komentārā par spriedumu profesore raksta: Jekaterina S. notiesāta arī par agrāk neapsolītu sevišķi smaga nozieguma pēdu slēpšanu; Jekaterinas S. darbības varētu vērtēt kā Jekaterinas G. izdarīta sevišķi smaga nozieguma pēdu iepriekš neapsolītu slēpšanu, taču konkrētajā gadījumā nav apspriests jautājums par to, ka viņa pati bijusi pret cietušo vērsto noziedzīgo nodarījumu dalībniece, jo kopā ar Jekaterinu G. nozagusi Andrejam J. un koledžai «Evrīka» piederošās mantas un Andreja J. dokumentus, kuri tika iznīcināti, par ko notiesāta pēc KL 175.panta otrās daļas un 274.panta pirmās daļas.³³¹ Šāds sprieduma vērtējums

³²⁵ Vanags J. Kad aizliegts klusēt jeb atsevišķās domas. Jurista Vārds, 2013. 4.jūnijs, Nr.22 (773).

³²⁶ Senāta CLD 2013.gada 30.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-644/2013, 6.1., 6.2., 6.3., 6.5., 7.punkts. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/hronologiska-seciba/ (aplūkots 01.02.2014.).

³²⁷ Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 15.augusta spriedums lietā Nr.PAK-306. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 309.–314.lpp.

³²⁸ Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 316.lpp.

³²⁹ Turpat, 300.lpp.

³³⁰ Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.PAK-231. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 264.–273.lpp.

³³¹ Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 274.lpp.

pamatots ar atziņu, ka persona, kas pati bijusi pret cietušo vērsto noziegumu dalībniece, nevar būt iepriekš neapsolītas slēpšanas subjekts.³³²

5) Senāta KLD 2009.gada 24.novembra lēmumu lietā Nr.SKK-532/2009, 11810032207 analizējis Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas prokurors Mg. iur. Māris Leja rakstā «Krimināltiesību normu interpretācija» un novērtējis kā tikai daļēji tiesisku.³³³ Prokurora ieskatā, Senāta KLD pamatoti secinājis, ka nav notikusi labprātīga atteikšanās no šaujammieroča iegādes, bet kļūdaini atzinis, ka nav notikusi sagatavošanās vismaz divu personu slepkavībai, jo apsūdzētais A.M. šaujammieroci nebija ieguvis. Savu viedokli Māris Leja argumentē šādi:

«Atsaucoties uz diviem juridiskās literatūras avotiem,³³⁴ tika secināts, ka ar nozieguma līdzekļu (rīku) sameklēšanu jāsaprot to iegūšana vainīgā lietojumā, valdījumā vai īpašumā.

Šie argumenti ir kļūdaini. Lēmumā ir pareizi citēts juridiskajā literatūrā paustais viedoklis. Tomēr apšaubāms, vai tas uzskatāms par izsmeļošu sagatavošanos raksturojošo darbību uzskaitījumu kontekstā ar nozieguma rīku (līdzekļu) iegādi. [..]

[..]

KL 15.panta trešajā daļā³³⁵ atsevišķu sagatavošanos raksturojošu darbību uzskaitījumam ir tikai skaidrojoša nozīme. Faktiski sagatavošanos tikpat labi var definēt kā tīšu labvēlīgu apstākļu radīšanu nozieguma izdarīšanai. Tātad jebkura darbība, kas rada labvēlīgus apstākļus nozieguma izdarīšanai, vērtējama kā sagatavošanās noziegumam. Līdz ar to pat tad, ja ar rīku (līdzekļu) sameklēšanu būtu saprotams tikai konkrēts rezultāts, nevis process kā tāds, bija nepieciešams vērtēt, vai šaujammieroču meklēšanas process nav tīša labvēlīgu apstākļu radīšana nozieguma izdarīšanai.

[..]

Tātad darbībām, kas kvalificējas kā sagatavošanās noziegumam jābūt, kā minimums, tādām, kas iziet ārpus nodoma atklāšanas vai nozieguma plānošanas savās domās. No otras puses

³³² Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 253.lpp.

Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 15.augusta sprieduma lietā Nr.PAK-306 un 2001.gada 6.jūnija sprieduma lietā Nr.PAK-231 sīkāku analīzi skat. promocijas darba apakšnodaļā «Tiesību tālākveidošana krimināltiesībās».

³³³ Leja M. Krimināltiesību normu interpretācija. Pieejams: <http://www.lpbiedriba.lv/doc/Krimin%C4%81ties%C4%ABunormuinterpret%C4%81cija.docx> (aplūkots 04.04.2014.).

³³⁴ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2000, 135.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 1999, 50.lpp.

³³⁵ KL 15.panta «Pabeigts un nepabeigts noziedzīgs nodarījums» trešā daļa: «Par sagatavošanos noziegumam atzīstama līdzekļu vai rīku sameklēšana vai pielāgošana vai citāda tīša labvēlīgu apstākļu radīšana tīša nozieguma izdarīšanai, ja turklāt tas nav turpināts no vainīgā gribas neatkarīgu iemeslu dēļ. Kriminālbildība iestājas tikai par sagatavošanos smagiem vai sevišķi smagiem noziegumiem.»

darbība nedrīkst būt tieši vērsta uz nozieguma izdarīšanu, t.i., nedrīkst būt sasniegta mēģinājuma stadija. Konkrētajā lietā šādi apstākļi neapšaubāmi tika konstatēti.»³³⁶

Papildus prokurors norāda, ka tiesas iegūtais interpretācijas rezultāts rada nevienlīdzību. Citāda tīšu labvēlīgu apstākļu radīšana nozieguma izdarīšanai ir jebkādu citu likuma tekstā tieši neminētu darbību veikšana, lai atvieglotu nozieguma izdarīšanu, piemēram, nozieguma vietas iepriekšēja izpēte, iespējamo šķēršļu izzināšana un novēršana u.tml. Tas nozīmē, ka analogas un pat mazāk bīstamas darbības, salīdzinot ar tām, ko tiesa konstatēja konkrētajā lietā, būtu kvalificējamās kā citāda tīša labvēlīgu apstākļu radīšana, turpretī ievērojami intensīvākas un bīstamākas darbības (ieroču meklēšanas process) paliktu krimināli nesodāms.³³⁷

6) Senāta ALD 2012.gada 18.maija spriedumu lietā Nr.SKA-212/2012, Nr.A420482211³³⁸ asi kritizējis LU JF doktorants Mg. iur. Pēteris Kušners rakstā «Par kļūdainu Augstākās tiesas Senāta spriedumu militārā dienesta jomā». Rakstā kasācijas instances tiesai pārņemts gan objektīvās izmeklēšanas principa pārkāpums, gan Militārā dienesta likuma³³⁹ normu nepareiza interpretācija un piemērošana un norādīts, ka šo kļūdu dēļ «tiek liegta iespēja privātpersonai visu atlikušo mūžu saņemt izdienas pensiju, kuru tā godam ir nopelnījusi».³⁴⁰

2. Latvijas tiesu nolēmumu, arī tādu, kas stājušies spēkā, tiesiskumu vērtē ECT. Tas notiek, ja kāda persona iesniedz sūdzību pret Latviju. Ja ECT atzīst kaut vienu Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas³⁴¹ (turpmāk – ECK) pārkāpumu, kas izriet no kāda Latvijas tiesas nolēmuma, secināms, ka tas ir prettiesisks, kaut stājies spēkā. To apliecina šādi piemēri.

1) ECT 2012.gada 2.oktobra spriedumā lietā «Mitkus pret Latviju»³⁴² konstatēti ECK 6.panta pirmās daļas (tiesību uz taisnīgu tiesu) un 8.panta pirmās daļas (tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību) pārkāpumi. ECK 6.panta pirmās daļas pārkāpumu radīja apstākļi, ka sūdzības iesniedzējs Andris Mitkus netika konvojēts uz Civillietu tiesu palātas tiesas sēdēm, kurās tika izskatītas viņa iesniegtās civilprasības (skat. sprieduma 112.–115.punktu). ECK 8.panta pirmā daļa

³³⁶ Leja M. Krimināltiesību normu interpretācija, 6., 7., 8.lpp. Pieejams: <http://www.lpbiedriba.lv/doc/Krimin%C4%81ties%C4%ABunormuinterpret%C4%81cija.docx> (aplūkots 04.04.2014.).

³³⁷ Turpat, 7.lpp.

³³⁸ Senāta ALD 2012.gada 18.maija spriedums lietā Nr.SKA-212/2012, Nr.A420482211. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2012/05_2012/18_05_2012/AL_1805_AT_SKA-0212-2012.pdf (aplūkots 03.02.2014.).

³³⁹ Militārā dienesta likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 18.jūnijs, Nr.91.

³⁴⁰ Kušners P. Par kļūdainu Augstākās tiesas Senāta spriedumu militārā dienesta jomā. Jurista Vārds, 2012. 25.septembris, Nr.39 (738).

³⁴¹ Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: LR starptautiskais līgums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144. Aktuālā redakcija pieejama: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LAV.pdf (aplūkots 31.03.2014.).

³⁴² ECT spriedums lietā: 7259/03, Mitkus v. Latvia, 2 October 2012. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113648> (aplūkots 01.02.2013.); sprieduma tulkojums latviešu valodā pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumi/ect-nolemumu-mekletajs/?author=MITKUS&q=> (aplūkots 03.02.2014.).

bija pārkāpta tādēļ, ka valsts tiesu vara nebija aizsargājusi sūdzības iesniedzēja tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību no iejaukšanās, ko radīja viņa personas datu publicēšana laikrakstā «Rīgas Balss» (skat. sprieduma 126., 137.punktu).

Atbildīgas par šiem pārkāpumiem ir Latvijas tiesas, kas pieņēma attiecīgos nolēmumus, kuri ir spēkā stājušies, bet kurus ECT atzinusi par neatbilstošiem ECK un ECT judikatūrā garantētajiem cilvēktiesību standartiem un tātad par prettiesiskiem. Runa ir par Civillietu tiesu palātas spriedumiem un Senāta CLD rīcības sēdes lēmumiem Andra Mītkus civilprasībās pret Centrālcietumu un laikraksta «Rīgas Balss» izdevēju SIA «Mediju Nams» (skat. ECT sprieduma lietā «Mītkus pret Latviju» 31., 32., 34., 39., 44.–48.punktu).

2) ECT Lielās palātas 2013.gada 26.novembra spriedumā lietā «X pret Latviju» secināts: Latvijas tiesas, pieņemot lēmumus, ka saskaņā ar 1980.gada 25.oktobra Hāgas Konvenciju par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem³⁴³ (turpmāk – Hāgas konvencija) sūdzības iesniedzējas X. bērns atgriežams tēvam Austrālijā jeb bērna izcelsmes valstī, nav pienācīgi ņēmušas vērā pietiekami pamatotos X. apgalvojumus, ka bērna atgriešanās Austrālijā radīs nopietnu risku bērna labklājībai, tādēļ šie lēmumi neatbilst no ECK 8.panta izrietošajām procesuālajām prasībām. ECT arī norādījusi, ka dažādi starptautisko tiesību instrumenti, to skaitā ECK un Hāgas konvencija, piemērojami savstarpēji saistītā un saskaņotā veidā un visās lietās, kas skar bērnus, nacionālajām tiesām lēmumi jāpieņem, par prioritāti izvirzot bērna intereses.³⁴⁴

ECT spriedumā minētās Latvijas tiesas, kuras 2008.gada 19.novembrī un 2009.gada 26.janvārī pieņēma prettiesiskos lēmumus, ir attiecīgi Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesa un Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģija.³⁴⁵

Diemžēl ECT konstatēto un reizēm arī vismaz daļēji laboto Latvijas tiesu kļūdu ir nepiedodami daudz. Bijusī Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Inga Reine 2012.gadā atzīst: 30% no visām lietām, kuras ierosinātas pret Latviju (aktīvajā tiesvedībā atrodas 107 lietas pret Latviju), saistītas ar elementārām kļūdām tiesu sistēmā, savukārt no tām aptuveni 30% ir lietas, kurās kļūdas konstatētas Augstākās tiesas – gan abu palātu, gan Senāta – darbā, ar civillietām un krimināllietām saistītu sūdzību proporcija ir aptuveni 50 pret 50, par

³⁴³ Konvencija par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem: LR starptautiskais līgums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 23.oktobris, Nr.151; Par Hāgas konvenciju par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 23.oktobris, Nr.151.

³⁴⁴ ECT Lielās palātas spriedums lietā: 27853/09, X v. Latvia, 26 November 2013. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-138992>, paras.93–96, 110–117; sprieduma kopsavilkums latviešu valodā pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumi/ect-nolemumu-mekletajs/?author=X&q=> (aplūkoti 08.04.2014.).

³⁴⁵ Skat. sprieduma «X. pret Latviju» 17.–26.punktu.

administratīvajām tiesām sūdzību ir daudz mazāk, turklāt par Latvijas tiesu darbību iesniegto sūdzību skaits arvien pieaug.³⁴⁶

Statistika nav iepriecinoša arī citos aspektos: kopš 1997.gada vasaras līdz 2013.gada 4.oktobrim tiesnešu kļūdu dēļ Latvija ECT zaudējusi 71 lietā, un šīs kļūdas valstij izmaksājušas ap 215 000 latu³⁴⁷; 14 gadu laikā, kopš Latvijā stājās spēkā ECK, kompensācijās par zaudētajām lietām Strasbūras tiesā valsts samaksājusi 277 000 latu, ECT skatījusi 145 lietas, vairākumā gadījumu Latvijas valsts ir zaudējusi vai pati atzinusi savas kļūdas, proti, ir 52 nelabvēlīgi spriedumi, 20 mierizlīgumi, un 15 lietas izbeigtas, kad Latvija vienpusēji atzinusi savu vainu³⁴⁸.

Protams, var iebilst, ka kļūdās ne vien Latvijas tiesas, bet arī ECT. Šo tiesu kritizējuši ne vien mūsu valsts tiesneši (saprotamu iemeslu dēļ)³⁴⁹, bet arī dažādu valstu tiesību zinātnieki³⁵⁰. Arī ECT tiesneši ir cilvēki, tādēļ var kļūdīties, tomēr kļūdas mēdz būt atšķirīgas – sākot ar nebūtiskām un beidzot ar ļoti rupjām, kas liecina par elementāru juridisko zināšanu trūkumu –, un tās var pieļaut tiklab bieži, kā reti. Kā izriet no autores veiktās Latvijas tiesu un ECT nolēmumu izpētes rezultātiem un daudzu tiesību zinātnieku atziņām, Latvijas tiesas nepiedodami bieži pieļauj ļoti rupjas kļūdas, turpretī ECT adresētie pārmēti saistīti galvenokārt ar tā dēvētajiem vērtējuma jautājumiem, un vērtējums, pat ja balstīts uz konkrētiem kritērijiem, vienmēr neizbēgami ir arī subjektīvs. Kā vienu no tipiskākajiem piemēriem var minēt ECK 6.panta pirmajā daļā garantēto

³⁴⁶ Lase I. Tiesneša nolaidība nav neatkarība. Intervija ar valdības pārstāvi starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Ingu Reini. Ir, 2012. 5.aprīlis. Pieejams: <http://www.ir.lv/2012/4/5/tiesnesa-nolaidiba-nav-neatkariba>; ECT arvien pieaug sūdzību skaits par Latvijas tiesu darbību; 2013.gadā sāks visu tiesnešu novērtēšanu (27.03.2012.). Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/ect-arvien-pieaug-sudzibu-skaitis-par-latvijas-tiesu-darbibu-2013gada-saks-visu-tiesnesu-novertesanu.d?id=42239808> (aplūkoti 05.02.2014.); Ministru kabinets izskata Ārlietu ministrijas ziņojumus par nacionālo tiesu darbības nepilnībām, kas novedušas pie sūdzībām Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Pieejams: <http://www.latvija.kz/lv/vilnius/jaunumi/MinistrijasPazojumi/MinistrijasPazinojumi-Template/?pg=21794> (aplūkots 19.01.2015.).

³⁴⁷ 16 gados Latvija zaudējusi 71 Eiropas Cilvēktiesību tiesā izskatīto lietu (04.10.2013.). Pieejams: <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/131677/16-gados-latvija-zaudejusi-71-eiropas-cilvektiesibu-tiesa-izskatito-lietu> (aplūkots 04.10.2013.); Ministru kabinets izskata Ārlietu ministrijas ziņojumus par nacionālo tiesu darbības nepilnībām, kas novedušas pie sūdzībām Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Pieejams: <http://www.latvija.kz/lv/vilnius/jaunumi/MinistrijasPazojumi/MinistrijasPazinojumi-Template/?pg=21794> (aplūkots 19.01.2015.).

³⁴⁸ Latvija 14 gadu laikā ECT zaudējusi 277 000 latu (05.04.2012.). Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/latvija-14-gadu-laika-ect-zaudejusi-277-000-latu.d?id=42262834> (aplūkots 05.02.2014.).

³⁴⁹ Torgāns K., Gruziņš P. Vai tiesnešu kļūdas ir visu nelaimju cēlonis. Jurista Vārds, 2012. 5.jūnijs, Nr.23 (722); Torgāns K., Gruziņš P. Tiesu darba noniecināšanā – objektivitāti un samērīgumu. Ir, 2012. 22.maijs. Pieejams: <http://www.ir.lv/2012/5/22/tiesu-darba-noniecinasana-objektivitati-un-samerigumu> (aplūkots 07.02.2014.).

³⁵⁰ Analysis of the Rights and Freedoms. Article 6: right to a fair and public hearing. Grām.: Dijk P., Hoof G.J.H. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Second Edition. Deventer – Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990, p.300; Foyer J. La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Grām.: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007, p.241–242, 243–244; Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008, с.483–485; Rudevskis J. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu saistošais spēks un Satversmes tiesa. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: Latvijas Universitātes 72.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 430.–433.lpp. Par ECT kritiku sīkāk skat. promocijas darba 5.nodaļā «Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras saistošais spēks un vieta tiesību avotu sistēmā».

tiesību uz taisnīgu tiesu ietvaros paredzētās tiesības uz lietas savlaicīgu izskatīšanu jeb lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā.

Viena no fundamentālajām Latvijas tāpat kā citu postkomunistisko valstu tiesu kļūdām ir tendence tiesu spriest formāli³⁵¹ – pēc likuma burtā, nevis gara.³⁵² Ar tādu domāšanas veidu ir grūti nonākt pie taisnīga lietas atrisinājuma un tiesiska nolēmuma. Turpretī ECT lietas apstākļus un tajā piemērojamās tiesību normas vērtē nevis formāli, bet pēc būtības.³⁵³ ECT judikatūrā bieži sastopama atziņa, ka ECK ir paredzēta, lai nodrošinātu nevis teorētiskas un iluzoras, bet praktiskas (konkrētas) un efektīvas tiesības.³⁵⁴ Ļoti līdzīga tiesību izpratne ir EST – kā norādīts tiesību zinātnē, šī tiesa interpretē tiesības tā, lai tās piepildītu savu *effet utile*, proti, mērķi, kuram tās paredzētas.³⁵⁵ Ar tādu domāšanas veidu ir viegli nonākt pie taisnīga lietas atrisinājuma un tiesiska nolēmuma. Diemžēl tiesību doktrīnā, pamatojoties uz konkrētu piemēru no ECT prakses³⁵⁶, izteikts viedoklis, ka dažkārt Strasbūras tiesas tiesnešiem no postkomunistiskajām valstīm to tiesiskajai kultūrai raksturīgo formālismu izdodas ienest arī ECT praksē.³⁵⁷

3. Judikatūras tiesiskumu – apzināti vai neapzināti – dažkārt vērtē likumdevējs, pieņemot normatīvos tiesību aktus vai to grozījumus. Turpmāk izklāstītais gadījums turklāt būs pārliecinošs pierādījums apgalvojumam, ka judikatūra var būt atrodama spēkā neesošā pirmās

³⁵¹ Tiesību doktrīnā atrodams viedoklis, ka formālisms ir samērīguma trūkums. De Lange R. *Judicial Deliberations, Legitimacy and Human Rights Adjudication*. Grām.: *The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond*. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, p.459.

³⁵² Sal.: Rodin S. *Functions of Judicial Opinion: A View from a Post-Communist European State*. Grām.: *The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond*. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, p.383.

To saskarsmē ar tiesību piemērotājiem pamanījuši arī cilvēki bez juridiskas izglītības. Skat.: Kvaste S. Kamēr mūsu lepnajiem putniem neiesper ar zābaku pa pēcpusi, viņi nelido... Intervija ar Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūta pētnieku Ilmāru Poikānu, sauktu par Neo. TVNET, 2015. 10.februāris. Pieejams: <http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/547060-kamer-musu-lepnajiem-putniem-neiesper-ar-zabaku-pa-pecpusi-vini-nelido> (aplūkots 12.02.2015.).

³⁵³ Piemēram, ECT 2004.gada 12.februāra sprieduma lietā «Perez v. France» 64.punktā norādīts: konvencijas garam atbilst tāds vārda «apstrīdēšana» iztulkojums, kas nav pārāk tehnisks un kas ir veikts pēc būtības, nevis formāli. ECT spriedums lietā: 47287/99, Perez v. France, 12 February 2004. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61629> (aplūkots 31.03.2014.).

³⁵⁴ Skat., piemēram, ECT spriedumi lietās: 13072/05, Rōman v. Finland, 29 January 2013, para.58. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115864>; 27617/04, R.R. v. Poland, 26 May 2011, para.191. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104911>; 59519/00, Staroszczyk v. Poland, 22 March 2007, para.123. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79879> (aplūkoti 28.02.2013.); 58442/00, Lavents c. Lettonie, 28 novembre 2002, para.126. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65362>; 6289/73, Airey v. Ireland, 9 October 1979, para.24. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57420> (aplūkoti 08.02.2013.).

³⁵⁵ Everling U. *On the Judge-Made Law of the European Community's Courts*. Grām.: *Judicial Review in European Union Law*. O'Keefe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, pp.34, 35.

³⁵⁶ ECT spriedums lietā: 57325/00, D.H. and Others v. the Czech Republic, 7 February 2006. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72317> (aplūkots 19.04.2015.). Šis spriedums gan nav stājies spēkā, jo lietu skatījusi arī ECT Lielā palāta, kas pieņēmusi pretēju spriedumu. ECT Lielās palātas spriedums lietā: 57325/00, D.H. and Others v. the Czech Republic, 13 November 2007. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83256> (aplūkots 19.04.2015.).

³⁵⁷ Rodin S. *Functions of Judicial Opinion: A View from a Post-Communist European State*. Grām.: *The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond*. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, p.383.

instances tiesas tiesneses nolēmumā, bet kasācijas instances tiesas nolēmumi, kas saskaņā ar procesuālajiem likumiem stājas spēkā to pasludināšanas vai pieņemšanas brīdī³⁵⁸, var saturēt aplamus secinājumus, kuri nepieder judikatūrai.

Vairākos Senāta ALD nolēmumos laikā no 2008.gada līdz 2012.gadam konsekventi paustas šādas atziņas:

- vērtējot personas tiesības vērsties tiesā ar sūdzību pret iestādi, ja tā nepilda pašas izdotu administratīvo aktu, Senāts atzīst, ka likumdevējs tiesībpolitiski izlēmis neregulēt šādu situāciju, tādēļ šeit nav konstatējama likuma plānam pretēja nepilnība³⁵⁹, kuru varētu novērst tiesību tālākveidošanas ceļā, pretējā gadījumā tiktu pārkāpts varas dalīšanas princips; atbilstīgi tiesiskas valsts izpratnei uzticoties valsts pārvaldes sistēmai kopumā, likumdevējs apzināti atstājis šā pienākuma izpildes kontroli pašas izpildvaras rokās, nesaskatot šajā mehānismā trūkumus personu tiesību aizsardzības kontekstā; jautājums par to, vai šāda kompetence būtu piešķirama arī tiesai, ja konstatēts, ka līdz šim pastāvošais mehānisms, kas attiecas uz pārvaldes lēmumu pildīšanu, neaizsargā personas tiesības un tiesiskās intereses pietiekami efektīvi, ir tiesībpolitisks, un tā risināšana ietilpst likumdevēja kompetencē;

- tiesiskā valstī nav iedomājama un pieļaujama situācija, ka iestāde nepilda pašas izdotos administratīvos aktus; tā kā atbilstoši Valsts pārvaldes iekārtas likumam visas valsts tiešās pārvaldes iestādes pārstāv vienu personu – Latvijas Republiku – un valsts pārvaldei, atsevišķai iestādei un amatpersonai, īstenojot valsts pārvaldes funkcijas, nav savu interešu, kā arī ņemot vērā valsts pārvaldes hierarhisko sistēmu un iestāžu savstarpējo padotību, zemākās iestādes pienākums ir izpildīt pašai savu vai augstākas iestādes lēmumu; augstākas iestādes vai amatpersonas griba ir noteicoša, ja tā tiek pretstatīta zemākas iestādes vai amatpersonas gribai;

- ja kāda zemākas iestādes amatpersona nepilda šo pienākumu, iepriekš norādītā valsts pārvaldes hierarhiskā sistēma paredz augstākas iestādes vai amatpersonas tiesības un pienākumu vērsties pret šādu hierarhiski zemāk atrodošos amatpersonu ar visiem tiesiskiem līdzekļiem, tajā skaitā ierosinot un izmeklējot disciplinārlietu;

- šāds pārkāpums valsts pārvaldes ietvaros atzīstams par ļoti nopietnu, jo grauj valsts pārvaldes sistēmu un autoritāti, un valsts, kurā pastāv iekšējas pretrunas un kura nepilda pati savus lēmumus, nav tiesiska valsts.³⁶⁰

³⁵⁸ Skat. APL 317.panta «Blakus sūdzības iesniegšanas kārtība» pirmo daļu, 324.panta «Par blakus sūdzību pieņemtā lēmuma spēks» pirmo daļu, 351.pantu «Kasācijas instances tiesas sprieduma spēks», CPL 443.pantu, 449.panta pirmo, otro un trešo daļu, 477.pantu.

³⁵⁹ «Par likuma robu uzskatāma tikai tāda nepilnība, kas ir pretēja likumdevēja sākotnējam plānam vai paša likuma teleoloģijai.» Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 103.–104.lpp. Tātad, lai secinātu, ka nepastāv likuma robs, jākonstatē, ka likuma nepilnība nav pretrunā nedz likuma mērķim, nedz likumdevēja plānam.

³⁶⁰ Senāta ALD 2008.gada 30.janvāra lēmums lietā Nr.A42496506, SKA-129/2008, 16., 17.punkts, nepublicēts; Senāta ALD 2008.gada 30.jūlija lēmums lietā Nr.SKA-558/2008, 9.punkts. Pieejams:

Visi šie nolēmumi, protams, stājušies spēkā.

Administratīvās rajona tiesas tiesnese Anita Kovaļevska 2010.gada 6.augustā pieņēma lēmumu par pieteikuma pieņemšanu daļā un lietas ierosināšanu un par atteikšanos pieņemt pieteikumu daļā. Lēmuma 4.3.punktā tiesnese izsaka Senāta ALD pretēju viedokli:

- tiesnese piekrīt Senāta paustajam viedoklim, ka tiesiskā valstī nav iespējama un nav pieļaujama situācija, kurā publisko tiesību subjekts neizpilda tam ar pārvaldes lēmumu vai augstākas iestādes izdotu administratīvu aktu uzlikto pienākumu, un ka par šādu iestādes rīcību privātpersona var vērsties augstākā izpildiestādē valsts pārvaldes ietvaros;

- tomēr praksē pastāv gadījumi, kad augstāka iestāde šādu zemākas iestādes rīcību atzīst par tiesisku vai augstākas iestādes nav; ja šādos gadījumos uzskatītu, ka personai nav tiesību vērsties ar sūdzību tiesā, tiktu nepamatoti ierobežotas personai Satversmes 92.pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu, kā rezultātā savukārt būtu apdraudētas citas personas pamattiesības, kuru realizācija ir cieši saistīta ar pareizu un pilnīgu pašas iestādes izdota administratīvā akta izpildi; arī šāda situācija nav pieļaujama tiesiskā valstī;

- tādēļ, tiesneses ieskatā, persona principā var iesniegt tiesā sūdzību par iestādes darbību (bezdarbību), ja iestāde nepilda tās izdotu administratīvo aktu vai pilda to nepareizi; arī Vācijā paredzēta iespēja vērsties tiesā šādos gadījumos, Vācijā tos uzskata par pieteikumiem par faktiskās rīcības veikšanu (Kopp/Schenke, Verwaltungsgerichtsordnung, 16., nebearbeitete Auflage. Verlag C.H.Beck, München, 2009, S.243); tā kā šāds prasījums ir vērst pret publisko tiesību subjektu, Latvijā šādos gadījumos pēc analogijas piemērojamas normas, kas regulē tiesas nolēmumu izpildi (APL 9.sadaļa), jo arī tiesas nolēmumu izpilde ir vērst pret publisko tiesību subjektu;

- vienlaikus, tiesneses ieskatā, personai, attiecībā uz kuru netiek pildīts (pildīts nepareizi) iestādes izdots administratīvais akts, sākotnēji jāvēršas ar sūdzību augstākā iestādē, jo augstāka iestāde var uzlikt pienākumu zemākai iestādei izpildīt administratīvo aktu; šāda kārtība izriet no vairākām APL normām: 76.panta «Tiesības apstrīdēt administratīvo aktu» otrās daļas, 363.panta «Prettiesiskas piespiedu izpildes sekas», 384.panta «Atsevišķu tiesas spriedumu sekas».³⁶¹

Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2010.gada 6.augusta lēmums tajā daļā, saistībā ar kuru paustas minētās atziņas, nav stājies spēkā, jo atcelts ar Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 28.oktobra lēmumu lietā Nr.A420713410, AA43-3276-10/17.³⁶²

http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department3/2008/08_ska_558.doc; Senāta ALD 2012.gada 26.marta spriedums lietā Nr.SKA-67/2012, 20.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2012/03_2012/26_03_2012/AL_2603_AT_SKA-0067-2012.pdf; Senāta ALD 2012.gada 27.marta spriedums lietā Nr.SKA-173/2012, 12., 14., 15.punkts. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/files/173-ska-2012--.doc> (aplūkoti 12.02.2014.).

³⁶¹ Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2010.gada 6.augusta lēmums, nepublicēts.

³⁶² Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 28.oktobra lēmums lietā Nr.A420713410, AA43-3276-10/17, nepublicēts. 2010.gada 11.novembrī cita Administratīvās rajona tiesas tiesnese pārkvalificēja attiecīgo pieteicēja prasījumu un

2013.gada 1.janvārī stājās spēkā grozījumi APL³⁶³, ar kuriem likuma 358.pants «Administratīvā akta izpildes kārtība» papildināts ar piekto daļu: «Ja adresātam vai trešajai personai labvēlīgu administratīvo aktu pienācīgi nepilda iestāde, attiecīgā persona par to var iesniegt sūdzību augstākā iestādē, ja tāda ir, un pēc tam tiesā. Tiesa šādu sūdzību izskata rakstveida procesā. Tiesa, izskatot šādu sūdzību, var lemt par pienākuma uzlikšanu iestādei noteiktā termiņā izpildīt administratīvo aktu.» Tikai pēc šo APL grozījumu spēkā stāšanās Senāta ALD beidzot atteicies no savām kļūdainajām atziņām.³⁶⁴

Salīdzinot Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2010.gada 6.augusta lēmumā paustās atziņas ar APL 358.panta piektās daļas tekstu, kļūst skaidrs, ka likumdevējs šajā lēmumā ietvertu tiesību tālākveidošanu ir atzinis par pareizu.

Tiesisku valsti raksturo ne jau tas, ka valsts iestādes un amatpersonas nekad nerīkojas prettiesiski. Izvirzot šādu kritēriju, nāktos atzīt, ka tiesiska valsts nekad nekur nav pastāvējusi un principā nav iespējama. Valsts tiesiskums vērtējams pēc tā, cik efektīva ir personai nodrošinātā tiesiskā aizsardzība pret jebkuru tās tiesību vai tiesisko interešu aizskārumu, īpaši gadījumos, kad to pieļāvusi pati valsts.

Autore nesaprot, kāpēc iestādes prettiesisko rīcību³⁶⁵, kas izpaužas kā sava vai augstākas iestādes lēmuma neizpilde vai nepareiza izpilde, Senāta ALD uzskata par kaut ko īpašu un atšķirīgu no iestādes cita veida prettiesiskas rīcības (prettiesiskiem administratīvajiem aktiem un administratīvajiem līgumiem, prettiesisku faktisko rīcību, procesuālajiem pārkāpumiem), par kuru privātpersona varēja vērsties tiesā arī līdz 2012.gada 31.decembrim. Ja uzskata, ka zemākas iestādes prettiesisku rīcību efektīvi novērš augstāka iestāde, bet gadījumos, kad augstākas iestādes nav, amatpersonas nekad nerīkojas prettiesiski, jāatzīst, ka administratīvais process tiesā ir lieks. Šādam secinājumam mūsdienās neviens saprātīgs cilvēks nepiekrītis, jo administratīvais process – gan iestādē, gan tiesā – ir tiesiskas valsts neatņemama sastāvdaļa³⁶⁶ un galvenais cilvēktiesību efektīvas realizācijas un aizsardzības mehānisms³⁶⁷ un tā nepieciešamību pierāda kaut vai fakts, ka tas pastāv visās demokrātiskās tiesiskās un pat ne tikai tādās valstīs³⁶⁸.

pieņēma lēmumu par pieteikuma pieņemšanu pārējā daļā un lietas ierosināšanu. Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2010.gada 11.novembra lēmums lietā Nr.A420713410, A07134-10/10, npublicēts.

³⁶³ Grozījumi Administratīvā procesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 21.novembris, Nr.183.

³⁶⁴ Skat. Senāta ALD 2013.gada 19.marta lēmums lietā Nr.A420833410, SKA-361/2013, npublicēts.

³⁶⁵ Jēdzienā «rīcība» autore ietver gan darbību, gan bezdarbību.

³⁶⁶ Vaivods K. Administratīvā procesa tiesā būtība. Grām.: Administratīvais process tiesā. Autoru kolektīvs. Briede J. (zin. red.). Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 17.lpp.

³⁶⁷ Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Ziemele I. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 53.lpp.; Briede J. Administratīvais process un cilvēktiesības. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Ziemele I. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 113.–114.lpp.

³⁶⁸ Административное право зарубежных стран: Учебник. Козырин А.Н., Штатина М.А. (ред.). Москва: Спарк, 2003, с.7–10, 15, 182–189.

Iestādes prettiesiska rīcība, kas izpaužas kā sava vai augstākas iestādes lēmuma nepildīšana, ne ar ko neatšķiras no iestādes cita veida prettiesiskas rīcības, par kuru privātpersona varēja sūdzēties tiesā arī līdz 2012.gada 31.decembrim, tādēļ šajā situācijā nebija pamata atteikties pēc analogijas piemērot APL normas. APL 358.panta papildināšana ar piekto daļu nav nekāda tiesībpolitiska izšķiršanās, bet gan kļūdas labojums, jo nav šaubu, ka šādam regulējumam likumā bija jābūt iekļautam jau no tā pieņemšanas brīža kaut vai tikai atbilstīgi likuma pamatmērķiem, kas nosprausti APL 2.pantā³⁶⁹.

Minētie Senāta ALD nolēmumi ir pretrunā Satversmes tiesas atziņām par varas dalīšanas principu, kurām tā dēvētajā Saeimas vēlēšanu lietā³⁷⁰ savulaik bija pievienojies arī Senāta ALD. Vairākos Satversmes tiesas spriedumos norādīts: «Viens no demokrātiskas valsts galvenajiem principiem ir varas dalīšanas princips, no kura savukārt izriet tiesu varas kontrole pār likumdevēja un izpildu varu. Ārpus tiesu varas kontroles nevar palikt neviena no tiesību normām vai izpildvaras darbībām, ja tās aizskar kādas personas intereses.»³⁷¹

Šie nolēmumi neatbilst arī Satversmes tiesas akceptētajai³⁷² tiesību doktrīnas atziņai, ka tā sauktā tiesību roba (tiesību sistēmas nepilnības jeb tiesībpolitiskas nepilnības³⁷³) jēdziens nav savienojams ar atvērtas un pilnīgas (tādas, kurā nav robu) tiesību sistēmas izpratni un juridiskās obstrukcijas aizliegumu, jo tiesību sistēma ir objektīva vienība un sastāv gan no rakstītajām, gan nerakstītajām tiesību normām, un tajā pastāv visu to priekšrakstu kopums, kas nepieciešams, lai

³⁶⁹ APL 2.pants «Likuma pamatmērķi»: «Šā likuma pamatmērķi ir šādi:

1) nodrošināt demokrātiskas, tiesiskas valsts pamatprincipu, it sevišķi cilvēktiesību, ievērošanu konkrētās publiski tiesiskajās attiecībās starp valsti un privātpersonu;

2) pakļaut neatkarīgas, objektīvas un kompetentas tiesu varas kontrolei izpildvaras darbības, kuras attiecas uz konkrētām publiski tiesiskajām attiecībām starp valsti un privātpersonu;

3) nodrošināt tiesību normu tiesisku, precīzu un efektīvu piemērošanu publiski tiesiskajās attiecībās.»

³⁷⁰ Senāta ALD 2006.gada 3.novembra spriedums lietā Nr.SA-5/2006, 8.2.punkts. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/departments3/2006/sa-5-06-red%20.pdf> (aplūkots 17.02.2014.).

³⁷¹ Par «Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos» atbilstību likumiem: Satversmes tiesas 1999.gada 9.jūlija spriedums lietā Nr.04-03(99), secinājumu daļas 1.punkts. Latvijas Vēstnesis, 1999. 14.jūlijs, Nr.229/230;

Par Saeimas Prezidija 2000.gada 28.februāra «Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras» 4., 5., 6., 7., 8.punkta un 9.punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam: Satversmes tiesas 2002.gada 22.februāra spriedums lietā Nr.2001-06-03, secinājumu daļas 1.2.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26.februāris, Nr.31;

Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajam teikumam: Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01, 11.3.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2012. 7.jūnijs, Nr.89.

³⁷² Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija sprieduma lietā Nr.2011-21-01 11.3.punktā secināts: «Pat ja kāda jautājuma izlemšana ir atkarīga no likumdevēja politiskās izšķiršanās, tas neatbrīvo likumdevēju no pienākuma ievērot Satversmē noteiktās pamattiesības un vispārējos tiesību principus. Jo sevišķi šādos gadījumos likumdevējam ir pienākums ievērot tiesiskas valsts principus (*sk. Satversmes tiesas 2007. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-03-01 15. punktu*).»

³⁷³ Kā atzīst Dr. iur. Erlens Kalniņš, par likuma robu nav uzskatāma likuma tiesībpolitiska nepilnība (tā saucamais robs *de lege ferenda*), šādu robu «aizpildīšanas» nepieciešamība pamatojas uz tādiem vērtējumiem, kuriem spēkā esošajās tiesībās (vēl) nav (pietiekama) pamatojuma, tāpēc šādu nepilnību novēršana ir vienīgi likumdevēja kompetencē. Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melņiskis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 135.lpp.

atrisinātu radušos faktiskos gadījumus, kaut arī likumdevējs visus šos priekšrakstus nav spējis vai nav paguvis pozitīvizēt – atrast, identificēt un ietvert normatīvajos tiesību aktos.³⁷⁴

Likumdevēja tiesībpolitiska izšķiršanās ir nepieciešama vienīgi tāda tiesiskā regulējuma radīšanai, kuru nav iespējams atrast tiesību sistēmā, kas ir objektīvi pilnīga, un kurš nav nepieciešams personas tiesību vai tiesisko interešu aizsardzībai jau patlaban.³⁷⁵ Tādu tiesību normu neesamību pat nevar saukt par nepilnību, jo arī bez tām tiesību sistēma ir pilnīga, taču likumdevējs var to paplašināt, ja uzskata par vajadzīgu. Saistībā ar šāda tiesiskā regulējuma neesamību Senāta ALD 2009.gada 25.marta lēmumā lietā Nr.SKA-363/2009, A42765309 pareizi atteicies izmantot analogiju.³⁷⁶ Šajā lietā privātpersona vēlējās pārsūdzēt procesuālu lēmumu par sūdzības, kas iesniegta par nepārsūdzamu tiesas lēmumu, virzību, lai gan tādas tiesības APL nebija paredzētas. Privātpersona uzskatīja, ka šāda regulējuma neesamība aizskar Satversmes 92.pantā paredzētās tiesības uz pieeju tiesai, tādēļ pēc analogijas piemērojamas APL normas, kurās paredzēta blakus sūdzības iesniegšana par lēmumu, ar kuru pieteikums atstāts bez virzības. Senāta ALD secinājums ir loģisks: tā kā APL 363.panta otrā daļa tieši noteic, ka nav pārsūdzams galīgais nolēmums par sūdzību administratīvā akta piespiedu izpildes jautājumā, nav pārsūdzams arī procesuāls lēmums par šādas sūdzības virzību.³⁷⁷ Šāda regulējuma neesamība nekādi neietekmē personas tiesības vai tiesiskās intereses, tostarp tiesības uz pieeju tiesai, jo ir bezjēdzīgi likumā noteikt iespēju pārsūdzēt lēmumus par tādas sūdzības virzību, kuras iesniegšana tiesību normās nav paredzēta.

Pat ja privātpersona vēlētos, lai pēc analogijas tiktu piemērotas arī normas, kas dotu tiesības pārsūdzēt tiesas lēmumu par administratīvā akta piespiedu izpildi (respektīvi, lēmumu, ar kuru šis jautājums izšķirts pēc būtības), analogijas lietošanai nebūtu tiesiska pamata. Kā vairākkārt norādījusi ECT, ECK 6.pants dalībvalstīm neuzliek pienākumu izveidot apelācijas vai kasācijas instances tiesas.³⁷⁸ Šim viedoklim pievienojusies arī Satversmes tiesa, norādot, ka no tiesībām uz taisnīgu tiesu neizriet valsts pienākums nodrošināt jebkuras kategorijas lietas izskatīšanu vairākās

³⁷⁴ Skat.: Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 103.–104.lpp.

³⁷⁵ Sal.: Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 33., 35., 55.lpp.

³⁷⁶ Senāta ALD 2009.gada 25.marta lēmums lietā Nr.SKA-363/2009, A42765309. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2009-hronologiska-seciba/> (aplūkots 27.02.2014.).

³⁷⁷ Senāta ALD 2009.gada 25.marta lēmums lietā Nr.SKA-363/2009, A42765309, 1.–4., 7.punkts. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2009-hronologiska-seciba/> (aplūkots 27.02.2014.).

³⁷⁸ ECT spriedumi lietās: [70142/01](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80613), Dunayev v. Russia, 24 May 2007, para.34. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80613>; 59519/00, Staroszczyk v. Poland, 22 March 2007, para.125. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79879>; 29182/03, Kozlica v. Croatia, 2 November 2006, para.32. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77819>; 21920/93, Levages Prestations Services v. France, 23 October 1996, para.44. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58065> (aplūkoti 01.04.2014.).

tiesu instancēs.³⁷⁹ Vismaz patlaban no tiesību normām neizriet personas tiesības uz jebkuras kategorijas lietas izskatīšanu vairākās tiesu instancēs, tādēļ konkrētajā situācijā analogijas piemērošanai nav tiesiska pamata. Tas gan neliedz likumdevējam iespēju pieņemt tiesību normas, kuras ļauj ikvienu tiesas vai tiesneša nolēmumu pārsūdzēt visās tiesu instancēs, – tā būtu likumdevēja tiesībpolitiska izšķiršanās.

V. Ja par vienu no kritērijiem, pēc kuriem nosaka atziņas vai nolēmuma piederību judikatūrai, izvirza to, lai nolēmums būtu stājies spēkā, nav iespējams atbildēt uz šādiem jautājumiem:

1) ko darīt, ja vienādas vai līdzīgas lietas pēc būtības vai ar lietu saistīti tiesību jautājumi atšķirīgi izlemti divos, bet varbūt pat vairākos konkrētajā situācijā augstākās instances tiesas nolēmumos, kurus nav iespējams pārsūdzēt un kuri tātad stājušies spēkā no lietas dalībniekiem neatkarīgu iemeslu dēļ;

2) kā rīkoties, ja divi pretrunīgi spēkā stājušies tiesu nolēmumi pieņemti vienā un tajā pašā lietā?

1. Situācija, kad vienādos vai līdzīgos gadījumos tiek pieņemti pilnīgi atšķirīgi nepārsūdzami nolēmumi, Latvijā nevienu nepārsteidz. Piemēru ir ļoti daudz³⁸⁰, darba ierobežotā apjoma dēļ autore minēs tikai dažus.

1) 2012.gada 26.oktobra sprieduma lietā Nr.SK-1584/2012 6.2.punktā Senāta CLD norāda: pielīgtās tiesības vienpusēji atkāpties no līguma izmantošana neizraisa galvenās saistības izbeigšanos; atbilstīgi judikatūrai, kas izveidojusies tiesisko un faktisko apstākļu ziņā salīdzināmās lietās, kritērijs, kuram iestājoties kreditors vairs nevar turpmāk saņemt pielīgto līgumsodu, ir nevis aizdevuma līguma uzteikšanas brīdis, bet gan tiesas nolēmuma, kurš pieņemts kreditora prasījumā par nokavēto saistību piespiedu izpildīšanu un ar kuru līgums faktiski tiek atcelts (līguma darbība izbeigta), stāšanās likumīgā spēkā.³⁸¹ Turpretī 2013.gada 30.janvāra spriedumā lietā Nr.SK-644/2013 Senāta CLD paziņo: brīdī, kad līdzējs atkāpjas no līguma, līgums beidz pastāvēt, bet tā

³⁷⁹ Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 286.¹⁴panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92.pantam: Satversmes tiesas 2010.gada 7.oktobra spriedums lietā Nr.2010-01-01, 10.1.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2010. 12.oktobris, Nr.161;

Par Civilprocesa likuma 434. un 464.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 82., 86. un 92.pantam: Satversmes tiesas 2008.gada 2.jūnija spriedums lietā Nr.2007-22-01, 11.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2008. 10.jūnijs, Nr.89.

³⁸⁰ Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīne Līce secina:

«Savā darbā esam konstatējuši divas galvenās problēmas. Pirmkārt, vienveidīgas tiesu prakses trūkums kaitē tiesas spriešanas kvalitātei. [...]

Jautājumā par tiesu prakses vienveidību spilgts piemērs ir lietas par atzītas paternitātes apstrīdēšanu, kurās atrodami diametrāli pretēji tiesu secinājumi tieši konceptuālos jautājumos, nevis konkrētās lietas faktu vērtējumā, kas nekādi neveicina tiesisko noteiktību.»

Meklējot risinājumus tiesu sistēmas pilnveidošanai. Jurista Vārds, 2013. 12.marts, Nr.10 (761).

³⁸¹ Senāta CLD 2012.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr.SK-1584/2012, nepublicēts.

vietā rodas «norēķināšanās saistība», tādēļ līgumiskie procenti un līgumsods atlīdzināmi līdz brīdim, kad notikusi atkāpšanās no līguma.³⁸²

2) Dažādos nolēmumos Senāta CLD demonstrējis atšķirīgu Civillikuma 1772.pantā³⁸³ ietvertā jēdziena «tagadējās mantas samazinājums» izpratni. Dažos spriedumos tāpat kā tiesību zinātnē³⁸⁴ un starpkaru perioda Latvijas judikatūrā³⁸⁵ atzīts, ka tagadējās mantas samazinājums var izpausties ne tikai kā cietušā mantas aktīva samazinājums (piemēram, kā īpašuma tiesības izbeigšanās uz lietu tās prettiesiskas iznīcināšanas dēļ), bet arī kā viņa mantas pasīva jeb parādsaistību palielinājums (piemēram, cietušā pienākums segt izdevumus, kas saistīti ar prettiesīgi bojātās lietas remontu).³⁸⁶ Turpretī citos norādīts, ka tagadējās mantas samazinājums var izpausties tikai kā cietušā mantas aktīva samazinājums. Respektīvi, tagadējās mantas samazinājums kapitālsabiedrībai rodas tikai tad, ja tā samaksā ar Valsts ieņēmumu dienesta lēmumu uzlikto soda naudu. Ja kapitālsabiedrība soda naudu samaksāt nespēj un tādēļ kļūst maksātnespējīga, tagadējās mantas samazinājums nav konstatējams, jo sabiedrībai uzliktais, bet vēl neizpildītais pienākums iemaksāt valsts budžetā soda naudu ir atzīstams par priekšā stāvošu zaudējumu, kas dod tiesības uz nodrošinājumu, bet nevis uz atlīdzību.³⁸⁷

3) «Pastāv divi pretrunīgi Senāta Krimināllietu departamenta spriedumi: vienā persona notiesāta par slepkavību, kas saistīta ar laupīšanu, pēc noziegumu kopības saskaņā ar Krimināllikuma 117.panta 6.punktu un 176.panta ceturto daļu, citā – tikai 117.panta 6.punktu. Abi spriedumi nav pārsūdzami. Slikti, bet judikatūra jāveido dažkārt arī šādās situācijās. Šajā problēmā

³⁸² Senāta CLD 2013.gada 30.janvāra spriedums lietā Nr.SK-644/2013, 6.1., 6.2., 6.3., 6.5., 7.punkts. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba/1/hronologiska-seciba/> (aplūkots 01.02.2014.).

³⁸³ Civillikuma 1772.pants: «Jau cēlies zaudējums var būt vai nu cietušā tagadējās mantas samazinājums, vai arī viņa sagaidāmās peļņas atrāvums.»

³⁸⁴ Kalniņš E. Mantas jēdziens civiltiesībās. Latvijas Universitātes Žurnāls Nr.1. Juridiskā zinātne, 2010, 147.lpp.; Буковский В. (сост.) Сводъ гражданскихъ узаконеній губерній Прибалтійскихъ (съ продолженіемъ 1912–1914 г.г. и съ разъясненіями въ 2 томахъ). Т. II. Рига: Г.Гемпель и Ко, 1914, с.1389.

³⁸⁵ Senāta Civilā kasācijas departamenta 1930.gada 28.novembra spriedums lietā № 1290. Grām.: Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940). 12.sējums. Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1930–1933). Kārtējo sēžu spriedumi. Faksimilizdevums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senātoru Augusta Lēbera fonds, 1998, 100.lpp.

³⁸⁶ Senāta CLD 2008.gada 29.oktobra spriedums lietā Nr.C29280805, SKC-332/2008, 5.punkts; Senāta CLD 2010.gada 21.aprīļa spriedums lietā Nr.C19049507, SKC-117/2010, 8.punkts, npublicēti.

Tāpat jēdzienu «tagadējās mantas samazinājums» izpratusi Zemgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģija un Jelgavas tiesa. Skat. attiecīgi: Zemgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2011.gada 24.marta spriedums lietā Nr.C31211008, CA/11-11; Jelgavas tiesas 2015.gada 26.marta spriedums lietā Nr.C30411014, 3.lpp., npublicēti.

Minētajos Senāta CLD spriedumos atrodamā judikatūra guvusi arī administratīvās tiesas atzinību – skat.: Administratīvās rajona tiesas 2013.gada 21.februāra spriedums lietā Nr.A42863709, A00033-13/7, 12.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/Admin.raj.tiesas%20spriedumi/2013/Febru%C4%81ris/21.02.2013/AL_2102_raj_A-00033-13_7.pdf (aplūkots 02.07.2014.).

Atbilstīgi portālā www.tiesas.lv (skat.: <http://tiesas.lv/e-pakalpojumi/tiesvedibas-gaita>) pieejamajai informācijai Zemgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2011.gada 24.marta spriedums lietā Nr.C31211008, CA/11-11 un Administratīvās rajona tiesas 2013.gada 21.februāra spriedums lietā Nr.A42863709, A00033-13/7 stājušies spēkā.

³⁸⁷ Senāta CLD 2009.gada 20.maija spriedums lietā Nr.C34027207, SKC-102/2009, 5.punkts, npublicēts; Senāta CLD 2012.gada 8.februāra spriedums lietā Nr.SK-622, 7.punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2012/622-skc-2012.doc> (aplūkots 21.06.2014.).

vārdu teikt vēl paspēja Augstākās tiesas plēnums,»³⁸⁸ raksta profesors Kalvis Torgāns. Tagad, kad Augstākās tiesas plēnumam ir cita kompetence, jāuzticas tiesību zinātnieku viedoklim, un, protams, ikvienā gadījumā katram juristam nolēmuma un tajā ietvertu atziņu tiesiskums jāvērtē pašam.

2. Mēdz būt arī tā, ka divi pretrunīgi spēkā stājušies tiesu nolēmumi pieņemti vienā un tajā pašā lietā. Tā noticis civillietā Nr.C04265903.

Ar Civillietu tiesu palātas 2008.gada 12.februāra spriedumu lietā Nr.C04265903, PAC-0143³⁸⁹ prasība pilnībā noraidīta. Par šo spriedumu prasītājs iesniedzis kasācijas sūdzību.

Ar Senāta CLD 2009.gada 22.aprīļa spriedumu lietā Nr.C04265903, SKC-132/2009³⁹⁰ kasācijas sūdzība apmierināta daļēji: Civillietu tiesu palātas 2008.gada 12.februāra spriedums atcelts daļā un atceltajā daļā lieta nodota jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā. Šajā spriedumā Senāta CLD sniedzis lietā piemērojamo tiesību normu interpretāciju (skat. sprieduma 8.–11.lpp.), kas apelācijas instances tiesu, kura lietu atceltajā daļā izskatīja atkārtoti, novestu pie pretēja rezultāta. Turklāt nolēmuma atcelšana un lietas nodošana jaunai izskatīšanai jau pati par sevi nozīmē, ka, augstākas instances tiesas ieskatā, lietā jāpieņem cita satura nolēmums.

Pārkāpjot CPL 476.panta pirmo daļu³⁹¹, Civillietu tiesu palāta 2011.gada 15.marta spriedumā lietā Nr.C04265903, PAC-0313³⁹² veikusi pati savu normatīvo tiesību aktu iztulkojumu, kas ir pilnīgi pretējs Senāta CLD 2009.gada 22.aprīļa spriedumā atrodamajai interpretācijai (skat. Civillietu tiesu palātas 2011.gada 15.marta sprieduma 10.–24.lpp.), un prasību atkal noraidījusi. Turklāt Civillietu tiesu palāta vispār nav pamatojusi, kādēļ tā ignorējusi CPL 476.panta pirmo daļu. Par Civillietu tiesu palātas 2011.gada 15.marta spriedumu prasītājs iesniedzis kasācijas sūdzību, kurā norādījis uz vairāku tiesību normu, tostarp CPL 476.panta pirmās daļas, pārkāpumu.

Ar Senāta CLD 2012.gada 19.jūnija rīcības sēdes lēmumu lietā Nr.C04265903, SKC-458/2012³⁹³ atteikts ierosināt kasācijas tiesvedību. Lēmuma pamatojums aprobežojas tikai ar dažu CPL normu piesaukšanu. Ņemot vērā to, ka Civillietu tiesu palāta 2011.gada 15.marta spriedumā ignorējusi CPL 476.panta pirmo daļu un citas šā likuma normas, kā īpaši ciniska vērtējama Senāta CLD atsaukšanās uz CPL 464.¹panta «Pamats atteikumam ierosināt kasācijas tiesvedību» otrās daļas 2.punktu: ja kasācijas sūdzība formāli atbilst šā panta pirmajā daļā minētajām prasībām un ja apelācijas instances tiesa nav pieļāvusi šā likuma 452.panta trešās daļas noteikumu pārkāpumu, senatoru kolēģija var atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību arī tad, ja **nerodas šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu** un izskatāmajai lietai nav nozīmes judikatūras

³⁸⁸ Torgāns K. Judikatūras teorija un pielietojamā judikatūra. Jurista Vārds, 2005. 13.decembris, Nr.47 (402).

³⁸⁹ Civillietu tiesu palātas 2008.gada 12.februāra spriedums lietā Nr.C04265903, PAC-0143, nepublicēts.

³⁹⁰ Senāta CLD 2009.gada 22.aprīļa spriedums lietā Nr.C04265903, SKC-132/2009, nepublicēts.

³⁹¹ CPL 476.panta «Kasācijas instances tiesas norādījumu obligātums» pirmā daļa: «Likuma tulkojums, kas izteikts kasācijas instances tiesas spriedumā, ir obligāts tiesai, kas šo lietu izskata no jauna.»

³⁹² Civillietu tiesu palātas 2011.gada 15.marta spriedums lietā Nr.C04265903, PAC-0313, nepublicēts.

³⁹³ Senāta CLD 2012.gada 19.jūnija rīcības sēdes lēmums lietā Nr.C04265903, SKC-458/2012, nepublicēts.

veidošanā. Ar šo lēmumu Senāta CLD tātad ir akceptējis Civillietu tiesu palātas pieļauto CPL 476.panta pirmās daļas un citu šā likuma normu pārkāpumu.

Tātad Latvijas Republikā vienā lietā – civillietā Nr.C04265903 – ir spēkā pat veseli trīs radikāli pretēji nolēmumi: Senāta CLD 2009.gada 22.aprīļa spriedums lietā Nr.SKC-132/2009, no vienas puses, un Civillietu tiesu palātas 2011.gada 15.marta spriedums lietā Nr.PAC-0313 un Senāta CLD 2012.gada 19.jūnija rīcības sēdes lēmums lietā Nr.SKC-458/2012, no otras puses. Tā kā Senāta CLD 2012.gada 19.jūnija rīcības sēdes lēmums nekādu pienesumu judikatūrai nav devis, jo ar to tikvien kā akceptēts prettiesiskais Civillietu tiesu palātas 2011.gada 15.marta spriedums, šo lēmumu judikatūras aspektā var neņemt vērā.

Atziņas, kas ietvertas daudzajos iepriekš aprakstītajos tiesu nolēmumos, kuri stājušies spēkā, bet ir prettiesiski, nepieder judikatūrai, tādēļ nav izmantojamas citās lietās kā tiesību avots. Pamatojums ir ļoti vienkāršs: tiesas pienākums ievērot judikatūru izriet no **tiesiskās vienlīdzības**, kā arī **taisnīguma** un **tiesiskās noteiktības** principa³⁹⁴ un šie principi nav izmantojami, lai prettiesisku rīcību attaisnotu un atzītu par tiesisku tikai tādēļ, ka tā iepriekš rīkojies kāds cits, pat ja tā ir valsts augstākās instances tiesa, kuras nolēmums ir galīgs un nav pārsūdzams.

Egils Levits rakstā par tiesiskās vienlīdzības principu norādījis: «Tiesiskās vienlīdzības princips nerada tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi, ja salīdzināmā situācija ir *prettiesiska*. Ja viens ieguvis kādu prettiesisku labumu, tad otrs nevar no Satversmes 91.panta atvasināt sev tiesības arī iegūt šādu prettiesisku labumu, jo tiesību sistēma ir vērsta uz to, lai ierobežotu, nevis izvērstu prettiesiskas situācijas – arī ja atsevišķos gadījumos persona, kas atrodas salīdzināmajā situācijā, balstoties uz tiesiskās paļāvības principu, iegūto prettiesisko labumu var paturēt [..].»³⁹⁵

Administratīvo tiesu judikatūrā, konkretizējot vienlīdzības principu, secināts: personai nav tiesību atsaukties uz vienlīdzības principu, lai attaisnotu prettiesiskas prakses izmantošanu turpmāk.³⁹⁶ Proti, atbilstīgi tiesiskuma principam prettiesiska rīcība nevar radīt tiesiskas sekas – *ex iniuria ius non oritur* (latīņu val.).³⁹⁷ Milzīgs kaitējums visai tiesiskajai sistēmai, bet jo īpaši lietas dalībniekiem – konkrētām personām, kurām ir tiesības uz **taisnīgu** tiesu, – tiek nodarīts jau ar vienu vienīgu prettiesisku spēkā stājušos nolēmumu. Un šis kaitējums palielinās ar katru reizi, kad prettiesiskās atziņas izmanto citās lietās kā judikatūru, jo aiz katra nolēmuma stāv cilvēka dzīve.

³⁹⁴ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 34.lpp.

³⁹⁵ Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 2003. 8.maijs, Nr.68.

³⁹⁶ Šāda vienlīdzības principa konkretizācija ietverta divos spēkā stājušos administratīvo tiesu spriedumos: Senāta ALD 2007.gada 8.oktobra spriedumā lietā Nr.SKA-400/2007, 10.punktā. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2007-hronologiska-seciba/>; Administratīvās apgabaltiesas 2011.gada 20.maija spriedumā lietā Nr.A42768608, 143/AA43-0516-11/15, 5.5.2.punktā. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2011/05_2011/20_05_2011/AL_2005_apg_AA43-0516-11_15.pdf (aplūkoti 01.02.2014.).

³⁹⁷ Danovskis E. Iestādes lēmuma un civiltiesiska līguma mijiedarbība. Jurista Vārds, 2009. 28.jūlijs, Nr.30 (573). Pieejams arī: http://rln.lv/en/publications/2009_07_28_JV_Iestades_lemums.pdf (aplūkots 08.02.2014.).

Kā pamatot tiesas pienākumu ievērot judikatūru, kas ietverta nolēmumā, kurš nav stājies spēkā? Vispirms nepieciešams piedāvāt pārlicinošus argumentus, kāpēc šīs atziņas ir tiesiskas. Vislabāk te noder Satversmes tiesas, ECT un EST judikatūra, kā arī autoritatīvu zinātnieku atziņas, kas parasti ir izklāstītas jau pašā nolēmumā. Ja par atziņas pareizību strīda nav, tās izmantošana izskatāmajā lietā pamatojama ar tiesiskuma, taisnīguma un vienlīdzības principu. Par pirmajiem diviem principiem neskaidrības nevar rasties – tiesas nolēmumā atsaukties uz pareizām atziņām ir gan tiesiski, gan taisnīgi. Bet kāds tam sakars ar vienlīdzību? Visticamākais! Kā jau minēts, administratīvo tiesu judikatūrā, konkretizējot vienlīdzības principu, secināts: personai nav tiesību atsaukties uz vienlīdzības principu, lai attaisnotu prettiesiskas prakses izmantošanu turpmāk. Tātad nevienam nav tiesību atsaukties uz vienlīdzības principu arī tādēļ, lai attaisnotu turpmāku tiesiskas prakses (atziņu) prettiesisku noraidījumu un neizmantošanu.

Viedokli, ka judikatūra saistāma ar tiesiskiem nolēmumiem neatkarīgi no tā, vai tie stājušies spēkā, izteikuši vairāki tiesību zinātnieki. Kalvis Torgāns: jāpatur prātā, ka var būt arī nepārsūdzēti, bet galīgi nepamatoti spriedumi, atsaukšanās uz tādiem ir bīstama un visticamāk parādīs, ka sprieduma spēkā stāšanās ne vienmēr nozīmē judikatūras atziņu papildinājumu.³⁹⁸ Senāta ALD 2012.gada 18.maija spriedums lietā Nr.SKA-212 «nav uzskatāms par judikatūru, bet par kļūdainu tiesu praksi»³⁹⁹, secina Pēteris Kušners publikācijā, kurā analizētas šajā nolēmumā pieļautās kļūdas. Jāņa Neimaņa ieskatā, «ja tiesas nolēmums ir pretrunā ar kādu materiālu tiesību normu, tad šādam nolēmumam principā nav nekādas patstāvības. Tas neveido judikatūru.»⁴⁰⁰

Tātad var piekrist Egilam Levitam, ka pie judikatūras nepieder kļūdainas atziņas, bet ne tiem zinātniekiem, kuri apgalvo, ka jēdziens «judikatūra» saistāms tikai ar tiesu nolēmumiem, kas stājušies spēkā.⁴⁰¹ Šāds uzskats var pat radīt nopietnu kaitējumu visai tiesiskajai sistēmai.⁴⁰²

2.1.3. Latvijas tiesu un tiesnešu nolēmumos

No pētījuma 1.nodaļā izklāstītajām dažādu zinātnieku piedāvātajām judikatūras definīcijām izriet, ka gandrīz visi no viņiem – Egils Levits, Jānis Neimanis, Kalvis Torgāns, Ginta Sniedzīte, Valdis Blūzma – judikatūru saista tikai ar tiesu nolēmumiem. Autores ieskatā, tas ir nepareizi.

³⁹⁸ Torgāns K. Judikatūras teorija un pielietojamā judikatūra. Jurista Vārds, 2005. 13.decembris, Nr.47 (402).

³⁹⁹ Kušners P. Par kļūdainu Augstākās tiesas Senāta spriedumu militārā dienesta jomā. Jurista Vārds, 2012. 25.septembris, Nr.39 (738).

⁴⁰⁰ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 82.lpp.

⁴⁰¹ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 32.lpp.; Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 176.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

⁴⁰² Kā piemēru var minēt šādu citātu: «Ja abu tiesu instanču nospriestais stātos spēkā, veidojot judikatūru, akcīzes preču pārvietošana akcīzes nodokļa atliktā maksājuma režīmā praktiski būtu neiespējama.» Cielava V. Kad tiesnešiem likums nav rakstīts. Jurista Vārds, 2012. 7.augusts, Nr.32 (731).

Saskaņā ar procesuālajiem likumiem atsevišķi jautājumi tiek izšķirti ar tiesneša lēmumu. Piemēram, par fiziskas personas atbrīvošanu no valsts nodevas, par pieteikuma pieņemšanu un lietas ierosināšanu, par atteikšanos pieņemt pieteikumu, par pieteikuma atstāšanu bez virzības administratīvajā procesā⁴⁰³, par fiziskas personas atbrīvošanu no tiesas izdevumu samaksas, par prasības pieteikuma pieņemšanu un lietas ierosināšanu, par atteikšanos pieņemt prasības pieteikumu, par prasības pieteikuma atstāšanu bez virzības civilprocesā⁴⁰⁴.

Dažkārt šie jautājumi izrādās pat ļoti sarežģīti, tādēļ tiesnesim lēmumā jāveic ne vien izvērsta tiesību normu iztulkošana, bet arī tiesību tālākveidošana. Tas redzams turpmāk aprakstītajos piemēros.

1) Administratīvās rajona tiesas tiesneses Anitas Kovaļevskas 2010.gada 6.augusta lēmuma 4.2. un 4.3.punktā izmantotas šādas tiesību tālākveidošanas metodes: vispārējā tiesību principa konkretizācija un tiesību analogija.

Konkretizējot Satversmes 92.pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu⁴⁰⁵, tiesnese tiesību sistēmā atradusi šādu tiesību normu: **ja** iestāde nepilda vai pilda nepareizi pašas vai augstākas iestādes izdotu administratīvo aktu un šī rīcība aizskar privātpersonas tiesības vai tiesiskās intereses, šai privātpersonai **tad** ir tiesības vērsties tiesā.

Tiesību analogijas ceļā atrastā tiesību norma ir šāda: **ja** iestāde nepilda vai pilda nepareizi pašas vai augstākas iestādes izdotu administratīvo aktu un šī rīcība aizskar privātpersonas tiesības vai tiesiskās intereses, un privātpersona tādēļ vēlas iesniegt pieteikumu tiesā, šai privātpersonai **tad** vispirms ar sūdzību jāvēršas augstākā iestādē, bet, ja tādas nav vai tā ir Ministru kabinets, ar šādu sūdzību uzreiz var vērsties tiesā. Tiesību norma formulēta, pamatojoties uz APL ietverto vispārīgo principu par privātpersonas pienākumu pirms vērsšanās tiesā ievērot lietas ārpustiesas izskatīšanas kārtību, respektīvi, pienākumu pirms iestādes rīcības pārsūdzēšanas tiesā šo rīcību apstrīdēt augstākā iestādē, izņemot gadījumus, kad augstākas iestādes nav vai tā ir Ministru kabinets. Šādu vispārīgu principu tiesnese izsecinājusi no APL 76.panta otrās daļas⁴⁰⁶, 363.panta pirmās un otrās daļas⁴⁰⁷ un 384.panta trešās daļas⁴⁰⁸ redakcijā, kas bija spēkā lēmuma pieņemšanas brīdī.

⁴⁰³ APL 128.panta «Izņēmumi no vispārīgiem noteikumiem par valsts nodevu» trešā daļa, 190.panta «Lēmšana par pieteikumu» pirmās daļas 1.–3.punkts.

⁴⁰⁴ CPL 43.panta ceturtnā daļa, 6.panta pirmā, otrā daļa, 131.panta pirmā daļa.

⁴⁰⁵ Visas cilvēktiesības, tostarp Satversmē ietvertās cilvēka pamattiesības, ir pozitīvizēti jeb pierakstīti vispārējie tiesību principi. Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 40.lpp.

⁴⁰⁶ APL 76.panta otrā daļa: «Administratīvo aktu var apstrīdēt padotības kārtībā augstākā iestādē. Likumā vai Ministru kabineta noteikumos var būt noteikta cita iestāde, kurā attiecīgo administratīvo aktu var apstrīdēt. Ja tādas nav vai tā ir Ministru kabinets, administratīvo aktu uzreiz var pārsūdzēt tiesā.»

⁴⁰⁷ APL 363.panta pirmā un otrā daļa:

«(1) Privātpersona, pret kuru vērstas piespiedu izpilde, var iesniegt sūdzību, ja izpildiestādes darbības, kas vērstas uz administratīvā akta piespiedu izpildi, neatbilst šīs nodaļas noteikumiem.

(2) Sūdzību var iesniegt septiņu dienu laikā no dienas, kad privātpersona ir uzzinājusi par izpildiestādes darbību. Sūdzību iesniedz augstākā iestādē, bet, ja augstākas iestādes nav vai tā ir Ministru kabinets, – tiesā. Augstākas iestādes lēmumu septiņu dienu laikā var pārsūdzēt tiesā.»

2) Administratīvās rajona tiesas tiesneses Ievas Višķeres 2011.gada 5.jūlija lēmumā vispusīgi interpretētas daudzas tiesību normas, lai noskaidrotu Valsts prezidenta rīkojuma Nr.2 «Par Saeimas atlaišanas ierosināšanu» un Centrālās vēlēšanu komisijas lēmuma tiesisko dabu, izvērtētu, vai pieteikums ir pakļauts izskatīšanai administratīvā procesa kārtībā, un izlemtu, vai pieņemt pieteikumu un ierosināt lietu.

Vērtējot privātpersonas tiesības pārsūdzēt tiesā Valsts prezidenta rīkojumu par Saeimas atlaišanu, tiesnese norāda: «Likums vispār neparedz mehānismu, kādā privātpersona varētu īstenot savu interesi panākt Valsts prezidenta rīkojuma par Saeimas atlaišanu atcelšanu, kas, tiesneses ieskatā, arī ir pareizi, jo šāda interese nav legītīma (*sk. šā lēmuma 17.punktu*).»⁴⁰⁹ Savukārt lēmuma 17.punktā ietverts Satversmes 50.panta⁴¹⁰ iztulkojums, no kura secināts:

«[...] tautas nobalsošanas mērķis un rezultāts ir Saeimas atlaišana vai neatlaišana, un nevis, kā uzskata pieteicējs, Valsts prezidenta atlaišana. Valsts prezidenta atlaišana ir vien tautas nobalsošanas «blakusefekts». [...]

No minētā izriet, ka Satversmes 50.pantā paredzētās sekas gadījumā, ja Saeima tautas nobalsošanā netiek atlaista, nekādā veidā nerada kādas subjektīvās publiskās tiesības iedzīvotājiem paļauties, ka lēmumu par Saeimas atcelšanu var pieņemt tikai tad, ja ir pietiekošs termiņš, lai Saeimu atlaidušais prezidents piedzīvotu attiecīgās sekas.»⁴¹¹

Abi piemēri apliecina, ka **judikatūra atrodama arī tiesnešu lēmumos, tādēļ nav nekāda pamata tos izslēgt no judikatūras avotu klāsta.**

Autores ieskatā, ļoti būtiska ir Egila Levita 2010.gadā paustā atziņa: «Tiesnesis ir saistīts ar savas valsts judikatūru. Tas nozīmē, ka Latvijas tiesnesis ir saistīts ne vien ar Latvijas tiesu kopš 1990.gada 4.maija radīto judikatūras korpusa daļu, bet arī ar to Latvijas judikatūras korpusa daļu, ko Latvijas tiesas ir radījušas no 1918.gada 18.novembra (Senāts kā augstākā tiesas instance pirmskara Latvijā tika izveidots 1918.gada 7.decembrī) līdz valsts okupācijai 1940.gada 17.jūnijā (ja attiecīgie nolēmumi vēl attiecas uz šodien spēkā esošām tiesību normām, kā, piemēram, Civillikumu).»⁴¹² Uz to jau deviņus gadus iepriekš norādīja Diāna Apse: «Tiesību sistēmas vienotības un pēctecības principu vārdā tomēr būtu nepieciešama atgriešanās pie pirmskara Latvijas Senāta spriedumu

⁴⁰⁸ APL 384.panta trešā daļa: «Ja persona uzskata, ka iestāde rīkojas pretēji tiesas spriedumam, tā var iesniegt sūdzību augstākā iestādē. Ja augstākas iestādes nav vai tā ir Ministru kabinets, privātpersona var vērsties tiesā. Augstākas iestādes lēmumu var pārsūdzēt tiesā.»

⁴⁰⁹ Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2011.gada 5.jūlija lēmums, 15.punkts. Jurista Vārds, 2011. 12.jūlijs, Nr.28 (674).

⁴¹⁰ Satversmes 50.pants: «Ja tautas nobalsošanā vairāk nekā puse no nodotām balsīm izsakās pret Saeimas atlaišanu, tad Valsts Prezidents uzskatāms par atlaistu un Saeima ievēlē jaunu Valsts Prezidentu uz atlaistā Prezidenta atlikušo pilnvaru laiku.»

⁴¹¹ Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2011.gada 5.jūlija lēmums. Jurista Vārds, 2011. 12.jūlijs, Nr.28 (674).

⁴¹² Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 33.–34.lpp. Tāds pats viedoklis pausts arī šādā rakstā: Vainovskis M. Latvijas tiesu judikatūras apkopošanas aktuālie jautājumi. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 23.–24., 27.lpp.

studēšanas un piemērošanas praksē, jo līdzīgu gadījumu novērtēšana tiesu praksē palīdz pareizi interpretēt piemērojamās tiesību normas.»⁴¹³

Starpkaru perioda (1918–1940) judikatūra veiksmīgi izmantota Civillietu tiesu palātas 2010.gada 7.septembra spriedumā lietā Nr.C04227508, PAC-0825, 2010.gads, ar kuru noraidīta prasība par pirkuma līguma atcelšanu pārmērīga zaudējuma dēļ. Civillikuma 2043.pantā⁴¹⁴ ietvertā ģenerālklausula «ļauņprātīga rīcība» konkretizēta, pamatojoties uz divos Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumos ietvertām atziņām.⁴¹⁵ Vairāki līdzīgi piemēri minēti LU JF doktoranta Mg. iur. Māra Vainovska rakstā «Latvijas tiesu judikatūras apkopošanas aktuālie jautājumi».⁴¹⁶

2.1.4. Tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts

Autores ieskatā, tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas rezultāts veido judikatūras lielāko un nozīmīgāko daļu. Vēl tikai 2003.gadā Edgars Meļķis secinājis: «Jāatzīmē, ka likuma vai tiesību analogiju Latvijas tiesas faktiski nelieto, lai gan visai bieži ir sastopami konstatējumi par robiem likumdošanā. Iespējams, ka šo jautājumu risināšanā pastāv zināma tiesnešu nedrošība vai arī viņiem trūkst zināšanu.»⁴¹⁷ Tagad situācija ir mainījies – tiesas kā administratīvajās lietās, tā civillietās un pat krimināllietās lieto gandrīz visas tiesību tālākveidošanas metodes, lielākoties gan nepaskaidrojot lietotās metodes izvēli un pat nenosaucot to vārdā.

Tiesību doktrīnā norādīts: tiesību normas interpretācija jeb iztulkošana ir normas teksta satura izzināšana, izvērtēšana, lai noskaidrotu normas jēgu («garu») jeb *ratio legis*^{418, 419}. Iztulkošanas priekšmets ir tiesību normas teksts⁴²⁰, kurā ietverta tās jēga, un **ar interpretācijas palīdzību normas jēga tiek izteikta skaidrāk, precīzāk, vispusīgāk un saprotamāk.**⁴²¹ **Tas arī ir tiesību normas interpretācijas rezultāts.** Lūk, piemēri⁴²²!

⁴¹³ Apse D. Tiesu prakse un Latvijas Senāta Administratīvais departaments (1918-1940). Latvijas Universitātes Zinātniskie raksti 632, Tiesu prakses veidošana. Meļķis E. (red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2001, 92.lpp.

⁴¹⁴ Civillikuma 2043.pants: «Tiesība prasīt pirkuma līguma atcelšanu pārmērīga zaudējuma dēļ attiecas tikai uz tiem gadījumiem, kad pierāda, ka zaudējuma nodarītāja puse rīkojusies ļaunprātīgi. Izņēmums no šā noteikuma paredzēts 2056.pantā.»

⁴¹⁵ Civillietu tiesu palātas 2010.gada 7.septembra spriedums lietā Nr.C04227508, PAC-0825, 2010.gads, 9., 10.punkts, npublicēts.

⁴¹⁶ Vainovskis M. Latvijas tiesu judikatūras apkopošanas aktuālie jautājumi. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 25.–27.lpp.

⁴¹⁷ Meļķis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 14.lpp.

⁴¹⁸ Nikolajs Vīnzarājs *ratio legis* definē kā ikvienas tiesību normas praktisko attaisnojumu – atziņu par normā realizējamo mērķi. Vīnzarājs N. Jēdzienu jurisprudence. Grām.: Civiltiesību problēmas. Raksti (1932.–1939.). Kalniņš E. (sastād.). Rīga: Erlena Kalniņa un Viktora Tihonova izdevums, 2000, 38.lpp.

⁴¹⁹ Meļķis E. Tiesību normu iztulkošana. 2.pārstrādātais izdevums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2000, 7.–8.lpp.

⁴²⁰ Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 79.lpp.; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 12.lpp.

⁴²¹ Meļķis E. Tiesību normu iztulkošana. 2.pārstrādātais izdevums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2000, 24.–25.lpp.

⁴²² Viens piemērs minēts jau pētījuma 2.1.1.apakšnodaļā «Juridiski nozīmīgas atziņas, kas formulētas, lietojot jebkuru juridisko metodi» – skat. 1.piemēru.

1) 2006.gada 11.janvāra spriedumā lietā Nr.SKC-12 Senāta CLD norādījis, ka, Darba likuma 47.panta⁴²³ otro daļu iztulkojot kopsakarā ar šā panta pirmo daļu, secināms: ja nolīgtais pārbaudes termiņš ir beidzies un neviena no pusēm nav uzteikusi darba līgumu, un darbinieks turpina veikt darbu, atzīstams, ka viņš izturējis pārbaudi.⁴²⁴

2) 2012.gada 25.janvāra spriedumā lietā Nr.SKC-25/2012 Senāta CLD sistēmiski interpretējis Komerclikuma⁴²⁵ 169.panta pirmo, otro un trešo daļu⁴²⁶ un 8.3.punktā secinājis: lai noskaidrotu, vai ir iestājusies valdes locekļa vai padomes locekļa atbildība kapitālsabiedrības priekšā, jākonstatē šādi priekšnoteikumi:

- 1) sabiedrībai ir nodarīts zaudējums (skat. Civillikuma 1770.–1792.pantu);
- 2) bijusi amatpersonas rīcība, respektīvi – darbība vai bezdarbība;
- 3) pastāv cēloņsakars starp amatpersonas rīcību un sabiedrības zaudējumu (ja zaudējums ir, bet tas nav radies kā amatpersonas rīcības sekas, tad par šo zaudējumu atbildība neiestājas).

Ja prasītājs pierādījis visus iepriekš minētos apstākļus, atbildētājs var atbrīvoties no atbildības, ja viņš pierāda, ka rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks, respektīvi – nav pieļāvis pat vieglu neuzmanību (skat. Komerclikuma 169.panta trešo daļu), papildus norādīts šajā pašā punktā.⁴²⁷

Savukārt sprieduma 8.5.punktā lasāms: apelācijas instances tiesa, taisot spriedumu lietā, vadījusies no Civillikuma vispārīgajiem noteikumiem par zaudējumu piedziņu, nevērtējot apstākli, ka prasītājas norādītais pamats zaudējumu atlīdzināšanai ir atbildētāja kā valdes locekļa darbības, kas nodarījušas zaudējumus sabiedrībai; konstatētajām tiesiskajām attiecībām bija piemērojama speciālā tiesību norma, kas noteic valdes locekļa atbildību (Komerclikuma 169.pants) un ko tiesa nav piemērojusi.

Kā jau minēts, iztulkošanas priekšmets, kas iezīmē tās robežas, ir tiesību normas teksts. Pārkāpjot vārdu nozīmes ietvarus, jau tiek veikta tiesību tālākveidošana.⁴²⁸ Pastāv šādas tiesību tālākveidošanas metodes: analogija, teleoloģiskā redukcija, nenoteiktu juridisku jēdzienu piepildīšana

⁴²³ Darba likuma 47.pants «Pārbaudes sekas»:

«(1) Pārbaudes laikā darba devējam un darbiniekam ir tiesības rakstveidā uzteikt darba līgumu trīs dienas iepriekš. Darba devējam, uzteicot darba līgumu pārbaudes laikā, nav pienākums norādīt šāda uzteikuma iemeslu.

(2) Ja nolīgtais pārbaudes termiņš ir beidzies un darbinieks turpina veikt darbu, atzīstams, ka viņš pārbaudi ir izturējis.»

⁴²⁴ Senāta CLD 2006.gada 11.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-12. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2006/ (aplūkots 25.02.2014.).

⁴²⁵ Komerclikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 4.maijs, Nr.158/160.

⁴²⁶ Komerclikuma 169.panta «Valdes un padomes locekļu atbildība» pirmā, otrā un trešā daļa:

«(1) Valdes un padomes loceklim savi pienākumi jāpilda kā krietnam un rūpīgam saimniekam.

(2) Valdes un padomes locekļi solidāri atbild par zaudējumiem, ko tie nodarījuši sabiedrībai.

(3) Valdes un padomes loceklis neatbild saskaņā ar šā panta otro daļu, ja pierāda, ka rīkojies kā krietns un rūpīgs saimnieks.»

⁴²⁷ Senāta CLD 2012.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-25/2012. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2012-hronologiska-seciba/ (aplūkots 26.02.2014.).

⁴²⁸ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 128.lpp.; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 61.–62.lpp.

ar saturu, vispārējo tiesību principu konkretizācija un *contra legem*.⁴²⁹ **Tiesību tālākveidošanas rezultāts ir tiesību norma, ko tiesa, izskatot lietu pēc būtības vai izlemjot kādu tiesību jautājumu, atradusi tiesību sistēmā ar jebkuras tiesību tālākveidošanas metodes palīdzību un ietvērusi nolēmumā.** Vairāki tiesību tālākveidošanas rezultātu piemēri jau minēti pētījuma 2.1.1. un 2.1.3.apakšnodaļā.⁴³⁰

2.1.5. Atrodamas nolēmuma motīvu daļā

Uz šādu kritēriju norāda Egils Levits un Diāna Apse, rakstīdami, ka judikatūra ir atrodama nolēmuma motīvu daļā.⁴³¹ Autores ieskatā, šāda norāde ir lieka, jo nevienā citā nolēmuma daļā šīs atziņas nevar atrasties – tas izriet no procesuālajiem likumiem, kuros reglamentēta ikviena nolēmuma struktūra.

APL 251.pantā «Sprieduma forma un saturs» no otrās līdz piektajai daļai noteikts:

«(2) Spriedums sastāv no ievaddaļas, aprakstošās daļas, motīvu daļas un rezolutīvās daļas.

(3) Ievaddaļā norāda, ka spriedums taisīts Latvijas tautas vārdā, kā arī sprieduma taisīšanas vietu un laiku, tās tiesas nosaukumu, kura taisījusi spriedumu, tiesas sastāvu, administratīvā procesa dalībniekus un pieteikuma priekšmetu, kā arī to, kādā procesā (rakstveida vai mutvārdu) lieta izskatīta.

(4) Aprakstošajā daļā norāda pārsūdzētā administratīvā akta, faktiskās rīcības vai publisko tiesību līguma būtību un pieteicēja prasījumus, kā arī administratīvā procesa dalībnieku sniegto paskaidrojumu būtību.

(5) Motīvu daļā norāda argumentus, kāpēc tiesa pieteikumu uzskatījusi par pamatotu vai nepamatotu (proti, piemēroto tiesību normu, konstatēto lietas tiesisko un faktisko apstākļu un pierādījumu, kā arī procesa dalībnieku argumentu analīzi). Ja atbildētājs pilnībā atzinis prasījumu, sprieduma motīvu daļā iekļauj tikai norādi uz piemērotajām tiesību normām.

(6) Rezolutīvajā daļā norāda tiesas spriedumu par pieteikuma apmierināšanu pilnībā vai daļā vai par tā noraidīšanu pilnībā vai daļā un sprieduma būtību. [..].»

⁴²⁹ Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, pp.227–228. Par tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas nošķiršanu, kā arī tiesību tālākveidošanas metodēm sīkāk skat. promocijas darba 3.nodaļā «Latvijas tiesu judikatūras saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā».

⁴³⁰ Skat. 3.piemēru (tiesiskuma un likuma ievērošanas principu kolīzijas atrisināšanas norma) un 4.piemēru (likuma analogijas rezultātā atrasta tiesību norma) 2.1.1.apakšnodaļā «Juridiski nozīmīgas atziņas, kas formulētas, lietojot jebkuru juridisko metodi» un 1.piemēru (tiesību uz taisnīgu tiesu konkretizācijas un tiesību analogijas rezultātā atrastas tiesību normas) 2.1.3.apakšnodaļā «Latvijas tiesu un tiesnešu nolēmumos».

⁴³¹ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 32.lpp.; Apse D. Judikatūras jēdziena satura meklējumi Latvijā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 194., 203.lpp.

Pēc būtības tāds pats regulējums attiecas uz apelācijas⁴³² un kasācijas instances tiesas spriedumiem⁴³³ un tiesas un tiesneša lēmumiem⁴³⁴. Nolēmumu struktūra civilprocesā un kriminālprocesā ne ar ko neatšķiras no administratīvajā procesā noteiktās – tas redzams CPL 193.pantā «Sprieduma forma un saturs», 230.pantā «Lēmuma saturs», 432.panta «Apelācijas instances tiesas spriedums» trešajā, ceturtajā un piektajā daļā, 447.panta «Blakus sūdzības izskatīšanas kārtība» pirmajā daļā un 475.pantā «Kasācijas instances tiesas sprieduma saturs» un KPL 320.panta «Nolēmuma struktūra» pirmajā, otrajā, trešajā, ceturtajā un piektajā daļā.

2.1.6. *Gan ratio decidendi, gan obiter dictum*

Ratio decidendi tulkojumā no latīņu valodas nozīmē «pamats izlemšanai, izšķiršanai; galvenā ideja, «sāls»». ⁴³⁵ Savukārt *obiter dictum* (arī *obiter dicta*) tiek tulkots kā «garāmejojot teikts, starp citu». ⁴³⁶

Egila Levita ieskatā, judikatūras saistošais spēks atkarīgs no tā, vai atziņas ietilpst *ratio decidendi* vai izteiktas *obiter dictum*, un pēdējās ir otršķirīgas, mazāk svarīgas.

Gintas Sniedzītes viedoklis ir pretējs: «Angloamerikāņu tiesību sistēmā *obiter dictum* un *ratio decidendi* identificēšanai un savstarpējai nošķiršanai ir ļoti būtiska loma, jo tādējādi tiek nošķirtas precedenta saistošā un nesaistošā daļa. Piekrītot, ka zināmos gadījumos arī romāņu-ģermāņu tiesību saimes valstīs var būt nepieciešamība ērtības labad lietot terminus *ratio decidendi* un *obiter dictum*, jānorāda tomēr, ka tiesnešu tiesību konstatēšanas un izmantošanas mērķim šo abu terminu viennozīmīga nošķiršana nav būtiska. **Pie tiesnešu tiesībām atkarībā no satura un izstrādes metodes var piederēt gan *ratio decidendi*, gan *obiter dictum* atziņas.**» ⁴³⁷ Arī Vācijas tiesību zinātnē secināts, ka stingra *ratio decidendi* nodalīšana no *obiter dictum* vācu tiesībās nav tik izšķiroša kā angloamerikāņu tiesībās. ⁴³⁸

Autore pilnībā pievienojas otrajam viedoklim, jo, piemēram, tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas rezultātam nevar būt atšķirīgs saistošais spēks atkarībā no tā, vai iztulkotā tiesību norma (rakstītās tiesību normas iztulkojums) vai tiesību tālākveidošanas ceļā

⁴³² APL 307.panta «Apelācijas instances tiesas spriedums» otrā, trešā un ceturta daļa.

⁴³³ APL 349.pants «Kasācijas instances tiesas sprieduma saturs».

⁴³⁴ APL 286.panta «Lēmuma saturs un pieņemšanas termiņi» pirmā, otrā, trešā un ceturta daļa.

⁴³⁵ Gusāns I. Latīņu valoda – nepieciešamība vai ekstravagance? Jurista Vārds, 2013. 17.decembris, Nr.51 (802), 24.lpp.; Čerfāse L. Latīņu spārnotie teicieni. Rīga: Zinātne, 1992, 227.lpp.

⁴³⁶ Forma *obiter dictum* tiek izmantota biežāk, un tā arī ir pieļaujama. Gusāns I. Latīņu valoda – nepieciešamība vai ekstravagance? Jurista Vārds, 2013. 17.decembris, Nr.51 (802), 23.lpp.; Čerfāse L. Latīņu spārnotie teicieni. Rīga: Zinātne, 1992, 188.lpp.

⁴³⁷ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 84.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?!=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.). Skat. arī: Peczenik A. On Law and Reason. [B.v.]: Springer Science + Business Media B.V., 2008, pp.273, 274; Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судейское право. Москва: Проспект, 2008, с.87–88.

⁴³⁸ Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 105.lpp.

atrastā tiesību norma vienas lietas izšķiršanā bijusi vairāk vai mazāk nozīmīga. Citā lietā savukārt tiesību normu svarīgums var izrādīties pilnīgi pretējs. Citiem vārdiem sakot, tas, kas vienā lietā ir tikai *obiter dictum*, citā veido *ratio decidendi*. «Ikviens var būt pilnīgi drošs, ka Senāta nolēmumos nav gadījuma rakstura izteikumu. Senāts seko savai iepriekšējai praksei,»⁴³⁹ apliecina Senāta ALD tiesnese Jautrīte Briede.

Spilgti piemēri par labu šādam viedoklim ir Senāta ALD 2009.gada 26.novembra lēmums lietā Nr.A42746009, SKA-791/2009⁴⁴⁰ un 2010.gada 13.novembra spriedums lietā Nr.A42924209, SKA-490/2010⁴⁴¹.

Senāta ALD 2009.gada 26.novembra lēmumā lietā Nr.A42746009, SKA-791/2009 *obiter dictum* izklāstam izveidota atsevišķa sadaļa, kas aizņem vairāk par pusi no visa lēmuma (skat. 12.–23.punktu), nevis tikai no tā motīvu daļas. Lēmuma 12.punktā rakstīts: lai gan Senāts nav kompetents lemt par Administratīvās apgabaltiesas 2009.gada 24.augusta lēmuma tiesiskumu, Senāts uzskata par nepieciešamu **judikatūras veidošanas nolūkā *obiter dictum* norādīt**, ka Administratīvās apgabaltiesas 2009.gada 24.augusta lēmumā izdarītie secinājumi (ka administratīvo pārkāpumu lietās nav izskatāmi prasījumi par atlīdzinājumu, kas nodarīts ar iestādes lēmumu administratīvā pārkāpuma lietā; ka iestāde, kas pieņēma lēmumu administratīvā pārkāpuma lietā, nav administratīvā pārkāpuma lietas dalībnieks un nav atbildētājs lietā; ka iestādes lēmumi administratīvo pārkāpumu lietās nav administratīvie akti) ir kļūdaini. Lēmumā turklāt norādīts, ka motīvu daļas *obiter dictum* sadaļa neietekmē rezolutīvo daļu.

Senāta ALD 2010.gada 13.novembra spriedumā lietā Nr.A42924209, SKA-490/2010 *obiter dictum* ir īsāks, taču tik un tā izklāstīts atsevišķā sadaļā. Sprieduma 14.punktā paskaidrots: «Kaut arī procesa dalībnieki par to nav izvirzījuši argumentus un konkrētās lietas iznākumu tas neietekmē, Senāts uzskata par lietderīgu judikatūras veidošanas nolūkā *obiter dictum* norādīt uz atšķirību starp valsts civildienestu un dienestu Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādēs un Ieslodzījuma vietu pārvaldē.»

2.1.7. Nolēmumi vai atziņas ar principiālu nozīmi

Jāņa Neimaņa piedāvātajā judikatūras definīcijā ietverts kritērijs «tiesas nolēmumi ar principiālu nozīmi».⁴⁴² Par principiālu tiesību jautājumu izšķiršanu kā kasācijas tiesas kompetenci

⁴³⁹ Briede J. Senāta nolēmumos nav gadījuma rakstura izteikumu. Jurista Vārds, 2006. 21.februāris, Nr.8 (411).

⁴⁴⁰ Senāta ALD 2009.gada 26.novembra lēmums lietā Nr.A42746009, SKA-791/2009. Jurista Vārds, 2009. 15.decembris, Nr.50 (593).

⁴⁴¹ Senāta ALD 2010.gada 13.novembra spriedums lietā Nr.A42924209, SKA-490/2010. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2010-hronologiska-seciba/> (aplūkots 15.07.2014.).

⁴⁴² Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zvērināts advokāts Jānis Neimanis, 2004, 71.lpp.

izsakās Satversmes tiesa⁴⁴³ un Augstākās tiesas Civillietu departamenta priekšsēdētājs Zigmants Gencs⁴⁴⁴.

Nolēmumi ar principiālu nozīmi pieminēti arī iepriekšējo Latvijas vēstures periodu tiesību avotos: starpkaru Latvijas Civilprocesa likuma 938.pantā⁴⁴⁵ un Kriminalprocesa likumu 953.pantā⁴⁴⁶, kā arī Latvijas PSR tiesību zinātnē, runājot par Augstākās tiesas plēnuma lēmumiem.⁴⁴⁷

Vārdam «principiāls» ir vairākas nozīmes:

1) tāds, kas stingri ievēro principus, kas ir balstīts uz principiem, attiecas uz principiem, saistīts ar principiem, tāds, kurā ir stingri ievēroti principi;

2) tāds, kas skar (kā) būtību, kas attiecas uz galveno, būtisko; būtisks, svarīgs.⁴⁴⁸

No iepriekš rakstītā secināms, ka principiāls ir tāds nolēmums, kurā stingri ievēroti principi un kurš tātad ir pareizs (tiesisks), un kurš attiecas uz svarīgiem, būtiskiem (tātad vienlaikus arī sarežģītiem) tiesību jautājumiem. Par kritēriju «tiesisks nolēmums» rakstīts jau iepriekš.⁴⁴⁹ Šajā apakšnodaļā jānoskaidro tikai tas, vai jēdziens «judikatūra» saistāms vienīgi ar sarežģītu⁴⁵⁰ tiesību jautājumu risināšanu. Autore ieskatā, atbilde ir negatīva, jo nav iespējams definēt vai vismaz konkretizēt jēdziena «sarežģīts tiesību jautājums» nozīmi. Ko viens jurists uzskata par elementāru, otrs vērtē kā sarežģītu un pat pilnīgi nesaprotamu.

⁴⁴³ «Principiālus tiesību normu interpretācijas jautājumus izlemj kasācijas instances tiesa, kas arī nodrošina tiesību normu vienveidīgu piemērošanu (sk. Satversmes tiesas 2005.gada 4.janvāra sprieduma lietā Nr.2004-16-01 16.punktu).» Par Administratīvā procesa likuma 18.panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2010.gada 11.jūnija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2010-11-01, 6.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2010. 16.jūnijs, Nr.95.

⁴⁴⁴ «Senātam vajadzētu lemt tikai nozīmīgus un principiālus jautājumus vienveidīgas tiesu prakses veidošanai [...]» Augstākā tiesa: neizdiskutēti grozījumi likumos nesasniedz mērķi un rada piemērošanas problēmas. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/pazinojumi-presei/par-notikumiem/2013/februaris/5800-augstaka-tiesa-neizdiskuteti-grozijumi-likumos-nesasniedz-merki-un-rada-piemerosanas-problemas/> (aplūkots 03.03.2014.).

⁴⁴⁵ Civilprocesa likuma 938.pants: «Civildepartamenta spriedumi un lēmumi, kuriem ir principiāla nozīme tiesu prakses apvienošanā, ne mazāk kā reizi gadā izsludināmi pielikumā pie Valdības Vēstneša vispārējai zināšanai.» Civilprocesa likums: LR likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1939, 162.lpp.

⁴⁴⁶ Kriminalprocesa likumu 953.pants: «Kasācijas departamenta spriedumi un lēmumi, kuriem ir principiāla nozīme tiesu prakses apvienošanā, ne mazāk kā reizi gadā izsludināmi pielikumā pie Valdības Vēstneša vispārējai zināšanai.» Kriminalprocesa likumi: LR likums. Rīga: Saeimas kodifikācijas nodaļa, 1926, 103.lpp.

⁴⁴⁷ «Tiesību avotu nozīme zināmos gadījumos bija arī PSRS Augstākās Tiesas plēnuma lēmumiem principiālos jautājumos.» Birziņa L. Valsts un tiesības Latvijā tautas saimniecības atjaunošanas un sociālisma celtniecības periodā (1946–1953). Grām.: Apsītis R., Birziņa L., Grīnbergs O. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture (1917–1970). Rīga: Zvaigzne, 1970, 167.lpp.

⁴⁴⁸ Skaidrojošā vārdnīca. Spektors A. (sast.). Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=principi%C4%81ls>; Latviešu literārās valodas vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/lvv/>; Latviešu valodas vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/lvv/?vards=principi%C4%81ls> (aplūkoti 03.03.2014.).

⁴⁴⁹ Skat. promocijas darba 2.1.2.apakšnodaļu «Tiesiskas atziņas, kas ietvertas nolēmumos. Ne tikai tiesiskos un tādos, kas stājušies spēkā».

⁴⁵⁰ Ar sarežģītām lietām šeit nav domātas lietas, kurās nepieciešams veikt vērtējošo subsumpciju un radīt trešo – vērtību jeb aksioloģisko – premisu, jeb lietas, ko angļiski dēvē par *hard cases*. Peczenik A. On Law and Reason. [B.v.]: Springer Science + Business Media B.V., 2008, pp.14–20, 305; Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 95.–97.lpp.

Ar jēdzienu «sarežģīta lieta» apzīmēta lieta, kuras atrisināšanai, izlemšanai nepieciešama samērā liela psihiska piepūle. Skaidrojošā vārdnīca. Spektors A. (sast.). Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=sare%C5%BE%C4%A3%C4%ABts> (aplūkots 13.02.2015.).

Latvijas Republikas Pastāvīgās pārstāvniecības Eiropas Savienībā (turpmāk – ES) juridiskā padomniece Inga Reine 2013.gadā situāciju raksturo šādi: «Es ļoti labi atceros diskusiju par Administratīvā procesa likuma projektu, kad dalījās domas, vai būtu jāiekļauj atsauce uz likuma interpretācijas metodēm (APL 17. pants), jo tās [...] ir tiesību zinātnes ābece. Taču taisnība izrādījās tiem, kas uzskatīja, ka tas bija jādara. Gramatiska un lineāra likuma interpretācija vēl joprojām ir problēma. Visu lietu kategorijās. Eiropas un starptautisko tiesību ignorēšana, citu valstu prakses nezināšana (kam par iemeslu var būt ne tikai vēlmes trūkums, bet arī elementāra valodu nezināšana) neveicina Latvijas judikatūras attīstību.»⁴⁵¹

Nepilnu gadu iepriekš rakstā «Vai juridiskās metodes jāreglamentē normatīvajos tiesību aktos» autore⁴⁵² izdarījusi ļoti līdzīgus secinājumus: «Vērtējot problēmu tikai no teorētiskā aspekta, pievienojos uzskatam, ka juridiskās metodes nav jāapraksta normatīvajos tiesību aktos, jo tās jau pastāv tiesiskajā sistēmā kā vispārējie tiesību principi. Taču, ņemot vērā tiesību uzdevumu taisnīgi regulēt tiesiskās attiecības sabiedrībā un praksē pieļautās tiesību piemērotāju rupjās kļūdas, kuru dēļ šis uzdevums netiek izpildīts, jāatzīst, ka juridiskās metodes jāreglamentē normatīvajos tiesību aktos, turklāt tas jādara precīzi un pareizi.»⁴⁵³

Nav jau runa tikai par «bezgala sarežģīto» tiesību zinātnes ābeci – juridiskajām metodēm. Dažkārt kasācijas instances tiesa ir spiesta skaidrot pavisam vienkārši, saprotami un precīzi uzrakstītu tiesību normu saturu – tas redzams Senāta CLD 2012.gada 25.janvāra spriedumā lietā Nr.SKC-25/2012, kas analizēts pētījuma 2.1.4.apakšnodaļā⁴⁵⁴. Turklāt kļūdas dažādas tiesas pieļauj pat pēc Senāta CLD sniegtā ļoti vienkāršā un saprotamā skaidrojuma, acīmredzot nespējot saprast pat to, tādēļ Senāta CLD, atsaucoties uz savu judikatūru, ir spiests skaidrot vēlreiz.⁴⁵⁵

Tātad jēdziens «judikatūra» nav saistāms vienīgi ar sarežģītu tiesību jautājumu risināšanu, tādēļ kritērijs «principiāla nozīme» judikatūras definīcijā ir lieks.

⁴⁵¹ Meklējot risinājumus tiesu sistēmas pilnveidošanai. Jurista Vārds, 2013. 12.marts, Nr.10 (761).

⁴⁵² Iepriekš – Gundega Slaņķe.

⁴⁵³ Slaņķe G. Vai juridiskās metodes jāreglamentē normatīvajos tiesību aktos. Jurista Vārds, 2012. 16.oktobris, Nr.42 (741).

⁴⁵⁴ Skat. 2.piemēru promocijas darba 2.1.4.apakšnodaļā «Tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts».

⁴⁵⁵ Skat., piemēram, Rēzeknes tiesas 2013.gada 4.janvāra sprieduma lietā Nr.C26097012 7., 8.lpp. Rēzeknes tiesas 2013.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.C26097912, npublicēts. Kļūdu labojusi apelācijas instances tiesa. Skat.: Latgales apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2013.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr.C26097912, CA-0089/13, npublicēts.

Civillietā Nr.C20278109 kļūdas pieļāvusi, gan pirmās, gan apelācijas instances tiesa, kuras nolēmumu atcēlis AT CLD. Skat. attiecīgi: Liepājas tiesas 2012.gada 3.februāra spriedums lietā Nr.C20278109, 6., 7.lpp., npublicēts; Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2012.gada 30.maija spriedums lietā Nr.C20278109, 3., 4.lpp., npublicēts; AT CLD 2014.gada 14.maija spriedums lietā Nr.C20278109, SKC-151/2014, 9., 10.punkts, npublicēts. Kļūdas labojusi apelācijas instances tiesa, lietu izskatot atkārtoti. Skat.: Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2014.gada 30.jūnija spriedums lietā Nr.C20278109, 2.–4.lpp., npublicēts.

2.1.8. Galvenokārt augstāko tiesu nolēmumos

Gan Egils Levits, gan Jānis Neimanis uzskata, ka jēdziens «judikatūra» saistāms galvenokārt ar augstāko tiesu nolēmumiem⁴⁵⁶ vai ka tajos ietvertajām atziņām katrā ziņā ir lielāka autoritāte, jo judikatūras autoritātes hierarhija atbilst tiesu instanču hierarhijai⁴⁵⁷. Šāds viedoklis pausts arī citu valstu tiesību zinātnē.⁴⁵⁸

Tam daļēji varētu piekrist, ja tiesneša atrašanās augstākā tiesu instancē būtu saistīta vienīgi ar viņa izglītību, praktisko pieredzi, godīgumu un citām pozitīvām personības īpašībām, kā tas ir valstīs ar senām tiesiskajām tradīcijām. «Augstāku tiesu tiesnešiem ir augstāka kvalifikācija un lielāka pieredze, tādēļ viņu nolēmumi var būt paraugs zemākām tiesām,»⁴⁵⁹ raksta poļu izcelsmes Zviedrijas tiesību zinātnieks Aleksandrs Pečeniks.

Latvijā šāda cēloņsakarība diemžēl nav novērojama – «tiesību zinātņu doktori ir gan Senātā, gan pirmajā instancē»⁴⁶⁰, tieši tāpat arī personas bez doktora grāda un pat bez mūsdienu prasībām atbilstoša maģistra grāda tiesību zinātnēs ir ieņēmušas tiesneša amatu visās instancēs un pat Satversmes tiesā. «Doma pielīdzināt padomju laika izglītību šodien iegūstamajam maģistra grādam būtu jēdzīga eksaktajās zinātnēs. Sociālajās zinātnēs automātiska pielīdzināšana tikai degradē uzticību izglītību apliecinošam dokumentam. Padomju laika juridiskā domāšana balstījās uz ļoti šauru tiesību avotu izpratni, profesionālā slengā to sauc par «padomju miliča domāšanu,»⁴⁶¹ 2013.gadā secinājis toreizējais tieslietu ministrs Jānis Bordāns.⁴⁶² To pašu var teikt par pārējiem tiesnešu vērtēšanas kritērijiem: praktisko pieredzi, godīgumu un citām pozitīvām personības īpašībām.⁴⁶³

⁴⁵⁶ Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 2003. 8.maijs, Nr.68; Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zvērīnāts advokāts Jānis Neimanis, 2004, 71.lpp.

⁴⁵⁷ Levits E. Ar šo numuru žurnāls «Likums un Tiesības» atklāj jaunu rubriku – «Aktuālās judikatūras apskats». Likums un Tiesības, 2005. janvāris, 7.sēj., Nr.1 (65), 27.lpp.; Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 34.lpp.

⁴⁵⁸ Taruffo M. Institutional Factors Influencing Precedents. Grām.: Interpreting Precedents: A Comparative Study. MacCormik D.N. and Summers R.S. (eds.). Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997, p.438. Šajā publikācijā papildus norādīts, ka tiesas nolēmuma autoritāti palielina ne tikai tiesas atrašanās vieta hierarhiskajā sistēmā, bet arī apstākļi, ka šīs tiesas nolēmums vienmēr vai atsevišķos gadījumos ir galīgs. Tā kā pirmās instances tiesas atrodas viszemākajā tiesu hierarhijas pakāpē, to nolēmumi nesatur judikatūru. Ibid., pp.438–439.

⁴⁵⁹ Peczenik A. On Law and Reason. [B.v.]: Springer Science + Business Media B.V., 2008, p.274.

Analizējot precedentu nozīmi Vācijā, pausta līdzīga atziņa: piecu federālo augstāko tiesu nolēmumi tiek uzskatīti par daudz nozīmīgākiem nekā citu tiesu nolēmumi. Alexy R., Dreier R. Precedent in the Federal Republic of Germany. Grām.: Interpreting Precedents: A Comparative Study. MacCormik D.N. and Summers R.S. (eds.). Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997, p.34.

⁴⁶⁰ Toreizējā tieslietu ministra Jāņa Bordāna viedoklis diskusijā. Meklējot risinājumus tiesu sistēmas pilnveidošanai. Jurista Vārds, 2013. 12.marts, Nr.10 (761).

⁴⁶¹ Meklējot risinājumus tiesu sistēmas pilnveidošanai. Jurista Vārds, 2013. 12.marts, Nr.10 (761).

⁴⁶² Jāņa Bordāna skarba secinājums nav bez pamata kaut vai tikai tā iemesla dēļ, ka studiju priekšmets «Juridiskās metodes mācība» Latvijas Universitātes tiesību zinātņu studiju programmā ietverts tikai kopš 1998.gada. Melķis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 5.lpp.

⁴⁶³ 2010.gada 20.maijā Saeima ar 52 balsīm «par» un 41 balsi «pret» Satversmes tiesas tiesneša amatā apstiprināja Vinetu Muižnieci. 2014.gada 19.jūnijā spēkā stājās notiesājošais spriedums, ar kuru Vineta Muižniece atzīta par vainīgu un sodīta par to, ka viņa, būdama valsts amatpersona, izdarīja dokumenta viltošanu. Saeima Satversmes tiesas tiesneša amatā apstiprina Vinetu Muižnieci (20.05.2010.). Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/16725>;

Iepriekš rakstīto praksē apstiprina šādi piemēri.

1) AT ALD 2015.gada 25.februāra lēmums lietā Nr.A420438613, SKA-450/2015 pilnībā balstīts uz argumentiem, kas sniegti šajā pašā lietā pieņemtajā Administratīvās rajona tiesas 2014.gada 24.novembra lēmumā. AT ALD 2015.gada 25.februāra lēmuma lietā Nr.A420438613, SKA-450/2015 5.punktā teikts: «Tiesas lēmums ir pareizs un pietiekams, tādēļ Augstākā tiesa pievienojas lēmumā norādītajiem argumentiem.»⁴⁶⁴

2) Nākamais piemērs apliecina, ka dažkārt pirmās instances tiesa juridiskās metodes izmanto daudz profesionālāk nekā kasācijas instances tiesa. Rīgas rajona tiesa 2011.gada 21.oktobra spriedumā lietā Nr.C33343211, C-3432/6, 2011.gads,⁴⁶⁵ metodoloģiski un saturiski pareizi ar noteiktu saturu papildījusi Komerclikuma 169.panta pirmajā un trešajā daļā un Civillikuma 1646.pantā⁴⁶⁶ ietvertu ģenerālklausulu «krietns un rūpīgs saimnieks», bet Senāta CLD (turklāt paplašinātā sastāvā!) 2009.gada 20.maija spriedumā lietā Nr.C34027207/3, SKC-102/2009⁴⁶⁷ to izdarījis gaužām nožēlojami no metodoloģiskā viedokļa un turklāt saturiski nepareizi. Abos spriedumos izmantotā juridiskā metode nosaukta vārdā.

Nenoteiktu juridisku jēdzienu, tostarp ģenerālklausulu, konkretizācija notiek, tiesību piemērotājam formulējot abstraktu juridisku vadlīniju jeb tēzi, kas kļūst par trešo premisu juridiskajā siloģismā. Šī premisa parasti veidojama kā definīcija: konkrētais nenoteiktais juridiskais jēdziens ir... Dažkārt pirmajā tēzē nevar izvairīties no cita nenoteikta juridiska jēdziena lietošanas, tad nepieciešams formulēt tēzi arī tā konkretizācijai, šādi radot ceturto un, ja nepieciešams, arī tālāku līmeņu pakārtotas tēzes jeb vērtējuma slēdzienus. Nenoteiktu juridisku jēdzienu konkretizācija veicama, ņemot vērā iepriekšējo praksi (tajā atrodamos tipiskos piemērošanas gadījumus), zinātnes atziņas, citas tiesību normas un dažkārt arī morāles normas.⁴⁶⁸

Rīgas rajona tiesa 2011.gada 21.oktobra sprieduma 4.–5.lpp. ģenerālklausulu «krietns un rūpīgs saimnieks» konkretizējusi, pamatojoties gan uz tiesību doktrīnas atziņām, gan tiesību normām. Spriedumā norādīts: valdes loceklim kā **krietnam un rūpīgam saimniekam** ir šādi pienākumi: ievērot normatīvos tiesību aktus, sabiedrības statūtus, būt **lojālam** pret kapitālsabiedrību un tai uzticamam, sniegt patiesu informāciju, ievērot rūpību lēmumu pieņemšanā un pēc iespējas samazināt komercdarbības risku (3.premisa). Jēdziens «**lojāls**» krietna saimnieka rūpības ietvaros

Stājas spēkā notiesājošais spriedums Vinetas Muižnieces lietā (19.06.2014.). Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/pazinojumi-presei/par-tiesas-sedem/2014/kasacijas-instance/6516-stajas-speka-notiesajosais-spridums-vinetas-muiznieces-lieta/> (aplūkoti 19.06.2014.).

⁴⁶⁴ AT ALD 2015.gada 25.februāra lēmums lietā Nr.A420438613, SKA-450/2015, npublicēts.

⁴⁶⁵ Rīgas rajona tiesas 2011.gada 21.oktobra spriedums lietā Nr.C33343211, C-3432/6, 2011.gads, npublicēts.

⁴⁶⁶ Civillikuma 1646.pants: «Par vieglu neuzmanību atzīstams tās rūpības un čaklības trūkums, kāda vispār jāievēro krietnam un rūpīgam saimniekam.»

⁴⁶⁷ Senāta CLD 2009.gada 20.maija spriedums lietā Nr.C34027207, SKC-102/2009, npublicēts.

⁴⁶⁸ Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (III). Likums un Tiesības, 2005. decembris, 7.sēj., Nr.12 (76), 376.–380.lpp. Par nenoteiktu juridisku jēdzienu konkretizāciju plašāk skat. promocijas darba apakšnodaļā «Nenoteiktu juridisku jēdzienu piepildīšana ar noteiktu saturu jeb konkretizācija krimināltiesībās».

nozīmē to, ka valdes loceklim ir pienākums **rīkoties kapitālsabiedrības interesēs** neatkarīgi no savas vai citu personu tiešas vai netiešas ieinteresētības (vērtējuma slēdziens). Konkrētajā gadījumā valdes locekļu (atbildētāju) pienākums bija **kapitālsabiedrības interesēs veikt darbības, lai atgūtu parādus par automašīnu pārdošanu** (vērtējuma slēdziens).

Senāta CLD 2009.gada 20.maija sprieduma 6.punktā izdarījis šādus aplamus secinājumus. Senāta CLD ieskatā, Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija ģenerālklausulu «krietns un rūpīgs saimnieks» ir pareizi saistījusi ar divām pazīmēm: pirmkārt, vai persona, pildot savus amata pienākumus, ir rīkojusies ļaunprātīgi, otrkārt, vai persona ir veikusi aktīvas darbības, lai mazinātu zaudējumus, kas radušies vai varētu rasties sabiedrībai.

Šādiem apgalvojumiem nevar piekrist vismaz divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, Senāta CLD savu viedokli nav pamatojis ar atsaucēm uz tiesību doktrīnu, judikatūru vai normatīvajiem tiesību aktiem. Otrkārt, ļaunprātīgas rīcības trūkums nenozīmē, ka personas rīcība atbilst krietna un rūpīga saimnieka standartam, tas apliecina tikai to, ka persona nav rīkojusies ļaunā nolūkā un nav kapitālsabiedrībai nodarījusi tīšu kaitējumu (Civillikuma 1640., 1641.pants⁴⁶⁹). Tālāk tiesai bija jāvērtē, vai tika pieļauta neuzmanība, ņemot vērā, ka valdes loceklis saskaņā ar Komerclikuma 169.pantu un Civillikuma 1646.pantu atbild par katru, tātad arī par vieglu, neuzmanību. Ar to vien, ka persona bija veikusi aktīvas darbības, lai mazinātu zaudējumus, kas radušies vai varētu rasties sabiedrībai, nepietiek, lai šo personu atzītu par krietnu un rūpīgu saimnieku. Tiesai bija jākonstatē, ka persona veikusi visas saprātīgi iespējamās darbības zaudējumu samazināšanai.

Pat tad, ja visi iepriekš minētie kritēriji (izglītība, praktiskā pieredze, godīgums un citas pozitīvas personības īpašības) tiesnešu izvēlē tiktu konsekventi ievēroti, profesionāls jurists primāri vērtē nolēmuma tekstu, nevis tā autoru. Tādu viedokli paudusi arī Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa: nolēmuma pamatojumā ietverto argumentu uzticamība un pārliecinošais spēks ir galvenais iemesls, lai to izmantotu arī citās lietās.⁴⁷⁰ Kā jau iepriekš pārliecinoši pierādīts ar piemēriem no prakses, reizēm pirmās instances tiesas vai tiesneša atziņas ir augstvērtīgākas par Senāta secinājumiem un kasācijas instances tiesa pieļauj dažādas kļūdas, arī ļoti rupjas. Papildus jau iepriekš analizētajiem piemēriem ir vērts pieminēt spriedumus, kuros pat Senāta ALD un Satversmes tiesa nepareizi identificējusi izmantotās juridiskās metodes.

⁴⁶⁹ Civillikuma 1640.pants: «Vainas pakāpes ir dažādas, raugoties pēc tam, vai darbība izdarīta ļaunā nolūkā, vai tikai aiz neuzmanības.» Civillikuma 1641.pants: «Ar ļaunu nolūku jāsaprot katrs tīšs kaitējums.»

⁴⁷⁰ Alexy R., Dreier R. Precedent in the Federal Republic of Germany. Grām.: Interpreting Precedents: A Comparative Study. McCormick D.N. and Summers R.S. (eds.). Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997, pp.29, 35; BVerfGE 84, 212 [227]. Pieejams arī: <http://sorminiserv.unibe.ch:8080/tools/ainfo.exe?Command=ShowPrintVersion&Name=bv084212> (aplūkots 09.04.2015.).

1) **Senāta ALD 2010.gada 16.februāra spriedumā lietā Nr.A42466905, SKA-104/2010⁴⁷¹ izmantojis analogijas slēdzienu par apjomu (slēdzienu «no mazākā uz lielāko»), bet to nezin kāpēc nodēvējis par teleoloģisko redukciju.** Senāta ALD secinājis: Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma⁴⁷² 14.panta ceturtajā daļā noteikts, ka, ja aizskārums nav smags, kā papildu atlīdzinājums par morālo kaitējumu ir iespējama iestādes atvainošanās, tomēr var būt situācijas, kad smaga aizskāruma gadījumā atlīdzinājums naudā tikai kopā ar iestādes atvainošanos ir uzskatāms par atbilstīgu, tādēļ atzīstams, ka iestādes atvainošanos kā papildu atlīdzinājumu var noteikt arī smaga aizskāruma gadījumos. Īsāk sakot: ja likums paredz iestādes atvainošanos kā papildu atlīdzinājumu par morālo kaitējumu gadījumos, kad aizskārums nav smags, vēl jo vairāk atvainošanās kā papildu atlīdzinājums paredzama situācijās, kad aizskārums ir smags.

2) **Satversmes tiesa 2006.gada 16.oktobra spriedumā lietā Nr.2006-05-01⁴⁷³ lietojusi teleoloģisko redukciju, taču to nosaukusi par iztulkošanu.** Izanalizējusi Satversmes 58.panta⁴⁷⁴ saturu, jēgu un mērķi, Satversmes tiesa sprieduma 16.4.punktā secina, ka tas iztulkojams paplašināti. Proti, Ministru kabinetam ir padotas valsts pārvaldes iestādes, izņemot patstāvīgās valsts iestādes, kuras likumdevējs atbrīvojis no padotības Ministru kabinetam (skat. sprieduma 16.1., 16.3., 16.4.punktu). Izsakot šo priekšrakstu tiesību normas struktūrā, secināms: **ja** [tās ir] valsts pārvaldes iestādes, izņemot patstāvīgās valsts iestādes, kuras likumdevējs atbrīvojis no padotības Ministru kabinetam, tās **ta**d ir padotas Ministru kabinetam. Šeit uzskatāmi redzams, ka izmantota teleoloģiskā redukcija, jo tiesību normai uzlikts ierobežojums: izņemot patstāvīgās valsts iestādes, kuras likumdevējs atbrīvojis no padotības Ministru kabinetam. Šāds ierobežojums uzlikts tādēļ, ka pārāk plaši formulētais Satversmes 58.pants neatbilst šīs tiesību normas, kā arī Satversmes 1. un 100.panta⁴⁷⁵ plānam un mērķim (skat. sprieduma 14., 15.2., 15.4., 16.1., 16.3., 16.4., 17.punktu).

Judikatūras aspektā salīdzinot kasācijas instances un Satversmes tiesas nolēmumus ar pirmās un apelācijas instances tiesas nolēmumiem, papildus jāņem vērā šo tiesu atšķirīgā kompetence. Atbilstīgi procesuālajiem likumiem kasācijas instances tiesa atšķirībā no pirmās un apelācijas instances tiesas neizskata lietu pēc būtības un nevērtē pierādījumus, tā analizē tiesību piemērošanas

⁴⁷¹ Senāta ALD 2010.gada 16.februāra spriedums lietā Nr.A42466905, SKA-104/2010. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department3/2010/10_ska_104.doc (aplūkots 05.03.2014.).

⁴⁷² Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 17.jūnijs, Nr.96.

⁴⁷³ Par Radio un televīzijas likuma 46.panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91.pantam: Satversmes tiesas 2006.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.2006-05-01. Latvijas Vēstnesis, 2006. 24.oktobris, Nr.169.

⁴⁷⁴ Satversmes 58.pants: «Ministru kabinetam ir padotas valsts pārvaldes iestādes.»

⁴⁷⁵ Satversmes 1.pants: «Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.»

Satversmes 100.pants: «Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta.»

jautājumus – iespējamās tiesību normu pārkāpumus.⁴⁷⁶ Savukārt Satversmes tiesa vērtē tiesību normu konstitucionalitāti – atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām – un atsevišķu kategoriju tiesību piemērošanas aktu atbilstību normatīvajiem tiesību aktiem.⁴⁷⁷ Autoresprāt, galvenokārt tieši kasācijas instances un Satversmes tiesas kompetence noteic apstākli, ka šo tiesu nolēmumos ir vairāk teorētisku juridisku atziņu. Taču autoritāti nodrošina ne jau daudzums, bet gan kvalitāte, kas vispusīgi analizēta iepriekš.

Tātad pilnīgi nepamatots ir apgalvojums, ka judikatūras autoritātes hierarhija atbilst tiesu instanču hierarhijai.

2.1.9. Pietiek jau ar vienu nolēmumu

Tiesību zinātnē pastāv uzskats, ka izveidojusies prakse, kas balstīta uz vairākiem nolēmumiem, ir nozīmīgāka nekā viens precedents.⁴⁷⁸ Autores ieskatā, atziņas svarīgums un tiesiskums nav atkarīgs no tā, vai šī atziņa ietverta vienā vai vairākos nolēmumos, tādēļ judikatūra var būt atrodama arī vienā vienīgā nolēmumā. To pārliecinoši pierāda daudzie iepriekš aprakstītie piemēri. Tā kā Latvija ir maza valsts, kuras tiesām bieži jāizspriež pēc būtības pilnīgi jauna lieta⁴⁷⁹, autore pievienojas Kalvja Torgāna viedoklim, ka pat viens tiesas nolēmums var saturēt judikatūru⁴⁸⁰.

⁴⁷⁶ APL 325.pants «Tiesības iesniegt kasācijas sūdzību»: «Apelācijas instances tiesas spriedumu un papildspriedumu administratīvā procesa dalībnieks var pārsūdzēt kasācijas kārtībā, ja tiesa pārkāpusi materiālo vai procesuālo tiesību normas vai, izskatot lietu, pārsniegusi savas kompetences robežas.»

CPL 450.panta «Tiesības iesniegt kasācijas sūdzību vai kasācijas protestu» trešā daļa: «Kasācijas kārtībā var pārsūdzēt pirmās instances tiesas spriedumu, kas taisīts, piemērojot šā likuma 30.³ nodaļas un 30.⁴ nodaļas noteikumus, un apelācijas instances tiesas spriedumu, ja tiesa nepareizi piemērojusi vai iztulkojusi materiālo tiesību normu, pārkāpusi procesuālo tiesību normu vai, izskatot lietu, pārsniegusi savas kompetences robežas.»

KPL 573.panta «Iemesli nolēmuma izskatīšanai kasācijas kārtībā» pirmā daļa: «Nolēmumu tiesiskumu kasācijas kārtībā pārbauda tikai tādā gadījumā, ja kasācijas sūdzībā vai protestā izteiktā prasība pamatota ar Krimināllikuma pārkāpumu vai šā likuma būtisku pārkāpumu.»

⁴⁷⁷ Satversmes tiesas likuma 16.pants «Satversmes tiesā izskatāmās lietas»:

«Satversmes tiesa izskata lietas par:

- 1) likumu atbilstību Satversmei;
- 2) Latvijas parakstīto vai noslēgto starptautisko līgumu (arī līdz attiecīgo līgumu apstiprināšanai Saeimā) atbilstību Satversmei;
- 3) citu normatīvo aktu vai to daļu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām (aktiem);
- 4) citu Saeimas, Ministru kabineta, Valsts prezidenta, Saeimas priekšsēdētāja un Ministru prezidenta aktu, izņemot administratīvos aktus, atbilstību likumam;
- 5) tāda rīkojuma atbilstību likumam, ar kuru Ministru kabineta pilnvarotais ministrs ir apturējis pašvaldības domes pieņemto lēmumu;
- 6) Latvijas nacionālo tiesību normu atbilstību tiem Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nav pretrunā ar Satversmi.»

⁴⁷⁸ Peczenik A. On Law and Reason. [B.v.]: Springer Science + Business Media B.V., 2008, p.345.

⁴⁷⁹ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 33.lpp.

⁴⁸⁰ Torgāns K. Judikatūras teorija un pielietojamā judikatūra. Jurista Vārds, 2005. 13.decembris, Nr.47 (402). Pēc būtības tādu pašu viedokli pauž Ginta Sniedzīte: arī viens tiesas nolēmums var saturēt tiesnešu tiesību normu un būt piederīgs judikatūrai, šīs tiesnešu tiesību normas stabila tālāka piemērošana tikai palielina tās funkcionālo nozīmi. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 176.lpp.

2.1.10. Ne tikai publicētos nolēmumos

Daži autori uzskata, ka jēdziens «judikatūra» saistāms tikai ar publicētiem tiesu nolēmumiem.⁴⁸¹ Tam varētu piekrist, ja publicēti tiktu vienīgi nolēmumi, kas satur tiesiskas atziņas, taču vismaz Latvijā šāda konsekvence nav novērojama – tas redzams no šajā nodaļā aprakstītajiem tiesu prakses piemēriem.

Autores ieskatā, jāpublicē pilnīgi visi tiesu un tiesnešu spriedumi un lēmumi, kuru publiska pieejamība nav prettiesiska⁴⁸², arī tie, kas nav stājušies spēkā, turklāt jābūt iespējai tos pēc noteiktiem kritērijiem ērti atlasīt.⁴⁸³ Tas ir nožēlojami, ka vēl 25 gadus pēc valsts neatkarības atjaunošanas, turklāt interneta laikmetā ikvienam interesentam nav pieejami visi Latvijas tiesu un tiesnešu nolēmumi. Tie tāpat kā normatīvie tiesību akti satur personu tiesības un pienākumus, un saskaņā ar Satversmes 90.pantu ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības.⁴⁸⁴

Publiski pieejamiem jābūt arī kļūdainajiem nolēmumiem. Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujams, ka «manam radniekam Rīgā lietu izlēma tā, bet man laukos izlēma citādi»⁴⁸⁵, bet, ja tā noticis, sabiedrība ir tiesīga to zināt. Tiesu nolēmumu pieejamība veicinās to zinātnisku izpēti, kas savukārt uzlabos tiesas spriešanas kvalitāti.

2.2. Jēdziena «tiesnešu tiesības» definīcija

Tiesnešu tiesības autore definē kā tiesu un tiesnešu nolēmumos ietvertās tiesību normas, kas tiesību sistēmā atrastas, izmantojot jebkuru no tiesību tālākveidošanas metodēm, un kas tātad ir tiesību tālākveidošanas rezultāts. Vienu vai vairākas šādas tiesību normas var dēvēt

Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

⁴⁸¹ Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 2003. 8.maijs, Nr.68; Levits E. Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I). Likums un Tiesības, 2003. jūnijs, 5.sēj., Nr.6 (46), 166.lpp., 17.atsauce; Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zvērināts advokāts Jānis Neimanis, 2004, 71.lpp.

⁴⁸² Piemēram, nedrīkst publicēt nolēmumus, kas pieņemti lietās, kuras izskatītas slēgtā tiesas sēdē. Skat. CPL 11.pantu «Civillietas izskatīšanas atklātums».

⁴⁸³ Šādu viedokli 2013.gadā diskutējā par tiesu sistēmas pilnveidošanas iespējām pauduši vairāki tās dalībnieki: tieslietu ministrs Jānis Bordāns, Administratīvās rajona tiesas priekšsēdētāja Ilze Freimane, Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīne Līce, Latvijas Zvērinātu notāru padomes priekšsēdētāja Sandra Jakušenoka. Meklējot risinājumus tiesu sistēmas pilnveidošanai. Jurista Vārds, 2013. 12.marts, Nr.10 (761).

⁴⁸⁴ «Tikai persona, kas zina savas tiesības, spēj tās efektīvi īstenot un – nepamatota aizskārums gadījumā – aizstāvēt taisnīgā tiesā. Līdz ar to Satversme paredz personas subjektīvās publiskās tiesības tikt informētai par tās tiesībām un arī pienākumiem.

Personas tiesības zināt savas tiesības nosaka arī likumdevēja darbības ietvaru. Likumiem un citiem normatīvajiem aktiem jābūt publiski pieejamiem. Tāpat personai ir tiesības izziņāt normatīvo aktu piemērošanas praksi, proti, demokrātiskā tiesiskā valstī tiesu judikatūrai jābūt brīvi pieejamai ikvienam interesentam. [...] Tieši ar judikatūras palīdzību personas gūst svarīgu informāciju par tiesību normu piemērošanas praktiskajiem aspektiem un tādējādi spēj gan efektīvāk aizstāvēt savas tiesības, gan arī labāk izprast savus pienākumus.»

Par Civilprocesa likuma 128.panta otrās daļas 3., 5. un 7.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. un 92.pantam: Satversmes tiesas 2012.gada 1.novembra spriedums lietā Nr.2012-06-01, 7.2.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2012. 2.novembris, Nr.174.

⁴⁸⁵ Rīgas rajona tiesas priekšsēdētājas Ineses Siliņevičas viedoklis. Meklējot risinājumus tiesu sistēmas pilnveidošanai. Jurista Vārds, 2013. 12.marts, Nr.10 (761).

gan par tiesnešu tiesībām, gan attiecīgi par tiesnešu tiesību normu vai tiesnešu tiesību normām. No judikatūras un tiesnešu tiesību definīcijām izriet, ka **tiesnešu tiesības ir judikatūras sastāvdaļa**, tādēļ pētījuma 2.1.apakšnodaļā «Jēdziena «judikatūra» definīcija» analizētās dažādu tiesību zinātnieku definīcijās ietvertās pazīmes atkārtoti netiks iztirzātas.

2.2.1. Tiesību normu interpretācijas rezultāts

Ginta Sniedzīte tiesnešu tiesības definē kā judikatūrā (kas, viņasprāt, ir tiesisku spēkā stājušos tiesu nolēmumu kopums) ietvertus abstraktus tiesību noteikumus – tiesību normas, ko tiesa atradusi, izmantojot šādas juridiskās metodes: tiesību normu interpretāciju, tiesību tālākveidošanu, nenoteiktu juridisku jēdzienu papildīšanu ar saturu, vispārējo tiesību principu konkretizāciju.⁴⁸⁶ Šādam formulējumam nevar piekrist vairāku iemeslu dēļ.

1) Nenoteiktu juridisku jēdzienu papildīšana ar saturu un vispārējo tiesību principu konkretizācija ir tiesību tālākveidošanas metodes, tādēļ nav vajadzības tās pieminēt atsevišķi.⁴⁸⁷

2) Vairāku iemeslu dēļ ir nepieciešams nošķirt tiesību tālākveidošanas rezultātu no tiesību normu iztulkošanas rezultāta un juridiski nozīmīgām atziņām, kas formulētas, lietojot citas juridiskās metodes. Respektīvi, nedrīkst aizmirst, ka juridiski nozīmīgas atziņas tiesa formulē, ne tikai iztulkojot tiesību normas vai tālākveidojot tiesības, bet arī izmantojot citas juridiskās metodes, piemēram, no dzīves gadījuma faktiskajiem apstākļiem konstruējot faktisko sastāvu un to pakārtojot jeb subsumējot tiesību normas tiesiskajam sastāvam.⁴⁸⁸

Vispirms – par tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas robežām un nošķiršanas nepieciešamību, par ko tiesību zinātnē pastāv dažādi viedokļi. Daļa zinātnieku uzskata, ka jebkura tiesību piemērošanas darbība ir tiesību tālākveidošana plašākā nozīmē, jo ikvienai tiesību piemērotāja darbībai piemīt kāds radošs elements. Piemēram, vienkāršai faktisko apstākļu subsumēšanai tiesību normas tiesiskā sastāva pazīmēm jāizvēlas atbilstīga tiesību norma; tiesību piemērotājam jānoskaidro tiesību normas saturs (tostarp jēga un mērķis), jāapzina būtiskie lietas

⁴⁸⁶ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 176., 248.–249.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.). Ļoti līdzīgi jēdzienu «tiesnešu tiesības» (судейское право – krievu val.) formulējis Mihails Marčenko. Atbilstīgi zinātniskajā literatūrā vispārpieņemtai izpratnei tiesnešu tiesības, būdamas nacionālo tiesību, bet aiz valsts robežām – starptautisko tiesību neatņemama sastāvdaļa, ir vispārējo principu un normu sistēma, kas ietverta tiesu nolēmumos; konkrētas šo principu un normu izpaušmes formas – tiesnešu tiesību formas (avoti) – dažādās tiesību saimēs un sistēmās ir tiesu precedenti to dažādās izpaušmēs (iztulkošana, piemērošana u.tml.), spriedumi, lēmumi, augstāko tiesu instanču skaidrojumi u.c.; neatkarīgi no nosaukuma un citiem ārējiem raksturlielumiem tiesnešu tiesību formām piemīt vairākas kopējas pazīmes un īpašības: tās satur ne tikai individuālas, bet arī vispārējas normas, tās ir vispārējo tiesību, tajās ietilpstošie uzvedības noteikumi ir attiecināmi uz nenoteiktu personu loku un piemērojami vairākkārtīgi, raksta Mihails Marčenko. Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008, с.5.

⁴⁸⁷ Par to izvērstāk skat. pētījuma 3.nodaļā «Latvijas tiesu judikatūras saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā».

⁴⁸⁸ Par to sīkāk skat. 2.1.1.apakšnodaļā «Juridiski nozīmīgas atziņas, kas formulētas, lietojot jebkuru juridisko metodi».

faktiskie apstākļi, tie jānovērtē un tikai tad jāveic pakārtojošās darbības secinājuma izdarīšanai. Savukārt tiesību tālākveidošana šaurākā nozīmē ir tās tiesību piemērotāja darbības, ar kurām tiek pārkāpta tiesību normas iespējamā vārdiskā jēga.⁴⁸⁹

Atbilstīgi citam viedoklim, ko pārstāv vācu tiesību zinātnieki Karls Larencs (Karl Larenz, 1903–1993)⁴⁹⁰ un Klauss Vilhelms Kanariss (Claus-Vilhelm Canaris, 1937)⁴⁹¹, izšķir tiesību normu interpretāciju šaurākā un plašākā nozīmē, ar pēdējo saprotot visas tiesību piemērotāja darbības: gan iztulkošanu šaurākā nozīmē, gan tiesību tālākveidošanu.⁴⁹²

Minētajiem viedokļiem nevar piekrist, jo tiesību piemērotāju darbības sadalās «divās nošķiramās, bet ne būtiski atšķirīgās jomās»⁴⁹³ un tās ir tiesību normu interpretācija un tiesību tālākveidošana.⁴⁹⁴ Vienlaikus jāņem vērā, ka šīs tiesību piemērotāja darbības būtiski neatšķiras, jo tās ir viena un tā paša domāšanas procesa dažādas pakāpes.⁴⁹⁵

Kādēļ nepieciešams nošķirt tiesību tālākveidošanas rezultātu no tiesību normu iztulkošanas rezultāta un juridiski nozīmīgām atziņām, kas formulētas, lietojot citas juridiskās metodes?

- Saskaņā ar valdošo viedokli dažās tiesību nozarēs – krimināltiesībās, administratīvo pārkāpumu, disciplinārpārkāpumu un nodokļu tiesībās – nav pieļaujama analogija par sliktu likuma pārkāpējam vai nodokļu maksātājam.⁴⁹⁶

- Tiesību tālākveidošanas rezultāts ir tiesību norma, ko tiesa, izskatot lietu, atradusi tiesību sistēmā, turpretī tiesību normu iztulkošanas rezultāts un citas judikatūras atziņas nav tiesību normas. Tiesību normas iztulkošanas rezultāts ir tikai skaidrāk izteikts likumdevēja radītās normas saturs, savukārt juridiski nozīmīgās atziņas, kas formulētas, lietojot citas juridiskās metodes, lielākoties atspoguļo tiesas domu gaitu ceļā uz nolēmuma rezultātu⁴⁹⁷. No tā izriet divi secinājumi:

⁴⁸⁹ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 11.–12.lpp.; Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (I). Likums un Tiesības, 2005. oktobris, 7.sēj., Nr.10 (74), 328.–329.lpp.; Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zvērināts advokāts Jānis Neimanis, 2004, 173.–174.lpp.

⁴⁹⁰ Karl Larenz. Pieejams: http://de.wikipedia.org/wiki/Karl_Larenz (aplūkots 16.03.2014.).

⁴⁹¹ Claus-Wilhelm Canaris. Pieejams: http://de.wikipedia.org/wiki/Claus-Wilhelm_Canaris (aplūkots 16.03.2014.).

⁴⁹² Pierhuroviča L. Eiropas Savienības Tiesas juridiskais aktīvisms. Jurista Vārds, 2010. 27.jūlijs, Nr.30 (625); Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (I). Likums un Tiesības, 2005. oktobris, 7.sēj., Nr.10 (74), 328.–329.lpp.

⁴⁹³ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 12.lpp.

⁴⁹⁴ Skat. arī: Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, p.230.

⁴⁹⁵ Larenz K., Canaris C. Methodenlehre der Rechtswissenschaft. 3. Aufl. Berlin. Heidelberg: Springer-Verlag, 1995, S. 162. Citēts pēc: Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (I). Likums un Tiesības, 2005. oktobris, 7.sēj., Nr.10 (74), 329.lpp.; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 11.–12.lpp.; Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zvērināts advokāts Jānis Neimanis, 2004, 175.lpp.

⁴⁹⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1.daļa. Vispārīgā daļa. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Firma «AFS», 2007, 10.lpp.; Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 6.lpp.; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 147., 148., 149.lpp.; Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 165.lpp.

⁴⁹⁷ Egils Levīts to formulējis šādi: «pie juridiskām atziņām var piederēt arī **veids** vai **ceļš**, kā tiesa nonāk pie rezultāta, tātad nolēmuma rezolutīvās daļas (piemēram, piemērojot vienu un nepiemērojot citu tiesību normu)». Levīts E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 32.lpp. Savukārt CPL 5.panta sestās daļas komentārā runāts par tiesas pienākumu ņemt vērā «attiecīgu normu interpretācijas

pirmkārt, tās atziņas, kas nav tiesību tālākveidošanas rezultāts, nevar dēvēt par tiesnešu tiesībām vai tiesnešu tiesību normām, otrkārt, tiesību tālākveidošanas ceļā atrastajām tiesību normām ir citāds saistošais spēks nekā pārējai judikatūrai (izņēmums ir Satversmes tiesas, ECT un EST veiktas tiesību normu interpretācijas rezultāts).⁴⁹⁸

- Ikvienai personai jāparedz tiesības vērsties Satversmes tiesā, ja vispārējās jurisdikcijas tiesa⁴⁹⁹, kuras nolēmums attiecīgajā lietā vai jautājumā ir galīgs, kļūdaini veikusi vai atteikusies veikt tiesību tālākveidošanu un ja tas aizskar šai personai Satversmē garantētās pamattiesības. Šādas tiesības jāparedz arī tad, ja vispārējās jurisdikcijas tiesa nav ievērojusi Satversmes tiesas nolēmumos sniegto tiesību normu interpretāciju vai tiesību tālākveidošanas rezultātā formulētās tiesību normas.⁵⁰⁰

- Tiesību tālākveidošana no tiesību normu interpretācijas jānošķir arī tādēļ, lai nodrošinātu precīzu un zinātniski pareizu tiesību normu piemērošanu. Proti, tiesību piemērošanas aktā ir jānorāda, kāda juridiskā metode izmantota konkrēta nolēmuma pieņemšanai. Turklāt šāda norāde likumdevējam palīdz apzināties normatīvo tiesību aktu nepilnības un tās labot.⁵⁰¹

Arī Mg. iur. Kaspars Gailītis norāda: «Pilnībā nevar piekrist viedoklim, ka tiesnešu tiesības varētu rasties ne vien tiesību tālākveidošanas, bet arī parastas tiesību normu iztulkošanas rezultātā.»⁵⁰²

Gintas Sniedzītes piedāvātais modelis, kurā nenošķir tiesību tālākveidošanas rezultātu no tiesību normu interpretācijas rezultāta un citām tiesiskām juridiski nozīmīgām atziņām tiesu nolēmumos, ir balstīts precedentu tiesību sistēmā un angloamerikāņu tiesību saimes juridiskajā zinātnē.

Saskaņā ar dominējošo viedokli *stare decisis*⁵⁰³ nozīmē tiesu pienākumu, izskatot faktisko apstākļu ziņā līdzīgas lietas, ievērot precedentu *ratio decidendi*, kurā ietverta nolēmuma būtība.

metodes un paņēmienus, argumentus un motīvus, t.i., tiesību normu piemērošanas pamatojumu, kāds izmantots tās pašas vai citas tiesas nolēmumā». Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.–28.nodaļa). Torgāns K. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 31.lpp.

⁴⁹⁸ Šis secinājums pamatots promocijas darba 3.nodaļā «Latvijas tiesu judikatūras saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā».

⁴⁹⁹ Promocijas darba ietvaros ar jēdzienu «vispārējās jurisdikcijas tiesas» apzīmētas tiesas, kas izskata civillietas, krimināllietas un administratīvās lietas. Dažādos avotos Latvijā šis jēdziens lietots divās nozīmēs. Vienā gadījumā ar to saprot tiesas, kas izskata civillietas, krimināllietas, administratīvo pārkāpumu un administratīvās lietas (skat., piemēram, Satversmes tiesas likuma 19.²panta otro un trešo daļu), otrā – tiesas, kuras izskata civillietas, krimināllietas un administratīvo pārkāpumu lietas (skat., piemēram, Danovskis E., Briede J. Publisko tiesību subjektu civiltiesiskais statuss. Jurista Vārds, 2012. 14.februāris, Nr.7 (706); Saeimas Preses dienests. Administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanu plānots nodot vispārējās jurisdikcijas tiesām (08.11.2011.). Pieejams: <http://saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/18985-administrativo-parkapumu-lietu-izskatisanu-planots-nodot-visparejas-jurisdikcijas-tiesam> (aplūkots 07.01.2014.)).

⁵⁰⁰ Ierosinājuma pamatojums atrodams pētījuma 3.nodaļā «Latvijas tiesu judikatūras saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā».

⁵⁰¹ Sal.: Хачатуров Р.Л. Аналогия в праве. Вектор Науки Тольяттинского Государственного Университета. Специальный выпуск «Правоведение», 2009, № 5 (8), с.130.

⁵⁰² Gailītis K. Tiesību tālākveidošana *contra legem* (II). Likums un Tiesības, 2009. janvāris, 11.sēj., Nr.1 (113), 28.lpp.

Precedenta *ratio decidendi* nozīmē jebkuru tiesību normu, ko tiesnesis tieši vai netieši traktē kā nepieciešamu soli, lai nonāktu pie nolēmuma, tostarp viņa domu gaitu. Tātad precedentu tiesības sastāv no normām un principiem, ko tiesneši radījuši un piemērojuši nolēmumu pieņemšanas procesā. Šīs tiesību normas iztulko tiesas, kas vēlāk izskata līdzīgas lietas. Visbiežāk precedentu interpretācija nepieciešama plaši formulētam *ratio decidendi*. Iztulkošana nereti tiek veikta kontekstā ar konkrētiem izskatāmās lietas faktiem un citiem ar attiecīgo precedentu saistītiem tiesu nolēmumiem, šādi bieži vien veidojot no precedentu atšķirīgu praksi, kuras dēļ tiesību norma, kas veido nolēmuma pamatojumu, zaudē precedentu statusu. Dažas Anglijas tiesību nozares sastāv vienīgi no tiesu nolēmumiem, citas ir balstītas uz normatīvajiem tiesību aktiem, taču to interpretācijā svarīga loma bieži vien ir precedentu tiesībām. Ja tiesnesis pastāvīgi un nepārprotami neievēro precedentus, uz kuriem viņam ir pienākums atsaukties, viņu var atbrīvot no amata.⁵⁰⁴

Tātad precedentu *ratio decidendi* jeb precedentā ietvertās vispārīgas tiesību normas var būt gan tiesību tālākveidošanas, gan tiesību normu interpretācijas rezultāts, gan jebkura cita juridiski nozīmīga atziņa, un šīs atziņas citu no citas nereti pat grūti nošķirt. *Ratio decidendi* tiesai ir vispārīgs neatkarīgs no tā, ar kādu juridisko metodi radītas tajā atrodamās tiesību normas. Šā iemesla dēļ angloamerikāņu tiesību saimes valstīs par tiesnešu tiesībām pamatoti tiek dēvēta jebkura tiesneša radošās darbības izpausme. Romāņu-ģermāņu tiesību saimes valstīs šis risinājums nav piemērots kaut vai tikai tādēļ, ka vairāku iemeslu dēļ nepieciešams nošķirt tiesību normu interpretāciju no tiesību tālākveidošanas.

2.2.2. «Saistoši tiesas precedenti»

Valda Blūzmas ieskatā, tiesnešu tiesības veido gan judikatūra, gan «saistoši tiesas precedenti», kas «būtiskā apjomā un samērā klusi Latvijas tiesību sistēmā pēc valsts neatkarības atjaunošanas» ienākuši kā tiesību avoti, jo tie abi ir «tiesvedības procesā tapuši tiesību avoti ar atšķirīgu juridisko spēku».⁵⁰⁵

Šādu risinājumu autore vērtē kā neveiksmīgu. Kā jau iepriekš minēts, precedents ir jebkurš atsevišķs tiesas nolēmums, tādēļ precedentu kopums ir tiesu prakse. Autore uzskata, ka nav pareizi zem viena jēdziena apvienot tik atšķirīgus tiesību avotus kā judikatūra un tiesu prakse. Termins «tiesnešu tiesības» vienmēr tiek attiecināts uz radošām izpausmēm tiesu nolēmumos, lielākoties uz

⁵⁰³ *Stare decisis* – lemt tā, kā bija nolemts iepriekš (latīņu val.). Кросс Р. Прецедент в английском праве. Москва: Юридическая литература, 1985, с.25.

Stare decisis – līdzīgās lietās jālemj tāpat kā agrāk. Meļķis E. Par tiesu prakses vienotību. Latvijas Universitātes Zinātniskie raksti 632, Tiesu prakses veidošana. Meļķis E. (red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2001, 9.lpp.

⁵⁰⁴ Кросс Р. Прецедент в английском праве. Москва: Юридическая литература, 1985, с.25, 26, 55, 88, 89, 112, 113.

⁵⁰⁵ Blūzma V. Judikatūras kā tiesību avota evolūcija salīdzinošās jurisprudences aspektā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 219., 226.lpp.

tiesību tālākveidošanas rezultātu⁵⁰⁶, bet tiesu prakses sastāvā ietilpst arī nolēmumi, kas nesatur nevienu judikatūras atziņu, tāds ir, piemēram, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2011.gada 16.jūnija spriedums lietā Nr.C04238709, C-0566/11⁵⁰⁷.

1. Judikatūra ir visas tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas, kas ietvertas tiesu un tiesnešu nolēmumos un kas formulētas, lietojot jebkuru juridisko metodi, jo īpaši tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts. Vienu vai vairākas šādas atziņas var dēvēt gan par judikatūru, gan attiecīgi par judikatūras atziņu vai judikatūras atziņām.

2. Nav pamata judikatūras definīcijā iekļaut šādas pazīmes:

- «ietilpst tiesiskos nolēmumos», jo par tiesiskiem var dēvēt tikai tos nolēmumus, kuri satur pareizas atziņas un ar kuriem lieta vai atsevišķs tiesību jautājums izšķirts taisnīgi, bet tiesiskas atziņas ir sastopamas arī rezultāta ziņā kļūdainos nolēmumos;

- «ietvertas nolēmumos, kas stājušies spēkā», jo tiesisks var būt ne vien spēkā stājies, bet arī spēkā neesošs (pārsūdzēts, vēl nestājies spēkā vai atcelts) nolēmums, respektīvi, spēkā neesošs nolēmums ne vienmēr ir prettiesisks un nolēmuma spēkā stāšanās diemžēl nepavisam negarantē tā tiesiskumu;

- «atrodamas nolēmuma motīvu daļā», jo nevienā citā nolēmuma daļā šīs atziņas nevar atrasties;

- «ietilpst galvenokārt *ratio decidendi*», jo atziņa, kas vienā lietā ir tikai *obiter dictum*, citā veido *ratio decidendi*;

- «atziņas ar principiālu nozīmi», jo nav iespējams definēt vai vismaz konkretizēt jēdziena «sarežģīts tiesību jautājums» nozīmi – ko viens jurists uzskata par elementāru, otrs vērtē kā sarežģītu;

- «atrodamas galvenokārt augstāko tiesu nolēmumos», jo Latvijā tiesneša atrašanās augstākā tiesu instancē ne vienmēr ir saistīta vienīgi ar viņa izglītību, praktisko pieredzi, godīgumu un citām pozitīvām personības īpašībām, kā tas ir valstīs ar senām tiesiskajām tradīcijām;

⁵⁰⁶ Skat. promocijas darba 1.nodaļu «Jēdzienu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» rašanās un satura izpratnes veidošanās Latvijā». Arī Vācijas tiesību zinātnē termins «tiesnešu tiesības» tiek saistīts ar tiesību tālākveidošanu. Kā norāda profesore Dr. iur. Katja Langenbuhere, «tiesnešu tiesības kodificētā tiesību sistēmā kalpo vispirms nenoteiktu tiesisku jēdzienu un ģenerālklausulu konkretizēšanai, likuma robu aizpildīšanai un tiesību tālākveidošanai». Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 11.lpp. Tādu pašu uzskatu pauž profesors Dr. iur. Norberts Horns: par tiesnešu tiesībām var runāt tad, ja kāds tiesību priekšraksts, kas nav ņemts tieši no likuma, tiesu praksē tomēr tiek pastāvīgi izmantots; tiesnešu tiesības ir neatņemams elements tiesību tālākveidošanas procesa elastīgai attīstībai un kalpo tam, lai tiesības atbilstu jaunajām regulēšanas prasībām. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 2000. augusts, 2.sēj., Nr.8 (12), 231., 232.lpp.

⁵⁰⁷ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2011.gada 16.jūnija spriedums lietā Nr.C04238709, C-0566/11, npublicēts.

- «ietvertas vairākos nolēmumos», jo atziņas svarīgums un tiesiskums nav atkarīgs no tā, vai šī atziņa ietverta vienā vai vairākos nolēmumos, un judikatūra var būt atrodama arī vienā vienīgā nolēmumā;

- «ietilpst tikai publicētos nolēmumos», jo nolēmuma publicēšana neietekmē tajā atrodamo atziņu kvalitāti.

3. Tiesnešu tiesības ir tiesu un tiesnešu nolēmumos ietvertās tiesību normas, kas tiesību sistēmā atrastas, izmantojot jebkuru no tiesību tālākveidošanas metodēm, un kas tātad ir tiesību tālākveidošanas rezultāts. Vienu vai vairākas šādas tiesību normas var dēvēt gan par tiesnešu tiesībām, gan attiecīgi par tiesnešu tiesību normu vai tiesnešu tiesību normām. Tiesnešu tiesības ir judikatūras sastāvdaļa.

4. Tiesnešu tiesībām nepieder tiesu precedenti, tiesību normu interpretācijas rezultāts un citas tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas, kas nav tiesību tālākveidošanas rezultāts.

5. Tiesnešu tiesības citās lietās piemērojamas, dzīves gadījuma faktisko sastāvu pakārtojot tiesnešu tiesību normas tiesiskajam sastāvam. Tiesību normas interpretācijas rezultāts izmantojams tad, ja lietā jāpiemēro iztulkotā tiesību norma, respektīvi, kopā ar šo normu, jo atsevišķi tas nevar pastāvēt. Tātad tiesnešu tiesības un tiesību normu interpretācijas rezultāts kopā ar iztulkoto tiesību normu izmantojami deduktīvi. Izņēmums ir atziņas, kas nesaraujami saistītas ar konkrētās lietas faktisko sastāvu un dažkārt, iespējams, arī tiesiskajiem apstākļiem, piemēram, vispārējo tiesību principu sadursmes risinājums, ja to nav iespējams vispārināt, un judikatūras atziņas, kas nav tiesnešu tiesības vai tiesību normu iztulkošanas rezultāts. Lai izšķirtos par šādu atziņu piemērošanu, nepieciešams salīdzināt iepriekšējās un izskatāmās lietas faktisko sastāvu un konstatēt to būtisku līdzību.

3. LATVIJAS TIESU JUDIKATŪRAS SAISTOŠAIS SPĒKS UN VIETA NACIONĀLAJĀ TIESĪBU AVOTU SISTĒMĀ

«Par to, vai judikatūra kontinentālās Eiropas tiesību lokā ir tiesību pamatavots vai palīgavots, tiesību zinātnē domas dalās. Domāju, ka tur, kur judikatūra rada jaunas tiesības, t.i., tiesnešu tiesības, tā katrā ziņā būtu uzskatāma par tiesību pamatavotu. Turpretim tur (kā vairumā ikdienas gadījumos), kur tiesa piemēro normatīvos tiesību aktus, tā būtu uzskatāma par palīgavotu, bet ar īpašu, tiesību pamatavotam pietuvinātu juridisku spēku un nozīmi.»⁵⁰⁸

«Tiesību tālākveidošanas rezultātā atrastās tiesību normas ir īstas tiesību normas ar visām tām piemītošajām pazīmēm (tai skaitā – vispāršaistošo spēku), kuras likumdevējs nebija spējis formulēt kādā normatīvajā tiesību aktā.»⁵⁰⁹

Promocijas darba iepriekšējā nodaļā tika identificētas un analizētas judikatūras un tiesnešu tiesību pazīmes jeb kritēriji, pēc kuriem nosakāma tiesu nolēmumos pausto atziņu piederība judikatūrai un tiesnešu tiesībām. Tagad pienācis laiks noskaidrot minēto tiesību avotu saistošo spēku un atkarībā no tā arī vietu tiesību avotu sistēmā.

No 2.nodaļā formulētajām definīcijām izriet, ka judikatūra sastāv no tiesnešu tiesībām jeb tiesību tālākveidošanas ceļā tiesību sistēmā atrastajām tiesību normām un visām pārējām tiesiskām juridiski nozīmīgām atziņām, kas ietvertas tiesu nolēmumos. Kā jau secināts iepriekšējā nodaļā⁵¹⁰, vairāku iemeslu dēļ ir nepieciešams nodalīt tiesnešu tiesības (tiesību tālākveidošanas rezultātu) no pārējās judikatūras (tiesību normu iztulkošanas rezultāta un citām tiesiskām juridiski nozīmīgām atziņām). Viens no iemesliem – tiesnešu tiesībām ir citāds saistošais spēks nekā pārējai judikatūrai (izņēmums ir Satversmes tiesas, ECT un EST veiktas tiesību normu interpretācijas rezultāts).

Šajā nodaļā autore pievērsīsies Latvijas tiesu judikatūras saistošajam spēkam, piedāvājot savu tiesību avotu iedalījumu. Salīdzinājumam vispirms nepieciešams sniegt ieskatu vēl pavisam nesenā vēsturē. Saskaņā ar atjaunotās Latvijas Republikas tiesību zinātnē valdošo uzskatu par valstī pastāvošajiem tiesību avotiem un to veidiem izšķir patstāvīgos tiesību avotus, kam piemīt vispāršaistošs spēks, un tiesību palīgavotus, kuri nav vispāršaistoši, un visa judikatūra pieder pēdējiem. Patstāvīgie tiesību avoti savukārt sastāv no pamatavotiem un papildu jeb subsidiārajiem avotiem. Latvija tāpat kā citas kontinentālās Eiropas jeb romāņu-ģermāņu tiesību saimes valstis⁵¹¹

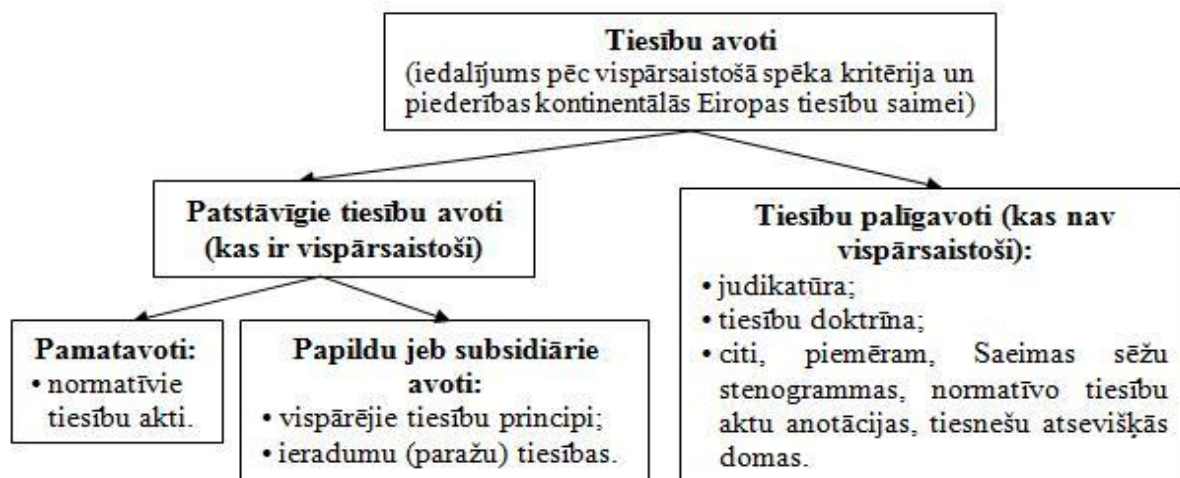
⁵⁰⁸ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 32.lpp.

⁵⁰⁹ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 107.lpp.

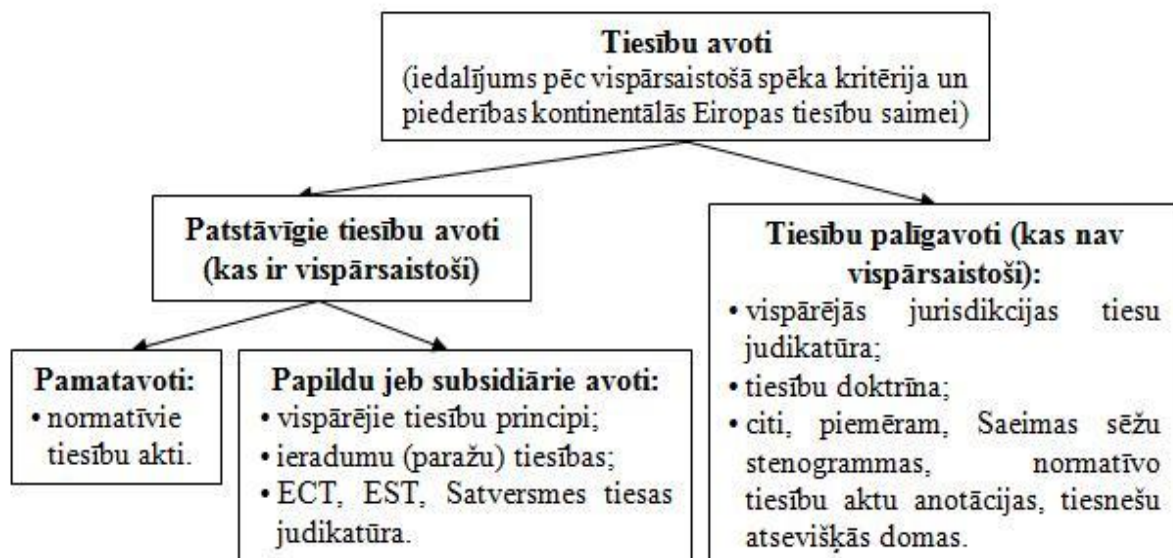
⁵¹⁰ Skat. 2.2.1.apakšnodaļu «Tiesību normu interpretācijas rezultāts».

⁵¹¹ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 10., 12.lpp.

pieder tā dēvētajām rakstīto tiesību zemēm, tāpēc mūsu valstī par patstāvīgajiem pamatavotiem atzīst tikai normatīvos tiesību aktus.⁵¹² Shematiski to var attēlot šādi.

«Šis ir neliels ieskats par to, kādā veidā Latvijas tiesību zinātnē pašlaik tiek iedalīti tiesību avoti. «Pašlaik», jo, autoresprāt, atrodamies uz pārmaiņu sliekšņa tiesību avotu iedalījuma ziņā,» raksta Daiga Rezevska 2010.gadā.⁵¹³ Šajā pašā publikācijā profesore piedāvā jaunu tiesību avotu iedalījumu, ar kuru mainīts ECT, EST un Satversmes tiesas judikatūras statuss – tā no tiesību palīgavota kļuvusi par patstāvīgo papildu tiesību avotu. Lūk, Daigas Rezevskas tiesību avotu iedalījuma shēma!

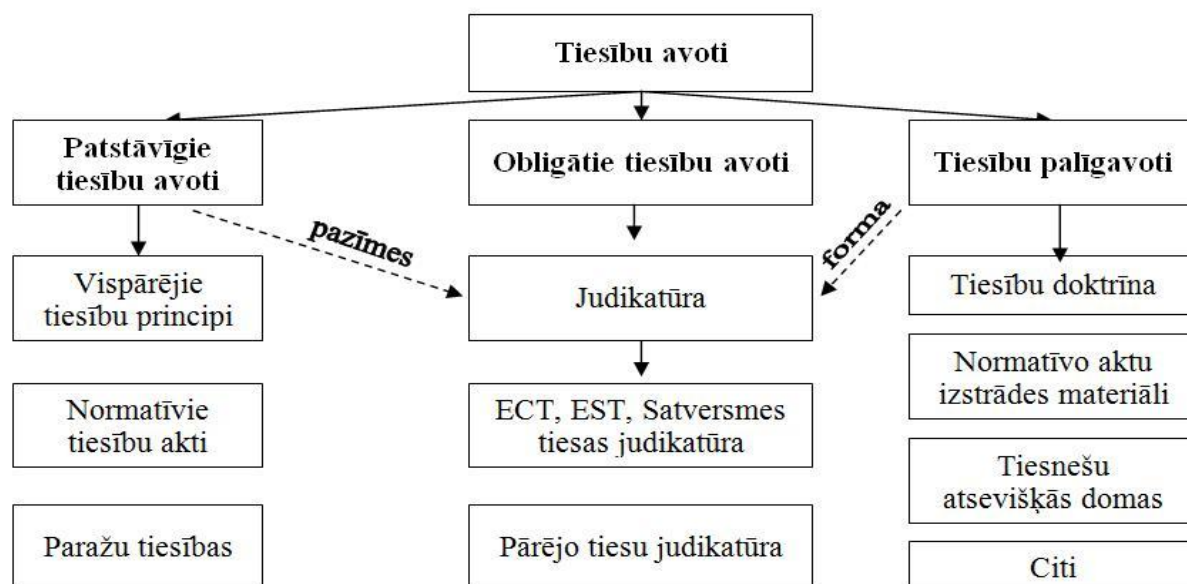

Atšķirīgu tiesību avotu iedalījumu šajā pašā gadā piedāvā Ginta Sniedzīte promocijas darbā «Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā», kas veiksmīgi

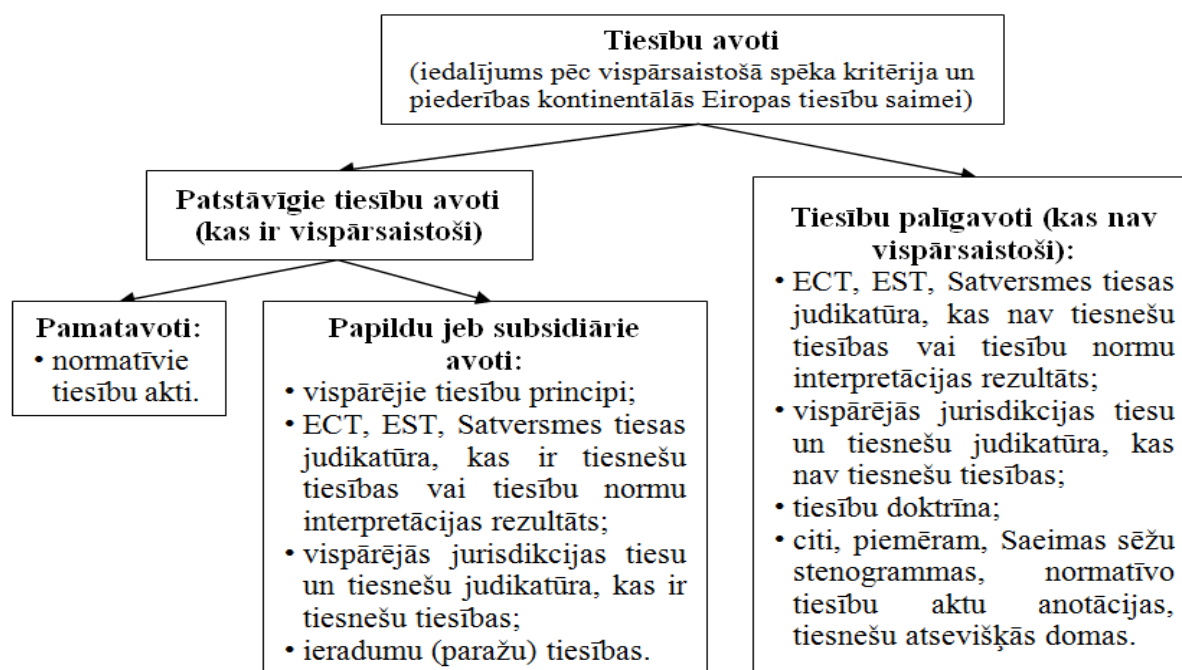
⁵¹² Skat., piemēram, Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 57.–58.lpp.; Levits E. Ar šo numuru žurnāls «Likums un Tiesības» atklāj jaunu rubriku – «Aktuālās judikatūras apskats». Likums un Tiesības, 2005. janvāris, 7.sēj., Nr.1 (65), 27.lpp.; Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.–28.nodaļa). Torgāns K. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 30.lpp.

⁵¹³ Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 29.lpp.

aizstāvēts 2011.gadā⁵¹⁴. Zinātnieces ieskatā, judikatūra kā tiesnešu tiesību avots atrodas starp patstāvīgajiem tiesību avotiem un palīgavotiem un trešā tiesību avotu grupa varētu tikt dēvēta par obligātajiem tiesību avotiem, uzsverot tiesību piemērotāja pienākumu tos obligāti ņemt vērā. Gintas Sniedzītes tiesību avotu sistēma ir šāda.⁵¹⁵

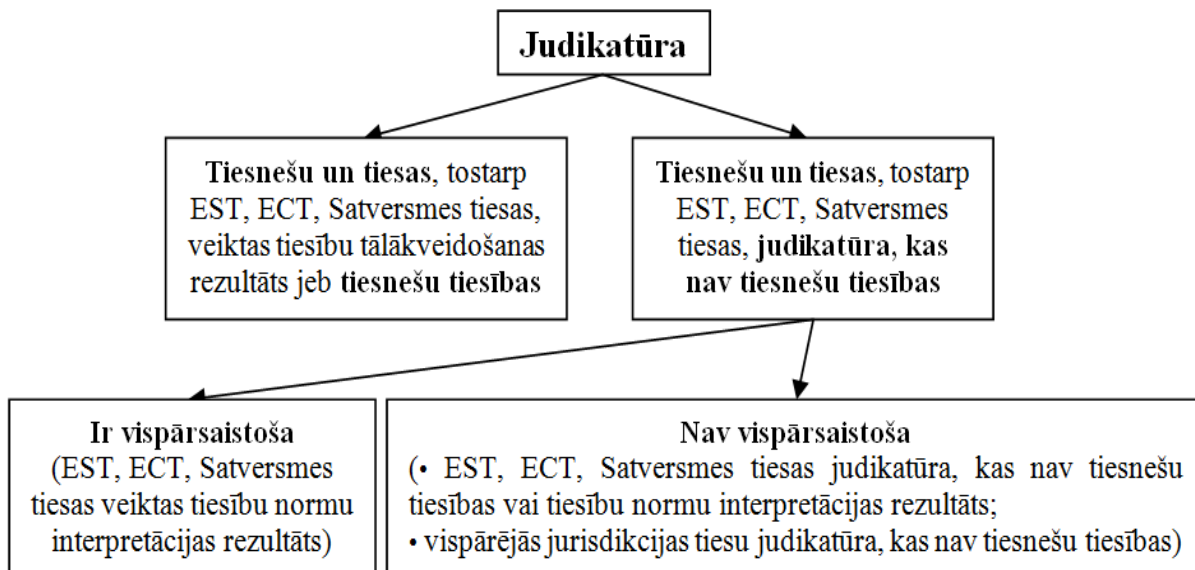
Autoresprāt, iepriekš norādītajām tiesību avotu sistēmām nepieciešama korekcija, jo tiesību avoti ir iedalāmi citādi.

⁵¹⁴ Švarcs L. Jauna tiesību doktore. Jurista Vārds, 2011. 22.marts, Nr.12 (659).

⁵¹⁵ Jāatceras, ka Ginta Sniedzīte par judikatūru dēvē tiesisku spēkā stājušos tiesas nolēmumu kopumu, kas satur abstraktas juridiskas atziņas jeb tiesnešu tiesību normas. Savukārt tiesnešu tiesības, viņsprāt, ir tiesas atrasti un formulēti abstrakti tiesību noteikumi – tiesību normas, kas atrodamas judikatūrā. Tiesnešu tiesību normas tieši atrod, izmantojot šādas juridiskās metodes: tiesību normu interpretāciju, tiesību tālākveidošanu, nenoteiktu juridisku jēdzienu papildīšanu ar saturu, vispārējo tiesību principu konkretizāciju. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 248.–251., 287.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

Latvijas tiesām saistošās judikatūras iedalījums redzams nākamajā shēmā.

Kādēļ tā – par to šajā un turpmākajās nodaļās.

3.1. Vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūra

Vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūru veido visas tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas, kas atrodamas nolēmumos, kurus pieņēmušas Latvijas tiesas, izskatot civillietas, krimināllietas, administratīvo pārkāpumu vai administratīvās lietas. Šī judikatūra sastāv no tiesnešu tiesībām jeb tiesību tālākveidošanas ceļā tiesību sistēmā atrastām tiesību normām un visām pārējām tiesiskām juridiski nozīmīgām atziņām.

3.1.1. Tiesnešu tiesībām nepiederīgā vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūra

Šo judikatūras daļu veido visas tiesu nolēmumos ietvertās tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas, ko tiesa formulējusi, lietojot jebkuru juridisko metodi, izņemot tiesību tālākveidošanas rezultātu. Tās ir atziņas, kas rodas, piemēram, veicot tiesību normu interpretāciju (to vidū ir arī tiesību normu interpretācijas rezultāts), konstruējot faktisko sastāvu no dzīves gadījuma faktiskajiem apstākļiem, faktisko sastāvu pakārtojot jeb subsumējot tiesību normas tiesiskajam sastāvam, argumentējot par un/vai pret viena vai otra risinājuma izvēli.

Kā jau secināts 2.nodaļā, **judikatūras atziņas, kas nepieder tiesnešu tiesībām, nav tiesību normas**. Tiesību normas iztulkošanas rezultāts ir tikai skaidrāk izteikts likumdevēja radītās normas saturs, savukārt citas atziņas lielākoties atspoguļo tiesas domu gaitu ceļā uz nolēmuma rezultātu. No tā izriet, ka **tiesību normu interpretācijas rezultāts un pārējās atziņas, kas nepieder tiesnešu**

tiesībām, nav vispāršaistošas. Tātad šī judikatūras daļa ir tiesību palīgavots. Šādu statusu tai piešķir vairākums tiesību zinātnieku.⁵¹⁶

Ginta Sniedzīte visu judikatūru un tajā ietilpstošās tiesnešu tiesības izdala atsevišķā tiesību avotu grupā, ko ievieto starp patstāvīgajiem avotiem un palīgavotiem un nosauc par obligātajiem tiesību avotiem, lai uzsvērtu tiesību piemērotāja pienākumu tos obligāti ņemt vērā.⁵¹⁷ Šāds risinājums daļēji sasaucas ar Egila Levita norādi uz tiesnešu tiesībām nepiederīgo judikatūru kā tiesību palīgavotu ar īpašu – tiesību pamatavotam⁵¹⁸ pietuvinātu – juridisku spēku un nozīmi.⁵¹⁹

Autores ieskatā, **visas judikatūras vai kādas tās daļas nošķiršanai atsevišķā obligāto tiesību avotu grupā nav ne teorētiska, ne praktiska pamatojuma.** Pirmkārt, kā jau ne reizi vien norādīts, vairāku iemeslu dēļ nepieciešams nodalīt tiesību tālākveidošanas rezultātā atrastās tiesību normas no pārējās judikatūras. Otrkārt, tiesību normu interpretācijas rezultātam ir atšķirīgs saistošais spēks atkarībā no tā, vai to veikusi vispārējās jurisdikcijas tiesa vai Satversmes tiesa, EST vai ECT. Treškārt, vārda «obligāts» pamatnozīme ir «tāds, kas ir noteikts, pamatots ar tiesību normām, likumu un ir jāizpilda; tāds, ko nevar brīvi izvēlēties, ko saista noteikums, tradīcija, norādījums, rīkojums».⁵²⁰ Šis jēdziens precīzi raksturo patstāvīgos (vispāršaistošos) tiesību avotus un tiek attiecīgi izmantots gan normatīvajos tiesību aktos, gan tiesu nolēmumos⁵²¹, tādēļ tajā nevar dēvēt citu tiesību avotu grupu, citādi nav skaidrs, ar ko tās abas atšķiras.

Ceturtkārt, tiesību piemērotājam, lai pieņemtu taisnīgu nolēmumu, ir pienākums obligāti ievērot visus tiesību avotus, kas attiecas uz konkrēto lietu vai tiesību jautājumu. Tas izriet no tiesību

⁵¹⁶ Skat., piemēram, Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 57.–58.lpp.; Levits E. Ar šo numuru žurnāls «Likums un Tiesības» atklāj jaunu rubriku – «Aktuālās judikatūras apskats». Likums un Tiesības, 2005. janvāris, 7.sēj., Nr.1 (65), 27.lpp.; Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.–28.nodaļa). Torgāns K. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 30.lpp.

⁵¹⁷ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 250.–251.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

⁵¹⁸ Precīzāk būtu teikt «patstāvīgajam tiesību avotam».

⁵¹⁹ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 32.lpp.

⁵²⁰ Skaidrojošā vārdnīca. Spektors A. (sast.). Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=oblig%C4%81ts> (aplūkots 04.06.2014.).

⁵²¹ Skat.: Satversmes tiesas likuma 29.panta 2.¹daļu, 32.panta otro daļu; Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta sprieduma lietā Nr.2000-03-01 secinājumu daļas 5.punktu («Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse, kas saskaņā ar saistībām, ko Latvija uzņēmusies [..], ir obligāta attiecībā uz Konvencijas normu interpretāciju, un šī prakse izmantojama arī attiecīgo Satversmes normu tulkošanai»); Senāta ALD 2013.gada 5.septembra sprieduma lietā Nr.A42833609, SKA-0436-13 12.punktu («Attiecībā uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi Satversmes tiesa ir tiešā tekstā atzinusi, ka tā ir obligāta attiecībā uz Eiropas Cilvēktiesību konvencijas normu interpretāciju, un šī prakse izmantojama arī attiecīgo Satversmes normu tulkošanai (sk. 2000.gada 30.augusta sprieduma lietā Nr.2000-03-01 5.punktu). Līdz ar to Eiropas Cilvēktiesību tiesas secinājumi attiecībā uz telpas platību attiecināmi uz Satversmes 95.panta tvērumu (sk. arī 2012.gada 22.jūnija lietā Nr.SKA-219/2012 14.punktu).»).

Par Saeimas vēlēšanu likuma 5.panta 5. un 6.punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9.panta 5. un 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101.pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25.pantam: Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta spriedums lietā Nr.2000-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1.septembris, Nr.307/309; Senāta ALD 2013.gada 5.septembra spriedums lietā Nr.A42833609, SKA-0436-13. Pieejams: www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/112515.pdf (aplūkots 24.07.2014.).

zinātnē akceptētā viedokļa, ka ar jēdzienu «tiesību avots» saprot jebkuru un visus faktorus, kas jāņem vērā tiesību normu piemērošanā, tas ir, tādas priekšrakstu formas, kuras jāizmanto taisnīga nolēmuma pieņemšanai, jo tiesību normu piemērošanas mērķis ir taisīt taisnīgu nolēmumu,⁵²² citiem vārdiem sakot, tiesību avoti ir visi faktori, kas jāņem vērā tiesību piemērošanā, lai pieņemtu taisnīgu nolēmumu⁵²³.

Tas izriet arī no tiesas pienākuma tiesību piemērošanā izmantot visas attiecīgajā situācijā nepieciešamās juridiskās metodes, kas ir vispārējie tiesību principi⁵²⁴. Kā vairākkārt norādījusi Satversmes tiesa, Satversmei atbilstoša tiesību normu piemērošana ietver sevī pareizās tiesību normas atrašanu un atbilstošu interpretēšanu, intertemporālās un hierarhiskās piemērojamības izvērtēšanu, atbilstošās judikatūras un tiesību doktrīnas izmantošanu, kā arī tiesību tālākveidošanu.⁵²⁵

Viena no juridiskajām metodēm ir tiesību normu interpretācija. Saskaņā ar tiesību doktrīnu nevienu tiesību normu nedrīkst piemērot, iekams tā nav iztulkota atbilstīgi nerakstītajiem iztulkošanas principiem – ar visām četrām interpretācijas metodēm⁵²⁶. Tādējādi ikvienas tiesību normas iztulkošanā izmantojami visi tie patstāvīgie tiesību avoti un tiesību palīgavoti, kas palīdz sasniegt interpretācijas mērķi – izzināt tiesību normas teksta saturu, lai noskaidrotu normas jēgu («garu») jeb *ratio legis*. Arī tiesību tālākveidošana jāpamato ar visiem uz konkrēto situāciju attiecināmajiem tiesību avotiem. Turklāt pirms tiesību tālākveidošanas vienmēr nepieciešams

⁵²² Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 28.lpp.

⁵²³ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 56.lpp.

⁵²⁴ Turpat, 23.–24.lpp.; Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, p.227.

⁵²⁵ Skat., piemēram: Par Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumu Nr.423 «Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi» 44.4. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 8.marta lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2010-52-03, 7.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2011. 11.marts, Nr.40;

Par 2007.gada 1.novembra Maksātnešpējas likuma 138.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. un 105.pantam: Satversmes tiesas 2013.gada 7.oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2012-25-01, 14.3.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2013. 10.oktobris, Nr.198;

Par likuma «Par iedzīvotāju ienākuma nodokli» 9.panta pirmās daļas 19.punkta «c)» apakšpunkta (2001.gada 22.novembra likuma redakcijā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 13.decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2011-15-01, 7.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2011. 15.decembris, Nr.197;

Par Administratīvā procesa likuma 124.panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2005.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.2004-16-01, 17.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6.janvāris, Nr.3.

⁵²⁶ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 101.lpp.; Meļķis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.) Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 15.–17.lpp.; Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 2000. augusts, 2.sēj., Nr.8 (12), 228.–230.lpp.

iztulkot potenciāli piemērojamo tiesību normu, lai konstatētu, piemēram, ka pastāv likuma robs vai ka tiesību norma ir antikonstitucionāla.⁵²⁷

Piektkārt, tajos gadījumos, kad tiesa nolēmumā atsaukusies uz kāda zinātnieka viedokli, to citējot vai pārstāstot, šī doktrīna kļūst arī par judikatūru.⁵²⁸ Tas pats attiecas uz visiem pārējiem tiesību palīgavotiem, kurus nolēmuma argumentācijai izmantojusi tiesa.⁵²⁹ Autore uzskata, ka Latvijas tiesas nolēmumos pārāk reti atsaucas gan uz doktrīnu, gan citiem tiesību palīgavotiem, taču ir pārliecināta, ka tas notiks biežāk, ja tiesnešu rindas papildinās mūsdienu prasībām atbilstošu juridisko izglītību ieguvuši cilvēki. Tad, ja tā notiks, var izrādīties, ka liela daļa tiesību palīgavotu būs kļuvuši arī par judikatūru un tātad ieguvuši patstāvīgajam tiesību avotam «pietuvinātu juridisku spēku un nozīmi».

Vai visi tiesību avoti tiesību piemērotajam jāņem vērā *ex officio* jeb pēc savas iniciatīvas? Par vispāršaistošajiem tiesību avotiem šaubu nav – tiesai ir pienākums piemērot tiesību normas neatkarīgi no lietas dalībnieku argumentiem. Kā atzinis jau Latvijas starpkaru perioda tiesību zinātnieks profesors Dr. iur. Vladimirs Bukovskis, «likumu neaizrādīšana un pat nepareiza aizrādīšana neatņem prasītājam iespēju panākt taisnīgu tiesas aizsardzību, vēl vairāk tādēļ, ka jura novit curia – tiesai pašai jāzin likumi un jāpiemēro tie ne tikai pēc likuma burta, bet arī pēc likuma gara»⁵³⁰. Ar vārdu «likumi» te jāsaprot visas tiesību normas. Turklāt Vladimira Bukovska teiktais attiecas arī uz to judikatūras daļu, kas nav vispāršaistoša, jo tiesas pienākums ievērot judikatūru izriet no tiesiskās vienlīdzības, kā arī taisnīguma un tiesiskās noteiktības principiem, kuri ir tiesību normas⁵³¹.

⁵²⁷ Melņkšis E. Tiesību normu iztulkošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melņkšis E. (zin. red.) Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 112.lpp. Praktisku šādas iztulkošanas piemēru skat.: Slaņķe G. Morālā kaitējuma institūta civiltiesībās iztulkošana. Jurista Vārds, 2010. 12.oktobris, Nr.41.

⁵²⁸ Kā piemērus var minēt vairākus tiesu nolēmumus.

1. Promocijas darba nākamajā rindkopā citētā profesora Dr. iur. Vladimira Bukovska atziņa izmantota Senāta CLD 2012.gada 1.februāra sprieduma lietā Nr.SKC-10/2012 12.punktā. Senāta CLD 2012.gada 1.februāra spriedums lietā Nr.SKC-10/2012. Pieejams: <http://www.tiesas.lv/e-pakalpojumi/judikatura/dati/1305> (aplūkots 04.06.2014.).

2. Senāta CLD 2009.gada 12.augusta sprieduma lietā Nr.SKC-192 8.punktā norādīts: «Senāts atbalsta Civillikuma komentāros izteikto un apgabaltiesas spriedumā īstenoto atziņu, ka servitūts nav nodibināms valdošā nekustamā īpašuma īpašnieka ērtības labad (sk. G.Višņakova, K.Balodis. Civillikuma komentāri. Lietas; Valdījums; Tiesības uz svešu lietu. Rīga: Mans īpašums, 1998, 67.lpp.).» Senāta CLD 2009.gada 12.augusta spriedums lietā Nr.SKC-192. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2009/192-t.doc> (aplūkots 16.06.2014.).

3. Senāta ALD 2011.gada 17.oktobra sprieduma lietā Nr.SKA-106 8. un 9.punktā, pamatojoties uz dažādu valstu tiesību zinātnieku atziņām, konstatēts, ka pašvaldības ielai, kuru bez īpašas atļaujas var izmantot neierobežota sabiedrības daļa, ir publiskas lietas statuss, un analizēti principi, kas jāievēro, izmantojot publisku lietu. Senāta ALD 2011.gada 17.oktobra spriedums lietā Nr.SKA-106. Jurista Vārds, 2012. 27.marts, Nr.13 (712).

⁵²⁹ Piemēram, AT ALD 2014.gada 16.maija sprieduma lietā Nr.A420580710, SKA-58/2014 13.punktā atsaucies uz Latvijā reti izmantotu tiesību palīgavotu – EST ģenerālvokāta secinājumiem. AT ALD 2014.gada 16.maija spriedums lietā Nr.A420580710, SKA-58/2014. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2014/> (aplūkots 16.06.2014.); Ģenerālvokāta Nīlo Jēskinena secinājumi, sniegti 2010.gada 15.aprīlī lietā C-581/08, 1.punkts. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=83392&doclang=LV> (aplūkots 16.06.2014.).

⁵³⁰ Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933, 305.lpp.

⁵³¹ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 34.lpp.

Šādu viedokli paudis arī mūsdienu Vācijas tiesību zinātnieks Norberts Horns, secinot: «Tiesnesim, kuram jāizšķir noteikts tiesisks strīds noteiktā tiesas procesā, ir jāmeklē konkrētajam gadījumam atbilstoša norma [...] un ar iztulkošanas palīdzību jāpārbauda tās jēga [...], lai konstatētu, vai normā paredzētās tiesiskās sekas ir piemērojamas konkrētajam faktiskajam sastāvam.»⁵³² Tas akceptēts arī Latvijas tiesu judikatūrā – Senāta CLD 2009.gada 25.marta spriedumā lietā Nr.SKC-113 norādījis, ka «tiesai neatkarīgi no prāvnieka piekrišanas pareizi jāpiemēro pienācīgā likuma norma»⁵³³ un nākamajā rindkopā citējis iepriekš minēto Norberta Horna secinājumu⁵³⁴.

Ievērojot iepriekš citēto Satversmes tiesas atziņu par Satversmei atbilstošu tiesību normu piemērošanu un pamatojoties uz juridisko metožu piederību vispārējiem tiesību principiem un jēdziena «tiesību avots» izpratni, secināms, ka **ikvienam tiesību piemērotājam ir pienākums ikreiz *ex officio* izmantot visus tiesību avotus, kas palīdz pieņemt taisnīgu nolēmumu.**

Tiesnešu tiesībām nepiederīgās vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūras saistošo spēku var raksturot ar Satversmes tiesas atziņu, kurā Latvijas konstitucionālā tiesa vērtējusi augstākas tiesas judikatūras ietekmi *erga omnes*. «Augstākas instances tiesas nolēmums nav ārējais normatīvais akts. Tiesnesim augstākas instances tiesas nolēmums citā lietā jāņem vērā tikai tiktāl, ciktāl tas ir pamatots, pārliecinošs un attiecināms uz konkrētās lietas faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem. Tomēr tiesnesim ir tiesības citā lietā šaubu gadījumā izvēlēties citādu, konkrētās lietas faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem atbilstošu tiesību normas interpretācijas rezultātu. Ja minētā uzdevuma izpildes labad nepieciešams atkāpties no agrāk sniegtajām tiesu prakses atziņām, tad tiesnesis to ir tiesīgs darīt, taču tikai pienācīgi argumentējot savu viedokli (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 4. februāra sprieduma lietā Nr. 2002-06-01 2. punkta 4. apakšpunktu*),»⁵³⁵ teikts Satversmes tiesas 2005.gada 4.janvāra sprieduma lietā Nr.2004-16-01 15.punktā.

Īpaša uzmanība vispārējās jurisdikcijas tiesām jāpievērš pienākumam savu atšķirīgo viedokli pamatot, uz ko norādīts ne vien Satversmes tiesas sprieduma citātā, bet arī citos autoritatīvos

⁵³² Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 2000. jūlijs, 2.sēj., Nr.7 (11), 198.lpp.

⁵³³ Senāta CLD 2009.gada 25.marta spriedums lietā Nr.SKC-113. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=9637> (aplūkots 30.01.2015.).

⁵³⁴ Uz to Senāta CLD atsaucies arī vēlāk pieņemtā spriedumā. Skat.: Senāta CLD 2013.gada 28.novembra spriedums lietā Nr.C23057310, SKC-295/2013, 7.2.punkts. Pieejams: http://www.uzzina.lv/vuzn.php?vuzn_id=82393 (aplūkots 29.01.2015.).

⁵³⁵ Par Administratīvā procesa likuma 124.panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2005.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.2004-16-01, 15.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6.janvāris, Nr.3.

avotos⁵³⁶. Citiem vārdiem sakot, **tiesa nedrīkst atkāpties no iepriekšējās judikatūras, ja nespēj pienācīgi argumentēt šādas rīcības iemeslus.**⁵³⁷

Autore nav atradusi nevienu vispārējās jurisdikcijas tiesas nolēmumu, kurā būtu izteikts viedoklis par judikatūras saistošo spēku vai piederību kādai tiesību avotu grupai.⁵³⁸ Tiesu nolēmumu analīze ļauj secināt, ka praksē tiesu attieksme pret iepriekšējos nolēmumos paustajām atziņām ir atšķirīga.⁵³⁹ Kā jau norādīts 2.nodaļā⁵⁴⁰, nebūt ne reti līdzīgas lietas pēc būtības vai ar lietu saistīti tiesību jautājumi atšķirīgi izlemti konkrētajā situācijā augstākās instances tiesas nolēmumos, kurus nav iespējams pārsūdzēt un kuri tāpat stājušies spēkā no lietas dalībniekiem neatkarīgu iemeslu dēļ. Dažkārt iepriekšējos nolēmumos ietvertās atziņas nav pat pieminētas, kur nu vēl pamatota to ignorēšana!⁵⁴¹ Reizēm turpretī atrodama norāde par atkāpšanos no iepriekš izdarītiem secinājumiem.⁵⁴² Citkārt tiesas mēdz atsaukties uz iepriekšējos nolēmumos paustajām atziņām un tās ievērot⁵⁴³, un šo atziņu neievērošana pat var būt iemesls vai vismaz viens no iemesliem, kuru dēļ augstākas instances tiesa atceļ zemākas instances tiesas nolēmumu.⁵⁴⁴

⁵³⁶ Skat., piemēram, Recommendation R(94)12 of the Committee of Ministers to member states on independence, efficiency and role of judges; adopted on 13 October 1994 at the 516th meeting of the Ministers' Deputies, Principle V – Judicial responsibilities, 3.f punkts. Pieejams: <http://www.arablegalportal.org/criminal-laws/Images/CodeLink/19.pdf> (aplūkots 20.06.2014.).

⁵³⁷ Sal.: Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 160.–161.lpp.

⁵³⁸ Dažos tiesu nolēmumos pausti uzskati par tiesu prakses saistošo spēku un vietu tiesību avotu sistēmā, kā arī tās izmantošanu aktuālā strīda izšķiršanā. Senāta CLD 2007.gada 28.februāra spriedumā lietā Nr.SKC-89 secināts, ka tiesu prakse un konkrēta civillietā nevar būt patstāvīgs pamats prasības noraidīšanai, bet kā sekundārs tiesību avots izmantojama sprieduma argumentācijā par noteiktas tiesību normas piemērošanu. Senāta CLD 2007.gada 28.februāra spriedums lietā Nr.SKC-89, 6.lpp. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2007/ (aplūkots 17.02.2015.). Savukārt Senāta CLD 2004.gada 3.marta spriedumā lietā Nr.SKC-117, atbildot uz kasācijas sūdzības argumentu, ka Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija nepamatoti atsaukusies uz spriedumu līdzīgā lietā, jo tiesai jāpiemēro tiesību pamatavoti, norādīts: «[...] tiesu prakses izmantošana argumentācijas procesā ir viena no argumentācijas metodēm, lai nostiprinātu vispārīguma principu un ievērotu tiesību normu vienveidīgas piemērošanas praksi, kas vienlaicīgi nodrošina arī taisnīguma līmeni.» Senāta CLD 2004.gada 3.marta spriedums lietā Nr.SKC-117. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2004. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2005, 642., 645.lpp.

⁵³⁹ Autore nav atradusi nevienu nolēmumu, kura pamatojumam būtu izmantota kāda atziņa no spēkā neesoša nolēmuma, izņemot gadījumus, kad augstākas instances tiesa pievienojas zemākas instances tiesas motivācijai.

⁵⁴⁰ Skat. 2.1.2.apakšnodaļu «Tiesiskas atziņas, kas ietvertas nolēmumos. Ne tikai tiesiskos un tādos, kas stājušies spēkā».

⁵⁴¹ Senāta CLD 2009.gada 20.maija spriedums lietā Nr.C34027207, SKC-102/2009, 5.punkts, npublicēts; Senāta CLD 2012.gada 8.februāra spriedums lietā Nr.SKC-622, 7.punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2012/622-skc-2012.doc> (aplūkots 21.06.2014.).

⁵⁴² Skat., piemēram, Senāta CLD 2013.gada 30.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-644/2013, 7.punkts. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/hronologiska-seciba/ (aplūkots 01.02.2014.); Senāta CLD 2009.gada 14.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-899. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=9612>; Senāta CLD 2008.gada 29.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-375, 8.4.2.–8.4.5.punkts. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2008/375-08.doc>; Senāta ALD 2009.gada 2.novembra spriedums lietā Nr.A42484105, SKA-260/2009, 15.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2009/11_2009/02_11_2009/AL_0211_AT_SKA-0260_09.pdf; Senāta ALD 2009.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr.A42500006, SKA-338/2009, 13.1., 15.punkts. Pieejams: http://www.tiesuprakse.lv/files/AL_0506_AT_SKA-0338_09.pdf (aplūkoti 21.06.2014.).

⁵⁴³ Skat., piemēram, Senāta CLD 2012.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-1584/2012, 6.2.punkts, npublicēts; Senāta CLD 2010.gada 24.novembra spriedums lietā Nr.SKC-245, 5.3.punkts. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2010/; Senāta ALD 2011.gada 11.novembra spriedums lietā Nr.A42516808, SKA-471/2011, 9., 10.punkts. Pieejams:

Judikatūras vispārīgais normatīvais regulējums ir nekonkrēts.⁵⁴⁵ Normatīvajos tiesību aktos tiešā tekstā vispārsaistošs spēks piešķirts tikai kasācijas instances tiesas spriedumā ietvertam tiesību normu interpretācijas rezultātam konkrētās lietas ietvaros, respektīvi, attiecībā pret tiesu, kura šo lietu izskata no jauna. Saskaņā ar CPL 476.panta «Kasācijas instances tiesas norādījumu obligātums» pirmo daļu, APL 350.panta «Tiesību normu interpretācijas obligātums» pirmo daļu un KPL 589.panta «Kasācijas instances tiesas norādījumu obligātums» pirmo daļu tiesību normu interpretācija (tulkojums), kas izteikta kasācijas instances tiesas spriedumā, ir obligāta tiesai, kura šo lietu izskata no jauna.⁵⁴⁶ Tas, protams, attiecas ne tikai uz tiesību normu iztulkojumu, bet arī uz tiesību tālākveidošanu.

Senāta ALD 2005.gada 19.jūlija lēmumā lietā Nr.A42370805, SKA-321⁵⁴⁷ un Administratīvā apgabaltiesa 2005.gada 19.maija lēmumā lietā Nr.A42370805⁵⁴⁸ secinājusi, ka APL 350.panta pirmā daļa attiecināma arī uz Senāta ALD lēmumiem. Pat ja nebūtu šīs atziņas, savas lēmumos ietvertās judikatūras vispārsaistošo spēku – turklāt nevis tikai konkrētās lietas ietvaros, bet vispārīgi – kasācijas instances tiesa varētu nodrošināt ar APL 323.panta «Administratīvās apgabaltiesas un Senāta kompetence» pirmās daļas 3.punktu: Administratīvai apgabaltiesai un Senātam, izskatot blakus sūdzību, ir tiesības atcelt lēmumu pilnībā vai daļā un ar savu lēmumu izlemt jautājumu pēc būtības. Ar šīs tiesību normas palīdzību savas lēmumos par blakus sūdzībām ietvertās judikatūras vispārsaistošo spēku var nodrošināt arī Administratīvā apgabaltiesa.

APL 323.panta pirmās daļas 3.punktam analoga tiesību norma ietverta CPL. Saskaņā ar šā likuma 448.panta «Apgabaltiesas un Augstākās tiesas kompetence» pirmās daļas 3.punktu apgabaltiesai un Augstākajai tiesai, izskatot blakus sūdzību, ir tiesības atcelt lēmumu pilnīgi vai kādā tā daļā un ar savu lēmumu izlemt jautājumu pēc būtības. Tā kā apgabaltiesas, kas izskata

http://www.tiesuprakse.lv/files/AL_1111_AT_SKA-0471-2011.pdf (aplūkoti 16.06.2014.); Senāta ALD 2009.gada 26.novembra lēmums lietā Nr.A42746009, SKA-791/2009, 9., 10.punkts. Jurista Vārds, 2009. 15.decembris, Nr.50 (593); Senāta ALD 2007.gada 25.oktobra spriedums lietā Nr.SKA-410/2007, 10.1., 11.2.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/10_2007/25_10_2007/AL_2510_AT_SKA-410-2007.pdf (aplūkots 16.06.2014.).

⁵⁴⁴ Skat., piemēram, Senāta CLD 2012.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-1584/2012, 6.2.punkts, npublicēts; Senāta CLD 2009.gada 16.decembra spriedums lietā Nr.SKC-338/2009, 8.lpp., npublicēts.

⁵⁴⁵ Skat. promocijas darba 1.3.2.apakšnodaļu «Jēdzieni «judikatūra» un «tiesnešu tiesības»».

⁵⁴⁶ Ļoti līdzīgs regulējums ietverts Vācijas Civilprocesa likuma 563.panta otrajā daļā. Code of Civil Procedure: Vācijas Federatīvās Republikas likums. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html (aplūkots 18.06.2014.).

APL 350.panta pirmā daļa piemērota Senāta ALD 2011.gada 17.jūnija spriedumā lietā Nr.A42441906, SKA-183/2011, ar kuru atcelts Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 12.oktobra spriedums lietā Nr.A42441906, AA43-1823-10/10 tādēļ, ka apelācijas instances tiesa nebija ievērojusi Senāta ALD 2010.gada 11.februāra spriedumā lietā Nr.A42441906, SKA-68/2010 sniegto tiesību normu interpretāciju. Senāta ALD 2011.gada 17.jūnija spriedums lietā Nr.A42441906, SKA-183/2011, 6.–8.punkts. Pieejams: http://www.tiesuprakse.lv/files/AL_1706_AT_SKA-0183-2011.pdf; Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 12.oktobra spriedums lietā Nr.A42441906, AA43-1823-10/10. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=15951>; Senāta ALD 2010.gada 11.februāra spriedums lietā Nr.A42441906, SKA-68/2010. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2010/02_2010/11_02_2010/AL_1102_AT_SKA-0068-2010.pdf (aplūkoti 17.06.2014.).

⁵⁴⁷ Senāta ALD 2005.gada 19.jūlija lēmums lietā Nr.A42370805, SKA-321. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/departament3/2005/ska-321-2005.pdf> (aplūkots 18.07.2014.).

⁵⁴⁸ Skat. Senāta ALD 2005.gada 19.jūlija lēmuma lietā Nr.A42370805, SKA-321 6.punktu.

civillietas, ir vairākas, katra no tām savas lēmumos par blakus sūdzībām ietvertās judikatūras vispāršaistošo spēku var nodrošināt tikai attiecīgajā darbības teritorijā.⁵⁴⁹

Kā jau minēts, normatīvajos tiesību aktos tiešā tekstā vispāršaistošs spēks piešķirts tikai kasācijas instances tiesas spriedumā ietvertam tiesību normu interpretācijas rezultātam un vienīgi konkrētās lietas ietvaros. No tā izriet, ka tiesnešu tiesībām nepiederīgās judikatūras vispāršaistošu spēku likumdevējs uzskata par izņēmumu no vispārējā principa, saskaņā ar kuru šī judikatūra nav vispāršaistoša. Tomēr procesuālie likumi satur tiesību normas, ar kuru palīdzību kasācijas instances tiesa civillietās un administratīvajās lietās un apelācijas instances tiesa administratīvajās lietās var nodrošināt arī pārējo, respektīvi, spriedumos ietverto, un tātad visu savu juridiski nozīmīgo atziņu (gan tiesību tālākveidošanas rezultāta, gan visu pārējo secinājumu) vispāršaistošu spēku (krimināllietās tas iespējams tikai daļēji) ne tikai konkrētās lietas ietvaros, bet vispārīgi. Šīs tiesību normas ir CPL 464.¹panta otrā daļa un APL 338.¹panta otrā daļa, kas ļauj senatoru kolēģijai atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību, ja jautājumā par kasācijas sūdzībā norādīto materiālo tiesību piemērošanu vai procesuālo tiesību normu pārkāpumiem attiecībā uz šo tiesību normu piemērošanu un interpretāciju Augstākās tiesas spriedumos citās līdzīgās lietās ir izveidojusies judikatūra un apelācijas instances spriedums atbilst tai.

No iepriekš rakstītā izriet turpmāk minētais. Ja zemākas instances tiesas nolēmums atbilst kasācijas instances tiesas secinājumiem, pēdējā var atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību, bet, ja zemākas instances tiesas nolēmums satur citādas atziņas, augstākās instances tiesa var atcelt zemākas instances tiesas nolēmumu un atkārtot savos iepriekšējos nolēmumos (iepriekšējā nolēmumā) paustos secinājumus, kas konkrētās lietas ietvaros būs obligāti tiesai, kura lietu skatīs no jauna. Izskatot blakus sūdzības, gan kasācijas, gan apelācijas instances tiesai ir iespēja ar savu lēmumu izlemt jautājumu pēc būtības.

Apelācijas un pirmās instances tiesa visu savu juridiski nozīmīgo atziņu vispāršaistošu spēku vispārīgi var nodrošināt tikai tajos gadījumos, kad tās nolēmums ir galīgs.⁵⁵⁰ Piemēram, lietās par maza apmēra prasībām apelācijas instances tiesas spriedums kasācijas instancē nav pārsūdzams un stājas spēkā tā pasludināšanas vai, ja lieta izskatīta rakstveida procesā, sastādīšanas dienā (CPL

⁵⁴⁹ Piemēram, Zemgales apgabaltiesa ar 2012.gada 26.janvāra lēmumu lietā Nr.C15303411 atcēla Jelgavas tiesas tiesneses 2011.gada 5.decembra lēmumu un pati apmierināja prasītāja lūgumu nodrošināt prasību. Zemgales apgabaltiesa pievienojās argumentiem, ko šī tiesa šajā lietā bija paudusi jau iepriekš – 2011.gada 23.novembra lēmumā, ar kuru atcelts Jelgavas tiesas tiesneses 2011.gada 22.septembra lēmums un jautājums nodots atkārtotai izskatīšanai Jelgavas tiesai.

Zemgales apgabaltiesas 2012.gada 26.janvāra lēmums lietā Nr.C15303411, npublicēts; Jelgavas tiesas tiesneses 2011.gada 5.decembra lēmums lietā Nr.C15303411, npublicēts; Zemgales apgabaltiesas 2011.gada 23.novembra lēmums lietā Nr.C15303411, npublicēts; Jelgavas tiesas tiesneses 2011.gada 22.septembra lēmums lietā Nr.C15303411, npublicēts.

⁵⁵⁰ Sal.: Alexy R., Dreier R. Precedent in the Federal Republic of Germany. Grām.: Interpreting Precedents: A Comparative Study. McCormick D.N. and Summers R.S. (eds.). Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997, p.38.

440.¹²pants «Apelācijas instances tiesas sprieduma stāšanās likumīgā spēkā»). Savukārt administratīvajā procesā galīgi ir Administratīvās rajona tiesas lēmumi, kas attiecas uz administratīvo aktu izpildi.⁵⁵¹

Ar šo normu palīdzību **kasācijas instances tiesa civillietās un administratīvajās lietās var nodrošināt visu savu juridiski nozīmīgo atziņu (gan tiesību tālākveidošanas rezultāta, gan visu pārējo secinājumu) vispārējo spēku (krimināllietās tas iespējams tikai daļēji) ne tikai konkrētās lietas ietvaros, bet vispārīgi, savukārt apelācijas un pirmās instances tiesa to var tikai atsevišķos gadījumos, kuros tās nolēmums ir galīgs.** Aprakstītos mehānismus tiesas var izmantot arī tad, ja to secinājumi ir pilnīgi aplami un tādēļ nemaz nepieder judikatūrai.

Ir izteikti priekšlikumi paplašināt kasācijas instances tiesas pilnvaras un nostiprināt tās atziņu vispārējo spēku, tam pilnībā pakļaujot visas zemākas instances tiesas, proti, piešķirt vispārējo spēku Augstākās tiesas departamentu veiktai tiesību normu interpretācijai arī tajos jautājumos, kurus šie departamenti nemaz neizskata. Lai nodrošinātu tiesību normu vienveidīgu piemērošanu lietās un procesuālajos jautājumos, kas tiek skatīti tikai zemāku instanču tiesās, ieteikts ieviest jaunu procesuālo mehānismu. Zemākas instances tiesa, kas konstatē atšķirīgu tiesu praksi, var vērsties pie Augstākās tiesas attiecīgā departamenta priekšsēdētāja ar motivētu lūgumu rosināt tiesību normu interpretēšanas procedūru. Ja lūgums tiktu atzīts par pamatotu, Augstākās tiesas tiesnešiem būtu jāsniedz attiecīgās tiesību normas interpretācija.⁵⁵²

Kasācijas instances tiesas iztulkojums zemākas instances tiesām būs obligāts – ja ne *de iure*, tad katrā ziņā *de facto*. Pretējā gadījumā šai procedūrai nebūtu nekādas jēgas. Turklāt šis procesuālais mehānisms aptvers ne vien tiesību normu iztulkošanu, bet arī tiesību tālākveidošanu, jo vienveidīga tiesu prakse nepieciešama arī šīs juridiskās metodes lietošanā.

1. Tiesnešu tiesībām nepiederīgā vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūra ir tiesību palīgavots, jo nesatur tiesību normas un tātad nav vispārējo spēku, taču no tās atkāpties tiesa drīkst tikai tad, ja spēj pienācīgi argumentēt šādas rīcības iemeslus. Visas judikatūras vai kādas tās daļas nošķiršanai atsevišķā obligāto tiesību avotu grupā nav ne teorētiska, ne praktiska pamatojuma.

⁵⁵¹ APL 358.panta piektā un sestā daļa:

«(5) Ja adresātam vai trešajai personai labvēlīgu administratīvo aktu pienācīgi nepilda iestāde, attiecīgā persona par to var iesniegt sūdzību augstākā iestādē, ja tāda ir, un pēc tam tiesā. Tiesa šādu sūdzību izskata rakstveida procesā. Tiesa, izskatot šādu sūdzību, var lemt par pienākuma uzlikšanu iestādei noteiktā termiņā izpildīt administratīvo aktu.

(6) Ja adresāts administratīvo aktu labprātīgi nepilda, trešā persona, kā arī persona, kura administratīvajā procesā nav bijusi pieaicināta kā trešā persona, bet kuras tiesības un tiesiskās intereses administratīvais akts skar, var vērsties izpildiestādē un prasīt, lai tā nodrošina administratīvā akta piespiedu izpildi. Ja izpildiestāde neveic nepieciešamās darbības piespiedu izpildes nodrošināšanai, par to var iesniegt sūdzību augstākā iestādē, ja tāda ir, un pēc tam tiesā. Tiesa šādu sūdzību izskata rakstveida procesā. Tiesa, izskatot šādu sūdzību, var lemt par pienākuma uzlikšanu izpildiestādei noteiktā termiņā veikt nepieciešamās darbības administratīvā akta izpildes nodrošināšanai.»

⁵⁵² Administratīvās rajona tiesas priekšsēdētājas Ilzes Freimanis viedoklis diskusijā. Meklējot risinājumus tiesu sistēmas pilnveidošanai. Jurista Vārds, 2013. 12.marts, Nr.10 (761).

2. Ikvienam tiesību piemērotājam ir pienākums ikreiz *ex officio* izmantot visus tiesību avotus, kas palīdz pieņemt taisnīgu nolēmumu.

3. Procesuālie likumi satur tiesību normas, ar kuru palīdzību kasācijas instances tiesa civillietās un administratīvajās lietās var nodrošināt visu savu juridiski nozīmīgo atziņu (gan tiesību tālākveidošanas rezultāta, gan visu pārējo secinājumu) vispāršaistošu spēku (krimināllietās tas iespējams tikai daļēji) ne tikai konkrētās lietas ietvaros, bet vispārīgi, savukārt apelācijas un pirmās instances tiesa to var tikai atsevišķos gadījumos, kuros tās nolēmums ir galīgs. Šo regulējumu tiesas var izmantot arī tad, ja to atziņas ir pilnīgi aplamas un tādēļ nemaz nepieder judikatūrai.

3.1.2. Vispārējās jurisdikcijas tiesu radītās tiesnešu tiesības

Šo judikatūras daļu veido vispārējās jurisdikcijas tiesu nolēmumos ietvertās tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas, kas ir tiesību tālākveidošanas rezultāts.

3.1.2.1. Kāpēc vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesības ir vispāršaistošs patstāvīgais papildu tiesību avots

Kā jau norādīts promocijas darba 2.nodaļā, tiesību tālākveidošanas rezultāts ir tiesību norma, kas jau objektīvi pastāv tiesību sistēmā un ko tiesa, izskatot lietu pēc būtības vai izlemjot kādu tiesību jautājumu, tiesību sistēmā atradusi ar jebkuras tiesību tālākveidošanas metodes palīdzību un ietvērusi nolēmumā. «Tiesību tālākveidošanas rezultātā atrastās tiesību normas ir īstas tiesību normas ar visām tām piemītošajām pazīmēm (tai skaitā – vispāršaistošo spēku), kuras likumdevējs nebija spējis formulēt kādā normatīvajā tiesību aktā,»⁵⁵³ secina Daiga Rezevska.

Kāpēc tiesību tālākveidošanas rezultātā atrastās tiesību normas ir īstas tiesību normas? Atbilde meklējama minētās juridiskās metodes būtībā. Pirmkārt, tiesības tālākveidojamas tikai tad, ja konstatēti visi nepieciešamie priekšnoteikumi. Otrkārt, to drīkst darīt stingri noteiktā veidā un robežās. Treškārt, ar šīs juridiskās metodes palīdzību tiek novērstas pozitīvo tiesību nepilnības, respektīvi, tiesas nolēmumā tiek formulēta strīda izšķiršanai nepieciešamā tiesību norma, kas nav atrodamā normatīvajos tiesību aktos, bet objektīvi pastāv tiesību sistēmā⁵⁵⁴ un ko likumdevējs pats radītu, ja spētu paredzēt strīdu, kura atrisināšanai tiesai jāveic tiesību tālākveidošana.

⁵⁵³ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 107.lpp.

⁵⁵⁴ Norberta Horna ieskatā, tiesību tālākveidošanas procesā tiesnesis «atrod tiesībās jau esošas un atzītas, taču nerakstītas normas». Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 2000. augusts, 2.sēj., Nr.8 (12), 232.lpp.

Pirms pievērsties tiesību tālākveidošanai, tiesību piemērotājam jākonstatē trīs priekšnoteikumi⁵⁵⁵.

1. Likuma nepilnība jeb robs – likuma plānam (tam, ko likumdevējs gribēja ierakstīt likumā) vai likuma teleoloģijai (tam, kam likumā objektīvi būtu bijis jābūt) pretēja nepilnība. Izņēmums ir nenoteiktie juridiskie jēdzieni, ko likumdevējs normatīvā tiesību akta tekstā iekļauj apzināti un kas ir sākotnēji apzināti likuma plānam un likuma teleoloģijai atbilstoši un tādēļ neīsti (šķietami) robi.⁵⁵⁶ Izņēmums ir arī tiesību tālākveidošana *contra legem*, jo šajā gadījumā likuma roba nemaz nav – pastāv rakstītā tiesību norma, kas regulē attiecīgo faktisko gadījumu, taču tā ir antikonstitucionāla, jo neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai, tādēļ demokrātiskā tiesiskā valstī nav piemērojama.⁵⁵⁷ Likuma robs nav tas pats, kas likuma klusēšana. Par nepilnību likumā atzīstama tikai tāda situācija, kad regulējums ir nepieciešams un gadījums – tiesiski nozīmīgs. Likumdevējam nav jāregulē, piemēram, cilvēku ieradumi, kuriem nav juridiskas nozīmes, tādi kā eglītes rotāšana Ziemassvētkos.⁵⁵⁸

2. Pārliciecināmi juridiski argumenti rezultāta pamatošanai. Tiesību piemērotājam vispirms jāinterpretē potenciāli piemērojamā tiesību norma, lai konstatētu, ka, piemēram, pastāv likuma robs vai tiesību norma satur ģenerālklausulu. Pēc tam jāpamato konkrētās tiesību tālākveidošanas metodes izvēle un jāparāda, kā šī metode tiek izmantota izskatāmajā lietā.

3. Iespēja radīt vispārīgu tiesību noteikumu, kas būtu piemērojams citos līdzīgos gadījumos.⁵⁵⁹ Tas nozīmē, ka tiesību tālākveidošanas rezultātam, tāpat kā jebkurai tiesību normai, jābūt vispārīgam, nevis kazuistiskam, proti, tādām, kas der ne tikai konkrētajā lietā, bet arī citās.

Tiesības drīkst tālākveidot vienīgi ar attiecīgo juridisko metožu palīdzību⁵⁶⁰ un paliekot tiesību sistēmas ietvaros, kas nosaka tiesību tālākveidošanas robežas. «Tiesību piemērotājs, veicot tiesību tālākveidošanu, nav pilnīgi brīvs. Viņš ir padots tiesībām,»⁵⁶¹ raksta Jānis Neimanis. Līdzīgi domā Egils Levits: «[...] judikatūras veidošanas gaitā radot jaunas tiesības, tiesnesis ir saistīts ar «apkārt» esošajām tiesībām, kuras viņš, atšķirībā no likumdevēja, nevar grozīt. Tādējādi tiesneša

⁵⁵⁵ Rezevska D. *Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration*. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, p.231. Skat. arī: Kalniņš E. *Tiesību tālākveidošana*. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 129.–130.lpp.

⁵⁵⁶ Sniedzīte G. *Tiesību normu iztulkošana praeter legem* (II). *Likums un Tiesības*, 2005. novembris, 7.sēj., Nr.11 (75), 351.–352.lpp.

⁵⁵⁷ Rezevska D. *Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration*. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, pp.227–228. Plašāk par tiesību tālākveidošanu *contra legem* skat.: Gailītis K. *Tiesību tālākveidošana contra legem* (I). *Likums un Tiesības*, 2008. decembris, 10.sēj., Nr.12 (112); Gailītis K. *Tiesību tālākveidošana contra legem* (II). *Likums un Tiesības*, 2009. janvāris, 11.sēj., Nr.1 (113).

⁵⁵⁸ Sal.: Neimanis J. *Tiesību tālākveidošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 62.–65.lpp.

⁵⁵⁹ Turpat.

⁵⁶⁰ Tiesību tālākveidošanas metodes tiks aprakstītas promocijas darba apakšnodaļās, kurās apskatīti tiesību tālākveidošanas piemēri tiesu praksē.

⁵⁶¹ Neimanis J. *Tiesību tālākveidošana*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 87.–88.lpp.

brīvība arī (samērā retajā) tiesību jaunrades gadījumā ir mazāka kā likumdevēja brīvība.»⁵⁶² Ar tiesību tālākveidošanas metožu palīdzību tiesību piemērotājs tiesību sistēmā atrod tur jau esošās strīda izšķiršanai nepieciešamās tiesību normas, kuras likumdevējs kaut kādu iemeslu dēļ nav spējis vai nav paguvis pozitivizēt jeb pierakstīt. Šādas rīcības neizbēgamību un nepieciešamību noteic apstākļi, ka ikviens normatīvais tiesību akts ir objektīvi nepilnīgs, bet tiesību sistēma – objektīvi pilnīga, jo sastāv ne tikai no rakstītajām, bet arī no nerakstītajām tiesību normām.⁵⁶³

No iepriekš rakstītā izriet vairāki secinājumi. Pirmkārt, tiesību tālākveidošana izmantojama gadījumos, kad pozitīvajās tiesībās jeb normatīvajos tiesību aktos nav tiesību normas, ar kuras palīdzību tiesību piemērotājs var izšķirt starp suverēna locekļiem (tiesību subjektiem) radušos tiesisko strīdu.⁵⁶⁴ Otrkārt, tiesību piemērotājam nolēmumā jāargumentē, kāpēc viņš uzskata, ka pastāvošais pozitīvais tiesiskais regulējums neaptver izskatāmo dzīves gadījumu, un kāpēc konkrētajā situācijā izmantojama attiecīgā tiesību tālākveidošanas metode. Treškārt, ar tiesību tālākveidošanas palīdzību tiesību piemērotājs tiesību sistēmā atrod strīda izšķiršanai nepieciešamo tiesību normu, kura jau objektīvi pastāv tiesību sistēmā, bet kuru likumdevējs kaut kādu iemeslu dēļ nav spējis vai nav paguvis pierakstīt, taču būtu to izdarījis, ja spētu paredzēt strīdu, kura atrisināšanai tiesai jāveic tiesību tālākveidošana, un ar to pamato nolēmumu konkrētā lietā.⁵⁶⁵

Ja tiesa papildina objektīvi nepilnīgu normatīvo tiesību aktu, no tiesību normām sastāvošajā tiesību sistēmā⁵⁶⁶ atrodot strīda izšķiršanai nepieciešamo priekšrakstu, ko likumdevējs nav pozitivizējis, neko citu kā tiesību normu tiesa nevar formulēt. Neko citu kā tiesību normu tiesa nevar atrast, arī veicot savu tiešo pienākumu konkretizēt vispārējos tiesību principus vai nenoteiktus juridiskos jēdzienus. Gadījumos, kad tiesību piemērotājs tālākveidojis tiesības, attiecīgais tiesību jautājums vai lieta pēc būtības tiek izšķirta, pamatojoties uz tiesību tālākveidošanas rezultātā formulēto tiesību normu. Tā kā nolēmumu var pamatot tikai ar vispāršaistošu priekšrakstu, tiesību tālākveidošanas ceļā formulētā tiesību norma ir vispāršaistoša. Arī nepieciešamība tiesību tālākveidošanas rezultātā radīt tiesību noteikumu, respektīvi, tiesību normu, kas būtu piemērojama citos līdzīgos gadījumos, norāda uz šīs normas vispāršaistošo spēku. Ja tiesību tālākveidošanas rezultātu varētu izmantot tikai konkrētajā lietā, šāds priekšnoteikums būtu bezjēdzīgs.

⁵⁶² Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 33.lpp.

⁵⁶³ Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, pp.223–224.

⁵⁶⁴ Izņēmums ir tiesību tālākveidošana *contra legem*, taču tā ir specifiska metode, tādēļ šajā darbā netiks sīkāk analizēta.

⁵⁶⁵ Sal.: Rodin S. Functions of Judicial Opinion: A View from a Post-Communist European State. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, p.371.

⁵⁶⁶ Tiesību sistēma sastāv no tiesību normām – gan rakstītajām jeb normatīvajos tiesību aktos ietvertajām, gan nerakstītajām: vispārējiem tiesību principiem un paražu tiesībām. Tiesību pozitīvisma pārstāvji tiesību sistēmā ietver tikai rakstītās (pozitivizētās) tiesību normas atšķirībā no dabisko tiesību piekritējiem, kuri tiesību sistēmā iekļauj visus normatīva rakstura priekšrakstus, kas saistoši attiecīgajā valstī. Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 20.lpp., 29.lpp. 3.atsauce.

Tiesnešu tiesību vispāršaistošais spēks ir cieši saistīts ar tiesību normu hilētisko izpratni, kas balstīta dabisko tiesību teorijā. Atbilstīgi hilētiskajai izpratnei tiesību normas ir jēdzieniskas vienības, kas pastāv neatkarīgi no valodas, taču var tikt izteiktas vārdos, piemēram, ar teikumiem, kuriem piemīt preskriptīva nozīme.⁵⁶⁷

Balstoties hilētiskajā teorijā, **tiesību norma ir definējama kā objektīva, loģiski noslēgta ideāla vienība, kas sastāv no visiem normatīvajiem priekšnoteikumiem, kuri ir nepieciešami un vienlaikus pietiekami, lai iestātos tiesiskās sekas.** Objektīva tādā nozīmē, ka neatkarīgi no tā, vai likumdevējam ir vai nav izdevies atbilstīgi iecerētajam formulēt vārdos tiesiskā sastāva pazīmes, vai likumdevējs vispār ir aizmirsis par kāda faktiskā gadījuma noregulēšanu, kaut gan no tiesiskās sistēmas izriet, ka šis gadījums būtu bijis jāregulē, un tas arī tiek regulēts, bet likumdevēja neveiksmes dēļ citā – nerakstītā – normatīvajā līmenī, vai likumdevējs ir ietvēris tiesību normu vienā vai vairākos pantos vai normatīvajos tiesību aktos, tiesību norma eksistē kā loģiski noslēgta vienība, kas strukturāli sastāv no visiem normatīvajiem priekšnoteikumiem, kuri ir nepieciešami un vienlaikus pietiekami, lai iestātos tiesiskās sekas.⁵⁶⁸

Demokrātiskā tiesiskā valstī tiesību norma vairs netiek saistīta vienīgi ar normatīvajiem tiesību aktiem. Drīzāk tā ir uzskatāma par priekšrakstu, ar kura palīdzību tiesību sistēmas, kas balstītas uz suverēna gribu, regulē tiesiskās attiecības valstī uz vispārējo tiesību principu pamata neatkarīgi no tā, vai likumdevējs ir pratis tiesību normu pienācīgi verbalizēt jeb izteikt vārdos. Tiesību norma ir kas vairāk nekā tikai teksts, tādēļ tās tvērums var gan sakrist, gan arī nesakrist ar rakstīto tekstu.⁵⁶⁹ Tas nepārprotami izriet no vispārējo tiesību principu izpratnes un piemērošanas demokrātiskās tiesiskās valstīs.⁵⁷⁰

Tātad **tiesnešu tiesības ir vispāršaistošas tiesību normas.**⁵⁷¹ Vispāršaistošo spēku tiesnešu tiesības iegūst no visas tiesību sistēmas – gan no pozitīvajām tiesībām, uz kuru pamata formulētas

⁵⁶⁷ Turpretī saskaņā ar ekspresīvo izpratni tiesību normas ir instrukcijas, kas radušās valodas preskriptīvas lietošanas rezultātā. Rezevska D. *Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration*. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, pp.222–223; Weinberger O. *The Expressive Conception of Norms: An Impasse for the Logic of Norms*. Grām.: Normativity and Norms: Critical Perspective on Kelsenian Themes. Oxford: Clarendon Press, 1998, p.413; Alchourrón C.E., Bulygin E. *The Expressive Conception of Norms*. Grām.: Normativity and Norms: Critical Perspective on Kelsenian Themes. Oxford: Clarendon Press, 1998, pp.384–385.

⁵⁶⁸ Iļjanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005, 35.–36.lpp.

⁵⁶⁹ Sal.: «[...] tiesības raksturo nevis to rakstītais teksts, bet to jēga [...]» Rodin S. *Functions of Judicial Opinion: A View from a Post-Communist European State*. Grām.: *The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond*. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, p.369.

⁵⁷⁰ Rezevska D. *Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration*. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, p.223.

⁵⁷¹ Tiesnešu tiesību vispāršaistošo spēku akceptē arī citu valstu tiesību zinātnieki.

Polijas tiesību zinātnē atzīts, ka rakstītās tiesības un tiesnešu tiesības kontinentālās Eiropas tiesību lokā pastāv līdzās un ka tiesnešu tiesībās balstītie lēmumi ir daļa no rakstītajām tiesībām. Gailītis K. *Tiesību tālākveidošana contra legem (II)*. *Likums un Tiesības*, 2009. janvāris, 11.sēj., Nr.1 (113), 28.lpp.

Vācijas tiesību zinātniece **Katja Langenbuhere** norāda: ja tiesa veic tiesību tālākveidošanu un pārkāpj likuma iespējamās vārdiskās jēgas robežas, precedents – konkrētais nolēmums – kļūst saistošs. Langenbuhere K. *Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās*. Rīga:

tiesnešu tiesības, gan no vispārējiem tiesību principiem, arī tiem, kuri noteic tiesas tiesības un pienākumu veikt tiesību tālākveidošanu. Tiesas tiesības un pienākumu tālākveidot tiesības nosaka tādi vispārējie tiesību principi kā tiesiskas valsts, varas dalīšanas princips, juridiskās obstrukcijas aizliegums, tiesiskās vienlīdzības, tiesiskās noteiktības princips.⁵⁷²

Zināmā mērā var pat teikt, ka **jēdziens «tiesnešu tiesības» ir nosacīts, jo tās ir tiesību normas, kas jau objektīvi pastāv tiesību sistēmā.** Tiesnešu tiesības ir tās tiesību normas, ko likumdevējam būtu vajadzējis pierakstīt, bet ko tas kaut kādu iemeslu dēļ nav spējis vai paguvis ietērt vārdos un ko tādēļ, lietojot analogiju vai teleoloģisko redukciju, ir formulējusi tiesa, lai izšķirtu strīdu. Tiesas atrastās tiesību normas ir arī suverēna izraudzītajā tiesiskajā kārtībā pastāvošie vispārējie tiesību principi, kas konkretizēti piemērošanai atsevišķam gadījumam, un tiesību normas, kuras tiesa formulējusi, izpildot likumdevēja uzdevumu ar saturu piepildīt nenoteiktus juridiskus jēdzienus. **Tiesnešu tiesības ir tās tiesību normas, ko likumdevējs pats ietvertu normatīvajos tiesību aktos, ja spētu paredzēt strīdu, kura atrisināšanai tiesai jāveic tiesību tālākveidošana.** Tātad daļa tiesnešu tiesību būtībā ir rakstīto tiesību noteikumu uzlabojumi, ar kuru palīdzību likumdevēja pozitīvizētais priekšraksts tuvinās pilnīgai tiesību normai – objektīvai, loģiski noslēgtai ideālai vienībai, kas sastāv no visiem normatīvajiem priekšnoteikumiem, kuri ir nepieciešami un vienlaikus pietiekami, lai iestātos tiesiskās sekas.

Ja likumdevējs pats būtu verbalizējis visas strīdu izšķiršanai nepieciešamās tiesību normas un izdarījis to konstitucionāli, tiesību tālākveidošana vispār nebūtu vajadzīga. Taču likumdevējs to nespēj objektīvu iemeslu dēļ: likumdevējas varas pārstāvji mēdz kļūdīties, jo tas ir cilvēka dabā; rakstītās tiesības sastāv no vārdiem, un katram no tiem ir vairākas nozīmes; attiecības starp suverēna locekļiem ir tik daudzveidīgas un dinamiskas, ka likumdevējs tās nepagūst savlaicīgi noregulēt.⁵⁷³

Tā kā tiesnešu tiesības ir vispārsaistošas tiesību normas, ar tiesnešu tiesību normu – tāpat kā ar jebkuru citu vispārsaistošu priekšrakstu – var pamatot tiesas nolēmumu. To, ka tiesas tā arī dara, pierāda daudzi promocijas darbā analizētie tiesas nolēmumi. Tādēļ nevar piekrist Gintas Sniedzītes teiktajam, ka tiesnešu tiesībām «nav patstāvīgajos tiesību avotos ietvertajām

Tiesu namu aģentūra, 2005, 171.–172.lpp. **Norberta Horna** ieskatā, tiesību tālākveidošanas procesā tiesnesis «atrod tiesībās jau esošas un atzītas, taču nerakstītas normas». Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 2000. augusts, 2.sēj., Nr.8 (12), 232.lpp.

⁵⁷² Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 68.–93.lpp.; Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, p.224.

⁵⁷³ Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, p.229.

tiesību normām raksturīgo seku – uz tiesnešu tiesību normām vien nevar balstīt nolēmuma rezolutīvo daļu»⁵⁷⁴.

Tā kā tiesnešu tiesības ir tiesību sistēmas sastāvdaļa, tiesību piemērotāja padotība tiesībām nozīmē arī padotību tiesnešu tiesībām.⁵⁷⁵ Ja tiesnešu tiesību norma tiesību sistēmā atrasta atbilstīgi juridiskajai metodoloģijai, tā ir vispāršaistoša tāpat kā jebkura cita tiesību norma, tādēļ visiem tiesību subjektiem, arī tiesību piemērotājiem, ir pienākums to ievērot. Turpretī, ja tiesa spēj pamatot, ka citas tiesas formulētais priekšraksts nav tiesisks (nav ievērota juridiskā metodoloģija), tā šo priekšrakstu var neievērot, jo tas nepieder tiesnešu tiesībām un tam nepiemīt vispāršaistošs spēks. «Tieši juridiskā metodoloģija ir pamatkritērijs, lai vērtētu, vai spriedums ir juridiski **pareizs** vai **nepareizs**. Tāad judikatūra var tikt veidota tikai juridiskās metodoloģijas ietvaros,»⁵⁷⁶ norāda Egils Levits.

Kāpēc vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesības ir patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā? Kā jau secināts, mūsu valstī par patstāvīgajiem pamatavotiem atzīst tikai normatīvos tiesību aktus, tādēļ **vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesības pievienojamas patstāvīgajiem papildu jeb subsidiārajiem tiesību avotiem** – nerakstītajiem tiesību avotiem, kuri sastāv no tiesību normām un kuru avots ir nevis likumdevējs, bet gan suverēns, proti, vispārējiem tiesību principiem un ieradumu (paražu) tiesībām.⁵⁷⁷ Par vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesībām tomēr jāpiebilst, ka to avots ir gan likumdevējs, gan suverēns, jo tās tiek atrastas tiesību sistēmā, pamatojoties gan uz rakstītajām tiesībām, gan vispārējiem tiesību principiem.

1. Tiesnešu tiesības ir tiesību tālākveidošanas rezultāts – tiesību normas, kas jau objektīvi pastāv tiesību sistēmā un ko tiesa, izskatot lietu pēc būtības vai izlemjot kādu tiesību jautājumu, tiesību sistēmā atradusi ar jebkuras tiesību tālākveidošanas metodes palīdzību un ietvērusi nolēmumā.

2. Ja tiesa papildina objektīvi nepilnīgu normatīvo tiesību aktu, no tiesību normām sastāvošajā tiesību sistēmā atrodot strīda izšķiršanai nepieciešamo priekšrakstu, ko likumdevējs nav pozitīvizējis, neko citu kā tiesību normu tiesa nevar formulēt. Neko citu kā tiesību normu tiesa nevar atrast, arī veicot savu tiešo pienākumu konkretizēt vispārējos tiesību principus vai nenoteiktus juridiskos jēdzienus. Gadījumos, kad tiesību piemērotājs tālākveidojis tiesības, attiecīgais tiesību jautājums vai lieta pēc būtības tiek izšķirta,

⁵⁷⁴ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 250.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

⁵⁷⁵ Tiesību doktrīnā par šo jautājumu pausts arī pretējs viedoklis. Skat.: Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 83.lpp.

⁵⁷⁶ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 33.lpp.

⁵⁷⁷ Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 29., 31.lpp.

pamatojoties uz tiesību tālākveidošanas rezultātā formulēto tiesību normu. Tā kā nolēmumu var pamatot tikai ar vispāršaistošu priekšrakstu, tiesību tālākveidošanas ceļā formulētā tiesību norma ir vispāršaistoša.

3. Tiesnešu tiesības ir vispāršaistošas tiesību normas. Vispāršaistošo spēku tiesnešu tiesības iegūst no visas tiesību sistēmas – gan no pozitīvajām tiesībām, uz kuru pamata formulētas tiesnešu tiesības, gan no vispārējiem tiesību principiem, arī tiem, kas noteic tiesas tiesības un pienākumu veikt tiesību tālākveidošanu, proti, tiesiskas valsts, varas dalīšanas principa, juridiskās obstrukcijas aizlieguma, tiesiskās vienlīdzības, tiesiskās noteiktības principa. Tiesnešu tiesību vispāršaistošais spēks ir cieši saistīts ar tiesību normu hilētisko izpratni, kura balstīta dabisko tiesību teorijā un atbilstīgi kurai tiesību normas ir jēdzieniskas vienības, kas pastāv neatkarīgi no valodas, taču var tikt izteiktas vārdos.

4. Jēdziens «tiesnešu tiesības» ir nosacīts, jo tās ir tiesību normas, kas jau objektīvi pastāv tiesību sistēmā. Tiesnešu tiesības ir tās tiesību normas, ko likumdevējam būtu vajadzējis pierakstīt, bet ko tas kaut kādu iemeslu dēļ nav spējis vai paguvis ietērt vārdos un ko tādēļ, lietojot analogiju vai teleoloģisko redukciju, ir formulējusi tiesa, lai izšķirtu strīdu. Tiesas atrastās tiesību normas ir arī suverēna izraudzītajā tiesiskajā kārtībā pastāvošie vispārējie tiesību principi, kas konkretizēti piemērošanai atsevišķam gadījumam, un tiesību normas, kuras tiesa formulējusi, izpildot likumdevēja uzdevumu ar saturu piepildīt nenoteiktus juridiskus jēdzienus. Tiesnešu tiesības ir tās tiesību normas, ko likumdevējs pats ietvertu normatīvajos tiesību aktos, ja spētu paredzēt strīdu, kura atrisināšanai tiesai jāveic tiesību tālākveidošana. Tātad daļa tiesnešu tiesību būtībā ir rakstīto tiesību uzlabojumi, ar kuru palīdzību likumdevēja pozitīvizētais priekšraksts tuvinās pilnīgai tiesību normai – objektīvai, loģiski noslēgtai ideālai vienībai, kas sastāv no visiem normatīvajiem priekšnoteikumiem, kuri ir nepieciešami un vienlaikus pietiekami, lai iestātos tiesiskās sekas.

5. Ar tiesnešu tiesību normu – tāpat kā ar jebkuru citu vispāršaistošu priekšrakstu – var pamatot tiesas nolēmuma rezolutīvo daļu.

6. Tā kā tiesnešu tiesības ir tiesību sistēmas sastāvdaļa, tiesību piemērotāja padotība tiesībām nozīmē arī padotību tiesnešu tiesībām.

7. Ja tiesnešu tiesību norma tiesību sistēmā atrasta atbilstīgi juridiskajai metodoloģijai, tā ir vispāršaistoša tāpat kā jebkura cita tiesību norma, tādēļ visiem tiesību subjektiem, arī tiesību piemērotājiem, ir pienākums to ievērot. Turpretī, ja tiesa spēj pamatot, ka citas tiesas formulētais priekšraksts nav tiesisks (nav ievērota juridiskā metodoloģija), tā šo priekšrakstu var neievērot, jo tas nepieder tiesnešu tiesībām un tam nepiemīt vispāršaistošs spēks.

8. Latvijā par patstāvīgajiem pamatavotiem atzīst tikai normatīvos tiesību aktus, tādēļ vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesības pievienojamas patstāvīgajiem papildu jeb subsidiārajiem tiesību avotiem – nerakstītajiem tiesību avotiem, kuri sastāv no tiesību normām un kuru avots ir nevis likumdevējs, bet gan suverēns, proti, vispārējiem tiesību principiem un ieradumu (paražu) tiesībām. Tomēr vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesību avots ir gan likumdevējs, gan suverēns, jo tās tiek atrastas tiesību sistēmā, pamatojoties gan uz rakstītajām tiesībām, gan vispārējiem tiesību principiem.

3.1.2.2. Vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesību leģitimitāte

Tiesību normu interpretācijas un tās rezultāta izmantošanas leģitimitāte tiesību zinātnē nav apšaubīta, tieši pretēji – konsekventi uzsvērts tiesību piemērotāja pienākums ikvienu tiesību normu iztulkot.⁵⁷⁸ Turpretī tiesību tālākveidošanas un jo īpaši tās rezultāta – tiesnešu tiesību – leģitimitāte daudzu valstu tiesību zinātnē ir plaši apspriesta un pretrunīgi vērtēta.⁵⁷⁹ Autores ieskatā, šaubām par tiesnešu tiesību leģitimitāti nav nekāda pamata. Kā jau noskaidrots, tiesnešu tiesību normas tiesību piemērotājs atrod tiesību sistēmā, izmantojot tiesību tālākveidošanas metodes. Citiem vārdiem sakot, tiesību piemērotājs tikai verbalizē jeb izteic vārdos tiesību sistēmā jau objektīvi pastāvošas tiesību normas, nevis rada tās no jauna kā likumdevējs vai jebkurš cits demokrātiski leģitimēts normatīvo tiesību aktu izdevējs.

Uz tiesnešu tiesībām attiecināmi tie paši argumenti, ko jau starpkaru Latvijas tiesību doktrīnā par tiesas pienākumu konstatēt paražu tiesību eksistenci izteikusi Austrā Grīnberga-Cepurīte:

«Atsevišķi izdalams jautājums par to, kā praksē nosaka, vai kāda parādība atzīstama par paražu juridiskā nozīmē.

Izšķirēja loma te piekrīt tiesai, kas konstatē, vai attiecīgā parādība atbilst tām prasībām, kādas parašām uzstāda teorija. Ir izteiktas domas, ka šāds tiesas akts esot leģislatīvs akts, uz ko tai neesot tiesību. Bet, kā to pareizi aizrāda Lebrun⁵⁸⁰, paraša eksistē neatkarīgi no tiesas

⁵⁷⁸ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 101.lpp.; Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 2000. augusts, 2.sēj., Nr.8 (12), 228.–230.lpp.

⁵⁷⁹ Skat., piemēram, Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 30.–31., 42.–48.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.); Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 19.–79.lpp.; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 19.–22., 52.–95.lpp.

⁵⁸⁰ Austrā Grīnberga-Cepurīte šeit atsauca uz Ogista Lebrīna (Auguste Lebrun, 1870–...) grāmatu «La coutume, ses sources – son autorité en droit privé». Paris: R.Pichon et R.Durand-Auzias, 1932. Bibliothèque de Bordeaux. La coutume, ses sources, son autorité en droit privé par Auguste Lebrun,.... Pieejams: http://bibliotheque.bordeaux.fr/in/faces/details.xhtml?id=mgroupp%3Ap+unimarcbu_467755&mozQuirk=%D0%B6&highlight=Auteur:%22Lebrun%20Auguste%201870-....%22&posInPage=1&bookmark=6cd64d43-7e8e-4163-8046-3e88e82046c2&queryid=29d87eca-b7bb-41fb-9a36-44dd8a440e00 (aplūkots 01.02.2015.).

apstiprinājuma un pirms tā, kā to redzam no fakta, ka pati tiesa parašu pielietošanā nav brīva: ja tā konstatē viņu eksistenci, tai jāturas pie viņām, pretējā gadījumā jāizvairas no viņu pielietošanas [...].»⁵⁸¹

Arī tiesas nolēmums, kas satur tiesnešu tiesības, nav likumdošanas akts. Šādā nolēmumā tiesa tikai konstatē normatīvā tiesību akta nepilnību un to labo, atbilstīgi juridiskajai metodoloģijai verbalizējot tiesību sistēmā jau pastāvošu tiesību normu, kas nepieciešama strīda izšķiršanai un ko likumdevējs pats radītu, ja spētu paredzēt strīdu, kura atrisināšanai tiesa ir spiesta pievērsties tiesību tālākveidošanai. Tiesas nolēmumā tiesnešu tiesību norma tiek formulēta tāpēc, ka tā nav atrodama pozitīvajās tiesībās un tās trūkums ir atklājies lietas vai atsevišķa tiesību jautājuma izšķiršanas brīdī. Tāpat kā parašu tiesību norma arī tiesību tālākveidošanas rezultātā formulētā tiesību norma eksistē, respektīvi, ir spēkā, neatkarīgi no tiesas apstiprinājuma un pirms tā.

Uz pozitīvo tiesību pamata formulētās tiesnešu tiesības rodas un iegūst vispārāstošu spēku no brīža, kad likumdevējs radīja attiecīgās rakstītās tiesību normas. Teorētisko pamatojumu šādam secinājumam piešķir hileitiskā tiesību normu izpratne: tiesību normas ir jēdzieniskas vienības, kas pastāv neatkarīgi no valodas, taču var tikt izteiktas vārdos, piemēram, ar teikumiem, kuriem piemīt preskriptīva nozīme. Savukārt tiesību normas, kas formulētas, konkretizējot vispārējos tiesību principus, ir stājušās spēkā reizē ar šiem principiem – ar demokrātiskas tiesiskas valsts rašanās brīdi.⁵⁸²

Tātad arī pati tiesa tiesību tālākveidošanā nav brīva. «Spriežot tiesu un veidojot judikatūru, tiesnesis ir neatkarīgs, bet nav brīvs. Tiesnesis ir saistīts ar tiesībām, ar juridisko metodi un ar judikatūru,»⁵⁸³ rezumē Egils Levits. Tiesas pienākums tālākveidot tiesības izriet no vairākiem vispārējiem tiesību principiem, tostarp juridiskās obstrukcijas aizlieguma. Šis vispārējais tiesību princips noteic, ka tiesību piemērotājs nedrīkst atteikties izskatīt lietu, ja nav rakstītās tiesību normas, un tātad «rada tiesisku pamatu tiesnešu tiesībām»⁵⁸⁴.

Tā kā tiesa atšķirībā no likumdevēja nerada jaunas tiesību normas, bet tikai atrod tiesību sistēmā jau objektīvi pastāvošas tiesību normas, tās verbalizējot, tiesnešu tiesībām atsevišķa leģitīmācija nav vajadzīga. Ja leģitīma ir tiesību sistēma, tiesību tālākveidošanas metodes un to lietojums, tāds ir arī tiesību tālākveidošanas rezultāts jeb tiesnešu tiesības.

Kā jau minēts, atšķirībā no jebkura normatīvā tiesību akta, kas ir objektīvi nepilnīgs, tiesību sistēma ir objektīvi pilnīga, jo satur visas rakstītās un nerakstītās tiesību normas, kuras

⁵⁸¹ Grīnberga-Cepurīte A. Paraša juridiskā nozīmē. Jurists, 1938, Nr.3/4, 83.–84.sleja.

⁵⁸² Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, p.226; Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 91., 117.lpp.

⁵⁸³ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1, 33.lpp.

⁵⁸⁴ Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, p.224.

nepieciešamas, lai izšķirtu strīdus, kas rodas attiecīgās valsts tiesiskajā sistēmā. Pilnīga var būt tikai deduktīvi radīta tiesību sistēma – tāda, kas ir atvasināta no kaut kā vispārēja, piemēram, no vispārējiem tiesību principiem.⁵⁸⁵

Demokrātiskā tiesiskā valstī institūcijām, kas pieņem (izdod) vispārējo tiesību aktus, obligāti jābūt tieši vai vismaz netieši demokrātiski leģitimētām, jo tikai tādas institūcijas var tos apveltīt ar nepieciešamo demokrātisko leģitimitāti. Cilvēkam jāpakļaujas tikai tām tiesību normām, kuras viņš pats, piedaloties demokrātiskā politiskā procesā (it sevišķi vēlēšanās), var ietekmēt. Normatīvo tiesību aktu demokrātiskās leģitimācijas nepieciešamība ir demokrātiskās valsts iekārtas būtība. Latvijā vispārējo tiesību aktus pieņem (izdod) vienīgi tieši vai netieši demokrātiski leģitimētas institūcijas: Latvijas Republikas Saeima, Ministru kabinets un vietējo pašvaldību domes.⁵⁸⁶ Atsevišķos gadījumos likumus pieņem arī pilsoņu kopums (tauta), kas ir nevis tieši vai netieši, bet gan automātiski *eo ipso* leģitimēts.⁵⁸⁷

Nerakstītajām tiesību normām pieder paražu tiesības un vispārējie tiesību principi. Paražu tiesības rada tauta, kas ir patiesais suverēns (likumdevējs ir tikai tautas pārstāvis)⁵⁸⁸ un kam tādēļ leģitimācija nav vajadzīga. Vispārējie tiesību principi, kas prevalē pār rakstītajām tiesību normām un nosaka to saturu, izriet no pamatnormas, kuras saturu definē suverēns.⁵⁸⁹ Demokrātiskā tiesiskā valstī suverēns (suverēnās varas subjekts, suverēnās varas nesējs) ir tauta.⁵⁹⁰ Tātad Latvijas tiesību sistēma ir leģitīma.

Tiesību sistēmā ietilpstošie vispārējie tiesību principi nosaka tiesību piemērotāja tiesības un pienākumu tālākveidot tiesības un līdz ar to arī tiesību tālākveidošanas un tās rezultāta leģitimitāti. Tiesību tālākveidošanas konstitucionālo pamatu un leģitimitāti nodrošina tādi vispārējie tiesību

⁵⁸⁵ Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, pp.223–224.

⁵⁸⁶ Tas gan neizslēdz iespēju, ka dažkārt *de facto* vispārējo tiesību aktus pieņem institūcija, kam nav šādu tiesību. Tā savulaik rīkojusies valsts akciju sabiedrība «Valsts nekustamā īpašuma aģentūra», pieņemot Nolikumu par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos. Šādi nelegitīmi priekšraksti nav uzskatāmi par tiesību normām, tādēļ tie nepieder tiesību sistēmai. Ievērojot minēto, Satversmes tiesa ar 1999.gada 9.jūlija spriedumu lietā Nr.04-03(99) šo nolikumu atzina par spēkā neesošu no tā apstiprināšanas brīža. Par «Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos» atbilstību likumiem: Satversmes tiesas 1999.gada 9.jūlija spriedums lietā Nr.04-03(99). Latvijas Vēstnesis, 1999. 14.jūlijs, Nr.229/230.

⁵⁸⁷ Levits E. Normatīvo tiesību aktu demokrātiskā leģitimācija un deleģētā likumdošana: teorētiskie pamati. Likums un Tiesības, 2002. septembris, 4.sēj., Nr.9 (37), 261., 263.–267.lpp.; Konstitucionālo tiesību komisijas Viedoklis par iespējamo ministra noteikumu satversmību, 3.–6.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/KTKT_viedoklis_01_06_11.pdf (aplūkots 14.07.2014.).

⁵⁸⁸ Grīnberga-Cepurīte A. Paraša juridiskā nozīmē. Jurists, 1938, Nr.3/4, 81.–83.sleja.

⁵⁸⁹ Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, pp.224, 226.

⁵⁹⁰ Levits E. Normatīvo tiesību aktu demokrātiskā leģitimācija un deleģētā likumdošana: teorētiskie pamati. Likums un Tiesības, 2002. septembris, 4.sēj., Nr.9 (37), 264.lpp.; Konstitucionālo tiesību komisijas Viedoklis par iespējamo ministra noteikumu satversmību, 3., 4., 5.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/KTKT_viedoklis_01_06_11.pdf (aplūkots 14.07.2014.); Satversmes 1. un 2.pants:

«1. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.

2. Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai.»

principi kā tiesiskas valsts, varas dalīšanas princips, juridiskās obstrukcijas aizliegums, tiesiskās vienlīdzības, tiesiskās noteiktības princips.⁵⁹¹ Vispārējie tiesību principi ir arī visas tiesību tālākveidošanas metodes un to lietošanas priekšnoteikumi.⁵⁹²

Erlangenē-Nirnbērgas universitātes profesors Dr.iur., Dr. h.c. Reinholds Cipeliuss varas dalīšanas principa mūsdienu izpratni un tiesnešu tiesību leģitimitāti raksturo šādi:

«Rietumu demokrātijās varas dalīšana ir spēkā kā princips, tomēr tā netiek īstenota ļoti stingri pēc tās ideāltipiskā modeļa. Vispārēji tiek stingri sargāta tikai tiesnešu neatkarība no izpildvaras iejaukšanās. Taču citādi varas sadales shēma vēsturiskā skatījumā jau no paša sākuma tomēr neizslēdz zināmus principiālo robežu pārkāpumus.

[..]

Varas dalīšanas shēmas laušana nenotiek tikai tādā veidā, ka viena vara iedarbojas uz citu, kā parlamentārajā kontrolē, bet arī tādējādi, ka viena vara izpilda otras [varas] funkcijas. [..] Tiesu vara ar likumu interpretāciju un tajos esošo robu aizpildīšanu piedalās likumdošanas aktos pamatoto tiesību precizēšanā un papildināšanā. Likumu interpretācija un «atklātā» tiesību attīstība var nostiprināties kā pastāvīga jurisdikcija tiktāl, ka tā sasniedz legālās interpretācijas vai citas likuma normas faktisko īstenošanas iespēju; no principiem par vienlīdzību likuma priekšā un tiesisko drošību tūlīt seko leģitimitātes saikne reiz ieviestai interpretācijas praksei vai robu aizpildīšanai. Tā tiesu vara [..] nenovēršami darbojas arī likumdošanas funkciju jomā.»⁵⁹³

«Tiesību tālākveidošana ir katras modernas tiesiskās iekārtas neatņemama sastāvdaļa. Likumu nepilnības un pavisam neregulētas sabiedriskās dzīves jomas liek tiesību piemērotājam būt radošam.»⁵⁹⁴ Tiesību tālākveidošana kā konstitucionāli leģitīma tiesību piemērošanas sastāvdaļa, kas sakņojas eiropiskajās tiesību tradīcijās un tiesību kultūrā, ir kā teorētiski, tā praktiski atzīta gan tiesību zinātnē, gan Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas, Satversmes tiesas un Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūrā.⁵⁹⁵

⁵⁹¹ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 68.–93.lpp.; Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, p.224.

⁵⁹² Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, pp.226–227.

⁵⁹³ Cipeliuss R. Vispārējā mācība par valsti. Rīga: AGB, 1998, 244.–245.lpp. Skat. arī: Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, pp.229–230; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 74.lpp.

⁵⁹⁴ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 7.lpp.

⁵⁹⁵ Turpat, 9., 54., 164.–165.lpp.

BVerfGE 75, 223 [243–244]. Pieejams arī: <http://sorminiserv.unibe.ch:8080/tools/ainfo.exe?Command=ShowPrintVersion&Name=bv075223> (aplūkots 09.04.2015.).

Par Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumu Nr.423 «Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi» 44.4. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 8.marta lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2010-52-03, 7.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2011. 11.marts, Nr.40;

Viena no tiesību tālākveidošanas metodēm – analogija – kā *de facto* eksistējošs neizbēgams ļaunums⁵⁹⁶ tika akceptēta pat padomju tiesību zinātnē. Par to liecina visnotaļ loģisks secinājums: ja likumdevējs novērsīs visas nepilnības normatīvajos tiesību aktos un ņems vērā visu tiesisko attiecību daudzveidību, zudīs nepieciešamība pēc analogijas.⁵⁹⁷ Šī tiesību tālākveidošanas metode padomju periodā tika izmantota arī praksē.⁵⁹⁸

No iepriekš minētā izriet, ka arī tiesnešu tiesības ir leģitīmas. Leģitimitāti tām piešķir gan demokrātiski leģitimēto institūciju pieņemtās (izdotās) rakstītās tiesību normas, uz kuru pamata tiesnešu tiesības atrastas tiesību sistēmā, gan suverēna izraudzītājā tiesiskajā sistēmā objektīvi pastāvošie vispārējie tiesību principi, arī tie, kas nosaka tiesas tiesības un pienākumu tālākveidot tiesības, proti, tiesiskas valsts, varas dalīšanas princips, juridiskās obstrukcijas aizliegums, tiesiskās vienlīdzības, tiesiskās noteiktības princips.

1. Tā kā tiesa atšķirībā no likumdevēja nerada jaunas tiesību normas, bet tikai atrod tiesību sistēmā jau objektīvi pastāvošas tiesību normas, tās verbalizējot, tiesnešu tiesībām atsevišķa leģitimācija nav vajadzīga. Ja leģitīma ir tiesību sistēma, tiesību tālākveidošanas metodes un to lietojums, tāds ir arī tiesību tālākveidošanas rezultāts jeb tiesnešu tiesības.

2. Tiesnešu tiesības ir leģitīmas. Leģitimitāti tām piešķir gan demokrātiski leģitimēto institūciju pieņemtās (izdotās) rakstītās tiesību normas, uz kuru pamata tiesnešu tiesības atrastas tiesību sistēmā, gan suverēna izraudzītājā tiesiskajā sistēmā objektīvi pastāvošie vispārējie tiesību principi, arī tie, kas nosaka tiesas tiesības un pienākumu tālākveidot tiesības, proti, tiesiskas valsts, varas dalīšanas princips, juridiskās obstrukcijas aizliegums, tiesiskās vienlīdzības, tiesiskās noteiktības princips.

Par 2007.gada 1.novembra Maksātnespējas likuma 138.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. un 105.pantam: Satversmes tiesas 2013.gada 7.oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2012-25-01, 14.3.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2013. 10.oktobris, Nr.198;

Par likuma «Par iedzīvotāju ienākuma nodokli» 9.panta pirmās daļas 19.punkta «c)» apakšpunkta (2001.gada 22.novembra likuma redakcijā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 13.decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2011-15-01, 7.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2011. 15.decembris, Nr.197;

Par Administratīvā procesa likuma 124.panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2005.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.2004-16-01, 17.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6.janvāris, Nr.3.

Senāta ALD (patlaban – AT ALD) judikatūrā vairākkārt norādīts, ka «likuma roba konstatēšanas gadījumā tiesnesim ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums to aizpildīt». Skat., piemēram, Senāta ALD 2013.gada 22.oktobra spriedums lietā Nr.A420775210, SKA-0492-13, 11.punkts. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=77805>; Senāta ALD 2013.gada 4.novembra spriedums lietā Nr.A420658610, SKA-234/2013, 11.punkts. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=79271>; AT ALD 2014.gada 13.jūnija spriedums lietā Nr.A420689610, SKA-107/2014, 14.punkts. Pieejams: tiesas.lv/nolemumi/pdf/164300.pdf (aplūkoti 24.07.2014.).

⁵⁹⁶ Хачатуров Р.Л. Аналогия в праве. Вектор Науки Тольяттинского Государственного Университета. Специальный выпуск «Правоведение», 2009, № 5 (8), с.130.

⁵⁹⁷ Элькин П.С. Сущность советского уголовно-процессуального права. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1963, с.161. Citēts pēc: Хачатуров Р.Л. Аналогия в праве. Вектор Науки Тольяттинского Государственного Университета. Специальный выпуск «Правоведение», 2009, № 5 (8), с.130.

⁵⁹⁸ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 48.–49.lpp.; Plotnieks A. Padomju sociālistiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1975, 243.–245.lpp.; Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 130.lpp., 278.atsauce.

3.1.2.3. Tiesnešu tiesību vispārstaistošā spēka nolieguma iemesls – galvenokārt psiholoģisks, nevis racionāls

Latvijas tiesību doktrīnā valdošais viedoklis tiešā tekstā tiesnešu tiesību vispārstaistošo spēku neakceptē. Vienlaikus vērojama arī vēlme tiesnešu tiesību vispārstaistošo spēku tomēr atzīt, piemēram, noteiktos apstākļos piešķirot tām paražu tiesību statusu. «Taču interesanti atzīmēt, ka tiesiskā doma atbalsta uzskatu, ka tiesu prakse kļūst par saistošu tiesību avotu, kad tā pārvēršas ieradumu tiesībās. Tāad jau ir izkristalizējusies atziņa, ka ilgstoša, vienvēidīga tiesu prakse var pārvērsties ieradumu tiesībās un līdz ar to netieši tomēr tiek atzītas tiesas un tiesneša tiesības uz likumu tālākveidošanu jeb tiesas likumdošanas funkcija,»⁵⁹⁹ analizējot starpkaru Latvijas juridisko domu, raksta Jānis Neimanis. Šādu viedokli pauž, piemēram, Austrā Grīnberga-Cepurīte rakstā «Paraša juridiskā nozīmē».⁶⁰⁰ Autore tam nevar piekrist kaut vai tikai divu iemeslu dēļ: pirmkārt, ieradumu tiesību avots var būt tikai suverēns, otrkārt, nav skaidrs, cik reižu (cik nolēmumos) atziņa jāatkārto, lai tā iegūtu paražu tiesību statusu.

Dažkārt pretrunīgi ir viena un tā paša zinātnieka uzskati, proti, *expressis verbis* tiesnešu tiesību vispārstaistošais spēks tiek noliegts, bet netieši – raksturojot tiesību tālākveidošanas rezultāta būtību – tas tiek atzīts. Teikto apliecina šādi piemēri.

LU JF docents Dr. iur. Jānis Pleps norāda:

«Arī administratīvi procesuālo normu tālākveidošana meklējama administratīvo tiesu judikatūrā. Lai gan tiesas procesa likuma noteikšana ir likumdevēja kompetencē, neviens likums nevar būt pilnīgs. Ja tiesas procesā rodas jautājumi, kurus neregulē administratīvi procesuālās normas, tiesas tos izšķir, tālākveidojot procesuālo regulējumu. Tādējādi var secināt, ka īstais administratīvā tiesas procesa regulējums ir nevis likumā ietvertais, bet gan tas, kā šis likums tiek piemērots administratīvajās tiesās. Šo iemeslu dēļ principiāli svarīga ir orientēšanās administratīvo tiesu judikatūrā un tās izmaiņās.

Administratīvo tiesu judikatūra nav juridiski saistoša administratīvajām tiesām, izspriežot līdzīgas lietas.»⁶⁰¹

Citāta abas rindkopas ir savstarpēji pretrunīgas – ja īstais administratīvā tiesas procesa regulējums ir atrodams administratīvo tiesu nolēmumos, tostarp tādos, kuros lieta izšķirta, pamatojoties uz tiesību normām, kas nav atrodamas APL, bet ir ietvertas tikai šajos nolēmumos, kā gan šīs tiesību normas var nebūt juridiski saistošas administratīvajām tiesām, izspriežot līdzīgas lietas?!

⁵⁹⁹ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 44.lpp.

⁶⁰⁰ Grīnberga-Cepurīte A. Paraša juridiskā nozīmē. Jurists, 1938, Nr.3/4, 80., 81.sleja.

⁶⁰¹ Pleps J. Administratīvā tiesas procesa avoti. Likums un Tiesības, 2005. septembris, 7.sēj., Nr.9 (73), 285.lpp.

«Pamatā visi grozījumi ir tādi, ko jau šobrīd, saprātīgi interpretējot APL tekstu, var ielasīt likuma normās. Liela daļa no šiem grozījumiem, kas precizē APL normas un novērš atsevišķas neskaidrības, jau pastāv tiesu judikatūrā,»⁶⁰² secina Jautrīte Briede, vērtējot APL grozījumus. Vai administratīvo tiesu veiktas tiesību tālākveidošanas rezultāts vispāršaistošu spēku ieguva tikai brīdī, kad likumdevējs to pozitīvizēja, ierakstot APL? Autoresprāt, nē! Vispāršaistošs tas bija jau no brīža, kad likumdevējs radīja tiesību normas, uz kuru pamata šis rezultāts iegūts.

Tāda pati nekonsekvence bija vērojama arī starpkaru Latvijā. Augusts Lēbers raksta:

«Attiecīgos gadījumos tiesa nevar pat atturēties no likumdevēja domu pārgrozīšanas vai tuvākas izveidošanas [...]. Tātad tiesa nevar atteikties no tiesības atrašanās darbības [...]. Bet ar šo tiesa izveido un rada tikai jaunas tiesiskas attiecības, subjektīvas tiesības. Turpretim tiesa nevar radīt, nodibināt objektīvas tiesības, normas, kuras būtu saistošas līdzīgos gadījumos priekš citām tiesām vai pat priekš tās pašas. To var darīt tikai vispārēja griba.

Tātad saistošas tiesiskas normas var izcelties no tiesu spriedumiem tikai tad, ja viņi kļūst par ieradumu tiesībām.»⁶⁰³

«Arī citu autoru darbos jākonstatē, ka vislielākās šaubas izraisa nevis jautājums par tiesneša tiesībām radoši piemērot likumu un veikt tiesiska vakuuma aizpildīšanu un neesošas normas radīšanu, ar ko lielākoties saprot analogijas izmantošanu, bet gan šādas tiesneša rīcības konkrētā lietā ietekme uz citām līdzīgām lietām. Uzsverot tiesu prakses vienotības nepieciešamību, tomēr dominē viedoklis, ka tiesa nav saistīta nedz ar atsevišķiem augstāko tiesu spriedumiem (atziņām), nedz ar nodibinājušos tiesu praksi (judikatūru)»⁶⁰⁴ – tā situāciju starpkaru Latvijā raksturo Jānis Neimanis. Ļoti līdzīga tā ir mūsdienās. Tomēr ne toreiz, ne tagad neviens tiesnešu tiesību vispāršaistošā spēka noliedzējs nav paskaidrojis, ar ko, viņuprāt, saistošā spēka ziņā atšķiras likumdevēja radītās tiesību normas no tām, ko tiesību tālākveidošanas rezultātā tiesību sistēmā atradusi tiesa, un kādēļ pēdējās nevar būt vispāršaistošas.

Autoresprāt, tiesnešu tiesību vispāršaistošā spēka noliegšanas iemesls ir galvenokārt psiholoģisks, nevis racionāls. Respektīvi, tas tiek noliegts principā – tādēļ, ka, noliedzēju ieskatā, tā nevar būt – pat tad, ja skaidri redzams, ka tā ir! Kontinentālās Eiropas jeb romāņu-ģermāņu tiesību saimei piederīgajās valstīs dominējošais uzskats, ka tiesa principā nedrīkst formulēt vispāršaistošus priekšrakstus⁶⁰⁵, ir tik dziļi iesakņojies juristu prātos, ka pat loģiski pamatota pretēja viedokļa vispārējs akcepts prasīs ilgu laiku. Iespējams, vismaz tikpat ilgu, kāds pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas bija vajadzīgs, lai tiesas vispār sāktu kaut vai tikai pieminēt iepriekšējos nolēmumus

⁶⁰² Briede J. Senāta nolēmumos nav gadījuma rakstura izteikumu. Jurista Vārds, 2006. 21.februāris, Nr.8 (411).

⁶⁰³ Lēbers A. Lekcijas par ievadu tiesību zinātnē. II daļa. Rīga: [B.i.], 1922, 22.lpp.

⁶⁰⁴ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 44.lpp.

⁶⁰⁵ Rodin S. Functions of Judicial Opinion: A View from a Post-Communist European State. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, p.375.

un apgūtu tiesību tālākveidošanu. Vēl 1998.gadā Edgars Meļķis asi kritizēja tiesu norobežošanu no iepriekšējiem nolēmumiem⁶⁰⁶ un 2003.gadā tiesām pārmeta neprasmi aizpildīt likumu robus pat ar analogijas palīdzību⁶⁰⁷. Tā kā minētajās jomās situācija patlaban ir būtiski uzlabojusies, pastāv cerība, ka tāpat mainīsies arī attieksme pret tiesnešu tiesību vispārīstošā spēka atzīšanu.

Tiesnešu tiesību vispārīstošā spēka noliegšanas iemesls ir galvenokārt psiholoģisks, nevis racionāls. Kontinentālās Eiropas jeb romāņu-ģermāņu tiesību saimei piederīgajās valstīs dominējošais uzskats, ka tiesa principā nedrīkst formulēt vispārīstošus priekšrakstus, juristu prātos iesakņojies tik dziļi, ka pat loģiski pamatots pretējs viedoklis tiek principiāli noliegts un tā vispārējs akcepts prasīs ilgu laiku.

3.1.3. Vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesību vispārīstošais spēks praksē – dažādu tiesu nolēmumos

Tiesu akcepts tiesnešu tiesību vispārīstošajam spēkam izpaužas ne tikai teorētiskos secinājumos par tiesību tālākveidošanas nepieciešamību un leģitimitāti, bet arī šīs metodes praktiskā lietojumā. Vispārējās jurisdikcijas tiesas Latvijā plaši izmanto tiesību tālākveidošanu un izlemj lietas un atsevišķus tiesību jautājumus, pamatojoties uz tiesnešu tiesībām. To apliecina šajā apakšnodaļā aprakstītie piemēri. Vispirms autore analizēs tiesību tālākveidošanu krimināltiesībās, pēc tam – administratīvajās tiesībās un civiltiesībās.

3.1.3.1. Tiesību tālākveidošana krimināltiesībās⁶⁰⁸

Tiesību tālākveidošanas praktiskās izpausmes Latvijas krimināltiesībās līdz šim nav pētītas tikpat kā nemaz, tās pieminētas vien garāmejojot, īpaši tas attiecas uz tiesību tālākveidošanu, piemērojot tiesību normas, kas noteic noziedzīgu nodarījumu sastāvu. Arī tiesību tālākveidošanas teorētiskie aspekti, tostarp tās metožu pieļaujamība krimināltiesībās, lielu zinātnieku uzmanību nav izpelnījušies.⁶⁰⁹ Un kā nu ne – vismaz teorētiski taču analogija krimināltiesībās ir stingri aizliegta,

⁶⁰⁶ Meļķis E. Par precedentu un tiesu prakses veidošanu. Jurista Vārds, 1998. 29.oktobris, Nr.33 (101).

⁶⁰⁷ Meļķis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.) Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 14.lpp.

⁶⁰⁸ Šis apakšnodaļas sākotnējā versija kā zinātniskais raksts publicēta žurnālā «Jurista Vārds». Slaņķe G. Tiesību tālākveidošana krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2012. 11.septembris, Nr.37 (736).

⁶⁰⁹ Skat.: Zeitmanis M. Tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas robežšķirtnes problēmas (I). Likums un Tiesības, 2004. maijs, 6.sēj., Nr.5 (57); Zeitmanis M. Tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas robežšķirtnes problēmas (II). Likums un Tiesības, 2004. jūnijs, 6.sēj., Nr.6 (58); Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 109.lpp.; Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem*, 18.lp. Pieejams: http://www.evershedsbitans.com/media/Sniedzite_Praeterem_legem_I.pdf (aplūkots 23.02.2011.); Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (II). Likums un Tiesības, 2005. novembris, 7.sēj., Nr.11 (75); Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 140.–141.lpp.; Hamkova D., Liholaja V. Būtiska kaitējuma izpratne: likums, teorija, prakse. Jurista Vārds, 2012. 10.janvāris, Nr.2 (701); Krastiņš U. Par vērtējuma jēdzieniem

savukārt teleoloģiskajai redukcijai un citām tiesību tālākveidošanas metodēm tradicionāli tiek pievērsta mazāka uzmanība.⁶¹⁰ Tomēr praksē arī krimināltiesībās visai plaši tiek veikta tiesību tālākveidošana: teleoloģiskā redukcija, nenoteiktu juridisku jēdzienu papildīšana ar saturu un vispārējo tiesību principu konkretizācija. Tātad nevar piekrist Māra Lejas apgalvojumam: «Gadījumi, kad KL piemērošanā pārkāpts likuma burtiskais teksts, ir samērā reti. Biežāk sastopamas situācijas, kurās notikusi nepamatoti plaša vai šaura interpretācija likuma burtiskā teksta robežās [...]»⁶¹¹

Interpretācijas priekšmets, kas iezīmē tās robežas, ir tiesību normas teksts.⁶¹² Tādējādi tiesību normu iztulkot gramatiski nozīmē noskaidrot tajā ietverto vārdu nozīmi, sākot ar visšaurāko un beidzot ar visplašāko. Ar pārējo trīs iztulkošanas metožu – sistēmiskās, vēsturiskās, teleoloģiskās interpretācijas – palīdzību tiek noskaidrots, tieši kura no katra vārda nozīmēm ietverta konkrētās tiesību normas tekstā. Pārkāpjot vārdu nozīmes ietvarus, jau tiek veikta tiesību tālākveidošana.⁶¹³ Tiesību normu interpretācija ir saistīta ar juridiskā siloģisma shēmu, kas sastāv no divām premisām un siloģisma slēdziena. Savukārt, veicot tiesību tālākveidošanu, juridiskā siloģisma shēma vienmēr tiek papildināta ar trešo premisu, ko dēvē par vērtējuma spriedumu vai aksioloģisko premisu, tādēļ šo tiesību piemērošanas procesu sauc par vērtējošo subsumpciju.⁶¹⁴

3.1.3.1.1. Teleoloģiskā redukcija krimināltiesībās

Kā jau minēts, teleoloģiskajai redukcijai Latvijas tiesību zinātnē pievērsta mazāka uzmanība nekā analogijai. Krimināltiesību speciālisti šīs tiesību tālākveidošanas metodes teorētiskos aspektus vispār nav apskatījuši, arī tiesību teorētiķi tai pievērsušies pavisam nedaudz. Normatīvajos tiesību aktos teleoloģiskās redukcijas lietošana nav reglamentēta.

Teleoloģiskā redukcija ir tiesību tālākveidošanas paņēmiens, ar kura palīdzību, radot atbilstīgu izņēmuma noteikumu, tiek ierobežota (reducēta) pārāk plaši formulēta tiesību norma, šādi pārkāpjot tiesību normas teksta robežas. Teleoloģisko redukciju lieto situācijās, kad normatīvajā tiesību aktā ietvertais tiesiskais regulējums neatbilst likumdevēja sākotnējam plānam vai paša normatīvā tiesību akta jēgai vai mērķim (teleoloģijai) tādējādi, ka ir pārāk plašs un aptver arī tādus

krimināltiesību normās. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi. 1998–2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 49.–57.lpp.

⁶¹⁰ Skat., piem., Neimanis J. Teleoloģiskā redukcija: Latvijā mazpazīstama tiesību tālākveidošanas metode. Grām.: Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21.gadsimta mijā. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 2006, 248.–254.lpp.

⁶¹¹ Leja M. Krimināltiesību normu interpretācija, 6.lpp. Pieejams: <http://www.lpbiedriba.lv/doc/Krimin%C4%81lties%C4%ABunormuinterpret%C4%81cija.docx> (aplūkots 04.04.2014.).

⁶¹² Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 79.lpp.

⁶¹³ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 128.lpp.

⁶¹⁴ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 97. lpp.

dzīves gadījumus, kurus tam nevajadzētu aptvert.⁶¹⁵ Šo metodi lieto arī gadījumos, kad pārāk plaši formulēta tiesību norma neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai, arī vispārējam tiesību principam, vai citai – šajā situācijā svarīgākai – tiesību normai.⁶¹⁶

Teleoloģiskās redukcijas pieļaujamību un praktiskās izpausmes krimināltiesībās analizējuši vien daži Latvijas tiesību zinātnieki, un viņu viedokļi atšķiras. Tiesību teorētiķu ieskatā, šī metode krimināltiesībās ir pieļaujama, turklāt arī par sliktu noziedzīga nodarījuma izdarītājam.⁶¹⁷ Turpretī Māris Leja, atsaucoties uz Vācijas tiesību zinātnieku atziņām, apgalvo, ka nav pieļaujama teleoloģiskās redukcijas lietošana par sliktu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, piemēram, šī metode nav piemērojama nosacījumiem par labprātīgu atteikšanos no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas līdz galam un kriminālatbildību izslēdzošiem apstākļiem.⁶¹⁸ Vācijas tiesību doktrīnā secināts, ka noziedzīga nodarījuma izdarītāja stāvokli uzlabojošu tiesību normu teleoloģiskā redukcija ir tas pats, kas šo stāvokli pasliktinošu tiesību normu piemērošana pēc analogijas, tādēļ šāda rīcība nav pieļaujama.⁶¹⁹

Latvijas krimināltiesību speciālisti, analizējot konkrētu tiesību normu piemērošanu praksē, akceptē teleoloģiskās redukcijas lietošanu par labu noziedzīga nodarījuma izdarītājam.

KL 315.pantā «Neziņošana par noziegumu» paredzēta atbildība par neziņošanu, ja ir droši zināms, ka tiek gatavots vai izdarīts smags vai sevišķi smags noziegums. **LKK 183.panta «Neziņošana par noziegumu» pirmajā daļā** bija noteikta atbildība par neziņošanu, ja ir droši zināms, ka tiek gatavoti vai izdarīti noziegumi, kas paredzēti konkrētos šā kodeksa pantos, savukārt **otrajā daļā** – par neziņošanu, ja ir zināms, ka tiek gatavoti vai ir izdarīti citos šā kodeksa pantos paredzētie noziegumi.⁶²⁰

Persona nav saucama pie kriminālatbildības par neziņošanu par noziegumu, ar kura izdarīšanu viņa bijusi saistīta, – komentārā par četriem tiesu spriedumiem (trim kļūdainiem⁶²¹ un

⁶¹⁵ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 165.–166.lpp.; Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 103.–104.lpp.

⁶¹⁶ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 136.lpp.; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 153.lpp.

⁶¹⁷ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 162.lpp.; Zeitmanis M. Tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas robežšķirtnes problēmas (II). Likums un Tiesības, 2004. jūnijs, 6.sēj., Nr.6 (58), 186.lpp.

⁶¹⁸ Leja M. Krimināltiesību normu interpretācija, 5., 23.lpp. Pieejams: <http://www.lpbiedriba.lv/doc/Krimin%C4%81ties%C4%ABunormuinterpret%C4%81cija.docx> (aplūkots 04.04.2014.).

⁶¹⁹ Markus W. Bis der Arzt kommt. Zeitschrift für das Juristische Studium. 4/2009, S.423. Pieejams arī: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2009_4_209.pdf (aplūkots 06.08.2014.).

⁶²⁰ Latvijas Kriminālkodekss: LR likums. Grām.: Latvijas Kriminālkodekss un komentāri pie atsevišķiem Latvijas Kriminālkodeksa pantiem. Rīga: Tiesiskās informācijas centrs, 1997, 160.lpp.

⁶²¹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2001.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.K-04-415/01-4; Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 15.augusta spriedums lietā Nr.PAK-306; Latgales apgabaltiesas 2001.gada 13.marta spriedums lietā Nr.K03-35/01. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 300.–314., 317.–332.lpp.

vienu pareizu⁶²²) divās lietās norāda Valentija Liholaja.⁶²³ Analizējot spriedumus pirmajā no apskatītajām lietām, profesore secina: tā kā Inese L. sevi atzina par vainīgu Virginija M. noziedzīgi iegūtās mantas realizēšanā un viņai tika inkriminēta arī cietušā Vladimira B. aplaupīšana grupā ar Virginiju M., ziņojot par Virginija M. izdarīto slepkavību un mantas nolaupīšanu, Inesei L. būtu jānorāda arī sava loma saistībā ar minēto noziegumu izdarīšanu. Par spriedumiem otrajā lietā Valentija Liholaja raksta: apelācijas instances tiesa pamatoti attaisnojusi Sergeju Š. apsūdzībā pēc KL 315.panta, jo viņš ar pirmās instances tiesas spriedumu atzīts par vainīgu un notiesāts par līdzdalību smaga nozieguma (automašīnas nolaupīšanas) pēdu iepriekš neapsolītā slēpšanā; pareizs ir tiesas secinājums, ka, ziņojot par automašīnas nolaupīšanu, par kuru viņam bija droši zināms, Sergejam Š. būtu jānorāda arī sava loma saistībā ar minētā nozieguma izdarīšanu – faktiski jāpiesakās par vainīgu un jāziņo arī par savām darbībām automašīnas nolaupīšanas pēdu iepriekš neapsolītā slēpšanā.⁶²⁴

Persona, kas iesaistīta noziegumā, neatbild kā neziņotāja par šo noziegumu, jo tad tai būtu jāziņo arī par pašas izdarīto noziedzīgo nodarījumu, bet tādu pienākumu likums neuzliek – tā, atsaucoties uz Senāta KLD rīcības sēdes 2004.gada 21.jūnija lēmumu lietā Nr.SKK-357, atzīst Uldis Krastiņš.⁶²⁵ No profesora komentāriem izriet, ka vārdi «saistīta», «iesaistīta» jāsaprot ļoti plašā nozīmē. Respektīvi, saistīta ar šo noziegumu tādējādi, ka, ziņojot par to, persona būtu spiesta ziņot arī par pašas izdarītu noziedzīgu nodarījumu.

KL 313.panta «Iepriekš neapsolīta slēpšana» pirmajā daļā paredzēta kriminālatbildība par noziedznieka, kā arī nozieguma izdarīšanas rīku un līdzekļu, nozieguma pēdu vai noziedzīgā kārtā iegūtu priekšmetu iepriekš neapsolītu slēpšanu, ja slēpjamais noziegums ir smags. Šā panta **otrajā daļā** noteikts sods par tādām pašām darbībām, ja slēpjamais noziegums ir sevišķi smags.

Persona, kas pati bijusi pret cietušo vērsto noziegumu dalībniece, nevar būt iepriekš neapsolītas slēpšanas subjekts – komentārā par diviem kļūdainiem tiesu spriedumiem vienā un tajā pašā lietā⁶²⁶ raksta Valentija Liholaja.⁶²⁷ Vērtējot spriedumus šajā lietā, profesore secina: Jekaterinas S. darbības varētu vērtēt kā iepriekš neapsolītu Jekaterinas G. izdarīta sevišķi smaga nozieguma pēdu iepriekš neapsolītu slēpšanu, taču konkrētajā gadījumā nav apspriests jautājums

⁶²² Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 27.jūnija spriedums lietā Nr.PAK-273. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 333.–337.lpp.

⁶²³ Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 300., 317.lpp.

⁶²⁴ Turpat, 300., 316., 317., 339.lpp.

⁶²⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3.daļa. Sevišķā daļa. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Firma «AFS», 2007, 406.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 739.–740.lpp.

⁶²⁶ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2000.gada 30.novembra spriedums lietā Nr.K-949/3; Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.PAK-231. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 253.–273.lpp.

⁶²⁷ Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 253.lpp.

par to, ka viņa pati bijusi pret cietušo vērsto noziedzīgo nodarījumu dalībniece, jo kopā ar Jekaterinu G. nozagusi Andrejam J. un koledžai «Evrīka» piederošās mantas un Andreja J. dokumentus, kuri tika iznīcināti, par ko notiesāta pēc KL 175.panta otrās daļas un 274.panta pirmās daļas.⁶²⁸

Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 27.jūnija spriedumā lietā Nr.PAK-273 tiesa izteikusi šādus argumentus: tā kā Sergejs Š. bijis līdzdalībnieks smaga nozieguma (automašīnas zādzības) pēdu iepriekš neapsolītā slēpšanā, viņam nevar iestāties kriminālatbildība par neziņošanu par šo noziegumu, jo, ziņojot par automašīnas zādzību, Sergejam Š. būtu jānorāda arī sava loma saistībā ar minētā nozieguma izdarīšanu – faktiski jāpiesakās par vainīgu un jāziņo arī par savām darbībām automašīnas zādzības pēdu iepriekš neapsolītā slēpšanā, taču Sergejs Š. nevēlējās pieteikties par vainīgu.⁶²⁹

Senāta KLD rīcības sēdes 2004.gada 21.jūnija lēmumā lietā Nr.SKK-357 secināts: kriminālatbildība par neziņošanu neiestājas, ja, ziņojot par citas personas izdarītu noziegumu, persona būtu spiesta ziņot arī par pašas izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Tā kā Dmitrijs S. nav vēlējis pieteikties par vainīgu, viņu nevar saukt pie kriminālatbildības par neziņošanu.⁶³⁰

Atzīstot, ka persona nav saucama pie kriminālatbildības par neziņošanu par noziegumu, ar kura izdarīšanu viņa bijusi saistīta, tiek veikta teleoloģiskā redukcija, jo tiek uzlikts ierobežojums tiesību normai, ko veido KL 315.pants un attiecīgie KL Vispārīgās daļas panti. Reducētā KL norma ir šāda: «Par neziņošanu, ja ir droši zināms, ka tiek gatavots vai izdarīts smags vai sevišķi smags noziegums, personu, kas ir noziedzīga nodarījuma subjekts, *izņemot personu, kura ir saistīta ar šo noziegumu tādējādi, ka, ziņojot par to, persona būtu spiesta ziņot arī par pašas izdarītu noziedzīgu nodarījumu*, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.»

Secinot, ka persona, kas pati bijusi pret cietušo vērsto noziegumu dalībniece, nevar būt iepriekš neapsolītas slēpšanas subjekts, tiek uzlikts ierobežojums tiesību normai, ko veido KL 313.pants un attiecīgie KL Vispārīgās daļas panti. Reducētā KL 313.panta pirmā daļa ir šāda: «Par noziedznieka, kā arī nozieguma izdarīšanas rīku un līdzekļu, nozieguma pēdu vai noziedzīgā kārtā iegūtu priekšmetu iepriekš neapsolītu slēpšanu, ja slēpjamais noziegums ir smags, personu, kas ir noziedzīga nodarījuma subjekts, *izņemot personu, kura minētās darbības veikusi, slēpjot pašas izdarīta noziedzīga nodarījuma rīkus, līdzekļus vai pēdas vai pašas noziedzīgā kārtā iegūtus priekšmetus*, – soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.»

⁶²⁸ Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 253., 274.lpp.

⁶²⁹ Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 27.jūnija spriedums lietā Nr.PAK-273. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 336.lpp.

⁶³⁰ Senāta KLD rīcības sēdes 2004.gada 21.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-357. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2004. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2005, 325.lpp.

Ierobežojumu nepieciešamību noteica tolaik spēkā esošā Latvijas Kriminālprocesa kodeksa⁶³¹ 110.pants «Pieteikšanās par vainīgu», saskaņā ar kuru personai bija tiesības, nevis pienākums pieteikties par vainīgu. To noteica arī KL 313. un 315.panta un visa piesaistības institūta mērķis – paredzēt atbildību par attiecīgu tīšu darbību vai bezdarbību, kas saistīta ar citas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu.⁶³² Šie ierobežojumi nodrošina tiesības neapsūdzēt pašam sevi, kas ietilpst ECK 6.panta pirmajā daļā garantētajās tiesībās uz taisnīgu tiesu.⁶³³

Aprakstītajās situācijās ar teleoloģiskās redukcijas palīdzību tiek uzlabots noziedzīga nodarījuma izdarītāja stāvoklis, tādēļ par tās pieļaujamību strīdi nevarētu rasties. Gadījumos, kad notiek pretējais, jāņem vērā, ka tiesiskās vienlīdzības princips tiesību piemērotājam uzliek arī pienākumu atšķirīgās situācijās pieņemt atšķirīgus nolēmumus. Gan analogija, gan teleoloģiskā redukcija pamatojas uz taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principiem, tikai analogija ir vērsta uz līdzīgu gadījumu līdzīgu izšķiršanu, bet teleoloģiskā redukcija – uz atšķirīgu gadījumu atšķirīgu izšķiršanu.⁶³⁴

3.1.3.1.2. Nenoteiktu juridisku jēdzienu piepildīšana ar noteiktu saturu jeb konkretizācija krimināltiesībās⁶³⁵

Nenoteiktu juridisku jēdzienu, īpaši ģenerālklausulu, konkretizācija pētīta vairākos zinātniskajos darbos⁶³⁶, dažos no tiem apskatīta arī šīs juridiskās metodes izmantošana krimināltiesībās⁶³⁷.

⁶³¹ Latvijas Kriminālprocesa kodekss: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90971&from=off> (aplūkots 03.11.2011.). Saskaņā ar KPL pārejas noteikumu 18.punktu Latvijas Kriminālprocesa kodekss atzīts par spēku zaudējušu ar KPL spēkā stāšanos – 2005.gada 1.oktobri.

⁶³² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1.daļa. Vispārīgā daļa. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Firma «AFS», 2007, 93.lpp.

⁶³³ ECT spriedumi lietās: 16404/03, Shabelnik v. Ukraine, 19 February 2009, para.55. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91401>; 19187/91, Saunders v. United Kingdom, 17 December 1996, paras.68, 69. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58009>; 10828/84, Funke v. France, 25 February 1993, para.44. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57809> (aplūkoti 29.01.2012.).

⁶³⁴ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 204.lpp.; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 154.lpp.

⁶³⁵ Par šīs juridiskās metodes piederību tiesību tālākveidošanai tiesību zinātnieku vidū nav vienprātības, jo, piemēram, Dr. iur. Ginta Sniedzīte to uzskata par tiesību normu iztulkošanas metodi. Skat., piem., Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 32., 139.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

⁶³⁶ Skat., piem., Levits E. Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I). Likums un Tiesības, 2003. jūnijs, 5.sēj., Nr.6 (46); Levits E. Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (II). Likums un Tiesības, 2003. jūlijs, 5.sēj., Nr.7 (47); Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003; Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (I). Likums un Tiesības, 2005. oktobris, 7.sēj., Nr.10 (74); Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (III). Likums un Tiesības, 2005. decembris, 7.sēj., Nr.12 (76).

⁶³⁷ Zeitmanis M. Tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas robežšķirtnes problēmas (II). Likums un Tiesības, 2004. jūnijs, 6.sēj., Nr.6 (58), 187.lpp.; Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (II). Likums un Tiesības, 2005. novembris, 7.sēj., Nr.11 (75), 354.–355., 356.lpp.; Krastiņš U. Par vērtējuma jēdzieniem krimināltiesību

Nenoteikts juridisks jēdziens ir tiesību normas tiesiskā sastāva daļā formulēts juridisks jēdziens ar ļoti augstu abstrakcijas pakāpi. Izšķir šādus nenoteiktus juridiskus jēdzienus: 1) atklātus juridiskus jēdzienus, 2) ģenerālklauzulas un 3) norādes.⁶³⁸ Tiesību teorijā šos jēdzienus dēvē par sākotnējiem apzinātiem likuma robežiem, kas ir likumdošanas tehnikas paņēmieni, kuru izmanto, lai likumu fleksibilizētu un tādējādi risinātu likuma aptuvenā taisnīguma un novecošanās problēmas.⁶³⁹ Nenoteikti juridiski jēdzieni tāpat ir sava veida deleģējums, ar kuru likumdevējs likuma piemērotājam atļauj likuma normu saprātīgi konkretizēt.⁶⁴⁰

Galvenā atšķirība starp atklātiem juridiskiem jēdzieniem un ģenerālklauzulām ir tā, ka pirmo konkretizācijai atrodamas vadlīnijas normatīvajos tiesību aktos, bet otro papildīšanai ar saturu normatīvajos tiesību aktos skaidri izteiktu vadlīniju nav, tās atrodamas tiesību sistēmā, tostarp izstrādātajos līdzšinējos piemērošanas gadījumos.⁶⁴¹ Tā kā robeža starp atklātiem juridiskiem jēdzieniem un ģenerālklauzulām ir plūstoša un rūpīga to nošķiršana nav nepieciešama, jo uz tiem attiecas vienādi juridiskie apsvērumi⁶⁴², šajā pētījumā tā netiks veikta.

Kā jau rakstīts, nenoteiktu juridisku jēdzienu konkretizācija notiek, tiesību piemērotājam formulējot abstraktu juridisku vadlīniju jeb tēzi, kas kļūst par trešo premisu juridiskajā siloģismā. Šī premisa parasti veidojama kā definīcija: konkrētais nenoteiktais juridiskais jēdziens ir... Dažkārt pirmajā tēzē nevar izvairīties no cita nenoteikta juridiska jēdziena lietošanas, tad nepieciešams formulēt tēzi arī tā konkretizācijai, šādi radot ceturto un, ja nepieciešams, arī tālāku līmeņu pakārtotas tēzes jeb vērtējuma slēdzienus. Nenoteiktu juridisku jēdzienu konkretizācija veicama, ņemot vērā iepriekšējo praksi (tajā atrodamos tipiskos piemērošanas gadījumus), zinātnes atziņas, citas tiesību normas un dažkārt arī morāles normas.⁶⁴³

Autore analizēs KL 117.panta «Slepkavība pastiprinošos apstākļos» 4.punktā, kurā paredzēta atbildība par slepkavību, kas izdarīta ar sevišķu cietsirdību, ietvertā nenoteiktā juridiskā jēdziena «sevišķa cietsirdība» konkretizāciju. Tiesu praksē šā jēdziena papildīšana ar saturu tiek veikta, kā trešo premisu un tālāku līmeņu vērtējuma slēdzienus izmantojot galvenokārt Augstākās

normās. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi. 1998–2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 49.–57.lpp.; Hamkova D., Liholaja V. Būtiska kaitējuma izpratne: likums, teorija, prakse. Jurista Vārds, 2012. 10.janvāris, Nr.2 (701).

⁶³⁸ Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (II). Likums un Tiesības, 2005. novembris, 7.sēj., Nr.11 (75), 352., 353.lpp.

⁶³⁹ Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (III). Likums un Tiesības, 2005. decembris, 7.sēj., Nr.12 (76), 382.lpp.; Levits E. Ģenerālklauzulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I). Likums un Tiesības, 2003. jūnijs, 5.sēj., Nr.6 (46), 162.–166.lpp.

⁶⁴⁰ Levits E. Ģenerālklauzulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I). Likums un Tiesības, 2003. jūnijs, 5.sēj., Nr.6 (46), 166.lpp.

⁶⁴¹ Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (II). Likums un Tiesības, 2005. novembris, 7.sēj., Nr.11 (75), 355.lpp.

⁶⁴² Levits E. Ģenerālklauzulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I). Likums un Tiesības, 2003. jūnijs, 5.sēj., Nr.6 (46), 166.lpp.

⁶⁴³ Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (III). Likums un Tiesības, 2005. decembris, 7.sēj., Nr.12 (76), 376.–380.lpp.

tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 7. un 11.punktā ietvertās tēzes. Šāda metodika par pareizu atzīta arī tiesību zinātnē.⁶⁴⁴

Minētajā plēnuma lēmumā jēdziena «sevišķa cietsirdība» konkretizācijai atrodamas šādas abstraktas juridiskas vadlīnijas (tajās ietverta pat šā jēdziena negatīvā definīcija):

- 1) sevišķa cietsirdība izpaužas, pirms dzīvības atņemšanas vai slepkavības izdarīšanas procesā cietušo spīdzinot, mokot vai ņirgājoties par upuri;
- 2) sevišķa cietsirdība izpaužas, slepkavību izdarot ar tādu paņēmienu, kas, vainīgajam to apzinoties, bijis saistīts ar sevišķu ciešanu sagādāšanu cietušajam (nodarīts liels daudzums miesas bojājumu, izmantota mokošas iedarbības inde, sadedzināts dzīvs cilvēks, upuris ilgstoši atstāts bez ūdens, uztura u.tml.);
- 3) sevišķa cietsirdība var izpausties, slepkavību izdarot cietušajam tuvu personu klātbūtnē, ja vainīgais apzinājies, ka sagādā tām sevišķas ciešanas;
- 4) par cietušā tuviniekiem atzīstami ne tikai ģimenes locekļi (bērni, adoptētie, vecāki, adoptētāji, brāļi un māsas, vectēvs un vecmāte, mazbērni, laulātais), bet arī citas personas, kurām dārga cietušā dzīvība un veselība (piemēram, līgava, brālēns, māsīca, svainis u.tml.);
- 5) sevišķa cietsirdība nav konstatējama, ja liels daudzums miesas bojājumu nodarīts tieši slepkavības procesā un īsā laika periodā bez vainīgā nodoma cietušajam sagādāt sevišķas ciešanas.⁶⁴⁵

Krimināllietu tiesu palāta sevišķas cietsirdības trūkumu slepkavības norisē pamatojusi ar pašas radītu atziņu, kas izsecināta no Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 11.punktā atrodamajām tēzēm, – «nodarīto miesas bojājumu daudzums pats par sevi neliecina, ka vainīgajai personai būtu nodoms cietušajam sagādāt sevišķas ciešanas».⁶⁴⁶

Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija, pamatojot, kāpēc tā J.G. izdarīto slepkavību nekvalificē pēc KL 117.panta 4.punkta kā izdarītu ar sevišķu cietsirdību, citē Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmuma Nr.1 11.punktu un secina, ka šajā gadījumā nav konstatēts J.G. nodoms A.J. slepkavības laikā nodarīt viņam sevišķas ciešanas.⁶⁴⁷ Šādu kvalifikāciju par pareizu atzinusi arī Krimināllietu tiesu palāta⁶⁴⁸ un profesore Valentija Liholaja⁶⁴⁹.

⁶⁴⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 135.–137.lpp.

⁶⁴⁵ Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1, 7., 11.punkts. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2.daļa. Sevišķā daļa. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Firma «AFS», 2007, 381., 382.lpp.

⁶⁴⁶ Krimināllietu tiesu palātas 1999.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.PAK-125. Grām.: Latvijas Republikas apelācijas instances nolēmumu apkopojums krimināllietās 1999.–2000.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 358.lpp.

⁶⁴⁷ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2000.gada 30.novembra spriedums lietā Nr.K-949/3. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 261.lpp.

⁶⁴⁸ Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.PAK-231. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 271.lpp.

⁶⁴⁹ Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 273.lpp.

Sevišķu cietsirdību Krimināllietu tiesu palāta saskatījusi apstākļi, ka slepkavība pastrādāta cietušās mazgadīgo bērnu un citu tuvu personu klātbūtnē un sagādājot sevišķas ciešanas gan pašai cietušajai, gan viņas tuviniekiem (3.premisa). Sevišķas ciešanas, tiesas ieskatā, tika sagādātas ar milzīgo sitienu daudzumu, savukārt par tuviniekiem atzīti bērni un māsa (vērtējuma slēdziens).⁶⁵⁰

Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija secinājusi: slepkavība izdarīta ar sevišķu cietsirdību, jo G.B. pirms nonāvēšanas tika spīdzināta un mocīta (3.premisa), to pierāda durti grieztās brūces un zemādas asins izplūdumi galvā, kā arī strangulācijas rievās ap kaklu (vērtējuma slēdziens).⁶⁵¹

Citā spriedumā Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija norādījusi: apsūdzētā darbības pareizi kvalificētas kā slepkavība ar sevišķu cietsirdību, par to liecina slepkavības paņēmieni, kas, apsūdzētajam to apzinoties, sagādājis cietušajai sevišķas sāpes (3.premisa), – cietušās visa ķermeņa aizdedzināšana (vērtējuma slēdziens).⁶⁵²

Tā kā nenoteikti juridiski jēdzieni ir likumdevēja deleģējums tiesību normu piemērotājam šos jēdzienus saprātīgi konkretizēt, šādas tiesību piemērotāja darbības tiesiskums nav apšaubāms. Neatkarīgi no tā, vai šīs juridiskās metodes izmantošana uzlabo vai pasliktina noziedzīga nodarījuma izdarītāja stāvokli.

3.1.3.1.3. Vispārējo tiesību principu piepildīšana ar saturu jeb konkretizācija krimināltiesībās⁶⁵³

Vispārējo tiesību principu konkretizācijas teoriju Latvijas tiesību zinātnē izstrādājusi Daiga Rezevska⁶⁵⁴, taču šīs juridiskās metodes izmantošana krimināltiesībās nav pētīta.

Vispārējie tiesību principi ir tādi principi, kas atvasināti no tiesiskās sistēmas pamatnormas vai no citiem vispārējiem tiesību principiem vai arī atklāti no normatīvajiem tiesību aktiem vai visas tiesiskās sistēmas kopumā, funkcionē tiesiskā valstī un ir vispārpieņemti konkrētā tiesību nozarē, tiesību sistēmā vai tiesību lokā. Šie principi izteic tiesiskās sistēmas, tās daļas vai, piemēram, kādas institūcijas augstākās vērtības. Tiesību avotu hierarhijā vispārējie tiesību principi prevalē pār

⁶⁵⁰ Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 25.aprīļa spriedums lietā Nr.PAK-170, npublicēts.

⁶⁵¹ Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.12506000904, K05-19/06, npublicēts.

⁶⁵² Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 18.jūlija spriedums lietā Nr.11300012806, K05-37/06-13, npublicēts.

⁶⁵³ Šīs apakšnodaļas sākotnējā versija kā zinātniskais raksts publicēta izdevumā «Правонарушение и юридическая ответственность: материалы Международной научно-практической конференции (Тольятти, 13–14 ноября 2012 года)». Сланьке Г. Конкретизация общих принципов права в уголовном праве в Латвии. Правонарушение и юридическая ответственность: материалы Международной научно-практической конференции (Тольятти, 13–14 ноября 2012 года). Хачатуров Р.Л. (отв. ред.). Тольятти: изд-во Тольяттинского государственного университета, 2012, с.316–321.

⁶⁵⁴ Цжанова D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005.

rakstītajām tiesību normām, arī pār rakstīto konstitūciju, tādēļ kolīzija starp principu un rakstīto tiesību normu vienmēr atrisināma par labu principam.⁶⁵⁵

Principa saturu nosaka, to konkretizējot, – atšķirībā no rakstītajām tiesību normām, kuru saturu noteic ar interpretācijas palīdzību. Principa konkretizācija jeb papildīšana ar saturu notiek, formulējot to tekstuāli, lai pēc tam izteiktu tiesību normas struktūrā (tiesību normu veido tiesiskais sastāvs un tiesiskās sekas, un to var izteikt «ja..., tad...» formā). Principi pieļauj ikreiz variablu konkretizāciju, bet šī konkretizācija vienmēr notiek principa pamatnozīmes ietvaros, tādēļ katra konkretizācija ir tikai viens piemērs, kas atkal papildina principa saturu. Tātad nav iespējams pilnīgs šo piemēru uzskaitījums. Principu saturs atrodams galvenokārt judikatūrā un tiesību doktrīnā, taču dažkārt arī normatīvajos tiesību aktos.⁶⁵⁶

Svarīgākā metodoloģijas vadlīnija, kas jāņem vērā tiesību piemērotājam, veicot principu konkretizāciju, – šiem principiem jābūt orientētiem uz saprātīgu un taisnīgu risinājumu. Turklāt definējamā principa satura noskaidrošanā izmantojama gadījumu salīdzināšanas un tipizēšanas metode, izšķiramo situāciju salīdzinot ar analogiem gadījumiem, kas, pamatojoties uz noteiktiem principiem, jau izšķirti tiesu praksē. Tādējādi principu relatīvi nenoteiktais saturs tiesu praksē arvien tiek bagātināts un konkretizēts saistībā ar reāliem gadījumiem vai to grupām, veidojot spriedumu paraugu sistēmu.⁶⁵⁷ Patieso principa saturu noteiktā laikā un vietā ir iespējams uzzināt, tikai analizējot judikatūru, kur tiek konkretizēta tiešai piemērošanai derīgā tiesību norma, ņemot vērā tiesiskās sistēmas attīstību un vispārējā tiesību principa saturu, kas pilnveidojies līdz ar to.⁶⁵⁸

Kriminālatbildības noilgums nevar iestāties valsts iestāžu neadekvātas rīcības dēļ – tā Senāta KLD 2002.gada 9.aprīļa lēmumā lietā Nr.SKK-110⁶⁵⁹ konkretizētas Satversmes 92.pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu⁶⁶⁰, kā arī taisnīguma un tiesiskās palāvības principi. Vienlaikus šādi tika uzlikts ierobežojums tiesību normai, kas noteica kriminālatbildības noilgumu privātās apsūdzības

⁶⁵⁵ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 117., 118.lpp.; Rezevska D. Tiesiskās palāvības principa satura konkretizācija un attīstība judikatūrā. Grām.: Politika un tiesības. Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība. Rakstu krājums. Apvienotais pasaules latviešu zinātnieku 3.kongress un Letonikas 4.kongress. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 10.lpp.

⁶⁵⁶ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 31., 79.–81.lpp.; Rezevska D. Tiesiskās palāvības principa satura konkretizācija un attīstība judikatūrā. Grām.: Politika un tiesības. Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība. Rakstu krājums. Apvienotais pasaules latviešu zinātnieku 3.kongress un Letonikas 4.kongress. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 10.lpp.

⁶⁵⁷ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 87.lpp.

⁶⁵⁸ Rezevska D. Tiesiskās palāvības principa satura konkretizācija un attīstība judikatūrā. Grām.: Politika un tiesības. Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība. Rakstu krājums. Apvienotais pasaules latviešu zinātnieku 3.kongress un Letonikas 4.kongress. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 10.lpp., 4.atsauce.

⁶⁵⁹ Senāta KLD 2002.gada 9.aprīļa lēmums lietā Nr.SKK-110. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2002. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2003, 204.–207.lpp.

⁶⁶⁰ Cilvēktiesības, tostarp Satversmē ietvertās cilvēka pamattiesības, ir pozitīvizēti jeb pierakstīti vispārējie tiesību principi. Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 40.lpp.

lietās. Konkrētajā gadījumā principu konkretizācija un teleoloģiskā redukcija veikta par sliktu vainīgajam, taču tas nevienam nav traucējis šo tiesas nolēmumu atzīt par pareizu.⁶⁶¹

Dubultās sodīšanas nepieļaujamības princips (*ne bis in idem*) ir starptautiski atzīts vispārējais tiesību princips, kas pozitivizēts un konkretizēts gan ECK Septītā protokola 4.panta «Tiesības netikt divreiz tiesātam vai sodītam» pirmajā daļā⁶⁶², gan Eiropas Savienības Pamattiesību hartas⁶⁶³ (turpmāk – Harta) 50.pantā «Tiesības netikt divreiz tiesātam vai sodītam krimināllietā par to pašu noziedzīgo nodarījumu»⁶⁶⁴.

Senāta KLD 2004.gada 15.jūnija lēmumā lietā Nr.SKK-297 dubultās sodīšanas nepieļaujamības princips konkretizēts tā: krimināllietu nevar ierosināt, bet ierosinātā lieta jāizbeidz, ja persona par tām pašām darbībām jau sodīta administratīvi.⁶⁶⁵ Vienlaikus šādi tika uzlikts ierobežojums KL 109.panta trešās daļas piemērošanai un tātad veikta attiecīgās tiesību normas teleoloģiskā redukcija, lai tā atbilstu dubultās sodīšanas nepieļaujamības principam. Reducētajā tiesību normā bija noteikts: «Par patvaļīgu koku ciršanu, iznīcināšanu vai bojāšanu, ja ar šīm darbībām radīts būtisks kaitējums, personu, kas ir noziedzīga nodarījuma subjekts, *izņemot personu, kura par tām pašām darbībām jau sodīta administratīvi*, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem vai ar arestu, vai ar naudas sodu līdz simt piecdesmit minimālajām mēnešalgām.»

Tas, ka par vienu un to pašu nodarījumu nevar piemērot administratīvo atbildību un kriminālatbildību, tolaik izrietēja un joprojām izriet arī no Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa⁶⁶⁶ 9.panta otrās daļas, 37.panta otrās daļas, 239.panta 8.punkta.⁶⁶⁷ Diemžēl tolaik spēkā esošajā Latvijas Kriminālprocesa kodeksā nebija noteikts, ko tiesai, kas izskata krimināllietu, darīt, ja personai par to pašu nodarījumu jau piemērots administratīvs sods. KPL 25.panta «Dubultās sodīšanas nepieļaujamība (*ne bis in idem*)» piektajā daļā problēma atrisināta šādi: «Ja, sodot personu, konstatē, ka tai par to pašu nodarījumu ir piemērots administratīvs sods, šis administratīvais sods ir jāatceļ un jāņem vērā, nosakot kriminālsodu.»

⁶⁶¹ Zeitmanis M. Tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas robežšķirtnes problēmas (II). Likums un Tiesības, 2004. jūnijs, 6.sēj., Nr.6 (58), 186.lpp.; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 162.lpp.; Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 435.–438.lpp.

⁶⁶² Nevienu nedrīkst no jauna tiesāt vai sodīt krimināllietā tajā pašā valstī par noziedzīgu nodarījumu, par kuru viņš jau ir ticis attaisnots vai notiesāts saskaņā ar šīs valsts likumu un kriminālprocesiālajām normām.

⁶⁶³ Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 30.marts, C 83, 389.lpp. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:lv:PDF> (aplūkots 27.12.2012.).

⁶⁶⁴ Nevienu nedrīkst atkārtoti tiesāt vai sodīt krimināllietā par nodarījumu, par kuru viņš saskaņā ar tiesību aktiem Savienībā jau ticis attaisnots vai notiesāts ar galīgu spriedumu.

⁶⁶⁵ Senāta KLD 2004.gada 15.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-297. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2004. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2005, 178.–183.lpp.

⁶⁶⁶ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1984. 20.decembris, Nr.51.

⁶⁶⁷ Sal.: Senāta ALD 2010.gada 22.novembra spriedums lietā Nr.SKA-428, 7.punkts. Jurista Vārds, 2011. 4. janvāris, Nr.1 (648).

Iepriekš aprakstītajā gadījumā principa konkretizācija notikusi kriminālprocesuālo tiesību, nevis krimināltiesību jomā, taču tās rezultātā atrastā tiesību norma uzlika ierobežojumu KL 109.panta trešās daļas piemērošanai. Pamatojoties uz tiesību normu, kas tiesību sistēmā atrasta, konkretizējot dubultās sodīšanas nepieļaujamības principu, lietā tika taisīts attaisnojošs nolēmums – tiesājamais tika atzīts par nevainīgu pret viņu celtajā apsūdzībā pēc KL 109.panta trešās daļas (kas tolaik bija smags noziegums) un tiesā attaisnots. Tāds rezultāts vainīgajam bija labvēlīgs.

Tā kā tiesiskas valsts tiesību sistēmā vispārējie tiesību principi ir tiesību normas ar augstāko juridisko spēku un to saturu nevar noteikt citādi kā ar konkretizācijas palīdzību, šīs juridiskās metodes tiesiskums nav apšaubāms. Neatkarīgi no tā, vai tās izmantošana uzlabo vai pasliktina vainīgā stāvokli. Pretējā gadījumā tiktu rupji pārkāptas, piemēram, cietušā intereses, jo nāktos atzīt, ka kriminālatbildības noilgums ir iestājies un cietušais savas tiesības ir neatgriezeniski zaudējis valsts iestāžu neadekvātas rīcības dēļ.

3.1.3.2. Tiesību tālākveidošana administratīvajās tiesībās un civiltiesībās

Kā jau norādīts, atšķirībā no krimināltiesībām, administratīvo pārkāpumu un nodokļu tiesībām pārējās nozarēs tiesību tālākveidošana nav pakļauta nekādiem ierobežojumiem ne teorētiski, ne praktiski. Tiesību tālākveidošana privāttiesībās (civiltiesībās), civilprocesā, administratīvajās tiesībās un administratīvajā procesā ir vairāk pētīta un izmantota praksē. Ņemot vērā minēto, kā arī to, ka vairāki tiesību tālākveidošanas piemēri analizēti jau 2.nodaļā, šeit autore aprakstīs tikai nedaudzus – interesantākos.

3.1.3.2.1. Slēdziens par apjomu

Viens no tiesību tālākveidošanas paņēmieniem ir analogija – metode, kuru izmantojot normatīvajā tiesību aktā tieši noregulētam faktiskajam sastāvam tiek piemērotas 1) tam līdzīgu faktisko sastāvu regulējošas normas tiesiskās sekas (likuma analogija) vai 2) no vairākām līdzīgus faktiskos sastāvus regulējošām normām atklāts vispārējs tiesību princips, kas aptver gan likumā noregulēto, gan arī tieši noregulētos faktiskos sastāvus (tiesību analogija).⁶⁶⁸

Jēdziens «analogija» ietver ne tikai likuma un tiesību analogiju, bet arī slēdzienu par apjomu, kas ir analogijas slēdziena kvalificēts paveids. Lietojot slēdzienu par apjomu, kādā tiesību normā paredzētās tiesiskās sekas tiek attiecinātas uz rakstītajās tiesību normās tieši neregulētu dzīves gadījumu tāpēc, ka pēdējais vēl jo vairāk pelna tādu pašu tiesisko risinājumu.⁶⁶⁹ Slēdziens par apjomu ir divējāds: «no lielākā uz mazāko» un «no mazākā uz lielāko». Slēdziens no mazākā uz lielāko nozīmē: ja noteiktas tiesiskās sekas likumā paredzētas mazāk nozīmīgam dzīves gadījumam,

⁶⁶⁸ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 105.lpp.

⁶⁶⁹ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 113.lpp.

tām vēl jo vairāk jāiestājas arī tiesiskā novērtējuma ziņā nozīmīgākā dzīves gadījumā.⁶⁷⁰ Aizpildot likuma robus tiesiskā sastāva pusē, slēdzienu no lielākā uz mazāko var formulēt divējādi:

1) ja likumā noteiktas tiesiskās sekas nav paredzētas nozīmīgākam dzīves gadījumam, tām vēl jo vairāk nav jāiestājas tiesiskā novērtējuma ziņā mazāk nozīmīgā dzīves gadījumā;

2) ja noteiktas tiesiskās sekas likumā paredzētas nozīmīgākam gadījumam, tām vēl jo vairāk jāiestājas arī tiesiskā novērtējuma ziņā mazāk nozīmīgā dzīves gadījumā.⁶⁷¹

Senāta ALD 2005.gada 19.jūlija lēmuma lietā Nr.A42370805, SKA-321 6.punktā teikts: «Administratīvā apgabaltiesa pareizi ir secinājusi (sk. apgabaltiesas lēmuma 16. punktu), ka Administratīvā procesa likuma 350. panta pirmā daļa ir tulkojama paplašināti un ka tās tiesiskais regulējums – tiesību normu interpretācija, kas izteikta kasācijas instances tiesas spriedumā, ir obligāta tiesai, kura šo lietu izskata no jauna – attiecināms arī uz Senāta lēmumiem, kas pieņemti, izskatot blakus sūdzības.»⁶⁷²

Secinājums, ka APL 350.panta pirmā daļa attiecināma arī uz Senāta lēmumiem, kas pieņemti, izskatot blakus sūdzības, ir pareizs. Nevar piekrist vienīgi tam, ka šādi tiek veikta APL 350.panta pirmās daļas paplašināta iztulkošana, jo vārds «spriedums» pat visplašākajā nozīmē neietver jēdzienu «lēmums».⁶⁷³ Tātad ir pārkāpti vārdu nozīmes ietvari un notikusi tiesību tālākveidošana.

Atbilstīgi APL 246.panta pirmajai daļai tiesas spriedums ir nolēmums, ar kuru lietu izspriež pēc būtības. Saskaņā ar APL 285.panta pirmo daļu tiesas lēmums ir nolēmums, ar kuru lieta netiek izspriesta pēc būtības. Tātad spriedums ir nozīmīgāks nekā lēmums un Senāta ALD izmantojis slēdzienu par apjomu – slēdzienu no lielākā uz mazāko: ja noteiktas tiesiskās sekas likumā paredzētas nozīmīgākam gadījumam, tām vēl jo vairāk jāiestājas arī tiesiskā novērtējuma ziņā mazāk nozīmīgā dzīves gadījumā.⁶⁷⁴

Slēdzienu par apjomu pārfrāzējot atbilstīgi konkrētajam gadījumam, secināms: ja tiesai, kas lietu izskata no jauna, ir obligāta kasācijas instances tiesas spriedumā izteikta tiesību normu interpretācija, tad vēl jo vairāk tiesai, kura no jauna izskata atsevišķu procesuālu jautājumu, ir obligāta tiesību normu interpretācija, kas izteikta par blakus sūdzību pieņemtā kasācijas instances

⁶⁷⁰ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 116.lpp.

⁶⁷¹ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 155.lpp.; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 122.–124.lpp.

⁶⁷² Senāta ALD 2005.gada 19.jūlija lēmums lietā Nr.A42370805, SKA-321. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department3/2005/ska-321-2005.pdf> (aplūkots 18.07.2014.).

⁶⁷³ Skaidrojošā vārdnīca. Spektors A. (sast.). Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=spriedums>; Latviešu literārās valodas vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/lvv/>; Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Zuicena I. (red.). Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/mlvv/>; Latviešu valodas vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/lvv/?vards=spriedums> (aplūkoti 16.07.2014.).

⁶⁷⁴ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 155.lpp.; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 123.–124.lpp.

tiesas lēmumā. Pamatojoties uz šo tiesnešu tiesību normu, Senāta ALD 2005.gada 19.jūlija lēmumā lietā Nr.A42370805, SKA-321 izšķīra jautājumu par privātpersonas pieteikuma pieņemamību un nolēma Administratīvās apgabaltiesas 2005.gada 19.maija lēmumu daļā, ar kuru atstāts negrozīts Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2005.gada 3.marta lēmums daļā par atteikšanos pieņemt pieteikumu, atcelt un nodot jautājumu jaunai izlemšanai Administratīvajai rajona tiesai. Tiesību doktrīnā secināts: ja tiesas ir saistītas ar kādas institūcijas nolēmumu un tām nav tiesību no tā atkāpties (respektīvi, augstākas instances tiesa atceļ zemākas instances tiesas nolēmumu, ja tas būs pretējs šīs institūcijas nolēmumam), tad šim nolēmumam piemīt vispārsaistošs raksturs.⁶⁷⁵ Minētā atziņa attiecināma arī uz nolēmumā ietvertu priekšrakstu.

Senāta ALD 2005.gada 19.jūlija lēmuma lietā Nr.A42370805, SKA-321 6.punktā ietvertā tiesnešu tiesību norma kā vispārsaistošs priekšraksts arī turpmāk izmantots gan Senāta ALD, gan citu administratīvo tiesu nolēmumos. Tas redzams Senāta ALD 2008.gada 13.novembra spriedumā lietā Nr.A42370805, SKA-490/2008⁶⁷⁶ un 2010.gada 29.septembra lēmumā lietā Nr.SKA-694/2010⁶⁷⁷, kā arī Administratīvās rajona tiesas 2007.gada 2.janvāra spriedumā lietā Nr.A42370805, A1581-06/9⁶⁷⁸, Administratīvās apgabaltiesas 2008.gada 7.aprīļa spriedumā lietā Nr.A42370805, AA43-0304-08/5⁶⁷⁹, Administratīvās rajona tiesas 2012.gada 17.maija spriedumā lietā Nr.A420651710, A00408-12/16⁶⁸⁰, Administratīvās apgabaltiesas 2014.gada 26.februāra spriedumā lietā Nr.A420651710, AA43-0238-14/13⁶⁸¹.

Piemērs ir interesants ar to, ka slēdziens par apjomu, kas ir analogijas slēdziena kvalificēts paveids, piemērots izņēmuma noteikumam, jo vispārējās jurisdikcijas tiesas veiktas tiesību normu interpretācijas rezultāta vispārsaistošs spēks ir izņēmums. Tāda rīcība ir pretrunā tiesību teorijā vispārārtītajam uzskatam, ka izņēmuma noteikumi nav iztulkojami paplašināti un tād tos nepavisam nedrīkst piemērot pēc analogijas (*singularia non sunt extenda* – latīņu val.).⁶⁸² Šis uzskats ir saistīts ar tā dēvēto slēdzienu par pretējo jeb analogijas pretargumentu (*argumentum a contrario*⁶⁸³). Atbilstīgi slēdzienam par pretējo rakstītās tiesību normas tiesiskās sekas paredzētas

⁶⁷⁵ Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 66.lpp.

⁶⁷⁶ Senāta ALD 2008.gada 13.novembra spriedums lietā Nr.A42370805, SKA-490/2008, 7.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2008/11_2008/13_11_2008/AL_1311_AT_SKA-0490_2008.pdf (aplūkots 16.07.2014.).

⁶⁷⁷ Senāta ALD 2010.gada 29.septembra lēmums lietā Nr.SKA-694/2010, 14.punkts, npublicēts.

⁶⁷⁸ Administratīvās rajona tiesas 2007.gada 2.janvāra spriedums lietā Nr.A42370805, A1581-06/9, 11.punkts. Pieejams: <http://www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/3074.pdf> (aplūkots 16.07.2014.).

⁶⁷⁹ Administratīvās apgabaltiesas 2008.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.A42370805, AA43-0304-08/5, 12.punkts. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=18711> (aplūkots 16.07.2014.).

⁶⁸⁰ Administratīvās rajona tiesas 2012.gada 17.maija spriedums lietā Nr.A420651710, A00408-12/16, 38.punkts. Pieejams: http://www.uzzina.lv/vuzn.php?vuzn_id=24341 (aplūkots 16.07.2014.).

⁶⁸¹ Administratīvās apgabaltiesas 2014.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.A420651710, AA43-0238-14/13, 14.punkts. Pieejams: <http://tiesas.lv/nolemumi> (aplūkots 16.07.2014.).

⁶⁸² Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. E.Meļķis (zin. red.). Rīga: Ratio iuris, 2003, 162.–164.lpp.

⁶⁸³ Gan Erlens Kalniņš, gan Jānis Neimanis šo jēdzienu latīņu valodā raksta šādi: *argumentum e contrario*. Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. E.Meļķis (zin. red.).

tikai konkrētās tiesību normas tiesiskajam sastāvam, tāpēc tās nav attiecināmas uz faktisko sastāvu, kurš nav noregulēts ar šo tiesību normu, kaut arī šis faktiskais sastāvs ir būtiski līdzīgs ar konkrētās tiesību normas tiesisko sastāvu aptvertajiem faktiskajiem sastāviem. Slēdziens par pretējo piemērojams, ja

- 1) tiesību normā ir vārds «tikai» vai tā sinonīms;
- 2) tas izsecināms no likumdevēja gribas;
- 3) tas izsecināms no tiesiskā regulējuma jēgas un mērķa.⁶⁸⁴

Kā norāda Jānis Neimanis, analogija nav piemērojama, ja tiesību normā ietverts izsmelošs uzskaitījums vai šī norma ir izņēmums no vispārējā noteikuma.⁶⁸⁵

Konkrētajā situācijā nav pamata apšaubīt slēdziena par apjomu izmantošanas pareizību, jo pretējā gadījumā varētu tikt uzsākts bezgalīgs process, kurā zemākas instances tiesa atkārtoti lemj pretēji augstākas instances tiesas nolēmumā norādītajam, tādējādi padarot lietas izskatīšanu neiespējamu.⁶⁸⁶ Autores ieskatā, no tā izriet, ka uz slēdzienu par apjomu analogijas pretarguments nav attiecināms, jo ar slēdziena par apjomu palīdzību atrastā tiesību norma jau loģiski ietilpst un tāpat ir ietverta rakstītajā tiesību normā, uz kuras pamata šis slēdziens tiek izdarīts.⁶⁸⁷

Secinājuma pareizību apstiprina arī kāds doktrīnā pausts viedoklis. Civillikuma 2347.panta otrajā daļā paredzēta paaugstināta bīstamības avota valdītāja (īpašnieka, glabātāja, lietotāja) atbildība neatkarīgi no vainas vienīgi par miesas bojājumu dēļ radītajiem zaudējumiem. Tas atzīts arī vairākos Senāta CLD spriedumos.⁶⁸⁸ Taču Erlens Kalniņš uzskata, ka vēl jo vairāk paaugstināta bīstamības avota valdītāja atbildība neatkarīgi no vainas paredzama par zaudējumiem, kas radušies saistībā ar paaugstināta bīstamības avota izraisītu cietušā nāvi.⁶⁸⁹ Kaut arī atbildība neatkarīgi no

Rīga: Ratio iuris, 2003, 158.lpp.; Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 125.lpp. Tomēr dažādās vārdnīcās šis jēdziens tiek rakstīts citādi: *argumentum a contrario*. Čerfase L. Latīņu spārnotie teicieni. Rīga: Zinātne, 1992, 44.lpp.; Roland H. Lexique juridique. Expressions latines. 5e édition. Paris: LexisNexis, 2010, p.5.

⁶⁸⁴ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. E.Meļķīsis (zin. red.). Rīga: Ratio iuris, 2003, 158.lpp.

⁶⁸⁵ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 126.–127.lpp.

⁶⁸⁶ Administratīvās rajona tiesas 2007.gada 2.janvāra spriedums lietā Nr.A42370805, A1581-06/9, 11.4.punkts. Pieejams: <http://www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/3074.pdf> (aplūkots 16.07.2014.).

⁶⁸⁷ Šāda atziņa izriet no slēdziena par apjomu raksturojuma: «Slēdziens par apjomu ir izmantojams, ja tiesību piemērotājs sastopas ar neregulētu dzīves gadījumu, kuram būtu sagaidāms tiesiskais regulējums, taču tā nav. Tomēr tiesību piemērotājam ir zināms līdzīgs dzīves gadījums, kurš regulēts ar tiesību normu. Balstoties ne tikai uz šo faktisko sastāvu līdzību, bet arī uz to, ka **neregulētais gadījums pelna tādu pašu risinājumu vēl augstākā pakāpē**, tiesību piemērotājs izmanto slēdzienu par apjomu.» [Autores izcēlums.] Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 113.lpp.

⁶⁸⁸ Senāta CLD 1996.gada 26.jūnija spriedums lietā Nr.SK-52. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta spriedumi un lēmumi 1996. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 1997, 332.lpp.; Senāta CLD 1998.gada 19.augusta spriedums lietā Nr.SK-493. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1998. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 1999, 356.lpp.; Senāta CLD 1999.gada 15.septembra spriedums lietā Nr.SK-2. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1999. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2000, 183.lpp.

⁶⁸⁹ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķīsis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 154.lpp.; Kalniņš E. Legālās civiltiesiskās atbildības regulējums Civillikumā. Jurista Vārds, 1997. 15.janvāris, Nr.1 (43).

vainas ir izņēmums no vispārējā principa, saskaņā ar kuru personai civiltiesiskā atbildība iestājas tikai par prettiesisku (neatļautu) darbību, kas sevī ietver arī vainu⁶⁹⁰ (skat. CL 1635., 1773.pantu).

3.1.3.2.2. Vispārējo tiesību principu konkretizācija

No Senāta ALD 2004.gada 10.augusta sprieduma lietā SKA-88/2004 10.punkta izriet: ja iestāde apstrīdēšanas iesniegumu izskatījusi pēc būtības, atzīstams, ka tā faktiski ir atjaunojusi procesuālo termiņu, tādēļ privātpersonai ir tiesības iestādes lēmumu pārsūdzēt tiesā un sagaidīt pieteikuma izskatīšanu pēc būtības.⁶⁹¹ Šis secinājums uzskatāms par tiesiskās palāvēības principa konkretizāciju: **ja** iestāde apstrīdēšanas iesniegumu izskatījusi pēc būtības, tā **ta**d ir atjaunojusi procesuālo termiņu. Ja iestāde uzskata, ka apstrīdēšanas termiņš ir nokavēts, tai saskaņā ar APL 44.pantu ir pienākums atstāt iesniegumu bez izskatīšanas. Turpretī, ja iestāde apstrīdēšanas iesniegumu izskatījusi, jo nav pamanījusi vai nav sapratusi, ka termiņš nokavēts, iestāde ir kļūdījies. Atbilstīgi APL 10.pantam privātpersona var paļauties, ka iestādes rīcība ir tiesiska un konsekventa, un iestādes kļūda, kuras pieļaušanā privātpersona nav vainojama, nedrīkst radīt privātpersonai nelabvēlīgas sekas.

Minētā tiesnešu tiesību norma kā vispāršaistošs priekšraksts arī turpmāk izmantots gan Senāta ALD, gan citu administratīvo tiesu nolēmumos. Tas redzams Senāta ALD 2009.gada 9.janvāra spriedumā lietā Nr.A42339406, SKA-42/2009⁶⁹², kā arī Administratīvās rajona tiesas 2013.gada 11.oktobra spriedumā lietā Nr.A420559712, A42-02392-13/17⁶⁹³, Administratīvās rajona tiesas 2014.gada 24.februāra lēmumā lietā Nr.A420522013, A42-02061-14/45⁶⁹⁴, Administratīvās apgabaltiesas 2014.gada 11.aprīļa lēmumā lietā Nr.A420522013, AA43-2326-14/11⁶⁹⁵, Administratīvās rajona tiesas 2014.gada 15.jūlija spriedumā lietā Nr.A420522013, A42-02061-14/45⁶⁹⁶.

Gandrīz deviņus gadus pēc tiesnešu tiesību normas atrašanas tiesību sistēmā Senāta ALD tai uzlicis ierobežojumu, proti, to labojis ar teleoloģiskās redukcijas palīdzību. 2013.gada 3.maija sprieduma lietā Nr.A42615509, SKA-229/2013 13.punktā noteikts:

⁶⁹⁰ Torgāns K. Saisību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 177.lpp.

⁶⁹¹ Senāta ALD 2004.gada 10.augusta spriedums lietā SKA-88/2004, npublicēts.

⁶⁹² Senāta ALD 2009.gada 9.janvāra spriedums lietā Nr.A42339406, SKA-42/2009, 12.punkts. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2009-hronologiska-seciba/> (aplūkots 18.07.2014.).

⁶⁹³ Administratīvās rajona tiesas 2013.gada 11.oktobra spriedums lietā Nr.A420559712, A42-02392-13/17, 18.punkts. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=76621> (aplūkots 18.07.2014.).

⁶⁹⁴ Administratīvās rajona tiesas 2014.gada 24.februāra lēmums lietā Nr.A420522013, A42-02061-14/45, 15.punkts, npublicēts.

⁶⁹⁵ Administratīvās apgabaltiesas 2014.gada 11.aprīļa lēmums lietā Nr.A420522013, AA43-2326-14/11, 13.1.punkts, npublicēts.

⁶⁹⁶ Administratīvās rajona tiesas 2014.gada 15.jūlija spriedums lietā Nr.A420522013, A42-02061-14/45, 14.punkts, npublicēts.

«Pieteicēja norāda uz doktrīnā pausto atziņu, ka gadījumā, ja iestāde pēc būtības izskatījusi apstrīdēšanas iesniegumu, tā ir faktiski atjaunojusi apstrīdēšanas termiņu.

Vispārīgi šī atziņa ir pamatota, un ilgstoši ir akceptēta administratīvo tiesu praksē (*sk., piemēram, Senāta 2004.gada 10.augusta sprieduma lietā Nr.SKA-88/2004 10.punktū*). Tomēr, kā pamatoti norādījusi apgabaltiesa, šāda pret apstrīdētāju labvēlīga un atvērta iestādes pieeja nav pieļaujama, ja sākotnējā administratīvā akta atcelšana skar citas personas intereses. Šādā gadījumā ir samērojamas abu personu intereses. Tādēļ par pamatotu atzīstama atbildētājas rīcība, atceļot lēmumu, ar kuru bez nopietniem apsvērumiem, vairākus gadus pēc būvatļaujas kļūšanas par neapstrīdamu un pat tās izpildes, tā tikusi atcelta.»⁶⁹⁷

Ņemot vērā ierobežojumu, tiesnešu tiesību norma ir šāda: **ja** iestāde apstrīdēšanas iesniegumu izskatījusi pēc būtības, *izņemot gadījumu, kad sākotnējā administratīvā akta atcelšana skar citas privātpersonas intereses*, tā **tad** ir atjaunojusi procesuālo termiņu. No Senāta ALD 2013.gada 3.maija sprieduma lietā Nr.A42615509, SKA-229/2013 13.punkta izriet vēl viena atziņa: **ja** iestāde apstrīdēšanas iesniegumu izskatījusi pēc būtības un ja sākotnējā administratīvā akta atcelšana skar citas privātpersonas intereses, **tad** abu privātpersonu intereses samērojamas.

Visos promocijas darba 2.nodaļā «Jēdzienu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» definīcija» un 3.1.3.apakšnodaļā «Vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesību vispārsaistošais spēks praksē – dažādu tiesu nolēmumos» analizētajos tiesību tālākveidošanas piemēros lietas vai atsevišķi tiesību jautājumi pilnībā vai daļēji izšķirti, pamatojoties uz tiesnešu tiesību normām, jo nevienā normatīvajā tiesību aktā tādu tiesību normu nav. Piemēru daudzveidība pārlicinoši pierāda, ka tie nav izņēmuma gadījumi, bet pieder Latvijas tiesu ikdienai. Pētījuma 3.1.3.2.apakšnodaļā «Tiesību tālākveidošana administratīvajās tiesībās un civiltiesībās» aprakstītie nolēmumi turklāt apliecina, ka iepriekšējos nolēmumos atrodamās tiesnešu tiesību normas kā vispārsaistošus priekšrakstus tiesas izmanto arī turpmāk. Jāpiebilst gan, ka *expressis verbis* nolēmuma rezolutīvo daļu ar tiesnešu tiesību normu neviena Latvijas tiesa nav pamatojusi.

1. Uz slēdzienu par apjomu analogijas pretarguments nav attiecināms, jo ar slēdziena par apjomu palīdzību atrastā tiesību norma jau loģiski ietilpst un tātad ir ietverta rakstūtajā tiesību normā, uz kuras pamata šis slēdziens tiek izdarīts.

2. Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesas ikdienas praksē tiesnešu tiesības lieto kā vispārsaistošu tiesību avotu. Tas notiek, lietas vai atsevišķus tiesību jautājumus pilnībā vai daļēji izšķirot, pamatojoties uz tiesnešu tiesību normām – priekšrakstiem, kas nav atrodami nevienā normatīvajā tiesību aktā –, un iepriekšējos nolēmumos ietvertās tiesnešu tiesību

⁶⁹⁷ Senāta ALD 2013.gada 3.maija spriedums lietā Nr.A42615509, SKA-229/2013. Pieejams: http://www.tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/AT%20Sen%C4%81ta%20admin.tiesas%20spriedumi/2013/Maijs/03.05.2013/AL_0305_AT_SKA-0229-2013.pdf (aplūkots 19.07.2014.).

normas kā vispāršaistošus priekšrakstus izmantojot arī turpmāk. Tomēr *expressis verbis* nolēmuma rezolutīvo daļu ar tiesnešu tiesību normu neviena Latvijas tiesa nav pamatojusi.

3.2. Satversmes tiesas judikatūra

Nevienā normatīvajā tiesību aktā Satversmes tiesas judikatūras vispāršaistošais spēks tiešā tekstā nav reglamentēts, taču tas loģiski izriet no vairākām tiesību normām: Satversmes tiesas likuma 29.panta 2¹.daļas, 32.panta otrās un trešās daļas, APL 17.panta piektās daļas, KPL 2.panta otrās daļas. Tas nozīmē, ka likumdevēja radītā tiesību norma, ko nolēmumā interpretējusi Satversmes tiesa, ir obligāti iztulkojama tā, kā to par pareizu atzinusi Satversmes tiesa, respektīvi, šīs tiesību normas saturs ir tāds, kādu to atrod Satversmes tiesa. Tātad Satversmes tiesas veikta tiesību normas interpretācija ir vispāršaistoša.

Ja Satversmes tiesa, veicot tiesību tālākveidošanu, atradusi tiesnešu tiesību normu⁶⁹⁸, arī šis konstitucionālās tiesas darbības rezultāts pārējām tiesām un visiem tiesību subjektiem ir obligāts. Satversmes tiesas veiktas tiesību tālākveidošanas vispāršaistošais spēks pamatojams tāpat kā vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesību vispāršaistošais spēks.

Tātad vispāršaistošs spēks piemīt gan Satversmes tiesas atrastajām tiesnešu tiesību normām, gan tiesību normu interpretācijas rezultātam, kaut arī tas nav jaunatrasta tiesību norma. Satversmes tiesas veiktas rakstītās tiesību normas interpretācijas rezultāts ir vispāršaistošs kā attiecīgās normas satura atklājējs un tātad kā pati šī norma, jo tiesību norma un tās iztulkojums veido nedalāmu vienību.⁶⁹⁹ Pārējās Satversmes tiesas nolēmumos sastopamās tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas ir tiesību palīgavots, jo to vispāršaistošo spēku nekādi nav iespējams pamatot.

Satversmes tiesas judikatūras vispāršaistošais spēks konsekventi akceptēts tiesību doktrīnā, turklāt arī jau pirms tam, kad stājās spēkā Satversmes tiesas likuma grozījumi, ar kuriem tiešā tekstā noteikts Satversmes tiesas lēmumos par tiesvedības izbeigšanu un spriedumos sniegtās tiesību normu interpretācijas vispāršaistošais spēks.⁷⁰⁰

«Saskaņā ar *Satversmes* 85.pantu Satversmes tiesa ir vienīgais valsts varas orgāns, kas var izvērtēt likumu un citu normatīvo tiesību aktu atbilstību *Satversmei*. Veicot šo izvērtēšanu, Satversmes tiesa nosaka, kāds ir attiecīgo *Satversmes* normu tvērums un saturs. Šie Satversmes

⁶⁹⁸ Skat., piemēram, Satversmes tiesas 2006.gada 16.oktobra spriedumu lietā Nr.2006-05-01, kurā tiesa veikusi teleoloģisko redukciju.

⁶⁹⁹ Sal.: Alexy R., Dreier R. Precedent in the Federal Republic of Germany. Grām.: Interpreting Precedents: A Comparative Study. McCormick D.N. and Summers R.S. (eds.). Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997, p.33.

⁷⁰⁰ 29.panta 2.¹daļa Satversmes tiesas likumā tika ietverta ar 2008.gada 6.marta grozījumiem, kas stājās spēkā 2008.gada 14.martā, bet 32.panta otrā daļa pašreizējā redakcijā – ar 2009.gada 30.decembra grozījumiem, kas stājās spēkā 2010.gada 1.janvārī. Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2008. 13.marts, Nr.41. Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30.decembris, Nr.205.

tiesas secinājumi, kas ietverti tās nolēmumos, ir vispārobligāti; tie ir saistoši arī administratīvajām tiesām konkrētu lietu izskatīšanā,» raksta Jānis Pleps.⁷⁰¹

«Latvijā Satversmes tiesas judikatūras atziņas ir obligātas visām tiesu instancēm,»⁷⁰² atzīst Jānis Neimanis.

Toreizējais Satversmes tiesas priekšsēdētājs Gunārs Kūtris norāda: «Vēlētos vērst lasītāju uzmanību uz to, ka spriedumam ir ne tikai tā rezolutīvajā daļā sniegtā īsā nolēmuma nozīme. Konstitucionālās tiesas spriedums ir autoritatīvs valsts vārdā pasludināts dokuments, kurā visiem saistoši ir arī secinājumu daļā sniegtie tiesas atzinumi.»⁷⁰³

CPL komentāros ietverts šāds skaidrojums:

«Tiesām, kas izskata civillietas, obligāti ir Satversmes tiesas spriedumi par apstrīdēto normu (aktu) spēkā esamību un neesamību. *Administratīvā procesa likumā* noteikts: ja Satversmes tiesa attiecīgo tiesību normu ir interpretējusi spriedumā, tiesa piemēro šo interpretāciju (APL 17.p. piektā daļa). Lai gan Civilprocesa likumā nav tādas normas, Satversmes tiesas sniegtā tiesību normas interpretācija ir obligāta tiesai, arī izskatot civillietas (Satversmes tiesas likuma 29.p. 2.¹daļa, 32.p. otrā daļa).»⁷⁰⁴

Kā redzams, lielākoties Satversmes tiesas judikatūra, izmantojot Satversmes tiesas likuma terminoloģiju, raksturota kā obligāta, taču dažkārt tā *expressis verbis* dēvēta par vispārsaistošu. Piemēram, pārskatos par Satversmes tiesas darbu 2011., 2012. un 2013.gadā norādīts: saskaņā ar Satversmes tiesas likumu Satversmes tiesas nolēmumos sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām, tātad Satversmes tiesas nolēmumam ir *erga omnes* spēks, proti, tas ir vispārsaistošs.⁷⁰⁵

Satversmes tiesas tiesnešu tiesības un tiesību normu interpretācijas rezultāts ir patstāvīgais papildu tiesību avots, un tas rodas, pamatojoties gan uz rakstītajām tiesībām, gan vispārējiem tiesību principiem.

⁷⁰¹ Pleps J. Administratīvā tiesas procesa avoti. Likums un Tiesības, 2005. septembris, 7.sēj., Nr.9 (73), 283.lpp.

⁷⁰² Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 87.lpp.

⁷⁰³ Kūtris G. Priekšvārds. Grām.: Robežlīgums: Spriedums. Materiāli. Komentāri. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 4.lpp.

⁷⁰⁴ Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.–28.nodaļa). Torgāns K. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 32.lpp.

⁷⁰⁵ Pārskats par Satversmes tiesas darbu 2011.gadā, 1.lapa. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/user/uploads/ST_gada_parskats_2011.pdf; Pārskats par Latvijas Republikas Satversmes tiesas darbu 2012.gadā, 1.lapa. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Parskats%20ST_2012.pdf; Pārskats par Satversmes tiesas darbu 2013.gadā, 1.–2.lapa. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Parskats_2013.pdf (aplūkoti 20.07.2014.). Skat. arī: Spale A. Tiesību normas atzīšana par spēkā neesošu: Satversmes tiesas prakse. Grām.: Daugavpils Universitātes 54.starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Zuģicka I. (sast.). Daugavpils: Daugavpils Universitāte, 2013, 503.lpp.

Vispārējās jurisdikcijas tiesu praksē Satversmes tiesas judikatūras vispārāsaistošā spēka atzišana nav tik konsekventa kā tiesību zinātnē. Lielākoties vispārējās jurisdikcijas tiesas respektē Satversmes tiesas nolēmumos sniegtu tiesību normu interpretāciju, taču mēdz gadīties arī citādi⁷⁰⁶.

Visvairāk pozitīvu piemēru ir Senāta ALD praksē, taču pa kādam var atrast arī citu tiesu nolēmumos.

1. Satversmes tiesas 1997.gada 7.maija sprieduma lietā Nr.04-01(97) secinājumu daļas 2.punktā norādīts, ka viens no gadījumiem, kad saskaņā ar vispārējiem tiesību principiem normatīvais akts zaudē spēku, ir šāds: stājies spēkā cits normatīvais akts ar tādu pašu vai augstāku juridisko spēku, kas regulē tos pašus jautājumus.⁷⁰⁷ Šādi konstitucionālā tiesa konkretizējusi vispārējo tiesību principu, kas regulē kārtību, kādā normatīvie tiesību akti zaudē spēku.

Senāta ALD 2007.gada 17.maija spriedumā lietā Nr.A42307105, SKA-153/2007, pamatojoties uz šo tiesnešu tiesību normu, secinājis: «stājoties spēkā Valsts un pašvaldību mantas atsavināšanas likumam, kam ir augstāks juridiskais spēks nekā Ministru Padomes lēmumam Nr.382 un kas regulē tos pašus jautājumus (valsts un pašvaldību īpašuma pārdošana izsolē), Ministru Padomes lēmums Nr.382 zaudēja spēku»⁷⁰⁸.

2. Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta sprieduma lietā Nr.2000-03-01 secinājumu daļas 5.punktā teikts: «Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse, kas saskaņā ar saistībām, ko Latvija uzņēmusies [...], ir obligāta attiecībā uz Konvencijas normu interpretāciju, un šī prakse izmantojama arī attiecīgo Satversmes normu tulkošanai.»⁷⁰⁹

Citētā Satversmes tiesas atziņa par ECT judikatūras vispārāsaistošo spēku ir vispārējā tiesību principa, kas definē tiesību avotus, konkretizācija.⁷¹⁰ Pamatojoties uz to, Senāta ALD 2013.gada 5.septembra spriedumā lietā Nr.A42833609, SKA-0436-13 izlēmis vienu no pieteicēja prasījumiem, norādot, ka piekrīt apgabaltiesai – uzturēšanās apstākļi kamerā neatbilst cietsirdīgas un pazemojošas izturēšanās aizliegumam –, tādēļ uzskata, ka apgabaltiesa pamatoti konstatējusi pārkāpumu. Senāta ALD konstatējis, ka Latvijas Sodū izpildes kodeksa 77.panta pirmā daļa neatbilst ECK 3.panta

⁷⁰⁶ Par šādā situācijā nepieciešamu nacionālo tiesību aizsardzības līdzekli skat. promocijas darba 3.3.2.apakšnodalā «Satversmes tiesas vispārāsaistošās judikatūras piemērošanas konstitucionālā kontrole».

⁷⁰⁷ Par Ministru kabineta 1997.gada 10.janvāra noteikumu Nr.23 «Grozījumi likumā «Par uzņēmējdarbības regulēšanu enerģētikā»» (izdoti Satversmes 81.pantā noteiktajā kārtībā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 81.pantam un Ministru kabineta 1995.gada 14.marta noteikumu Nr.54 «Par Latvijas Republikā ražotās elektroenerģijas iepirkuma cenām» atbilstību Latvijas Republikas Satversmei, likumam «Par uzņēmējdarbības regulēšanu enerģētikā» un citiem likumiem: Satversmes tiesas 1997.gada 7.maija spriedums lietā Nr.04-01(97). Latvijas Vēstnesis, 1997. 8.maijs, Nr.113.

⁷⁰⁸ Senāta ALD 2007.gada 17.maija spriedums lietā Nr.A42307105, SKA-153/2007, 8.punkts. Pieejams: http://www.tiesuprakse.lv/files/AL_1705_AT_SKA-153_2007.pdf (aplūkots 20.07.2014.).

⁷⁰⁹ Par Saeimas vēlēšanu likuma 5.panta 5. un 6.punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9.panta 5. un 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101.pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25.pantam: Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta spriedums lietā Nr.2000-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1.septembris, Nr.307/309.

⁷¹⁰ Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, p.226.

standartam, kā to noteikusi ECT, tādēļ, izvērtējot prasījuma pamatotību, balstījies uz attiecīgo ECT judikatūru, kas nosaka arī Satversmes 95.panta tvērumu.⁷¹¹

3. Satversmes tiesas 2005.gada 17.janvāra sprieduma lietā Nr.2004-10-01 9.3.2.punktā lasāms: EST⁷¹² ir norādījusi, ka šķīrējtiesas klauzulas iespējamais netaisnīgums un spēkā esamība tiesai jāizvērtē pašai pēc savas iniciatīvas, Satversmes tiesas ieskatā, šādi jārīkojas arī vispārējās jurisdikcijas tiesām Latvijā, ja nepieciešams, atsakot izpildu raksta izsniegšanu.⁷¹³ Tā Satversmes tiesa konkretizējusi tiesības uz taisnīgu tiesu, kas garantētas gan Satversmes 92.panta pirmajā teikumā, gan ECK 6.panta pirmajā daļā.

Pamatojoties uz šo Satversmes tiesas atziņu, Senāta CLD 2006.gada 1.novembra spriedumā lietā Nr.SKC-613 noraidījis vienu no kasācijas sūdzības argumentiem – pārmetumu apelācijas instances tiesai, ka tā nav ievērojusi apstrīdētajā vienošanās dokumentā ietvertu šķīrējtiesas klauzulu un civilprocesam raksturīgo sacīkstes principu. Senāta CLD spriedumā secināts: «[...] Satversmes tiesa 2005.gada 17.janvāra spriedumā «Par Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 3.punkta un 223.panta 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam» 9.3.2.punktā atsaukusies uz Eiropas Kopienų tiesas norādījumu, ka šādas šķīrējtiesas klauzulas iespējamais netaisnīgums un spēkā esamība tiesai jāizvērtē pašai pēc savas iniciatīvas. Satversmes tiesa uzskatījusi, ka šādi jārīkojas arī vispārējās jurisdikcijas tiesām Latvijā. To šajā gadījumā ir arī ievērojusi tiesa.»⁷¹⁴

Satversmes tiesas judikatūras vispārāsaistošais spēks attiecas arī uz pašu Satversmes tiesu, jo tās «pienākums ir ievērot savos nolēmumos paustās atziņas tiesiskās sistēmas stabilitātes, kontinuitātes, tiesiskuma un vienlīdzības prasību dēļ»⁷¹⁵. Atkāpties no savas judikatūras Satversmes tiesa drīkst tikai tad, ja mainījušies lietas apstākļi⁷¹⁶ un ja tā spēj pienācīgi argumentēt šādas rīcības iemeslus⁷¹⁷. Diemžēl pati Satversmes tiesa ne vienmēr ievēro tiesiskās sistēmas stabilitātes,

⁷¹¹ Senāta ALD 2013.gada 5.septembra spriedums lietā Nr.A42833609, SKA-0436-13, 9.–15.punkts. Pieejams: www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/112515.pdf (aplūkots 24.07.2014.).

⁷¹² Satversmes tiesa te atsauca uz EST 2000.gada 27.jūnija sprieduma apvienotajās lietās C-240-244/98 26. un 29.punktu. EST 2000.gada 27.jūnija spriedums apvienotajās lietās C-240-244/98, Océano Grupo Editorial SA v. Roció Murciano Quintero. ECR, 2000, p.I-04941.

⁷¹³ Par Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 3.punkta un 223.panta 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2005.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.2004-10-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 18.janvāris, Nr.9.

⁷¹⁴ Senāta CLD 2006.gada 1.novembra spriedums lietā Nr.SKC-613, 4.–5.lpp. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2006/ (aplūkots 07.03.2015.).

⁷¹⁵ Satversmes tiesas tiesnešu Gunāra Kūtra, Ulda Ķīņa un Sanitas Osipovas atsevišķās domas lietā Nr.2011-03-01, 2.4.punkts. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Atsev_domas_2011-03-01_latv.pdf (aplūkots 13.06.2014.).

⁷¹⁶ Par Saeimas vēlēšanu likuma 5.panta 5. un 6.punkta un Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9.panta pirmās daļas 5. un 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 9., 91. un 101.pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. un 26.pantam: Satversmes tiesas 2006.gada 15.jūnija spriedums lietā Nr.2005-13-0106, 10.1.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2006. 20.jūnijs, Nr.95.

⁷¹⁷ Par Administratīvā procesa likuma 124.panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2005.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.2004-16-01, 15.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6.janvāris, Nr.3;

kontinuitātes, tiesiskuma un vienlīdzības prasības. To pierāda ne tikai Satversmes tiesas 2011.gada 20.decembra spriedums lietā Nr.2011-03-01⁷¹⁸, kas analizēts Satversmes tiesas tiesnešu Gunāra Kūtra, Ulda Ķiņa un Sanitas Osipovas atsevišķajās domās lietā Nr.2011-03-01, bet arī citi konstitucionālās tiesas nolēmumi. Turpmāk aprakstītajā piemērā redzams, ka tiesiskās noteiktības, tiesiskuma un vienlīdzības principus Satversmes tiesa pārkāpusi klaji un rupji.

Satversmes tiesas 2014.gada 10.oktobra sprieduma lietā Nr.2014-04-03 6.punktā pēc Teritorijas attīstības plānošanas likumā⁷¹⁹ ietvertā detālplānojuma un lokālplānojuma tiesiskā regulējuma analīzes pamatoti secināts: «[...] lokālplānojums Teritorijas attīstības plānošanas likuma izpratnē ir līdzīgs detālplānojumam Teritorijas plānošanas likuma izpratnē, jo abi ir normatīvie tiesību akti, kas precizē (detalizē) teritorijas plānojuma noteikumus. Tomēr lokālplānojums tiek izstrādāts noteiktas teritorijas kompleksai plānošanai, nevis atsevišķām zemes vienībām.»⁷²⁰

Turpretī Satversmes tiesas 2015.gada 27.janvāra lēmuma par atteikšanos ierosināt lietu 7.1.punktā norādīts pavisam kas cits: «[...] Nedz Teritorijas attīstības plānošanas likumā, nedz arī Ministru kabineta 2012.gada 16.oktobra noteikumos Nr.711 «Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem»⁷²¹ [...] nav ietverts aizliegums ar lokālplānojumu grozīt atsevišķu zemes gabalu (zemes vienību) izmantošanas veidu. Tāpat no pieteikumā minētā Satversmes tiesas 2014.gada 10.oktobra sprieduma lietā Nr.2014-04-03 6.punkta šāds aizliegums neizriet.»⁷²²

Konstitucionālās sūdzības (pieteikuma) iesniedzējs šajā lietā nevēlējās samierināties ar šādu iznākumu, tādēļ papildināja savu pieteikumu, izvērsti pamatojot, kādēļ lokālplānojumu nedrīkst izstrādāt atsevišķam zemes gabalam (zemes vienībai), kā arī plašāk paskaidrojot citus pieteikumā ietvertos argumentus.⁷²³ Diemžēl Satversmes tiesa to neņēma vērā un arī 2015.gada 26.februārī

Recommendation R(94)12 of the Committee of Ministers to member states on independence, efficiency and role of judges; adopted on 13 October 1994 at the 516th meeting of the Ministers' Deputies, Principle V – Judicial responsibilities, 3.f punkts. Pieejams: <http://www.arablegalportal.org/criminal-laws/Images/CodeLink/19.pdf> (aplūkots 20.06.2014.);

Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 160.–161.lpp.

⁷¹⁸ Par likuma «Par valsts sociālo apdrošināšanu» 5.panta ceturtais daļas un 21.panta 2.¹daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.2011-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2011. 21.decembris, Nr.200.

⁷¹⁹ Teritorijas attīstības plānošanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2011. 2.novembris, Nr.173.

⁷²⁰ Par Rīgas domes 2013.gada 18.jūnija saistošo noteikumu Nr.221 «Kultūras un atpūtas parka «Mežaparks» teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi» 55. un 56.punkta, kā arī pielikuma Nr.1 «Teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana», ciktāl tie attiecas uz nekustamā īpašuma Pāvu ielā 10, Rīgā (kadastra Nr.0100 095 0003) plānoto (atļauto) izmantošanu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam: Satversmes tiesas 2014.gada 10.oktobra spriedums lietā Nr.2014-04-03, 6.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2014. 14.oktobris, Nr.203.

⁷²¹ Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem: MK 16.10.2012. noteikumi Nr.711. Latvijas Vēstnesis, 2012. 18.oktobris, Nr.165.

⁷²² Satversmes tiesas 2.kolēģijas 2015.gada 27.janvāra lēmums par atteikšanos ierosināt lietu, 7.1.punkts, npublicēts.

⁷²³ Skat.: Konstitucionālā sūdzība (pieteikums) Nr.4/2015, reģistrēta 05.01.2015., npublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā, un Konstitucionālā sūdzība (pieteikums) Nr.18/2015, reģistrēta 09.02.2015., npublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.

noļēma atteikties ierosināt lietu, pamatojoties uz patiesībai neatbilstošu apstākli: «Pieteikumā ietvertais juridiskais pamatojums un faktisko apstākļu izklāsts pēc būtības nav mainījies salīdzinājumā ar iepriekš iesniegto pieteikumu.»⁷²⁴

Tiesību doktrīnā atzīts: konstitūcija ir tāda, kādu to savos nolēmumos saprot augstākā tiesa.⁷²⁵ Šo apgalvojumu pielāgojot Latvijas situācijai, jāsecina, ka Satversme ir tāda, kādu to savos nolēmumos saprot Satversmes tiesa. Tas, protams, attiecas uz Satversmes reālo dimensiju, kādā tā pieejama valsts iedzīvotājiem. Ideālajā dimensijā konstitūcijas tāpat kā visas tiesiskās sistēmas saturu noteic pamatnorma, kuras saturu definē suverēns.⁷²⁶

Minētais izteikums ir pamatots, jo, lai izvērtētu, vai zemāka juridiskā spēka tiesību norma atbilst Satversmē ietvertai tiesību normai, Satversmes tiesai abas tiesību normas jāiztulko.⁷²⁷ Kā jau minēts, Satversmes tiesas veiktas tiesību normas interpretācijas rezultāts ir vispārējs patstāvīgais papildu tiesību avots. Tātad Latvijas rakstītās konstitūcijas saturu nosaka mūsu valsts konstitucionālās tiesas judikatūra.

Satversmes tiesas kompetencē ietilpst ne tikai rakstīto tiesību normu interpretācija, bet arī Satversmes tālākveidošana, kas ietver vispārējo tiesību principu autoritatīvu konkretizāciju. Vispārējie tiesību principi nosaka visas tiesiskās sistēmas saturu un kopā ar konstitucionālā likumdevēja pieņemto rakstīto konstitūciju veido formālo konstitūciju.⁷²⁸ Materiālā konstitūcija ir konkrētajā laikā faktiski pastāvošais konstitucionālais regulējums, kas papildus formālajai konstitūcijai ietver konstitūcijas iztulkošanu likumdošanas ceļā, judikatūras atziņas par konstitūcijas normu tvērumu un konvencionālās normas.⁷²⁹ Tātad Satversmes tiesas judikatūra nosaka saturu mūsu valsts formālajai konstitūcijai – gan rakstītajām, gan nerakstītajām ar augstāko juridisko spēku apveltītajām tiesību normām to reālajā dimensijā –, vienlaikus piedaloties materiālās konstitūcijas veidošanā. Savukārt visiem normatīvajiem tiesību aktiem ir jāatbilst konstitūcijai, proti, Satversmei.

⁷²⁴ Satversmes tiesas 2.kolēģijas 2015.gada 26.februāra lēmums par atteikšanos ierosināt lietu, 4.punkts, nepublicēts.

⁷²⁵ Constantinesco V. The ECJ as a Law Maker: *Praeter aut Contra Legem?* Grām.: Judicial Review in European Union Law. O'Keefe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, p.75.

⁷²⁶ Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011, p.226.

⁷²⁷ «Lai noteiktu, vai ir pamats izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, visupirms nepieciešams noskaidrot tās patieso jēgu (sk., piemēram, *Satversmes tiesas 2010.gada 20.janvāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2009-14-01 7.punktu*).» Par Administratīvā procesa likuma 18.panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2010.gada 11.jūnija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2010-11-01, 6.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2010. 16.jūnijs, Nr.95.

«[...] Satversmes tiesa visupirms noskaidros Satversmes 105.pantā ietvērto pamattiesību saturu un izvērtēs, vai apstrīdētā norma ierobežo šīs pamattiesības.» Par Kredītiestāžu likuma 179.panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam un Kredītiestāžu likuma 179.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam: Satversmes tiesas 2013.gada 1.marta spriedums lietā Nr.2012-07-01, 12.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2013. 4.marts, Nr.44.

⁷²⁸ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 118.lpp.; Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 28., 29.lpp.

⁷²⁹ Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 248.lpp.

No iepriekš minētā secināms, ka Satversmes tiesas judikatūra, nevis likumdevējs *de facto* noteic Latvijas tiesību sistēmas un pat visas tiesiskās sistēmas saturu. Šā iemesla dēļ ir nepieciešams nodrošināt, lai Satversmes tiesas judikatūra atbilst demokrātiskās tiesiskās valstīs atzītiem vispārējiem tiesību principiem.

1. **Vispāršaistošs spēks piemīt ne tikai Satversmes tiesas atrastajām tiesnešu tiesību normām, bet arī tiesību normu interpretācijas rezultātam, kaut arī tas nav jaunatrasta tiesību norma. Satversmes tiesas veiktas rakstītās tiesību normas interpretācijas rezultāts ir vispāršaistošs kā attiecīgās normas satura atklājējs un tātad kā pati šī norma, jo tiesību norma un tās iztulkojums veido nedalāmu vienību. Pārējās Satversmes tiesas nolēmumos sastopamās tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas ir tiesību palīgavots.**

2. **Satversmes tiesas tiesnešu tiesības un tiesību normu interpretācijas rezultāts ir patstāvīgais papildu tiesību avots, kas rodas, pamatojoties gan uz rakstītajām tiesībām, gan vispārējiem tiesību principiem.**

3. **Tā kā Satversmes tiesas nolēmumos veiktās Satversmes normu interpretācijas rezultāts ir vispāršaistošs patstāvīgais papildu tiesību avots, Latvijas rakstītās konstitūcijas saturu nosaka mūsu valsts konstitucionālās tiesas judikatūra. Satversmes tiesas kompetencē ietilpst ne tikai rakstīto tiesību normu interpretācija, bet arī Satversmes tālākveidošana, kas ietver vispārējo tiesību principu autoritatīvu konkretizāciju. Vispārējie tiesību principi nosaka visas tiesiskās sistēmas saturu un kopā ar konstitucionālā likumdevēja pieņemto rakstīto konstitūciju veido formālo konstitūciju. Materiālā konstitūcija ir konkrētajā laikā faktiski pastāvošais konstitucionālais regulējums, kas papildus formālajai konstitūcijai ietver konstitūcijas iztulkošanu likumdošanas ceļā, judikatūras atziņas par konstitūcijas normu tvērumu un konvencionālās normas. Tātad Satversmes tiesas judikatūra nosaka saturu mūsu valsts formālajai konstitūcijai – gan rakstītajām, gan nerakstītajām ar augstāko juridisko spēku apveltītajām tiesību normām to reālajā dimensijā –, vienlaikus piedaloties materiālās konstitūcijas veidošanā. Savukārt visiem normatīvajiem tiesību aktiem ir jāatbilst konstitūcijai, proti, Satversmei. No iepriekš minētā secināms, ka Satversmes tiesas judikatūra, nevis likumdevējs *de facto* noteic Latvijas tiesību sistēmas un pat visas tiesiskās sistēmas saturu. Šā iemesla dēļ ir nepieciešams nodrošināt, lai Satversmes tiesas judikatūra atbilst demokrātiskās tiesiskās valstīs atzītiem vispārējiem tiesību principiem.**

4. **Ņemot vērā daudzu tiesību piemērotāju ieradumu vispāršaistošus priekšrakstus meklēt tikai pozitīvajās tiesībās, Latvijas tiesu judikatūras saistošo spēku nepieciešams reglamentēt normatīvajos tiesību aktos. Attiecīgajos procesuālajos likumos jānoteic: Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūra, kas nepieder tiesnešu tiesībām, un Satversmes tiesas judikatūra, kura nav tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas rezultāts, ir**

tiesību palīgavots; Latvijas tiesu tiesnešu tiesības ir vispāršaistošas tiesību normas; vispāršaistošs tiesību avots ir arī Satversmes tiesas veiktas tiesību normu iztulkošanas rezultāts.

3.3. Satversmes tiesai jāpārbauda vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesību tālākveidošanas un Satversmes tiesas vispāršaistošās judikatūras piemērošanas konstitucionalitāte⁷³⁰

No secinājumiem par Latvijas tiesu judikatūras saistošo spēku izriet, ka normatīvajos tiesību aktos privātpersonai⁷³¹ jāparedz iespēja vērsties Satversmes tiesā, ja vispārējās jurisdikcijas tiesa, kuras nolēmums konkrētajā situācijā ir galīgs (nav pārsūdzams), prettiesiski veikusi vai atteikusies veikt tiesību tālākveidošanu vai nav ievērojusi vispāršaistošo Satversmes tiesas judikatūru – tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas rezultātu – un ja tas aizskar šīs personas cilvēktiesības vai pamattiesības.

Iespēja vērsties Satversmes tiesā jāparedz tādēļ, ka šādos gadījumos vienmēr tiek pārkāptas personas tiesības uz taisnīgu tiesu, kas garantētas Satversmes 92.panta pirmajā teikumā un ECK 6.panta pirmajā daļā, un dažkārt vēl arī citas cilvēktiesības.

Tiesības uz taisnīgu tiesu ietver tiesības prasīt, lai lieta tiesā tiktu izskatīta saskaņā ar valstī spēkā esošajām materiālajām un procesuālajām tiesību normām. To atzinusi arī Satversmes tiesa 2003.gada 4.februāra sprieduma lietā Nr.2002-06-01 secinājumu daļas 3.punktā:

«Taisnīgas tiesas garantija ir cieši saistīta ar pamatotiem, tiesību normām atbilstošiem nolēmumiem. Tā, piemēram, Civilprocesa likuma 189.panta trešajā daļā ir noteikts, ka spriedumam jābūt likumīgam un pamatotam, turklāt tas konkretizēts 190.pantā: «(1) Taisot spriedumu, tiesa vadās pēc materiālo un procesuālo tiesību normām. (2) Tiesa spriedumu pamato uz apstākļiem, kas nodibināti ar pierādījumiem lietā.»⁷³²

⁷³⁰ Šīs apakšnodaļas saīsināta versija publicēta žurnālā «Вектор Науки Тольяттинского Государственного Университета. Серия: Юридические науки». Микелсоне Г. Конституционный контроль общеобязывающей юдикатуры латвийских судов и ее применения. Вектор Науки Тольяттинского Государственного Университета. Серия: Юридические науки, 2014, № 4 (19), с.62–65. Pieejams arī: http://edu.tltsu.ru/sites/sites_content/site3456/html/media94696/19%20Mikelsone.pdf (aplūkots 13.02.2015.).

⁷³¹ Iespējams, šādas tiesības jāparedz arī citiem Satversmes tiesas likumā uzskaitītajiem konstitucionālās kontroles subjektiem, taču darba ierobežotā apjoma dēļ autore šo aspektu neanalizēs.

⁷³² Par likuma «Par tiesu varu» 49.panta otrās daļas atbilstību Satversmes 1. un 83.pantam: Satversmes tiesas 2003.gada 4.februāra spriedums lietā Nr.2002-06-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 5.februāris, Nr.19.

Līdzīgas atziņas izteiktas arī citos Satversmes tiesas spriedumos. Skat., piemēram, Par likuma «Par akcīzes nodokli» 33.panta piektās un septītās daļas vārdu «un soda naudu saskaņā ar likumu «Par nodokļiem un nodevām»» atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta otrajam teikumam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Septītā protokola 4.pantam: Satversmes tiesas 2012.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.2012-02-0106, 11.1.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2012. 23.oktobris, Nr.167.

Taisnīgas tiesas garantijas ietver arī tiesības uz pieeju tiesai. «Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesības uz brīvu pieeju tiesai ir nesaraucjami saistītas ar taisnīgas tiesas prasību. Nebūtu nozīmes tiesas taisnīgumam, ja netiktu nodrošināta tiesas pieejamība, un otrādi – tiesas pieejamība būtu lieka, ja netiktu nodrošināts tiesas taisnīgums (*sk. Satversmes tiesas 2006.gada 14.marta sprieduma lietā Nr.2005-18-01 8.punktā*),» secināts Satversmes tiesas 2014.gada 24.aprīļa sprieduma lietā Nr.2013-12-01 13.1.punktā.⁷³³

Ja vispārējās jurisdikcijas tiesa, kuras nolēmums konkrētajā situācijā ir galīgs, prettiesiski veikusi tiesību tālākveidošanu vai nav ievērojusi vispārējo Satversmes tiesas judikatūru, šis nolēmums neatbilst Latvijas tiesību normām. Savukārt, ja šāda tiesa prettiesiski atteikusies veikt tiesību tālākveidošanu, dažkārt tiek pārkāptas arī personas tiesības uz pieeju tiesai un/vai citas cilvēktiesības.

Arī Strasbūras tiesa ECK dalībvalstu tiesu nolēmumu neatbilstību attiecīgās valsts tiesību normām un tiesību uz pieeju tiesai ierobežojumus vērtē kā ECK 6.panta pirmās daļas pārkāpumu.⁷³⁴ Tādējādi gadījumos, kad vispārējās jurisdikcijas tiesa, kuras nolēmums konkrētajā situācijā ir galīgs, prettiesiski veikusi vai atteikusies veikt tiesību tālākveidošanu vai nav ievērojusi vispārējo Satversmes tiesas judikatūru, persona var vērsties ECT. Taču jāatceras, ka vērsšanās ECT ir subsidiārs mehānisms, tādēļ valsts pienākums ir samazināt tā izmantošanas nepieciešamību līdz minimumam.

«ECK garantē subsidiāras indivīda tiesības pēc visu nacionālo mehānismu nesekmīgas izmantošanas griezties ar sūdzību pret attiecīgo valsti Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Tas ir efektīvākais pašlaik funkcionējošais starptautiskais cilvēktiesību aizsardzības mehānisms. Taču tas ir domāts un var darboties tikai kā rezerves mehānisms gadījumos, kad nacionālais cilvēktiesību aizsardzības mehānisms nav pietiekošs. Smaguma punkts cilvēktiesību aizsardzībā gulstas – un tam jāgulstas – uz nacionālo mehānismu, kuram jābūt tik efektīvam, lai nepieciešamība griezties Eiropas Cilvēktiesību tiesā pēc iespējas atkrīstu. Tādu situāciju panākt ir Latvijas likumdevēja un it sevišķi attiecīgo iestāžu un tiesu uzdevums,» raksta Egils Levits.⁷³⁵

⁷³³ Par Ceļu satiksmes likuma 43.²panta, ciktāl tas skar transportlīdzekļa īpašnieka tiesības administratīvo pārkāpumu lietvedībā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2014.gada 24.aprīļa spriedums lietā Nr.2013-12-01. Latvijas Vēstnesis, 2014. 28.aprīlis, Nr.82.

⁷³⁴ Skat. attiecīgi: Article 6: the Right to a Fair Trial. Grām.: Law of the European Convention on Human Rights. Second edition. D.J. Harris, M. O' Boyle, E.P. Bates and others. New York: Oxford University Press Inc., 2009, p.202; Līce K. Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas tiesu mijiedarbība. Jurista Vārds, 2012. 20.novembris, Nr.47 (746) un Right to a Fair and Public Hearing (Article 6). Grām.: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Arai Y., van Hoof F., Bleichrodt E. etc. Van Dijk P., van Hoof F., van Rijn A., Zwaak L. (eds.). Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2006, pp.557–558; ECT spriedums lietā: 4451/70, Golder v. the United Kingdom, 21 February 1975, para.36. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57496> (aplūkots 07.08.2014.).

⁷³⁵ Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Ziemele I. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 56.lpp.

Ar ECK iedibinātā cilvēktiesību aizsardzības sistēma ir subsidiāra iepretim nacionālajiem šo tiesību aizsardzības līdzekļiem.⁷³⁶ Dalībvalstij vispirms jādod iespēja pašai ar saviem līdzekļiem savas tiesību sistēmas ietvaros labot personai nodarīto netaisnību.⁷³⁷

Tā kā pamattiesību ievērošana un nodrošināšana ir konstitucionāls pienākums, gadījumos, kad vispārējās jurisdikcijas tiesa, kuras nolēmums konkrētajā situācijā ir galīgs, prettiesiski veikusi vai atteikusies veikt tiesību tālākveidošanu vai nav ievērojusi vispārējo Satversmes tiesas judikatūru, personai jāparedz tiesības vērsties Satversmes tiesā, kas ir galvenais Latvijas konstitūcijas «sargs»⁷³⁸. Tādējādi valsts piedāvātu vēl vienu nacionālo tiesību aizsardzības līdzekli, kas būtu efektīvs un adekvāts un kas tādēļ būtu jāizmanto pirms vēršanās ECT.⁷³⁹ Arī ECT tiesneši vēl 2013.gadā ieteikuši izvērtēt iespējas palielināt Satversmes tiesas pilnvaras un kompetenci cilvēktiesību jautājumu risināšanā.⁷⁴⁰

⁷³⁶ The Procedure Before the European Court of Human Rights. Grām.: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Arai Y., van Hoof F., Bleichrodt E. etc. Van Dijk P., van Hoof F., van Rijn A., Zwaak L. (eds.). Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2006, p.126; ECT spriedums lietā: 21987/93, Aksoy v. Turkey, 18 December 1996, para.51. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58003> (aplūkots 07.08.2014.).

⁷³⁷ Eiropas Cilvēktiesību komisijas lēmums par pieņemamību lietā: 5964/72, X. v. Federal Republic of Germany, 29 September 1975. Decisions and Reports, 3 (1976), p.60. Pieejams arī: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-75021> (aplūkots 07.08.2014.).

⁷³⁸ Scheppele K.L. A Comparative View of the Chief Justice's Role. Guardians of the Constitution: Constitutional Court Presidents and the Struggle for the Rule of Law in Post-Soviet Europe. University of Pennsylvania Law Review, 2006, Vol.154, pp.1757, 1758, 1772. Pieejams: http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1324&context=penn_law_review (aplūkots 30.07.2014.); Banniza U. The implementation of the principle of judicial independence in the relations between courts (between ordinary courts and constitutional courts and the constitutional court). European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission): Workshop on «Judicial Independence and Incompatibilities of the Office of Judge with other activities». Bishkek, Kyrgyzstan, 20–21 April 1998, p.6. Pieejams: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU%281998%29046-e> (aplūkots 09.02.2015.).

⁷³⁹ Atbilstīgi ECK 35.panta pirmajai daļai ECT var izskatīt lietu vienīgi tad, ja ir izsmelti visi iekšējie tiesību aizsardzības līdzekļi saskaņā ar vispārējajām starptautisko tiesību normām. Minētajai tiesību normai ECT ar teleoloģiskās redukcijas palīdzību uzlikusi ierobežojumu, nosakot, ka personai nav jāizmanto tiesību aizsardzības līdzekļi, kas nav efektīvi un adekvāti. Skat., piemēram, ECT spriedums lietā: 73819/01, Estrikh v. Latvia, 18 January 2007, para.93. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79160> (aplūkots 08.02.2013.); sprieduma tulkojums latviešu valodā pieejams: Latvijas Vēstnesis, 2007. 22.augusts, Nr.135; ECT spriedums lietā: 86/1996/705/897, Andronicou and Constantinou v. Cyprus, 9 October 1997, para.159. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58102> (aplūkots 08.02.2013.).

⁷⁴⁰ ECT tiesnesis: no Latvijas iedzīvotājiem liels sūdzību skaits (08.07.2013.). Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/470659-ect_tiesnesis_no_latvijas_iedzivotajiem_liels_sudzibu_skaits (aplūkots 30.07.2014.).

3.3.1. Vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesību tālākveidošanas konstitucionālā kontrole⁷⁴¹

Promocijas darba 3.1.2. un 3.1.3.apakšnodaļā secināts, ka vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesības ir vispāršaistošas tiesību normas, turpretī metodoloģiski nepareizas tiesību tālākveidošanas rezultāts nav tiesību norma, bet ir kļūdaina tiesas atziņa. Tomēr šī atziņa, ja tā ietilpst vispārējās jurisdikcijas tiesas nolēmumā, ko nav iespējams pārsūdzēt un kas tādēļ stājas spēkā, tāpat kā jebkura tiesību norma saistoši ietekmē personas tiesības vai tiesiskās intereses. No Satversmes tiesas likuma 16.panta izriet, ka šīs tiesas kompetencē ietilpst tiesības izvērtēt rakstīto tiesību normu konstitucionalitāti jeb atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām. Tā kā tiesnešu tiesību normas pēc to ietekmes uz personu tiesībām un tiesiskajām interesēm ne ar ko neatšķiras no rakstītajām tiesībām, Satversmes tiesai ir jāpiešķir tiesības izvērtēt arī tiesnešu tiesību konstitucionalitāti.⁷⁴²

Tādu pašu viedokli jau pirms gadiem desmit izteikusi Daiga Rezevska: ja Satversmes tiesas kompetencē ietilpst vispāršaistošo tiesību normu izvērtēšana, tad acīmredzami to vajadzētu attiecināt arī uz tiesību tālākveidošanas procesā radītajām tiesību normām, tādējādi paplašinot Satversmes tiesas kompetenci ar tiesībām kontrolēt visas tiesību sistēmas saskaņotību; nedrīkst pieļaut, ka tiesiskajā sistēmā pastāv normatīvi priekšraksti, kuru konstitucionalitāte nevar tikt apstrīdēta un pārbaudīta un kurus nepieciešamības gadījumā nav iespējams atzīt par spēkā neesošiem.⁷⁴³

Spilgts metodoloģiski nepareizas un tārad antikonstitucionālas tiesību tālākveidošanas piemērs atrodams Senāta CLD 2010.gada 10.novembra spriedumā lietā Nr.SKC-821/2010. Nolēmuma 11.punktā lasāms: lai arī tas nav *expressis verbis* norādīts Darba likuma 97.pantā, darba

⁷⁴¹ Satversmes tiesa Latvijā īsteno konstitucionālo kontroli, nevis konstitucionālo uzraudzību. Kontrolējošam subjektam ir tiesības apstrīdēto tiesību normu vai aktu atzīt par spēkā neesošu. Savukārt institūcijai, kas realizē uzraudzības funkciju, šādu tiesību nav. Konstitucionālās uzraudzības sistēmās tiesību normu (aktu) izslēgšana no tiesību sistēmas ir citu institūciju ziņā – parasti to, kas tiesību normu (aktu) ir pieņēmusi. Rodiņa A. Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 15., 16.lpp.

Skat. arī: Par «Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos» atbilstību likumiem: Satversmes tiesas 1999.gada 9.jūlija spriedums lietā Nr.04-03(99), secinājumu daļas 2.punkts. Latvijas Vēstnesis, 1999. 14.jūlijs, Nr.229/230;

Par Kredītiestāžu likuma 59.²panta, 59.³panta, 59.⁴panta, 117.panta ceturtais daļas 3.punkta, 173.panta ceturtais daļas un 185.panta pirmās prim daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 90., 91., 92. un 105.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 30.marta spriedums lietā Nr.2010-60-01, 9.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2011. 31.marts, Nr.51.

⁷⁴² Senāta ALD 2008.gada 30.janvāra lēmuma lietā Nr.A42496506, SKA-129/2008 21.punktā norādīts: atbilstoši privātpersonas tiesību ievērošanas principam lēmumi, ko tiesa pieņēmusi ārpus likumā tieši noteiktās kompetences, būtu atzīstami par pārsūdzamiem lēmumiem, jo augstākas instances tiesai jāpārlicinās par šāda lēmuma pieņemšanas un zemākas instances tiesas veiktās tiesību tālākveidošanas pamatotību. Senāta ALD 2008.gada 30.janvāra lēmums lietā Nr.A42496506, SKA-129/2008, nepublicēts. Tā kā tiesību tālākveidošanas juridisko pamatu veido demokrātiskas tiesiskas valsts konstitucionālie principi, kas ietilpst valsts formālajā konstitūcijā, jābūt iespējai tiesību tālākveidošanas rezultāta tiesiskumu pārbaudīt Satversmes tiesā, kura ir galvenais konstitūcijas sargs. Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 164.–165.lpp.; Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 27., 28.lpp.

⁷⁴³ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 107.–108.lpp.

līguma grozījumiem pēc analogijas piemērojami arī citi noteikumi, kas reglamentē darba līguma formu, proti, Darba likuma 41.panta pirmā un otrā daļa, un gadījumā, ja darbinieks un darba devējs ir uzsākuši izpildīt darbu atbilstoši rakstveidā nenoformētajiem darba līguma grozījumiem, rakstveida formas neievērošanai ir tādas pašas tiesiskās sekas kā rakstveidā izteiktiem darba līguma grozījumiem un puses var prasīt šādu grozījumu izteikšanu rakstveidā.⁷⁴⁴

Šo atziņu kasācijas instances tiesa atradusi tiesību sistēmā un formulējusi, lietojot vienu no tiesību tālākveidošanas metodēm – likuma analogiju –, un Darba likuma 41.panta pirmo un otro daļu, kas attiecas uz darba līgumu, pēc analogijas piemērojusi darba līguma grozījumiem. Likuma analogija ir metode, kuru izmantojot normatīvajā tiesību aktā tieši noregulētam faktiskajam sastāvam tiek piemērotas tam līdzīgu faktisko sastāvu regulējošas tiesību normas tiesiskās sekas.⁷⁴⁵ Savukārt līdzība starp situāciju, kad rakstveidā nav izteikts darba līgums, un gadījumu, kad rakstveidā nav izteikti darba līguma grozījumi, ir tikai daļēja, tādēļ Senāta CLD analogijas ceļā atrastā tiesību norma tikai daļēji atzīstama par tiesisku.

Gadījumos, kad rakstveidā nav noformēts darba līgums, bet darbinieks un darba devējs vai vismaz viena no pusēm ir uzsākusi veikt nolīgtos pienākumus, rakstveida formai neatbilstoša darba līguma pielīdzināšana rakstveidā izteiktam darba līgumam tiesisko seku ziņā paredzēta vienīgi darbinieka interesēs – lai uzlabotu viņa tiesisko stāvokli. Uz to norāda ne tikai visi Darba likumā ietvertie darba tiesību pamatprincipi, bet arī šā likuma 41.panta pirmā daļa, kurā tiesības prasīt darba līguma izteikšanu rakstveidā, ja, noslēdzot darba līgumu, nav ievērota tā rakstveida forma, piešķirtas vienīgi darbiniekam. Tas ir visnotaļ loģiski, jo darba devējam neko nevajag pieprasīt. Darba devējs pats var (un tas atbilstīgi Darba likuma 40.panta sestajai daļai ir viņa pienākums!) sagatavot darba līgumu rakstveidā un piedāvāt to parakstīt nākamajam darbiniekam, un, ja pēdējais atsakās, tad viņu pie darba nepielaiest. Turpretī darbinieks tikai retos gadījumos spēj patstāvīgi sagatavot rakstisku darba līgumu (tam nepieciešamas speciālas zināšanas) un atļauties atteikties uzsākt darbu bez rakstveida darba līguma (tam nepieciešams labs materiālais stāvoklis).

Situācijās, kad rakstveidā nav noformēti darba līguma grozījumi, bet darbinieks un darba devējs vai vismaz viena no pusēm ir uzsākusi izpildīt darba līguma grozījumus, rakstveida formai neatbilstošu darba līguma grozījumu pielīdzināšana rakstveidā izteiktiem darba līguma grozījumiem tiesisko seku ziņā var gan pasliktināt, gan uzlabot darbinieka tiesisko stāvokli. Tas, vai šāda pielīdzināšana pasliktina vai uzlabo darbinieka tiesisko stāvokli, atkarīgs no darba līguma grozījumu satura.

Pēc analogijas piemērojot Darba likuma 41.panta pirmo un otro daļu, tiesa ir legalizējusi darba devēja tiesības pārkāpt Darba likuma 97. un 40.pantu. Tiesas ieskatā, Darba devējam ir

⁷⁴⁴ Senāta CLD 2010.gada 10.novembra spriedums lietā Nr.SKC-821/2010, npublicēts.

⁷⁴⁵ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 105.lpp.

tiesības neievērot pienākumu gādāt par darba līgumu grozījumu noslēgšanu rakstveidā, jo viņš darba līgumu var «grozīt» vienkāršāk – patvaļīgi un vienpusēji izmainot darba līguma noteikumus, tostarp par sliktu darbiniekam –, un, ja darbinieks, atrodoties darba tiesiskajās attiecībās, pret to neiebilst, darba devēja rīcība ir tiesiska.

No iepriekš aprakstītā izriet, ka Senāta CLD formulētajai tiesību normai uzliekams ierobežojums (šī tiesību norma ir labojama ar teleoloģiskās redukcijas palīdzību), ņemot vērā Darba likuma mērķi aizsargāt darbinieku un neļaut darba devējam pasliktināt darbinieka tiesisko stāvokli pretēji normatīvajos tiesību aktos noteiktajam (Darba likuma 6.pants). Tātad, pēc analogijas piemērojot Darba likuma 41.panta pirmo un otro daļu, secināms:

1) ja, noslēdzot darba līguma grozījumus, nav ievērota to rakstveida forma, darbiniekam ir tiesības prasīt darba līguma grozījumu izteikšanu rakstveidā; šai nolūkā darbinieks var izmantot jebkurus pierādījumus, kas attiecas uz darba līguma grozījumu pastāvēšanu un saturu;

2) ja darbinieks un darba devējs vai vismaz viena no pusēm ir uzsākusi izpildīt darba līguma grozījumus, rakstveida formai neatbilstošiem darba līguma grozījumiem ir tādas pašas tiesiskās sekas kā rakstveidā izteiktiem darba līguma grozījumiem, **ja tie nepasliktina darbinieka stāvokli.**

Tāds pats viedoklis pausts Darba likuma komentāros:

«Būtiski, ja darba devējs un darbinieks nav noslēguši vienošanos par darba samaksas palielināšanu, tad darbinieks, izmantojot konta izdrukas, izziņas par darba devēja veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām vai nodokļiem u. tml., pierādīs, ka bija vienošanās par darba samaksas apmēra palielinājumu. Tiesu praksē šādā gadījumā tiek uzskatīts, ka darba devējs ilgstošā laika periodā ir veicis darba samaksu, turklāt **tas nepasliktina darbinieka stāvokli, tādēļ nav nozīmes apstāklim, ka darba līguma grozījumi nav noslēgti [..].**

Bet, ja darba devējs un darbinieks nav vienojušies par darba samaksas apmēra samazināšanu, tad šajā situācijā darba līguma grozījumu nenoslēgšana rakstveidā pasliktina darbinieka stāvokli un tiesa uzskatīs šo apstākli par pamatu, lai piedzītu darba samaksas starpību.»⁷⁴⁶ [Autores izcēlums.]

Strīds šajā lietā izšķirts, pamatojoties uz kļūdainas tiesību tālākveidošanas rezultātā radītu priekšrakstu. Tādā veidā ir pārkāptas konkrētajā lietā iesaistītās darbinieces tiesības uz taisnīgu tiesu – tiesības uz to, lai lieta tiesā tiktu izskatīta saskaņā ar valstī spēkā esošajām materiālajām tiesību normām. Patlaban Latvijā nav neviena nacionālā tiesību aizsardzības līdzekļa, ar kura palīdzību privātpersona varētu novērst šādu tiesību aizskārumu, tādēļ normatīvajos tiesību aktos jāparedz iespēja prettiesiskas tiesību tālākveidošanas rezultātu apstrīdēt Satversmes tiesā un panākt tā

⁷⁴⁶ Zvērinātu advokātu birojs «BDO Zelmanis & Liberte». Darba likums ar komentāriem. Rīga: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2010, 184.lpp.

atzīšanu par spēkā neesošu. Īpaši svarīgi tas ir situācijās, kad antikonstitucionālo priekšrakstu tiesas izmanto citās lietās kā tiesnešu tiesības. Senāta CLD 2010.gada 10.novembra spriedumā lietā Nr.SK-821/2010 ietvertā kļūdainā atziņa kā vispārša tiesību norma piemērota civillietā Nr.C28473712⁷⁴⁷ un administratīvajā lietā Nr.A420522010⁷⁴⁸.

Tiesības vērsties Satversmes tiesā privātpersonai jāparedz arī tad, ja tiesa, kuras nolēmums konkrētajā situācijā ir galīgs, nepamatoti atteikusies veikt tiesību tālākveidošanu un ja tas aizskar šīs personas cilvēktiesības vai pamattiesības, jo tādā veidā var tikt pārkāptas privātpersonas tiesības uz pieeju tiesai, ko ietver taisnīgas tiesas garantijas, kā arī citas cilvēktiesības vai pamattiesības. To apliecina 2.1.2.apakšnodaļā analizētais Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2010.gada 6.augusta lēmums par pieteikuma pieņemšanu daļā un lietas ierosināšanu un par atteikšanos pieņemt pieteikumu daļā.

Lēmumā tiesnese oponē vairākos Senāta ALD nolēmumos paustajam viedoklim, ka personas tiesības vērsties tiesā ar sūdzību pret iestādi, ja tā nepilda pašas vai augstākas iestādes izdotu administratīvo aktu, var piešķirt tikai likumdevējs, pieņemot attiecīgus APL grozījumus, bet ne tiesa, tālākveidojot tiesības ar analogijas palīdzību.⁷⁴⁹ Lēmuma 4.3.punktā tiesnese norāda: ja gadījumos, kad iestāde nepilda pašas vai augstākas iestādes izdotu administratīvo aktu, uzskatītu, ka personai nav tiesību vērsties tiesā, tiktu nepamatoti ierobežotas personai Satversmes 92.pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu, un šā iemesla dēļ savukārt būtu apdraudētas citas personas

⁷⁴⁷ Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2014.gada 13.februāra spriedums lietā Nr.C28473712, C-0905-14/13, 7.–10.lpp., npublicēts; Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2014.gada 10.jūnija spriedums lietā Nr.C28473712, CA-1609/21, 2014.gads, 6., 6.2.punkts, npublicēts.

Ar AT CLD 2015.gada 26.janvāra spriedumu lietā Nr.SK-1650/2015 Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2014.gada 10.jūnija spriedums lietā Nr.C28473712 atcelts un lieta nodota jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā. Diemžēl kasācijas instances tiesas viedokli par Senāta CLD 2010.gada 10.novembra spriedumā lietā Nr.SK-821/2010 ietvērto kļūdaino atziņu no AT CLD 2015.gada 26.janvāra sprieduma lietā Nr.SK-1650/2015 uzzināt nav iespējams. AT CLD apelācijas instances tiesas spriedumu atcēlis, pamatojoties uz citu kasācijas sūdzības argumentu, sprieduma 8.punktā norādot: «Iepriekš izklāstīto argumentu kopums ļauj secināt, ka apelācijas instances tiesas spriedumu nevar atzīt par tiesisku, kas ir patstāvīgs pamats kasācijas sūdzības apmierināšanai, neiedziļinoties tajā minēto citu motīvu izvērtēšanā.» AT CLD 2015.gada 26.janvāra spriedums lietā Nr.SK-1650/2015. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2015/ (aplūkots 31.03.2015.).

Savukārt Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija, izskatot lietu no jauna, aprobežojusies vien ar atsauci uz Senāta CLD 2010.gada 10.novembra spriedumā lietā Nr.SK-821/2010 ietvērto kļūdaino atziņu un CPL 5.panta sesto daļu: «Piemērojot tiesību normas, tiesa ņem vērā judikatūru.» Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2015.gada 27.aprīļa spriedums lietā Nr.C28473712, CA-1222/25, 2015.gads, 17.–18.lpp., npublicēts.

⁷⁴⁸ Administratīvās apgabaltiesas 2011.gada 28.jūnija spriedums lietā Nr.A420522010, AA43-0555-11/9, 14., 15., 16., 20.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2011/06_2011/28_06_2011/AL_2806_apg_AA43-0555-11_9.pdf (aplūkots 31.07.2014.). Spriedums kasācijas kārtībā nav pārsūdzēts un stājies spēkā 2011.gada 29.jūlijā.

⁷⁴⁹ Senāta ALD 2008.gada 30.janvāra lēmums lietā Nr.A42496506, SKA-129/2008, 16., 17.punkts, npublicēts; Senāta ALD 2008.gada 30.jūlija lēmums lietā Nr.SKA-558/2008, 9.punkts. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department3/2008/08_ska_558.doc; Senāta ALD 2012.gada 26.marta spriedums lietā Nr.SKA-67/2012, 20.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2012/03_2012/26_03_2012/AL_2603_AT_SKA-0067-2012.pdf; Senāta ALD 2012.gada 27.marta spriedums lietā Nr.SKA-173/2012, 12., 14., 15.punkts. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/files/173-ska-2012--.doc> (aplūkoti 12.02.2014.).

pamattiesības, kuru realizācija ir cieši saistīta ar pareizu un pilnīgu pašas iestādes izdota administratīvā akta izpildi, un tiesiskā valstī šāda situācija nav pieļaujama.⁷⁵⁰

Patlaban iepriekš aprakstīto problēmu jau atrisinājis likumdevējs, pieņemot APL grozījumus, kuri stājās spēkā 2013.gada 1.janvārī un ar kuriem šā likuma 358.pants papildināts ar piekto daļu, paredzot privātpersonai tiesības vērsties tiesā, ja iestāde pienācīgi nepilda adresātam vai trešajai personai labvēlīgu administratīvo aktu. Tomēr situācijās, kad tiesai ir ne vien tiesības, bet arī pienākums pozitīvā tiesiskā regulējuma trūkumu novērst ar tiesību tālākveidošanas palīdzību, bet tiesa atsakās to darīt, ir jāparedz iespēja vērsties Satversmes tiesā. Konstitucionālajai tiesai būtu jāizvērtē tiesību tālākveidošanas nepieciešamība konkrētajā lietā vai tiesību jautājumā un skaidri jādefinē sava pozīcija. Ja Satversmes tiesa nolēmumā secinātu, ka tiesību tālākveidošana bija nepieciešama, bet vispārējās jurisdikcijas tiesa to prettiesiski atteikusies veikt, to varētu uzskatīt par jaunatklātu apstākli tāpat kā lietas izspriešanā piemērotās tiesību normas atzīšanu par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, kas arī ietilpst Satversmes tiesas kompetencē.⁷⁵¹ Vispārējās jurisdikcijas tiesai attiecīgajos procesuālajos likumos jānoteic pienākums, izskatot lietu no jauna, balstīties uz Satversmes tiesas nolēmumā sniegtajiem argumentiem.

3.3.2. Satversmes tiesas vispārsaistošās judikatūras piemērošanas konstitucionālā kontrole

Kā jau minēts pētījuma 3.2.apakšnodaļā «Satversmes tiesas judikatūra», dažkārt vispārējās jurisdikcijas tiesas ignorē Satversmes tiesas nolēmumos sniegtu tiesību normu interpretāciju, kas tām būtu jāievēro un jāpiemēro kā vispārsaistošs tiesību avots, tādējādi pārkāpjot personu tiesības uz taisnīgu tiesu – tiesības prasīt, lai lieta tiktu izskatīta saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību normām. Satversmes tiesas judikatūras – tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāta – vispārsaistošais spēks izriet no Satversmes tiesas likuma 29.panta 2¹.daļas, 32.panta otrās un trešās daļas, APL 17.panta piektās daļas, KPL 2.panta otrās daļas. Tātad, neievērojot vispārsaistošo Satversmes tiesas judikatūru, tiek pārkāptas attiecīgās tiesību normas, kā arī tiesības uz taisnīgu tiesu.

Vēršanās Satversmes tiesā šādā situācijā būtu efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis vismaz divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, kā jau minēts, tiesības uz taisnīgu tiesu ir konstitucionālas tiesības un galvenais konstitūcijas sargs ir Satversmes tiesa. Otrkārt, pati Satversmes tiesa savas atziņas spēš iztulkot visprecīzāk un vislabāk varēs izvērtēt, vai vispārējās jurisdikcijas tiesa konkrētā situācijā ir

⁷⁵⁰ Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2010.gada 6.augusta lēmums, npublicēts.

⁷⁵¹ CPL 479.panta «Jaunatklātie apstākļi» 5.punkts; APL 353.panta «Jaunatklātie apstākļi» 5.punkts; KPL 655.panta «Pamats kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem» otrās daļas 4.punkts.

vai nav ievērojusi konstitucionālās tiesas vispāršaistošo judikatūru, jo reizēm dažādu instanču tiesas to izprot pilnīgi pretēji.

Raksturīgs piemērs ir civillietā Nr.C04267505, kurā, lietu izskatot pirmoreiz, pirmās un apelācijas instances tiesa, no vienas puses, un Senāta CLD, no otras puses, radikāli pretēji iztulkojuši Satversmes tiesas 2003.gada 25.marta sprieduma lietā Nr.2002-12-01⁷⁵² secinājumu daļas 5. un 6.punkta saturu.⁷⁵³ Gadījums ir neparasts ar to, ka šajos punktos atrodamās konstitucionālās tiesas atziņas ir formulētas pietiekami skaidri, lai domstarpības nevarētu rasties. Lietu izskatot atkārtoti, Civillietu tiesu palāta ievērojusi Senāta CLD sniegto konstitucionālās tiesas judikatūras interpretāciju (kas, autores ieskatā, ir nepareiza), tādēļ apelācijas instances tiesas patieso viedokli nav iespējams uzzināt.⁷⁵⁴ Pats Senāta CLD, lietu izskatot otrreiz, viedokli nav mainījis.⁷⁵⁵

Ņemot vērā situāciju, kad skaidri formulētas Satversmes tiesas atziņas dažādu instanču tiesas izpratušas pilnīgi pretēji, divas lietas dalībnieces vērsās Satversmes tiesā ar lūgumu izskaidrot Satversmes tiesas 2003.gada 25.marta spriedumu lietā Nr.2002-12-01.⁷⁵⁶ Satversmes tiesa atbildes vēstulē norādīja, ka likumdevējs Satversmes tiesas likumā tai nav paredzējis kompetenci oficiāli iztulkot savus spriedumus, ārpus nolēmumiem interpretēt tiesību normas vai arī izskaidrot tiesību normu piemērošanas praksi.⁷⁵⁷

Demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujams, ka tiesa neievēro tiesību normas, arī tās, kas reglamentē Satversmes tiesas judikatūras vispāršaistošo spēku. Tikpat nepieļaujama ir situācija, kurā personai nav pieejams neviens nacionālais tiesību aizsardzības līdzeklis gadījumā, kad vispārējās jurisdikcijas tiesas atšķirīgi interpretē Satversmes tiesas judikatūru, jo pati konstitucionālā tiesa šādas domstarpības var viegli novērst. Ja Satversmes tiesa nolēmumā secinātu, ka vispārējās jurisdikcijas tiesa nav ievērojusi Satversmes tiesas vispāršaistošo judikatūru, arī tas būtu uzskatāms par jaunatklātu apstākli. Vispārējās jurisdikcijas tiesai attiecīgajos procesuālajos likumos jānoteic pienākums, izskatot lietu no jauna, balstīties uz Satversmes tiesas nolēmumā sniegto atzinumu par attiecīgās konstitucionālās tiesas judikatūras saturu.

⁷⁵² Par likuma «Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās» 12.panta pirmās daļas 3.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105.pantam: Satversmes tiesas 2003.gada 25.marta spriedums lietā Nr.2002-12-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 26.marts, Nr.47.

⁷⁵³ Skat. attiecīgi: Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2006.gada 22.novembra spriedums lietā Nr.C04267505, C-1284/15, 6.–7.lpp., npublicēts; Civillietu tiesu palātas 2008.gada 27.marta spriedums lietā Nr.C04267505, PAC-0181, 2008.gads, 16.–17.lpp., npublicēts; Senāta CLD 2009.gada 13.maija spriedums lietā Nr.SK-86/2009, 10.lpp., npublicēts.

⁷⁵⁴ Civillietu tiesu palātas 2011.gada 15.februāra spriedums lietā Nr.C04267505, PAC-0271, 2011.gads, 7.lpp., npublicēts; Civillietu tiesu palātas 2013.gada 11.novembra spriedums lietā Nr.C04267505, PAC-0920/2013, 11., 12., 13.lpp., npublicēts.

⁷⁵⁵ Senāta CLD 2012.gada 17.oktobra spriedums lietā Nr.SK-407/2012, 8.–9.lpp., npublicēts.

⁷⁵⁶ Satversmes tiesai adresēts 2009.gada 14.septembra pieteikums par Satversmes tiesas 2003.gada 25.marta sprieduma lietā Nr.2002-12-01 izskaidrošanu, saņemts Satversmes tiesas kancelejā 2008.gada 14.septembrī, npublicēts.

⁷⁵⁷ Satversmes tiesas 2009.gada 29.septembra atbilde Nr.1-13/176-att uz 2009.gada 14.septembra pieteikumu par Satversmes tiesas 2003.gada 25.marta sprieduma lietā Nr.2002-12-01 izskaidrošanu, npublicēta.

Varētu pamatoti iebilst, ka noteikti atrastos kāda konkrētajā gadījumā augstākās instances tiesa (tiesa, kuras nolēmums nav pārsūdzams), kura nesaprastu vai tikai izliktos nesaprotam arī Satversmes tiesas sniegto savas iepriekšējās judikatūras skaidrojumu. Autores ieskatā, šādi gadījumi būtu tik reti, ka tajos varētu neparedzēt nacionālos tiesību aizsardzības līdzekļus, atstājot privātpersonai iespēju vērsties ECT.

Normatīvajos tiesību aktos privātpersonai jāparedz iespēja vērsties Satversmes tiesā, ja vispārējās jurisdikcijas tiesa, kuras nolēmums konkrētajā situācijā ir galīgs (nav pārsūdzams), prettiesiski veikusi vai atteikusies veikt tiesību tālākveidošanu vai nav ievērojusi vispārsaistošo Satversmes tiesas judikatūru – tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas rezultātu – un ja tas aizskar šīs personas cilvēktiesības vai pamattiesības. Iespēja vērsties Satversmes tiesā jāparedz tādēļ, ka šādos gadījumos vienmēr tiek pārkāptas personas tiesības uz taisnīgu tiesu, kas garantētas Satversmes 92.panta pirmajā teikumā un ECK 6.panta pirmajā daļā, un dažkārt vēl arī citas cilvēktiesības.

4. EIROPAS SAVIENĪBAS TIESAS JUDIKATŪRAS SAISTOŠAIS SPĒKS UN VIETA NACIONĀLAJĀ TIESĪBU AVOTU SISTĒMĀ⁷⁵⁸

«No Eiropas Kopienu Tiesas judikatūras izriet, ka EK tiesību augstāks spēks ir Kopienas tiesību pamatprincips. Tiesa uzskata, ka šis princips pieder pie Eiropas Kopienas īpašajām iezīmēm. Tad, kad pieņēma pirmo šīs iedibinātās judikatūras spriedumu (Costa/ENEL, 1964. gada 15. jūlijs, Lieta 6/64), Līgumā EK tiesību augstāks spēks nebija minēts. Tagad vēl arvien ir tāpat. Apstākļi, ka princips par EK tiesību augstāku spēku nebūs minēts jaunajā Līgumā, nekādi negroza šā principa esamību un Eiropas Kopienu Tiesas pastāvošo judikatūru.»⁷⁵⁹

Kopš Latvijas Republikas iestāšanās ES 2004.gada 1.maijā ES tiesības ir kļuvušas par valsts tiesību sistēmas sastāvdaļu. ES tiesības veido ne tikai normatīvie tiesību akti un vispārējie tiesību principi⁷⁶⁰, bet arī šīs organizācijas tiesu, īpaši EST kā galvenās tiesu varas pārstāves ES⁷⁶¹, nolēmumi un tajos ietvertā judikatūra.⁷⁶² To savukārt veido visas ES tiesu nolēmumos ietvertās tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas, ko ES tiesas formulējušas, lietojot jebkuru juridisko metodi, jo īpaši tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts. Kā secināts tiesību doktrīnā, mūsdienās EST ir viena no visietekmīgākajām tiesām pasaulē, tās iedarbība uz visaptverošo Eiropas integrāciju bijusi dziļa un plaša un tās nolēmumi izšķiroši iespaidojuši dažādas politikas jomas.⁷⁶³ Tādēļ ir svarīgi noskaidrot šīs tiesas judikatūras *de iure* un *de facto* saistošo spēku un vietu nacionālajā tiesību avotu sistēmā.⁷⁶⁴

⁷⁵⁸ Šis nodaļas saīsinātas versijas kā zinātniskie raksti publicēti žurnālos «Juridiskā zinātne, Nr.4 (2013). Tiesību zinātnes nākotnei, 2» un «Jurisprudence». Slaņķe G. Eiropas Savienības Tiesas judikatūras saistošais spēks. Juridiskā zinātne, Nr.4 (2013). Tiesību zinātnes nākotnei, 2, 223.–237.lpp. Mikelsone G. The Binding Force of the Case Law of the Court of Justice of the European Union. Jurisprudence, 2013, No.20(2), pp.469–495. Pieejams: http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=353867 (aplūkots 30.03.2014.).

⁷⁵⁹ Deklarācija par Savienības tiesību aktu augstāku spēku: Deklarācijas, kas pievienotas Lisabonas līgumu, kas parakstīts 2007.gada 13.decembrī, pieņemušās starpvaldību konferences nobeiguma aktam. Latvijas Vēstnesis, 2008. 28.maijs, Nr.82.

⁷⁶⁰ Tridimas T. The General Principles of EU Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006, p.5.

⁷⁶¹ Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008, с.445.

⁷⁶² Constantinesco V. The ECJ as a Law Maker: *Praeter aut Contra Legem?* Grām.: Judicial Review in European Union Law. O’Keeffe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, p.74.

⁷⁶³ Sweet A.S. The European Court of Justice. Grām.: The Evolution of EU Law. Second edition. Craig P., de Búrca G. (eds.). New York: Oxford University Press, Inc., 2011, p.121; Tridimas T. The General Principles of EU Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006, p.13.

⁷⁶⁴ Viss par EST rakstītais attiecas arī uz pārējām ES tiesām – Vispārējo tiesu un specializētajām tiesām –, ciktāl to kompetence saistīta ar jomām, ar kurām var saskarties dalībvalsts (tātad arī Latvijas valsts) vara, piemēram, Vispārējās tiesas kompetence prejudiciālu nolēmumu pieņemšanā (skat. Līguma par Eiropas Savienību 19.panta pirmā daļa, Līguma par Eiropas Savienības darbību 254.pants, 256.panta trešā daļa, 257.pants).

Līgums par Eiropas Savienību (konsolidēts): Eiropas Savienības līgums. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 30.marts, C 83, 13.lpp. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:LV:PDF> (aplūkots 23.08.2012.). Skat. arī: Craig P., de Búrca G. EU Law. Text, Cases, and Materials. Fifth edition. New York: Oxford University Press Inc., 2011, p.109.

Lai noteiktu EST judikatūras statusu *de iure*, jāizvērtē visi ES un Latvijas tiesību akti (gan normatīvie tiesību akti, gan tiesību piemērošanas akti), kuros šis jautājums regulēts. Ne mazāk būtiski ir noskaidrot, ko par to domā tiesību zinātnieki un kā tiesību piemērotāji Latvijā un arī pati EST attiecas pret šīs tiesas judikatūru, respektīvi, kāds *de facto* ir tās saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā. Atbildes uz šiem jautājumiem ir aktuālas ne tikai Latvijā, bet arī citās ES dalībvalstīs, kas pieder kontinentālās Eiropas jeb romāņu-ģermāņu tiesību saimei.

4.1. Tiesību doktrīnā paustie viedokļi par EST judikatūras saistošo spēku

EST judikatūras saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā tiesību doktrīnā nav plaši un dziļi pētīta ne Latvijā, ne citās valstīs, un par šo jautājumu pausti atšķirīgi viedokļi. Ne velti vēl 21.gadsimta sākumā Vācijas tiesību zinātnieks un zvērināts advokāts Dr. iur. Donāts Eberts (Donat Ebert, 1968)⁷⁶⁵ atzīst, ka tiešs EST spriedumu saistošais spēks *erga omnes* līdz šai dienai tā arī nav noskaidrots.⁷⁶⁶

Daudz lielāku zinātnieku uzmanību izpelnījušās EST tiesību piemērošanas metodes. EST raksturota kā «ļoti dvorkiniska», jo tā izmanto Ronalda Dvorkina (Ronald Dworkin, 1931–2013)⁷⁶⁷ metodoloģiju, lai vēsturiskus līgumus piemērotu mūsdienu vajadzībām.⁷⁶⁸ Šai tiesai bieži tiek pārņemta pārmērīga aktivitāte tiesību tālākveidošanā, šādi darbojoties likumdevēja lomā, kas tai dibināšanas līgumos nav paredzēta, un izjaucot līdzsvaru starp varas atzariem. EST ar tiesnešu tiesību palīdzību veidojot jaunas primārās⁷⁶⁹ ES tiesības, izgudrojot fiktīvus vispārējos tiesību

⁷⁶⁵ Lutere-Timmele D.L. Priekšvārds. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 14., 15.lpp.; Donat Ebert. Pieejams: <http://www.vebidoo.de/donat+ebert> (aplūkots 31.03.2015.).

⁷⁶⁶ Eberts D. Eiropas tiesības Latvijas tiesu praksē. Ievads Eiropas tiesībās. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 25.lpp.

⁷⁶⁷ Ronald Dworkin. Pieejams: <http://www.nybooks.com/contributors/ronald-dworkin-2/> (aplūkots 11.04.2015.).

⁷⁶⁸ Loth M.A. Courts in a Quest for Legitimacy: A Comparative Approach. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, pp.275, 286.

⁷⁶⁹ ES dibināšanas līgumi un to papildinājumi un grozījumi, proti, Māstrihtas līgums, Amsterdamas līgums, Nicas līgums un Lisabonas līgums, kā arī dažādie pievienošanās līgumi un šiem līgumiem pievienotie pielikumi, dokumenti un protokoli ietver galvenās tiesību normas par ES mērķiem, organizāciju un darbības veidu, kā arī nodaļas par ekonomikas tiesībām. Līdz ar to tie veido ES konstitucionālos pamatnoteikumus, kas ES interesēs jāpapildina ar likumdošanas un administratīvām pilnvarām apveltītajām ES iestādēm. Kā dalībvalstu tieši radītas tiesības šīs tiesību normas juridiskajā terminoloģijā dēvē par ES primārajām tiesībām. Borharts K.D. Eiropas Savienības tiesību ceļvedis. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2011, 78.–79.lpp. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/lv/editorial/abc.pdf> (aplūkots 08.08.2012.). Skat. arī: Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Eiropas Savienības tiesību ieviešanas rokasgrāmata. 2008, 6.–7.lpp. Pieejams: http://www.tm.gov.lv/lv/daliba_es/es_ta/tm_kompetence.html (aplūkots 08.08.2012.).

ES primārajām tiesībām pieder arī vispārējie tiesību principi. Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēmjautājumi. Promocijas darbs, 62.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F1235036252/Marina%20Borkoveca%202011.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

principus, paplašinot savu kompetenci un pakļaujot ES tiesību ietekmei aizvien jaunas tiesību nozares. Nereti šādu EST rīcību dēvē par juridisko aktīvismu.⁷⁷⁰

Latvijas tiesību zinātnieku darbos dominē atziņa, ka EST judikatūra ir jāņem vērā⁷⁷¹. Sastopami arī citādi formulējumi: EST judikatūra «pilnā mērā attiecas» uz Latviju⁷⁷²; tā ir saistoša ne tikai nacionālajām tiesām, bet arī jebkurai valsts pārvaldes iestādei, strādājot ar ES tiesību normu piemērošanu, un likumdevējam, lai nodrošinātu, ka nacionālie normatīvie tiesību akti atbilst ES tiesībām⁷⁷³; ES tiesību aktus nevar pareizi pārņemt un ieviest bez skaidrojoša palīgmateriāla, kas veidots no precedentu tiesībām⁷⁷⁴; Latvijas tiesnesis ir saistīts ar ES tiesu institūciju judikatūru⁷⁷⁵. Diemžēl minēto izteikumu saturu to autori neatklāj. Līdztekus iepriekš aprakstītajiem viedokļiem tiesību doktrīnā sastopamas tiešas norādes uz EST prejudiciālajiem nolēmumiem kā vispārsaistošu tiesību avotu visās ES dalībvalstīs.⁷⁷⁶

Latvijā EST judikatūras saistošajam spēkam visvairāk uzmanības veltījusi Ginta Sniedzīte promocijas darbā «Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā». Tajā secināts, ka EST tiesnešu tiesību normas atbilst visām vispārsaistošas tiesību normas pazīmēm un to avots – EST judikatūra – ir atzīstams par patstāvīgu tiesību avotu, taču 1.pielikumā «Tiesību avotu sistēma», kurā šī sistēma atainota shematiski, EST judikatūra novietota nevis pie patstāvīgajiem, bet pie obligātajiem tiesību avotiem, kas atrodas starp patstāvīgajiem avotiem un palīgavotiem.⁷⁷⁷

⁷⁷⁰ Skat., piemēram, Pierhuroviča L. Eiropas Savienības Tiesas juridiskais aktīvisms. Jurista Vārds, 2010. 27.jūlijs, Nr.30 (625); Herzog R., Gerken L. Stop the European Court of Justice. Opinion, 10.09.2008. Pieejams: <http://euobserver.com/opinion/26714> (aplūkots 04.08.2012.); Nourissat C. La jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes: Un regard privatiste à partir de l'actualité. Grām.: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007, p.247, 254–259; Amos M. Rule of law or judicial activism – two perspectives on the European Court of Justice. Master thesis. Faculty of Law, University of Lund, Sweden. EC law, Spring 2003, pp.4, 5. Pieejams: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOID=1554673&fileOID=1563405> (aplūkots 04.08.2012.).

⁷⁷¹ Skat., piemēram, Dupate K. Eiropas Savienības tiesas prakse darba tiesībās. Rīga: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2011, 10.lpp. Pieejams arī: http://www.lbas.lv/upload/stuff/201112/es_tiesas_prakse_darba_tiesibas.pdf (aplūkots 08.08.2012.).

⁷⁷² Ostrovska L. Ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhija pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai (II). Likums un Tiesības, 2006. marts, 8.sēj., Nr.3 (79), 75.lpp.

⁷⁷³ Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Eiropas Savienības tiesību ieviešanas rokasgrāmata. 2008, 9.lpp. Pieejams: http://www.tm.gov.lv/lv/daliba_es/es_ta/tm_kompetence.html (aplūkots 08.08.2012.).

⁷⁷⁴ Harbaceviča S. Eiropas Savienības tiesību ieviešana Latvijā. Grām.: Alehno I., Buka A., Čeveris A. u.c. Eiropas Savienības tiesību īstenošana Latvijā. Alehno I. (zin. red.). Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 22.lpp.

⁷⁷⁵ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 34.lpp.

⁷⁷⁶ Skat., piemēram, Freija I., Lutere-Timmele D.L., Vasariņš N. Prejudiciālais nolēmums. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 93., 94., 138.lpp.

⁷⁷⁷ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 61.–68., 249., 286.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

Daiga Rezevska uzskata, ka EST – tāpat kā ECT un Satversmes tiesas – judikatūra ievietojama patstāvīgo papildu tiesību avotu grupā blakus citiem vispārējiem nerakstītajiem tiesību avotiem, proti, vispārējiem tiesību principiem un ieradumu (paražu) tiesībām.⁷⁷⁸

Netieši EST judikatūras vispārējo spēku atzīst arī citi autori, tās nozīmību un ietekmi pielīdzinot dažāda juridiskā spēka ES normatīvajiem tiesību aktiem. Francijas tiesību doktrīnā konstatēts, ka prejudiciālā nolēmuma tiesvedības procesu regulējošās tiesību normas atrodamas Eiropas Kopienas dibināšanas līguma⁷⁷⁹ 234.pantā un EST judikatūrā, kas uz to attiecas.⁷⁸⁰ Šim viedoklim pievienojas Latvijas zinātnieki, norādot: prejudiciālā jautājuma priekšmetu nosaka pamata līgumi, atsevišķi citi dokumenti un EST judikatūra.⁷⁸¹ Angļu valodā pieejamajā literatūrā secināts: no daudziem nozīmīgiem EST nolēmumiem izriet, ka ES tiesības veido ne tikai normatīvie tiesību akti, bet arī tiesnešu tiesības, un EST rada ES tiesības konstitucionālā līmenī.⁷⁸² Savukārt vācu tiesību zinātnē atzīts: «valda vispārēja vienprātība, ka pēdējās instances tiesām spriedumu gatavošanā ir jāpamatojas uz agrākiem EKT nolēmumiem, ja vien tās neizšķiras, pamatojoties uz apstākļu izmaiņām, no jauna vērsties Eiropas Kopienu tiesā».⁷⁸³

4.2. Kāpēc EST judikatūra ir vispārējo patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā

Autoresprāt, EST judikatūra, ko veido tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts, ir vispārējo patstāvīgais papildu jeb subsidiārais tiesību avots Latvijas tiesību sistēmā. Šā apgalvojuma juridiskais pamatojums atrodams dažādos tiesību avotos: ES normatīvajos tiesību aktos, EST un Latvijas tiesu nolēmumos un tiesību doktrīnā.

⁷⁷⁸ Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 31.lpp.; Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Slaidi Augstākās tiesas Senāta un Tiesu palātu 15 gadu darbībai veltītajai starptautiskajai konferencei «Augstākās tiesas judikatūra un tās loma tiesiskās domas attīstībā Latvijā». Pieejams: www.at.gov.lv/files/docs/conferences/rezevska.ppt (aplūkots 04.03.2013.).

⁷⁷⁹ Eiropas Kopienas dibināšanas līgums: Eiropas Savienības līgums (konsolidēts). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2006. 29.decembris, C 321, 37.lpp. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:LV:pdf> (aplūkots 03.08.2012.).

⁷⁸⁰ Naomé C. Le renvoi préjudiciel en droit européen. Guide pratique. Bruxelles: De Boeck&Larcier s.a., 2007, p.38.

⁷⁸¹ Freija I., Lutere-Timmele D.L., Vasariņš N. Prejudiciālais nolēmums. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 86.lpp.

⁷⁸² Constantinesco V. The ECJ as a Law Maker: *Praeter aut Contra Legem?* Grām.: Judicial Review in European Union Law. O’Keeffe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, p.74, 77.

EST secinājusi, ka ES konstitūciju veido ES dibināšanas līgumi. EST 1986.gada 23.aprīļa spriedums lietā 294/83, Parti écologiste «Les Verts» v European Parliament, 23.punkts. ECR, 1986, p.01339. Tiesību zinātnē šis secinājums vērtēts kā EST veikta ES līgumu sistēmas «konstitucionalizēšana». Sweet A.S. The European Court of Justice. Grām.: The Evolution of EU Law. Second edition. Craig P., de Búrca G. (eds.). New York: Oxford University Press, Inc., 2011, p.130; Tridimas T. The General Principles of EU Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006, p.5.

⁷⁸³ Eberts D. Eiropas tiesības Latvijas tiesu praksē. Ievads Eiropas tiesībās. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 25.lpp.

4.2.1. Kāpēc EST judikatūra ir vispāršaistošs patstāvīgais tiesību avots

Latvijā

Vispirms nepieciešams pierādīt, ka EST judikatūrai, ko veido tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts, piemīt vispāršaistošs spēks un tādēļ tā pieder patstāvīgajiem tiesību avotiem.

4.2.1.1. Deklarācija par Savienības tiesību aktu augstāku spēku

Autores ieskatā, pēc Deklarācijas par Savienības tiesību aktu augstāku spēku (turpmāk – Deklarācija), kas pievienota Lisabonas līgumu pieņemušās starpvaldību konferences nobeiguma aktam, spēkā stāšanās 2009.gada 1.decembrī vairs nav nekādu šaubu, ka EST judikatūra pieder vispāršaistošajiem tiesību avotiem. Šāds statuss tai piešķirts (faktiski – akceptēts) ar Deklarāciju, ko dalībvalstis pieņēmušas kopā ar Lisabonas līgumu. Deklarācijā noteikts: EST nolēmumos atrodamie vispārējie tiesību principi un to konkretizācija jāievēro neatkarīgi no tā, vai tie ir vai nav ierakstīti kādā ES normatīvajā tiesību aktā, tostarp dibināšanas līgumos. Tādējādi ES galvenais likumdevējs – dalībvalstu kopums – ir akceptējis EST darbību, kas pieder visvairāk kritizētajām, proti, vispārējo tiesību principu «izgudrošanu», un EST nolēmumos atrodamos vispārējos tiesību principus un to konkretizāciju atzinis par vispāršaistošām tiesību normām.

Par ES dibināšanas līgumiem pievienoto deklarāciju juridisko statusu pastāv atšķirīgi viedokļi. Profesors Trevors Kleitons Hartlejs atzīst, ka dibināšanas līgumiem pievienoto deklarāciju statuss nav pilnīgi skaidrs, daudzām no tām acīmredzami piemīt vienīgi politiska nozīme, citas savukārt rada tiesiskas sekas.⁷⁸⁴ Citā literatūras avotā atrodami šādi izteikumi: deklarācijas atšķirībā no protokoliem nav juridiski saistošas, tomēr tām var piemist politiska ietekme, ko akceptējušas visas dalībvalstis; dažas no deklarācijām, kas pieņemtas kopā ar Lisabonas līgumu, attiecas uz konstitucionālas nozīmes jautājumiem; deklarācijas EST var ņemt vērā, iztulkojot līgumu noteikumus, uz kuriem tās attiecas, ciktāl tas nav pretrunā šiem noteikumiem.⁷⁸⁵ No tā secināms, ka EST judikatūras vispāršaistošais spēks patlaban ir atzīts vismaz ar ES galvenā likumdevēja politiskās gribas izteikumu.

EST judikatūrai vispāršaistošu spēku ES likumdevējs piešķir arī citādi – to ietverot normatīvajos tiesību aktos (līgumos, regulās, direktīvās) un tādējādi tai nodrošinot zināmu kodifikāciju vai konsolidāciju. «Vispār tā ir drosme – atklāt, ka Eiropas Komisijas sagatavotie dokumenti, kas apspriesti Eiropas Parlamentā un ko beigās pieņēmusi Padome (iespējams, lemjot

⁷⁸⁴ Hartley T.C. *The Foundations of European Community Law*. Sixth Edition. New York: Oxford University Press Inc., 2007, p.87.

⁷⁸⁵ House of Lords. Constitution Committee. *European Union (Amendment) Bill and the Lisbon Treaty: Implications for the UK Constitution*. 6th Report of Session 2007–08. London: The Stationery Office Limited, 2008, p.9. Pieejams: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldselect/ldconst/84/84.pdf> (aplūkots 01.09.2012.).

kopīgi ar Eiropas Parlamentu), ir diezgan atbilstīgi Eiropas Kopienu Tiesas veiktajam darbam,»⁷⁸⁶ atzīst franču profesors Sirils Nurisā.

4.2.1.2. ES tiesību pārākuma princips

«Atšķirībā no parastajiem starptautiskajiem līgumiem ar Līgumu⁷⁸⁷ ir izveidota sava tiesību sistēma, kas, Līgumam stājoties spēkā, ir kļuvusi par dalībvalstu tiesību sistēmas sastāvdaļu un ir saistoša to tiesām. [...]

No Kopienas izrietošo noteikumu iekļaušana katras dalībvalsts tiesībās un, izsakoties vispārīgāk, Līguma burts un gars nepieļauj iespēju, ka valstu turpmāk noteiktiem vienpusējiem pasākumiem varētu būt augstāks spēks nekā tiesību sistēmai, ko valstis savstarpēji pieņēmušas, un tādējādi šādi pasākumi nevar būt pretrunā ar minēto tiesību sistēmu,» lasāms EST 1964.gada 15.jūlija spriedumā lietā 6/64, *Costa v. E.N.E.L.*⁷⁸⁸

Tieši ar citēto spriedumu EST iedibinājusi minēto vispārējo tiesību principu, atklājot⁷⁸⁹ to no Eiropas Ekonomikas Kopienas dibināšanas līguma (turpmāk – EEKL) «burta un gara». Tomēr šīs idejas pirmsākumi atrodami jau iepriekšējos EST nolēmumos: 1963.gada 5.februāra spriedumā lietā 26/62, *Van Gend and Loos*⁷⁹⁰, un 1960.gada 16.decembra spriedumā lietā 6/60, *Jean-E. Humblet v Belgian State*⁷⁹¹.

Vēlākos nolēmumos EST noteikusi, ka ES tiesību pārākuma princips attiecas arī uz dalībvalstu konstitūcijām. 1970.gada 17.decembra spriedumā lietā 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft*, norādīts: ES tiesību akta spēkā esamību vai tā sekas kādā dalībvalstī nevar ietekmēt apgalvojumi, ka tas ir pretrunā pamattiesībām, kas noteiktas attiecīgās valsts konstitūcijā,

⁷⁸⁶ Nourissat C. La jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes: Un regard privatiste à partir de l'actualité. Grām.: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007, p.248, 249; skat. arī: Tridimas T. The General Principles of EU Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006, p.13.

⁷⁸⁷ Šeit domāts Eiropas Ekonomikas kopienas dibināšanas līgums. Treaty Establishing the European Economic Community: treaty of the European Union. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm> (aplūkots 23.08.2012.).

⁷⁸⁸ EST 1964.gada 15.jūlija spriedums lietā 6/64, *Flaminio Costa v E.N.E.L.* ECR, 1964, English special edition, p.00585. Jau izvērstāk ES tiesību pārākuma princips konkretizēts EST vēlākā nolēmumā. Skat.: EST 1978.gada 9.marta spriedums lietā 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA*, 17., 18., 21.–24.punkts. ECR, 1978, p.00629.

⁷⁸⁹ Vispārējos tiesību principus var atvasināt no tiesiskās sistēmas pamatnormas vai no citiem vispārējiem tiesību principiem vai arī atklāt no normatīvajiem tiesību aktiem vai visas tiesiskās sistēmas kopumā. Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 117.lpp.; Rezevska D. Tiesiskās palāvības principa satura konkretizācija un attīstība judikatūrā. Grām.: Politika un tiesības. Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība. Rakstu krājums. Apvienotais pasaules latviešu zinātnieku 3.kongress un Letonikas 4.kongress. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 10.lpp.

⁷⁹⁰ Tajā EST secināja: ES veido jaunu starptautiski tiesisko kārtību, kurai par labu valstis, kaut arī tikai dažās jomās, ir ierobežojušas savas suverēnās tiesības un kuras subjekti ir ne tikai dalībvalstis, bet arī to pilsoņi. EST 1963.gada 5.februāra spriedums lietā 26/62, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration.* ECR, 1963, English special edition, p.00001.

⁷⁹¹ Šajā nolēmumā teikts: ja EST spriedumā nolemj, ka likumdošanas vai administratīvs pasākums, ko akceptējusi valsts varas institūcija dalībvalstī, ir pretrunā ES tiesībām, dalībvalstij ir pienākums šo pasākumu atcelt un novērst visas prettiesiskās sekas, kas varētu rasties. EST 1960.gada 16.decembra spriedums lietā 6/60, *Jean-E. Humblet v Belgian State.* ECR, 1960, English special edition, p.00559.

vai šīs valsts konstitucionālās struktūras principiem; pamattiesību ievērošana ir EST aizsargāto vispārējo tiesību principu sastāvdaļa, un šo tiesību aizsardzība, iedvesmojoties no dalībvalstu kopīgajām konstitucionālajām tradīcijām, ir jānodrošina saskaņā ar ES struktūru un mērķiem.⁷⁹²

Tiesību doktrīnā pārākums definēts kā ES tiesību normas īpašība (spēja) kolīzijas gadījumā būt pārākai par (prevalēt pār) valsts tiesību normu.⁷⁹³ Šis pārākums nosaka ES un dalībvalsts tiesību normu kolīziju risināšanas normu: kolīzija atrisināma, priekšroku dodot ES tiesību normai, pamatojoties uz ES tiesību piemērošanas prioritāti. Pārākums var izpausties arī citādi – kā atbilstīgās iztulkošanas pienākums – valsts institūciju pienākums kolidējošo nacionālo tiesību normu interpretēt atbilstīgi ES tiesību normai.⁷⁹⁴

Saskaņā ar EST judikatūru visas ES tiesības prevalē pār visām dalībvalstu tiesību normām neatkarīgi no tā, vai valsts tiesību norma tikusi pieņemta pirms vai pēc ES tiesību normas. Tomēr ES tiesības nepadara kolidējošo valsts tiesību normu par spēkā neesošu un to neatceļ, tā tikai nav piemērojama konkrētajā lietā.⁷⁹⁵ Turklāt jāņem vērā, ka ES tiesību pārākuma doktrīnai piemīt divas dimensijas. Pirmo no tām veido EST rūpīgi izstrādātā pārākuma teorija, bet otrā – tās pilnīgs akcepts dalībvalstīs – ir atkarīga no šīs doktrīnas iekļaušanas valstu konstitucionālajā kārtībā un valstu augstāko tiesu atzīšanas.⁷⁹⁶

Latvijas tiesību zinātnē un Satversmes tiesas judikatūrā vienprātīgi atzīts, ka ES tiesību pārākuma princips attiecas uz visām rakstītajām nacionālo tiesību normām, izņemot Satversmi, bet neattiecas uz Satversmes kodolu (pamatu) jeb valsts konstitucionālajām pamatnormām.⁷⁹⁷ Satversmes kodola saturs atklāts Konstitucionālo tiesību komisijas 2012.gada 17.septembra viedoklī «Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu». Minētā komisija secinājusi: Satversmes kodols **materiālā** izpratnē ir to elementu kopums, kuri veido

⁷⁹² EST 1970.gada 17.decembra spriedums lietā 11/70, Internationale Handelsgesellschaft mbH pret Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, 3., 4.punkts. ECR, 1970, p.01125. Skat. arī: EST 2000.gada 11.janvāra spriedums lietā C-285/98, Tanja Kreil v Bundesrepublik Deutschland, 5., 12., 32.punkts. ECR, 2000, p.I-00069.

⁷⁹³ Borkoveca M. Eiropas Savienības tiesību sistēmas mijiedarbība ar dalībvalstu tiesību sistēmām. Jurista Vārds, 2010. 30.marts, Nr.13 (608).

⁷⁹⁴ Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēmjaudājumi. Promocijas darbs, 99., 101.–102., 105.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F1235036252/Marina%20Borkoveca%202011.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

⁷⁹⁵ Craig P., de Búrca G. EU Law. Text, Cases, and Materials. Fifth edition. New York: Oxford University Press Inc., 2011, pp.266.–267; Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēmjaudājumi. Promocijas darbs, 62.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F1235036252/Marina%20Borkoveca%202011.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

⁷⁹⁶ Craig P., de Búrca G. EU Law. Text, Cases, and Materials. Fifth edition. New York: Oxford University Press Inc., 2011, pp.267.–268.

⁷⁹⁷ Levits E. Eiropas Savienības tiesības un Satversme. Grām.: Eiropas tiesības. Otrās papildinātās izdevums. Jundzis T. (red.). Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 585.–590.lpp.; Rezevska D., Ziemele I. 15.pants. Ārējo normatīvo aktu, vispārējo tiesību principu un starptautisko tiesību normu piemērošana. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Briede J. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 239.lpp.; Ostrovska L. Ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhija pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai (II). Likums un Tiesības, 2006. marts, 8.sēj., Nr.3 (79), 76.lpp.; Par Rīgas teritorijas plānojuma daļas 2006.–2018.gadam, kas attiecas uz Rīgas brīvostas teritoriju, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115.pantam: Satversmes tiesas 2008.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.2007-11-03, 25.4.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2008. 23.janvāris, Nr.12.

Latvijas valsts konstitucionālo identitāti, bet **procesuālā** izpratnē – Latvijas valsts konstitucionālās identitātes aizsardzība (neaizskaramība). Latvijas valsts konstitucionālo identitāti veido Latvijas valsts identitāte (Latvija kā nacionāla valsts, Latvijas valsts teritorija, tauta un suverēnā valsts vara) un Latvijas valsts iekārtas identitāte (mūsdienu Eiropas (Rietumu) tipa demokrātiska valsts iekārta, demokrātiskas valsts iekārtas, tiesiskas valsts, sociāli atbildīgas valsts un nacionālas valsts virsprincips).⁷⁹⁸

Nedaudz atšķirīgi ir viedokļi par ES tiesību un pārējo Satversmes normu attiecībām. Dipl. iur. Lindas Ostrovskas ieskatā, pārākuma princips attiecas arī uz tām.⁷⁹⁹ Turpretī Egils Levits atzīst, ka situācija ar pārējām Satversmes normām nav skaidra. Vienlaikus viņš norāda, ka atšķirībām starp ES tiesību un Latvijas konstitucionālo tiesību skatupunktiem uz ES tiesību pārākumu pār Latvijas nacionālajām tiesībām nav lielas praktiskas nozīmes, jo reāli konflikts starp ES tiesībām un Satversmi nevar rasties.⁸⁰⁰

Vēl jo vairāk tas attiecas uz periodu pēc Lisabonas līguma un tajā ietvertās Hartas spēkā stāšanās, jo tagad neviens vairs nevar apšaubīt cilvēktiesību ievērošanas standartus ES. Analizējot ES tiesību un ECK mijiedarbību, ECT priekšsēdētājs Žans Pols Kosta (Jean-Paul Costa, 1941)⁸⁰¹ norādījis: Hartā tiešā tekstā noteikts, ka ECK garantētajām tiesībām atbilstīgo Hartā paredzēto tiesību nozīme un apjoms jātulko saskaņā ar ECK normām, kuru interpretācijai ir jāatbilst ECT judikatūrai, kas pieminēta Hartas preambulā; Hartas 52.panta trešajā daļā⁸⁰² atrodama tieša atsauce uz ECK materiālajām tiesību normām, kuras noteic minimālo līmeni tiesību aizsardzībai, ko pieprasa Harta, tādējādi ECK netieši kļūst par ES tiesību daļu, nevis tikai par vienu no vispārējo tiesību principu elementiem.⁸⁰³

Pamatojoties uz šīm Žana Pola Kostas atziņām, LL.M. *cum laude* Daina Celma secina: jāpiekrīt, ka minētā Hartas norma liedz ES tiesām atsaukties uz ECK un ECT praksi vienīgi kā uz iztulkošanas līdzekli un nonākt pie atšķirīga rezultāta; šī norma ECT pozīciju padara par juridiski saistošu jeb noteic to par pamattiesību aizsardzības minimālo standartu, tādējādi līdz ar Lisabonas

⁷⁹⁸ Konstitucionālo tiesību komisijas 2012.gada 17.septembra viedoklis «Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu», 55.–87.lpp. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf (aplūkots 26.12.2012.).

⁷⁹⁹ Ostrovskā L. Ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhija pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai (II). Likums un Tiesības, 2006. marts, 8.sēj., Nr.3 (79), 76.lpp.

⁸⁰⁰ Levits E. Eiropas Savienības tiesības un Satversme. Grām.: Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Jundzis T. (red.). Rīga: Juridiskā koledža, 2007, 589.–592.lpp.

⁸⁰¹ Annual Lecture by Mr Jean-Paul Costa, President of the European Court of Human Rights. Pieejams: http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/news/news_details.php?id=138 (aplūkots 27.12.2012.); Jean-Paul Costa. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Paul_Costa (aplūkots 31.03.2015.).

⁸⁰² Hartas 52.panta trešā daļa: «Ciktāl Hartā ir ietvertas tiesības, kuras atbilst Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā garantētajām tiesībām, šo tiesību nozīme un apjoms ir tāds pats kā minētajā Konvencijā noteiktajām tiesībām. Šis noteikums neliedz Savienības tiesībās paredzēt plašāku aizsardzību.»

⁸⁰³ Costa J.P. The relationship between the European Convention on Human Rights and European Union Law – A Jurisprudential Dialogue between the European Court of Human Rights and the European Court of Justice. Lecture at the King's College, London, 7 October 2008, p.4. Pieejams: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/DA4C4A2E-OCBE-482A-A205-9EA0AA6E31F6/0/2008_Londres_King_s_College_7_10.pdf (aplūkots 27.12.2012.).

līguma spēkā stāšanos – un pat pirms ES pievienošanās ECK – ECK normas un arī ECT sniegtais iztulkojums ES tiesām ir kļuvis formāli saistošs.⁸⁰⁴ Tātad nav šaubu, ka ECK normas un ECT sniegtais iztulkojums ir saistošs arī Latvijai un citām ES dalībvalstīm.

Par ECK un ECT judikatūras ietekmi uz ES tiesībām pēc Lisabonas līguma un tajā ietvertās Hartas spēkā stāšanās izteikti arī citi viedokļi. Ja EST mazāk ņems vērā ECT judikatūru, kopš ES ir pašai savs cilvēktiesību dokuments un nav vairs jāievēro ECK kā iedvesmas avots, cilvēktiesību atšķirīgas interpretācijas biežums minēto tiesu nolēmumos varētu pieaugt.⁸⁰⁵ Un patiešām – šķiet, ka pēc Hartas spēkā stāšanās cilvēktiesību normas kopumā un ECT judikatūru izmanto neregulārāk un selektīvāk. No 2009.gada decembra līdz 2012.gada septembrim EST uz ECT judikatūru ir atsaukusies tikai piecas reizes, bet Vispārējā tiesa (iepriekš – Pirmās instances tiesa) – trīs reizes.⁸⁰⁶ Vienīgi juridiski saistoša spēka piešķiršana Hartai kopā ar ES pievienošanās ECK var galu galā nodrošināt personām labāku aizsardzību, kā arī tiesisko noteiktību un standartu saskaņotību visā Eiropā.⁸⁰⁷ Un tikai pēc šīs pievienošanās Strasbūras tiesai piederēs pēdējais vārds ECK aizsargāto tiesību interpretācijā.⁸⁰⁸

Šaubas par pārākuma attiecināšanu uz konstitūciju, lielākoties tajā ietvertajām pamattiesībām un pamatprincipiem (konstitucionālajām pamatvērtībām, valsts suverenitātes kodolu, pamatu), izteikušas vairākas ES dalībvalstis, piemēram, Vācija, Francija, Itālija, Polija, Čehija, Lietuva. Absolūto pārākumu atzīst vien nedaudzas valstis, kā Nīderlande, Austrija, Bulgārija, Igaunija.⁸⁰⁹ Tiesa gan, tas attiecas uz laiku pirms Lisabonas līguma spēkā stāšanās.

ES tiesību pārākums pār nacionālajām tiesību normām, izņemot Satversmes kodolu, akceptēts arī Latvijas tiesu judikatūrā. Satversmes tiesa 2008.gada 17.janvāra sprieduma lietā Nr.2007-11-03 25.4.punktā norādījusi uz atbilstīgās iztulkošanas pienākumu: «Ņemot vērā to, ka *Natura 2000* ir Eiropas Savienības tiesībās radīts un Latvijā pārņemts teritoriju apzīmējums, Latvijas tiesību akti ir interpretējami tādējādi, lai nerastos pretrunas ar Latvijas saistībām pret

⁸⁰⁴ Celma D. Eiropas tiesu mijiedarbība. Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Eiropas Savienības Tiesa: no divām nesaistītām institūcijām līdz vienotai sistēmai. Jurista Vārds, 2011. 27.decembris, Nr.52 (699).

⁸⁰⁵ Kuijer M. The Accession of the European Union to the ECHR: a Gift for the ECHR's 60th Anniversary or an Unwelcome Intruder at the Party? Amsterdam Law Forum, 2011, Vol. 3, No. 4, p. 21. Pieejams arī: <http://ojs.ubvu.vu.nl/alf/article/view/240/428> (aplūkots 05.04.2013.).

⁸⁰⁶ Polakiewicz J. Fundamental Rights In Europe: A Matter For Two Courts, Oxford Brookes University, 18 January 2013. EU law and the ECHR: Will EU accession to the European Convention on Human Rights square the circle? P.3. Speech by Mr Jörg Polakiewicz (Head of Human Rights and development Department of the Council of Europe). Pieejams: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/accession/Accession_documents/Oxford_18_January_2013_version_Web.pdf (aplūkots 04.04.2013.).

⁸⁰⁷ Ibid., p.12.

⁸⁰⁸ Kuijer M. The Accession of the European Union to the ECHR: a Gift for the ECHR's 60th Anniversary or an Unwelcome Intruder at the Party? Amsterdam Law Forum, 2011, Vol. 3, No. 4, p. 21. Pieejams arī: <http://ojs.ubvu.vu.nl/alf/article/view/240/428> (aplūkots 05.04.2013.).

⁸⁰⁹ Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēmjaudājumi. Promocijas darbs, 106.–148.lpp. Pieejams: <https://luis.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F1235036252/Marina%20Borkoveca%202011.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

Eiropas Savienību, ja vien tas neskar Satversmē ietvertos pamatprincipus. Tādējādi arī attiecībā uz *Natura 2000* teritorijām jāņem vērā Latvijas pārņemto direktīvu prasības un Eiropas Kopienų Tiesas judikatūrā nostiprinātā šo direktīvu interpretācija.» Savukārt Senāta ALD kolīziju starp ES un Latvijas tiesību normām atrisinājis par labu ES normai. Senāta ALD 2009.gada 5.marta sprieduma lietā Nr.A42347606, SKA-175/2009 13.punktā teikts: «Senāta ieskatā, šādi nacionālā tiesību norma nonāk pretrunā ar Eiropas Kopienų Padomes direktīvas Nr.73/148 2.panta 3.punktu [...], jo direktīvas noteikums pieprasa, lai pases derīguma termiņš būtu vismaz pieci gadi. [...] Tādēļ Senāts secina, ka valsts nebija pienācīgi ieviesusi nacionālajos tiesību aktos Eiropas Kopienų Padomes direktīvas Nr.73/148 2.panta 3.punktu. Tā kā direktīvas ieviešanas termiņš brīdī, kad pieteicēja pieprasīja bērniem pases, bija beidzies, valstij bija pienākums tieši piemērot Eiropas Kopienų Padomes direktīvas Nr.73/148 2.panta 3.punktu.»⁸¹⁰

Tā kā ES tiesības veido ne tikai normatīvie tiesību akti, bet arī EST vispāršaistošā judikatūra, ES tiesību pārākums attiecas arī uz šo EST judikatūru. «Prejudiciālā sprieduma saistošo spēku ne tikai attiecībā uz iesniedzējtiesu, bet arī uz pārējām tiesām pamato, pirmkārt, apsvēruma, ka ar prejudiciālo spriedumu EKT nevis pasludina jaunu tiesību normu, bet gan tās interpretācija ir deklaratīva un kļūst par interpretējamā akta, normas vai Kopienų tiesību principa daļu.»⁸¹¹ Arī Satversmes tiesa secinājusi, ka ES tiesību norma un EST veikts tās iztulkojums veido nedalāmu vienību. Satversmes tiesas 2011.gada 3.novembra sprieduma lietā Nr.2011-05-01 22.1.punktā teikts:

«Līdz ar līguma par Latvijas pievienošanu Eiropas Savienībai ratifikāciju Eiropas Savienības tiesības ir kļuvušas par neatņemamu Latvijas tiesību sastāvdaļu. Tādējādi Eiropas Savienības tiesību akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā to interpretācija ir jāņem vērā, piemērojot nacionālos normatīvos aktus, lai pēc iespējas novērstu pretrunas starp Latvijas nacionālajām un Eiropas Savienības tiesībām (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 24.2. punktu*).

[...] Izvērtējot iepirkuma procedūru pretendentu izslēgšanas kritērijus, jāņem vērā Latvijas pārņemto direktīvu prasības un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā direktīvu interpretācija (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2007-11-03 25.4. punktu*).»⁸¹²

⁸¹⁰ Senāta ALD 2009.gada 5.marta spriedums lietā Nr.A42347606, SKA-175/2009, 13.punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/files/docs/dupate_majas%20lapai_senaats_2009.doc (aplūkots 14.08.2012.).

⁸¹¹ Freija I., Lutere-Timmele D.L., Vasariņš N. Prejudiciālais nolēmums. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 138.lpp.

⁸¹² Par Publisko iepirkumu likuma 39.panta pirmās daļas 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 105.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 3.novembra spriedums lietā Nr.2011-05-01. Latvijas Vēstnesis, 2011. 8.novembris, Nr.176.

Tiesību normas, ko EST atradusi tiesību tālākveidošanas ceļā, dalībvalstīm ir saistošas tāpat kā rakstītās ES tiesības, ņemot vērā, ka arī ES tiesību sistēma nevar sastāvēt tikai no rakstītām tiesību normām, jo katrai rakstīto tiesību sistēmai piemīt nepilnības, ko aizpilda nerakstītās tiesības, un īpaši daudz šo nepilnību ir ES normatīvajos tiesību aktos.⁸¹³ Attaisnojumu tiesnešu tiesību radīšanai EST rod no tai Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 220.pantā⁸¹⁴ noteiktā pienākuma nodrošināt tiesiskuma ievērošanu šā līguma interpretācijā un piemērošanā. Šis pienākums ir jāsaprot tādējādi, ka tas EST piešķir tiesības ne tikai interpretēt līgumu, bet arī attīstīt tiesības, lai sniegtu ES stingru tiesisko pamatu.⁸¹⁵

Tas nozīmē, ka neviena no ES dalībvalsts, arī Latvijas, tiesību normām, uz kurām attiecas ES tiesību pārākuma princips, kā arī attiecīgā valsts tiesu judikatūra nedrīkst būt pretrunā EST vispārējo tiesību sistēmai. Izņēmums ir gadījumi, kad EST ilgstoši un būtiski pārkāpj savas kompetences robežas.⁸¹⁶

ES tiesību pārākuma princips nodrošina ES tiesību vienotību un konsekveni. EST 1964.gada 15.jūlija spriedumā lietā 6/64, *Costa v. E.N.E.L.*, norādīts: «Kopienas tiesību piemērošana nedrīkst dažādās valstīs atšķirties par labu valstu turpmāk pieņemtajiem tiesību aktiem, jo tas apdraudētu Līguma 5.panta 2.punktā⁸¹⁷ minēto mērķu īstenošanu un radītu diskrimināciju, ko aizliedz 7.pants.»

4.2.1.3. EST kompetence

Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 267.pantu un Līguma par Eiropas Savienību (turpmāk – LES) 19.panta trešās daļas b) punktu EST pēc dalībvalstu tiesu pieprasījuma sniedz prejudiciālus nolēmumus par Līgumu⁸¹⁸ interpretāciju un ES iestāžu vai struktūru tiesību aktu interpretāciju un spēkā esamību. Atbilstīgi LESD 256.panta otrajai un trešajai daļai EST nodrošina ES tiesību vienotību un konsekveni, bet saskaņā ar LES 19.panta pirmo daļu – tiesiskuma ievērošanu Līgumu interpretācijā un piemērošanā. Pamatojoties uz LESD 263., 264. un 267.pantu un LES 19.panta trešās daļas b) punktu, EST veic arī konstitucionālās tiesas funkcijas

⁸¹³ Borharts K.D. Eiropas Savienības tiesību ceļvedis. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2011, 82.lpp. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/lv/editorial/abc.pdf> (aplūkots 08.08.2012.); Everling U. On the Judge-Made Law of the European Community's Courts. Grām.: *Judicial Review in European Union Law*. O'Keeffe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, pp.33, 35, 37.

⁸¹⁴ Patlaban šis EST pienākums noteikts Līguma par Eiropas Savienību 19.panta pirmajā daļā.

⁸¹⁵ Everling U. On the Judge-Made Law of the European Community's Courts. Grām.: *Judicial Review in European Union Law*. O'Keeffe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, p.35; EST 1996.gada 5.marta spriedums apvienotajās lietās C-46/93 un C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland and The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others*, 27.punkts. ECR, 1996, p.I-01029.

⁸¹⁶ Everling U. On the Judge-Made Law of the European Community's Courts. Grām.: *Judicial Review in European Union Law*. O'Keeffe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, p.42.

⁸¹⁷ 1957.gadā pieņemtā EEKL 5.panta 2.punkts: dalībvalstīm jāatturas no jebkādam darbībām, kas var apdraudēt šā līguma mērķu sasniegšanu.

⁸¹⁸ Gan LESD, gan LES 1.pantā noteikts, ka ar vārdu «Līgumi» apzīmēti LESD un LES.

– lemj par ES iestāžu vai struktūru tiesību aktu spēkā esamību. Kā jau minēts, EST, ņemot vērā tās kompetenci un pienākumus, plaši izmanto tiesību tālākveidošanu.

Pārfrāzējot tiesību zinātnes atziņu, ka konstitūcija ir tāda, kādu to savos nolēmumos saprot augstākā tiesa⁸¹⁹, jāteic, ka ES tiesības ir tādas, kādas tās savos nolēmumos pasludina EST, interpretācijas ceļā nosakot ES rakstīto tiesību normu saturu un ar tālākveidošanas palīdzību atrodot jaunas tiesību normas un atzīstot par spēkā neesošiem ES iestāžu vai struktūru tiesību aktus. ES tiesību sistēmas fundamentālie principi – ES tiesību tiešās iedarbības, ES tiesību pārkāpuma un valsts atbildības par ES tiesību pārkāpumu princips – nav ierakstīti nevienā normatīvajā tiesību aktā, tie atrodami vienīgi EST judikatūrā.⁸²⁰

ES tiesību vienotību un konsekveni var nodrošināt tikai tad, ja EST judikatūru – tiesību normu interpretācijas rezultātu un tiesību tālākveidošanas ceļā atrastās tiesību normas – kā vispārsaistošu tiesību avotu piemēro ne tikai konkrētajā lietā, kuras ietvaros uzdots prejudiciālais jautājums, bet visās dalībvalstīs ikvienā lietā, uz kuru šī judikatūra attiecas. Prejudiciālā sprieduma saistošo spēku «var izskaidrot ar EKL 234.panta procedūras mērķi – nodrošināt vienotu Kopienas tiesību interpretāciju visā Kopienā, un šis mērķis tiktu apdraudēts, ja EKT sniegtajai interpretācijai būtu saistošs spēks tikai attiecībā uz lietu, kurā tā ir sniegta».⁸²¹

Vispārsaistošs tiesību avots ir visos, nevis tikai prejudiciālajos nolēmumos ietvertā EST judikatūra, jo nav nekādas jēgas uzdot prejudiciālo jautājumu par ES tiesību normu interpretāciju, ja tā jau ir sniegta citā procedūrā pieņemtā nolēmumā. EST kā ES tiesību vienotības un konsekvences nodrošinātāja nesniegs atšķirīgu normas interpretāciju tikai tāpēc, ka šī norma piemērota citā procedūrā pieņemtā nolēmumā. To EST noteikusi 1982.gada 6.oktobra sprieduma lietā 283/81, CILFIT, 13., 14.punktā.⁸²² To pierāda apstākļi, ka EST savu judikatūru par kādu tiesību jautājumu attīsta dažādās procedūrās pieņemtos nolēmumos.

Piemēram, 2003.gada 9.decembra spriedumā lietā C-129/00, Eiropas Kopienas Komisija (turpmāk – EKK) pret Itālijas Republiku⁸²³, kas pieņemts, izvērtējot EKK prasību konstatēt valsts

⁸¹⁹ Constantinesco V. *The ECJ as a Law Maker: Praeter aut Contra Legem?* Grām.: *Judicial Review in European Union Law*. O'Keefe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, p.75.

⁸²⁰ Ostrovska L. Ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhija pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai (I). *Likums un Tiesības*, 2006. februāris, 8.sēj., Nr.2 (78), 52.lpp.

⁸²¹ Freija I., Lutere-Timmele D.L., Vasariņš N. *Prejudiciālais nolēmums*. Grām.: *Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem*. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 138.lpp.

Skat. arī: Ģenerālvokāta K.O. Lenca secinājumi, sniegti 1989.gada 25.aprīlī lietā C-103/88. ECR, 1989, p.1859, pt.39.

⁸²² Skat.: EST 1982.gada 6.oktobra spriedums lietā 283/81, Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health. ECR, 1982, p.03415. Visu EST judikatūru, nevis tikai prejudiciālos nolēmumus atrodamo, par vispārsaistošu savā praksē atzīst Francijas Kasācijas tiesa. Nourissat C. *La jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes: Un regard privatiste à partir de l'actualité*. Grām.: *La création du droit par le juge*. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007, p.252.

⁸²³ EST 2003.gada 9.decembra spriedums lietā C-129/00, Commission of the European Communities v Italian Republic, 7., 26., 27., 31., 40., 41.punkts. ECR, 2003, p.I-14637.

pienākumu neizpildi, EST atsaukusies uz 1999.gada 9.februāra prejudiciālajā nolēmumā lietā C-343/96, *Dilexport*⁸²⁴, ietverto juridiski nozīmīgo atziņu (judikatūru) un lietu izšķīrusi – konstatējusi valsts pienākumu neizpildi –, pamatojoties tieši uz to. Minētā atziņa ir šāda: ja pastāv prezumpcija par nelikumīgi ieturēto vai nepamatoti iekasēto nodokļu un nodevu (nodokļu un nodevu, kas iekasēti, pamatojoties uz ES tiesību aktiem neatbilstošām valsts tiesību normām) attiecināšanu uz trešajām personām un pieteikuma iesniedzējam ir pienākums atspēkot šo prezumpciju, lai varētu saņemt nodokļa atmaksu, attiecīgā norma ir atzīstama par neatbilstošu ES tiesībām (sprieduma lietā C-343/96 52.punkts, sprieduma lietā C-129/00 26.punkts). Šādi EST konkretizējusi no LES 4.panta trešajā daļā (iepriekš – Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 10.pantā) minētā lojālās sadarbības principa atvasināto efektivitātes principu: dalībvalsts tiesību sistēmā paredzētais tiesiskais regulējums, kam jānodrošina to tiesību aizsardzība, kuras attiecīgajām personām piešķir ES tiesības, šo tiesību īstenošanu nedrīkst padarīt praktiski neiespējamu vai pārmērīgi grūtu.⁸²⁵

Kā jau rakstīts iepriekš, prejudiciālā nolēmuma procesu reglamentē ne tikai ES normatīvie tiesību akti, bet arī attiecīgā EST vispāršaistošā judikatūra. Īpaši nozīmīgs ir EST 1982.gada 6.oktobra spriedums lietā 283/81, *CILFIT*, kurā EST noteica ierobežojumus dalībvalsts tiesas, kuras nolēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, pienākumam vērsties EST ar prejudiciāla nolēmuma lūgumu.⁸²⁶ EST ieskatā, gadījumi, kad šāda dalībvalsts tiesa var nevērsties EST ar prejudiciālo jautājumu, ir trīs:

1) jautājums nav būtisks, tas ir, atbilde uz šo jautājumu, lai kāda tā būtu, nekādi nevarētu ietekmēt lietas atrisinājumu;

2) EST attiecīgo ES tiesību normu jau ir interpretējusi – neatkarīgi no procesa, kura ietvaros nolēmums pieņemts; tas it sevišķi attiecas uz situācijām, kad jautājums ir pēc būtības idents kādam citam jautājumam, uz kuru atbildot analogiskā lietā jau ir sniegts prejudiciāls nolēmums, un pat uz gadījumiem, kad jautājumi nav bijuši pilnīgi identī;

3) tas, kā pareizi piemērot ES tiesības, ir tik acīmredzams, ka par to nevar būt nekādu pamatotu šaubu; pirms secināšanas, ka tas tā ir, dalībvalsts tiesai jābūt pārliecinātai, ka arī visu citu dalībvalstu tiesām, kā arī EST tas ir tikpat acīmredzams.⁸²⁷

⁸²⁴ EST 1999.gada 9.februāra spriedums lietā C-343/96, *Dilexport Srl v Amministrazione delle Finanze dello Stato*, 52.–54.punkts. ECR, 1999, p.I-00579.

⁸²⁵ Skat., piemēram, EST 2003.gada 9.decembra sprieduma lietā C-129/00, *Commission of the European Communities v Italian Republic*, 25.punkts.

⁸²⁶ Viens ierobežojums bija noteikts jau iepriekš – EST 1963.gada 27.marta spriedumā apvienotajās lietās 28/62, 29/62 un 30/62, *Da Costa*, kurā lasāms: kaut gan EEKL 177.panta trešā daļa, neparedzot izņēmumus, pieprasa, lai dalībvalstu tiesas, kuru nolēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, iesniedz EST jautājumus par ES tiesību interpretāciju, ja EST atbilstoši EEKL 177.pantam attiecīgās tiesību normas interpretāciju jau sniegusi, šā iztulkojuma ietekmes dēļ minētais pienākums zaudē jēgu, it īpaši gadījumā, ja iesniegtais jautājums faktiski ir identisks jautājumam, kas līdzīgā lietā jau ir bijis prejudiciāla nolēmuma priekšmets, un nav uzrādīts neviens jauns apstāklis. EST 1963.gada 27.marta spriedums apvienotajās lietās 28/62, 29/62 un 30/62, *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV v Netherlands Inland Revenue Administration*. ECR, 1963, English special edition, p.00031.

⁸²⁷ Skat.: EST 1982.gada 6.oktobra spriedums lietā 283/81, *CILFIT*, 10., 13., 14., 16., 21.punkts.

Šajā lietā EST prejudiciālajā nolēmumā ir veikusi nevis tiesību normas (kas tolaik bija ietverta EEKL 177.pantā un pēc būtības joprojām palikusi nemainīga, tikai tagad atrodama LESD 267.pantā) interpretāciju, bet gan tiesību tālākveidošanu – teleoloģisko redukciju. EST uzlikusi ierobežojumu pārāk plaši formulētajai tiesību normai, un teleoloģiskās redukcijas ceļā tālākveidotā tiesību norma ir šāda: **ja** jautājumu par Līgumu vai ES iestāžu vai struktūru tiesību aktu interpretāciju ierosina par lietu, ko izskata dalībvalsts tiesa, kuras nolēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, *izņemot gadījumus, kad jautājums nav būtisks vai EST attiecīgo ES tiesību normu jau ir interpretējusi, vai tas, kā pareizi piemērot ES tiesības, ir tik acīmredzams, ka par to nevar būt nekādu pamatotu šaubu*, šai dalībvalsts tiesai **tad** jāvēršas EST. Teleoloģiskā redukcija izmantota, pamatojoties uz EEKL 177.panta trešās daļas mērķi – novērst atšķirības, kas ES teritorijā judikatūrā varētu rasties saistībā ar ES tiesībām (skat. sprieduma 7.punktu).

Pēc EST 1982.gada 6.oktobra sprieduma lietā 283/81, CILFIT, spēkā stāšanās prejudiciālos jautājumus dalībvalstu tiesas EST uzdod, pamatojoties tieši uz šo EST reducēto tiesību normu. Piemēram, Senāta ALD 2009.gada 5.marta sprieduma lietā Nr.A42347606, SKA-175/2009 16.punktā savas tiesības konkrētajā gadījumā neuzdot prejudiciālo jautājumu pamatojis tieši ar šo tiesnešu tiesību normu, jo dibināšanas līgumos nekādi izņēmumi no dalībvalsts tiesu pienākuma šādu jautājumu uzdot nekad nav bijuši paredzēti. Lūk, arī Senāta ALD argumenti:

«Pieteicējas lūgums par prejudiciālo jautājumu uzdošanu Eiropas Kopienas tiesai nav apmierināms. Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 234.panta pirmās daļas „b” apakšpunkts noteic, ka tiesas kompetencē ir sniegt prejudiciālus nolēmumus par Kopienas iestāžu tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju. Panta trešā daļa noteic, ka, ja šādu jautājumu ierosina par lietu, ko izskata dalībvalsts tiesa, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, tad šai dalībvalsts tiesai jāgriežas tiesā. Augstākās tiesas Senāta nolēmumi nav pārsūdzami, taču tas nenozīmē, ka Senātam ir pienākums uzdot Eiropas Kopienas tiesai jautājumu par direktīvas Nr.2004/38 vai Nr.73/148 attiecīgo normu interpretāciju. Eiropas Kopienas tiesa ir atzinusi, ka

Līdzīgs regulējums ietverts 1991.gada 19.jūnija EST reglamenta (tas ir spēkā joprojām) 104.panta trešajā daļā:

«Ja jautājums, kas Tiesai ir nodots prejudiciāla nolēmuma sniegšanai, ir identisks jautājumam, par kuru Tiesa jau ir sniegusi nolēmumu, vai ja atbilde uz šādu jautājumu skaidri izriet no judikatūras, Tiesa pēc tam, kad ir uzklaušījusi ģenerālvokātu, jebkurā brīdī var izdot motivētu rīkojumu, kurā ir norāde uz iepriekšējo spriedumu vai attiecīgo judikatūru.

Tiesa var arī izdot motivētu rīkojumu pēc tam, kad tā ir informējusi tiesu, kas tai šo jautājumu ir iesniegusi, uzklaušījusi Statūtu 23. pantā minēto personu iespējamus apsvērumus un uzklaušījusi ģenerālvokātu, ja atbilde uz jautājumu, kurš Tiesai nodots prejudiciāla nolēmuma sniegšanai, nerada šaubas.»

Eiropas Savienības Tiesas reglaments (konsolidēts): Eiropas Savienības tiesību akts. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 2.jūlijs, C 177, 1.lpp. Pieejams arī: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2010-04/rp_lv.pdf (aplūkots 24.08.2012.).

EST reglamentā, kas pieņemts 1974.gada 4.decembrī un kas aizstāts ar 1991.gada 19.jūnija EST reglamentu, šādi noteikumi nebija ietverti. Rules of Procedure of the Court of Justice: legal act of the European Union. Official Journal of the European Communities, 28 December 1974, Volume 17, L 350, p.1. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1974:350:FULL:EN:PDF> (aplūkots 28.08.2012.).

nacionālajai tiesai, kuras nolēmumi nav pārsūdzami, nav pienākuma uzdot jautājumu Eiropas Kopienų tiesai, ja konstatēts, ka jautājums lietas izskatīšanā nav nozīmīgs vai Tiesa jau ir sniegusi kopienų iestādes tiesību akta interpretāciju, vai Kopienų tiesību noteikums ir tik skaidrs, ka tas neatstāj vietu saprātīgām šaubām (EKT lieta Nr. 283/81, Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v. Ministry of Health). Minēto direktīvu normas par pasu izdošanas termiņu ir nepārprotamas.»

4.2.1.4. Valsts atbildības princips

Saskaņā ar valsts atbildības principu, ko iedibinājusi EST, dalībvalsts ir atbildīga par ES tiesību pārkāpumu. Atbildība valstij iestājas par pārkāpumu, ko veicis jebkurš valsts varas atzars: likumdevēja vara, izpildu vara vai tiesu vara.⁸²⁸ Principu, kas paredz valsts atbildību – pienākumu maksāt kompensāciju – par ES tiesību pārkāpumu, EST pirmoreiz pieminējusi 1991.gada 19.novembra spriedumā apvienotajās lietās C-6/90 un C-9/90, Francovich⁸²⁹, un vēlāk attīstījusi un pilnveidojusi daudzos citos spriedumos. Kā atzīst pati EST, šo principu tā atklājusi no tiesību normām, kas patlaban ietvertas LES 4.panta trešajā daļā un LESD 340.pantā, kā arī atvasinājusi no dalībvalstu sistēmām kopēja un tajās atzīta pamatprincipa, kas noteic, ka prettiesiska darbība vai bezdarbība rada pienākumu atlīdzināt radītos zaudējumus.⁸³⁰

Saistībā ar EST judikatūras statusu analizējama valsts atbildība par šīs judikatūras neievērošanu. No EST judikatūras izsecināmi trīs priekšnoteikumi, lai dalībvalstij rastos pienākums atlīdzināt privātpersonām kaitējumu, kas nodarīts ar ES tiesību pārkāpumu, un tie ir šādi:

- 1) pārkāptā tiesību noteikuma mērķis ir piešķirt tiesības privātpersonām,
- 2) pārkāpums ir pietiekami būtisks un
- 3) pastāv tieša cēloņsakarība starp valsts pienākuma pārkāpumu un privātpersonām nodarīto kaitējumu.

Valsts atbildību par kaitējumu, kas nodarīts ar valsts pēdējās instances tiesas nolēmumu, ar kuru pārkāptas ES tiesības, reglamentē tādi paši noteikumi.⁸³¹

Kā atzinusi EST 1996.gada 5.marta sprieduma apvienotajās lietās C-46/93 un C-48/93, Brasserie, 57.punktā, ES tiesību pārkāpums ir acīmredzami būtisks, ja tas tiek turpināts, neievērojot pienākumu neizpildi konstatējošu spriedumu, prejudiciāla nolēmuma spriedumu vai EST iedibināto

⁸²⁸ EST 2003.gada 9.decembra spriedums lietā C-129/00, Commission of the European Communities v Italian Republic, 29.punkts.

⁸²⁹ EST 1991.gada 19.novembra spriedums apvienotajās lietās C-6/90 un C-9/90, Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v Italian Republic, 36.punkts. ECR, 1991, p.I-05357. Skat.: Craig P., de Búrca G. EU Law. Text, Cases, and Materials. Fifth edition. New York: Oxford University Press Inc., 2011, p.241.

⁸³⁰ Skat. EST 1991.gada 19.novembra sprieduma apvienotajās lietās C-6/90 un C-9/90, Francovich, 36.punkts, EST 1996.gada 5.marta sprieduma apvienotajās lietās C-46/93 un C-48/93, Brasserie, 27.–29.punkts. Skat. arī: Craig P., de Búrca G. EU Law. Text, Cases, and Materials. Fourth Edition. New York: Oxford University Press, Inc., 2008, p.332.

⁸³¹ Skat., piemēram, EST 2003.gada 30.septembra spriedums lietā C-224/01, Gerhard Köbler v Republik Österreich, 51., 52.punkts. ECR, 2003, p.I-10239; EST 2000.gada 4.jūlija spriedums lietā C-424/97, Salomone Haim v Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein, 36.punkts. ECR, 2000, p.I-05123.

judikatūru attiecīgajā jomā, no kuriem skaidri redzams, ka attiecīgā rīcība ir pārkāpums. Līdzīga atziņa ietverta EST 2003.gada 30.septembra sprieduma lietā C-224/01, Köbler, 56.punktā: katrā ziņā ES tiesību pārkāpums ir acīmredzams un līdz ar to pietiekami būtisks, ja attiecīgais nolēmums ir pieņemts, acīmredzami pārkāpjot EST judikatūru attiecīgajā jautājumā. Arī EST 2006.gada 13.jūnija sprieduma lietā C-173/03, Traghetti⁸³², 43.punktā noteikts: acīmredzams ES tiesību pārkāpums tiek prezumēts, kad attiecīgais nolēmums neatbilst EST judikatūrai attiecīgajā jautājumā. Tātad, ja dalībvalsts tiesa, kuras nolēmumu nevar pārsūdzēt, neievēro EST judikatūru, proti, pieņem nolēmumu, kas ir tai pretrunā, valstij iestājas atbildība par ES tiesību pārkāpumu.

Nav šaubu, ka EST judikatūra ir saistoša ne tikai dalībvalstu tiesām, bet arī likumdevējai un izpildu varai. Piemēram, ja EST 1999.gada 9.februāra spriedumā lietā C-167/97, Regina v Secretary of State for Employment, iztulkojot Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 119.pantu⁸³³, noteikusi, ka jēdzienā «darba samaksa» ietilpst arī darba piespiedu kavējuma samaksa⁸³⁴, tad ES kompetences jomās⁸³⁵ Latvija nedrīkst pieņemt šai interpretācijai neatbilstīgu normatīvo regulējumu.

4.2.1.5. Secinājumi, kas izriet no 4.2.1.1.–4.2.1.4.apakšnodalās

No visa iepriekš aprakstītā secināms, ka juridiski nozīmīgās atziņas, ko EST atradusi tiesību tālākveidošanas ceļā, jeb tiesnešu tiesības atbilst visām trim tiesību normai raksturīgajām pazīmēm:

- 1) tām ir vispārsaistošs spēks (tiesību norma, regulējot tiesību subjektu uzvedības modeli, nosaka to, kam obligāti jābūt, nevis to, kas ir);
- 2) to piemērojamību nodrošina valsts tiesu vai izpildu vara piespiedu kārtā;
- 3) tās ir lietojamas vairākkārtīgi un attiecas uz nenoteiktu personu loku.⁸³⁶

⁸³² EST 2006.gada 13.jūnija spriedums lietā C-173/03, Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana. ECR, 2006, p.I-05177.

⁸³³ Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 119.pantā noteikts, ka par atalgojumu uzskatāma parasta pamatalga vai minimālā alga, kā arī jebkura cita atlīdzība naudā vai graudā, ko darba ņēmējs par darbu tieši vai netieši saņem no darba devēja. Treaty Establishing the European Community (consolidated): treaty of the European Union. Official Journal of the European Communities, 31 August 1992, Volume 35, C 224, p.6. Pieejams arī: http://eur-lex.europa.eu/lv/treaties/dat/11992E/tif/JOC_1992_224_1_EN_0001.pdf (aplūkots 28.08.2012.).

⁸³⁴ EST 1999.gada 9.februāra spriedums lietā C-167/97, Regina v Secretary of State for Employment, ex parte Nicole Seymour-Smith and Laura Perez, 28.punkts. ECR, 1999, p.I-00623.

⁸³⁵ Skat.: LESD 2.panta pirmā un otrā daļa.

⁸³⁶ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 34.–35.lpp.; Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 31.lpp.; Jelāgins J. Tiesību pamatavoti. Grām.: Mūsdienu tiesību teorijas atziņas: Mācību grāmata / Rakstu krājums. Meļķis E. (red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999, 66.lpp.

Erlens Kalniņš tiesību normas pazīmes apraksta mazliet citādi. Tiesību normai, **pirmkārt**, raksturīgs **normatīvi saistošs spēks**, respektīvi, tiesību norma, regulējot tiesību subjektu uzvedības modeli, nosaka to, kam (obligāti) jābūt (atšķirībā no vienkārša apgalvojuma par to, kas ir). Šī pazīme vienlaicīgi nozīmē arī tiesību normas **piemērojamību piespiedu kārtā**, ko nodrošina gan valsts izpildu, gan tiesu vara. **Otrkārt**, tiesību norma, pateicoties tās **vispārīgajam raksturam**, ir piemērojama nevis tikai attiecībā uz kādu noteiktu dzīves gadījumu, bet gan attiecībā uz visiem šāda veida gadījumiem. Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 19.lpp.

EST judikatūra attiecas ne tikai uz attiecīgās lietas dalībniekiem, bet uz nenoteiktu personu loku un tādēļ ir lietojama vairākkārtīgi. Spilgts piemērs ir EST 1982.gada 6.oktobra spriedumā lietā 283/81, CILFIT, teleoloģiskās redukcijas ceļā atrastā tiesību norma, kas minēta jau iepriekš. Šis priekšraksts obligāti jāievēro visām dalībvalstu tiesām, kuru nolēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, nevis tikai tiesai, kas uzdeva attiecīgo prejudiciālo jautājumu.

EST judikatūras piemērojamību piespiedu kārtā nodrošina valsts atbildības princips, kā arī LESD 260.pantā dalībvalstīm paredzētais pienākums veikt pasākumus, lai izpildītu EST spriedumu, kurā konstatēts, ka dalībvalsts nav izpildījusi kādu Līgumos paredzētu pienākumu, un EST tiesības uzlikt soda naudu vai kavējuma naudu dalībvalstij, kas to nav darījusi. To, ka dalībvalsts nav izpildījusi kādu Līgumos paredzētu pienākumu, EST dažkārt konstatē, pamatojoties tieši uz savu judikatūru.⁸³⁷ Tātad EST tiesnešu tiesību normas ir vispāršaistošas tāpat kā ES normatīvajos tiesību aktos ietvertās.

EST veiktas ES rakstītās tiesību normas interpretācijas rezultāts nav jaunatrasta tiesību norma, taču ir vispāršaistošs kā attiecīgās normas satura atklājējs un tātad kā pati šī norma, jo ES tiesību norma un EST veikts tās iztulkojums veido nedalāmu vienību. Kā konstatēts tiesību zinātnē, ar interpretācijas palīdzību tiek atklāts normas teksta saturs, jēga, mērķis, pamatojums, nolūks – viss, «ko jurisprudencē sauc par *ratio legis*».⁸³⁸ Runājot jurista, ES tiesību speciālista Vlada Konstantinesku vārdiem, tiesnesis iztulko un definē likumdevēja gribu, bez tiesneša starpniecības tai pietrūkst realitātes un ietekmes un tikai tiesneša darbība to padara dzīvu.⁸³⁹ Savukārt piemērojamo ES tiesību jēgu dalībvalsts tiesa vai tiesnesis izzina, uzdodot prejudiciālo jautājumu, un EST spriedums ir «likumīga, spēkā esoša galīga atbilde» par ES tiesību saturu.⁸⁴⁰ Kā jau minēts, ES tiesību jēgu dalībvalsts tiesību piemērotājs noskaidro, iepazīstoties ar EST judikatūru, kas atrodama arī citos, nevis tikai prejudiciālajos nolēmumos.

EST nolēmumos sastopamās tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas, kas nav tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas rezultāts, pieder tiesību palīgavotiem, jo to vispāršaistošo spēku nav iespējams pamatot.

⁸³⁷ Piemēram, 2003.gada 9.decembra spriedumā lietā C-129/00, EKK pret Itālijas Republiku, EST atsaukusies uz 1999.gada 9.februāra prejudiciālajā nolēmumā lietā C-343/96, Dilexport, ietverto juridiski nozīmīgo atziņu (judikatūru) un lietu izšķīrusi – konstatējusi valsts pienākumu neizpildi –, pamatojoties tieši uz to.

⁸³⁸ Melķis E. Tiesību normu iztulkošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 110.–111.lpp.

⁸³⁹ Constantinesco V. The ECJ as a Law Maker: *Praeter aut Contra Legem?* Grām.: Judicial Review in European Union Law. O'Keefe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, pp.73.–74.

⁸⁴⁰ Eiropas tiesības: lietu un materiālu izlase. Kollatz U., Priednieks K. (sast.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2000, 17.lpp.

4.2.1.6. EST judikatūras saistošais spēks praksē – dažādu tiesu nolēmumos – un normatīvajos tiesību aktos

EST noteikusi, ka tās sprieduma rezolutīvā daļa jāsaprot nolēmuma motīvu kontekstā.⁸⁴¹ Tātad ikvienā EST nolēmumā vispārsaistoša ir ne tikai rezolutīvā daļa, bet arī motīvu daļā ietilpstošā judikatūra. To apliecina EST 1978.gada 16.marta spriedums lietā 135/77, Robert Bosch, kura rezolutīvā daļa veidota no iepriekš pieņemta prejudiciālā nolēmuma rezolutīvās un motīvu daļas.⁸⁴²

Savu judikatūru kā vispārsaistošu tiesību avotu EST uztvērusi un izmantojusi ļoti daudzos nolēmumos – tas redzams no vairākiem jau aprakstītajiem piemēriem. Reizēm EST uz saviem iepriekšējiem nolēmumiem kā uz tiesību normām atsaucas sprieduma rezolutīvajā daļā.⁸⁴³ EST judikatūru par vispārsaistošu atzīst Eiropas Komisija (iepriekš – EKK), piemēram, prasībā konstatēt valsts pienākumu neizpildi norādot, ka Itālija ir pārkāpusi EST nolēmumos noteikto⁸⁴⁴, un 1963.gada 27.marta spriedumā apvienotajās lietās 28/62, 29/62 un 30/62, Da Costa, pieprasot noraidīt prejudiciālo jautājumu, jo tas ir identisks jautājumam, uz kuru atbildot EST jau sniegusi interpretāciju.

EST judikatūru kā vispārsaistošu tiesību avotu piemēro arī Latvijas tiesas. Kā jau minēts, Senāta ALD 2009.gada 5.marta sprieduma lietā Nr.A42347606, SKA-175/2009 16.punktā savas tiesības konkrētajā gadījumā neuzdot prejudiciālo jautājumu pamatojis ar EST 1982.gada 6.oktobra spriedumā lietā 283/81, CILFIT, teleoloģiskās redukcijas ceļā atrasto tiesību normu. Satversmes tiesa 2011.gada 3.novembra spriedumā lietā Nr.2011-05-01 jautājumu par apstrīdētās tiesību normas atbilstību Satversmei atrisinājusi, pamatojoties uz modificētu vairākos EST nolēmumos atrodamu atziņu: tiesību ierobežošana uz neapstrīdamas prezumpcijas pamata nav pieļaujama, ja ar to tiek pārkāpts vienlīdzības, samērīguma un pārskatāmības princips (skat. sprieduma 22.1.punktu).⁸⁴⁵ Savukārt Senāta CLD 2009.gada 14.oktobra spriedumā lietā Nr.SKC-899 lieta

⁸⁴¹ EST 1978.gada 16.marta spriedums lietā 135/77, Robert Bosch GmbH v Hauptzollamt Hildesheim, 4.punkts. ECR, 1978, p.00855.

⁸⁴² Turpat, 4.punkts, rezolutīvā daļa; EST 1977.gada 14.jūlija spriedums lietā 1/77, Robert Bosch, 5.punkts, rezolutīvā daļa. EST 1977.gada 14.jūlija spriedums lietā 1/77, Robert Bosch GmbH v Hauptzollamt Hildesheim. ECR, 1977, p.01473.

⁸⁴³ Skat., piemēram, EST 1963.gada 27.marta spriedums apvienotajās lietās 28/62, 29/62 un 30/62, Da Costa; EST 2006.gada 13.jūnija spriedums lietā C-173/03, Traghetti.

⁸⁴⁴ Skat. EST 2003.gada 9.decembra spriedums lietā C-129/00, Commission of the European Communities v Italian Republic, 10., 15.punkts.

⁸⁴⁵ «Šāda tiesiskā regulējuma, kas ir balstīts uz neapstrīdamu prezumpciju, atbilstoši kurai saistītu uzņēmumu attiecīgie piedāvājumi viena un tā paša līguma gadījumā noteikti viens otru ir ietekmējuši, gadījumā tiek pārkāpts samērīguma princips, jo tas nedod šiem uzņēmumiem iespēju pierādīt, ka viņu gadījumā nepastāv patiens risks, ka varētu izveidoties prakse, kas var apdraudēt pārskatāmību un traucēt konkurenci pretendentu vidū (šajā sakarā skat. 2005.gada 3.marta spriedumu apvienotajās lietās C-21/03 un C-34/03 Fabricom, Krājums, I-1559. lpp., 33. un 35.punkts, kā arī iepriekš minēto spriedumu lietā Michaniki, 62. punkts).» EST 2009.gada 19.maija spriedums lietā C-538/07, Assitur Srl v Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura di Milano, 30.punkts. Eiropas Tiesas Ziņojumi, 2009, I-04219.lpp.

izšķirta (Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2009.gada 20.aprīļa spriedums atcelts daļā), pamatojoties uz EST 1999.gada 9.februāra sprieduma lietā C-167/97, Regina v Secretary of State for Employment, 28.punktā sniegto tiesību normas interpretāciju.⁸⁴⁶

Vairākos EST nolēmumos ietvertu judikatūru par vispāršaistošu atzini arī Latvijas likumdevējs, iestrādājot to normatīvajos tiesību aktos. Lūk, piemēri!⁸⁴⁷

1) EST 1995.gada 14.februāra spriedumā lietā C-279/93, Finanzamt Köln-Altstadt v Roland Schumacker, norādīts: neatkarīgi no dalībvalstu savstarpējo nodokļu konvenciju noteikumiem par fizisko personu ienākumu aplikšanu ar ienākuma nodokli dalībvalstu nodokļu likumos jāparedz, ka nerezidentiem no citām dalībvalstīm ir tiesības uz tādu pašu apliekamā ienākuma samazinājumu – uz neapliekamo minimumu, nodokļa atvieglojumiem un attaisnoto izdevumu izslēgšanu no apliekamā ienākuma – kā rezidentiem, ja nerezidenti ir ekonomiski salīdzināmā situācijā ar rezidentiem.⁸⁴⁸ Ievērojot minētās atziņas, veikti grozījumi likumā «Par iedzīvotāju ienākuma nodokli»⁸⁴⁹, paredzot, ka citas ES dalībvalsts rezidents, kurš Latvijā gūst vismaz 75% no saviem kopējiem ienākumiem, tiek pielīdzināts Latvijas rezidentam un viņam ir šādas tiesības: atskaitīt likuma «Par iedzīvotāju ienākuma nodokli» 10.pantā noteiktos attaisnotos izdevumus, piemērot šā likuma 12.pantā noteikto neapliekamo minimumu un saņemt 13.pantā paredzētos nodokļu atvieglojumus.⁸⁵⁰

2) Arī dividenžu aplikšanas sistēma likumā «Par iedzīvotāju ienākuma nodokli» ir iestrādāta, ievērojot EST atziņas. Atbilstīgi EST 2000.gada 6.jūnija spriedumam lietā C-35/98, Staatssecretaris van Financiën v B.G.M. Verkooijen⁸⁵¹, akcionāram, kas saņem dividendes no citā dalībvalstī reģistrēta uzņēmuma, nevar piemērot augstāku nodokli kā akcionāram (kapitāla daļu turētājam), kurš saņem dividendes no attiecīgajā dalībvalstī reģistrēta uzņēmuma. 2004.gada 1.maijā stājās spēkā⁸⁵² grozījumi likuma «Par iedzīvotāju ienākuma nodokli» 9.panta pirmās daļas 2.punktā, kas nodrošināja, ka dividendēm, ko Latvijas rezidenti – fiziskās personas – saņem no ES

⁸⁴⁶ Senāta CLD 2009.gada 14.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-899, 10.2., 10.2.1., 10.2.2., 10.2.4., 10.2.5.punkts. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/archive/department1/2009/899-09.doc> (aplūkots 29.08.2012.). Ja tiesas ir saistītas ar kādas institūcijas nolēmumu un tām nav tiesību no tā atkāpties (respektīvi, augstākas instances tiesa atceļ zemākas instances tiesas nolēmumu, ja tas būs pretējs šīs institūcijas nolēmumam), tad šim nolēmumam piemīt vispāršaistošs raksturs. Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 66.lpp.

⁸⁴⁷ Autore izmantojusi LU JF profesora Dr. iur. Jāņa Lazdiņa un Rīgas Tehniskās universitātes Inženierekonomikas un vadības fakultātes profesora Dr. oec. Kārļa Ketnera aprakstītos piemērus. Skat.: Lazdiņš J., Ketners K. Tiesu nolēmumu ietekme uz Latvijas nodokļu tiesību dinamiku. Latvijas Universitātes Žurnāls Nr.3. Juridiskā zinātne, 29.–30.lpp.

⁸⁴⁸ EST 1995.gada 14.februāra spriedums lietā C-279/93, Finanzamt Köln-Altstadt v Roland Schumacker, 23., 24., 29., 30., 34., 36.–38., 47., 51., 58., 59.punkts. ECR, 1995, p.I-00225.

⁸⁴⁹ Par iedzīvotāju ienākuma nodokli: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūnijs, Nr.32.

⁸⁵⁰ Grozījumi likumā «Par iedzīvotāju ienākuma nodokli»: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 24.decembris, Nr.206. Skat.: 4.–6.pantu.

⁸⁵¹ EST 2000.gada 6.jūnija spriedums lietā C-35/98, Staatssecretaris van Financiën v B.G.M. Verkooijen, 30., 36., 43., 44., 46., 48., 58., 59., 61., 62.punkts. ECR, 2000, p.I-04071.

⁸⁵² Par likumu vai atsevišķu to normu spēkā esību saistībā ar Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 1.maijs, Nr.69. Skat.: 2.panta 1.punktu.

dalībvalstu uzņēmumiem, tiek noteikts tāds pats nodokļu režīms kā dividendēm, kuras tiek saņemtas no Latvijas uzņēmumiem.⁸⁵³

3) EST 2009.gada 27.janvāra sprieduma lietā C-318/07, Hein Persche pret Finanzamt Lüdenscheid⁸⁵⁴, atziņas iekļautas likuma «Par uzņēmumu ienākuma nodokli»⁸⁵⁵ 20.¹pantā, Latvijas sabiedriskā labuma organizāciju tiesības pielīdzinot ES vai Eiropas Ekonomikas zonas dalībvalstī reģistrētu biedrību, nodibinājumu vai reliģisku organizāciju tiesībām, ja tās darbojas Latvijas sabiedriskā labuma organizācijas nosacījumiem pielīdzināmā statusā.⁸⁵⁶

Protams, mēdz būt arī negatīvi piemēri, kas pierāda, ka mūsu valstī ir tiesas, kurām vairāk nekā septiņus gadus pēc Latvijas iestāšanās ES nav pat elementāru zināšanu par ES tiesībām. Tāds ir Administratīvās apgabaltiesas 2011.gada 9.jūnija lēmums lietā Nr.AA43-2511-11/14.⁸⁵⁷ Tajā tiesai bija jāizlemj, vai administratīvajā procesā ir izskatāms pieteikums, kurā lūgts no valsts piedzīt atlīdzību par zaudējumiem, ko nodarījis Senāta CLD, pieņemot nolēmumu, kas ir tieši pretējs EST judikatūrai – EST 1999.gada 9.februāra sprieduma lietā C-167/97, Regina v Secretary of State for Employment, 28.punktā sniegtajai tiesību normas interpretācijai. Atsaukusies uz APL un likumu «Par tiesu varu», taču ne ar vārdiņu nepieminējusi nevienu ES tiesību aktu, Administratīvā apgabaltiesa lēmuma lietā Nr.AA43-2511-11/14 7.punktā izsakās kategoriski: «Pieteicējas iebildumi par spēkā stājušās sprieduma tiesiskumu nepelna tiesas aizsardzību.»⁸⁵⁸

Ievērojot secinājumus par EST judikatūras *de iure* un *de facto* saistošo spēku, nevar piekrist LU JF asociētajai profesorei Dr. iur. Kristīnei Dupatei, kura apgalvo: «Būtisks ES tiesību avots ir EST judikatūra. Tas ir būtisks tādēļ, ka EST judikatūra sniedz ES tiesību interpretāciju. Tas ir gluži tāpat, kā, piemērojot Latvijas nacionālās tiesību normas, ir ņemama vērā Augstākās tiesas noteiktā tiesību normu interpretācija; piemērojot ES tiesību normas, ir obligāti ņemama vērā EST sniegtā ES tiesību interpretācija.»⁸⁵⁹

⁸⁵³ Grozījumi likumā «Par iedzīvotāju ienākuma nodokli»: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 24.decembris, Nr.182. Skat.: 4.pantu.

⁸⁵⁴ EST 2009.gada 27.janvāra spriedums lietā C-318/07, Hein Persche pret Finanzamt Lüdenscheid, 27., 30., 41., 46., 72.punkts. ECR, 2009, I-00359.lpp.

⁸⁵⁵ Par uzņēmumu ienākuma nodokli: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 1.marts, Nr.32.

⁸⁵⁶ Grozījumi likumā «Par uzņēmumu ienākuma nodokli»: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 6.oktobris, Nr.158. Skat.: 3.pantu.

⁸⁵⁷ Administratīvās apgabaltiesas 2011.gada 9.jūnija lēmums lietā Nr.AA43-2511-11/14, npublicēts.

⁸⁵⁸ Par šo lietu sīkāk skat.: Slaņķe G. Eiropas Savienības tiesības Latvijā – maldugunis purvā? Pieejams: <http://www.ir.lv/2011/11/22/es-tiesibas-latvija-maldugunis-purva> (aplūkots 29.08.2012.).

⁸⁵⁹ Dupate K. Eiropas Savienības tiesas prakse darba tiesībās. Rīga: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2011, 10.lpp. Pieejams arī: http://www.lbas.lv/upload/stuff/201112/es_tiesas_prakse_darba_tiesibas.pdf (aplūkots 08.08.2012.). Tāpat uzskata vācu jurists D.Eberts, norādot: līdzīgi kā nacionālajā tiesiskajā regulējumā nacionālās augstākās tiesas spriedumiem EST spriedumiem varētu piedēvēt vismaz prejudiciālu ietekmi. Eberts D. Eiropas tiesības Latvijas tiesu praksē. Ievads Eiropas tiesībās. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 25.lpp.

No Augstākās tiesas veiktas tiesību normu interpretācijas var atkāpties ne tikai tāda paša līmeņa tiesa, bet arī pirmās instances tiesa vai tiesnesis.⁸⁶⁰ Turpretī no EST judikatūras – vai tā būtu tiesību normu interpretācija vai tiesību tālākveidošanas ceļā atrasta tiesību norma – neviena nacionālā tiesa vai tiesnesis atkāpties nevar, jo pretējā gadījumā valstij iestāsies atbildība par ES tiesību pārkāpumu. To atzīst arī pati Kristīne Dupate, grāmatas nākamajā rindkopā norādot: lai gan formāli EST spriedumi attiecas uz tiem, kuriem tie adresēti, tomēr pēc būtības šajos spriedumos sniegtā ES tiesību interpretācija ir saistoša arī pārējiem tiesību subjektiem ES, jo EST judikatūras neievērošana var novest pie tiesiskām sekām – pret dalībvalsti var ierosināt pārkāpuma procedūru vai tiesā celt prasību par valsts atbildību zaudējumu nodarīšanā, savukārt privātpersonām var nākties atbildēt nacionālās tiesas priekšā pret to vērstā tiesvedības procesā, ja privātpersona ir piemērojusi nacionālo tiesību normu neatbilstoši tās interpretācijai, kas izriet no EST judikatūras.⁸⁶¹

4.2.2. Kāpēc EST judikatūra ir patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā

Kā iepriekš noskaidrots, EST tiesnešu tiesību normas ir vispārsaistošas tāpat kā ES normatīvajos tiesību aktos ietvertās, savukārt EST veikta rakstītās ES tiesību normas interpretācija ir vispārsaistoša tādēļ, ka ES tiesību norma un EST veikts tās iztulkojums veido nedalāmu vienību. Tātad EST judikatūra, ko veido tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas rezultāts, ir vispārsaistošs tiesību avots.

Kā jau minēts, Latvijā tiesību avoti pēc vispārsaistošā spēka kritērija tiek iedalīti patstāvīgajos tiesību avotos, kas ir vispārsaistoši, jo satur tiesību normas, un tiesību palīgavotos, kuri nav vispārsaistoši. Patstāvīgie tiesību avoti savukārt sastāv no pamatavotiem un papildu jeb subsidiārajiem avotiem.⁸⁶² Latvija tāpat kā citas kontinentālās Eiropas jeb romāņu-ģermāņu tiesību saimes valstis⁸⁶³ pieder tā dēvētajām rakstīto tiesību zemēm, tāpēc mūsu valstī par patstāvīgajiem pamatavotiem atzīst tikai normatīvos tiesību aktus. Šā iemesla dēļ EST judikatūra, ko veido tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas rezultāts, pievienojama patstāvīgajiem papildu jeb subsidiārajiem tiesību avotiem – nerakstītajiem tiesību avotiem, kuri sastāv no tiesību normām, proti, vispārējiem tiesību principiem un ieradumu (paražu) tiesībām.⁸⁶⁴ EST tiesnešu tiesības un tiesību normu interpretācijas rezultāts ir patstāvīgais papildu tiesību avots, un tas rodas, pamatojoties gan uz rakstītajām tiesībām, gan vispārējiem tiesību principiem.

⁸⁶⁰ Piemēram, kādā lietā no Senāta ALD judikatūras atkāpusies Administratīvās rajona tiesas tiesnese. Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2010.gada 6.augusta lēmums, npublicēts. Par šo gadījumu sīkāk skat. promocijas darba 2.nodaļā «Jēdzienu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» definīcija».

⁸⁶¹ Dupate K. Eiropas Savienības tiesas prakse darba tiesībās. Rīga: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2011, 10.lpp. Pieejams arī: http://www.lbas.lv/upload/stuff/201112/es_tiesas_prakse_darba_tiesibas.pdf (aplūkots 08.08.2012.).

⁸⁶² Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 57.–58.lpp.

⁸⁶³ Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 10., 12.lpp.

⁸⁶⁴ Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 29., 31.lpp.

Latvijas normatīvajos tiesību aktos nosakot, ka EST judikatūra ir jāņem vērā⁸⁶⁵, tās saistošais spēks reglamentēts nekonkrēti. Ņemot vērā tiesību piemērotāju vairākuma pieticīgās zināšanas par ES tiesībām, visos procesuālajos likumos nepieciešams noteikt, ka EST judikatūra – tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – ir vispārsaistošs patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā, ka tiesību normas, ko šī tiesa atradusi tiesību tālākveidošanas ceļā, jāievēro tāpat kā normatīvajos tiesību aktos ietvertās, bet EST veiktā interpretācija saistoši nosaka ES rakstīto tiesību normu saturu, tāpēc tās piemērojamas tikai šajā interpretācijā. Kamēr tas nav noticis, izpratni par EST judikatūru kā vispārsaistošu tiesību avotu ir svarīgi nostiprināt tiesību doktrīnā.

Tā kā jomās, ko regulē ES tiesības, piemēram, darba tiesībās, būtiska šo tiesību daļa atrodama EST sniegtajā tiesību normu interpretācijā⁸⁶⁶ un arī tiesību tālākveidošanas ceļā atrastajās tiesību normās, visiem EST nolēmumiem, tulkotiem latviešu valodā, jābūt publiski pieejamiem, pamatojoties uz Satversmes 90.pantu: ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības.

4.3. Vispārsaistoša judikatūra, nevis precedentu tiesības jeb vispārsaistoši precedenti

EST nolēmumi parasti tiek saukti par precedentiem – tas ir visizplatītākais viedoklis tiesību zinātnē.⁸⁶⁷ Tiesību doktrīnā arī secināts, ka autori tikai retos gadījumos paskaidro, kādu nozīmi viņi piešķir jēdzienam «precedents», un ir nepārprotami, ka dažkārt ar to domāts iepriekšējs EST nolēmums, kam piemīt pārliecinošs, nevis vispārsaistošs spēks.⁸⁶⁸ Reizēm EST nolēmumus tieši tā arī dēvē – par precedentiem, kas atšķirībā no precedentiem angļu tiesībās nav saistoši.⁸⁶⁹

Autores ieskatā, EST nolēmumi nav vispārsaistoši precedenti (precedentu tiesības) dalībvalstu tiesām, tām ir saistošas EST juridiski nozīmīgās atziņas. Angloamerikāņu tiesību saimes valstīs tiesību normu piemērotāju juridiskās domāšanas process, vēršoties pie tiesību avotiem, lai atrisinātu konkrētu lietu, ir induktīvs: pamatavots ir nolēmums konkrētā lietā – precedents, ko

⁸⁶⁵ Tas, ka EST judikatūra ir jāņem vērā, noteikts trijos Latvijas procesuālajos likumos: APL 15.panta ceturtajā daļā, CPL 5.panta sestajā daļā un KPL 2.panta otrajā daļā.

⁸⁶⁶ Dupate K. Eiropas Savienības tiesas prakse darba tiesībās. Rīga: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2011, 7.lpp. Pieejams arī: http://www.lbas.lv/upload/stuff/201112/es_tiesas_prakse_darba_tiesibas.pdf (aplūkots 08.08.2012.).

⁸⁶⁷ Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судейское право. Москва: Проспект, 2008, с.461–462. Skat., piemēram, Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 64.–65., 67.lpp. Pieejams:

<https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.); Eberts D. Eiropas tiesības Latvijas tiesu praksē. Ievads Eiropas tiesībās. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 24.lpp.; Nourissat C. La jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes: Un regard privatiste à partir de l'actualité. Grām.: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007, p.253.

⁸⁶⁸ Barceló J.J. Precedent in European Community Law. Grām.: Interpreting Precedents: A Comparative Study. McCormick D.N. and Summers R.S. (eds.). Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997, p.415.

⁸⁶⁹ Everling U. On the Judge-Made Law of the European Community's Courts. Grām.: Judicial Review in European Union Law. O'Keefe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, pp.31, 39.

izmanto, lai atrisinātu līdzīgu faktisko gadījumu.⁸⁷⁰ Tiesa ir formāli saistīta ar saviem nolēmumiem, proti, tie ir obligāti jāievēro (tā sauktais *stare decisis* princips), no iepriekšējiem nolēmumiem atšķirīgu tiesa var pieņemt tikai tad, ja konkrētā gadījuma faktiskie apstākļi atšķiras no tām situācijām, kuras izšķirtas ar agrākajiem nolēmumiem.⁸⁷¹ Turpretī romāņu-ģermāņu tiesību saimes tiesību normu piemērotāja juridiskās domāšanas process ir deduktīvs: pamatavots ir abstrakta tiesību norma, pie kuras vēršas, lai atrisinātu konkrētu lietu.⁸⁷²

Autore pievienojas Jāņa Neimaņa rakstītajam: saskaņā ar angloamerikāņu tiesību saimē valdošo viedokli precedents ir saistīts ar lietas faktiskajiem apstākļiem, savukārt tiesnešu tiesības romāņu-ģermāņu tiesību saimei piederošajās zemēs veidojas no abstraktiem, vispārīgiem noteikumiem, tās tiecas kļūt par tiesību normu un tāpēc nav saistītas ar lietas faktiskajiem apstākļiem.⁸⁷³ Šā uzskata pareizību apstiprina Satversmes tiesas judikatūra. «Kaut arī konkrētajās Eiropas Savienības Tiesas lietās netika vērtēti apstrīdētajai normai analogiska satura izslēgšanas kritēriji, tomēr no tās spriedumiem izriet nepārprotams secinājums, ka tiesību ierobežošana uz neapstrīdamas prezumpcijas pamata nav pieļaujama, ja ar to tiek pārkāpts vienlīdzības, samērīguma un pārskatāmības princips,» lasāms Satversmes tiesas 2011.gada 3.novembra sprieduma lietā Nr.2011-05-01 22.1.punktā.

Tātad nevar piekrist Gintai Sniedzītei, ka 1963.gada 27.marta spriedumā apvienotajās lietās 28/62, 29/62 un 30/62, Da Costa, EST iedibinājusi *stare decisis* sistēmu attiecībā uz saviem nolēmumiem.⁸⁷⁴ Šajā spriedumā EST veikusi EEKL 177.pantā ietvertās tiesību normas teleoloģisko redukciju un uzlikusi ierobežojumu pārāk plaši formulētajai tiesību normai. Teleoloģiskās redukcijas ceļā tālākveidotā tiesību norma ir šāda: **ja** jautājumu par Līgumu vai ES iestāžu vai struktūru tiesību aktu interpretāciju ierosina par lietu, ko izskata dalībvalsts tiesa, kuras nolēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, *izņemot gadījumu, kad EST atbilstoši EEKL 177.pantam attiecīgās tiesību normas interpretāciju jau sniegusi, it īpaši tad, ja iesniegtais jautājums faktiski ir identisks jautājumam, kas līdzīgā lietā jau bijis prejudiciāla nolēmuma priekšmets, un nav uzrādīts neviens jauns apstākļi*, šai dalībvalsts tiesai **tad** jāvēršas EST. Kā norādīts šajā spriedumā, teleoloģiskā redukcija izmantota, pamatojoties uz EEKL 177.pantā ietvertās tiesību normas mērķi – noteikt EST kompetenci nodrošināt ES tiesību vienādu interpretāciju visās dalībvalstīs.

⁸⁷⁰ Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 50.lpp.

⁸⁷¹ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 32.lpp.

⁸⁷² Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 50.lpp.

⁸⁷³ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 20.–21.lpp.

⁸⁷⁴ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 64.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

Prejudiciālā spriedumā EST iztulko ES tiesības (izšķir tiesību jautājumus), savukārt nacionālajai tiesai šī interpretācija jāpiemēro konkrētās lietas faktiem – to atzīst gan pati EST, gan tiesību zinātnieki.⁸⁷⁵ Tāpat dalībvalsts tiesai jāpiemēro tiesību normas, ko EST atradusi, veicot tiesību tālākveidošanu. Ja EST pasludina kādu ES tiesību aktu par spēkā neesošu, tad šo aktu neviens vairs nevar piemērot ar brīdi, ko šī tiesa noteikusi.⁸⁷⁶ Nacionālās tiesas neskata lietas par ES tiesību aktu interpretāciju un spēkā esamību, tādēļ tām EST nolēmumi nevar būt precedenti. Tas pats attiecas uz citās procedūrās pieņemtajiem EST nolēmumiem, piemēram, dalībvalsts pienākumu neizpildi konstatējošiem spriedumiem, jo arī šādas lietas nav nacionālo tiesu jurisdikcijā.

Pastāv arī viedoklis, ka EST apvieno rakstīto tiesību un precedentu tiesību sistēmām raksturīgās iezīmes un metodes, lai radītu kaut ko jaunu.⁸⁷⁷

1. EST judikatūras saistošais spēks un tās vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā tiesību doktrīnā nav plaši un dziļi pētīta ne Latvijā, ne citās valstīs, un par šo jautājumu izteikti atšķirīgi viedokļi. Latvijas tiesību zinātnē par to lielākoties pausti dažādi nenoteikta satura izteikumi, taču līdztekus tiem doktrīnā sastopamas gan netiešas, gan tiešas norādes uz EST judikatūru kā vispārsaistošu tiesību avotu visās ES dalībvalstīs. Citu valstu zinātnieki EST judikatūras vispārsaistošo spēku atzīst galvenokārt netieši.

2. Līdz ar Deklarācijas, kas pievienota Lisabonas līgumu pieņemušās starpvaldību konferences nobeiguma aktam, spēkā stāšanos 2009.gada 1.decembrī EST judikatūras vispārsaistošais spēks ir atzīts vismaz ar ES galvenā likumdevēja – dalībvalstu kopuma – politiskās gribas izteikumu. Vispārsaistoša tiesību avota statuss tai ar Deklarāciju piešķirts (faktiski – akceptēts), EST nolēmumos atrodamos vispārējos tiesību principus un to konkretizāciju atzīstot par vispārsaistošām tiesību normām, respektīvi, nosakot, ka šie principi jāievēro neatkarīgi no tā, vai tie ir vai nav ierakstīti kādā ES normatīvajā tiesību aktā, tostarp dibināšanas līgumos.

3. ES tiesības ir tādas, kādas tās savos nolēmumos pasludina EST, interpretācijas ceļā nosakot ES rakstīto tiesību normu saturu un ar tālākveidošanas palīdzību atrodot jaunas tiesību normas un atzīstot par spēkā neesošiem ES iestāžu vai struktūru tiesību aktus. ES tiesību vienotību un konsekveni var nodrošināt tikai tad, ja EST judikatūru – tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas rezultātu – kā vispārsaistošu tiesību avotu piemēro ne

⁸⁷⁵ Skat.: EST 1963.gada 27.marta spriedums apvienotajās lietās 28/62, 29/62 un 30/62, Da Costa; Freija I., Lutere-Timmele D.L., Vasariņš N. Prejudiciālais nolēmums. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 137.–138.lpp.

⁸⁷⁶ Freija I., Lutere-Timmele D.L., Vasariņš N. Prejudiciālais nolēmums. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 140.lpp.

⁸⁷⁷ Constantinesco V. The ECJ as a Law Maker: *Praeter aut Contra Legem?* Grām.: Judicial Review in European Union Law. O'Keefe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, pp.74, 75.

tikai konkrētajā lietā, kuras ietvaros uzdots prejudiciālais jautājums, bet visās dalībvalstīs ikvienā lietā, uz kuru šī judikatūra attiecas. Vispāršaistošs tiesību avots ir visos, nevis tikai prejudiciālajos nolēmumos ietvertais EST veiktas tiesību normu iztulkošanas vai tiesību tālākveidošanas rezultāts. Ikvienā EST nolēmumā vispāršaistoša ir ne tikai rezolutīvā daļa, bet arī motīvu daļā ietilpstošā judikatūra.

4. Ja dalībvalsts tiesa, kuras nolēmumu nevar pārsūdzēt, neievēro EST judikatūru, proti, pieņem nolēmumu, kas ir tai pretrunā, valstij iestājas atbildība par ES tiesību pārkāpumu. EST judikatūra ir saistoša ne tikai dalībvalstu tiesām, bet arī likumdevējai un izpildu varai.

5. Juridiski nozīmīgās atziņas, ko EST atradusi tiesību tālākveidošanas ceļā, jeb tiesnešu tiesības atbilst visām trim tiesību normai raksturīgajām pazīmēm. Tātad EST tiesnešu tiesību normas ir vispāršaistošas tāpat kā ES normatīvajos tiesību aktos ietvertās. EST veiktas rakstītās tiesību normas interpretācijas rezultāts nav jaunatrasta tiesību norma, taču ir vispāršaistošs kā attiecīgās normas satura atklājējs un tātad kā pati šī norma, jo ES tiesību norma un EST veikts tās iztulkojums veido nedalāmu vienību. No tā izriet, ka EST judikatūra – tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – ir vispāršaistošs tiesību avots. Pārējās EST nolēmumos sastopamās tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas ir tiesību palīgavots.

6. Latvija tāpat kā citas kontinentālās Eiropas jeb romāņu-ģermāņu tiesību saimes valstis pieder tā dēvētajām rakstīto tiesību zemēm, kurās par patstāvīgajiem pamatavotiem atzīst tikai normatīvos tiesību aktus. Tātad EST judikatūra, ko veido tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts, ir vispāršaistošs patstāvīgais papildu jeb subsidiārais tiesību avots Latvijas tiesību sistēmā.

7. ES tiesību pārākums attiecas arī uz vispāršaistošo EST judikatūru – juridiski nozīmīgajām atziņām, ko veido šīs tiesas veiktās tiesību normu interpretācijas rezultāts un tiesību tālākveidošanas ceļā atrastās tiesnešu tiesību normas. Tas nozīmē, ka neviena no ES dalībvalsts, arī Latvijas, tiesību normām, uz kurām attiecas ES tiesību pārākuma princips, kā arī attiecīgā valsts tiesu judikatūra nedrīkst būt pretrunā vispāršaistošajai EST judikatūrai. Izņēmums ir gadījumi, kad EST ilgstoši un būtiski pārkāpj savas kompetences robežas.

8. Latvijas normatīvajos tiesību aktos nosakot, ka EST judikatūra ir jāņem vērā, tās saistošais spēks reglamentēts nekonkrēti. Ņemot vērā tiesību piemērotāju vairākuma pieticīgās zināšanas par ES tiesībām, vēlams visos procesuālajos likumos noteikt, ka EST judikatūra – tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – ir vispāršaistošs patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā un ka tiesību normas, ko šī tiesa atradusi tiesību tālākveidošanas ceļā, jāievēro tāpat kā ES normatīvajos tiesību aktos

ietvertās, bet EST veiktā interpretācija saistoši nosaka ES rakstīto tiesību normu saturu, tāpēc tās piemērojamas tikai šajā interpretācijā.

9. Gandrīz 200 Latvijas tiesu un tiesnešu un 24 EST nolēmumu, kas tapuši attiecīgi nepilnu 19 un vairāk nekā 48 gadu laikā, izpēte ļauj secināt, ka EST judikatūra – tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – kā vispārsaistošs tiesību avots izmantota gan pašas Luksemburgas tiesas, gan Satversmes tiesas un citu Latvijas tiesu nolēmumos, tos pilnībā vai daļēji pamatojot ar EST judikatūru. Piemēram, to, ka dalībvalsts nav izpildījusi kādu Līgumos paredzētu pienākumu, EST dažkārt konstatē, pamatojoties tieši uz savu judikatūru. Reizēm EST uz saviem iepriekšējiem nolēmumiem kā uz tiesību normām atsaucas sprieduma rezolutīvajā daļā.

10. EST nolēmumi nav vispārsaistoši precedenti (precedentu tiesības) dalībvalstu tiesām, tām ir saistošas EST juridiski nozīmīgās atziņas. Nacionālās tiesas neskata lietas par ES tiesību aktu interpretāciju un spēkā esamību, tādēļ tām EST nolēmumi nevar būt precedenti. Tas pats attiecas uz citās procedūrās pieņemtajiem EST nolēmumiem, piemēram, dalībvalsts pienākumu neizpildi konstatējošiem spriedumiem, jo arī šādas lietas nav nacionālo tiesu jurisdikcijā.

5. EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS JUDIKATŪRAS SAISTOŠAIS SPĒKS UN VIETA NACIONĀLAJĀ TIESĪBU AVOTU SISTĒMĀ⁸⁷⁸

«Tiesas spriedumi faktiski tiek pieņemti ne tikai tādēļ, lai izšķirtu Tiesā iesniegtās lietas, to nozīme ir lielāka, jo tajos Tiesa izskaidro, aizsargā un attīsta Konvencijas normas un tādējādi stimulē Konvencijas dalībvalstis ievērot saistības, ko tās uzņēmušās kā līgumslēdzējas puses.»⁸⁷⁹

ECK un tās protokoliem Latvijas Republika pievienojās ar 1997.gada 4.jūnijā pieņemto likumu «Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11.protokolu»⁸⁸⁰ (turpmāk – ECK likums), kas stājās spēkā tā paša gada 13.jūnijā. Ar šo brīdi minētais starptautiskais līgums Latvijai ir iekšēji saistošs. Valstij starptautiski saistošs tas kļuva ar 1997.gada 27.jūniju, kad saskaņā ar ECK toreizējās redakcijas 66.panta trešo daļu glabāšanā tika nodots Latvijas ratifikācijas raksts. Tātad par notikumiem, kas risinājušies laikā starp 1997.gada 13. un 27.jūniju, var sūdzēties tikai Latvijas tiesās, un nacionālajām tiesām šajās lietās ir jāpiemēro ECK. Savukārt starptautiskā atbildība Latvijai var iestāties tikai par notikumiem, kas risinājušies pēc 1997.gada 27.jūnija, un par tiem var sūdzēties arī ECT.⁸⁸¹ No iepriekš minētā izriet, ka jau kopš 1997.gada 13.jūnija ECK un tās protokoli kļuvuši par Latvijas tiesību sistēmas sastāvdaļu.

Saskaņā ar ECK 32.panta pirmo daļu ECT «ir piekritīgas visas lietas, kas saistītas ar Konvencijas un tās protokolu interpretāciju un piemērošanu». Tātad gan Latvijā, gan citās Eiropas Padomes dalībvalstīs, kas ratificējušas ECK, tiesību avots ir arī ECT nolēmumi – gan lēmumi, gan spriedumi – un tajos ietvertā judikatūra.⁸⁸² To veido visas ECT nolēmumos ietvertās tiesiskās

⁸⁷⁸ Šīs nodaļas fragments kā zinātniskais raksts publicēts izdevumā «Правонарушение и юридическая ответственность: материалы Международной научно-практической конференции (Тольятти, 11–12 октября 2013 года)». Микелсоне Г. Обязывающая сила юдикатуры Европейского Суда по правам человека. Правонарушение и юридическая ответственность: материалы Международной научно-практической конференции (Тольятти, 11–12 октября 2013 года). Хачатуров Р.Л. (отв. ред.). Тольятти: изд-во Тольяттинского государственного университета, 2013, с.85–92.

⁸⁷⁹ ECT spriedums lietā: 5310/71, Ireland v. the United Kingdom, 18 January 1978, para.154. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57506> (aplūkots 07.02.2013.).

⁸⁸⁰ Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11.protokolu: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143.

⁸⁸¹ Feldhūne G. Tiesu prakse Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošanā: Augstākās tiesas Senāta spriedums lietā Laimonis Strujevičs pret a/s «Diena» un Aivaru Ozoliņu. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/politikas_process/4671/ (aplūkots 30.11.2011.); Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Ziemele I. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 51.lpp.

⁸⁸² Kā atzīst Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīne Līce, «ECT judikatūru veido ne tikai spriedumi, kuros konstatēts Konvencijas pārkāpums, bet arī spriedumi, kuros šāds pārkāpums nav konstatēts, kā arī lēmumi par sūdzības noraidīšanu, īpaši tie lēmumi, kuri pieņemti lietās, par kurām valdība sniegusi savus komentārus». Līce K. Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas tiesu mijiedarbība. Jurista Vārds, 2012. 20.novembris,

juridiski nozīmīgās atziņas, ko šī tiesa formulējusi, lietojot jebkuru juridisko metodi, jo īpaši tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts.

Kāds ir ECT judikatūras saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā? Atbilde uz minēto jautājumu ir vienādi nozīmīga visām ECK dalībvalstīm, un tā tiks sniegta šajā promocijas darba nodaļā. «Atziņas, kas izriet no Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumiem, ir vienlīdz svarīgas gan atbildētājvalstij, kas ir puse attiecīgajā lietā, gan arī visām pārējām Eiropas Cilvēktiesību konvencijas dalībvalstīm: līdzīgos apstākļos lietas Eiropas Cilvēktiesību tiesā tiek izspriestas pēc vieniem un tiem pašiem principiem. Tādēļ nav būtiskas nozīmes, vai lietā iesaistītās valsts tiesību sistēma ir tuva Latvijas tiesību sistēmai vai nav,»⁸⁸³ secina Dr. iur. Mārtiņš Mīts.

5.1. Tiesību doktrīnā paustie viedokļi par ECT judikatūras saistošo spēku

ECT judikatūras saistošajam spēkam un vietai nacionālajā tiesību avotu sistēmā tiesību zinātnieki lielākoties pievērsušies tikai garāmejojot. Latvijas tiesību doktrīnā sastopami galvenokārt dažādi nenoteikta satura izteikumi: vispārējās jurisdikcijas tiesām ir jāpiemēro ECK standarti, kā tos iztulkojusi ECT⁸⁸⁴; šīs tiesas nolēmumi pieder starptautisko tiesību palīgavotiem, formāli tie juridiski saista tikai valsti, kas lietā ir puse, taču tajos sniegtais iztulkojums un pamatojums jāņem vērā arī citām valstīm, jo, izskatot līdzīgu lietu, tiks atkārtota – apstiprinot vai pamatoti noraidot – iepriekš lietotā argumentācija⁸⁸⁵; Latvijas tiesnesis ir saistīts ar ECT judikatūru⁸⁸⁶; šīs tiesas judikatūra ir gan tiesību avots, gan ietvars nacionālo tiesību normu interpretācijai⁸⁸⁷.

Dažkārt ECT judikatūras vispārsaistošais spēks atzīts netieši – norādot, ka šāda ietekme tai piemīt *de facto*. Tas izriet no Ministru kabineta pārstāves starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīnes Līces teiktā: joprojām ir tādi gadījumi, kad tiesa nepieņem lēmumu par ieslodzījumā esošas personas konvojēšanu uz sēdi, kurā tiek izskatīta šīs personas civilprocesuālā kārtībā iesniegta prasība; **ievērojot ECT secinājumus 2012.gada 2.oktobra spriedumā lietā «Mītkus**

Nr.47 (746). Skat. arī: Mīts M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/tiesiska_valsts_un_korupcija/4670/ (aplūkots 30.11.2011.).

⁸⁸³ Mīts M. Priekšvārds. Grām.: Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Spriedumu izlase I. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 5.lpp.

⁸⁸⁴ Feldhūne G. Tiesu prakse Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošanā: Augstākās tiesas Senāta spriedums lietā Laimonis Strujevičs pret a/s «Diena» un Aivaru Ozoliņu. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/politikas_process/4671/ (aplūkots 30.11.2011.).

⁸⁸⁵ Mīts M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/tiesiska_valsts_un_korupcija/4670/ (aplūkots 30.11.2011.).

⁸⁸⁶ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 34.lpp.

⁸⁸⁷ Līce K. Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas tiesu mijiedarbība. Jurista Vārds, 2012. 20.novembris, Nr.47 (746).

pret Latviju»⁸⁸⁸, šāda tiesas rīcība veido ECK pārkāpumu.⁸⁸⁹ Savukārt, zvērinātas advokātes Dr. iur. Ineses Nikuļcevas ieskatā, «gan prasītājam, ceļot prasību tiesā par privātās dzīves neaizskaramības pārkāpumu, gan tiesai, lemjot šādās lietās, ir ļoti labi jāpārzina ECT judikatūra, jo **kritēriji par to, kuros gadījumos iejaukšanās privātajā dzīvē ir attaisnojama un kuros nav, izriet tikai no ECT judikatūras»** [autores izcēlums].⁸⁹⁰

ECT judikatūras vispāršaistošais spēks netieši akceptēts arī Krievijas tiesību zinātnē: «Visi Tiesas pieņemtie akti neatkarīgi no tā, vai tajos Konvencijas un tās protokolu normas tikušas piemērotas vai iztulkotas, uzskatāmi par visnotaļ svarīgiem un obligātiem dokumentiem valstīm, kas ratificējušas Konvenciju, aspektos, kuros tie uz tām attiecas.»⁸⁹¹

Vairāki Latvijas tiesību zinātnieki ECT judikatūras vispāršaistošo spēku atzīst pavisam tieši, pat *expressis verbis* nosaucot to par vispāršaistošu patstāvīgo papildu tiesību avotu. Mārtiņš Mits raksta: tā kā ECT savos nolēmumos interpretē ECK normas, atklājot ECK ietverto tiesību saturu, ECT nolēmumi ir saistoši visām Latvijas publiskajām institūcijām, to vidū tiesām, valsts pārvaldes iestādēm, Saeimai.⁸⁹² Dr. iur. Ineses Lībiņas-Egneres ieskatā, saskaņā ar ECK likuma 4.pantu, Satversmes 89.pantu un ECK 46.pantu «ECT judikatūra uzskatāma [...] par vispāršaistošu tiesību avotu»⁸⁹³. Jaunākajos CPL komentāros secināts, ka ECT, tāpat kā EST un Satversmes tiesas, judikatūra ir saistoša (obligāta) Latvijas tiesām.⁸⁹⁴

Visplašāk ECT judikatūras saistošā spēka problēmu analizējusi Ginta Sniedzīte promocijas darbā «Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā». Tajā secināts, ka ECT tiesnešu tiesību normām piemīt obligāts raksturs un vispāršaistošs spēks attiecībā uz ECK īstenošanu un interpretāciju, taču 1.pielikumā «Tiesību avotu sistēma», kurā šī sistēma atainota shematiski, ECT judikatūra novietota nevis pie patstāvīgajiem (vispāršaistošajiem), bet pie obligātajiem tiesību avotiem, kas atrodas starp patstāvīgajiem avotiem un palīgavotiem.⁸⁹⁵

⁸⁸⁸ Šajā spriedumā ECT atzina ECK 6.panta pirmās daļas (tiesības uz taisnīgu tiesu) pārkāpumu, jo sūdzības iesniedzējs netika konvoģēts uz Civillietu tiesu palātas tiesas sēdēm, kurās tika izskatītas viņa iesniegtās civilprasības. Skat.: ECT spriedums lietā: 7259/03, *Mitkus v. Latvia*, 2 October 2012, paras.113–115. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113648> (aplūkots 01.02.2013.); sprieduma tulkojums latviešu valodā pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumi/ect-nolemumu-mekletajs/?author=MITKUS&q=> (aplūkots 03.02.2014.).

⁸⁸⁹ Līce K. Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas tiesu mijiedarbība. *Jurista Vārds*, 2012. 20.novembris, Nr.47 (746).

⁸⁹⁰ Nikuļceva I. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā «Mitkus pret Latviju». *Jurista Vārds*, 2013. 5.marts, Nr.9.

Sal.: Jansons J. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas ievērošana tiesu darbībā. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2013., Nr.6, 42.lpp.

⁸⁹¹ Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судейское право. Москва: Проспект, 2008, с.490.

⁸⁹² Mits M. Priekšvārds. Grām.: Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Spriedumu izlase I. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 4.–5.lpp.

⁸⁹³ Lībiņa I. Personas tiesības uz attēlu saistībā ar privātās dzīves neaizskaramību salīdzinošo tiesību aspektā. *Likums un Tiesības*, 2006. augusts, 8.sēj., Nr.8 (84), 241.lpp.

⁸⁹⁴ Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.–28.nodaļa). Torgāns K. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 32.–33.lpp.

⁸⁹⁵ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 71., 72., 249., 286.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

Daiga Rezevska uzskata, ka ECT – tāpat kā EST un Satversmes tiesas – judikatūra ir patstāvīgais papildu tiesību avots līdzās citiem vispārējiem nerakstītajiem tiesību avotiem Latvijas tiesību sistēmā, proti, vispārējiem tiesību principiem un ieradumu (paražu) tiesībām.⁸⁹⁶

Citu valstu tiesību zinātnieki ECT judikatūras vispārējo spēku atzīst daudz pārliecinošāk. Autoritatīvajā Strasbūras tiesas atziņu analīzei veltītajā grāmatā «Theory and Practice of the European Convention on Human Rights» secināts: iztulkojot ECK tiesību normas, ECT sniedz norādi ne tikai pati savai turpmākajai judikatūrai, bet arī nacionālajām varas institūcijām, īpaši vietējām tiesām; ECT judikatūra atklāj, ka šī tiesa sevi uzskata par kompetentu dot visaptverošas norādes, kā 6.pants jāinterpretē un jāpiemēro nacionālajā līmenī.⁸⁹⁷ Slovēņu jurists, filozofs un publicists ECT tiesnesis S.J.D. Boštjans Marija Zupančičs uzsver, ka šīs tiesas judikatūrai *erga omnes* (tātad vispārējo) spēks piemīt *de facto*.⁸⁹⁸ Līdzīgu viedokli pauž franču profesors Žans Fuajē, secinot: saskaņā ar ECK 46.pantu ECT spriedumi ir obligāti tikai *inter partes*, taču realitātē to saistošais spēks ir daudz lielāks, jo ECT judikatūrā formulētie priekšraksti nosaka ECK normu saturu.⁸⁹⁹ Arī bijusī ECT tiesnese no Nīderlandes Vilhelmīne Tomasena (Wilhelmina Thomassen, 1949)⁹⁰⁰ uzskata, ka ECK dalībvalstīm ir saistošas gan konvencijas normas, gan ECT nolēmumi, jo reālais ECK saturs ir atrodams ECT judikatūrā, nevis pašā konvencijā, ņemot vērā, ka ECT interpretē konvenciju kā dzīvu tiesību aktu, kura saturs noskaidrojams saistībā ar pašreizējiem apstākļiem.⁹⁰¹

Bijušais Polijas Konstitucionālās tiesas un ECT tiesnesis prof. Dr. habil. iur. Lehs Garlickis (Lech Garlicki, 1946)⁹⁰² izsakās kategoriskāk: Strasbūras tiesas uzdevums ir rūpīgi izstrādāt ECK aizsargāto tiesību un brīvību minimālos standartus un pakļaut tiem šīs konvencijas dalībvalstis; visu

⁸⁹⁶ Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 31.lpp.; Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Slaidi Augstākās tiesas Senāta un Tiesu palātu 15 gadu darbībai veltītajai starptautiskajai konferencei «Augstākās tiesas judikatūra un tās loma tiesiskās domas attīstībā Latvijā». Pieejams: www.at.gov.lv/files/docs/conferences/rezevska.ppt (aplūkots 04.03.2013.).

⁸⁹⁷ Right to a Fair and Public Hearing (Article 6). Grām.: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Arai Y., van Hoof F., Bleichrodt E. etc. Van Dijk P., van Hoof F., van Rijn A., Zwaak L. (eds.). Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2006, p.514.

⁸⁹⁸ Zupančičs B.M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas precedentu un spriedumu interpretācija. Likums un Tiesības, 2004. aprīlis, 6.sēj., Nr.4 (56), 99., 106.lpp.

⁸⁹⁹ Foyer J. La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Grām.: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007, p.242. Skat. arī: Gerards J. Judicial Deliberations in the European Court of Human Rights. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, pp.409–410.

⁹⁰⁰ Curriculum Vitae. Wilhelmina Maria Elisabeth Thomassen. Pieejams: <http://netherlandsmission.org/files/pdf/CVThomassenEN.pdf> (aplūkots 16.04.2015.).

⁹⁰¹ Thomassen W. Judicial Legitimacy in an Internationalized World. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, pp.399, 401.

⁹⁰² Lech Garlicki. Pieejams: http://pl.wikipedia.org/wiki/Lech_Garlicki (aplūkots 12.04.2015.).

konvencijas dalībvalstu nacionālajām tiesām ir pienākums kā vispāršaistošu tiesību avotu piemērot gan ECK, gan ECT judikatūru.⁹⁰³

ECT izpelnījies arī tiesību zinātnieku kritiku. Tās nolēmumiem pārmests skaidrības trūkums un nenoteiktība, kas rada nepatīkamu situāciju ne tikai privātpersonām, kuras meklē taisnību, bet arī valsts varas institūcijām ECK dalībvalstīs un ko varētu novērst vienīgi tad, ja ECT pārvarētu savu līdzšinējo kazuistisko pieeju un, pildot savu funkciju dot norādījumus ECK interpretācijai un piemērošanai, izstrādātu vispārīgas un viegli piemērojamas definīcijas.⁹⁰⁴ ECT pelta par ietiekšanos politikas sfērā⁹⁰⁵, savas jurisdikcijas paplašināšanu un pat morāles graušanu.⁹⁰⁶ Atrodams arī viedoklis, ka «paši ECT tiesneši laiku pa laikam tieši vai netieši atzīst, ka ECT var rīkoties vai ir rīkojusies *ultra vires*», un meklēts risinājums, kā valstij rīkoties, ja ECT lietā pret šo valsti taisa *ultra vires* spriedumu.⁹⁰⁷

5.2. Kāpēc ECT judikatūra ir vispāršaistošs patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā

Autores ieskatā, ECT judikatūra – tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – uzskatāma par vispāršaistošu patstāvīgo papildu jeb subsidiāro tiesību avotu Latvijas tiesību sistēmā. To pierāda ne tikai tiesību zinātnieku atziņas, bet arī ECK normas un ECT un Latvijas tiesu nolēmumi.

5.2.1. Kāpēc ECT judikatūra ir vispāršaistošs patstāvīgais tiesību avots Latvijā

Vispirms nepieciešams pierādīt, ka ECT veiktas tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas rezultātam piemīt vispāršaistošs spēks un tādēļ šī ECT judikatūras daļa pieder patstāvīgajiem tiesību avotiem.

⁹⁰³ Garlicki L. Judicial Deliberations: The Strasbourg Perspective. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, pp.396, 397.

⁹⁰⁴ Analysis of the Rights and Freedoms. Article 6: right to a fair and public hearing. Grām.: Dijk P., Hoof G.J.H. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Second Edition. Deventer – Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990, p.300.

⁹⁰⁵ Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008, с.483–485.

⁹⁰⁶ Foyer J. La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Grām.: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007, p.241–242, 243–244.

⁹⁰⁷ Rudevskis J. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu saistošais spēks un Satversmes tiesa. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: Latvijas Universitātes 72.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 430.–433.lpp.

5.2.1.1. ECT kompetence

Sākotnēji ECT kompetence bija noteikta tikai ECK, taču vēlāk arī pati ECT to formulējusi savos nolēmumos.

Saskaņā ar ECK 19.pantu «Tiesas nodibināšana» ECT ir izveidota, lai nodrošinātu to saistību ievērošanu, kuras ar ECK un tās protokoliem uzņēmušās šīs konvencijas dalībvalstis, un tā darbojas pastāvīgi. Atbilstīgi ECK 32.panta «Lietu piekritība Tiesai» pirmajai daļai ECT ir piekritīgas visas lietas, kas saistītas ar ECK un tās protokolu interpretāciju un piemērošanu un kas iesniegtas saskaņā ar 33., 34., 46. un 47.panta noteikumiem. ECK 33.pantā «Starpvalstu lietas» tiesības iesniegt sūdzību ECT par jebkuru ECK vai tās protokolu pārkāpumu, ko varētu būt izdarījusi kāda no šīs konvencijas dalībvalstīm, paredzēta ikvienai no minētajām valstīm, savukārt 34.pantā «Individuālās sūdzības» šādas tiesības garantētas jebkurai fiziskai personai, nevalstiskai organizācijai vai fizisko personu grupai. ECK 28.panta «Komiteju»⁹⁰⁸ pilnvaras pirmās daļas b) punktā noteikts, ka, izskatot sūdzību, kas iesniegta saskaņā ar 34.panta noteikumiem, komiteja var vienbalsīgi atzīt to par pieņemamu izskatīšanai un vienlaicīgi pasludināt spriedumu pēc būtības, ja attiecībā uz lietas pamatā esošo jautājumu par ECK vai tās protokolu interpretāciju vai piemērošanu jau ir iedibināta ECT pastāvīgā judikatūra.

Ja ECT konstatē, ka ir noticis ECK vai tās protokolu pārkāpums, 41.pantā «Taisnīga atlīdzība» cietušajai pusei paredzētas tiesības uz šādu atlīdzību. ECK 46.pants «Spriedumu saistošais spēks un to izpilde» konvencijas dalībvalstīm uzliek pienākumu ievērot galīgo ECT spriedumu ikvienā lietā, kurā tās ir puses⁹⁰⁹, bet 47.pants «Konsultatīvais atzinums»⁹¹⁰ regulē kārtību, kādā ECT pēc Eiropas Padomes Ministru Komitejas lūguma var sniegt konsultatīvu atzinumu.

No iepriekš minētajām ECK normām izriet ECT ekskluzīva kompetence nodrošināt, lai valstis izpilda saistības, ko tās uzņēmušās ar šo konvenciju un tās protokoliem. Šo pienākumu ECT pilda, izskatot visas lietas, kas saistītas ar ECK un tās protokolu interpretāciju un piemērošanu, konstatējot, vai valsts, pret kuru iesniegta sūdzība, ir pārkāpusi ECK vai kādu no tās protokoliem, un pārkāpuma gadījumā uzliktot valstij pienākumu cietušajai pusei izmaksāt taisnīgu atlīdzību. Lai

⁹⁰⁸ Atbilstīgi ECK 26.panta «Viena tiesneša tiesas sastāvs, komitejas, palātas un Lielā palāta» pirmajai daļai ECT sēdes notiek, tiesnešiem izskatot iesniegtās lietas vienpersoniski, komitejās, kuru sastāvā ir trīs tiesneši, palātās, kuru sastāvā ir septiņi tiesneši, un Lielajā palātā, kuras sastāvā ir septiņpadsmit tiesneši.

⁹⁰⁹ ECK 46.panta «Spriedumu saistošais spēks un to izpilde» pirmā daļa: «Augstās Līgumslēdzējas Puses apņemas ievērot galīgos Tiesas spriedumus ikvienā lietā, kurā tās ir puses.»

⁹¹⁰ ECK 47.pants «Konsultatīvais atzinums»:

«1. Pēc Ministru Komitejas lūguma Tiesa var sniegt konsultatīvu atzinumu par juridiska rakstura jautājumiem, kas attiecas uz Konvencijas un tās protokolu interpretāciju.

2. Šie atzinumi nevar skart nevienu jautājumu, kas saistīts ar Konvencijas I sadaļā un tās protokolos noteikto tiesību un brīvību saturu vai apjomu, vai jebkuru citu jautājumu, kuru Tiesai vai Ministru Komitejai varētu nākties izskatīt saskaņā ar jebkuru procedūru, ko varētu uzsākt saskaņā ar Konvenciju.

3. Ministru Komitejas lēmumiem par konsultatīvā atzinuma lūgšanu Tiesai nepieciešams to pārstāvju balsu vairākums, kam ir tiesības piedalīties Komitejas sēdēs.»

konstatētu, vai ir noticis pārkāpums, kā arī lai izvērtētu dažādus citus jautājumus, piemēram, par sūdzības pieņemamību, ECT vispirms nosaka attiecīgās ECK vai tās protokolu normas saturu. Tātad, pārfrāzējot tiesību zinātnes atziņu, ka konstitūcija ir tāda, kādu to savos nolēmumos saprot augstākā tiesa⁹¹¹, jāsecina, ka ECK un tās protokolu saturs ir tāds, kādu to savos nolēmumos pasludina ECT, interpretācijas ceļā nosakot rakstīto tiesību normu saturu un ar tiesību tālākveidošanas palīdzību tiesību sistēmā atrodot jaunas tiesību normas.

Kā liecina ECK nosaukums, konvencijas un arī tās protokolu galveno daļu veido ar šo starptautisko līgumu garantēto cilvēktiesību katalogs. Visas cilvēktiesības, tostarp Satversmē ietvertās cilvēka pamattiesības, ir pozitivizēti jeb pierakstīti vispārējie tiesību principi.⁹¹² Cilvēktiesības par principiem dēvētas arī ārvalstu tiesību doktrīnā. Analizējot ECK 6.panta «Tiesības uz taisnīgu tiesu» pirmās un trešās daļas⁹¹³ piemērošanu ECT nolēmumos⁹¹⁴, teikts: lai gan trešajā daļā atrodamais uzskaitījums varētu radīt citādu iespaidu, termina «taisnīga tiesa» saturs krimināllietās nav ierobežots ar 6.panta trešās daļas noteikumiem; garantijas, kas ietvertas pirmajā daļā formulētajā prasībā pēc taisnīgas tiesas, pilnībā attiecas arī uz tiesvedību krimināllietās; tātad, ja ir konstatēts, ka tiesvedība atbilst trešās daļas prasībām, tas ne vienmēr nozīmē, ka nevajag pārbaudīt tās atbilstību taisnīgas tiesas principam.⁹¹⁵

⁹¹¹ Constantinesco V. The ECJ as a Law Maker: *Praeter aut Contra Legem?* Grām.: Judicial Review in European Union Law. O'Keefe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000, p.75.

⁹¹² Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 40.lpp.

⁹¹³ ECK 6.panta «Tiesības uz taisnīgu tiesu» pirmā un trešā daļa:

«1. Ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu vai viņam izvirzītās apsūdzības krimināllietā pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā ar likumu noteiktā tiesā. Tiesas spriedums jādara publiski zināms, taču preses un publikas klātbūtne procesā var tikt pilnībā vai daļēji aizliegta tikumisku apsvērumu, sabiedriskās kārtības vai valsts drošības interesēs tādā demokrātiskā sabiedrībā, kur to prasa nepilngadīgo intereses vai procesa dalībnieku privātās dzīves aizsardzība, vai arī tajā apmērā, kuru tiesa uzskata par absolūti nepieciešamu īpašos apstākļos, kad atklātība apdraudētu taisnīguma intereses.

[..]

3. Ikvienam, kas tiek apsūdzēts noziegumā, ir šāds tiesību minimums:

a) tikt nekavējoties informētam, viņam saprotamā valodā un detalizēti, par viņam izvirzītās apsūdzības raksturu un iemeslu;

b) uz attiecīgu laiku un līdzekļiem, lai sagatavotu savu aizstāvību;

c) aizstāvēt sevi pašam vai saņemt paša izvēlētu juridisku palīdzību, vai, ja trūkst līdzekļu, lai segtu izdevumus par šo juridisko palīdzību, saņemt to par velti, ja tas nepieciešams taisnīguma interesēs;

d) uz apsūdzības liecinieku nopratināšanu vai nopratināt tos pašam un pieprasīt aizstāvības liecinieku klātbūtni un nopratināšanu tajos pašos apstākļos kā apsūdzības lieciniekus;

e) uz bezmaksas tulka pakalpojumiem, ja viņš nesaprot tiesā lietoto valodu vai nerunā tajā.»

⁹¹⁴ Skat., piemēram, ECT spriedums lietā: 29202/95, Zoon v. the Netherlands, 7 December 2000, paras.32–51. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59074> (aplūkots 08.02.2013.).

⁹¹⁵ Right to a Fair and Public Hearing (Article 6). Grām.: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Arai Y., van Hoof F., Bleichrodt E. etc. Van Dijk P., van Hoof F., van Rijn A., Zwaak L. (eds.). Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2006, p.579.

Tādu pašu viedokli paudis vācu tiesību zinātnieks Gustavs Radbruhs (Gustav Radbruch, 1878–1949). Gustav Radbruch. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Gustav_Radbruch (aplūkots 02.07.2013.). «Pastāv arī tiesību principi, kas ir autoritatīvāki par jebkuriem juridiskajiem priekšrakstiem. Likums, kas ir pretrunā šādam principam, nav spēkā. Šādus principus dēvē par dabiskajām tiesībām. Katrs atsevišķi tie radīja šaubas. Taču gadsimtu gaitā izkristalizējās to stabils saturs, un ar vispārēju piekrišanu tie tika nostiprināti tā saucamajās cilvēka pamattiesību un pilsonisko tiesību deklarācijās. Tā ka vairākums no tiem šaubas vairs neizraisa,» raksta Gustavs Radbruhs darbā «Piecas tiesību filozofijas

Principa saturu nosaka, to konkretizējot, – atšķirībā no rakstītajām tiesību normām, kuru saturu noteic ar interpretācijas palīdzību. Principa konkretizācija jeb papildīšana ar saturu notiek, izsakot to tekstuāli, lai pēc tam to izteiktu tiesību normas struktūrā (tiesību normu veido tiesiskais sastāvs un tiesiskās sekas, un to var izteikt «ja..., tad...» formā).⁹¹⁶

Interpretācijas priekšmets, kas iezīmē tās robežas, ir tiesību normas teksts.⁹¹⁷ Tādējādi tiesību normu iztulkot gramatiski nozīmē noskaidrot tajā ietverto vārdu nozīmi, sākot ar visšaurāko un beidzot ar visplašāko. Ar pārējo trīs iztulkošanas metožu – sistēmiskās, vēsturiskās un teleoloģiskās interpretācijas – palīdzību tiek noskaidrots, tieši kura no vārda nozīmēm ir ietverta konkrētās tiesību normas tekstā. Pārkāpjot vārdu nozīmes ietvarus, jau tiek veikta tiesību tālākveidošana.⁹¹⁸ Tiesību normu interpretācija notiek pēc siloģisma shēmas, kas sastāv no divām premisām un siloģisma slēdziena. Savukārt, veicot tiesību tālākveidošanu, juridiskais siloģisms vienmēr tiek papildināts ar trešo premisu, ko dēvē par vērtējuma spriedumu vai aksioloģisko premisu, tādēļ šo tiesību piemērošanas procesu sauc par vērtējošo subsumpciju.⁹¹⁹

Tā kā principa konkretizācijas gaitā tiek pārkāpti vārdu nozīmes ietvari un formulēta trešā premisa, tā uzskatāma par tiesību tālākveidošanas metodi. Tātad, nosakot ECK un tās protokolos ietverto cilvēktiesību saturu, ECT parasti veic tiesību tālākveidošanu. Izņēmums ir gadījumi, kad cilvēktiesību norma jau konkretizēta tiktāl, ka to iespējams piemērot bez tālākas konkretizācijas. Šādu cilvēktiesību normu tāpat kā jebkuru citu tiesību normu nepieciešams interpretēt. Kā piemēru te var minēt ECK 6.panta trešo daļu. Tiesību tālākveidošana tiek izmantota, arī paplašinot (analoģija) vai sašaurinot (teleoloģiskā redukcija) tiesisko sastāvu ECK un tās protokolu normām, kas nav vispārējie tiesību principi, respektīvi, rakstītajām tiesību normām, vai papildot ar saturu tajās ietvertās ģenerālklausulas. Savukārt tiesību normu interpretāciju ECT veic, skaidrojot rakstīto ECK un tās protokolu normu saturu.

Pati ECT atzīst, ka tā pārkāpj ECK ierakstīto vārdu nozīmes ietvarus, lai šā starptautiskā līguma normas piemērotu atbilstīgi to mērķim. 1985.gada 12.februāra sprieduma lietā «Colozza v. Italy» 27.punkts tik precīzi raksturo Strazbūras tiesas domāšanas procesu – ikviena lieta izskatāma un tiesības piemērojamas pēc būtības, nevis formāli –, ka autore uzskata par nepieciešamu to citēt pilnībā:

«Lai gan tas nav tieši minēts 6.panta pirmajā daļā, šā panta kopējais mērķis apliecina, ka personai, «kas tiek apsūdzēta noziegumā», ir tiesības piedalīties lietas izskatīšanā. Turklāt trešās

minūtes». Радбрух Г. Пять минут философии права. Grām.: Философия права. Москва: Международные отношения, 2004, с.226.

⁹¹⁶ Pjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 31., 40., 79.–80.lpp.

⁹¹⁷ Turpat, 79. lpp.

⁹¹⁸ Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķis E. (zin. red.) Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 128. lpp.

⁹¹⁹ Pjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 97. lpp.

daļas c), d) un e) punkts garantē «ikvienam, kas tiek apsūdzēts noziegumā,» tiesības «aizstāvēt sevi pašam», «nopratināt vai būt nopratinājušam lieciniekus» un «saņemt bezmaksas tulka pakalpojumus, ja viņš nesaprot tiesā lietoto valodu vai nerunā tajā», un ir grūti saprast, kā persona var realizēt šīs tiesības, nepiedaloties lietas izskatīšanā.»⁹²⁰

Pārkāpt vārdu nozīmes ietvarus liek princips, kas stingri iesakņojies ECT judikatūrā, – ECK un tās protokoli ir dzīvs tiesību akts, kuru nepieciešams interpretēt saistībā ar pašreizējiem apstākļiem.⁹²¹

Kā spilgtu vispārējo tiesību principu konkretizācijas piemēru var minēt ECT secinājumu, ka tiesības uz taisnīgu tiesu atsevišķos gadījumos (piemēram, ja noteikta obligāta juridiskā pārstāvība vai process ir sarežģīts) ietver arī tiesības uz bezmaksas juridisko palīdzību civillietās, ja personai trūkst līdzekļu, lai segtu ar to saistītos izdevumus. Saskaņā ar ECK 6.panta trešās daļas c) punktu ikvienam, kas tiek apsūdzēts noziegumā un kam trūkst līdzekļu, lai segtu izdevumus par juridisko palīdzību, ir tiesības uz bezmaksas juridisko palīdzību, ja tas nepieciešams taisnīguma interesēs. ECK 6.panta pirmajā daļā, kas attiecas gan uz civillietām, gan krimināllietām, par bezmaksas juridisko palīdzību nekas nav teikts. Tomēr, ECT ieskatā, tiesības uz bezmaksas juridisko palīdzību īpašos gadījumos personām, kam trūkst līdzekļu, lai segtu šādus izdevumus, izsecināmas no ECK 6.panta pirmās daļas un tātad attiecināmas arī uz civillietām. ECT argumentācija ir ļoti vienkārša un saprātīga: ja vienai pusei pietiek līdzekļu, lai saņemtu juridisko palīdzību, bet otrai ne, nav ievērojama procesuālā līdztiesība (procesuālo tiesību vienlīdzība)⁹²², turklāt ir liegtas tiesības uz pieeju tiesai, ko garantē 6.panta pirmā daļa.⁹²³ Tātad, konkretizējot tiesību uz taisnīgu tiesu saturu, ECT secināja, ka šis vispārējais tiesību princips ietver procesuālo līdztiesību un tiesības uz pieeju tiesai, no kā savukārt izriet tiesības uz bezmaksas juridisko palīdzību atsevišķos gadījumos arī civillietās, ja personai trūkst līdzekļu, lai segtu ar to saistītos izdevumus.

Tiesības uz taisnīgu tiesu ieņem īpašu vietu ECK garantēto cilvēktiesību vidū – gan šo tiesību nozīmīguma, gan par to pārkāpumiem iesniegto sūdzību milzīgā skaita un tiesību zinātnieku lielās intereses dēļ.⁹²⁴ Kā vairākkārt uzsvērusi ECT, demokrātiskā sabiedrībā tiesības uz taisnīgu

⁹²⁰ ECT spriedums lietā: 9024/80, Colozza v. Italy, 12 February 1985. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57462> (aplūkots 13.02.2013.).

⁹²¹ ECT spriedumi lietās: 27765/09, Hirsi Jamaa and Others v. Italy, 23 February 2012, para.175. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109231>; 31322/07, Haas v. Switzerland, 20 January 2011, para.55. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102940> (aplūkoti 28.02.2013.).

⁹²² Equality of arms – angļu val.

⁹²³ Right to a Fair and Public Hearing (Article 6). Grām.: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Arai Y., van Hoof F., Bleichrodt E. etc. Van Dijk P., van Hoof F., van Rijn A., Zwaak L. (eds.). Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2006, pp.579, 594–595; ECT spriedums lietā: 6289/73, Airey v. Ireland, 9 October 1979, paras.24, 26, 28. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57420> (aplūkots 08.02.2013.).

⁹²⁴ Article 6: the Right to a Fair Trial. Grām.: Law of the European Convention on Human Rights. Second edition. D.J. Harris, M. O'Boyle, E.P. Bates and others. New York: Oxford University Press Inc., 2009, p.201.

tiesu ieņem tik nozīmīgu vietu, ka 6.panta pirmās daļas sašaurināta interpretācija nav attaisnojama, jo tā neatbilst šā priekšraksta mērķim un uzdevumam.⁹²⁵

Teleoloģisko redukciju ECT veikusi, uzliekot ierobežojumu tiesību normai, kas ietverta ECK 35.panta pirmajā daļā: «Tiesa var izskatīt lietu vienīgi tad, ja ir izsmelti visi iekšējie tiesību aizsardzības līdzekļi saskaņā ar vispārārtītajām starptautisko tiesību normām [...]» Izteikta «ja ..., tad ...» formā, tiesību norma ir šāda: **ja** ir izsmelti visi iekšējie tiesību aizsardzības līdzekļi saskaņā ar vispārārtītajām starptautisko tiesību normām, ECT **tad** var izskatīt lietu. Minētajai tiesību normai ECT uzlikusi ierobežojumu: izņemot **tiesību aizsardzības līdzekļus**, kas nav efektīvi un adekvāti⁹²⁶, un **īpašus apstākļus**, kuros var neizmantot pat efektīvus un adekvātus tiesību aizsardzības līdzekļus⁹²⁷.

Teleoloģiskās redukcijas ceļā tālākveidotajā tiesību normā noteikts: **ja** ir izsmelti visi iekšējie tiesību aizsardzības līdzekļi saskaņā ar vispārārtītajām starptautisko tiesību normām, *izņemot **tiesību aizsardzības līdzekļus**, kas nav efektīvi un adekvāti, un **īpašus apstākļus**, kuros var neizmantot pat efektīvus un adekvātus tiesību aizsardzības līdzekļus*, ECT **tad** var izskatīt lietu. Mērķis, kura dēļ ierobežojums uzlikts, ir efektivitātes principa ievērošana. Šis princips konkretizēts vairākos ECT nolēmumos: ECK ir paredzēta, lai nodrošinātu nevis teorētiskas un iluzoras, bet praktiskas (konkrētas) un efektīvas tiesības.⁹²⁸

Citos nolēmumos ECT ir konkretizējusi pašas formulēto ģenerālklausulu «efektīvi un adekvāti tiesību aizsardzības līdzekļi», skaidrojot, ko Strasbūras tiesa par tādiem uzskata un ko ne. ECT 2007.gada 18.janvāra sprieduma lietā «Estriks pret Latviju» 94.punktā noteikts: tiesību aizsardzības līdzeklis ir efektīvs, ja tas attiecīgajā laika posmā bijis pieejams teorētiski un praktiski, tas ir, šis līdzeklis spēja nodrošināt iesniedzēja sūdzību risinājumu un saprātīgas izredzes uz

⁹²⁵ ECT spriedumi lietās: 47287/99, Perez v. France, 12 February 2004, para.64. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61629>; 2689/65, Delcourt v. Belgium, 17 January 1970, para.25. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57467> (aplūkoti 28.02.2013.).

⁹²⁶ Skat., piemēram, ECT spriedums lietā: 73819/01, Estriks v. Latvia, 18 January 2007, para.93. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79160> (aplūkots 08.02.2013.); sprieduma tulkojums latviešu valodā pieejams: Latvijas Vēstnesis, 2007. 22.augusts, Nr.135; ECT spriedums lietā: 86/1996/705/897, Andronicou and Constantinou v. Cyprus, 9 October 1997, para.159. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58102> (aplūkots 08.02.2013.).

⁹²⁷ ECT spriedums lietā: 25781/94, Cyprus v. Turkey, 10 May 2001, para.99. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59454> (aplūkots 08.02.2013.); ECT spriedums lietā: 25803/94, Selmouni v. France, 28 July 1999, para.76. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58287> (aplūkots 12.02.2013.); ECT spriedums lietā: 21893/93, Akdivar and Others v. Turkey, 16 September 1996, para.68. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58062> (aplūkots 12.02.2013.).

⁹²⁸ Skat., piemēram, ECT spriedumi lietās: 13072/05, Rōman v. Finland, 29 January 2013, para.58. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115864>; 27617/04, R.R. v. Poland, 26 May 2011, para.191. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104911>; 59519/00, Staroszczyk v. Poland, 22 March 2007, para.123. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79879> (aplūkoti 28.02.2013.); 58442/00, Lavents c. Lettonie, 28 novembre 2002, para.126. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65362>; 6289/73, Airey v. Ireland, 9 October 1979, para.24. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57420> (aplūkoti 08.02.2013.).

panākumiem (skatīt 1996.gada 16.septembra sprieduma lietā «Akdivar and Others v. Turkey» 68.punktu un 1999.gada 28.jūlija sprieduma lietā «Selmouni v. France» 76.punktu). Tātad efektīvs ir tāds tiesību aizsardzības līdzeklis, kas attiecīgajā laika posmā bijis pieejams teorētiski un praktiski, respektīvi, spēja nodrošināt iesniedzēja sūdzību risinājumu un saprātīgas izredzes uz panākumiem.

ECT 2001.gada 23.maija sprieduma lietā «Denizci and Others v. Cyprus» 362.punktā lasāms: kā ECT jau vairākkārt uzsvērusi, saskaņā ar ECT un Eiropas Cilvēktiesību komisijas⁹²⁹ (turpmāk – Komisija) judikatūru sūdzība tiesībsargam nav tiesību aizsardzības līdzeklis, kas obligāti jāizmanto, pamatojoties uz ECK 35.panta pirmo daļu, jo tiesībsargam nav tiesību uzlikt kādam pienākumu veikt jebkādas pasākumus vai noteikt jebkādas sankcijas.⁹³⁰ Tātad sūdzība tiesībsargam nav tiesību aizsardzības līdzeklis, kas obligāti jāizmanto, pamatojoties uz ECK 35.panta pirmo daļu (proti, nav efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis), jo tiesībsargam nav tiesību uzlikt kādam pienākumu veikt jebkādas pasākumus vai noteikt jebkādas sankcijas.

Kā redzams no minētajiem nolēmumiem un citētajiem to fragmentiem, tiesību normas, ko ECT iepriekšējos nolēmumos atradusi tiesību sistēmā, veicot tiesību tālākveidošanu, tā turpmāk izmanto kā vispāršaistošus priekšrakstus.

ECT veikusi arī ECK normu interpretāciju, nosakot šīs konvencijas 35.panta pirmajā daļā paredzētā sešu mēnešu termiņa beigas. Saskaņā ar ECK 35.panta pirmo daļu ECT var izskatīt lietu vienīgi tad, ja sūdzība ir iesniegta sešu mēnešu laikā, skaitot no dienas, kad ticis pieņemts pēdējais nolēmums minētajā lietā. Kā redzams, tiesību normā ir reglamentēts termiņa sākums – tā ir diena, kad pieņemts pēdējais nolēmums attiecīgajā lietā. Turpretī termiņa beigu moments tiesību normā nav noteikts, tas atrodams ECT nolēmumos, kuros iztulkots jēdziena «sūdzība ir iesniegta» saturs. 2003.gada 6.februāra lēmumā lietā «Belchev v. Bulgaria» norādīts:

«Tiesa atzīmē, ka sūdzības iesniedzējs tika atbrīvots 1997.gada 28.martā un sūdzība ir iesniegta, nosūtot vēstuli, kas datēta ar 1997.gada 24.septembri un pastā apzīmogota 27.septembrī. Tas attiecas uz Tiesas un agrāko Komisijas pastāvīgo judikatūru, saskaņā ar kuru par sūdzības iesniegšanas datumu principā tiek uzskatīts pirmās vēstules, kas apliecina nolūku iesniegt sūdzību un kas dod vismaz īsas norādes par iecerētās sūdzības būtību, datums, bet ne datums, kad sūdzība reģistrēta, vai datums, kas izlasāms uz zīmoga, kurš Tiesas reģistrācijā uzspiests, apliecinot

⁹²⁹ Eiropas Cilvēktiesību komisija likvidēta ar ECK 11.protokola spēkā stāšanos 1998.gada 1.novembrī, līdz ar to ir atkritis līdzšinējais starposms – lietas izskatīšana Komisijā – pirms lietas izlemšanas ECT. Komisija pārstāja darboties 1999.gada 1.novembrī. Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Ziemele I. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 56.lpp., 16.atsauce; Mits M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/tiesiska_valsts_un_korupcija/4670/ (aplūkots 30.11.2011.).

⁹³⁰ ECT spriedums lietā: 25316-25321/94 and 27207/95, Denizci and Others v. Cyprus, 23 May 2001, para.362. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59474> (aplūkots 12.02.2013.).

sūdzības saņemšanu (skat. X v. Ireland, Nr.8299/78, Komisijas 1980.gada 10.oktobra lēmums, Decisions and Reports [...] 22, 51.lpp., 71.–72.lpp., Erdođdu and İnce v. Turkey [GC⁹³¹], Nr.25067/94 un 25068/94, 30.punkts, ECHR 1999-IV [...]).»⁹³²

Tā tad sešu mēnešu termiņa beigu moments ir diena, kad sūdzība ir iesniegta, ar šo jēdzienu saprotot sūdzības nodošanu pastā, ko apliecina datums uz pasta zīmoga. Kā redzams no iepriekš minētā piemēra, arī pašas veiktās tiesību normas interpretācijas rezultātu ECT turpmāk izmanto kā vispārsaistošu.

Savu kompetenci tiesību sistēmā atrast vispārsaistošus priekšrakstus ECT noteikusi arī tiešā tekstā. 1978.gada 18.janvāra sprieduma lietā «Ireland v. the United Kingdom» 154.punktā, atsaucoties uz ECK 19.pantu, norādīts: ECT nolēmumi faktiski tiek pieņemti ne tikai tādēļ, lai izšķirtu ECT iesniegtās lietas, to nozīme ir lielāka, jo tajos tiesa izskaidro, aizsargā un attīsta ECK normas un tādējādi stimulē ECK dalībvalstis ievērot saistības, ko tās uzņēmušās ar šo starptautisko līgumu. 1998.gada 30.janvāra sprieduma lietā «United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey» 46. un 47.punktā lasāms:

«Lai noteiktu, vai pastāv nepieciešamība 11.panta otrās daļas⁹³³ nozīmē, līgumslēdzējām valstīm ir piešķirta tikai ierobežota rīcības brīvība, kas iet roku rokā ar stingru Eiropas uzraudzību, kas aptver gan tiesības, gan nolēmumus, kuros tās piemērotas, ieskaitot nolēmumus, kurus pasludinājušas neatkarīgas tiesas. [...] Kad Tiesa veic savu rūpīgo pārbaudi, tās uzdevums nav aizstāt savu viedokli ar attiecīgo valsts varas institūciju uzskatiem, bet drīzāk pārbaudīt saskaņā ar 11.pantu nolēmumus, ko tās pieņēmušas, realizējot savu rīcības brīvību.»⁹³⁴

2003.gada 24.jūlija sprieduma lietā «Karner v. Austria» 26.punktā ECT izsakās vēl tiešāk:

«Lai gan ar Konvenciju izveidotās sistēmas galvenais mērķis ir nodrošināt individuālu palīdzību, tās uzdevums ir arī izšķirt strīdus uz sabiedriskās kārtības pamatiem publiskās interesēs, tādējādi paaugstinot cilvēktiesību aizsardzības vispārējos standartus un izplatot cilvēktiesību jurisprudenci visā Konvencijas dalībvalstu kopienā.»⁹³⁵

⁹³¹ Grand Chamber.

⁹³² ECT lēmums par pieņemamību lietā: 39270/98, Belchev v. Bulgaria, 6 February 2003. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23065> (aplūkots 13.11.2012.).

⁹³³ ECK 11.pants «Pulcēšanās un biedrošanās brīvība»:

«1. Jebkuram cilvēkam ir tiesības uz miermīlīgu pulcēšanās un biedrošanās brīvību, ieskaitot tiesības veidot arodbiedrības un iestāties tajās, lai aizstāvētu savas intereses.

2. Šo tiesību izmantošanu nedrīkst pakļaut nekādiem ierobežojumiem, izņemot tos, kas noteikti ar likumu un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts vai sabiedrības drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai tikumību, vai citu cilvēku tiesības un brīvības. Šis pants nekavē noteikt likumīgus ierobežojumus šo tiesību izmantošanā personām, kas ir bruņoto spēku, policijas vai valsts pārvaldes sastāvā.»

⁹³⁴ ECT spriedums lietā: 133/1996/752/951, United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey, 30 January 1998. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58128> (aplūkots 13.02.2013.).

⁹³⁵ ECT spriedums lietā: 40016/98, Karner v. Austria, 24 July 2003. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61263> (aplūkots 16.04.2015.).

5.2.1.2. Satversmes tiesas kompetence

«Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi: lai konstatētu Satversmē ietverto cilvēktiesību normu saturu, tās tulkojamas pēc iespējas atbilstoši interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē. Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse ir obligāta attiecībā uz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas [...] interpretāciju, un šī prakse ir izmantojama arī attiecīgo Satversmes normu tulkošanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta sprieduma lietā Nr.2000-03-01 secinājumu daļas 5.punktu*)»⁹³⁶ – lasāms Satversmes tiesas 2011.gada 12.oktobra sprieduma lietā Nr.2010-74-03 16.2.punktā.

No šā citāta secināms, ka Satversmes tiesa ECT judikatūru, kas palīdz noskaidrot ECK garantēto cilvēktiesību saturu, atzīst par obligātu – tātad vispāršaistošu – tiesību avotu. Tas izriet no dažādās latviešu valodas vārdnīcās atrodamā vārda «obligāts» skaidrojuma: tāds, kas ir noteikts, pamatots ar tiesību normām, likumu un ir noteikti jāizpilda; tāds, ko nevar brīvi izvēlēties, ko saista noteikums, tradīcija, norādījums, rīkojums; pretstats: brīvprātīgs, fakultatīvs; cilme: no latīņu *obligatus* – 'saistīts'.⁹³⁷

To apliecina arī tiesību doktrīnas atziņas⁹³⁸ un Satversmes tiesas likuma 32.panta «Satversmes tiesas sprieduma spēks» otrā un trešā daļa un 29.panta «Tiesvedības izbeigšana» 2¹.daļa. Minētajās tiesību normās noteikts, ka Satversmes tiesas judikatūra ir vispāršaistoša – tas attiecas gan uz konstitucionālās tiesas veiktu tiesību normu interpretāciju, gan tiesību tālākveidošanas ceļā atrastajām tiesību normām. No šīm normām tātad izriet arī tas, ka attiecīgā ECT judikatūra Latvijas Republikā «ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām», jo tas noteikts Satversmes tiesas nolēmos.⁹³⁹ Atbilstīgi tajos ietvertajām atziņām ECT judikatūra ir vispāršaistošs tiesību avots, kas jāievēro, piemērojot gan ECK, gan Satversmi un arī citas nacionālās tiesību normas, jo tām visām jāatbilst Satversmei. Vienlaikus jāpatur prātā, ka ne ECK, ne ECT judikatūra neierobežo

⁹³⁶ Par Salacgrīvas novada domes 2010.gada 21.aprīļa saistošo noteikumu Nr.DL-01/2010 «Detālplānojums nekustamajam īpašumam «Zivtiņas», kadastra Nr.6660 003 0167, Salacgrīvas novads, Liepupes pagasts, Tūja» atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 12.oktobra spriedums lietā Nr.2010-74-03. Latvijas Vēstnesis, 2011. 14.oktobris, Nr.163.

⁹³⁷ Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/mlvv/>; Latviešu valodas vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/lvv/?vards=oblig%C4%81ts>; Latviešu literārās valodas vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/llvv/>; Skaidrojošā vārdnīca. Spektors A. (sast.). Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=oblig%C4%81ts> (aplūkoti 12.02.2013.).

⁹³⁸ Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 31.lpp.

⁹³⁹ Tas attiecas arī uz EST judikatūras vispāršaistošo spēku, ko Satversmes tiesa netieši atzinusi, 2011.gada 3.novembra sprieduma lietā Nr.2011-05-01 22.1.punktā norādot, ka ES tiesību norma un EST veikta tās interpretācija veido nedalāmu vienību, proti: «[...] Eiropas Savienības tiesību akti un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nostiprinātā to interpretācija ir jāņem vērā, piemērojot nacionālos normatīvos aktus, lai pēc iespējas novērstu pretrunas starp Latvijas nacionālajām un Eiropas Savienības tiesībām [...]» Par Publisko iepirkumu likuma 39.panta pirmās daļas 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 105.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 3.novembra spriedums lietā Nr.2011-05-01. Latvijas Vēstnesis, 2011. 8.novembris, Nr.176.

Satversmē garantētās tiesības, tādēļ mūsu valsts pamatlikumā var būt paredzēts plašāks tiesību apjoms.⁹⁴⁰

5.2.1.3. EST judikatūras vispārstaistošais spēks

Kā autore noskaidrojusi promocijas darba 4.nodaļā⁹⁴¹, EST un pārējo ES tiesu, ciktāl to kompetence saistīta ar jomām, ar kurām var saskarties dalībvalsts (tātad arī Latvijas valsts) vara, judikatūra – tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – ir vispārstaistošs patstāvīgais papildu jeb subsidiārais tiesību avots Latvijas tiesību sistēmā. EST tiesnešu tiesību normas ir vispārstaistošas tāpat kā ES normatīvajos tiesību aktos ietvertās; EST veikta rakstītās tiesību normas interpretācija (tās rezultāts) nav jaunatrasta tiesību norma, taču ir vispārstaistoša kā attiecīgās normas satura atklājēja un tātad kā pati šī norma, jo ES tiesību norma un EST veikts tās iztulkojums veido nedalāmu vienību.

Līdz ar Lisabonas līguma spēkā stāšanos ES tiesas uz ECK garantētajām cilvēktiesībām un ECT praksi vairs nedrīkst atsaukties vienīgi kā uz iztulkošanas līdzekli un nonākt pie atšķirīga rezultāta, šīm tiesām gan ECK normas, gan ECT judikatūra ir kļuvušas formāli juridiski saistošas kā pamattiesību aizsardzības minimālo standartu noteicējas.⁹⁴² Tātad ECT juridiski nozīmīgās atziņas ir saistošas arī Latvijai un citām ES dalībvalstīm neatkarīgi no pievienošanās ECK. Tā kā ECK normas un ECT judikatūra ir saistošas ES tiesām, kuru judikatūra tāpat kā visas ES tiesības, pamatojoties uz ES tiesību pārākuma principu, prevalē pār Latvijas nacionālajām tiesību normām, izņemot Satversmes kodolu, secināms, ka pārākuma princips uz ECK garantētajām cilvēktiesībām un ECT judikatūru attiecas tikpat lielā mērā kā uz ES tiesībām.

Tiesību doktrīnā pārākums definēts kā ES tiesību normas īpašība (spēja) kolīzijas gadījumā būt pārākai par (prevalēt pār) valsts tiesību normu.⁹⁴³ Šis pārākums nosaka ES un dalībvalsts tiesību normu kolīziju risināšanas normu: kolīzija atrisināma, priekšroku dodot ES tiesību normai, pamatojoties uz ES tiesību piemērošanas prioritāti.⁹⁴⁴ Gan ECK garantēto cilvēktiesību katalogu, gan Satversmes kodolu veido vispārējie tiesību principi, tādēļ kolīziju starp ECK ietvertajām cilvēktiesībām, kuru saturs atrodams ECT judikatūrā, no vienas puses, un Satversmes kodolu

⁹⁴⁰ Par to sīkāk skat. turpmāk šajā promocijas darba nodaļā.

⁹⁴¹ Skat. arī: Slaņķe G. Eiropas Savienības Tiesas judikatūras saistošais spēks. Juridiskā zinātne, Nr.4 (2013). Tiesību zinātnes nākotnei, 2; Mikelšone G. The Binding Force of the Case Law of the Court of Justice of the European Union. Jurisprudence, No.20(2), 2013. Pieejams: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/966/922> (aplūkots 02.01.2014.).

⁹⁴² Celma D. Eiropas tiesu mijiedarbība. Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Eiropas Savienības Tiesa: no divām nesaistītām institūcijām līdz vienotai sistēmai. Jurista Vārds, 2011. 27.decembris, Nr.52 (699).

⁹⁴³ Borkoveca M. Eiropas Savienības tiesību sistēmas mijiedarbība ar dalībvalstu tiesību sistēmām. Jurista Vārds, 2010. 30.marts, Nr.13 (608).

⁹⁴⁴ Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēmjaudājumi. Promocijas darbs, 105.lpp. Pieejams: <https://luis.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F1235036252/Marina%20Borkoveca%202011.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

veidojošiem vispārējiem tiesību principiem, no otras puses, nemaz nav iespējams risināt, izmantojot pārākuma principu. Tā risināma tāpat kā kolīzija starp jebkuriem vispārējiem tiesību principiem – ar svēršanas un vērtēšanas metodi, nosakot, kuram no tiem ir lielāks «svars» konkrētajā situācijā, ņemot vērā visus sociālos, ekonomiskos, politiskos un citus apstākļus attiecīgajā brīdī, lai panāktu labāko iespējamo kompromisu.⁹⁴⁵

5.2.1.4. ECK likuma 4.pants

Pētījuma ietvaros būtu vērts pievērsties jautājumam, vai ECK likuma 4.pants ir izmantojams kā ECT judikatūras vispārējo spēka pamatojums, jo Latvijas tiesību zinātnē un tiesu judikatūrā šāds uzskats ir plaši izplatīts.

Kā jau minēts, Ineses Lībiņas-Egneres ieskatā, saskaņā ar ECK likuma 4.pantu, Satversmes 89.pantu un ECK 46.pantu ECT judikatūra uzskatāma par vispārējo spēka avotu. Šim viedoklim pievienojas Ginta Sniedzīte.⁹⁴⁶

ECK likuma 4.pantu kā ECT judikatūras saistošo spēka pamatojumu izmanto arī Latvijas tiesas. Tā rīkojies Senāta CLD 2002.gada 13.februāra spriedumā lietā Nr.SKC-102 un 2005.gada 26.janvāra spriedumā lietā Nr.SKC-41⁹⁴⁷. Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta sprieduma lietā Nr.2000-03-01 secinājumu daļas 5.punktā šis uzskats pausts tieši: ECT prakse saskaņā ar saistībām, ko Latvija uzņēmusies (ECK likuma 4.pants), ir obligāta attiecībā uz ECK normu interpretāciju, un šī prakse izmantojama arī attiecīgo Satversmes normu tulkošanai.⁹⁴⁸

Pretējās domās ir S.J.D. Gita Feldhūne, viņasprāt, ECK likuma 4.pantu «nevar un nekad nevarēja izmantot, lai pamatotu ECT prakses saistošo raksturu, un atsaukšanās uz to nav korekta»⁹⁴⁹.

Ne tik kategoriski izsakās Mārtiņš Mits: ECK likuma 4.pants, iztulkots paplašināti, nozīmē, ka Latvija, atzīdama sev par saistošu ECT jurisdikciju ECK iztulkošanā un piemērošanā, ir ne tikai piešķirusi ECT kompetenci saņemt un izskatīt pret Latviju vērstos iesniegumus, bet arī noteikusi sev par saistošu visos ECT nolēmumos sniegto ECK iztulkojumu; tomēr jāņem vērā, ka pēc ECK 11.protokola spēkā stāšanās 1998.gada 1.novembrī ECK likuma 4.pants ir zaudējis nozīmi, jo,

⁹⁴⁵ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 119.lpp.

⁹⁴⁶ Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 69.–70.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

⁹⁴⁷ Senāta CLD 2005.gada 26.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-41. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/archive/department1/2005/skc-41-05.pdf> (aplūkots 05.02.2013.).

⁹⁴⁸ Par Saeimas vēlēšanu likuma 5.panta 5. un 6.punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9.panta 5. un 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101.pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25.pantam: Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta spriedums lietā Nr.2000-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1.septembris, Nr.307/309.

⁹⁴⁹ Feldhūne G. Tiesu prakse Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošanā: Augstākās tiesas Senāta spriedums lietā Laimonis Strujevičs pret a/s «Diena» un Aivaru Ozoliņu. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/politikas_process/4671/ (aplūkots 30.11.2011.).

ratificējot šo protokolu, katra dalībvalsts ir automātiski atzinusi ECT jurisdikciju saņemt un izskatīt pret to vērstos iesniegumus; līdz ar to ECK likuma 4.pants nevar būt par juridisku pamatu ECT nolēmumos sniegtā ECK iztulkojuma saistošajam raksturam, bet var būt viens no argumentiem tam par labu; tiešais juridiskais pamats ir ECK likuma 1.pants, proti, tiesību norma, ar kuru tika atzīts ECK un tās protokolu saistošais raksturs.⁹⁵⁰

Autore pievienojas Mārtiņa Mita viedoklim par ECK likuma 4.panta paplašināta iztulkojuma saturu, jo, piešķirot ECT kompetenci saņemt un izskatīt pret Latviju vērstos iesniegumus (nosakot sev par saistošu ECT jurisdikciju ECK iztulkošanā un piemērošanā), Latvija likumsakarīgi ir atzinusi sev par saistošu visos ECT nolēmumos sniegto ECK iztulkojumu un, protams, arī tiesību tālākveidošanas ceļā atrastās tiesību normas, jo šī darbība ietilpst jēdzienā «piemērošana». Tomēr neatkarīgi no ECK likuma 1. vai 4.panta satura ECT judikatūras vispārsaistošo spēku nosaka daudzi būtiskāki apstākļi, par kuriem rakstīts jau iepriekš. Turklāt pēc ECK 11.protokola spēkā stāšanās 1998.gada 1.novembrī ECK likuma 4.pants ir zaudējis nozīmi. Savukārt ECT arī pēc ECK 11.protokola spēkā stāšanās tāpat kā iepriekš lietas izskata, pamatojoties gan uz savu iepriekšējo judikatūru, gan arī uz Komisijas atziņām, – to apliecina pētījumā apskatītie ECT nolēmumi.

5.2.1.5. Secinājumi, kas izriet no 5.2.1.1.–5.2.1.4.apakšnodaļas

No visa iepriekš aprakstītā secināms, ka juridiski nozīmīgās atziņas, ko ECT atradusi tiesību tālākveidošanas ceļā, jeb tiesnešu tiesības atbilst visām trim tiesību normai raksturīgajām pazīmēm, kas uzskaitītas un raksturotas jau promocijas darba 4.nodaļā.

ECT judikatūra attiecas ne tikai uz konkrētās lietas dalībniekiem, bet uz nenoteiktu personu loku un tādēļ ir lietojama vairākkārtīgi. To apliecina visi iepriekš aprakstītie ECT tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas ceļā formulēto atziņu piemēri. Kā vienu no uzskatāmākajiem var minēt tiesību normu, ko ECT atradusi tiesību sistēmā, teleoloģiskās redukcijas ceļā tālākveidojot ECK tiesību normu, kas ietverta ECK 35.panta pirmajā daļā. Minēto normu ECT reducējusi šādi: **ja** ir izsmelti visi iekšējie tiesību aizsardzības līdzekļi saskaņā ar vispāratzītajām starptautisko tiesību normām, *izņemot tiesību aizsardzības līdzekļus, kas nav efektīvi un adekvāti, un īpašus apstākļus, kuros var neizmantot pat efektīvus un adekvātus tiesību aizsardzības līdzekļus*, ECT **tad** var izskatīt lietu.

Reducēto tiesību normu pati ECT jau neskaitāmas reizes izmantojusi savos nolēmumos kā vispārsaistošu priekšrakstu. Tās vispārsaistošais spēks attiecas arī uz visiem tiem tiesību subjektiem, starp kuriem radies strīds nonāks ECT, jo sūdzības pieņemamību Strasbūras tiesa izvērtēs (proti,

⁹⁵⁰ Mits M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/tiesiska_valsts_un_korupcija/4670/ (aplūkots 30.11.2011.).

atzīs to par pieņemamu vai arī nepieņemamu), pamatojoties uz teleoloģiskās redukcijas ceļā tālākveidoto tiesību normu. Tātad reducētā tiesību norma kā vispāršaistošs priekšraksts jāievēro gan sūdzības iesniedzējiem, gan ECK dalībvalstīm.

Ja valsts neņems vērā ECT juridiski nozīmīgās atziņas un privātpersona, pamatojoties uz tām, vērsīsies Strasbūras tiesā, valsts lietu zaudēs, proti, tiks konstatēts ECK pārkāpums, jo šī tiesa ievēro savu judikatūru. ECT maina praksi un strikti groza iepriekšējo nostāju ļoti reti un tikai svarīgu iemeslu dēļ, tāpēc nepieciešamība interpretēt Strasbūras tiesas nolēmumus izriet no nepieciešamības paredzēt vēl neizskatīto lietu iznākumu.⁹⁵¹

Vainīgajai valstij radīsies pienākums saskaņā ar ECK 46.pantu pildīt ECT spriedumu, kurā tā būs puse. Kristīne Līce to raksturo šādi: «[...] valstij ir pienākums pilnībā izpildīt ECT spriedumu, proti, ir jāveic gan individuālie (kompensācijas izmaksa, statusa atjaunošana), gan vispārējie pasākumi, lai nepieļautu līdzīgus pārkāpumus nākotnē. Vispārējie pasākumi var būt gan grozījumi likumā, gan arī izmaiņas tiesu praksē, kuras savukārt var būt ne tikai jaunu tiesību normu iedzīvināšana (piemēram, Kriminālprocesa kodeksa normas par pirmstiesas apcietinājumu aizstājušās Kriminālprocesa likuma normas), bet arī esošo normu interpretācijas vai piemērošanas korekcijas (piemēram, kā ECT atzina lietā Mītkus pret Latviju, ieslodzītā nekonvojēšana uz tiesas sēdi veido Konvencijas pārkāpumu).»⁹⁵²

Tieši tāpat dalībvalsts pienākums izpildīt Strasbūras tiesas spriedumus raksturots tās judikatūrā. ECT 2004.gada 22.jūnija sprieduma lietā «Broniowski v. Poland» 192.punktā teikts: spriedums, kurā ECT konstatējusi pārkāpumu, uzliek atbildētājai valstij juridisku pienākumu ne tikai samaksāt spriedumā noteiktās summas, kas piešķirtas kā taisnīga atlīdzība, pamatojoties uz ECK 41.pantu, bet arī izvēlieties vispārējus un/vai, ja nepieciešams, individuālus pasākumus, kas jāievieš valsts nacionālajā tiesiskajā kārtībā, lai izbeigtu ECT atklāto pārkāpumu un, cik vien iespējams, novērstu tā radītās sekas.⁹⁵³ Šādi tiek nodrošināta ECT judikatūras piemērojamība piespiedu kārtā.

ECK pārkāpumu valsts rīcībā ECT nereti konstatē, pamatojoties tieši uz savu judikatūru. Piemēram, 1979.gada 9.oktobra spriedumā «Airey v. Ireland» ECK 6.panta pirmās daļas pārkāpums Īrijas rīcībā konstatēts, pamatojoties uz tiesību normu, ko ECT atradusi, konkretizējot vispārējo tiesību principu – tiesības uz taisnīgu tiesu. ECT secināja, ka šis princips ietver procesuālo

⁹⁵¹ Zupančičs B.M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas precedentu un spriedumu interpretācija. Likums un Tiesības, 2004. aprīlis, 6.sēj., Nr.4 (56), 98.lpp., 4.atsauce, 105.lpp.; Garlicki L. Judicial Deliberations: The Strasbourg Perspective. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, p.395.

⁹⁵² Līce K. Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas tiesu mijiedarbība. Jurista Vārds, 2012. 20.novembris, Nr.47 (746). Skat. arī: Barkhuysen T., van Emmerik M. Legitimacy of European Court of Human Rights Judgments: Procedural Aspects. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, pp.439–440.

⁹⁵³ ECT Lielās palātas spriedums lietā: 31443/96, Broniowski v. Poland, 22 June 2004. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61828> (aplūkots 17.04.2015.).

līdztiesību un tiesības uz pieeju tiesai, no kā savukārt izriet tiesības uz bezmaksas juridisko palīdzību atsevišķos gadījumos (piemēram, ja noteikta obligāta juridiskā pārstāvība vai process ir sarežģīts) arī civillietās, ja personai trūkst līdzekļu, lai segtu ar to saistītos izdevumus (skat. sprieduma 24., 26. un 28.punktu).

Pamatojoties uz savām atziņām, ECT mēdz izšķirt ne tikai lietu pēc būtības, bet arī procesuālus jautājumus, piemēram, par sūdzības pieņemamību. 2007.gada 18.janvāra sprieduma lietā «Estrikhs pret Latviju» 94.punktā ECT, lai noteiktu ģenerālklausulas «efektīvi un adekvāti tiesību aizsardzības līdzekļi» saturu, atsaucas uz savos iepriekšējos nolēmumos (1996.gada 16.septembra sprieduma lietā «Akdivar and Others v. Turkey» 68.punktā un 1999.gada 28.jūlija sprieduma lietā «Selmouni v. France» 76.punktā) veiktu tās konkretizāciju: efektīvs ir tāds tiesību aizsardzības līdzeklis, kas attiecīgajā laika posmā bijis pieejams teorētiski un praktiski, respektīvi, spēja nodrošināt iesniedzēja sūdzību risinājumu un saprātīgas izredzes uz panākumiem.

Arī pati ECT atzinusi, ka tiesību jautājumus tā izlemj, pamatojoties uz savu judikatūru. ECT 2012.gada 23.februāra sprieduma lietā «Hirsi Jamaa and Others v. Italy» 175.punktā lasāms: «Vēl tomēr jāpārlicinās, vai pieteikums ir pamatots. Lai atbildētu uz šo jautājumu, jāņem vērā analizējamās normas mērķis un nozīme, kas iztīrājami, ievērojot Tiesas judikatūrā stingri iesakņojušos principu: Konvencija un tās protokoli ir dzīvs tiesību akts, kuru nepieciešams interpretēt saistībā ar pašreizējiem apstākļiem.» Dažkārt atsauce uz ECT judikatūru atrodama šīs tiesas spriedumu rezolūtīvajā daļā.⁹⁵⁴

Tātad ECT tiesnešu tiesību normas ir vispāršaistošas tāpat kā ECK un tās protokolos ietvertās. Savukārt Strasbūras tiesas veiktas minētā starptautiskā līguma rakstītās tiesību normas interpretācijas rezultāts nav jaunatrasta tiesību norma, taču ir vispāršaistošs kā attiecīgās normas satura atklājējs un tātad kā pati šī norma, jo ECK tiesību norma un ECT veikts tās iztulkojums veido nedalāmu vienību. To papildus iepriekš izklāstītajiem argumentiem apstiprina arī ECK 28.panta «Komiteju pilnvaras» pirmās daļas b) punktā noteiktais: izskatot sūdzību, kas iesniegta saskaņā ar 34.panta noteikumiem, komiteja var vienbalsīgi atzīt to par pieņemamu izskatīšanai un vienlaicīgi pasludināt spriedumu pēc būtības, ja attiecībā uz lietas pamatā esošo jautājumu par ECK vai tās protokolu interpretāciju vai piemērošanu jau ir iedibināta ECT pastāvīgā judikatūra. Kā jau minēts, vispāršaistošas ECT atziņas atrodamas ne tikai Strasbūras tiesas spriedumos (neatkarīgi no tā, vai tajos ir vai nav konstatēts pārkāpums), bet arī lēmumos. Tātad ikvienā ECT nolēmumā vispāršaistoša ir ne tikai rezolūtīvā daļa, bet arī motīvu daļā ietilpstošā judikatūra.

⁹⁵⁴ Skat., piemēram, ECT spriedums lietā: 45705/07, D.G. v. Poland, 12 February 2013, para.185. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-116410>; sprieduma tulkojums latviešu valodā pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/files/content/spriedumi/D.G.%20pret%20Poliju%20%28D.G.%20v.%20Poland%29.pdf> (aplūkoti 18.04.2015.).

ECT judikatūra ir saistoša ne tikai ECK dalībvalstu tiesām, bet arī pārējiem šo valstu varas atzariem, respektīvi, valstij kopumā. Tas izriet gan no ECK 46.panta, gan no citētā Kristīnes Līces raksta fragmenta, kurā Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās stāsta par valsts pienākumu izpildīt ECT spriedumu, gan no tiesību zinātnieku atziņām⁹⁵⁵. To apliecina ārvalstu doktrīnā paustais: ECT judikatūra ECK dalībvalstīs ierosinājusi nozīmīgas reformas gan privāttiesību, gan krimināltiesību, gan arī administratīvo tiesību jomā.⁹⁵⁶ To noteikusi arī pati ECT, piemēram, 1986.gada 8.jūlija sprieduma lietā «Lingens v. Austria» 46.punktā norādot:

«Vīnes apgabaltiesa uzskatīja, ka pierādīšanas pienākums izrietēja no likuma un ka padarīt to mazāk apgrūtinošu bija nevis tiesu, bet likumdevēja pienākums [...]. Saistībā ar to Tiesa norāda, ka nav nepieciešams precizēt, kura valsts varas institūcija ir atbildīga par Konvencijas pārkāpumu, vienīgais strīdus jautājums ir valsts starptautiskā atbildība (skat. arī 1983.gada 13.jūlija sprieduma «Zimmermann and Steiner» [...] 32.punktu).»⁹⁵⁷

Tiesību doktrīnā izteikts viedoklis, ka ECT īstenotā ECK kā dzīva tiesību akta interpretācija un piemērošana un valstu pozitīvo pienākumu doktrīna ierobežo konvencijas dalībvalstu valdību un parlamentu likumdošanas varu.⁹⁵⁸ Tomēr šādām bažām nav pamata, jo parasti viens no ECT judikatūras avotiem ir Eiropas konsensus, protams, ja Strasbūras tiesa tādu konstatē. Eiropas konsensus tiek identificēts tad, ja kādā tiesību jautājumā ECK dalībvalstu tiesību normas un to piemērošanas prakse ir saskanīgas. Citiem vārdiem sakot, Eiropas konsensus ir ECK dalībvalstu tiesību normu un to piemērošanas prakses salīdzinošas izpētes rezultāts, kas atspoguļo Eiropas valstu atzītos kopējos standartus kāda tiesību jautājuma risināšanā. Ja kādā jautājumā Eiropas konsensus netiek konstatēts, dalībvalstīm tā regulēšanā parasti tiek piešķirta lielāka rīcības brīvība.⁹⁵⁹

⁹⁵⁵ Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Ziemele I. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 67.lpp.; Mits M. Priekšvārds. Grām.: Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Spriedumu izlase I. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 4.–5.lpp.; Right to a Fair and Public Hearing (Article 6). Grām.: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Arai Y., van Hoof F., Bleichrodt E. etc. Van Dijk P., van Hoof F., van Rijn A., Zwaak L. (eds.). Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2006, p.514.

⁹⁵⁶ Loth M.A. Courts in a Quest for Legitimacy: A Comparative Approach. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts? Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, p.277.

⁹⁵⁷ ECT spriedums lietā: 9815/82, Lingens v. Austria, 8 July 1986. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57523> (aplūkots 27.02.2013.).

⁹⁵⁸ Thomassen W. Judicial Legitimacy in an Internationalized World. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts? Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009, p.402.

⁹⁵⁹ Dzehtsiarou K. European Consensus and the Legitimacy of the European Court of Human Rights. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, pp.13, 23–25, 39–41. Skat., piemēram, ECT spriedums lietā: 13444/04, Glor v. Switzerland, 30 April 2009, paras.53, 75, 96–98. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92525>; ECT Lielās palātas spriedums lietā 46295/99, Stafford v. the United Kingdom, 28 May 2002, paras.68, 69. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60486>; un ECT Lielās palātas spriedumi lietās: 2330/09, Sindicatul «Păstorul cel Bun» v. Romania, 9 July 2013, paras.61, 171. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122763>; 48876/08, Animal Defenders International v. the

5.2.1.6. ECT judikatūras saistošais spēks praksē – dažādu tiesu nolēmumos

Savu judikatūru kā vispārsaistošu tiesību avotu ECT uztvērusi un izmantojusi ļoti daudzos nolēmumos – tas redzams no vairākiem iepriekš aprakstītajiem piemēriem. ECT atziņas kā vispārsaistošu tiesību avotu piemēro arī Latvijas tiesas, un līdere šajā jomā ir Satversmes tiesa.

2003.gada 27.jūnija sprieduma lietā Nr.2003-04-01 secinājumu daļas 5.punktā Latvijas konstitucionālā tiesa Satversmes 92.panta pirmajā un ceturtajā daļā «ielasījusi» ECT 1979.gada 9.oktobra spriedumā «Airey v. Ireland» 24. un 26.punktā ietvertu vispārējā tiesību principa konkretizācijas normu⁹⁶⁰, no kuras izriet, ka tiesības uz taisnīgu tiesu attiecīgās situācijās ietver arī tiesības uz bezmaksas juridisko palīdzību civillietās. Papildus šajā Satversmes tiesas spriedumā vēl atrodama piebilde: «Šāds no Satversmes 92.panta izrietošais ikvienas personas tiesību uz advokāta palīdzību saturs nav izsmeļošs, tas var tikt paplašināts, bet ne ierobežots.»⁹⁶¹

Ja ECK vai tās protokolos ietvertās cilvēktiesības attiecīgajā šā starptautiskā līguma normā ir jau vismaz daļēji konkretizētas, to tālāku konkretizāciju ECT veic, skaidrojot katra normā iekļautā jēdziena nozīmi. Piemēram, ECK 8.panta «Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību» pirmajā daļā lasāms: «Ikvienam ir tiesības uz savu privāto un ģimenes dzīvi, korespondences noslēpumu un dzīvokļa neaizskaramību.» Šo cilvēktiesību normu ECT konkretizējusi, skaidrojot jēdzienu «ģimene», «ģimenes dzīve» saturu.

2004.gada 11.oktobra sprieduma lietā Nr.2004-02-0106⁹⁶² 14.punktā Satversmes tiesa ECT sniegto jēdzienu «ģimene», «ģimenes dzīve» skaidrojumu izmantojusi kā vispārsaistošu tiesību avotu un izšķīrusi lietu, lielā mērā pamatojoties tieši uz šīm atziņām. Satversmes tiesa, citējot ECT judikatūru, secinājusi: jēdziens «ģimene» ECK 8.panta pirmajā daļā nav saistīts vienīgi ar attiecībām, kas balstītas uz laulībām, tas var ietvert arī citas *de facto* «ģimenes» saites gadījumos,

United Kingdom, 22 April 2013, paras.65–72, 123. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-119244> (aplūkoti 18.04.2015.).

⁹⁶⁰ ECT 1979.gada 9.oktobra sprieduma «Airey v. Ireland» 24.punktā secināts: «Tiesa uzskata, ka iesniedzēja būtu nostādīta sliktākā stāvoklī, ja viņas vīru pārstāvētu advokāts, bet iesniedzēju neviens nepārstāvētu. Ņemot vērā šo pieņēmumu, pēc Tiesas ieskatiem, nav pamata domāt, ka šāda veida procesā iesniedzēja varētu efektīvi uzturēt prasību, pat ievērojot palīdzību, ko pusēm, kas sevi pārstāv pašas, kā apgalvoja valdības pārstāvji, sniežot tiesnesis.»

Šā sprieduma 26.punktā noteikts: «[...] 6.panta pirmā daļa dažkārt var uzlikt valstij pienākumu nodrošināt juridisko palīdzību gadījumos, kad tā ir nepieciešama, lai varētu efektīvi nodrošināt pieeju tiesai. Tas var būt gadījumos, kad juridiskā pārstāvība ir obligāta, kā tas ir noteikts vairāku dalībvalstu tiesību aktos attiecībā uz dažādiem procesa veidiem, vai ņemot vērā procesa sarežģītību.»

⁹⁶¹ Skat.: Par Civilprocesa likuma 82.panta piektās daļas un 453.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92.pantam: Satversmes tiesas 2003.gada 27.jūnija spriedums lietā Nr.2003-04-01, secinājumu daļas 5.punkts. Latvijas Vēstnesis, 2003. 1.jūlijs, Nr.97.

⁹⁶² Par Civillikuma 155.panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110.panta pirmajam teikumam un Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā, 4.pantam: Satversmes tiesas 2004.gada 11.oktobra spriedums lietā Nr.2004-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2004. 12.oktobrī, Nr.161.

kad puses dzīvo kopā ārpus laulības (skat. ECT sprieduma lietā «Keegan v. Ireland»⁹⁶³ 44.punktu); šī tiesību norma ģimenes neiedala «likumīgajās» («legitimate») un «nelikumīgajās» («illegitimate»), neprecēta māte kopā ar viņas bērnu ir jāuzskata par ģimeni tāpat kā pārējās ģimenes (skat. ECT sprieduma lietā «Marckx v. Belgium»⁹⁶⁴ 31.punktu).

Tajā pašā Satversmes tiesas sprieduma punktā lasāms: interpretējot jēdzienu «ģimenes dzīve», ECT norāda, ka bioloģiskā un sociālā realitāte (biological and social reality) ir prioritāra salīdzinājumā ar likumisko pieņēmumu (legal presumption) (skat. ECT sprieduma lietā «Kroon and Others v. the Netherlands»⁹⁶⁵ 40.punktu). Saistībā ar jēdzienu «ģimenes dzīve» Satversmes tiesa, pamatojoties uz citētajiem ECT nolēmumiem, secina: Civillikuma⁹⁶⁶ 214.pantā noteikts, ka pie ģimenes šaurākā nozīmē pieder laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā, taču ECT jēdzienu «ģimenes dzīve» interpretē plašāk, uzsverot, ka konkrēto attiecību atbilstību «ģimenes dzīvei» var būtiski ietekmēt daudzi faktori, piemēram, pāra kopdzīve, attiecību ilgums, kopīgi bērni un citi (skat. ECT sprieduma lietā «X, Y and Z v. the United Kingdom»⁹⁶⁷ 36.punktu, ECT sprieduma lietā «Kroon and Others v. the Netherlands» 30.punktu). Tātad kolīziju starp Civillikuma un ECT judikatūras normu Satversmes tiesa atrisinājusi par labu pēdējai.

Kā vispāršaistošu tiesību avotu Satversmes tiesa izmantojusi arī ECT lēmumos ietvertu judikatūru. Atsaucoties uz ECT 1999.gada 22.jūnija lēmumu lietā «Tumilovich v. Russia»⁹⁶⁸, Satversmes tiesa 2002.gada 20.jūnija sprieduma lietā Nr.2001-17-0106 secinājumu daļas 4.punktā atzīst: «Pēc savas būtības prokurora protests uzskatāms par diskrecionāro (*discretionary*) varu, bet ne par efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli Konvencijas izpratnē. [Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu lietā «Tumilovich against Russia» (1999).]»⁹⁶⁹ Šajā gadījumā Satversmes tiesa kā vispāršaistošu tiesību normu izmantojusi ECT veiktu ģenerālklausulas «efektīvi un adekvāti tiesību

⁹⁶³ ECT spriedums lietā: 16969/90, Keegan v. Ireland, 26 May 1994. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57881> (aplūkots 13.02.2013.).

⁹⁶⁴ ECT spriedums lietā: 6833/74, Marckx v. Belgium, 13 June 1979. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57534> (aplūkots 13.02.2013.).

⁹⁶⁵ ECT spriedums lietā: 18535/91, Kroon and Others v. the Netherlands, 27 October 1994. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57904> (aplūkots 13.02.2013.).

⁹⁶⁶ Civillikums. Pirmā daļa. Ģimenes tiesības: LR likums. Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 1993. 10.jūnijs, Nr.22.

⁹⁶⁷ ECT spriedums lietā: 21830/93, X, Y and Z v. the United Kingdom, 22 April 1997. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58032> (aplūkots 13.02.2013.).

⁹⁶⁸ Šajā lēmumā teikts: sūdzība ģenerālprokurora vietniekam ir ārkārtējs tiesību aizsardzības līdzeklis, kura izmantošana ir atkarīga no ģenerālprokurora vietnieka diskrecionārās varas, tādēļ nav uzskatāms par efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli ECK 35.panta pirmās daļas izpratnē. ECT lēmums par pieņemamību lietā: 47033/99, Tumilovich v. Russia, 22 June 1999. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-4656> (aplūkots 27.01.2013.).

⁹⁶⁹ Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 279.panta otrās daļas un 280.panta pirmās daļas 4.punkta daļā, kas nosaka, ka tiesas spriedums lietā par amatpersonas lēmumu par administratīvā soda uzlikšanu ir galīgs, un Latvijas Civilprocesa kodeksa 239.panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 92.pantam, kā arī 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.pantam: Satversmes tiesas 2002.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.2001-17-0106. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26.jūnijs, Nr.95.

aizsardzības līdzekļi» konkretizāciju.⁹⁷⁰ Kā jau rakstīts iepriekš, šī ģenerālklausula ietverta tiesību normā, ko pati ECT atradusi tiesību sistēmā, teleoloģiskās redukcijas ceļā tālākveidojot ECK 35.panta pirmo daļu.

ECT judikatūra kā vispāršaistošs tiesību avots izmantota arī citu Latvijas tiesu nolēmumos. Senāta ALD 2012.gada 19.janvāra lēmumā lietā Nr.A7037711/15, SKA-170/2012⁹⁷¹ jautājums izšķirts, pamatojoties uz ECT atziņu: ECK 6.panta pirmā daļa uzliek tiesai pienākumu pamatot savus nolēmumus, bet neprasa detalizēti atbildēt uz ikvienu procesa dalībnieka argumentu.⁹⁷²

2010.gada 20.septembra lēmumā lietā Nr.A7012110/5, SKA-755/2010 Senāta ALD kā vispāršaistošu priekšrakstu izmanto šādu no ECT judikatūras izsecinātu atziņu: materiāli tiesiska prekluzīva termiņa ilgumu nosaka likumdevējs, izdarot politisku izšķiršanos, cik ilgs laiks dodams kādas tiesības īstenošanai; tiesiskā noteiktība un citi leģitīmi mērķi, kas bijuši termiņa noteikšanas pamatā, neizslēdz tiesas pienākumu apsvērt, vai konkrētajā gadījumā kādas personai piemītošas cilvēktiesības ievērošana neņem virsroku pār materiālajā tiesību normā noteiktas procesuālās kārtības ievērošanu (kā to, piemēram, konstatējusi ECT 2009.gada 16.oktobra spriedumā lietā «Zehentner v. Austria»⁹⁷³ Autores ieskatā, šajā ECT atziņā ietverts aicinājums ECK dalībvalstu tiesām atsevišķos īpašos gadījumos spriest *contra legem, sed intra ius*.

Senāta CLD 2002.gada 13.februāra spriedumā lietā Nr.SKC-102⁹⁷⁴ jautājums izšķirts – Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2001.gada 17.oktobra spriedums atcelts un lieta nosūtīta jaunai izskatīšanai tai pašai tiesai citā sastāvā –, pamatojoties uz ECT judikatūru. Senāta CLD secinājis, ka apelācijas instances tiesa nav ievērojusi ECT atziņas par ECK 10.panta «Vārda brīvība» interpretāciju un piemērošanu. Šajā lietā izšķirīga ir šāda ECT atziņa: nepieciešams rūpīgi nošķirt faktus un to vērtējumus jeb viedokļus; faktus ir iespējams pierādīt, turpretim viedokļu patiesīgums nav pierādāms.⁹⁷⁵

Neapšaubāmi – Latvijas tiesu izpratni par ECT judikatūras statusu raksturo arī negatīvi piemēri. Kādā apelācijas sūdzībā tās iesniedzējs savu viedokli pamatojis ar iepriekš minēto ECT spriedumā lietā «Zehentner v. Austria» ietverto atziņu. Atbildot uz šo argumentu, Rīgas

⁹⁷⁰ Sal.: Mits M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/tiesiska_valsts_un_korupcija/4670/ (aplūkots 30.11.2011.).

⁹⁷¹ Senāta ALD 2012.gada 19.janvāra lēmums lietā Nr.A7037711/15, SKA-170/2012, 16.–18.punkts, nepublicēts.

⁹⁷² Senāta ALD 2012.gada 19.janvāra lēmuma lietā Nr.A7037711/15, SKA-170/2012 16.punkts, ECT 1994.gada 19.aprīļa sprieduma lietā «Van de Hurk v. the Netherlands» 61.punkts. ECT spriedums lietā: 16034/90, Van de Hurk v. the Netherlands, 19 April 1994. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57878> (aplūkots 26.02.2013.).

⁹⁷³ Senāta ALD 2010.gada 20.septembra lēmums lietā Nr.A7012110/5, SKA-755/2010, 7.punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/files/archive/department3/2010/ska-755.doc (aplūkots 26.02.2013.); ECT spriedums lietā: 20082/02, Zehentner v. Austria, 16 July 2009, paras.63–65, 78–79. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93594> (aplūkots 26.02.2013.).

⁹⁷⁴ Senāta CLD 2002.gada 13.februāra spriedums lietā Nr.SKC-102. Jurista Vārds, 2002. 7.maijs, Nr.9 (242).

⁹⁷⁵ Turpat; ECT 1986.gada 8.jūlija sprieduma lietā «Lingens v. Austria» 46.punkts. ECT spriedums lietā: 9815/82, Lingens v. Austria, 8 July 1986. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57523> (aplūkots 27.02.2013.).

apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2011.gada 24.oktobra sprieduma lietā Nr.C33471110, CA-3897-11/22 5.lpp. rakstīts: konkrētajā gadījumā nav piemērojamas arī apelatora norādītās ECT rekomendācijas.⁹⁷⁶ Lai gan kasācijas sūdzībā šajā lietā bija norādīts uz ECT judikatūru kā vispāršaistošu tiesību avotu un arī citēta attiecīgā ECT atziņa, Senāta CLD pat neuzskatīja par vajadzīgu ierosināt kasācijas tiesvedību, šādu lēmumu pamatojot ar CPL 464.¹panta otrās daļas 2.punktu: ja kasācijas sūdzība formāli atbilst šā panta pirmajā daļā minētajām prasībām un ja apelācijas instances tiesa nav pieļāvusi šā likuma 452.panta trešās daļas noteikumu pārkāpumu, senatoru kolēģija var atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību arī tad, ja nerodas šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu un izskatāmajai lietai nav nozīmes judikatūras veidošanā.⁹⁷⁷

ECT judikatūras nepareizu izpratni netieši raksturo šāds piemērs. Blakus sūdzībā par pirmās instances tiesas lēmumu apelācijas sūdzību atzīt par neiesniegtu un atdot sūdzības iesniedzējai norādīts, ka ar apstrīdēto lēmumu pārkāptas CPL normas, kā arī Satversmes 92.panta 1.teikumā un ECK 6.panta pirmajā daļā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija 2012.gada 23.jūlija lēmuma lietā Nr.3-10/0067/9, CA-3885-12/11 2.lpp. uz to atbildējusi šādi: «Blakus sūdzības pamatojumā minētajā Satversmes un starptautiskās konvencijas normā ir vispārēji paredzētas tiesības uz taisnīgu tiesu, kas konkrētajā gadījumā tiek īstenotas Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā.»⁹⁷⁸ Tam nevar piekrist, jo primāra ir Satversme un ECK, nevis CPL, turklāt Latvijas konstitūcijā un minētajā starptautiskajā konvencijā garantētās pamattiesības un cilvēktiesības ir ļoti sīki konkretizētas attiecīgi Satversmes tiesas un ECT nolēmumos⁹⁷⁹. Egila Levita vārdiem runājot, jāapzinās, ka ECK ar 1997.gada 13.jūniju ir kļuvusi par Latvijas nacionālo tiesību sastāvdaļu ne vien kā tiesību teksts, kas ir tikai «aisberga» redzamā daļa, bet tā ir ienākusi Latvijas tiesību sistēmā arī ar savu juridiski teorētisko bāzi, ar tiesu nolēmumiem un juridiskās literatūras atziņām.⁹⁸⁰

5.2.2. Kāpēc ECT judikatūra ir patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā

Kā iepriekš noskaidrots, ECT tiesnešu tiesību normas ir vispāršaistošas tāpat kā ECK un tās protokolos ietvertās, savukārt Strasbūras tiesas veikta šā starptautiskā līguma rakstītās tiesību

⁹⁷⁶ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2011.gada 24.oktobra spriedums lietā Nr.C33471110, CA-3897-11/22, npublicēts.

⁹⁷⁷ Senāta CLD rīcības sēdes 2012.gada 4.jūnija lēmums lietā Nr.SK-1102/2012, npublicēts.

⁹⁷⁸ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2012.gada 23.jūlija lēmums lietā Nr.3-10/0067/9, CA-3885-12/11, npublicēts.

⁹⁷⁹ Kā norāda Ginta Sniedzīte, ECK normas tikai kopsakarā ar ECT tiesnešu tiesību normām veido pilnvērtīgu ECK garantēto cilvēktiesību saturu. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 72.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).

⁹⁸⁰ Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Ziemele I. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998, 62.lpp.

normas interpretācija ir vispāršaistoša tādēļ, ka rakstītā tiesību norma un ECT veikts tās iztulkojums veido nedalāmu vienību. Tātad ECT judikatūra, ko veido tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas rezultāts, ir vispāršaistošs tiesību avots.

Nemot vērā promocijas darba 4.2.2.apakšnodaļā aprakstītos iemeslus, ECT judikatūra – tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – pievienojama patstāvīgajiem papildu jeb subsidiārajiem tiesību avotiem – nerakstītajiem tiesību avotiem, kuri sastāv no tiesību normām, proti, vispārējiem tiesību principiem un ieradumu (paražu) tiesībām.⁹⁸¹ ECT tiesnešu tiesības un tiesību normu interpretācijas rezultāts ir patstāvīgais papildu tiesību avots, un tas rodas, pamatojoties gan uz rakstītajām tiesībām, gan vispārējiem tiesību principiem.

EST judikatūras saistošais spēks Latvijas normatīvajos tiesību aktos, lai arī nekonkrēti, tomēr ir regulēts, nosakot, ka tā jāņem vērā.⁹⁸² ECT judikatūra šādā aspektā nav pat pieminēta. Procesuālajos likumos atzīts vien konkrētu ECT nolēmumu, kas attiecas uz Latvijas valsts tiesā vai citā institūcijā izskatītu lietu, saistošais spēks, nosakot attiecīgās institūcijas pienākumu⁹⁸³ vai pat tikai tiesības⁹⁸⁴ uzsākt administratīvo procesu, civilprocesu vai kriminālprocesu no jauna pēc nolēmuma spēkā stāšanās šajā lietā.

Nemot vērā tiesību piemērotāju daudzās kļūdas, par kuru labošanu nodokļu maksātāji spiesti tērēt ievērojamas summas⁹⁸⁵, visos procesuālajos likumos nepieciešams noteikt, ka ECT judikatūra – tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – ir vispāršaistošs patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā un ka tiesību normas, ko šī tiesa atradusi tiesību tālākveidošanas ceļā, jāievēro tāpat kā ECK un tās protokolos ietvertās, bet ECT veiktā interpretācija saistoši nosaka šā starptautiskā līguma rakstīto tiesību normu saturu, tāpēc tās piemērojamas tikai šajā interpretācijā.⁹⁸⁶ Kamēr tas nav noticis, izpratni par ECT judikatūru kā vispāršaistošu tiesību avotu

⁹⁸¹ Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 29., 31.lpp.

⁹⁸² Tas, ka EST judikatūra ir jāņem vērā, noteikts trijos Latvijas procesuālajos likumos: APL 15.panta ceturtajā daļā, CPL 5.panta sestajā daļā un KPL 2.panta otrajā daļā.

⁹⁸³ APL 88.panta «Iestādes pienākums uzsākt administratīvo procesu no jauna» 2.punkts, 353.panta «Jaunatklātie apstākļi» 6.punkts; CPL 479.panta «Jaunatklātie apstākļi» 6.punkts; KPL 655.panta «Pamats kriminālprocesa atjaunošanai sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem» otrās daļas 5.punkts.

⁹⁸⁴ APL 87.panta «Administratīvā procesa uzsākšana no jauna uz iesnieguma pamata» pirmās daļas 3.punkts: ja administratīvais akts ir kļuvis neapstrīdams, tajā pašā lietā administratīvo procesu var uzsākt no jauna uz adresāta iesnieguma pamata, ja ECT vai cita starptautiska vai pārnacionāla tiesa šajā lietā ir pieņēmusi nolēmumu, no kura izriet, ka administratīvais process jāuzsāk no jauna; šādā gadījumā iestāde, pieņemot lēmumu atsāktajā lietā, balstās uz attiecīgās tiesas nolēmumā konstatētajiem faktiem un to juridisko vērtējumu.

⁹⁸⁵ Piemēram, ar ECT 2012.gada 2.oktobra spriedumu lietā «Mitkus pret Latviju» tiesas pieļauto kļūdu dēļ no valsts (respektīvi, nodokļu maksātājiem) sūdzības iesniedzēja labā piedzīti 16000 eiro. Skat. arī: Nikuļceva I. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā «Mitkus pret Latviju». Jurista Vārds, 2013. 5.marts, Nr.9. Kopš 1997.gada vasaras līdz 2013.gada 4.oktobrim tiesnešu pieļauto kļūdu dēļ Latvija ECT ir zaudējusi 71 lietā, un šīs kļūdas valstij izmaksājušas ap 215 000 latu. 16 gados Latvija zaudējusi 71 Eiropas Cilvēktiesību tiesā izskatīto lietu (04.10.2013.). Pieejams: <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/131677/16-gados-latvija-zaudejusi-71-eiropas-cilvektiesibu-tiesa-izskatito-lietu> (aplūkots 04.10.2013.).

⁹⁸⁶ Piemēram, Ukrainā likumdevējs ir izraudzījis citu risinājumu un šo jautājumu noregulējis ar atsevišķu likumu «Par Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izpildi un prakses piemērošanu». Likuma preambulā norādīts, ka tas regulē attiecības, kas saistītas arī ar nepieciešamību novērst iemeslus ECK un tās protokolu pārkāpumiem Ukrainā un radīt

ir svarīgi nostiprināt tiesību doktrīnā. Tā kā ECK un tās protokolu saturs ir atrodams ECT judikatūrā, visiem šīs tiesas nolēmumiem, tulkotiem latviešu valodā, jābūt publiski pieejamiem, pamatojoties uz Satversmes 90.pantu: ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības.

5.3. ECK un ECT judikatūras vieta Latvijas tiesību normu juridiskā spēka hierarhijā un kolīziju risināšana

Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma⁹⁸⁷ 9.panta «Ārējo normatīvo aktu piemērošana» pirmajā daļā teikts: piemērojot normatīvos aktus, ievēro šādu ārējo normatīvo aktu juridiskā spēka hierarhiju: 1) Satversme; 2) likumi; 3) Ministru kabineta noteikumi; 4) pašvaldību saistošie noteikumi. Identisks regulējums ietverts APL 15.panta «Ārējo normatīvo aktu, vispārējo

priekšnoteikumus, lai samazinātu ECT pret Ukrainu iesniegto sūdzību skaitu. Saskaņā ar likuma «Par Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izpildi un prakses piemērošanu» 17.panta pirmo daļu tiesas, izskatot lietas, piemēro ECK un ECT praksi kā tiesību avotu. Tā kā Ukrainas tiesību doktrīnā jēdzienu «tiesību avoti» definē kā tiesību normu satura izpausmes ārējo formu, secināms, ka ar šo likumu ir normatīvi nostiprināts ECT prakses un tātad arī ECT nolēmumos ietilpstošās judikatūras vispārsaistošais spēks. Šo viedokli apstiprina arī minētā likuma 19.panta trešā un ceturtā daļa, kurās reglamentēts valsts institūciju pienākums pastāvīgi nodrošināt likumu un likumpakļauto aktu atbilstību ECK un ECT praksei.

Об исполнении решений и применении практики Европейского суда по правам человека: закон Украины от 23.02.2006., № 3477-IV. Pieejams: <http://ukrprison.org.ua/legislation/1205912264> (aplūkots 11.02.2014.); Джолос С.В. Прецедент как источник права. Лекция в Филиале федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Самарский Государственный экономический университет» в г. Тольятти в 13.02.2014., nublicēts; Sergejs Džoloss – juridisko zinātņu kandidāts, Nacionālās universitātes «Odesas Juridiskā akadēmija» Čerkasu fakultātes Vispārējo tiesību disciplīnu katedras vecākais pasniedzējs (Ukraina). На связи Украина. Pieejams: <http://www.sseu.ru/anonsyi-meropriyatiy-g-tolyatti/na-svyazi-ukraina/> (aplūkots 17.08.2014.).

Savukārt Krievijā ECT nolēmumu un judikatūras saistošais spēks noteikts Krievijas Federācijas Augstākās tiesas plēnuma 2013.gada 27.jūnija lēmumā Nr.21. Saskaņā ar šā lēmuma 2.punktu ECT tiesiskās nostādnes, kas ietvertas galīgajos ECT nolēmumos, kuri pieņemti pret Krieviju, tiesām ir obligātas; cilvēka tiesību un brīvību efektīvai aizsardzībai tiesām jāņem vērā ECT tiesiskās nostādnes, kas izklāstītas galīgajos nolēmumos, kuri pieņemti pret citām ECK dalībvalstīm, turklāt tiesiskā pozīcija tiesai jāņem vērā, ja izskatāmās lietas apstākļi ir analogiski apstākļiem, kurus analizējusi un uz kuru pamata secinājumus izdarījusi ECT. Tieši ECT judikatūras statusa aspektā autore par svarīgu uzskata apstākli, ka šajā lēmumā konsekventi tiek runāts par **ECK un tās protokolu normām ECT interpretācijā** (skat. lēmuma 3., 5., 8., 9., 10., 11., 13., 14., 16.punktu).

О применении судами общей юрисдикции Конвенции о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 года и Протоколов к ней: постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 27 июня 2013 г. N 21. Pieejams: <http://www.rg.ru/2013/07/05/konvencia-dok.html> (aplūkots 12.02.2014.).

Saskaņā ar likuma «Par vispārējās jurisdikcijas tiesām Krievijas Federācijā» 14.panta ceturtās daļas 1.punktu Krievijas Federācijas Augstākās tiesas plēnuma sniedz vispārējās jurisdikcijas tiesām skaidrojumus par Krievijas Federācijas normatīvo tiesību aktu piemērošanu, lai nodrošinātu tiesu prakses vienveidību.

О судах общей юрисдикции в Российской Федерации: федеральный конституционный закон Российской Федерации от 07.02.2011, N 1-ФКЗ. Pieejams: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_138467/ (aplūkots 12.02.2014.).

Krievijas tiesību doktrīnā secināts: no šīs un citām Krievijas Federācijas Augstākās tiesas un tās plēnuma kompetenci regulējošajām tiesību normām izriet, ka plēnuma lēmumiem piemīt vispārsaistošs spēks, un neatkarīgi no teorētisku viedokļa par plēnuma lēmumu saistošo spēku tiesas tos ievēro un izmanto praksē. Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008, с.423–430.

Uz plēnuma lēmumu vispārsaistošo spēku norāda vēl kāds tiesību zinātnieka viedoklis: «Šādu skaidrojumu izpausmes forma ir Augstākās tiesas tiesību noteikumi – Augstākās tiesas veiktas izskatītu noteiktas kategorijas lietu apkopošanas rezultāts. Apkopošanas mērķis – padarīt vienveidīgu kārtību, kādā tiesas piemēro likumu, izskatot lietas, formulēt tiesību noteikumus gadījumiem, kad konstatēts likuma robs.» Ерошкин Н.В. Юридическая природа актов толкования Верховного Суда Российской Федерации. Право и Жизнь, 2010, №142 (4). Pieejams arī: <http://www.law-n-life.ru/arch/142/142-4.doc> (aplūkots 05.03.2014.).

⁹⁸⁷ Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.jūnijs, Nr.96.

tiesību principu un starptautisko tiesību normu piemērošana» otrajā daļā. Tiesību doktrīnā atzīts: šādam uzskaitījumam likuma tekstā ir tikai izglītojoša un informatīva nozīme, jo tiesību normu izkārtojumu hierarhijā noteic konstitucionālie principi, tādēļ normatīvo tiesību aktu hierarhiju var noteikt tikai konstitūcija; šādi noteikumi konstitūcijā var būt ietverti *expressis verbis* vai arī izrietēt no konstitūcijas principiem.⁹⁸⁸

ECK un tās protokoli ir «pieņemti un apstiprināti» ar ECK likumu, tādēļ šim starptautiskajam līgumam ir likuma spēks. Tātad Latvijas normatīvo tiesību aktu hierarhijā ECK ir zemāks juridiskais spēks nekā Satversmei, un, risinot kolīziju starp Satversmes un ECK normu, priekšroka dodama Satversmes normai⁹⁸⁹. Tiesa gan – 1969.gada 23.maija Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām⁹⁹⁰ (Latvijā spēkā no 1993.gada) 27.pantā «Nacionālo tiesību normas un līguma ievērošana» noteikts citādi: «Dalībnieks⁹⁹¹ nevar atsaukties uz nacionālo tiesību normu prasībām, lai attaisnotu līguma neizpildi.»

Vērtējot ECK un Latvijas normatīvo tiesību aktu, tostarp Satversmes, savstarpējās attiecības, iepriekš minētajam nav nozīmes. Kolīzija starp tiesību normām, kas ietvertas Latvijas normatīvajos tiesību aktos, no vienas puses, un ECK un tās protokoliem, no otras puses, iespējama tikai teorētiski un vienīgi starp Satversmē garantētajām pamattiesībām un starptautiskajā līgumā paredzētajām cilvēktiesībām. Pārējos jautājumus, kas reglamentēti ECK un tās protokolos, piemēram, ECT, Eiropas Padomes darbību (skat. ECK II., III.sadaļu), Latvijas likumdevējs nevar regulēt.

Kā jau minēts, ECK un tās protokolos ietvertās cilvēktiesības un Satversmē garantētās pamattiesības ir vispārējie tiesību principi. Šie principi tiesību avotu hierarhijā prevalē pār likumdevēja radītajiem normatīvajiem tiesību aktiem, arī pār rakstīto konstitūciju. Starp šiem principiem nepastāv juridiskā spēka hierarhija, kolīzija starp tiem risināma ar svēršanas un vērtēšanas metodi, nosakot, kuram no tiem ir lielāks «svars» konkrētajā situācijā, ņemot vērā visus sociālos, ekonomiskos, politiskos un citus apstākļus attiecīgajā brīdī, lai panāktu labāko iespējamo kompromisu.⁹⁹²

Praktiski kolīzija nevar rasties arī starp Satversmē garantētajām pamattiesībām un ECK un tās protokolos paredzētajām cilvēktiesībām.

Pirmkārt, Satversmes tiesa, kuras veiktā Satversmes interpretācija un tālākveidošana, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29.panta 2¹.daļu, 32.panta otro un trešo daļu, kā arī APL

⁹⁸⁸ Pleps J. Normatīvo tiesību aktu hierarhija (II). Likums un Tiesības, 2007. marts, 9.sēj., Nr.3 (91), 93.lpp.

⁹⁸⁹ Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma 9.panta sestās daļas 1.punktā un APL 15.panta sestajā daļā noteikts: ja konstatē pretrunu starp dažāda juridiskā spēka tiesību normām, piemēro to tiesību normu, kurai ir augstāks juridiskais spēks.

⁹⁹⁰ Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām: LR starptautiskais līgums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 3.aprīlis, Nr.52.

⁹⁹¹ Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 2.panta «Lietotie termini» pirmās daļas g) punkts: dalībnieks – valsts, kura izteikusi piekrišanu līguma saistošajam raksturam un attiecībā uz kuru līgums ir spēkā.

⁹⁹² Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 118., 119.lpp.

17.panta piekto daļu, KPL 2.panta otro daļu, ir saistoša visiem tiesību subjektiem, iedibinājusi Satversmē ietverto pamattiesību un starptautisko cilvēktiesību harmonijas principu. Satversmes tiesas 2012.gada 18.oktobra sprieduma lietā Nr.2012-02-0106 11.2.punktā lasāms:

«Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo par interpretācijas līdzekli pamattiesību un tiesiskas valsts principu satura un apjoma noteikšanai, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietverto pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas (sk. *Satversmes tiesas 2005.gada 13.maija sprieduma lietā Nr.2004-18-0106 secinājumu daļas 5.punktu un 2007.gada 18.oktobra sprieduma lietā Nr.2007-03-01 11.punktu*).

Valsts pienākums ņemt vērā starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā izriet no Satversmes 89.panta, kas noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Šis pants skaidri norāda uz to, ka konstitucionālā likumdevēja mērķis bija panākt Satversmē ietverto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautiskajām cilvēktiesību normām (sk., *piemēram, Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta sprieduma lietā Nr.2000-03-01 secinājumu daļas 5.punktu vai 2007.gada 18.oktobra sprieduma lietā Nr.2007-03-01 11.punktu*).»⁹⁹³

Otrkārt, ECK ir iekļauts minimālais cilvēktiesību standarts, tādēļ nacionālās tiesības vai arī citi starptautiskie līgumi var paredzēt labvēlīgākus noteikumus.⁹⁹⁴ Tas izriet no ECK 53.panta «Pastāvošo cilvēktiesību nodrošinājums»: «Nekas šajā Konvencijā nav iztulkojams kā ierobežojums vai atkāpšanās no jebkurām cilvēktiesībām un pamatbrīvībām, kas ir atzītas saskaņā ar jebkuras Augstās Līgumslēdzējas Puses likumiem vai jebkuru citu līgumu.»⁹⁹⁵ Praksē šo atziņu īstenojusi Satversmes tiesa, 2002.gada 20.jūnija sprieduma lietā Nr.2001-17-0106 5., 6.1., 6.2.punktā secinot, ka Satversmes 92.pants paredz plašākas pārsūdzības iespējas administratīvo pārkāpumu lietās nekā

⁹⁹³ Par likuma «Par akcīzes nodokli» 33.panta piektās un septītās daļas vārdu «un soda naudu saskaņā ar likumu «Par nodokļiem un nodevām»» atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta otrajam teikumam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Septītā protokola 4. pantam: Satversmes tiesas 2012.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.2012-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2012. 23.oktobris, Nr.167.

⁹⁹⁴ Zupančičs B.M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas precedentu un spriedumu interpretācija. Likums un Tiesības, 2004. aprīlis, 6.sēj., Nr.4 (56), 106.lpp.; Mīts M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/tiesiska_valsts_un_korupcija/4670/ (aplūkots 30.11.2011.); Levīts E. Cilvēktiesības Eiropas Savienības tiesību sistēmā. Likums un Tiesības, 2000. novembris, 2.sēj., Nr.11 (15), 333.lpp.

⁹⁹⁵ Līdzīgs priekšraksts ietverts arī Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām un Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, kas Latvijas Republikā stājās spēkā 1992.gada 14.jūlijā, 5.panta otrajā daļā. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām: ANO starptautiskais līgums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 23.aprīlis, Nr.61. Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām: ANO starptautiskais līgums. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/escpakc.htm> (aplūkots 27.01.2013.).

ECK 6.pants un 7.protokola 2.pants, tādēļ jāvērtē apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 92.pantam.⁹⁹⁶

Iepriekš secinātais par ECK vietu Latvijas tiesību normu juridiskā spēka hierarhijā un kolīziju risināšanu atbilst arī jaunākajām tiesību doktrīnas atziņām.

Ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhija jānošķir no tiesību normu hierarhijas, kas ir daudz plašāks jēdziens, jo ietver visas attiecīgās valsts tiesību sistēmā spēkā esošās tiesību normas – ne tikai rakstītās, bet arī nerakstītās. Tiesību normu piemērotājs piemēro konkrētu tiesību normu, nevis visu ārējo normatīvo tiesību aktu, tāpēc jāpārbauda nevis ārējā normatīvā tiesību akta juridiskais spēks, bet gan konkrētās piemērojamās tiesību normas juridiskais spēks. Tas var atšķirties no tā ārējā normatīvā tiesību akta juridiskā spēka, kurā tiesību norma ir ietverta (piemēram, ES tiesību norma, kas ietverta Ministru kabineta noteikumos, prevalēs pār likuma normu, kaut gan ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhijā formāli Ministru kabineta noteikumiem ir zemāks juridiskais spēks nekā likumam). Ja piemērojamā tiesību norma ir vispārējais tiesību princips vai starptautiskā paražu tiesība, tā var prevalēt pār ārējo normatīvo tiesību aktu. Līdz ar to ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhijai ir galvenokārt informatīva un sistematizējoša nozīme un konkrētā situācijā tiesību normu piemērotājam jābalstās uz tiesību normu hierarhiju.⁹⁹⁷

Nosakot starptautisko tiesību vietu tiesību normu juridiskā spēka hierarhijā, nedrīkst aizmirst, ka starptautiskajā līgumā kā tiesību avotā var būt dažāda juridiskā spēka normas un principi. Tātad, nosakot starptautiskās tiesību normas juridisko spēku Latvijas tiesību sistēmā, nevar aprobežoties ar tās avota (līguma) akcepta procedūras nacionālajās tiesībās konstatāciju. Jebkurā gadījumā ir jāņem vērā, ka starptautisko tiesību sistēmu raksturo prioritātes princips. Neatkarīgi no tā, kādi principi ielikti nacionālajās tiesībās starptautisko un nacionālo tiesību attiecību regulēšanai, starptautisko pienākumu pārkāpuma gadījumā iestāsies valsts starptautiskā atbildība un valsts nevarēs sevi attaisnot, atsaucoties uz nacionālo tiesību normām. Līdz ar to loģisks un pragmatisks ir Latvijas tiesību sistēmā noteiktais princips, ka starptautiskas normas un nacionālas normas konflikta gadījumā jāpiemēro starptautiska norma.⁹⁹⁸

Īpašs ir jautājums par starptautisko tiesību normu un principu un Satversmes attiecībām. *Jus cogens* normas tāpat kā starptautisko tiesību pamatprincipi ir augstākā juridiskā ranga tiesību normas, kas stāv pāri Satversmei. Tā kā viens no starptautisko tiesību pamatprincipiem ir valsts

⁹⁹⁶ Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 279.panta otrās daļas un 280.panta pirmās daļas 4.punkta daļā, kas nosaka, ka tiesas spriedums lietā par amatpersonas lēmumu par administratīvā soda uzlikšanu ir galīgs, un Latvijas Civilprocesa kodeksa 239.panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 92.pantam, kā arī 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.pantam: Satversmes tiesas 2002.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.2001-17-0106. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26.jūnijs, Nr.95.

⁹⁹⁷ Rezevska D., Ziemele I. 15.pants. Ārējo normatīvo aktu, vispārējo tiesību principu un starptautisko tiesību normu piemērošana. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Briede J. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 226.–227.lpp.

⁹⁹⁸ Turpat, 232.–233.lpp.

definēšana un valstu neatkarības un integritātes aizsardzība, tas nevar nonākt konfliktā ar Satversmes pamatprincipiem. Savukārt tādas starptautiskās normas un principi, kas neskar valsts konstitucionālo pamatu, bet skar pārējās Satversmes normas, pēc iespējas jāinterpretē savstarpējā harmonijā. Ja tas nav iespējams, būtu jāapsver Satversmes grozījumi.⁹⁹⁹

Viss, kas rakstīts par ECK vietu Latvijas tiesību normu juridiskā spēka hierarhijā un kolīziju risināšanu, attiecas arī uz ECT judikatūru – ECK normu interpretācijas un tālākveidošanas rezultātu.

5.4. Vispāršaistoša judikatūra un atsevišķos gadījumos arī precedentu tiesības jeb vispāršaistoši precedenti

ECT nolēmumi bieži tiek saukti par precedentiem – tas ir visizplatītākais viedoklis tiesību zinātnē.¹⁰⁰⁰ Vienlaikus jāteic, ka šim jēdzienam dažādi autori piešķir atšķirīgu nozīmi. ECT 1978.gada 18.janvāra sprieduma lietā «Ireland v. the United Kingdom» 154.punktā secināto¹⁰⁰¹ Žans Fuajē komentē šādi: tas nozīmē citādāk formulēt *stare decisis* doktrīnu.¹⁰⁰² Savukārt krievu tiesību zinātnieks Dr. iur. profesors Mihails Marčenko raksta:

«Taču, kaut arī to saturā nav vispārīgu normu, daudzie iztulkošanas akti tomēr rada noteiktu, konkrētā veidā ievirzošu tiesas praksi, kā arī attīsta un konkretizē vispārējos principus, kas ir Tiesas nolēmumu pamatā. Tas viss līdz ar Konvencijas un tās protokolu iztulkošanas procesā Tiesas izstrādātajiem un izmantotajiem saviem pašas principiem ļauj runāt par iztulkošanas aktiem kā par precedentiem [...], kas uztverami kā akti, kuri balstās, rada, precīzāk – ieliek pamatus, attīsta un izmanto tos vai citus principus.»¹⁰⁰³

Autores ieskatā, lielākoties ECT nolēmumi nav vispāršaistoši precedenti (precedentu tiesības) ECK dalībvalstu tiesām, tām ir saistošas ECT juridiski nozīmīgās atziņas. Angloamerikāņu tiesību saimes valstīs tiesību normu piemērotāju juridiskās domāšanas process, vēršoties pie tiesību avotiem, lai atrisinātu konkrētu lietu, ir induktīvs: pamatavots ir nolēmums konkrētā lietā – precedents, ko izmanto, lai atrisinātu līdzīgu faktisko gadījumu.¹⁰⁰⁴ Tiesa ir formāli saistīta ar

⁹⁹⁹ Rezevska D., Ziemele I. 15.pants. Ārējo normatīvo aktu, vispārējo tiesību principu un starptautisko tiesību normu piemērošana. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Briede J. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 234.lpp.

¹⁰⁰⁰ Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008, с.476. Skat., piemēram, Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs, 69.lpp. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.); Foyer J. La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Grām.: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007, p.242.

¹⁰⁰¹ «Tiesas spriedumi faktiski tiek pieņemti ne tikai tādēļ, lai izšķirtu Tiesā iesniegtās lietas, to nozīme ir lielāka, jo tajos Tiesa izskaidro, aizsargā un attīsta Konvencijas normas un tādējādi stimulē Konvencijas dalībvalstis ievērot saistības, ko tās uzņēmušās kā līgumslēdzējas puses.»

¹⁰⁰² Foyer J. La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Grām.: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007, p.242.

¹⁰⁰³ Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008, с.493.

¹⁰⁰⁴ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 50.lpp.

saviem nolēmumiem, proti, tie ir obligāti jāievēro (tā sauktais *stare decisis* princips), no iepriekšējiem nolēmumiem atšķirīgu tiesa var pieņemt tikai tad, ja konkrētā gadījuma faktiskie apstākļi atšķiras no tām situācijām, kuras izšķirtas ar agrākajiem nolēmumiem.¹⁰⁰⁵ Turpretī romāņu-ģermāņu tiesību saimes tiesību normu piemērotāja juridiskās domāšanas process ir deduktīvs: pamatavots ir abstrakta tiesību norma, pie kuras vēršas, lai atrisinātu konkrētu lietu.¹⁰⁰⁶ Saskaņā ar angloamerikāņu tiesību saimē valdošo viedokli precedents ir saistīts ar lietas faktiskajiem apstākļiem, savukārt tiesnešu tiesības romāņu-ģermāņu tiesību saimei piederošajās zemēs veidojas no abstraktiem, vispārīgiem noteikumiem, tās tiecas kļūt par tiesību normu un tāpēc nav saistītas ar lietas faktiskajiem apstākļiem.¹⁰⁰⁷

ECT piemēro – interpretē un tālākveido – ECK un tās protokolus, atklājot šā starptautiskā līguma saturu. Savukārt nacionālajām tiesām ir pienākums piemērot minēto konvenciju, kā to iztulkojusi un tālākveidojusi ECT, respektīvi, piemērot Strasbūras tiesas judikatūru kā vispārsaistošu patstāvīgo papildu tiesību avotu. Tiesību doktrīnā secināts: «Nacionālo tiesību normu interpretācija un piemērošana principā ietilpst attiecīgās valsts nacionālo varas iestāžu kompetencē. Tiesa¹⁰⁰⁸ tomēr ir kompetenta izlemt, vai šāda iztulkojuma vai piemērošanas rezultātā sūdzības iesniedzējs ir kļuvis par tiesiskuma neievērošanas upuri.»¹⁰⁰⁹

Nacionālās tiesas parasti neizskata tāda veida lietas un atsevišķus tiesību jautājumus (piemēram, par sūdzības pieņemamību), kuru izšķiršana ietilpst ECT kompetencē, tādēļ šīm tiesām ECT nolēmumi lielākoties nevar būt precedenti.

Par precedentiem Latvijas tiesām ECT nolēmumi var kļūt tikai tad, ja mūsu valsts tiesa izskata faktisko apstākļu ziņā līdzīgu lietu. Turpmāk aprakstītajā piemērā redzams, kā Administratīvā rajona tiesa veiksmīgi izmantojusi gan Senāta ALD judikatūru kā vispārsaistošu tiesību avotu, gan ECT nolēmumus kā vispārsaistošus precedentus. Ievērojot Senāta ALD

¹⁰⁰⁵ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1, 32.lpp.

¹⁰⁰⁶ Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005, 50.lpp.

¹⁰⁰⁷ Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 20.–21.lpp.

¹⁰⁰⁸ Respektīvi, ECT.

¹⁰⁰⁹ The Procedure Before the European Court of Human Rights. Grām.: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Arai Y., van Hoof F., Bleichrodt E. etc. Van Dijk P., van Hoof F., van Rijn A., Zwaak L. (eds.). Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2006, pp.134–135.

Līdzīgi izteikumi atrodami arī ECT judikatūrā. 2007.gada 11.janvāra sprieduma lietā «Anheuser-Busch Inc. v. Portugal» 83.punktā rakstīts: ECT atkārtoti uzsver, ka tās jurisdikcija pārbaudīt, vai nacionālās tiesības iztulcotas un piemērotas pareizi, ir ierobežota un tā nevar aizstāt nacionālās tiesas, tās uzdevums ir nodrošināt, lai šo tiesu nolēmumi nebūtu patvaļīgi vai citādi acīmredzami nepamatoti, it sevišķi tad, ja lieta saistīta ar sarežģītiem nacionālo tiesību interpretācijas jautājumiem; atbilstīgi ECT pastāvīgajai judikatūrai saskaņā ar ECK 19.pantu ECT pienākums ir nodrošināt, lai šīs konvencijas dalībvalstis ievērotu saistības, ko uzņēmušās ar šo starptautisko līgumu; jo īpaši ECT pienākums nav vērtēt nacionālo tiesu iespējami pieļautās kļūdas faktu vai tiesību jautājumos, ja vien un ciktāl tās nerada ar ECK aizsargāto tiesību aizskārumu (skat. ECT 1999.gada 21.janvāra sprieduma lietā «García Ruiz v. Spain» [GC], iesnieguma Nr.30544/96, 28.punktu). ECT spriedums lietā: 73049/01, Anheuser-Busch Inc. v. Portugal, 11 January 2007. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78981> (aplūkots 20.02.2014.).

judikatūru¹⁰¹⁰, Administratīvā rajona tiesa 2013.gada 1.marta sprieduma lietā Nr.A420508912, A01651-13/25¹⁰¹¹ 13. un 14.punktā analizējusi četrus ECT spriedumus¹⁰¹², kuros atlīdzinājums par morālo kaitējumu noteikts personai, kas atrodas brīvības atņemšanas iestādē, salīdzinājusi šajās lietās pieļautos tiesību pārkāpumus ar izskatāmajā lietā konstatētajiem un atlīdzinājumu par morālo kaitējumu noteikusi, par pamatu ņemot atlīdzinājumu, ko bija piešķīrusi ECT.

Administratīvās rajona tiesas 2013.gada 1.marta sprieduma 14.punktā teikts: ECT izskatītajās lietās ieslodzītajiem pilnībā bija liegta iespēja tikties ar ģimenes locekļiem, savukārt izskatāmajā lietā pieteicējam tikšanās netika liegta pēc būtības, viņa privātās dzīves aizskārumu radīja tikai ieslodzījuma vietas administrācijas pārstāvja klātbūtne tikšanās laikā un tās ierobežotais laiks; ECT ir noteikusi atlīdzinājumu par morālo kaitējumu 1500 eiro (aptuveni Ls 1054) gadījumos, kad personai pilnībā liegtas tiesības tikties ar ģimenes locekli; pieteicējam tikšanās netika liegta pēc būtības, tādēļ viņa tiesību aizskārumš ir mazāks; tā kā pieteicēja pieprasītais atlīdzinājums par morālo kaitējumu Ls 3000 pārsniedz atlīdzinājumu, ko par smagāku personas tiesību uz privāto dzīvi aizskārumu noteikusi ECT, tas ir nesamērīgs un nosakāms mazākā apmērā, proti, Ls 300.

Promocijas darba 3.2.apakšnodaļā secināts, ka Satversmes tiesas judikatūra, nevis likumdevējs *de facto* noteic visas Latvijas tiesību sistēmas un pat visas tiesiskās sistēmas saturu. Ņemot vērā 4. un 5.nodaļā secināto par EST un ECT judikatūras saistošo spēku, jāatzīst, ka atsevišķos aspektos Satversmes saturu nosaka arī EST un ECT judikatūra. Arī šo tiesu kompetencē ietilpst gan rakstīto tiesību normu interpretācija, gan tiesību tālākveidošana, kas ietver vispārējo tiesību principu autoritatīvu konkretizāciju. Tas ļauj apgalvot, ka Latvijas tiesiskās sistēmas saturu

¹⁰¹⁰ «Morālā kaitējuma atlīdzinājuma noteikšanā sevišķa nozīme var būt iepriekš minētajiem citiem apstākļiem. Pie tiem pieskaitāms arī atlīdzinājums, kas noteikts citos (jo sevišķi – salīdzināmos) gadījumos. Salīdzināmos gadījumos atlīdzinājumam ir jābūt līdzīgam, bet atšķirīgos gadījumos – atšķirīgam. Šī prasība izriet no tiesiskās vienlīdzības principa.» Senāta ALD 2010.gada 16.februāra spriedums lietā Nr.A42466905, SKA-104/2010, 15.punkts. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2010/02_2010/16_02_2010/AL_1602_AT_SKA-0104-2010.pdf (aplūkots 16.01.2014.).

¹⁰¹¹ Administratīvās rajona tiesas 2013.gada 1.marta spriedums lietā Nr.A420508912, A01651-13/25. Pieejams: http://www.tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/Admin.raj.tiesas%20spriedumi/2013/Marts/01.03.2013/AL_0103_raj_A-01651-13_25.pdf (aplūkots 16.01.2014.).

¹⁰¹² Nosakot morālā kaitējuma atlīdzinājuma apmēru, tiesa ņem vērā arī atlīdzinājumu, kas piešķirts līdzīgās lietās:

1) 2006.gada 4.maija spriedumā lietā «Kadiķis pret Latviju» par necilvēcīgiem apstākļiem ieslodzījumā ECT noteica 7000 eiro atlīdzinājumu par nemantisko kaitējumu apstākļos, kad persona soda izolatorā bija pavadījusi 15 diennaktis;

2) 2012.gada 23.februāra spriedumā lietā «Trosin v. Ukraine» par ECK 8.panta pārkāpumu, tikšanos nodrošinot nepārtrauktā cietuma administrācijas uzraudzībā, personas nodalot ar stikla sienu un ierobežojot personu, ar kurām iespējams tikties, skaitu, ECT noteica 5000 eiro atlīdzinājumu par nemantisko kaitējumu;

3) 2008.gada 20.maija spriedumā lietā «Ferla v. Poland», kurā ieslodzītajam izmeklēšanas cietumā laika posmā no 1998.gada 25.decembra līdz nenoteiktam datumam 1999.gadā tika liegta iespēja tikties ar sievu, kurai bija piešķirts liecinieka statuss, ECT konstatēja sūdzības iesniedzēja tiesību uz privāto dzīvi aizskārumu un noteica atlīdzinājumu par morālo kaitējumu 1500 eiro;

4) tādu pašu atlīdzinājumu ECT noteica arī 2008.gada 4.novembra spriedumā lietā «Eryk Kozłowski v. Poland», kurā sūdzības iesniedzējam, atrodoties izmeklēšanas cietumā, tika liegtas iespējas tikties ar vecākiem gandrīz pusotru gadu.

Administratīvās rajona tiesas 2013.gada 1.marta spriedums lietā Nr.A420508912, A01651-13/25, 13.punkts.

de facto nosaka nevis likumdevējs, bet Satversmes tiesas, EST un ECT judikatūra.¹⁰¹³ Šā iemesla dēļ ir nepieciešams nodrošināt, lai minēto tiesu judikatūra atbilst demokrātiskās tiesiskās valstīs atzītiem vispārējiem tiesību principiem.

1. ECT judikatūras saistošajam spēkam un vietai nacionālajā tiesību avotu sistēmā tiesību zinātnieki lielākoties pievērsušies tikai garāmejojot. Latvijas tiesību doktrīnā sastopami galvenokārt dažādi nenoteikta satura izteikumi, taču līdztekus tiem paustas gan netiešas, gan tiešas norādes uz ECT judikatūru kā vispārsaistošu tiesību avotu Latvijā. Citu valstu tiesību zinātnieki ECT judikatūras vispārsaistošo spēku atzīst daudz pārliecinošāk.

2. ECK un tās protokolu saturs ir tāds, kādu to savos nolēmumos pasludina ECT, interpretācijas ceļā nosakot rakstīto tiesību normu saturu un ar tiesību tālākveidošanas palīdzību tiesību sistēmā atrodot jaunas tiesību normas. Tā kā visas cilvēktiesības ir pozitivizēti jeb pierakstīti vispārējie tiesību principi, kuru saturu nosaka ar konkretizācijas palīdzību, atklājot ECK un tās protokolos ietverto cilvēktiesību saturu, ECT parasti veic tiesību tālākveidošanu. Izņēmums ir gadījumi, kad cilvēktiesību norma jau konkretizēta tiktāl, ka to iespējams piemērot bez tālākas konkretizācijas. Tiesību tālākveidošana tiek izmantota, arī paplašinot (analogija) vai sašaurinot (teleoloģiskā redukcija) tiesisko sastāvu ECK normām, kas nav vispārējie tiesību principi, respektīvi, rakstītajām tiesību normām, vai piepildot ar saturu tajās ietvertās ģenerālklausulas. Savukārt tiesību normu interpretāciju ECT veic, skaidrojot rakstīto ECK normu saturu.

3. Saskaņā ar Satversmes tiesas likumu un citiem likumiem Satversmes tiesas judikatūra ir vispārsaistošs tiesību avots Latvijā – tas attiecas gan uz šīs tiesas veiktu tiesību normu interpretāciju, gan tiesību tālākveidošanas ceļā atrastajām tiesību normām. No šiem likumiem tāpat izriet arī tas, ka ECT judikatūra Latvijā ir vispārsaistošs tiesību avots, jo tas noteikts Satversmes tiesas nolēmumos. Atbilstīgi tajos ietvertajām atziņām ECT judikatūra ir vispārsaistošs tiesību avots, kas jāievēro, piemērojot gan ECK, gan Satversmi un arī citas nacionālās tiesību normas, jo tām visām jāatbilst Satversmei.

¹⁰¹³ Līdzīgi uzskata vairāki tiesību zinātnieki.

Jānis Neimanis: «Tiesas uzdevums demokrātiskā valstī ir noteikt, kas konkrētajā strīdus lietā ir taisnīgi, kādas tiesības ir strīdus dalībniekiem. Tātad tiesa **nosaka tiesību saturu**. Vienkāršās lietās tiesību saturs atbildīs rakstīto normu tekstam, taču sarežģītās lietās tiesai tiesību saturs jāmeklē plašāk, jāskatās tālāk. Nereti šādās lietās tiesa **veido tiesības**.» Neimanis J. 82. Tiesu Latvijā spriež rajona (pilsētas) tiesas, apgabaltiesas un Augstākā tiesa, bet kara vai izņēmuma stāvokļa gadījumā – arī kara tiesas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 32.lpp.

Jaurīte Briede: «[...] tieši tiesa lielā mērā ir tā, kas nosaka, kāds ir rakstīto normatīvo tiesību aktu saturs konkrētajā dzīves gadījumā.» Briede J. 83. Tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padotī. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 66.lpp.

Ginta Sniedzīte: «[...] tieši tiesa, konstitūcijas gadījumā – it īpaši konstitucionālā tiesa, lielā mērā ir tā, kas nosaka, kāds ir rakstīto normatīvo tiesību aktu saturs.» Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats. Jurista Vārds, 2009. 15.septembris, Nr.37 (580).

4. Gandrīz 200 Latvijas tiesu un tiesnešu un 50 ECT nolēmumu, kas tapuši attiecīgi nepilnu 19 un 44 gadu laikā, izpēte ļauj secināt, ka ECT judikatūra – tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – kā vispāršaistošs tiesību avots izmantota gan pašas Strasbūras tiesas, gan Satversmes tiesas un citu Latvijas tiesu nolēmumos, tos pilnībā vai daļēji pamatojot ar ECT judikatūru. Piemēram, ECK pārkāpumu valsts rīcībā Strasbūras tiesa konstatē, balstoties uz savu judikatūru. Dažkārt atsauce uz ECT judikatūru atrodama šīs tiesas spriedumu rezolutīvajā daļā.

5. Līdz ar Lisabonas līguma spēkā stāšanos ES tiesas uz ECK garantētajām cilvēktiesībām un ECT praksi vairs nedrīkst atsaukties vienīgi kā uz iztulkošanas līdzekli un nonākt pie atšķirīga rezultāta, šīm tiesām gan ECK normas, gan ECT judikatūra ir kļuvušas formāli juridiski saistošas kā pamattiesību aizsardzības minimālo standartu noteicējas. Tā kā ECK normas un ECT judikatūra ir saistošas ES tiesām, kuru judikatūra tāpat kā visas ES tiesības, pamatojoties uz ES tiesību pārākuma principu, prevalē pār Latvijas nacionālajām tiesību normām, izņemot Satversmes kodolu, secināms, ka pārākuma princips uz ECK paredzētajām cilvēktiesībām un ECT judikatūru attiecas tikpat lielā mērā kā uz ES tiesībām.

6. Juridiski nozīmīgās atziņas, ko ECT atradusi tiesību tālākveidošanas ceļā, jeb tiesnešu tiesības atbilst visām trim tiesību normai raksturīgajām pazīmēm. Tātad ECT tiesnešu tiesību normas ir vispāršaistošas tāpat kā ECK un tās protokolos ietvertās. Savukārt šīs tiesas veiktas minētā starptautiskā līguma rakstītās tiesību normas interpretācijas rezultāts nav jaunatrasta tiesību norma, taču ir vispāršaistošs kā attiecīgās normas satura atklājējs un tātad kā pati šī norma, jo ECK tiesību norma un ECT veikts tās iztulkojums veido nedalāmu vienību. Tātad ECT judikatūra – tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – ir vispāršaistošs patstāvīgais tiesību avots Latvijā. Pārējās ECT nolēmumos sastopamās tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas ir tiesību palīgavots.

7. Ikvienā ECT nolēmumā vispāršaistoša ir ne tikai rezolutīvā daļa, bet arī motīvu daļā ietilpstošā judikatūra. ECT judikatūra ir saistoša ne tikai ECK dalībvalstu tiesām, bet arī pārējiem šo valstu varas atzariem.

8. Kolīzija starp tiesību normām, kas ietvertas Latvijas normatīvajos tiesību aktos, no vienas puses, un ECK un tās protokoliem, no otras puses, iespējama tikai teorētiski, bet ne praktiski un vienīgi starp Satversmē garantētajām pamattiesībām un starptautiskajā līgumā paredzētajām cilvēktiesībām.

9. Latvija tāpat kā citas kontinentālās Eiropas jeb romāņu-ģermāņu tiesību saimes valstis pieder tā dēvētajām rakstīto tiesību zemēm, kurās par patstāvīgajiem pamatavotiem atzīst tikai normatīvos tiesību aktus. Tātad ECT judikatūra, ko veido tiesību normu

interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts, ir vispāršaistošs patstāvīgais papildu jeb subsidiārais tiesību avots Latvijas tiesību sistēmā.

10. ECT judikatūras saistošais spēks Latvijas normatīvajos tiesību aktos nav regulēts vispār. Ņemot vērā tiesību piemērotāju daudzās kļūdas, par kurām nodokļu maksātāji spiesti maksāt ievērojamas summas, visos procesuālajos likumos nepieciešams noteikt, ka ECT judikatūra – tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – ir vispāršaistošs patstāvīgais papildu tiesību avots Latvijā un ka tiesību normas, ko Strasbūras tiesa atradusi tiesību tālākveidošanas ceļā, jāievēro tāpat kā ECK un tās protokolos ietvertās, bet ECT veiktā interpretācija saistoši nosaka šā starptautiskā līguma rakstīto tiesību normu saturu, tāpēc tās piemērojamas tikai šajā interpretācijā.

11. Nacionālās tiesas parasti neizskata tāda veida lietas un atsevišķus tiesību jautājumus (piemēram, par sūdzības pieņemamību), kuru izšķiršana ietilpst ECT kompetencē, tādēļ šīm tiesām Strasbūras tiesas nolēmumi lielākoties nevar būt precedenti. Par precedentiem Latvijas tiesām ECT nolēmumi var kļūt tikai tad, ja mūsu valsts tiesa izskata faktisko apstākļu ziņā līdzīgu lietu.

12. Atsevišķos aspektos Satversmes saturu nosaka ne vien Satversmes tiesas, bet arī EST un ECT judikatūra. Arī EST un ECT kompetencē ietilpst gan rakstīto tiesību normu interpretācija, gan tiesību tālākveidošana, kas ietver vispārējo tiesību principu autoritatīvu konkretizāciju. Tas ļauj apgalvot, ka Latvijas tiesiskās sistēmas saturu *de facto* nosaka nevis likumdevējs, bet Satversmes tiesas, EST un ECT judikatūra. Šā iemesla dēļ ir nepieciešams nodrošināt, lai minēto tiesu judikatūra atbilst demokrātiskās tiesiskās valstīs atzītiem vispārējiem tiesību principiem.

KOPSAVILKUMS

1. Tiesu un tiesnešu radītie tiesību avoti dažādos Latvijas vēstures periodos dēvēti atšķirīgi. Dažādi bijuši arī mehānismi, kas izmantoti, lai nodrošinātu tiesu un tiesnešu nolēmumu un tajos ietverto juridiski nozīmīgo atziņu tiesiskumu, pēctecību un vienotību. Tomēr šādas rīcības galvenais mērķis visos laikos ir bijis viens un tas pats – nodrošināt vienlīdzības, taisnīguma, tiesiskās noteiktības, tiesiskās paļāvības un tiesiskuma principu ievērošanu, realizējot valsts tiesu varu. Minētos principus var ievērot vienīgi tad, ja tiesību piemērotāji pieņem taisnīgus nolēmumus, līdzīgus gadījumus izšķirot līdzīgi, bet atšķirīgus – atšķirīgi. Pēc visu trīs Latvijas vēstures posmu tiesu un tiesnešu radīto tiesību avotu un to saistošā spēka meklējumu izpētes secināms, ka šādu mērķi iespējams sasniegt, vismaz daļai judikatūras piešķirot vispārsaistoša tiesību avota statusu.

2. Pēc Latvijas un citu valstu tiesību zinātnieku pētījumu un gandrīz 200 Latvijas tiesu nolēmumu analīzes autore formulējusi judikatūras un tiesnešu tiesību definīcijas. Judikatūra ir visas tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas, kas ietvertas tiesu un tiesnešu (turpmāk – tiesa) nolēmumos un ko tiesa formulējusi, lietojot jebkuru juridisko metodi, jo īpaši tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts. Vienu vai vairākas šādas atziņas var dēvēt gan par judikatūru, gan attiecīgi par judikatūras atziņu vai judikatūras atziņām.

3. Nav pamata judikatūras definīcijā iekļaut šādas pazīmes:

- «ietilpst tiesiskos nolēmumos», jo par tiesiskiem var dēvēt tikai tos nolēmumus, kuri satur pareizas atziņas un ar kuriem lieta vai atsevišķs tiesību jautājums izšķirts taisnīgi, bet tiesiskas atziņas ir sastopamas arī rezultāta ziņā kļūdainos nolēmumos;

- «ietvertas nolēmumos, kas stājušies spēkā», jo tiesisks var būt ne vien spēkā stājies, bet arī spēkā neesošs (pārsūdzēts, vēl nestājies spēkā vai atcelts) nolēmums, respektīvi, spēkā neesošs nolēmums ne vienmēr ir prettiesisks un nolēmuma spēkā stāšanās diemžēl nepavisam negarantē tā tiesiskumu;

- «atrodamas nolēmuma motīvu daļā», jo nevienā citā nolēmuma daļā šīs atziņas nevar atrasties;

- «ietilpst galvenokārt *ratio decidendi*», jo atziņa, kas vienā lietā ir tikai *obiter dictum*, citā veido *ratio decidendi*;

- «atziņas ar principiālu nozīmi», jo nav iespējams definēt vai vismaz konkretizēt jēdziena «sarežģīts tiesību jautājums» nozīmi – ko viens jurists uzskata par elementāru, otrs vērtē kā sarežģītu;

- «atrodamas galvenokārt augstāko tiesu nolēmumos», jo Latvijā tiesneša atrašanās augstākā tiesu instancē ne vienmēr ir saistīta vienīgi ar viņa izglītību, praktisko pieredzi, godīgumu un citām pozitīvām personības īpašībām, kā tas ir valstīs ar senām tiesiskajām tradīcijām;

- «ietvertas vairākos nolēmumos», jo atziņas svarīgums un tiesiskums nav atkarīgs no tā, vai šī atziņa ietverta vienā vai vairākos nolēmumos, un judikatūra var būt atrodama arī vienā vienīgā nolēmumā;

- «ietilpst tikai publicētos nolēmumos», jo nolēmuma publicēšana neietekmē tajā atrodamo atziņu kvalitāti.

4. Tiesnešu tiesības ir tiesu nolēmumos ietvertās tiesību normas, kas tiesību sistēmā atrastas, izmantojot jebkuru no tiesību tālākveidošanas metodēm, un kas tātad ir tiesību tālākveidošanas rezultāts. Vienu vai vairākas šādas tiesību normas var dēvēt gan par tiesnešu tiesībām, gan attiecīgi par tiesnešu tiesību normu vai tiesnešu tiesību normām. Tiesnešu tiesības ir judikatūras sastāvdaļa.

5. Tiesnešu tiesības citās lietās piemērojamas, dzīves gadījuma faktisko sastāvu pakārtojot tiesnešu tiesību normas tiesiskajam sastāvam. Tiesību normas interpretācijas rezultāts izmantojams tad, ja lietā jāpiemēro iztulkotā tiesību norma, respektīvi, kopā ar šo normu, jo atsevišķi tas nevar pastāvēt. Tātad tiesnešu tiesības un tiesību normu interpretācijas rezultāts kopā ar iztulkoto tiesību normu izmantojami deduktīvi. Izņēmums ir atziņas, kas nesaraujami saistītas ar konkrētās lietas faktisko sastāvu un dažkārt, iespējams, arī tiesiskajiem apstākļiem, piemēram, vispārējo tiesību principu kolīzijas risinājums, ja to nav iespējams vispārināt, un judikatūras atziņas, kas nav tiesnešu tiesības vai tiesību normu iztulkošanas rezultāts. Lai izšķirtos par šādu atziņu piemērošanu, nepieciešams salīdzināt iepriekšējās un izskatāmās lietas faktisko sastāvu un konstatēt to būtisku līdzību.

6. Tiesnešu tiesībām nepiederīgā vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūra ir tiesību palīgavots, jo nesatur tiesību normas un tātad nav vispārsaistoša, taču no tās atkāpties tiesa drīkst tikai tad, ja spēj pienācīgi argumentēt šādas rīcības iemeslus.

7. Ja tiesa papildina objektīvi nepilnīgu normatīvo tiesību aktu, no tiesību normām sastāvošajā tiesību sistēmā atrodot strīda izšķiršanai nepieciešamo priekšrakstu, ko likumdevējs nav pozitīvizējis, neko citu kā tiesību normu tiesa nevar formulēt. Neko citu kā tiesību normu tiesa nevar atrast, arī veicot savu tiešo pienākumu konkretizēt vispārējos tiesību principus vai nenoteiktus juridiskos jēdzienus. Gadījumos, kad tiesību piemērotājs tālākveidojis tiesības, attiecīgais tiesību jautājums vai lieta pēc būtības tiek izšķirta, pamatojoties uz tiesību tālākveidošanas rezultātā formulēto tiesību normu. Tā kā nolēmumu var pamatot tikai ar vispārsaistošu priekšrakstu, tiesību tālākveidošanas ceļā formulētā tiesību norma ir vispārsaistoša.

8. Tiesnešu tiesības ir vispārsaistošas tiesību normas. Vispārsaistošo spēku tiesnešu tiesības iegūst no visas tiesību sistēmas – gan no pozitīvajām tiesībām, uz kuru pamata formulētas tiesnešu tiesības, gan no vispārējiem tiesību principiem, arī tiem, kas noteic tiesas tiesības un pienākumu veikt tiesību tālākveidošanu, proti, tiesiskas valsts, varas dalīšanas principa, juridiskās

obstrukcijas aizlieguma, tiesiskās vienlīdzības, tiesiskās noteiktības principa. Ar tiesnešu tiesību normu – tāpat kā ar jebkuru citu vispārējo priekšrakstu – var pamatot tiesas nolēmuma rezolutīvo daļu. Tiesnešu tiesību vispārējo spēks ir cieši saistīts ar tiesību normu hiletisko izpratni, kura balstīta dabisko tiesību teorijā un atbilstīgi kurai tiesību normas ir jēdzieniskas vienības, kas pastāv neatkarīgi no valodas, taču var tikt izteiktas vārdos.

9. Jēdziens «tiesnešu tiesības» ir nosacīts, jo tās ir tiesību normas, kas jau objektīvi pastāv tiesību sistēmā. Tiesnešu tiesības ir tās tiesību normas, ko likumdevējam būtu vajadzējis pierakstīt, bet ko tas kaut kādu iemeslu dēļ nav spējis vai paguvis ietvert vārdos un ko tādēļ, lietojot analogiju vai teleoloģisko redukciju, ir formulējusi tiesa, lai izšķirtu strīdu. Tiesas atrastās tiesību normas ir arī suverēna izraudzītajā tiesiskajā kārtībā pastāvošie vispārējie tiesību principi, kas konkretizēti piemērošanai atsevišķam gadījumam, un tiesību normas, kuras tiesa formulējusi, izpildot likumdevēja uzdevumu ar saturu papildīt nenoteiktus juridiskus jēdzienus. Tiesnešu tiesības ir tās tiesību normas, ko likumdevējs pats ietvertu normatīvajos tiesību aktos, ja spētu paredzēt strīdu, kura atrisināšanai tiesai jāveic tiesību tālākveidošana.

10. Ja tiesnešu tiesību norma tiesību sistēmā atrasta atbilstīgi juridiskajai metodoloģijai, tā ir vispārējo tāpat kā jebkura cita tiesību norma, tādēļ visiem tiesību subjektiem, arī tiesību piemērotājiem, ir pienākums to ievērot. Turpretī, ja tiesa spēj pamatot, ka citas tiesas formulētais priekšraksts nav tiesisks (nav ievērota juridiskā metodoloģija), tā šo priekšrakstu var neievērot, jo tas nepieder tiesnešu tiesībām un tam nepiemīt vispārējo spēks.

11. Latvijā par patstāvīgajiem pamatavotiem atzīst tikai normatīvos tiesību aktus, tādēļ vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesības pievienojamas patstāvīgajiem papildu jeb subsidiārajiem tiesību avotiem – nerakstītajiem tiesību avotiem, kuri sastāv no tiesību normām un kuru avots ir nevis likumdevējs, bet gan suverēns, proti, vispārējiem tiesību principiem un ieradumu (paražu) tiesībām. Tomēr vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesnešu tiesību avots ir gan likumdevējs, gan suverēns, jo tās tiek atrastas tiesību sistēmā, pamatojoties gan uz rakstītajām tiesībām, gan vispārējiem tiesību principiem.

12. Tā kā tiesa atšķirībā no likumdevēja nerada jaunas tiesību normas, bet tikai atrod tiesību sistēmā jau objektīvi pastāvošas tiesību normas, tās verbalizējot, tiesnešu tiesībām atsevišķa leģitimitācija nav vajadzīga. Ja leģitīma ir tiesību sistēma, tiesību tālākveidošanas metodes un to lietojums, tāds ir arī tiesību tālākveidošanas rezultāts jeb tiesnešu tiesības.

13. Tiesnešu tiesības ir leģitīmas. Leģitimitāti tām piešķir gan demokrātiski leģitimēto institūciju pieņemtās (izdotās) rakstītās tiesību normas, uz kuru pamata tiesnešu tiesības atrastas tiesību sistēmā, gan suverēna izraudzītajā tiesiskajā sistēmā objektīvi pastāvošie vispārējie tiesību principi, arī tie, kas nosaka tiesas tiesības un pienākumu tālākveidot tiesības, proti, tiesiskas valsts,

varas dalīšanas princips, juridiskās obstrukcijas aizliegums, tiesiskās vienlīdzības, tiesiskās noteiktības princips.

14. Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesas ikdienas praksē tiesnešu tiesības lieto kā vispāršaistošu tiesību avotu. Tas notiek, lietas vai atsevišķus tiesību jautājumus pilnībā vai daļēji izšķirot, pamatojoties uz tiesnešu tiesību normām – priekšrakstiem, kas nav atrodami nevienā normatīvajā tiesību aktā –, un iepriekšējos nolēmumos ietvertās tiesnešu tiesību normas kā vispāršaistošus priekšrakstus izmantojot arī turpmāk. Tomēr *expressis verbis* nolēmuma rezolutīvo daļu ar tiesnešu tiesību normu neviena Latvijas tiesa nav pamatojusi.

15. Vispāršaistošs spēks piemīt ne tikai Satversmes tiesas atrastajām tiesnešu tiesību normām, bet arī tiesību normu interpretācijas rezultātam, kaut arī tas nav jaunatrasta tiesību norma. Satversmes tiesas veiktas rakstītās tiesību normas interpretācijas rezultāts ir vispāršaistošs kā attiecīgās normas satura atklājējs un tātad kā pati šī norma, jo tiesību norma un tās iztulkojums veido nedalāmu vienību. Satversmes tiesas tiesnešu tiesības un tiesību normu interpretācijas rezultāts ir patstāvīgais papildu tiesību avots, kas rodas, pamatojoties gan uz rakstītajām tiesībām, gan vispārējiem tiesību principiem. Pārējās Satversmes tiesas nolēmumos sastopamās tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas ir tiesību palīgavots.

16. Normatīvajos tiesību aktos privātpersonai jāparedz iespēja vērsties Satversmes tiesā, ja vispārējās jurisdikcijas tiesa, kuras nolēmums konkrētajā situācijā ir galīgs (nav pārsūdzams), prettiesiski veikusi vai atteikusies veikt tiesību tālākveidošanu vai nav ievērojusi vispāršaistošo Satversmes tiesas judikatūru – tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas rezultātu – un ja tas aizskar šīs personas cilvēktiesības vai pamattiesības. Iespēja vērsties Satversmes tiesā jāparedz tādēļ, ka šādos gadījumos vienmēr tiek pārkāptas personas tiesības uz taisnīgu tiesu, kas garantētas Satversmes 92.panta pirmajā teikumā un ECK 6.panta pirmajā daļā, un dažkārt vēl arī citas cilvēktiesības.

17. Juridiski nozīmīgās atziņas, ko EST atradusi tiesību tālākveidošanas ceļā, jeb tiesnešu tiesības atbilst visām trim tiesību normai raksturīgajām pazīmēm. Tātad EST tiesnešu tiesību normas ir vispāršaistošas tāpat kā ES normatīvajos tiesību aktos ietvertās. EST veiktas rakstītās tiesību normas interpretācijas rezultāts nav jaunatrasta tiesību norma, taču ir vispāršaistošs kā attiecīgās normas satura atklājējs un tātad kā pati šī norma, jo ES tiesību norma un EST veikts tās iztulkojums veido nedalāmu vienību. No tā izriet, ka EST judikatūra – tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – ir vispāršaistošs patstāvīgais papildu jeb subsidiārais tiesību avots Latvijas tiesību sistēmā. Pārējās EST nolēmumos sastopamās tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas ir tiesību palīgavots.

18. ES tiesību pārākums attiecas arī uz vispāršaistošo EST judikatūru – juridiski nozīmīgajām atziņām, ko veido šīs tiesas veiktās tiesību normu interpretācijas rezultāts un tiesību

tālākveidošanas ceļā atrastās tiesnešu tiesību normas. Tas nozīmē, ka neviena no ES dalībvalsts, arī Latvijas, tiesību normām, uz kurām attiecas ES tiesību pārākuma princips, kā arī attiecīgā valsts tiesu judikatūra nedrīkst būt pretrunā vispārējo tiesību avotam EST judikatūrai.

19. Gandrīz 200 Latvijas tiesu un tiesnešu un 24 EST nolēmumu, kas tapuši attiecīgi nepilnu 19 un vairāk nekā 48 gadu laikā, izpēte ļauj secināt, ka EST judikatūra – tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – kā vispārējs tiesību avots izmantota gan pašas Luksemburgas tiesas, gan Satversmes tiesas un citu Latvijas tiesu nolēmumos, tos pilnībā vai daļēji pamatojot ar EST judikatūru. Piemēram, to, ka dalībvalsts nav izpildījusi kādu Līgumos paredzētu pienākumu, EST dažkārt konstatē, pamatojoties tieši uz savu judikatūru. Reizēm EST uz saviem iepriekšējiem nolēmumiem kā uz tiesību normām atsaucas sprieduma rezolūtvajā daļā.

20. ECK un tās protokolu saturs ir tāds, kādu to savos nolēmumos pasludina ECT, interpretācijas ceļā nosakot rakstīto tiesību normu saturu un ar tiesību tālākveidošanas palīdzību tiesību sistēmā atrodot jaunas tiesību normas. Tā kā visas cilvēktiesības ir pozitīvizēti jeb pierakstīti vispārējie tiesību principi, kuru saturu nosaka ar konkretizācijas palīdzību, atklājot ECK un tās protokolos ietvertu cilvēktiesību saturu, ECT parasti veic tiesību tālākveidošanu. Izņēmums ir gadījumi, kad cilvēktiesību norma jau konkretizēta tiktāl, ka to iespējams piemērot bez tālākas konkretizācijas. Tiesību tālākveidošana tiek izmantota, arī paplašinot (analoģija) vai sašaurinot (teleoloģiskā redukcija) tiesisko sastāvu ECK normām, kas nav vispārējie tiesību principi, respektīvi, rakstītajām tiesību normām, vai piepildot ar saturu tajās ietvertās ģenerālklauzulas. Savukārt tiesību normu interpretāciju ECT veic, skaidrojot rakstīto ECK normu saturu.

21. Juridiski nozīmīgās atziņas, ko ECT atradusi tiesību tālākveidošanas ceļā, jeb tiesnešu tiesības atbilst visām trim tiesību normai raksturīgajām pazīmēm. Tātad ECT tiesnešu tiesību normas ir vispārējas tāpat kā ECK un tās protokolos ietvertās. Savukārt šīs tiesas veiktas minētā starptautiskā līguma rakstītās tiesību normas interpretācijas rezultāts nav jaunatradta tiesību norma, taču ir vispārējs kā attiecīgās normas satura atklājējs un tātad kā pati šī norma, jo ECK tiesību norma un ECT veikts tās iztulkojums veido nedalāmu vienību. Tātad ECT judikatūra – tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – ir vispārējs patstāvīgais papildu jeb subsidiārais tiesību avots Latvijas tiesību sistēmā. Pārējās ECT nolēmumos sastopamās tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas ir tiesību palīgavots.

22. Gandrīz 200 Latvijas tiesu un tiesnešu un 50 ECT nolēmumu, kas tapuši attiecīgi nepilnu 19 un 44 gadu laikā, izpēte ļauj secināt, ka ECT judikatūra – tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts – kā vispārējs tiesību avots izmantota gan pašas Strasbūras tiesas, gan Satversmes tiesas un citu Latvijas tiesu nolēmumos, tos pilnībā vai daļēji pamatojot ar ECT judikatūru. Piemēram, ECK pārkāpumu valsts rīcībā Strasbūras tiesa konstatē, balstoties uz savu judikatūru. Dažkārt atsauce uz ECT judikatūru atrodama šīs tiesas spriedumu rezolūtvajā daļā.

23. Ņemot vērā daudzu tiesību piemērotāju ieradumu vispāršaistošus priekšrakstus meklēt tikai pozitīvajās tiesībās, Latvijas tiesu, EST un ECT judikatūras saistošo spēku nepieciešams reglamentēt normatīvajos tiesību aktos. Attiecīgajos procesuālajos likumos jānoteic: Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūra, kas nepieder tiesnešu tiesībām, un Satversmes tiesas, EST un ECT judikatūra, kura nav tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas rezultāts, ir tiesību palīgavots; Latvijas tiesu, EST un ECT tiesnešu tiesības un Satversmes tiesas, EST un ECT veiktas tiesību normu iztulkošanas rezultāts ir vispāršaistošs patstāvīgais papildu jeb subsidiārais tiesību avots Latvijas tiesību sistēmā.

24. Latvijas rakstītās konstitūcijas – Satversmes – saturu *de facto* nosaka galvenokārt Satversmes tiesas, bet atsevišķos aspektos arī EST un ECT judikatūra, jo šo tiesu veiktas tiesību normu iztulkošanas rezultāts ir vispāršaistošs patstāvīgais papildu tiesību avots. Satversmes tiesas, EST un ECT kompetencē ietilpst ne tikai rakstīto tiesību normu interpretācija, bet arī tiesību tālākveidošana, kas ietver vispārējo tiesību principu autoritatīvu konkretizāciju. Tātad šo tiesu judikatūra nosaka saturu gan rakstītajām, gan nerakstītajām ar augstāko juridisko spēku apveltītajām konstitucionālajām tiesību normām to reālajā dimensijā. Savukārt visiem normatīvajiem tiesību aktiem ir jāatbilst šīm ar augstāko juridisko spēku apveltītajām konstitucionālajām tiesību normām. Tas ļauj apgalvot, ka Satversmes tiesas, EST un ECT judikatūra, nevis likumdevējs *de facto* nosaka Latvijas tiesību sistēmas un pat visas tiesiskās sistēmas saturu. Šā iemesla dēļ ir nepieciešams nodrošināt, lai minēto tiesu judikatūra atbilst demokrātiskās tiesiskās valstīs atzītiem vispārējiem tiesību principiem.

ANOTĀCIJA

Promocijas darbā pētīts tiesu un tiesnešu nolēmumos ietverto tiesisko juridiski nozīmīgo atziņu – judikatūras un tajā ietilpstošo tiesnešu tiesību – saistošais spēks un vieta Latvijas Republikas tiesību avotu sistēmā. Minētajā aspektā autore analizējusi ne tikai Latvijas tiesu un tiesnešu, bet arī Eiropas Savienības Tiesas (turpmāk – EST) un Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) judikatūru.

Pētījuma pirmajā nodaļā apskatīta jēdzienu «judikatūra» un «tiesnešu tiesības» rašanās un satura izpratnes veidošanās gaita visos trijos Latvijas vēsturiskās attīstības posmos: starpkaru periodā (no 1918. līdz 1940.gadam), padomju okupācijas laikā (no 1940. līdz 1990.–1991.gadam) un pēc Latvijas Republikas atjaunošanas (no 1990.–1991.gada). Otrajā nodaļā formulētas minēto jēdzienu definīcijas. Trešajā nodaļā noskaidrots Latvijas tiesu un tiesnešu judikatūras, tostarp tiesnešu tiesību, saistošais spēks un vieta nacionālajā tiesību avotu sistēmā. Ceturtā nodaļa veltīta EST, bet piektā – ECT judikatūras, tostarp tiesnešu tiesību, saistošajam spēkam un vietai nacionālajā tiesību avotu sistēmā.

Autores ieskatā, judikatūrai pieder visas tiesiskās juridiski nozīmīgās atziņas, kas ietvertas tiesu un tiesnešu nolēmumos un kas formulētas, lietojot jebkuru juridisko metodi, jo īpaši tiesību normu interpretācijas un tiesību tālākveidošanas rezultāts, savukārt tiesnešu tiesības ir tiesu un tiesnešu nolēmumos ietilpstošās tiesību normas, kuras tiesību sistēmā atrastas, izmantojot kādu no tiesību tālākveidošanas metodēm, un kuras tātad ir tiesību tālākveidošanas rezultāts. No šīm definīcijām izriet: tiesnešu tiesībām nepiederīgā Latvijas vispārējās jurisdikcijas tiesu judikatūra, kā arī Latvijas Republikas Satversmes tiesas (turpmāk – Satversmes tiesa), EST un ECT judikatūra, kas nav tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas rezultāts, ir tiesību palīgavots; visas tiesnešu tiesības ir vispārsaistošas tiesību normas; vispārsaistošs spēks piemīt arī Satversmes tiesas, EST un ECT veiktas tiesību normu interpretācijas rezultātam.

Pamatojoties uz atziņām par Latvijas tiesu judikatūras saistošo spēku, secināms, ka normatīvajos tiesību aktos privātpersonai jāparedz iespēja vērsties Satversmes tiesā, ja vispārējās jurisdikcijas tiesa, kuras nolēmums konkrētajā situācijā ir galīgs (nav pārsūdzams), prettiesiski veikusi vai atteikusies veikt tiesību tālākveidošanu vai nav ievērojusi vispārsaistošo Satversmes tiesas judikatūru – tiesību normu interpretācijas vai tiesību tālākveidošanas rezultātu – un ja tas aizskar šīs personas cilvēktiesības vai pamattiesības.

Promocijas darbā formulētie secinājumi ļauj apgalvot, ka Satversmes tiesas, EST un ECT judikatūra, nevis likumdevējs *de facto* noteic Latvijas tiesību sistēmas un pat visas tiesiskās sistēmas saturu.

ANNOTATION

The Doctoral Thesis is dedicated to determine the binding force of lawful legally important statements, which are included in judgements and decisions of judges and courts (hereinafter 'court's judgement'), namely the binding force of the case law and its component judge-made law, and their place in the system of legal sources in the Republic of Latvia. In that respect, not only the case law of Latvian courts, but also the case law of the Court of Justice of the European Union (hereinafter the 'ECJ') and the European Court of Human Rights (hereinafter the 'ECHR') there is analysed.

In the first part of the research the author deals with an emergence and formation of understanding of content of the concepts «case law» and «judge-made law» in all three phases of Latvian historical development, namely in the interwar period (1918–1940), during the Soviet occupation (from 1940 to 1990–1991) and after the restoration of the Republic of Latvia (from 1990–1991). In the second part the definitions of the above mentioned concepts are formulated. In the third part the binding force of the case law, as well as the judge-made law of Latvian courts and their place in the national system of legal sources are clarified. The fourth part is devoted to elucidate the binding force of the case law, as well as the judge-made law of the ECJ and their place in the Latvian system of legal sources. In the fifth part the author analyses the same aspects of the case law, as well as the judge-made law of the ECHR.

The author considers that the case law consists of all lawful legally important statements, which are included in courts' judgements and formulated using any legal method, especially the result of interpretation of legal norms and of further law-making, but the judge-made law is composed of included in courts' judgements legal norms, which are found in legal system by use of further law-making and which consequently are the result of further law-making. From these definitions follows that the case law of Latvian general jurisdiction's courts, which does not belong to the judge-made law, as well as the case law of the Constitutional Court of the Republic of Latvia (hereinafter the 'CC'), the ECJ and the ECHR, which is not the result of interpretation of legal norms and of further law-making, are the subsidiary legal sources; all the judge-made law are binding legal norms; binding is also the result of interpretation of legal norms, made by the CC, the ECJ and the ECHR.

On the basis of the conclusions about binding force of the Latvian courts' case law the author considers that it is necessary to guarantee in normative legal acts the possibility for a private person to apply to the CC if the general jurisdiction's court, which judgment in the given situation is final (shall not be appealed), unlawfully used or refused to use the further law-making or ignored the binding case law of the CC – the result of interpretation of legal norms and of further law-making – and if it violates this person's human or fundamental rights.

The conclusions formulated in the Doctoral Thesis allow the author to declare that the case law of the CC, the ECJ and the ECHR, not the legislator *de facto* determines the content of the legal system and even all the legal arrangement in Latvia.

ZUSAMMENFASSUNG

In der vorliegenden Promotionsarbeit wird die verbindliche Kraft und die Rolle der Rechtsprechung und der Richterwerte in den Beschlüssen und Richterurteilen beinhalteten Richterrechte im Rechtssystem der Lettischen Republik erforscht. In diesem Aspekt hat die Autorin nicht nur die Rechtsprechung des Gerichts und der Richter Lettlands, sondern auch die Rechtsprechung des Gerichtshofes der Europäischen Gemeinschaft (EuGH) und des Europäischen Gerichtshofes für Menschenrechte (EGMR) analysiert.

Im ersten Teil der Forschung betrachtet man die Entstehung und die Inhaltsinterpretation des Begriffs «Rechtsprechung» und «Richterrechte» in allen drei Zeitabschnitten der Entwicklung Lettlands: die Zwischenkriegsperiode, sowjetische Okkupation und die Zeit nach der Wiederherstellung der Lettischen Republik. Im zweiten Teil der Arbeit sind die Definitionen der oben genannten Prinzipien formuliert. Im 3. Teil wird die Einflusskraft und die Rolle der nationalen Rechte im System der Gerichtspraxis Lettlands und der Rechtsprechung, darunter auch das Richterrecht, erklärt. Der vierte Teil beinhaltet die Einflusskraft und die Rolle EuGH, der fünfte – die Rechtsprechung EGMR, einschliessend diese Aspekte in den Quellen des Systems der nationalen Rechte.

Das Erachten der Autorin: zu der Rechtsprechung gehören alle juristisch bedeutende Erkenntnisse, die in den Beschlüssen der Gerichte und der Richter gefasst und formuliert sind, ebenso die Erkenntnisse, die bei x-beliebiger juristischer Methode angewendet werden, besonders das Ergebnis der Interpretation der Gerichte und der Weiterentwicklung der Rechte, jedoch sind die Richterrechte die Rechtsnormen, die Gerichts- und Richterbeschlüsse enthalten und die im Rechtssystem gefunden werden bei der Verwendung eines von den Weiterentwicklungsmethoden und eigentlich das Ergebnis der Weiterbildung der Rechte ist. Von diesen Definitionen ergibt sich folgendes: die Gerichtsrechtsprechung der allgemeinen Jurisdiktion, das nicht die Richterrechten sind, sowie die Rechtsprechung des Verfassungsgerichts Lettischer Republik (VerfGE), die Rechtsprechung EuGH und EGMR, das nicht das Ergebnis der Rechtsnormeninterpretation oder das Ergebnis der Weiterbildung der Gerichte ist, es ist die Rechtsnebenquelle; alle Richterrechte sind die Normen allgemeinverbindlicher Rechtsnormen; gemeinverbindliche Kraft hat auch das Ergebnis der Rechtsnormeninterpretation des VerfGE, EuGH und EGMR.

Aufgrund der Erkenntnisse der verbindlichen Kraft der Rechtsprechung des Gerichts Lettland kann man schlussfolgern, dass die Normativakten der Rechte für die Privatpersonen die Möglichkeit haben, sich ins VerfGE zu wenden, falls der Beschluss des Gerichts der allgemeinverbindlichen Rechtsprechung in der konkreten Situation nicht appellierbar ist, hat gegengesetzliche Rechtsprechung oder hat sich von der Weiterbildung der Rechte entsagt, falls die allgemeinverbindliche Rechtsprechung des VerfGE nicht in Betracht gezogen wurde – das Ergebnis der Interpretation der Rechtsnormen oder das Ergebnis der Weiterbildung, falls sie den Menschenrechten dieser Person oder den Grundrechten nicht entsprechen.

Die in der Promotionsarbeit formulierten Schlussfolgerungen lassen zu, zu behaupten, dass *de facto* die Rechtsprechung des VerfGE, EuGH und EGMR das Rechtssystem Lettlands und sogar den Inhalt des ganzen rechtlichen Systems bestimmen, nicht der Gesetzgeber.

LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS

Literatūra

1. Akmentiņš R. Ievads tiesību zinātnē. Lekcijas. [B.v.]: [B.i.], 1929.
2. Andris Plotnieks. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/Andris_Plotnieks (aplūkots 25.08.2013.).
3. Apse D. Judikatūras jēdziena satura meklējumi Latvijā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011.
4. Apse D. Tiesību palīgavotu mijiedarbības aspekti. Promocijas darbs. Pieejams: Latvijas Universitātes Bibliotēkas Daudznozaru bibliotēkā: datorika, juridiskās zinātnes, teoloģija (Raiņa bulvārī 19, Rīgā).
5. Apse D. Tiesu prakse un Latvijas Senāta Administratīvais departaments (1918-1940). Latvijas Universitātes Zinātniskie raksti 632, Tiesu prakses veidošana. Meļķis E. (red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2001.
6. Augstākā tiesa: neizdiskutēti grozījumi likumos nesasniedz mērķi un rada piemērošanas problēmas. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/pazinojumi-presei/par-notikumiem/2013/februaris/5800-augstaka-tiesa-neizdiskuteti-grozijumi-likumos-nesasniedz-merki-un-rada-piemerosanas-problemas/> (aplūkots 03.03.2014.).
7. Augusts Lēbers. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/Augusts_L%C4%93bers (aplūkots 03.07.2014.).
8. Birziņa L. Valsts un tiesības Latvijā komunisma celtniecības periodā. Grām.: Apsītis R., Birziņa L., Grīnbergs O. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture (1917–1970). Rīga: Zvaigzne, 1970.
9. Birziņa L. Valsts un tiesības Latvijā sociālisma celtniecības pabeigšanas periodā (1953–1958). Grām.: Apsītis R., Birziņa L., Grīnbergs O. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture (1917–1970). Rīga: Zvaigzne, 1970.
10. Birziņa L. Valsts un tiesības Latvijā tautas saimniecības atjaunošanas un sociālisma celtniecības periodā (1946–1953). Grām.: Apsītis R., Birziņa L., Grīnbergs O. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture (1917–1970). Rīga: Zvaigzne, 1970.
11. Birziņa L. Vasku ļaužu nedienas, mainoties valdībām. Pieejams: http://news.lv/Neatkariga_Rita_Avize_Latvijai/2003/11/11/vasku-lauzu-nedienas-mainoties-valdibam (aplūkots 14.07.2014.).

12. Blūzma V. Judikatūras kā tiesību avota evolūcija salīdzinošās jurisprudences aspektā. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011.
13. Blūzma V. Latvijas inkorporācija PSRS sastāvā un padomju tiesību uzspiešana Latvijai (1940–1941). Grām.: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Rīga: LU žurnāla «Latvijas Vēsture» fonds, 2000.
14. Borharts K.D. Eiropas Savienības tiesību ceļvedis. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2011. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/lv/editorial/abc.pdf> (aplūkots 08.08.2012.).
15. Borkoveca M. Dalībvalstu tiesību normu un Eiropas Savienības tiesību normu kolīziju risināšanas problēmjautājumi. Promocijas darbs. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F1235036252/Marina%20Borkoveca%202011.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).
16. Borkoveca M. Eiropas Savienības tiesību sistēmas mijiedarbība ar dalībvalstu tiesību sistēmām. Jurista Vārds, 2010. 30.marts, Nr.13 (608).
17. Briede J. Administratīvais process un cilvēktiesības. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Ziemele I. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998.
18. Briede J. Senāta nolēmumos nav gadījuma rakstura izteikumu. Jurista Vārds, 2006. 21.februāris, Nr.8 (411).
19. Briede J. 83. Tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.
20. Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933.
21. Celma D. Eiropas tiesu mijiedarbība. Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Eiropas Savienības Tiesa: no divām nesaistītām institūcijām līdz vienotai sistēmai. Jurista Vārds, 2011. 27.decembris, Nr.52 (699).
22. Cielava V. Kad tiesnešiem likums nav rakstīts. Jurista Vārds, 2012. 7.augusts, Nr.32 (731).
23. Cipeliuss R. Vispārējā mācība par valsti. Rīga: AGB, 1998.
24. Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.–28.nodaļa). Torgāns K. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011.
25. Čerfase L. Latīņu spārnotie teicieni. Rīga: Zinātne, 1992.
26. Danovskis E., Briede J. Publisko tiesību subjektu civiltiesiskais statuss. Jurista Vārds, 2012. 14.februāris, Nr.7 (706).

27. Danovskis E. Iestādes lēmuma un civiltiesiska līguma mijiedarbība. Jurista Vārds, 2009. 28.jūlijs, Nr.30 (573). Pieejams arī: http://rln.lv/en/publications/2009_07_28_JV_Iestades_lemums.pdf (aplūkots 08.02.2014.).
28. Dubava I., Gailīte D., Litvins G. Bīriņu domnīca – jau desmito gadu pēc kārtas. Jurista Vārds, 2013. 6.augusts, Nr.32 (783).
29. Dupate K. Eiropas Savienības tiesas prakse darba tiesībās. Rīga: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2011. Pieejams arī: http://www.lbas.lv/upload/stuff/201112/es_tiesas_prakse_darba_tiesibas.pdf (aplūkots 08.08.2012.).
30. Eberts D. Eiropas tiesības Latvijas tiesu praksē. Ievads Eiropas tiesībās. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
31. ECT arvien pieaug sūdzību skaits par Latvijas tiesu darbību; 2013.gadā sāks visu tiesnešu novērtēšanu (27.03.2012.). <http://www.delfi.lv/news/national/politics/ect-arvien-pieaug-sudzibu-skaits-par-latvijas-tiesu-darbibu-2013gada-saks-visu-tiesnesu-novertesanu.d?id=42239808> (aplūkots 05.02.2014.).
32. ECT tiesnesis: no Latvijas iedzīvotājiem liels sūdzību skaits (08.07.2013.). Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/470659-ect_tiesnesis_no_latvijas_iedzivotajiem_liels_sudzibu_skaits (aplūkots 30.07.2014.).
33. Eiropas tiesības: lietu un materiālu izlase. Kollatz U., Priednieks K. (sast.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2000.
34. Feldhūne G. Tiesu prakse Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošanā: Augstākās tiesas Senāta spriedums lietā Laimonis Strujevičs pret a/s «Diena» un Aivaru Ozoliņu. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/politikas_process/4671/ (aplūkots 30.11.2011.).
35. Freija I., Lutere-Timmele D.L., Vasariņš N. Prejudiciālais nolēmums. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
36. Gailītis K. Tiesību tālākveidošana *contra legem* (I). Likums un Tiesības, 2008. decembris, 10.sēj., Nr.12 (112).
37. Gailītis K. Tiesību tālākveidošana *contra legem* (II). Likums un Tiesības, 2009. janvāris, 11.sēj., Nr.1 (113).
38. Grīnberga-Cepurīte A. Paraša juridiskā nozīmē. Jurists, 1938, Nr.3/4.
39. Guļāns A. Mums vajadzīga juridiskās domas apmaiņa un virzība... Latvijas Vēstnesis, 1999. 6.oktobris, Nr.328/329.

40. Gusāns I. Latīņu valoda – nepieciešamība vai ekstravagance? Jurista Vārds, 2013. 17.decembris, Nr.51 (802).
41. Hamkova D., Liholaja V. Būtiska kaitējuma izpratne: likums, teorija, prakse. Jurista Vārds, 2012. 10.janvāris, Nr.2 (701).
42. Harbaceviča S. Eiropas Savienības tiesību ieviešana Latvijā. Grām.: Alehno I., Buka A., Čevers A. u.c. Eiropas Savienības tiesību īstenošana Latvijā. Alehno I. (zin. red.). Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003.
43. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 2000. jūlijs, 2.sēj., Nr.7 (11).
44. Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filosofijā. Likums un Tiesības, 2000. augusts, 2.sēj., Nr.8 (12).
45. Iljanova D. Tiesību normu un principu kolīzija. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķisis E. (zin. red.) Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.
46. Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005.
47. Informācija par Satversmes tiesu. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=3> (aplūkots 02.09.2013.).
48. Izstāde – Juridiskās fakultātes mācībspēku zinātniskie sasniegumi (1919.-2009.). Pieejams: <http://www.biblioteka.lu.lv/zinas/t/447/> (aplūkots 14.07.2014.).
49. Jansons J. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas ievērošana tiesu darbībā. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2013., Nr.6.
50. Jelāgins J. Tiesību pamatavoti. Grām.: Mūsdienu tiesību teorijas atziņas: Mācību grāmata / Rakstu krājums. Meļķisis E. (red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999.
51. Kalniņš E. Legālās civiltiesiskās atbildības regulējums Civillikumā. Jurista Vārds, 1997. 15.janvāris, Nr.1 (43).
52. Kalniņš E. Mantas jēdziens civiltiesībās. Latvijas Universitātes Žurnāls Nr.1. Juridiskā zinātne, 2010.
53. Kalniņš E. Tiesību normu piemērošanas loģiskā shēma. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķisis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.
54. Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķisis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.
55. Kalniņš E. Tiesību tālākveidošana (III). Likums un Tiesības, 2001. augusts, 3.sēj., Nr.8 (24).
56. Kārlis Dišlers. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/K%C4%81rlis_Di%C5%A1lers (aplūkots 14.07.2014.).
57. Krastiņš I. Tiesību teorijas pamatjēdzieni, 2.izdevums. Rīga: Latvijas Universitāte, 1996.
58. Krastiņš I. Valsts un tiesību teorija, Rīga: Zvaigzne, 1985.

59. Krastiņš U. Augstākās tiesas plēnuma loma Krimināllikuma normu tulkošanā. Jurista Vārds, 2004. 9.marts, Nr.9.
60. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1.daļa. Vispārīgā daļa. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Firma «AFS», 2007.
61. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2.daļa. Sevišķā daļa. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Firma «AFS», 2007.
62. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 3.daļa. Sevišķā daļa. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Firma «AFS», 2007.
63. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 1999.
64. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009.
65. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
66. Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2000.
67. Krastiņš U. Par vērtējuma jēdzieniem krimināltiesību normās. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi. 1998–2008. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009.
68. Kušners P. Par kļūdainu Augstākās tiesas Senāta spriedumu militārā dienesta jomā. Jurista Vārds, 2012. 25.septembris, Nr.39 (738).
69. Kūtris G. Priekšvārds. Grām.: Robežlīgums: Spriedums. Materiāli. Komentāri. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009.
70. Kvaste S. Kamēr mūsu lepnajiem putniem neiesper ar zābaku pa pēcpusi, viņi nelido... Intervija ar Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūta pētnieku Ilmāru Poikānu, sauktu par Neo. TVNET, 2015. 10.februāris. Pieejams: <http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/547060-kamer-musu-lepnajiem-putniem-neiesper-ar-zabaku-pa-pecpusi-vini-nelido> (aplūkots 12.02.2015.).
71. Langenbuhere K. Tiesnešu tiesību attīstība un iztulkošana. Metodoloģisks pētījums par tiesnešu tiesību tālākveidošanu vācu civiltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
72. Lase I. Tiesneša nolaidība nav neatkarība. Intervija ar valdības pārstāvi starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Ingu Reini. Ir, 2012. 5.aprīlis. Pieejams: <http://www.ir.lv/2012/4/5/tiesnesa-nolaidiba-nav-neatkariba> (aplūkots 05.02.2014.).
73. Latviešu literārās valodas vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/lvv/> (aplūkots 24.01.2014.).
74. Latviešu valodas vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/lvv/> (aplūkots 24.01.2014.).

75. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija. Eiropas Savienības tiesību ieviešanas rokasgrāmata. 2008. Pieejams: http://www.tm.gov.lv/lv/daliba_es/es_ta/tm_kompetence.html (aplūkots 08.08.2012.).
76. Latvija 14 gadu laikā ECT zaudējusi 277 000 latu (05.04.2012.). Pieejams: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/latvija-14-gadu-laika-ect-zaudejusi-277-000-latu.d?id=42262834> (aplūkots 05.02.2014.).
77. Lazdiņš J., Ketners K. Tiesu nolēmumu ietekme uz Latvijas nodokļu tiesību dinamiku. Latvijas Universitātes Žurnāls Nr.3. Juridiskā zinātne.
78. Leja M. Krimināltiesību normu interpretācija. Jurista Vārds, 2010. 19.oktobris, Nr.42 (637).
79. Leja M. Krimināltiesību normu interpretācija. Pieejams: <http://www.lpbiedriba.lv/doc/Krimin%C4%81ties%C4%ABunormuinterpret%C4%81cija.docx> (aplūkots 04.04.2014.).
80. Levits E. Ar šo numuru žurnāls «Likums un Tiesības» atklāj jaunu rubriku – «Aktuālās judikatūras apskats». Likums un Tiesības, 2005. janvāris, 7.sēj., Nr.1 (65).
81. Levits E. Cilvēktiesības Eiropas Savienības tiesību sistēmā. Likums un Tiesības, 2000. novembris, 2.sēj., Nr.11 (15).
82. Levits E. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošana Latvijas iestādēs un tiesās. Grām.: Cilvēktiesību īstenošana Latvijā: tiesa un administratīvais process. Ziemele I. (red.). Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 1998.
83. Levits E. Eiropas Savienības tiesības un Satversme. Grām.: Eiropas tiesības. Otrais papildinātais izdevums. Jundzis T. (red.). Rīga: Juridiskā koledža, 2007.
84. Levits E. Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (I). Likums un Tiesības, 2003. jūnijs, 5.sēj., Nr.6 (46).
85. Levits E. Ģenerālklausulas un iestādes (tiesas) rīcības brīvība (II). Likums un Tiesības, 2003. jūlijs, 5.sēj., Nr.7 (47);
86. Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010, Nr.1.
87. Levits E. Latvijas tiesiskā iekārta transformācijas procesā. Likums un Tiesības, 1999. septembris, 1.sēj., Nr.1.
88. Levits E. Normatīvo tiesību aktu demokrātiskā leģitīmācija un deleģētā likumdošana: teorētiskie pamati. Likums un Tiesības, 2002. septembris, 4.sēj., Nr.9 (37).
89. Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu. Latvijas Vēstnesis, 2003. 8.maijs, Nr.68.
90. Lēbers A. Lekcijas par ievadu tiesību zinātnē. II daļa. Rīga: [B.i.], 1922.
91. Litvins G. Naglas gadījuma pēcapstrāde. Jurista Vārds, 2013. 17.septembris, Nr.38 (789).

92. Lībeka M. Latvijas pilsoņu sūdzības ECT – savdabīgas un atšķirīgas. Saruna ar tiesnesi Inetu Ziemeli. Pieejams: <http://www.la.lv/pardomas-pec-atgriesanas-no-eiropas-ziemele/> (aplūkots 21.01.2015.).
93. Lībiņa I. Personas tiesības uz attēlu saistībā ar privātās dzīves neaizskaramību salīdzinošo tiesību aspektā. Likums un Tiesības, 2006. augusts, 8.sēj., Nr.8 (84).
94. Līce K. Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas tiesu mijiedarbība. Jurista Vārds, 2012. 20.novembris, Nr.47 (746).
95. Loskutovs A. Priekšvārds. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. 1991–1999. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2000.
96. Lutere-Timmele D.L. Priekšvārds. Grām.: Eiropas Savienības tiesību piemērošana. Rokasgrāmata praktizējošiem juristiem. Otrais papildinātais izdevums. Lutere-Timmele D.L. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
97. Meklējot risinājumus tiesu sistēmas pilnveidošanai. Jurista Vārds, 2013. 12.marts, Nr.10 (761).
98. Meļķisis E. Ievadam. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķisis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.
99. Meļķisis E. Iztulkošanas metodes. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķisis E. (zin. red.) Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.
100. Meļķisis E. Juridiskās metodes mācības un tiesību normas piemērošanas metodoloģijas jēdziens un nozīme. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķisis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.
101. Meļķisis E. Par precedentu un tiesu prakses veidošanu. Jurista Vārds, 1998. 29.oktobris, Nr.33 (101).
102. Meļķisis E. Par tiesu prakses apzinātu veidošanu. Latvijas Universitātes Zinātniskie Raksti 617, Procesuālais taisnīgums. Meļķisis E. (red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 1998.
103. Meļķisis E. Par tiesu prakses vienotību. Latvijas Universitātes Zinātniskie raksti 632, Tiesu prakses veidošana. Meļķisis E. (red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2001.
104. Meļķisis E. Tiesību normu iztulkošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Meļķisis E. (zin. red.) Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.
105. Meļķisis E. Tiesību normu iztulkošana. 2.pārstrādātais izdevums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2000.
106. Ministru kabinets izskata Ārlietu ministrijas ziņojumus par nacionālo tiesu darbības nepilnībām, kas novedušas pie sūdzībām Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Pieejams: <http://www.latvija.kz/lv/vilnius/jaunumi/MinistrijasPaziojumi/MinistrijasPazinojumi-Template/?pg=21794> (aplūkots 19.01.2015.).

107. Mits M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu izmantošana Satversmes tiesā: Administratīvo pārkāpumu pārsūdzības lieta. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/tiesiska_valsts_un_korupcija/4670/ (aplūkots 30.11.2011.).
108. Mits M. Priekšvārds. Grām.: Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Spriedumu izlase I. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003.
109. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Zuicena I. (red.). Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/mlvv/> (aplūkots 24.01.2014.).
110. Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: zvērināts advokāts Jānis Neimanis, 2004.
111. Neimanis J. Judikatūra un tās saistošais spēks. Jurista Vārds, 2005. 8.marts, Nr.9 (364).
112. Neimanis J. Lietas faktisko apstākļu apzināšana un juridiska noteikšana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā. Melķis E. (zin. red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.
113. Neimanis J. Teleoloģiskā redukcija: Latvijā mazpazīstama tiesību tālākveidošanas metode. Grām.: Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā 20.–21.gadsimta mijā. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, 2006.
114. Neimanis J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006.
115. Neimanis J. 82. Tiesu Latvijā spriež rajona (pilsētas) tiesas, apgabaltiesas un Augstākā tiesa, bet kara vai izņēmuma stāvokļa gadījumā – arī kara tiesas. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.
116. Nikuļceva I. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā «Mītkus pret Latviju». Jurista Vārds, 2013. 5.marts, Nr.9.
117. Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010.
118. Osipova S. Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
119. Ostrovska L. Ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhija pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai (I). Likums un Tiesības, 2006. februāris, 8.sēj., Nr.2 (78).
120. Ostrovska L. Ārējo normatīvo tiesību aktu hierarhija pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai (II). Likums un Tiesības, 2006. marts, 8.sēj., Nr.3 (79).
121. Ozoliņš A. Latvijā tiesiskā vide sliktāka nekā Tadžikistānā. Ir, 2012. 2.jūnijs. Pieejams: <http://www.irir.lv/2012/6/2/latvija-tiesiska-vide-sliktaka-neka-tadzikistana> (aplūkots 19.01.2015.).
122. Pauls Mincs. Pieejams: http://lv.wikipedia.org/wiki/Pauls_Mincs (aplūkots 14.07.2014.).
123. Pārskats par Latvijas Republikas Satversmes tiesas darbu 2012.gadā. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Parskats%20ST_2012.pdf (aplūkots 20.07.2014.).

124. Pārskats par Satversmes tiesas darbu 2011.gadā. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/user/uploads/ST_gada_parskats_2011_.pdf (aplūkots 20.07.2014.).
125. Pārskats par Satversmes tiesas darbu 2013.gadā. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Parskats_2013.pdf (aplūkots 20.07.2014.).
126. Pierhuroviča L. Eiropas Savienības Tiesas juridiskais aktīvisms. Jurista Vārds, 2010. 27.jūlijs, Nr.30 (625).
127. Pleps J. Administratīvā tiesas procesa avoti. Likums un Tiesības, 2005. septembris, 7.sēj., Nr.9 (73).
128. Pleps J. Normatīvo tiesību aktu hierarhija (II). Likums un Tiesības, 2007. marts, 9.sēj., Nr.3 (91).
129. Pleps J. Satversmes iztulkošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.
130. Plotnieks A. Padomju sociālistiskās tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1975.
131. Plotnieks A. Tiesību teorija & juridiskā metode. Rīga: Izglītības soļi, 2009.
132. Priekšvārds. Grām.: Latvijas PSR Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums 1965–1989. Rīga: Avots, 1991.
133. Radziņš E. Vēlreiz par to, kā nevajag spriest tiesu. Jurista Vārds, 2008. 16.septembris, Nr.35 (540). Pieejams arī: http://rln.lv/public/older_publications/Ka_nevajag_spriest_tiesu_JV_Radzins.pdf (aplūkots 08.02.2014.).
134. Reine I. Komentārs par spriedumu lietā «Nagla pret Latviju». Jurista Vārds, 2013. 17.septembris, Nr.38 (789).
135. Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2010., Nr.1.
136. Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Slaidi Augstākās tiesas Senāta un Tiesu palātu 15 gadu darbībai veltītajai starptautiskajai konferencei «Augstākās tiesas judikatūra un tās loma tiesiskās domas attīstībā Latvijā». Pieejams: www.at.gov.lv/files/docs/conferences/rezevska.ppt (aplūkots 04.03.2013.).
137. Rezevska D. Tiesiskās pašāvības principa satura konkretizācija un attīstība judikatūrā. Grām.: Politika un tiesības. Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība. Rakstu krājums. Apvienotais pasaules latviešu zinātnieku 3.kongress un Letonikas 4.kongress. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
138. Rezevska D., Ziemele I. 15.pants. Ārējo normatīvo aktu, vispārējo tiesību principu un starptautisko tiesību normu piemērošana. Grām.: Administratīvā procesa likuma komentāri.

- A un B daļa. Sagatavojis autoru kolektīvs. Briede J. (zin. red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
139. Rodiņa A. Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009.
 140. Rudevskis J. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu saistošais spēks un Satversmes tiesa. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: Latvijas Universitātes 72.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014.
 141. Saeima Satversmes tiesas tiesneša amatā apstiprina Vinetu Muižnieci (20.05.2010.). Pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/16725> (aplūkots 19.06.2014.).
 142. Saeimas Preses dienests. Administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanu plānots nodot vispārējās jurisdikcijas tiesām (08.11.2011.). Pieejams: <http://saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/18985-administrativo-parkapumu-lietu-izskatisanu-planots-nodot-visparejas-jurisdikcijas-tiesam> (aplūkots 07.01.2014.).
 143. Skaidrojošā vārdnīca. Spektors A. (sast.). Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv/> (aplūkots 24.01.2014.).
 144. Slaņķe G. Eiropas Savienības Tiesas judikatūras saistošais spēks. Juridiskā zinātne, Nr.4 (2013). Tiesību zinātnes nākotnei, 2.
 145. Slaņķe G. Eiropas Savienības tiesības Latvijā – maldugunis purvā? Pieejams: <http://www.ir.lv/2011/11/22/es-tiesibas-latvija-maldugunis-purva> (aplūkots 29.08.2012.).
 146. Slaņķe G. Morālā kaitējuma institūta civiltiesībās iztulkošana. Jurista Vārds, 2010. 12.oktobris, Nr.41.
 147. Slaņķe G. Tiesību tālākveidošana krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2012. 11.septembris, Nr.37 (736).
 148. Slaņķe G. Vai juridiskās metodes jāreglamentē normatīvajos tiesību aktos. Jurista Vārds, 2012. 16.oktobris, Nr.42 (741).
 149. Sniedzīte G. Atsevišķi tiesnešu tiesību normu piemērošanu ietekmējošie faktori. Jurista Vārds, 2010. 19.oktobris, Nr.42 (637).
 150. Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem*. Pieejams: http://www.evershedsbitans.com/media/Sniedzite_Praeterem_legem_I.pdf (aplūkots 23.02.2011.).
 151. Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (I). Likums un Tiesības, 2005. oktobris, 7.sēj., Nr.10 (74).
 152. Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (II). Likums un Tiesības, 2005. novembris, 7.sēj., Nr.11 (75).

153. Sniedzīte G. Tiesību normu iztulkošana *praeter legem* (III). Likums un Tiesības, 2005. decembris, 7.sēj., Nr.12 (76).
154. Sniedzīte G. Tiesību palīgavoti, piemērojot tiesību normas. Jurista Vārds, 2005. 18.oktobris, Nr.39 (394).
155. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesības. Jēdziens un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.
156. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību attīstība Latvijā. Pozitīvās un negatīvās tendences. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2013., Nr.6.
157. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziena izpratnes attīstība ārvalstīs (I). Likums un Tiesības, 2009. janvāris, 11.sēj., Nr.1 (113).
158. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziena izpratnes attīstība ārvalstīs (II). Likums un Tiesības, 2009. februāris, 11.sēj., Nr.2 (114).
159. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F372913737/Ginta%20Sniedzite%202010.pdf> (aplūkots 19.03.2014.).
160. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats. Jurista Vārds, 2009. 15.septembris, Nr.37 (580).
161. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats (II). Jurista Vārds, 2009. 29.septembris, Nr.39 (582).
162. Spale A. Tiesību normas atzīšana par spēkā neesošu: Satversmes tiesas prakse. Grām.: Daugavpils Universitātes 54.starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Zuģicka I. (sast.). Daugavpils: Daugavpils Universitāte, 2013.
163. Stājas spēkā notiesājošais spriedums Vinetas Muižnieces lietā (19.06.2014.). Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/pazinojumi-presei/par-tiesas-sedem/2014/kasacijas-instance/6516-stajas-speka-notiesajosais-spriedums-vinetas-muiznieces-lieta/> (aplūkots 19.06.2014.).
164. Šablovskā E. Judikatūras atziņu iztulkošanas problēmas. Jurista Vārds, 2010. 9.februāris, Nr.6 (601).
165. Švarcs L. Jauna tiesību doktore. Jurista Vārds, 2011. 22.marts, Nr.12 (659).
166. Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
167. Torgāns K., Gruzīņš P. Tiesu darba noniecināšanā – objektivitāti un samērīgumu. Ir, 2012. 22.maijs. Pieejams: <http://www.ir.lv/2012/5/22/tiesu-darba-noniecinasana-objektivitati-un-samerigumu> (aplūkots 07.02.2014.).

168. Torgāns K., Gruziņš P. Vai tiesnešu kļūdas ir visu nelaimju cēlonis. *Jurista Vārds*, 2012. 5.jūnijs, Nr.23 (722).
169. Torgāns K. Judikatūras teorija un pielietojamā judikatūra. *Jurista Vārds*, 2005. 13.decembris, Nr.47 (402).
170. Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
171. Vainovskis M. Latvijas tiesu judikatūras apkopošanas aktuālie jautājumi. *Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens*, 2010, Nr.1.
172. Vaivods K. Administratīvā procesa tiesā būtība. Grām.: Administratīvais process tiesā. Autoru kolektīvs. Briede J. (zin. red.). Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008.
173. Vanags J. Kad aizliegts klusēt jeb atsevišķās domas. *Jurista Vārds*, 2013. 4.jūnijs, Nr.22 (773).
174. Vīnzarājs N. Jēdzienu jurisprudence. Grām.: Civiltiesību problēmas. Raksti (1932.–1939.). Kalniņš E. (sastād.). Rīga: Erlena Kalniņa un Viktora Tihonova izdevums, 2000.
175. Voroncovs A. Augstākās tiesas plēnuma lēmumi mūsdienu Latvijas tiesību sistēmā. *Jurista Vārds*, 2007. 24.aprīlis, Nr.17/18 (470/471).
176. Zeitmanis M. Tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas robežšķirtnes problēmas (I). *Likums un Tiesības*, 2004. maijs, 6.sēj., Nr.5 (57).
177. Zeitmanis M. Tiesību normu iztulkošanas un tiesību tālākveidošanas robežšķirtnes problēmas (II). *Likums un Tiesības*, 2004. jūnijs, 6.sēj., Nr.6 (58).
178. Zupančičs B.M. Eiropas Cilvēktiesību tiesas precedentu un spriedumu interpretācija. *Likums un Tiesības*, 2004. aprīlis, 6.sēj., Nr.4 (56).
179. Zvērinātu advokātu birojs «BDO Zelmenis & Liberte». Darba likums ar komentāriem. Rīga: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2010.
180. 16 gados Latvija zaudējusi 71 Eiropas Cilvēktiesību tiesā izskatīto lietu (04.10.2013.). Pieejams: <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/131677/16-gados-latvija-zaudejusi-71-eiropas-cilvektiesibu-tiesa-izskatito-lietu> (aplūkots 04.10.2013.).
181. Alchourrón C.E., Bulygin E. The Expressive Conception of Norms. Grām.: Normativity and Norms: Critical Perspective on Kelsenian Themes. Oxford: Clarendon Press, 1998.
182. Alexy R. Aleksander Peczenik: In Memoriam. *Ratio Juris*, Volume 19, No. 2, June 2006.
183. Alexy R., Dreier R. Precedent in the Federal Republic of Germany. Grām.: Interpreting Precedents: A Comparative Study. McCormick D.N. and Summers R.S. (eds.). Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997.
184. Amos M. Rule of law or judicial activism – two perspectives on the European Court of Justice. Master thesis. Faculty of Law, University of Lund, Sweden. EC law, Spring 2003. Pieejams:

- <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1554673&fileOid=1563405> (aplūkots 04.08.2012.).
185. Analysis of the Rights and Freedoms. Article 6: right to a fair and public hearing. Grām.: Dijk P., Hoof G.J.H. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Second Edition. Deventer – Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990.
186. Annual Lecture by Mr Jean-Paul Costa, President of the European Court of Human Rights. Pieejams: http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/news/news_details.php?id=138 (aplūkots 27.12.2012.).
187. Article 6: the Right to a Fair Trial. Grām.: Law of the European Convention on Human Rights. Second edition. D.J. Harris, M. O' Boyle, E.P. Bates and others. New York: Oxford University Press Inc., 2009.
188. Banniza U. The implementation of the principle of judicial independence in the relations between courts (between ordinary courts and ordinary courts and the constitutional court). European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission): Workshop on «Judicial Independence and Incompatibilities of the Office of Judge with other activities». Bishkek, Kyrgyzstan, 20–21 April 1998. Pieejams: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU%281998%29046-e> (aplūkots 09.02.2015.).
189. Barceló J.J. Precedent in European Community Law. Grām.: Interpreting Precedents: A Comparative Study. MacCormik D.N. and Summers R.S. (eds.). Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997.
190. Barkhuysen T., van Emmerik M. Legitimacy of European Court of Human Rights Judgments: Procedural Aspects. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009.
191. Bibliothèque de Bordeaux. La coutume, ses sources, son autorité en droit privé par Auguste Lebrun,.... Pieejams: http://bibliotheque.bordeaux.fr/in/faces/details.xhtml?id=mgroup%3Ap+unimarcbu_467755&mozQuirk=%D0%B6&highlight=Auteur:%22Lebrun%20Auguste%201870-...%22&posInPage=1&bookmark=6cd64d43-7e8e-4163-8046-3e88e82046c2&queryid=29d87eca-b7bb-41fb-9a36-44dd8a440e00 (aplūkots 01.02.2015.).
192. Biografie. Ulrich Everling. In: Who's Who. The People Lexicon. Pieejams: <http://www.whoswho.de/bio/ulrich-everling.html> (aplūkots 26.04.2015.).

193. Boštjan Marija Zupančič. Pieejams: http://sl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%A1tjan_Marija_Zupan%C4%8Di%C4%8D (aplūkots 06.02.2013.).
194. Breve biografia. Eugenio Bulygin. Pieejams: <http://www.ua.es/es/congresos/protocolo/eventos/honoris/bulygin08/biografia.html> (aplūkots 24.04.2015.).
195. Carlos Eduardo Alchourrón. Pieejams: http://es.wikipedia.org/wiki/Carlos_Eduardo_Alchourr%C3%B3n (aplūkots 24.04.2015.).
196. Claus-Wilhelm Canaris. Pieejams: http://de.wikipedia.org/wiki/Claus-Wilhelm_Canaris (aplūkots 16.03.2014.).
197. Composition of the Court (in order of precedence as at 02.01.2013). Pieejams: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/The+Court/The+Court/Judges+of+the+Court/> (aplūkots 06.02.2013.).
198. Constantinesco V. The ECJ as a Law Maker: *Praeter aut Contra Legem?* Grām.: Judicial Review in European Union Law. O’Keeffe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000.
199. Costa J.P. The relationship between the European Convention on Human Rights and European Union Law – A Jurisprudential Dialogue between the European Court of Human Rights and the European Court of Justice. Lecture at the King’s College, London, 7 October 2008. Pieejams: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/DA4C4A2E-0CBE-482A-A205-9EA0AA6E31F6/0/2008_Londres_King_s_College_7_10.pdf (aplūkots 27.12.2012.).
200. Craig P., de Búrca G. EU Law. Text, Cases, and Materials. Fourth Edition. New York: Oxford University Press, Inc., 2008.
201. Craig P., de Búrca G. EU Law. Text, Cases, and Materials. Fifth edition. New York: Oxford University Press Inc., 2011.
202. Cross, Sir (Alfred) Rupert Neale. In: Oxford Dictionary of National Biography. Pieejams: <http://www.oxforddnb.com/view/article/30986> (aplūkots 23.04.2015.).
203. Curriculum Vitae. Wilhelmina Maria Elisabeth Thomassen. Pieejams: <http://netherlandsmission.org/files/pdf/CVThomassenEN.pdf> (aplūkots 16.04.2015.).
204. Cyril Nourissat. Pieejams: http://www.univ-lyon3.fr/servlet/com.univ.collaboratif.utils.LectureFichiergw?ID_FICHIER=1290501531095 (aplūkots 30.03.2015.).
205. De Lange R. Judicial Deliberations, Legitimacy and Human Rights Adjudication. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts’ Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009.

206. Donat Ebert. Pieejams: <http://www.vebidoo.de/donat+ebert> (aplūkots 31.03.2015.).
207. Dr Kanstantsin Dzehtsiarou. Pieejams: http://www.surrey.ac.uk/law/people/kanstantsin_dzehtsiarou/ (aplūkots 26.04.2015.).
208. Dzehtsiarou K. European Consensus and the Legitimacy of the European Court of Human Rights. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
209. Everling U. On the Judge-Made Law of the European Community's Courts. Grām.: Judicial Review in European Union Law. O'Keefe D. & Bavasso A. (eds.). The Hague: Kluwer Law International, 2000.
210. Foyer J. La jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. Grām.: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007.
211. Frey J. Introducing Grainne de Búrca. Pieejams: <http://blogs.law.nyu.edu/magazine/2011/introducing-grainne-de-burca/> (aplūkots 26.04.2015.).
212. Garlicki L. Judicial Deliberations: The Strasbourg Perspective. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009.
213. Gerards J. Judicial Deliberations in the European Court of Human Rights. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009.
214. Gustav Radbruch. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Gustav_Radbruch (aplūkots 02.07.2013.).
215. Hartley T.C. Mandatory Rules in International Contracts: the Common Law Approach. Grām.: Recueil Des Cours. Collected Courses of the Hague Academy of International Law 1997. Tome 266 de la collection. Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1997.
216. Hartley T.C. The Foundations of European Community Law. Sixth Edition. New York: Oxford University Press Inc., 2007.
217. Herzog R., Gerken L. Stop the European Court of Justice. Opinion, 10.09.2008. Pieejams: <http://euobserver.com/opinion/26714> (aplūkots 04.08.2012.).
218. House of Lords. Constitution Committee. European Union (Amendment) Bill and the Lisbon Treaty: Implications for the UK Constitution. 6th Report of Session 2007–08. London: The Stationery Office Limited, 2008. Pieejams: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldselect/ldconst/84/84.pdf> (aplūkots 01.09.2012.).
219. Huber, Eugen. Pieejams: http://www.histvv.uzh.ch/dozenten/huber_e.html (aplūkots 06.08.2014.).

220. Jean Foyer. Pieejams: http://fr.wikipedia.org/wiki/Jean_Foyer (aplūkots 07.02.2013.).
221. Jean-Paul Costa. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Paul_Costa (aplūkots 31.03.2015.).
222. John James Barcelo, III. Pieejams: <http://prabook.org/web/person-view.html?profileId=816963> (aplūkots 01.06.2015.).
223. Karl Larenz. Pieejams: http://de.wikipedia.org/wiki/Karl_Larenz (aplūkots 16.03.2014.).
224. Kuijer M. The Accession of the European Union to the ECHR: a Gift for the ECHR's 60th Anniversary or an Unwelcome Intruder at the Party? Amsterdam Law Forum, 2011, Vol. 3, No. 4. Pieejams arī: <http://ojs.ubvu.vu.nl/alf/article/view/240/428> (aplūkots 05.04.2013.).
225. Lech Garlicki. Pieejams: http://pl.wikipedia.org/wiki/Lech_Garlicki (aplūkots 12.04.2015.).
226. Loth M.A. Courts in a Quest for Legitimacy: A Comparative Approach. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009.
227. Markus W. Bis der Arzt kommt. Zeitschrift für das Juristische Studium. 4/2009. Pieejams arī: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2009_4_209.pdf (aplūkots 09.08.2014.).
228. Mikelsone G. The Binding Force of the Case Law of the Court of Justice of the European Union. Jurisprudence, 2013, No.20(2). Pieejams: http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=353867 (aplūkots 30.03.2014.).
229. Naômé C. Le renvoi préjudiciel en droit européen. Guide pratique. Bruxelles: De Boeck&Larcier s.a., 2007.
230. Neuman G.L. Human Rights and Constitutional Rights: Harmony and Dissonance. Stanford Law Review, May 2003.
231. Nourissat C. La jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes: Un regard privatiste à partir de l'actualité. Grām.: La création du droit par le juge. Tome 50. Paris: Dalloz, 2007.
232. Ota Weinberger, Philosopher of Law and Logician. Pieejams: <http://ota-weinberger.com/index.htm> (aplūkots 24.04.2015.).
233. Paul Craig (law professor). Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Craig_%28law_professor%29 (aplūkots 25.04.2015.).
234. Peczenik A. On Law and Reason. [B.v.]: Springer Science + Business Media B.V., 2008.
235. Polakiewicz J. Fundamental Rights In Europe: A Matter For Two Courts, Oxford Brookes University, 18 January 2013. EU law and the ECHR: Will EU accession to the European Convention on Human Rights square the circle? Speech by Mr Jörg Polakiewicz (Head of Human Rights and development Department of the Council of Europe). Pieejams:

- http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/accession/Accession_documents/Oxford_18_January_2013_versionWeb.pdf (aplūkots 04.04.2013.).
236. Prof. Dr. jur. Dr. h.c. Reinhold Zippelius. Pieejams: <http://www.adwmainz.de/mitglieder/profil/prof-dr-jur-dr-hc-reinhold-zippelius.html> (aplūkots 02.07.2014.).
237. Prof. Dr. Katja Langenbucher. Lebenslauf/CV. Pieejams: <http://langenbucher.hof.uni-frankfurt.de/prof-dr-katja-langenbucher/lebenslauf-cv> (aplūkots 23.04.2015.).
238. Prof. Dr. Norbert Horn. Pieejams: <http://www.dis-arb.de/en/15/mitglieder/selbstdarstellung/norbert-horn-id348> (aplūkots 08.08.2014.).
239. Professor Dr. Klaus-Dieter Borchardt. Pieejams: http://www.jura.uni-wuerzburg.de/weitere_professoren_und_dozenten/honorarprofessoren/borchardt/ (aplūkots 25.04.2015.).
240. Professor Takis Tridimas. Pieejams: <http://www.kcl.ac.uk/law/people/academic/tridimas-t.aspx> (aplūkots 26.04.2015.).
241. Rezevska D. Legal Methods in Latvia's Legal Arrangement and European Integration. Grām.: European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives. Rīga: The University of Latvia Press, 2011.
242. Right to a Fair and Public Hearing (Article 6). Grām.: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Arai Y., van Hoof F., Bleichrodt E. etc. Van Dijk P., van Hoof F., van Rijn A., Zwaak L. (eds.). Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2006.
243. Rodin S. Functions of Judicial Opinion: A View from a Post-Communist European State. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009.
244. Roland H. Lexique juridique. Expressions latines. 5e édition. Paris: LexisNexis, 2010.
245. Ronald Dworkin. Pieejams: <http://www.nybooks.com/contributors/ronald-dworkin-2/> (aplūkots 11.04.2015.).
246. Scheppele K.L. A Comparative View of the Chief Justice's Role. Guardians of the Constitution: Constitutional Court Presidents and the Struggle for the Rule of Law in Post-Soviet Europe. University of Pennsylvania Law Review, 2006, Vol.154. Pieejams: http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1324&context=penn_law_review (aplūkots 30.07.2014.).
247. Sweet A.S. The European Court of Justice. Grām.: The Evolution of EU Law. Second edition. Craig P., de Búrca G. (eds.). New York: Oxford University Press, Inc., 2011.

248. Taruffo M. Institutional Factors Influencing Precedents. Grām.: Interpreting Precedents: A Comparative Study. MacCormik D.N. and Summers R.S. (eds.). Aldershot: Dartmouth Publishing Company Ltd, 1997.
249. The Procedure Before the European Court of Human Rights. Grām.: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Arai Y., van Hoof F., Bleichrodt E. etc. Van Dijk P., van Hoof F., van Rijn A., Zwaak L. (eds.). Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2006.
250. Thomassen W. Judicial Legitimacy in an Internationalized World. Grām.: The Legitimacy of Highest Courts' Rulings: Judicial Deliberations and Beyond. Huls N., Bomhoff J., Adams M. (eds.). Hague: T.M.C. Asser Press, 2009.
251. Tridimas T. The General Principles of EU Law. Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006.
252. Vlad Constantinesco. Pieejams: http://fr.wikipedia.org/wiki/Vlad_Constantinesco (aplūkots 21.03.2014.).
253. Weinberger O. The Expressive Conception of Norms: An Impasse for the Logic of Norms. Grām.: Normativity and Norms: Critical Perspective on Kelsenian Themes. Oxford: Clarendon Press, 1998.
254. Административное право зарубежных стран: Учебник. Козырин А.Н., Штатина М.А. (ред.). Москва: Спарк, 2003.
255. Буковский В. (сост.) Сводъ гражданскихъ узаконеній губерній Прибалтійскихъ (съ продолженіемъ 1912–1914 г.г. и съ разъясненіями въ 2 томахъ). Т. II. Рига: Г.Гемпель и Ко, 1914.
256. Дзолос С.В. Прецедент как источник права. Лекция в Филиале федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Самарский Государственный экономический университет» в г. Тольятти в 13.02.2014., npublicēts.
257. Ерошкин Н.В. Юридическая природа актов толкования Верховного Суда Российской Федерации. Право и Жизнь, 2010, № 142 (4). Pieejams aģī: <http://www.law-n-life.ru/arch/142/142-4.doc> (aplūkots 05.03.2014.).
258. Кросс Р. Прецедент в английском праве. Москва: Юридическая литература, 1985.
259. Марченко Михаил Николаевич. Pieejams: <http://www.law.msu.ru/node/7785> (aplūkots 09.04.2014.).
260. Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судебское право. Москва: Проспект, 2008.

261. Микелсоне Г. Вступление в силу судебного постановления не является критерием его правомерности. Вектор Науки Тольяттинского Государственного Университета. Серия: Юридические науки, 2014, № 2 (17). Pieejams arī: <http://elibrary.ru/download/94297768.pdf> (aplūkots 08.01.2015.).
262. Микелсоне Г. Конституционный контроль общеобязывающей юдикатуры латвийских судов и ее применения. Вектор Науки Тольяттинского Государственного Университета. Серия: Юридические науки, 2014, № 4 (19). Pieejams arī: http://edu.tltsu.ru/sites/sites_content/site3456/html/media94696/19%20Mikelsone.pdf (aplūkots 13.02.2015.).
263. Микелсоне Г. Обязывающая сила юдикатуры Европейского Суда по правам человека. Правонарушение и юридическая ответственность: материалы Международной научно-практической конференции (Тольятти, 11–12 октября 2013 года). Хачатуров Р.Л. (отв. ред.). Тольятти: изд-во Тольяттинского государственного университета, 2013.
264. На связи Украина. Pieejams: <http://www.sseu.ru/anonsyi-meropriyatiy-g-tolyatti/nasvyazi-ukraina/> (aplūkots 17.08.2014.).
265. О юридической природе руководящих указаний Пленума Верховного Суда СССР. Советское государство и право, 1956 г., № 8.
266. Радбрух Г. Пять минут философии права. Grām.: Философия права. Москва: Международные отношения, 2004.
267. Сланьке Г. Конкретизация общих принципов права в уголовном праве в Латвии. Правонарушение и юридическая ответственность: материалы Международной научно-практической конференции (Тольятти, 13–14 ноября 2012 года). Хачатуров Р.Л. (отв. ред.). Тольятти: изд-во Тольяттинского государственного университета, 2012.
268. Хачатуров Р.Л. Аналогия в праве. Вектор Науки Тольяттинского Государственного Университета. Специальный выпуск «Правоведение», 2009, № 5 (8).
269. Шляпочников А.С. Толкование советского уголовного закона. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1960.

Normatīvie tiesību akti

1. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām: ANO starptautiskais līgums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 23.aprīlis, Nr.61.

2. Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām: ANO starptautiskais līgums. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/escpakc.htm> (aplūkots 27.01.2013.).
3. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām: LR starptautiskais līgums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 3.aprīlis, Nr.52.
4. Konvencija par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem: LR starptautiskais līgums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 23.oktobris, Nr.151.
5. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: LR starptautiskais līgums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144. Aktuālā redakcija pieejama: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LAV.pdf (aplūkots 31.03.2014.).
6. Līgums par Eiropas Savienības darbību (konsolidēts): Eiropas Savienības līgums. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 30.marts, C 83. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:LV:PDF> (aplūkots 23.08.2012.).
7. Līgums par Eiropas Savienību (konsolidēts): Eiropas Savienības līgums. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 30.marts, C 83. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:LV:PDF> (aplūkots 23.08.2012.).
8. Lisabonas līgums, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu: Eiropas Savienības līgums. Latvijas Vēstnesis, 2008. 28.maijs, Nr.82.
9. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 30.marts, C 83. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:lv:PDF> (aplūkots 27.12.2012.).
10. Deklarācija par Savienības tiesību aktu augstāku spēku: Deklarācijas, kas pievienotas Lisabonas līgumu, kas parakstīts 2007.gada 13.decembrī, pieņēmušās starpvaldību konferences nobeiguma aktam. Latvijas Vēstnesis, 2008. 28.maijs, Nr.82.
11. Eiropas Kopienas dibināšanas līgums: Eiropas Savienības līgums (konsolidēts). Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2006. 29.decembris, C 321. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:321E:0001:0331:LV:pdf> (aplūkots 03.08.2012.).
12. Treaty Establishing the European Community (consolidated): treaty of the European Union. Official Journal of the European Communities, 31 August 1992, Volume 35, C 224. Pieejams arī: <http://eur->

- lex.europa.eu/lv/treaties/dat/11992E/tif/JOC_1992_224_1_EN_0001.pdf (aplūkots 28.08.2012.).
13. Treaty Establishing the European Economic Community: treaty of the European Union. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm> (aplūkots 23.08.2012.).
 14. Eiropas Savienības Tiesas reglaments (konsolidēts): Eiropas Savienības tiesību akts. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2010. 2.jūlijs, C 177. Pieejams arī: <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2010-04/rp.lv.pdf> (aplūkots 24.08.2012.).
 15. Rules of Procedure of the Court of Justice: legal act of the European Union. Official Journal of the European Communities, 28 December 1974, Volume 17, L 350. Pieejams arī: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1974:350:FULL:EN:PDF> (aplūkots 28.08.2012.).
 16. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, Nr.43.
 17. Par Latvijas Republikas valstisko statusu: LR konstitucionālais likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991. 24.oktobris, Nr.42.
 18. Grozījumi likumā «Par tiesu varu»: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 4.jūlijs, Nr.128.
 19. Grozījumi Administratīvā procesa likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 21.novembris, Nr.183.
 20. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20.jūnijs, Nr.96.
 21. Teritorijas attīstības plānošanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2011. 2.novembris, Nr.173.
 22. Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30.decembris, Nr.205.
 23. Grozījumi likumā «Par uzņēmumu ienākuma nodokli»: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 6.oktobris, Nr.158.
 24. Grozījumi Satversmes tiesas likumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2008. 13.marts, Nr.41.
 25. Iekšlietu ministrijas sistēmas iestāžu un Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm dienesta gaitas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 30.jūnijs, Nr.101.
 26. Grozījumi Civillikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006. 9.februāris, Nr.24.
 27. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 17.jūnijs, Nr.96.
 28. Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74.

29. Grozījumi likumā «Par iedzīvotāju ienākuma nodokli»: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 24.decembris, Nr.206.
30. Par likumu vai atsevišķu to normu spēkā esību saistībā ar Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2004. 1.maijs, Nr.69.
31. Grozījumi likumā «Par iedzīvotāju ienākuma nodokli»: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 24.decembris, Nr.182.
32. Grozījumi likumā «Par tiesu varu»: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 19.novembris, Nr.168.
33. Valsts pārvaldes iekārtas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 21.jūnijs, Nr.94.
34. Militārā dienesta likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 18.jūnijs, Nr.91.
35. Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14.novembris, Nr.164.
36. Par Hāgas konvenciju par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 23.oktobris, Nr.151.
37. Darba likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 6.jūlijs, Nr.105.
38. Komerclikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 4.maijs, Nr.158/160.
39. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3.novembris, Nr.326/330.
40. Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.
41. Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11.protokolu: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143.
42. Latvijas Civilprocesa kodekss: LR likums. Rīga: Tiesiskās informācijas centrs, 1997.
43. Latvijas Kriminālkodekss: LR likums. Grām.: Latvijas Kriminālkodekss un komentāri pie atsevišķiem Latvijas Kriminālkodeksa pantiem. Rīga: Tiesiskās informācijas centrs, 1997.
44. Satversmes tiesas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14.jūnijs, Nr.103.
45. Par uzņēmumu ienākuma nodokli: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 1.marts, Nr.32.
46. Civillikums. Pirmā daļa. Ģimenes tiesības: LR likums. Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 1993. 10.jūnijs, Nr.22.
47. Par iedzīvotāju ienākuma nodokli: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūnijs, Nr.32.
48. Par tiesu varu: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993. 14.janvāris, Nr.1.
49. Civillikums. Ievads: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 30.jūlijs, Nr.29.
50. Civillikums. Ceturtā daļa. Saistību tiesības: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992. 30.janvāris, Nr.4.
51. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LR likums. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1984. 20.decembris, Nr.51.

52. Latvijas Kriminālprocesa kodekss: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90971&from=off> (aplūkots 03.11.2011.).
53. Civilprocesa likums: LR likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1939.
54. Kriminālprocesa likumi: LR likums. Rīga: Saeimas kodifikācijas nodaļa, 1926.
55. Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem: MK 16.10.2012. noteikumi Nr.711. Latvijas Vēstnesis, 2012. 18.oktobris, Nr.165.
56. Valsts un pašvaldību institūciju amatu katalogs: MK 30.11.2010. noteikumi Nr.1075. Latvijas Vēstnesis, 2010. 7.decembris, Nr.193.
57. Noteikumi par tiesu informācijas publicēšanu mājaslapā internetā un tiesu nolēmumu apstrādi pirms to izsniegšanas: MK 10.02.2009. noteikumi Nr.123. Latvijas Vēstnesis, 2009. 17.februāris, Nr.26.
58. Noteikumi par tiesu informatīvās sistēmas izveidošanas, uzturēšanas un izmantošanas kārtību un minimālo iekļaujamās informācijas apjomu: MK 28.08.2007. noteikumi Nr.582. Latvijas Vēstnesis, 2007. 4.septembris, Nr.142.
59. Likums par Latvijas PSR tiesu iekārtu: LPSR likums. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1981, Nr.25. Pieejams arī: Latvijas PSR spēkā esošo normatīvo likumdošanas aktu hronoloģiskais krājums. 1981.gads, 2.sējums. Rīga: Latvijas PSR Tieslietu ministrija, 1984.
60. Code of Civil Procedure: Vācijas Federatīvās Republikas likums. Pieejams: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html (aplūkots 18.06.2014.).
61. О судах общей юрисдикции в Российской Федерации: федеральный конституционный закон Российской Федерации от 07.02.2011, N 1-ФКЗ. Pieejams: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_138467/ (aplūkots 12.02.2014.).
62. Об исполнении решений и применении практики Европейского суда по правам человека: закон Украины от 23.02.2006., № 3477-IV. Pieejams: <http://ukrprison.org.ua/legislation/1205912264> (aplūkots 11.02.2014.).
63. Об утверждении основ законодательства о судостроительстве Союза ССР, союзных и автономных республик: закон СССР от 25.12.1958. Pieejams: http://www.lawrussia.ru/texts/legal_861/doc861a657x891.htm (aplūkots 09.03.2014.).

Juridiskās prakses materiāli

Tiesu nolēmumi

1. ECT Lielās palātas spriedums lietā: 27853/09, X v. Latvia, 26 November 2013. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-138992>; sprieduma

- kopsavilkums latviešu valodā pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumi/ect-nolemumu-mekletajs/?author=X&q=> (aplūkoti 08.04.2014.).
2. ECT spriedums lietā: 73469/10, Nagla v. Latvia, 16 July 2013. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122374> (aplūkots 22.09.2013.).
 3. ECT Lielās palātas spriedums lietā: 2330/09, Sindicatul «Păstorul cel Bun» v. Romania, 9 July 2013. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122763> (aplūkots 18.04.2015.).
 4. ECT Lielās palātas spriedums lietā: 48876/08, Animal Defenders International v. the United Kingdom, 22 April 2013. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-119244> (aplūkots 18.04.2015.).
 5. ECT spriedums lietā: 45705/07, D.G. v. Poland, 12 February 2013. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-116410>; sprieduma tulkojums latviešu valodā pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/files/content/spriedumi/D.G.%20pret%20Poliju%20%28D.G.%20v.%20Poland%29.pdf> (aplūkoti 18.04.2015.).
 6. ECT spriedums lietā: 13072/05, Rōman v. Finland, 29 January 2013. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115864> (aplūkots 28.02.2013.).
 7. ECT spriedums lietā: 7259/03, Mītkus v. Latvia, 2 October 2012. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113648> (aplūkots 01.02.2013.); sprieduma tulkojums latviešu valodā pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumi/ect-nolemumu-mekletajs/?author=MITKUS&q=> (aplūkots 03.02.2014.).
 8. ECT spriedums lietā: 27765/09, Hirsi Jamaa and Others v. Italy, 23 February 2012. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109231> (aplūkots 28.02.2013.).
 9. ECT spriedums lietā: 27617/04, R.R. v. Poland, 26 May 2011. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104911> (aplūkots 28.02.2013.).
 10. ECT spriedums lietā: 31322/07, Haas v. Switzerland, 20 January 2011. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102940> (aplūkots 28.02.2013.).
 11. ECT spriedums lietā: 46040/07, Marina v. Latvia, 26 October 2010. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101469> (aplūkots 02.04.2014.); sprieduma tulkojums latviešu valodā pieejams: Latvijas Vēstnesis, 2011. 27.septembris, Nr.152 un <http://at.gov.lv/lv/judikatura/ect-nolemumi/ect-nolemumu-mekletajs/?author=MARINA&q> (aplūkots 06.02.2014.).
 12. ECT spriedums lietā: 20082/02, Zehentner v. Austria, 16 July 2009. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93594> (aplūkots 26.02.2013.).

13. ECT spriedums lietā: 13444/04, Glor v. Switzerland, 30 April 2009. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92525> (aplūkots 18.04.2015.).
14. ECT spriedums lietā: 16404/03, Shabelnik v. Ukraine, 19 February 2009. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91401> (aplūkots 29.01.2012.).
15. ECT Lielās palātas spriedums lietā: 57325/00, D.H. and Others v. the Czech Republic, 13 November 2007. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83256> (aplūkots 19.04.2015.).
16. ECT spriedums lietā: 70142/01, Dunayev v. Russia, 24 May 2007. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80613> (aplūkots 01.04.2014.).
17. ECT spriedums lietā: 59519/00, Staroszczyk v. Poland, 22 March 2007. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79879> (aplūkots 28.02.2013.).
18. ECT spriedums lietā: ECT spriedums lietā: 73819/01, Estrikh v. Latvia, 18 January 2007. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79160> (aplūkots 08.02.2013.); sprieduma tulkojums latviešu valodā pieejams: Latvijas Vēstnesis, 2007. 22.augusts, Nr.135.
19. ECT spriedums lietā: 73049/01, Anheuser-Busch Inc. v. Portugal, 11 January 2007. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78981> (aplūkots 20.02.2014.).
20. ECT spriedums lietā: 29182/03, Kozlica v. Croatia, 2 November 2006. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77819> (aplūkots 01.04.2014.).
21. ECT spriedums lietā: 57325/00, D.H. and Others v. the Czech Republic, 7 February 2006. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72317> (aplūkots 19.04.2015.).
22. ECT Lielās palātas spriedums lietā: 31443/96, Broniowski v. Poland, 22 June 2004. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61828> (aplūkots 17.04.2015.).
23. ECT spriedums lietā: 47287/99, Perez v. France, 12 February 2004. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61629> (aplūkots 31.03.2014.).
24. ECT spriedums lietā: 40016/98, Karner v. Austria, 24 July 2003. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61263> (aplūkots 16.04.2015.).
25. ECT lēmums par pieņemamību lietā: 39270/98, Belchev v. Bulgaria, 6 February 2003. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23065> (aplūkots 13.11.2012.).
26. ECT spriedums lietā: 58442/00, Lavents c. Lettonie, 28 novembre 2002. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65362> (aplūkots 08.02.2013.).

27. ECT Lielās palātas spriedums lietā: 46295/99, Stafford v. the United Kingdom, 28 May 2002. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60486> (aplūkots 18.04.2015.).
28. ECT spriedums lietā: 25316-25321/94 and 27207/95, Denizci and Others v. Cyprus, 23 May 2001. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59474> (aplūkots 12.02.2013.).
29. ECT spriedums lietā: 25781/94, Cyprus v. Turkey, 10 May 2001. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59454> (aplūkots 08.02.2013.).
30. ECT spriedums lietā: 29202/95, Zoon v. the Netherlands, 7 December 2000. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59074> (aplūkots 08.02.2013.).
31. ECT spriedums lietā: 25803/94, Selmouni v. France, 28 July 1999. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58287> (aplūkots 12.02.2013.).
32. ECT lēmums par pieņemamību lietā: 47033/99, Tumilovich v. Russia, 22 June 1999. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-4656> (aplūkots 27.01.2013.).
33. ECT spriedums lietā: 133/1996/752/951, United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey, 30 January 1998. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58128> (aplūkots 13.02.2013.).
34. ECT spriedums lietā: 86/1996/705/897, Andronicou and Constantinou v. Cyprus, 9 October 1997. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58102> (aplūkots 08.02.2013.).
35. ECT spriedums lietā: 21830/93, X, Y and Z v. the United Kingdom, 22 April 1997. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58032> (aplūkots 13.02.2013.).
36. ECT spriedums lietā: 21987/93, Aksoy v. Turkey, 18 December 1996. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58003> (aplūkots 07.08.2014.).
37. ECT spriedums lietā: 19187/91, Saunders v. United Kingdom, 17 December 1996. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58009> (aplūkots 29.01.2012.).
38. ECT spriedums lietā: 21920/93, Levages Prestations Services v. France, 23 October 1996. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58065> (aplūkots 01.04.2014.).
39. ECT spriedums lietā: 21893/93, Akdivar and Others v. Turkey, 16 September 1996. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58062> (aplūkots 12.02.2013.).

40. ECT spriedums lietā: 18535/91, Kroon and Others v. the Netherlands, 27 October 1994. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57904> (aplūkots 13.02.2013.).
41. ECT spriedums lietā: 16969/90, Keegan v. Ireland, 26 May 1994. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57881> (aplūkots 13.02.2013.).
42. ECT spriedums lietā: 16034/90, Van de Hurk v. the Netherlands, 19 April 1994. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57878> (aplūkots 26.02.2013.).
43. ECT spriedums lietā: 10828/84, Funke v. France, 25 February 1993. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57809> (aplūkots 29.01.2012.).
44. ECT spriedums lietā: 9815/82, Lingens v. Austria, 8 July 1986. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57523> (aplūkots 27.02.2013.).
45. ECT spriedums lietā: 9024/80, Colozza v. Italy, 12 February 1985. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57462> (aplūkots 13.02.2013.).
46. ECT spriedums lietā: 6289/73, Airey v. Ireland, 9 October 1979. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57420> (aplūkots 08.02.2013.).
47. ECT spriedums lietā: 6833/74, Marckx v. Belgium, 13 June 1979. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57534> (aplūkots 13.02.2013.).
48. ECT spriedums lietā: 5310/71, Ireland v. the United Kingdom, 18 January 1978. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57506> (aplūkots 07.02.2013.).
49. Eiropas Cilvēktiesību komisijas lēmums par pieņemamību lietā: 5964/72, X. v. Federal Republic of Germany, 29 September 1975. Decisions and Reports, 3 (1976). Pieejams arī: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-75021> (aplūkots 07.08.2014.).
50. ECT spriedums lietā: 4451/70, Golder v. the United Kingdom, 21 February 1975. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57496> (aplūkots 07.08.2014.).
51. ECT spriedums lietā: 2689/65, Delcourt v. Belgium, 17 January 1970. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57467> (aplūkots 28.02.2013.).
52. EST 2009.gada 19.maija spriedums lietā C-538/07, Assitur Srl v Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura di Milano. Eiropas Tiesas Ziņojumi, 2009, I-04219.lpp.
53. EST 2009.gada 27.janvāra spriedums lietā C-318/07, Hein Persche pret Finanzamt Lüdenscheid. ECR, 2009, I-00359.lpp.
54. EST 2006.gada 13.jūnija spriedums lietā C-173/03, Traghetti del Mediterraneo SpA v Repubblica Italiana. ECR, 2006, p.I-05177.
55. EST 2003.gada 9.decembra spriedums lietā C-129/00, Commission of the European Communities v Italian Republic. ECR, 2003, p.I-14637.

56. EST 2003.gada 30.septembra spriedums lietā C-224/01, Gerhard Köbler v Republik Österreich. ECR, 2003, p.I-10239.
57. EST 2000.gada 4.jūlija spriedums lietā C-424/97, Salomone Haim v Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein. ECR, 2000, p.I-05123.
58. EST 2000.gada 27.jūnija spriedums apvienotajās lietās C-240-244/98, Océano Grupo Editorial SA v. Roció Murciano Quintero. ECR, 2000, p.I-04941.
59. EST 2000.gada 6.jūnija spriedums lietā C-35/98, Staatssecretaris van Financiën v B.G.M. Verkooijen. ECR, 2000, p.I-04071.
60. EST 2000.gada 11.janvāra spriedums lietā C-285/98, Tanja Kreil v Bundesrepublik Deutschland. ECR, 2000, p.I-00069.
61. EST 1999.gada 9.februāra spriedums lietā C-167/97, Regina v Secretary of State for Employment, ex parte Nicole Seymour-Smith and Laura Perez. ECR, 1999, p.I-00623.
62. EST 1999.gada 9.februāra spriedums lietā C-343/96, Dilexport Srl v Amministrazione delle Finanze dello Stato. ECR, 1999, p.I-00579.
63. EST 1996.gada 5.marta spriedums apvienotajās lietās C-46/93 un C-48/93, Brasserie du Pêcheur SA v Bundesrepublik Deutschland and The Queen v Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd and others. ECR, 1996, p.I-01029.
64. EST 1995.gada 14.februāra spriedums lietā C-279/93, Finanzamt Köln-Altstadt v Roland Schumacker. ECR, 1995, p.I-00225.
65. EST 1991.gada 19.novembra spriedums apvienotajās lietās C-6/90 un C-9/90, Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v Italian Republic. ECR, 1991, p.I-05357.
66. EST 1986.gada 23.aprīļa spriedums lietā 294/83, Parti écologiste «Les Verts» v European Parliament. ECR, 1986, p.01339.
67. EST 1982.gada 6.oktobra spriedums lietā 283/81, Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health. ECR, 1982, p.03415.
68. EST 1978.gada 16.marta spriedums lietā 135/77, Robert Bosch GmbH v Hauptzollamt Hildesheim. ECR, 1978, p.00855.
69. EST 1978.gada 9.marta spriedums lietā 106/77, Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA. ECR, 1978, p.00629.
70. EST 1977.gada 14.jūlija spriedums lietā 1/77, Robert Bosch GmbH v Hauptzollamt Hildesheim. ECR, 1977, p.01473.
71. EST 1970.gada 17.decembra spriedums lietā 11/70, Internationale Handelsgesellschaft mbH pret Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. ECR, 1970, p.01125.
72. EST 1964.gada 15.jūlija spriedums lietā 6/64, Flaminio Costa v E.N.E.L. ECR, 1964, English special edition, p.00585.

73. EST 1963.gada 27.marta spriedums apvienotajās lietās 28/62, 29/62 un 30/62, Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV v Netherlands Inland Revenue Administration. ECR, 1963, English special edition, p.00031.
74. EST 1963.gada 5.februāra spriedums lietā 26/62, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration. ECR, 1963, English special edition, p.00001.
75. EST 1960.gada 16.decembra spriedums lietā 6/60, Jean-E. Humblet v Belgian State. ECR, 1960, English special edition, p.00559.
76. Satversmes tiesas 2.kolēģijas 2015.gada 26.februāra lēmums par atteikšanos ierosināt lietu, nepublicēts.
77. Satversmes tiesas 2.kolēģijas 2015.gada 27.janvāra lēmums par atteikšanos ierosināt lietu, nepublicēts.
78. Par Rīgas domes 2013.gada 18.jūnija saistošo noteikumu Nr.221 «Kultūras un atpūtas parka «Mežaparks» teritorijas izmantošanas un apbūves saistošie noteikumi» 55. un 56.punkta, kā arī pielikuma Nr.1 «Teritorijas plānotā (atļautā) izmantošana», ciktāl tie attiecas uz nekustamā īpašuma Pāvu ielā 10, Rīgā (kadastra Nr.0100 095 0003) plānoto (atļauto) izmantošanu, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam: Satversmes tiesas 2014.gada 10.oktobra spriedums lietā Nr.2014-04-03. Latvijas Vēstnesis, 2014. 14.oktobris, Nr.203.
79. Par Ceļu satiksmes likuma 43.²panta, ciktāl tas skar transportlīdzekļa īpašnieka tiesības administratīvo pārkāpumu lietvedībā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2014.gada 24.aprīļa spriedums lietā Nr.2013-12-01. Latvijas Vēstnesis, 2014. 28.aprīlis, Nr.82.
80. Par 2007.gada 1.novembra Maksātnespējas likuma 138.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. un 105.pantam: Satversmes tiesas 2013.gada 7.oktobra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2012-25-01. Latvijas Vēstnesis, 2013. 10.oktobris, Nr.198.
81. Par Kredītiestāžu likuma 179.panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam un Kredītiestāžu likuma 179.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam: Satversmes tiesas 2013.gada 1.marta spriedums lietā Nr.2012-07-01. Latvijas Vēstnesis, 2013. 4.marts, Nr.44.
82. Par Civilprocesa likuma 128.panta otrās daļas 3., 5. un 7.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. un 92.pantam: Satversmes tiesas 2012.gada 1.novembra spriedums lietā Nr.2012-06-01. Latvijas Vēstnesis, 2012. 2.novembris, Nr.174.
83. Par likuma «Par akcīzes nodokli» 33.panta piektās un septītās daļas vārdu «un soda naudu saskaņā ar likumu «Par nodokļiem un nodevām»» atbilstību Latvijas Republikas Satversmes

- 92.panta otrajam teikumam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Septītā protokola 4.pantam: Satversmes tiesas 2012.gada 18.oktobra spriedums lietā Nr.2012-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2012. 23.oktobris, Nr.167.
84. Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta trešajam teikumam: Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.2011-21-01. Latvijas Vēstnesis, 2012. 7.jūnijs, Nr.89.
85. Par likuma «Par valsts sociālo apdrošināšanu» 5.panta ceturtās daļas un 21.panta 2.¹daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.2011-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2011. 21.decembris, Nr.200.
86. Par likuma «Par iedzīvotāju ienākuma nodokli» 9.panta pirmās daļas 19.punkta «c» apakšpunkta (2001.gada 22.novembra likuma redakcijā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 13.decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2011-15-01. Latvijas Vēstnesis, 2011. 15.decembris, Nr.197.
87. Par Publisko iepirkumu likuma 39.panta pirmās daļas 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 105.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 3.novembra spriedums lietā Nr.2011-05-01. Latvijas Vēstnesis, 2011. 8.novembris, Nr.176.
88. Par Salacgrīvas novada domes 2010.gada 21.aprīļa saistošo noteikumu Nr.DL-01/2010 «Detālpārplānojums nekustamajam īpašumam «Zivtiņas», kadastra Nr.6660 003 0167, Salacgrīvas novads, Liepupes pagasts, Tūja» atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 12.oktobra spriedums lietā Nr.2010-74-03. Latvijas Vēstnesis, 2011. 14.oktobris, Nr.163.
89. Par Kredītiestāžu likuma 59.²panta, 59.³panta, 59.⁴panta, 117.panta ceturtās daļas 3.punkta, 173.panta ceturtās daļas un 185.panta pirmās prim daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 90., 91., 92. un 105.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 30.marta spriedums lietā Nr.2010-60-01. Latvijas Vēstnesis, 2011. 31.marts, Nr.51.
90. Par Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumu Nr.423 «Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi» 44.4. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam: Satversmes tiesas 2011.gada 8.marta lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2010-52-03. Latvijas Vēstnesis, 2011. 11.marts, Nr.40.
91. Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 286.¹⁴panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92.pantam: Satversmes tiesas 2010.gada 7.oktobra spriedums lietā Nr.2010-01-01. Latvijas Vēstnesis, 2010. 12.oktobris, Nr.161.

92. Par Administratīvā procesa likuma 18.panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2010.gada 11.jūnija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2010-11-01. Latvijas Vēstnesis, 2010. 16.jūnijs, Nr.95.
93. Par Civilprocesa likuma 434. un 464.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 82., 86. un 92.pantam: Satversmes tiesas 2008.gada 2.jūnija spriedums lietā Nr.2007-22-01. Latvijas Vēstnesis, 2008. 10.jūnijs, Nr.89.
94. Par Rīgas teritorijas plānojuma daļas 2006.–2018.gadam, kas attiecas uz Rīgas brīvostas teritoriju, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 115.pantam: Satversmes tiesas 2008.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.2007-11-03. Latvijas Vēstnesis, 2008. 23.janvāris, Nr.12.
95. Par Radio un televīzijas likuma 46.panta sestās, septītās, astotās un devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 58. un 91.pantam: Satversmes tiesas 2006.gada 16.oktobra spriedums lietā Nr.2006-05-01. Latvijas Vēstnesis, 2006. 24.oktobris, Nr.169.
96. Par Saeimas vēlēšanu likuma 5.panta 5. un 6.punkta un Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9.panta pirmās daļas 5. un 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 9., 91. un 101.pantam un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. un 26.pantam: Satversmes tiesas 2006.gada 15.jūnija spriedums lietā Nr.2005-13-0106. Latvijas Vēstnesis, 2006. 20.jūnijs, Nr.95.
97. Par Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 3.punkta un 223.panta 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2005.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.2004-10-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 18.janvāris, Nr.9.
98. Par Administratīvā procesa likuma 124.panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Satversmes tiesas 2005.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.2004-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6.janvāris, Nr.3.
99. Par Civillikuma 155.panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110.panta pirmajam teikumam un Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā, 4.pantam: Satversmes tiesas 2004.gada 11.oktobra spriedums lietā Nr.2004-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2004. 12.oktobrī, Nr.161.
100. Par Civilprocesa likuma 82.panta piektās daļas un 453.panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92.pantam: Satversmes tiesas 2003.gada 27.jūnija spriedums lietā Nr.2003-04-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 1.jūlijs, Nr.97.
101. Par likuma «Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās» 12.panta pirmās daļas 3.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105.pantam: Satversmes tiesas

- 2003.gada 25.marta spriedums lietā Nr.2002-12-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 26.marts, Nr.47.
102. Par likuma «Par tiesu varu» 49.panta otrās daļas atbilstību Satversmes 1. un 83.pantam: Satversmes tiesas 2003.gada 4.februāra spriedums lietā Nr.2002-06-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 5.februāris, Nr.19.
103. Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 279.panta otrās daļas un 280.panta pirmās daļas 4.punkta daļā, kas nosaka, ka tiesas spriedums lietā par amatpersonas lēmumu par administratīvā soda uzlikšanu ir galīgs, un Latvijas Civilprocesa kodeksa 239.panta ceturtās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 92.pantam, kā arī 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.pantam: Satversmes tiesas 2002.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.2001-17-0106. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26.jūnijs, Nr.95.
104. Par Saeimas Prezidija 2000.gada 28.februāra «Noteikumu par kārtību, kādā no Saeimas budžeta kompensējami izdevumi, kas deputātam radušies, realizējot savas pilnvaras» 4., 5., 6., 7., 8.punkta un 9.punkta pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam: Satversmes tiesas 2002.gada 22.februāra spriedums lietā Nr.2001-06-03. Latvijas Vēstnesis, 2002. 26.februāris, Nr.31.
105. Par Saeimas vēlēšanu likuma 5.panta 5. un 6.punkta un Pilsētas domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma 9.panta 5. un 6.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 101.pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14.pantam un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25.pantam: Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta spriedums lietā Nr.2000-03-01. Latvijas Vēstnesis, 2000. 1.septembris, Nr.307/309.
106. Par «Nolikuma par kārtību, kādā izīrējami brīvie dzīvokļi Valsts nekustamā īpašuma aģentūras pārvaldīšanā esošajos namīpašumos» atbilstību likumiem: Satversmes tiesas 1999.gada 9.jūlija spriedums lietā Nr.04-03(99). Latvijas Vēstnesis, 1999. 14.jūlijs, Nr.229/230.
107. Par Ministru kabineta 1997.gada 10.janvāra noteikumu Nr.23 «Grozījumi likumā «Par uzņēmējdarbības regulēšanu enerģētikā»» (izdoti Satversmes 81.pantā noteiktajā kārtībā) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 81.pantam un Ministru kabineta 1995.gada 14.marta noteikumu Nr.54 «Par Latvijas Republikā ražotās elektroenerģijas iepirkuma cenām» atbilstību Latvijas Republikas Satversmei, likumam «Par uzņēmējdarbības regulēšanu enerģētikā» un citiem likumiem: Satversmes tiesas 1997.gada 7.maija spriedums lietā Nr.04-01(97). Latvijas Vēstnesis, 1997. 8.maijs, Nr.113.
108. AT ALD 2015.gada 25.februāra lēmums lietā Nr.A420438613, SKA-450/2015, npublicēts.

109. AT CLD 2015.gada 26.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-1650/2015. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2015/ (aplūkots 31.03.2015.).
110. AT ALD 2014.gada 13.jūnija spriedums lietā Nr.A420689610, SKA-107/2014. Pieejams: tiesas.lv/nolemumi/pdf/164300.pdf (aplūkots 24.07.2014.).
111. AT ALD 2014.gada 16.maija spriedums lietā Nr.A420580710, SKA-58/2014. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2014/> (aplūkots 16.06.2014.).
112. AT CLD 2014.gada 14.maija spriedums lietā Nr.C20278109, SKC-151/2014, nepublicēts.
113. Senāta CLD 2013.gada 28.novembra spriedums lietā Nr.C23057310, SKC-295/2013. Pieejams: http://www.uzzina.lv/vuzn.php?vuzn_id=82393 (aplūkots 29.01.2015.).
114. Senāta ALD 2013.gada 4.novembra spriedums lietā Nr.A420658610, SKA-234/2013. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=79271> (aplūkots 24.07.2014.).
115. Senāta ALD 2013.gada 22.oktobra spriedums lietā Nr.A420775210, SKA-0492-13. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=77805> (aplūkots 24.07.2014.).
116. Senāta ALD 2013.gada 5.septembra spriedums lietā Nr.A42833609, SKA-0436-13. Pieejams: www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/112515.pdf (aplūkots 24.07.2014.).
117. Senāta ALD 2013.gada 3.maija spriedums lietā Nr.A42615509, SKA-229/2013. Pieejams: http://www.tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/AT%20Sen%C4%81ta%20admin.tiesas%20spriedumi/2013/Maijs/03.05.2013/AL_0305_AT_SKA-0229-2013.pdf (aplūkots 19.07.2014.).
118. Senāta ALD 2013.gada 19.marta lēmums lietā Nr.A420833410, SKA-361/2013, nepublicēts.
119. Senāta CLD 2013.gada 30.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-644/2013. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/hronologiska-seciba/ (aplūkots 01.02.2014.).
120. Senāta CLD 2012.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-1584/2012, nepublicēts.
121. Senāta CLD 2012.gada 17.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-407/2012, nepublicēts.
122. Senāta CLD 2012.gada 19.jūnija rīcības sēdes lēmums lietā Nr.C04265903, SKC-458/2012, nepublicēts.
123. Senāta CLD rīcības sēdes 2012.gada 4.jūnija lēmums lietā Nr.SKC-1102/2012, nepublicēts.
124. Senāta ALD 2012.gada 18.maija spriedums lietā Nr.SKA-212/2012, Nr.A420482211. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2012/05_2012/18_05_2012/AL_1805_AT_SKA-0212-2012.pdf (aplūkots 03.02.2014.).

125. Senāta ALD 2012.gada 27.marta spriedums lietā Nr.SKA-173/2012. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/files/173-ska-2012--.doc> (aplūkots 12.02.2014.).
126. Senāta ALD 2012.gada 26.marta spriedums lietā Nr.SKA-67/2012. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2012/03_2012/26_03_2012/AL_2603_AT_SKA-0067-2012.pdf (aplūkots 12.02.2014.).
127. Senāta CLD 2012.gada 8.februāra spriedums lietā Nr.SKC-622. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2012/622-skc-2012.doc> (aplūkots 21.06.2014.).
128. Senāta CLD 2012.gada 1.februāra spriedums lietā Nr.SKC-10/2012. Pieejams: <http://www.tiesas.lv/e-pakalpojumi/judikatura/dati/1305> (aplūkots 04.06.2014.).
129. Senāta CLD 2012.gada 25.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-25/2012. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2012-hronologiska-seciba/ (aplūkots 26.02.2014.).
130. Senāta ALD 2012.gada 19.janvāra lēmums lietā Nr.A7037711/15, SKA-170/2012, npublicēts.
131. Senāta ALD 2011.gada 11.novembra spriedums lietā Nr.A42516808, SKA-471/2011. Pieejams: http://www.tiesuprakse.lv/files/AL_1111_AT_SKA-0471-2011.pdf (aplūkots 16.06.2014.).
132. Senāta ALD 2011.gada 17.oktobra spriedums lietā Nr.SKA-106. Jurista Vārds, 2012. 27.marts, Nr.13 (712).
133. Senāta ALD 2011.gada 13.jūlija rīcības sēdes lēmums lietā Nr.A420627710, SKA-636/2011, npublicēts.
134. Senāta ALD 2011.gada 17.jūnija spriedums lietā Nr.A42441906, SKA-183/2011. Pieejams: http://www.tiesuprakse.lv/files/AL_1706_AT_SKA-0183-2011.pdf (aplūkots 17.06.2014.).
135. Senāta CLD 2011.gada 19.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-473/2011. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2011/skc-0473-11.pdf> (aplūkots 31.01.2014.).
136. Senāta ALD 2011.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.A42894109, SKA-131/2011. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=10829> (aplūkots 15.07.2014.).
137. Senāta CLD 2010.gada 24.novembra spriedums lietā Nr.SKC-245. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2010/ (aplūkots 16.06.2014.).
138. Senāta ALD 2010.gada 22.novembra spriedums lietā Nr.SKA-428. Jurista Vārds, 2011. 4. janvāris, Nr.1 (648).

139. Senāta ALD 2010.gada 13.novembra spriedums lietā Nr.A42924209, SKA-490/2010. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2010-hronologiska-seciba/> (aplūkots 15.07.2014.).
140. Senāta CLD 2010.gada 10.novembra spriedums lietā Nr.SKC-821/2010, npublicēts.
141. Senāta ALD 2010.gada 29.septembra lēmums lietā Nr.SKA-694/2010, npublicēts.
142. Senāta ALD 2010.gada 20.septembra lēmums lietā Nr.A7012110/5, SKA-755/2010. Pieejams: www.at.gov.lv/files/archive/department3/2010/ska-755.doc (aplūkots 26.02.2013.).
143. Senāta ALD 2010.gada 17.septembra spriedums lietā Nr.A42414207, SKA-323/2010. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2010/09_2010/17_09_2010/AL_1709_AT_SKA-0323-2010.pdf (aplūkots 06.05.2014.).
144. Senāta CLD 2010.gada 21.aprīļa spriedums lietā Nr.C19049507, SKC-117/2010, npublicēts.
145. Senāta ALD 2010.gada 16.februāra spriedums lietā Nr.A42466905, SKA-104/2010. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department3/2010/10_ska_104.doc (aplūkots 05.03.2014.).
146. Senāta ALD 2010.gada 11.februāra spriedums lietā Nr.A42441906, SKA-68/2010. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2010/02_2010/11_02_2010/AL_1102_AT_SKA-0068-2010.pdf (aplūkots 17.06.2014.).
147. Senāta CLD 2009.gada 16.decembra spriedums lietā Nr.SKC-338/2009, npublicēts.
148. Senāta ALD 2009.gada 26.novembra lēmums lietā Nr.A42746009, SKA-791/2009. Jurista Vārds, 2009. 15.decembris, Nr.50 (593).
149. Senāta KLD 2009.gada 24.novembra lēmums lietā Nr.SKK-532/2009, 11810032207. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2009/skk532.pdf> (aplūkots 29.03.2014.).
150. Senāta ALD 2009.gada 2.novembra spriedums lietā Nr.A42484105, SKA-260/2009. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2009/11_2009/02_11_2009/AL_0211_AT_SKA-0260_09.pdf (aplūkots 21.06.2014.).
151. Senāta CLD 2009.gada 14.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-899. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=9612> (aplūkots 21.06.2014.).
152. Senāta CLD 2009.gada 12.augusta spriedums lietā Nr.SKC-192. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2009/192-t.doc> (aplūkots 16.06.2014.).
153. Senāta ALD 2009.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr.A42500006, SKA-338/2009. Pieejams: http://www.tiesuprakse.lv/files/AL_0506_AT_SKA-0338_09.pdf (aplūkots 21.06.2014.).

154. Senāta CLD 2009.gada 20.maija spriedums lietā Nr.C34027207, SKC-102/2009, npublicēts.
155. Senāta CLD 2009.gada 13.maija spriedums lietā Nr.SKC-86/2009, npublicēts.
156. Senāta CLD 2009.gada 22.aprīļa spriedums lietā Nr.C04265903, SKC-132/2009, npublicēts.
157. Senāta ALD 2009.gada 25.marta lēmums lietā Nr.SKA-363/2009, A42765309. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2009-hronologiska-seciba/> (aplūkots 27.02.2014.).
158. Senāta CLD 2009.gada 25.marta spriedums lietā Nr.SKC-113. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=9637> (aplūkots 30.01.2015.).
159. Senāta ALD 2009.gada 5.marta spriedums lietā Nr.A42347606, SKA-175/2009. Pieejams: www.at.gov.lv/files/docs/dupate_majas%20lapai_senaats_2009.doc (aplūkots 14.08.2012.).
160. Senāta ALD 2009.gada 9.janvāra spriedums lietā Nr.A42339406, SKA-42/2009. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2009-hronologiska-seciba/> (aplūkots 18.07.2014.).
161. Senāta ALD 2008.gada 13.novembra spriedums lietā Nr.A42370805, SKA-490/2008. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2008/11_2008/13_11_2008/AL_1311_AT_SKA-0490_2008.pdf (aplūkots 16.07.2014.).
162. Senāta CLD 2008.gada 12.novembra spriedums lietā Nr.SKC-418. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2008/ (aplūkots 17.02.2015.).
163. Senāta CLD 2008.gada 29.oktobra spriedums lietā Nr.C29280805, SKC-332/2008, npublicēts.
164. Senāta CLD 2008.gada 29.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-375. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2008/375-08.doc> (aplūkots 21.06.2014.).
165. Senāta ALD 2008.gada 30.jūlija lēmums lietā Nr.SKA-558/2008. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department3/2008/08_ska_558.doc (aplūkots 12.02.2014.).
166. Senāta CLD 2008.gada 11.jūnija spriedums lietā Nr.SKC-238. Jurista Vārds, 2008. 16.septembris, Nr.35 (540). Pieejams arī: http://rln.lv/public/older_publications/Ka_nevajag_spriest_tiesu_JV_Radzins.pdf (aplūkots 08.02.2014.).
167. Senāta ALD 2008.gada 30.janvāra lēmums lietā Nr.A42496506, SKA-129/2008, npublicēts.

168. Senāta ALD 2007.gada 25.oktobra spriedums lietā Nr.SKA-410/2007. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/10_2007/25_10_2007/AL_2510_AT_SKA-410-2007.pdf (aplūkots 16.06.2014.).
169. Senāta CLD 2007.gada 24.oktobra spriedums lietā Nr.SKC-696/2007, npublicēts.
170. Senāta ALD 2007.gada 8.oktobra spriedums lietā Nr.SKA-400/2007. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2007-hronologiska-seciba/> (aplūkots 01.02.2014.).
171. Senāta ALD 2007.gada 14.jūnija spriedums lietā Nr.A42271205, SKA-241/2007. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2007-hronologiska-seciba/> (aplūkots 26.02.2014.).
172. Senāta ALD 2007.gada 17.maija spriedums lietā Nr.A42307105, SKA-153/2007. Pieejams: http://www.tiesuprakse.lv/files/AL_1705_AT_SKA-153_2007.pdf (aplūkots 20.07.2014.).
173. Senāta CLD 2007.gada 28.februāra spriedums lietā Nr.SKC-89. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2007/ (aplūkots 17.02.2015.).
174. Senāta ALD 2006.gada 3.novembra spriedums lietā Nr.SA-5/2006. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department3/2006/sa-5-06-red%20.pdf> (aplūkots 17.02.2014.).
175. Senāta CLD 2006.gada 1.novembra spriedums lietā Nr.SKC-613. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2006/ (aplūkots 07.03.2015.).
176. Senāta ALD 2006.gada 14.februāra spriedums lietā Nr.SKA-34. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=10496> (aplūkots 16.07.2014.).
177. Senāta CLD 2006.gada 11.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-12. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2006/ (aplūkots 25.02.2014.).
178. Senāta ALD 2005.gada 19.jūlija lēmums lietā Nr.A42370805, SKA-321. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department3/2005/ska-321-2005.pdf> (aplūkots 18.07.2014.).
179. Senāta CLD 2005.gada 26.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-41. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/archive/department1/2005/skc-41-05.pdf> (aplūkots 05.02.2013.).
180. Senāta ALD 2004.gada 14.decembra spriedums lietā Nr.SKA-255, AA94-04/4, npublicēts.
181. Senāta ALD 2004.gada 10.augusta spriedums lietā SKA-88/2004, npublicēts.

182. Senāta KLD rīcības sēdes 2004.gada 21.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-357. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2004. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2005.
183. Senāta KLD 2004.gada 15.jūnija lēmums lietā Nr.SKK-297. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2004. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2005.
184. Senāta ALD 2004.gada 30.marta spriedums lietā Nr.SKA-5. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2004-hronologiska-seciba/> (aplūkots 25.01.2014.).
185. Senāta CLD 2004.gada 3.marta spriedums lietā Nr.SKC-117. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2004. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2005.
186. Senāta KLD 2002.gada 9.aprīļa lēmums lietā Nr.SKK-110. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2002. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2003.
187. Senāta CLD 2002.gada 13.februāra spriedums lietā Nr.SKC-102. Jurista Vārds, 2002. 7.maijs, Nr.9 (242).
188. Senāta CLD 1999.gada 15.septembra spriedums lietā Nr.SKC-2. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1999. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2000.
189. Senāta CLD 1999.gada 31.marta spriedums lietā Nr.SKC-1. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1999. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2000.
190. Senāta CLD 1998.gada 19.augusta spriedums lietā Nr.SKC-493. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1998. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 1999.
191. Senāta CLD 1997.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.SKC-51, nepublicēts.
192. Senāta CLD 1996.gada 26.jūnija spriedums lietā Nr.SKC-52. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta spriedumi un lēmumi 1996. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 1997.
193. Senāta Civilā kasācijas departamenta 1930.gada 28.novembra spriedums lietā № 1290. Grām.: Latvijas Senāta spriedumi (1918–1940). 12.sējums. Senāta Civilā kasācijas departamenta spriedumi (1930–1933). Kārtējo sēžu spriedumi. Faksimilizdevums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Senātoru Augusta Lēbera fonds, 1998.

194. Civillietu tiesu palātas 2013.gada 11.novembra spriedums lietā Nr.C04267505, PAC-0920/2013, npublicēts.
195. Civillietu tiesu palātas 2012.gada 14.augusta lēmums lietā Nr.C01177012, PAC-1770, 2012.gads, npublicēts.
196. Civillietu tiesu palātas 2011.gada 15.marta spriedums lietā Nr.C04265903, PAC-0313, npublicēts.
197. Civillietu tiesu palātas 2011.gada 15.februāra spriedums lietā Nr.C04267505, PAC-0271, 2011.gads, npublicēts.
198. Civillietu tiesu palātas 2010.gada 7.septembra spriedums lietā Nr.C04227508, PAC-0825, 2010.gads, npublicēts.
199. Civillietu tiesu palātas 2008.gada 27.marta spriedums lietā Nr.C04267505, PAC-0181, 2008.gads, npublicēts.
200. Civillietu tiesu palātas 2008.gada 12.februāra spriedums lietā Nr.C04265903, PAC-0143, npublicēts.
201. Krimināllietu tiesu palātas 2005.gada 25.aprīļa spriedums lietā Nr.PAK-170, npublicēts.
202. Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 15.augusta spriedums lietā Nr.PAK-306. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
203. Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 27.jūnija spriedums lietā Nr.PAK-273. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
204. Krimināllietu tiesu palātas 2001.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr.PAK-231. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
205. Krimināllietu tiesu palātas 1999.gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr.PAK-125. Grām.: Latvijas Republikas apelācijas instances nolēmumu apkopojums krimināllietās 1999.–2000.gads. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000.
206. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2015.gada 27.aprīļa spriedums lietā Nr.C28473712, CA-1222/25, 2015.gads, npublicēts.
207. Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2014.gada 30.jūnija spriedums lietā Nr.C20278109, npublicēts.
208. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija 2014.gada 16.jūnija spriedums lietā Nr.C27222111, CA-2053-14/7, npublicēts.
209. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2014.gada 10.jūnija spriedums lietā Nr.C28473712, CA-1609/21, 2014.gads, npublicēts.

210. Administratīvās apgabaltiesas 2014.gada 11.aprīļa lēmums lietā Nr.A420522013, AA43-2326-14/11, nepublicēts.
211. Administratīvās apgabaltiesas 2014.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.A420651710, AA43-0238-14/13. Pieejams: <http://tiesas.lv/nolemumi> (aplūkots 16.07.2014.).
212. Administratīvās apgabaltiesas 2013.gada 10.decembra spriedums lietā Nr.A420713410, AA43-1146-13/3, 10.punkts, nepublicēts.
213. Latgales apgabaltiesas 2013.gada 9.septembra spriedums lietā Nr.142301612, 103AA-0100-13. Pieejams: www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/112538.pdf (aplūkots 13.02.2015.).
214. Latgales apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2013.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr.C26097912, CA-0089/13, nepublicēts.
215. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2013.gada 25.februāra spriedums civillietā Nr.C32301810, CA-0912-13/28, nepublicēts.
216. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 19.decembra spriedums lietā Nr.C28377809, CA-4556/29, 2012.gads, nepublicēts.
217. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 10.oktobra spriedums lietā Nr.C33343211, CA-1800-12/17, nepublicēts.
218. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 18.septembra spriedums lietā Nr.C33306511, CA-3218/13-2012.gads, nepublicēts.
219. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2012.gada 23.jūlija lēmums lietā Nr.3-10/0067/9, CA-3885-12/11, nepublicēts.
220. Kurzemes apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2012.gada 30.maija spriedums lietā Nr.C20278109, nepublicēts.
221. Zemgales apgabaltiesas 2012.gada 26.janvāra lēmums lietā Nr.C15303411, nepublicēts.
222. Zemgales apgabaltiesas 2011.gada 23.novembra lēmums lietā Nr.C15303411, nepublicēts.
223. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2011.gada 24.oktobra spriedums lietā Nr.C33471110, CA-3897-11/22, nepublicēts.
224. Administratīvās apgabaltiesas 2011.gada 28.jūnija spriedums lietā Nr.A420522010, AA43-0555-11/9. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2011/06_2011/28_06_2011/AL_2806_apg_AA43-0555-11_9.pdf (aplūkots 31.07.2014.).
225. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2011.gada 16.jūnija spriedums lietā Nr.C04238709, C-0566/11, nepublicēts.
226. Administratīvās apgabaltiesas 2011.gada 9.jūnija lēmums lietā Nr.AA43-2511-11/14, nepublicēts.

227. Administratīvās apgabaltiesas 2011.gada 20.maija spriedums lietā Nr.A42768608, 143/AA43-0516-11/15. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2011/05_2011/20_05_2011/AL_2005_apg_AA43-0516-11_15.pdf (aplūkots 01.02.2014.).
228. Zemgales apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2011.gada 24.marta spriedums lietā Nr.C31211008, CA/11-11, nepublicēts.
229. Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 28.oktobra lēmums lietā Nr.A420713410, AA43-3276-10/17, nepublicēts.
230. Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 12.oktobra spriedums lietā Nr.A42441906, AA43-1823-10/10. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=15951> (aplūkots 17.06.2014.).
231. Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 27.septembra spriedums lietā Nr.A42558708, AA43-0991-10/19. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2010/09_2010/27_09_2010/AL_2709_apg_AA43-0991-10_19.pdf (aplūkots 25.01.2014.).
232. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2010.gada 1.jūlija spriedums lietā Nr.C28377809, CA-3402/19, 2010.gads, nepublicēts.
233. Administratīvās apgabaltiesas 2010.gada 25.februāra spriedums lietā Nr.A42473107, AA43-0468-10/19. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2010/02_2010/25_02_2010/AL_2502_apg_AA43-0468-10_19.pdf (aplūkots 25.01.2014.).
234. Administratīvās apgabaltiesas 2008.gada 7.aprīļa spriedums lietā Nr.A42370805, AA43-0304-08/5. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=18711> (aplūkots 16.07.2014.).
235. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2006.gada 22.novembra spriedums lietā Nr.C04267505, C-1284/15, nepublicēts.
236. Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 18.jūlija spriedums lietā Nr.11300012806, K05 37/06-13, nepublicēts.
237. Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2006.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.12506000904, K05-19/06, nepublicēts.
238. Latgales apgabaltiesas 2001.gada 13.marta spriedums lietā Nr.K03-35/01. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
239. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2001.gada 26.februāra spriedums lietā Nr.K-04-415/01-4. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.

240. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2000.gada 30.novembra spriedums lietā Nr.K-949/3. Grām.: Tiesu prakse krimināllietās. Tiesu nolēmumi un Dr. iur. V.Liholajas komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
241. Jelgavas tiesas 2015.gada 26.marta spriedums lietā Nr.C30411014, npublicēts.
242. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas tiesneses 2015.gada 5.janvāra lēmums lietā Nr.3-11/0537/6, npublicēts.
243. Administratīvās rajona tiesas 2014.gada 15.jūlija spriedums lietā Nr.A420522013, A42-02061-14/45, npublicēts.
244. Administratīvās rajona tiesas 2014.gada 24.februāra lēmums lietā Nr.A420522013, A42-02061-14/45, npublicēts.
245. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2014.gada 13.februāra spriedums lietā Nr.C28473712, C-0905-14/13, npublicēts.
246. Administratīvās rajona tiesas 2013.gada 11.oktobra spriedums lietā Nr.A420559712, A42-02392-13/17. Pieejams: <http://www.l2d.lv/v.php?i=76621> (aplūkots 18.07.2014.).
247. Administratīvās rajona tiesas 2013.gada 1.marta spriedums lietā Nr.A420508912, A01651-13/25. Pieejams: http://www.tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/Admin.raj.tiesas%20spriedumi/2013/Marts/01.03.2013/AL_0103_raj_A-01651-13_25.pdf (aplūkots 16.01.2014.).
248. Administratīvās rajona tiesas 2013.gada 21.februāra spriedums lietā Nr.A42863709, A00033-13/7. Pieejams: http://www.tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/Admin.raj.tiesas%20spriedumi/2013/Febru%C4%81ris/21.02.2013/AL_2102_raj_A-00033-13_7.pdf (aplūkots 02.07.2014.).
249. Rēzeknes tiesas 2013.gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.C26097912, npublicēts.
250. Administratīvās rajona tiesas 2012.gada 17.maija spriedums lietā Nr.A420651710, A00408-12/16. Pieejams: http://www.uzzina.lv/vuzn.php?vuzn_id=24341 (aplūkots 16.07.2014.).
251. Administratīvās rajona tiesas 2012.gada 28.aprīļa spriedums lietā Nr.A420506811, A03028-12/34. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2012/04_2012/28_04_2012/AL_2804_raj_A-03028-12_34.pdf (aplūkots 25.01.2014.).
252. Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2012.gada 16.aprīļa spriedums lietā Nr.C27222111, C-1005-12/6, npublicēts.
253. Administratīvās rajona tiesas 2012.gada 16.marta spriedums lietā Nr.A420713410, A-00360-12/7, npublicēts.
254. Rīgas rajona tiesas 2012.gada 12.marta spriedums lietā Nr.C33306511, C-1400-12/3, npublicēts.

255. Liepājas tiesas 2012.gada 3.februāra spriedums lietā Nr.C20278109, nepublicēts.
256. Jelgavas tiesas tiesneses 2011.gada 5.decembra lēmums lietā Nr.C15303411, nepublicēts.
257. Rīgas rajona tiesas 2011.gada 21.oktobra spriedums lietā Nr.C33343211, C-3432/6, 2011.gads, nepublicēts.
258. Jelgavas tiesas tiesneses 2011.gada 22.septembra lēmums lietā Nr.C15303411, nepublicēts.
259. Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2011.gada 5.jūlija lēmums. Jurista Vārds, 2011. 12.jūlijs, Nr.28 (674).
260. Administratīvās rajona tiesas 2011.gada 17.jūnija spriedums lietā Nr.A420775210, A03537-11/34. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2011/06_2011/17_06_2011/AL_1706_raj_A-03537-11_34.pdf (aplūkots 25.01.2014.).
261. Administratīvās rajona tiesas 2011.gada 14.marta spriedums lietā Nr.A420759310, A03385-11/34. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/2011/03_2011/14_03_2011/AL_1403_raj_A-03385-11_34.pdf#page=1&zoom=auto,0,799 (aplūkots 25.01.2014.).
262. Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2010.gada 11.novembra lēmums lietā Nr.A420713410, A07134-10/10, nepublicēts.
263. Administratīvās rajona tiesas tiesneses 2010.gada 6.augusta lēmums, nepublicēts.
264. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2010.gada 22.marta spriedums lietā Nr.C28377809, C-1769-10/10, nepublicēts.
265. Administratīvās rajona tiesas 2007.gada 14.novembra spriedums lietā Nr.A42383506, A2009-07/11. Pieejams: http://www.tiesas.lv/files/AL/11_2007/14_11_2007/AL_1411_raj_A-2009-07_11.pdf (aplūkots 25.01.2014.).
266. Administratīvās rajona tiesas 2007.gada 2.janvāra spriedums lietā Nr.A42370805, A1581-06/9. Pieejams: <http://www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/3074.pdf> (aplūkots 16.07.2014.).
267. BVerfGE 84, 212. Pieejams arī: <http://sorminiserv.unibe.ch:8080/tools/ainfo.exe?Command=ShowPrintVersion&Name=bv084212> (aplūkots 09.04.2015.).
268. BVerfGe 75, 223. Pieejams arī: <http://sorminiserv.unibe.ch:8080/tools/ainfo.exe?Command=ShowPrintVersion&Name=bv075223> (aplūkots 09.04.2015.).

Citi prakses materiāli

1. Ģenerālvokāta K.O. Lenca secinājumi, sniegti 1989.gada 25.aprīlī lietā C-103/88. ECR, 1989.

2. Ģenerāladvokāta Nīlo Jēskinena secinājumi, sniegti 2010.gada 15.aprīlī lietā C-581/08. Pieejams: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=83392&doclang=LV> (aplūkots 16.06.2014.).
3. Instrukcija Senāta Spriedumu birojam, pieņemta ar Senāta apvienotās sapulces 1939.gada 13.jūnija rīcības sēdes lēmumu. Latvijas Universitātes Zinātniskie raksti 632, Tiesu prakses veidošana. Meļķis E. (red.). Rīga: Latvijas Universitāte, 2001.
4. Satversmes tiesas tiesnešu Gunāra Kūtra, Ulda Ķīņa un Sanitas Osipovas atsevišķās domas lietā Nr.2011-03-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/Atsev_domas_2011-03-01_latv.pdf (aplūkots 13.06.2014.).
5. Satversmes tiesas 2009.gada 29.septembra atbilde Nr.1-13/176-att uz 2009.gada 14.septembra pieteikumu par Satversmes tiesas 2003.gada 25.marta sprieduma lietā Nr.2002-12-01 izskaidrošanu, npublicēta.
6. Satversmes tiesai adresēts 2009.gada 14.septembra pieteikums par Satversmes tiesas 2003.gada 25.marta sprieduma lietā Nr.2002-12-01 izskaidrošanu, saņemts Satversmes tiesas kancelejā 2008.gada 14.septembrī, npublicēts.
7. Konstitucionālā sūdzība (ieteikums) Nr.18/2015, reģistrēta 09.02.2015., npublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.
8. Konstitucionālā sūdzība (ieteikums) Nr.4/2015, reģistrēta 05.01.2015., npublicēta, pieejama Satversmes tiesas kancelejā.
9. Konstitucionālo tiesību komisijas 2012.gada 17.septembra viedoklis «Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu». Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf (aplūkots 26.12.2012.).
10. Konstitucionālo tiesību komisijas Viedoklis par iespējamo ministra noteikumu satversmību. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/KTKKT_viedoklis_01_06_11.pdf (aplūkots 14.07.2014.).
11. Par ģimenes tiesību normu piemērošanu: Senāta CLD atbildes uz rajona tiesu un apgabaltiesu jautājumiem. 2007.gads. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/summaries/2007/uzturlidzekli-atbildes%5B1%5D.doc> (aplūkots 31.01.2014.).
12. Par Civillikuma 1635.panta piemērošanu, izskatot prasības par morālo kaitējumu: Augstākās tiesas plēnuma 1999.gada 26.februāra lēmums Nr.1, npublicēts.
13. Par krimināllikumu piemērošanu lietās par tīšām slepkavībām: Augstākās tiesas plēnuma 1992.gada 24.februāra lēmums Nr.1. Grām.: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A.

- Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 2.daļa. Sevišķā daļa. Krastiņš U. (zin. red.). Rīga: Firma «AFS», 2007.
14. Par Latvijas PSR likumdošanas aktu un Latvijas PSR Augstākās Tiesas Plēnuma lēmumu piemērošanu Latvijas Republikas tiesās: Augstākās tiesas plēnuma 1991.gada 4.novembra lēmums Nr.8. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/plenum/1991.-04.11.-2.doc> (aplūkots 10.03.2014.).
 15. Par PSRS Augstākās Tiesas Plēnuma lēmumu juridisko spēku Latvijas Republikas tiesās: Augstākās tiesas plēnuma 1991.gada 4.novembra lēmums Nr.9. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/plenum/1991-04.11..doc> (aplūkots 10.03.2014.).
 16. Recommendation R(94)12 of the Committee of Ministers to member states on independence, efficiency and role of judges; adopted on 13 October 1994 at the 516th meeting of the Ministers' Deputies, Principle V – Judicial responsibilities. Pieejams: <http://www.arablegalportal.org/criminal-laws/Images/CodeLink/19.pdf> (aplūkots 20.06.2014.).
 17. О применении судами общей юрисдикции Конвенции о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 года и Протоколов к ней: постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 27 июня 2013 г. N 21. Pieejams: <http://www.rg.ru/2013/07/05/konvencia-dok.html> (aplūkots 12.02.2014.).

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

APL – Administratīvā procesa likums

AT ALD – Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments

AT CLD – Augstākās tiesas Civillietu departaments

Augstākā tiesa – Latvijas Republikas Augstākā tiesa

Civillietu tiesu palāta – Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta

CPL – Civilprocesa likums

Deklarācija – Deklarācija par Savienības tiesību aktu augstāku spēku

ECK – Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija

ECK likums – likums «Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11.protokolu»

ECT – Eiropas Cilvēktiesību tiesa

EEKL – Eiropas Ekonomikas Kopienas dibināšanas līgums

EKK – Eiropas Kopienu Komisija

ES – Eiropas Savienība

EST – Eiropas Savienības Tiesa

Harta – Eiropas Savienības Pamattiesību harta

Hāgas konvencija – Hāgas Konvencija par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem

KL – Krimināllikums

Komisija – Eiropas Cilvēktiesību komisija

KPL – Kriminālprocesa likums

Krimināllietu tiesu palāta – Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta

LESD – Līgums par Eiropas Savienības darbību

LES – Līgums par Eiropas Savienību

LKK – Latvijas Kriminālkodekss

LPSR vai **Latvijas PSR** – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

LU JF – Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

Satversme – Latvijas Republikas Satversme

Satversmes tiesa – Latvijas Republikas Satversmes tiesa

Senāta ALD – Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments

Senāta CLD – Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments

Senāta KLD – Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments